ORTAÖĞRETİM

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

10

DERS KİTABI

YAZARLAR

Dr. Döndü KARACA
Gurbet FİLAZİ
Murat BAYCANLAR
Nurcan BOZBIYIK
Sabiha ÇUHADAR

DEVLET KİTAPLARI
İKİNCİ BASKI
.........................., 2019

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI ....: 6675
DERS KİTAPLARI DİZİSİ ....: 1750

HAZIRLAYANLAR

Editör
Hayati KOCA

Program Geliştirme Uzmanı
Hasan NASIRCI

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Hüseyin BÜYÜKBİÇER

Rehberlik ve Gelişim Uzmanı
Hatice Müge UĞRAŞAN

Görsel Tasarım Uzmanları
Aslı DAL
Volkan NUR

Grafik Tasarım Uzmanı
Emre ÜSTE

ISBN 978-975-11-4547-5

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 28.05.2019 gün ve 10443977 sayılı yazısı ile ikinci defa 218.162 adet basılmıştır.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

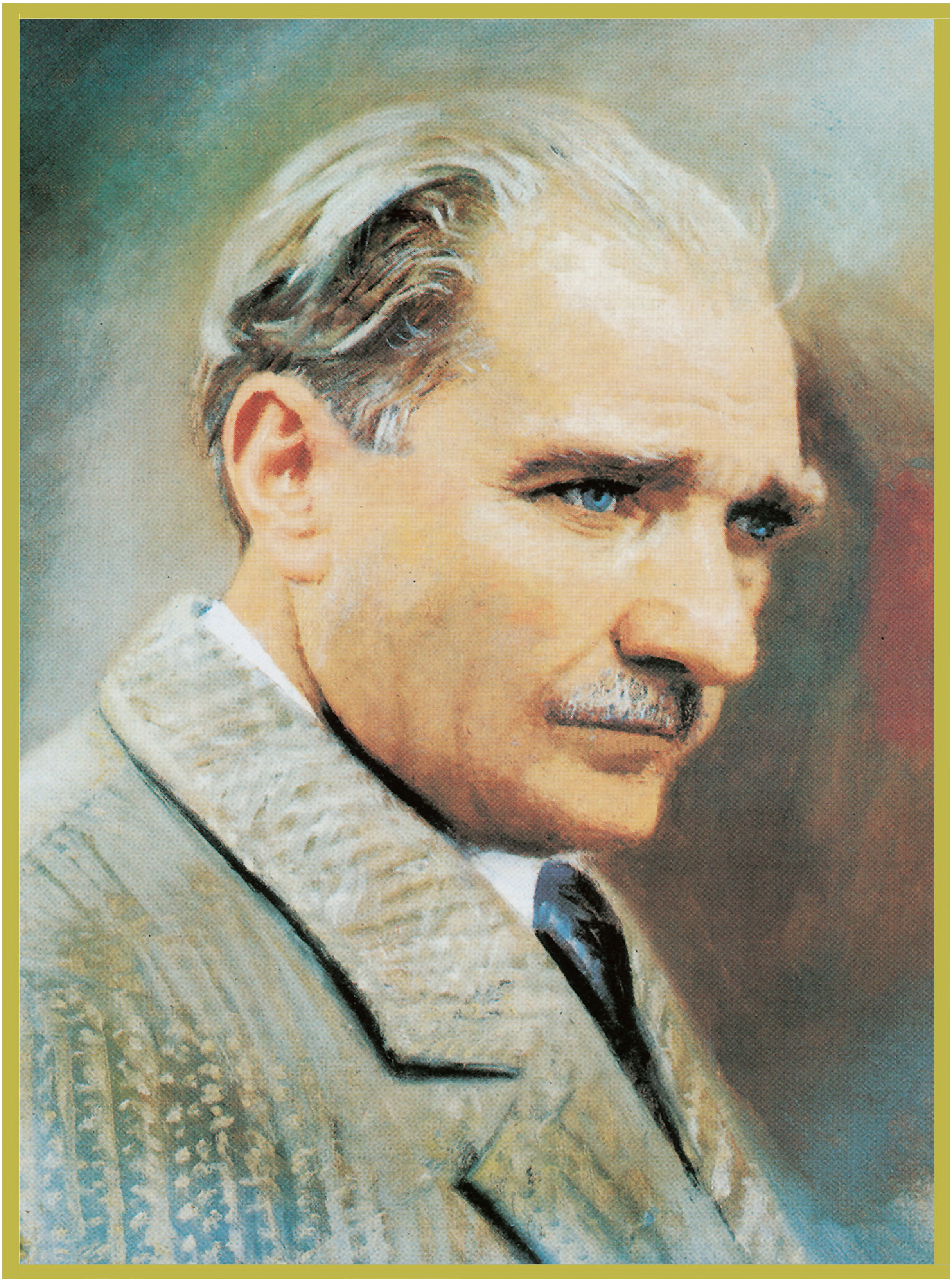
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

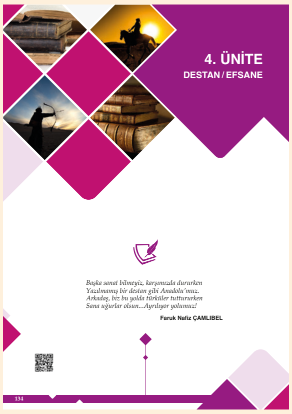
Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

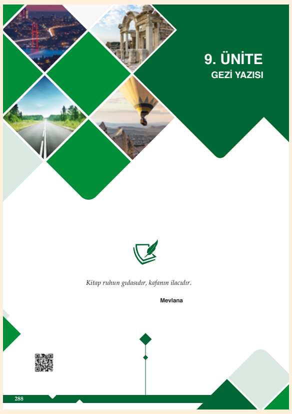

4. ÜNİTE
DESTAN / EFSANE
Faruk Nafiz ÇAMLIBEL

5. ÜNİTE
ROMAN
Nermi UYGUR

6. ÜNİTE
TİYATRO
Namık KEMAL

7. ÜNİTE
ANI (HATIRA)
Özdemir ASAF

8. ÜNİTE
HABER METNİ
Basın milletin müşterek sesidir.
Mustafa KEMAL ATATÜRK

9. ÜNİTE
GEZİ YAZISI
Kitap ruhun gıdasıdır, kafanın ilacıdır.
Mevlana

KİTABIN TANITIMI

1. ÜNİTE
GİRİŞ

Ülkesinin yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır.

Mustafa Kemal ATATÜRK

BU ÜNİTEDE

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde; edebiyatın tarih ve din ile ilişkisini, Türk edebiyatının tarihî dönemlerini, Türkçenin tarihî gelişimini,
- Dil bilgisinde imla ve noktalama konusunu,
- Yazma bölümünde yazı çalışması yapmayı,
- Sözlü iletişimde, hazırlıklı konuşma yapmayı öğreneceksiniz.

NASIL ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde, konularla ilgili bilgileri metinlerden yola çıkarak,
- Dil bilgisi konularını metinler üzerinde çalışma yaparak ve TDK'nin Yazım Kılavuzu'ndan yararlanarak,
- Yazma sürecindeki aşamaları dikkate alarak yazının gelişimi, Türk yazı sanatı ve alfabeler ile ilgili konularda yazma çalışması yaparak ve belirtilen Genel Ağ adresini kullanarak,
- Sözlü iletişimde hat sanatı, yazı tipleri, kâğıt, kitap, kütüphane gibi konular hakkında hazırlıklı konuşmalar yaparak ve belirtilen Genel Ağ adresini kullanarak öğreneceksiniz.

NİÇİN ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde; tarihin gerçekliğini edebî metinlerde yorumlayabilmek, edebiyatın dinî hayatı dinî hayatın da edebiyatı ve dili etkilediğini kavrayabilmek, Türk edebiyatının dönemlerini ve Türkçenin tarihî gelişimini tanıyabilmek,
- Dil bilgisinde imla ve noktalama konusunu Türkçeyi doğru ve etkili kullanabilmek,
- Yazma bölümünde herhangi bir konudaki duygu ve düşünceleri doğru ve etkili bir şekilde yazıya aktarabilmek,
- Sözlü iletişimde herhangi bir konuda hazırlıklı konuşma yapabilmek için öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Tarih, Edebiyat, Din, Dil, Alfabe

Ünitedeki hangi konuların nasıl ve niçin öğrenileceğini gösterir.

Karekod okuyucu ile taratılarak resim, video, animasyon, soru ve çözümleri gibi ilave kaynaklara ulaşılabileceğini gösterir. Detaylı bilgi için http://kitap.eba.gov.tr/karekod

1. ÜNİTE

OKUMA

1. EDEBİYATIN TARİH VE DİN İLE İLİŞKİSİ

Hazırlık

1. Kurtuluş Savaşı'nı anlatan bir tarih kitabı mı yoksa bu savaşı konu alan bir roman mı daha çok ilginizi çeker? Düşüncelerinizi nedenleriyle söyleyiniz.
2. Edebiyatın tarihle nasıl bir ilişkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

EDEBİYAT-TARİH İLİŞKİSİ

Bir milletin edebiyatı, millî ruhu ve millî hayatı göstermek için en samimi bir ayna sayılabilir. "Bir millet, hayatı nasıl görüyor? Nasıl düşünüyor? Nasıl hissediyor?" Biz, bunu en doğru ve en canlı olarak o milletin düşünce ve kalem ürünlerinde bulabiliriz.

Edebiyat, toplumun bir kurumu olmasından dolayı, kendisini oluşturan toplumun diğer kurumlarıyla bağlı ve onlarla uyumludur. Hakikaten, bir milletin coğrafi çevresiyle, sonra dinî, iktisadî, hukukî, ahlâkî, sanatsal ve siyasi hayatıyla edebiyatı arasındaki bağlantılar o kadar açıktır ki bu konuda açıklama yapmayı bile fazla görüyoruz.

Bilginiz Olsun
Edebiyat tarihten yararlandığı gibi tarih de edebiyattan yararlanır. Tarihî gerçeklik, edebî metinlerde yeniden yorumlanır.

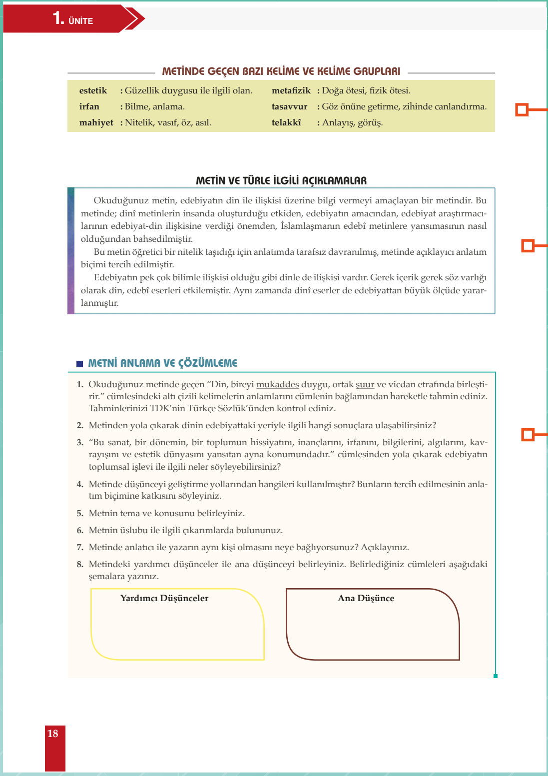
Geçmiş zamanlara ait bir edebî eseri layıkıyla ve tarihî manâsıyla anlamak için, önce o devrin genel hayatını, yaşayış ve düşünüş tarzlarını, o devir insanlarının hayat ve evren hakkında neler bildiklerini öğrenmemiz gerekir. Demek oluyor ki edebiyat tarihi, bir milletin coğrafi çevresini, din, hukuk, ahlâk, iktisat, güzel sanatlar gibi kurumlarını ve siyasi hayatını genel yapısıyla gösteren medeniyet tarihinin ya da genel ve yaygın anlamıyla "tarih"in çerçevesi içinde incelenmelidir. Filoloji yani "Lisâniyat" ve tarih üzerine dayanmadan edebiyat tarihi meydana getirilemez.

Bir "şaheser"i incelemedeki amacımız, o milletin edebî gelişmesini gereği gibi ve doğru olarak anlamak içindir. Çünkü bir "şaheser", neticede mutlaka "toplumsal bir ülkünün ifadesidir."

Mehmet Fuat KÖPRÜLÜ, Türk Edebiyatı Tarihi
(Sadeleştirilmiş ve kısaltılmıştır.)

Metne dikkat çekmek, hazır bulunuşluğu ölçmek amacıyla verilen soruları gösterir.

Metnin içeriği veya yazarı ile ilgili bilgileri gösterir.

1. ÜNİTE

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

estetik	: Güzellik duygusu ile ilgili olan.	**metafizik**	: Doğa ötesi, fizik ötesi.
irfan	: Bilme, anlama.	**tasavvur**	: Göz önüne getirme, zihinde canlandırma.
mahiyet	: Nitelik, vasıf, öz, asıl.	**telakkî**	: Anlayış, görüş.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, edebiyatın din ile ilişkisi üzerine bilgi vermeyi amaçlayan bir metindir. Bu metinde; dinî metinlerin insanda oluşturduğu etkiden, edebiyatın amacından, edebiyat araştırmacılarının edebiyat-din ilişkisine verdiği önemden, İslamlaşmanın edebî metinlere yansımasının nasıl olduğundan bahsedilmiştir.

Bu metin öğretici bir nitelik taşıdığı için anlatımda tarafsız davranılmış, metinde açıklayıcı anlatım biçimi tercih edilmiştir.

Edebiyatın pek çok bilimle ilişkisi olduğu gibi dinle de ilişkisi vardır. Gerek içerik gerek söz varlığı olarak din, edebî eserleri etkilemiştir. Aynı zamanda dinî eserler de edebiyattan büyük ölçüde yararlanmıştır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Okuduğunuz metinde geçen "Din, bireyi mukaddes duygu, ortak şuur ve vicdan etrafında birleştirir." cümlesindeki altı çizili kelimelerin anlamlarını cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.
2. Metinden yola çıkarak dinin edebiyattaki yeriyle ilgili hangi sonuçlara ulaşabilirsiniz?
3. "Bu sanat, bir dönemin, bir toplumun hissiyatını, inançlarını, irfanını, bilgilerini, algılarını, kavrayışını ve estetik dünyasını yansıtan ayna konumundadır." cümlesinden yola çıkarak edebiyatın toplumsal işlevi ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?
4. Metinde düşünceyi geliştirme yollarından hangileri kullanılmıştır? Bunların tercih edilmesinin anlatım biçimine katkısını söyleyiniz.
5. Metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
6. Metnin üslubu ile ilgili çıkarımlarda bulununuz.
7. Metinde anlatıcı ile yazarın aynı kişi olmasını neye bağlıyorsunuz? Açıklayınız.
8. Metindeki yardımcı düşünceler ile ana düşünceyi belirleyiniz. Belirlediğiniz cümleleri aşağıdaki şemalara yazınız.

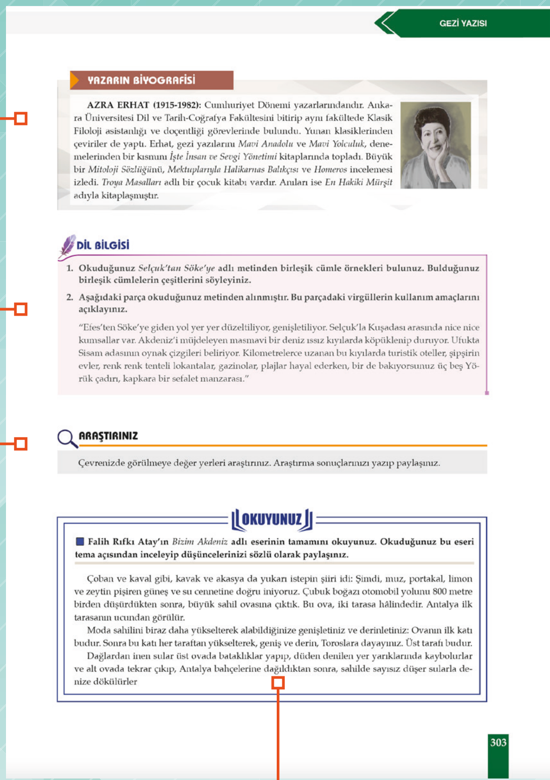
Yardımcı Düşünceler | Ana Düşünce

18

Metinlerin anlaşılabilmesi için öğrencilerin cümlenin bağlamından hareketle tahmin edemeyeceği kelime ve kelime gruplarının anlamını gösterir.

Metin türünün ortaya çıkışı ve metnin tarihsel dönemi ile ilişkisini seçilen metin çerçevesinde gösterir.

Değerler ve kazanımlar çerçevesinde metne yönelik soruları gösterir.

GEZİ YAZISI

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

AZRA ERHAT (1915-1982): Cumhuriyet Dönemi yazarlarındandır. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini bitirip aynı fakültede Klasik Filoloji asistanlığı ve doçentliği görevlerinde bulundu. Yunan klasiklerinden çeviriler de yaptı. Erhat, gezi yazılarını *Mavi Anadolu* ve *Mavi Yolculuk*, denemelerinden bir kısmını *İşte İnsan ve Sevgi Yönetimi* kitaplarında topladı. Büyük bir *Mitoloji Sözlüğünü*, *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı* ve *Homeros* incelemesi izledi. *Troya Masalları* adlı bir çocuk kitabı vardır. Anıları ise *En Hakiki Mürşit* adıyla kitaplaşmıştır.

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz *Selçuk'tan Söke'ye* adlı metinden birleşik cümle örnekleri bulunuz. Bulduğunuz birleşik cümlelerin çeşitlerini söyleyiniz.**
2. **Aşağıdaki parça okuduğunuz metinden alınmıştır. Bu parçadaki virgüllerin kullanım amaçlarını açıklayınız.**

"Efes'ten Söke'ye giden yol yer yer düzeltiliyor, genişletiliyor. Selçuk'la Kuşadası arasında nice nice kumsallar var. Akdeniz'i müjdeleyen masmavi bir deniz ıssız kıyılarda köpüklenip duruyor. Ufukta Sisam adasının oynak çizgileri beliriyor. Kilometrelerce uzanan bu kıyılarda turistik oteller, şipşirin evler, renk renk tenteli lokantalar, gazinolar, plajlar hayal ederken, bir de bakıyorsunuz üç beş Yörük çadırı, kapkara bir sefalet manzarası."

ARAŞTIRINIZ

Çevrenizde görülmeye değer yerleri araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı yazıp paylaşınız.

OKUYUNUZ

Falih Rıfkı Atay'ın *Bizim Akdeniz* adlı eserinin tamamını okuyunuz. Okuduğunuz bu eseri tema açısından inceleyip düşüncelerinizi sözlü olarak paylaşınız.

Çoban ve kaval gibi, kavak ve akasya da yukarı istepin şiiri idi: Şimdi, muz, portakal, limon ve zeytin pişiren güneş ve su cennetine doğru iniyoruz. Çubuk boğazı otomobil yolunu 800 metre birden düşürdükten sonra, büyük sahil ovasına çıktık. Bu ova, iki tarasa hâlindedir. Antalya ilk tarasanın ucundan görülür.

Moda sahilini biraz daha yükselterek alabildiğinize genişletiniz ve derinletiniz: Ovanın ilk katı budur. Sonra bu katı her taraftan yükselterek, geniş ve derin, Toroslara dayayınız. Üst tarafı budur.

Dağlardan inen sular üst ovada bataklıklar yapıp, düden denilen yer yarıklarında kaybolurlar ve alt ovada tekrar çıkıp, Antalya bahçelerine dağıldıktan sonra, sahilde sayısız düşer sularla denize dökülürler

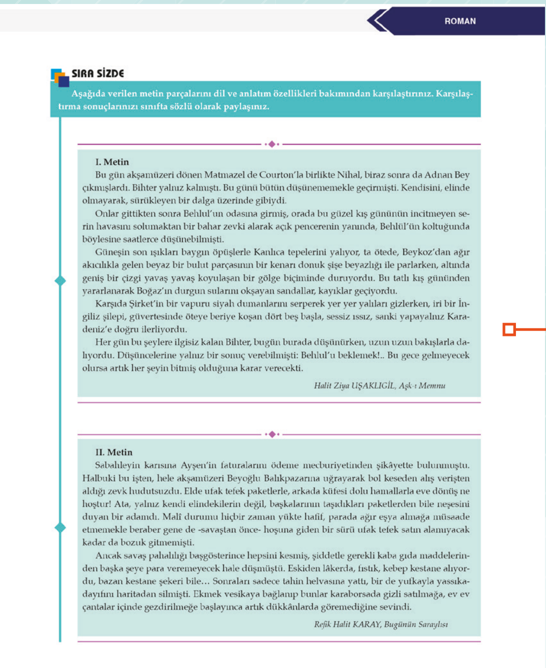
303

Metnin yazarının veya şairinin hayatı, edebî kişiliği ve eserlerini gösterir.

Metin üzerinde yapılan dil bilgisi konuları ile ilgili uygulamaları gösterir.

Değerler ve kazanımlar çerçevesinde ünite süresi boyunca araştırılması gereken konuları gösterir.

Ünitede işlenen tür çerçevesinde ünite süresi boyunca okunması tavsiye edilen kitapları gösterir.

ROMAN

SIRA SİZDE

Aşağıda verilen metin parçalarını dil ve anlatım özellikleri bakımından karşılaştırınız. Karşılaştırma sonuçlarınızı sınıfta sözlü olarak paylaşınız.

I. Metin

Bu gün akşamüzeri dönen Matmazel de Courton'la birlikte Nihal, biraz sonra da Adnan Bey çıkmışlardı. Bihter yalnız kalmıştı. Bu günü bütün düşünememekle geçirmişti. Kendisini, elinde olmayarak, sürükleyen bir dalga üzerinde gibiydi.

Onlar gittikten sonra Behlul'un odasına girmiş, orada bu güzel kış gününün incitmeyen serin havasını solumaktan bir bahar zevki alarak açık pencerenin yanında, Behlül'ün koltuğunda böylesine saatlerce düşünebilmişti.

Güneşin son ışıkları baygın öpüşlerle Kanlıca tepelerini yalıyor, ta ötede, Beykoz'dan ağır akıcılıkla gelen beyaz bir bulut parçasının bir kenarı donuk şişe beyazlığı ile parlarken, altında geniş bir çizgi yavaş yavaş koyulaşan bir gölge biçiminde duruyordu. Bu tatlı kış gününden yararlanarak Boğaz'ın durgun sularını okşayan sandallar, kayıklar geçiyordu.

Karşıda Şirket'in bir vapuru siyah dumanlarını serperek yer yer yalıları gizlerken, iri bir İngiliz şilepi, güvertesinde öteye beriye koşan dört beş başla, sessiz ıssız, sanki yapayalnız Karadeniz'e doğru ilerliyordu.

Her gün bu şeylere ilgisiz kalan Bihter, bugün burada düşünürken, uzun uzun bakışlarla dalıyordu. Düşüncelerine yalnız bir sonuç verebilmişti: Behlul'u beklemek!.. Bu gece gelmeyecek olursa artık her şeyin bitmiş olduğuna karar verecekti.

Halit Ziya UŞAKLIGİL, Aşk-ı Memnu

II. Metin

Sabahleyin karısına Ayşen'in faturalarını ödeme mecburiyetinden şikâyette bulunmuştu. Halbuki bu işten, hele akşamüzeri Beyoğlu Balıkpazarına uğrayarak bol keseden alış verişten aldığı zevk hudutsuzdu. Elde ufak tefek paketlerle, arkada küfesi dolu hamallarla eve dönüş ne hoştur! Ata, yalnız kendi elindekilerin değil, başkalarının taşıdıkları paketlerden bile neşesini duyan bir adamdı. Malî durumu hiçbir zaman yükte hafif, parada ağır eşya almağa müsaade etmemekle beraber gene de -savaştan önce- hoşuna giden bir sürü ufak tefek satın alamıyacak kadar da bozuk gitmemişti.

Ancak savaş pahalılığı başgösterince hepsini kesmiş, şiddetle gerekli kaba gıda maddelerinden başka şeye para veremeyecek hale düşmüştü. Eskiden lâkerda, fıstık, kebep kestane alıyordu, bazan kestane şekeri bile… Sonraları sadece tahin helvasına yattı, bir de yufkayla yassıkadayıfını haritadan silmişti. Ekmek vesikaya bağlanıp bunlar karaborsada gizli satılmağa, ev ev çantalar içinde gezdirilmeğe başlayınca artık dükkânlarda göremediğine sevindi.

Refik Halit KARAY, Bugünün Saraylısı

Karşılaştırılan farklı metin parçalarını ve o konuyla ilgili yapılması istenen yorumları gösterir.

1. ÜNİTE
GİRİŞ

Ülkesinin yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır.

Mustafa Kemal ATATÜRK

BU ÜNİTEDE

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde; edebiyatın tarih ve din ile ilişkisini, Türk edebiyatının tarihî dönemlerini, Türkçenin tarihî gelişimini,
- Dil bilgisinde imla ve noktalama konusunu,
- Yazma bölümünde yazı çalışması yapmayı,
- Sözlü iletişimde, hazırlıklı konuşma yapmayı öğreneceksiniz.

NASIL ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde, konularla ilgili bilgileri metinlerden yola çıkarak,
- Dil bilgisi konularını metinler üzerinde çalışma yaparak ve TDK'nin Yazım Kılavuzu'ndan yararlanarak,
- Yazma sürecindeki aşamaları dikkate alarak yazının gelişimi, Türk yazı sanatı ve alfabeler ile ilgili konularda yazma çalışması yaparak ve belirtilen Genel Ağ adresini kullanarak,
- Sözlü iletişimde hat sanatı, yazı tipleri, kâğıt, kitap, kütüphane gibi konular hakkında hazırlıklı konuşmalar yaparak ve belirtilen Genel Ağ adresini kullanarak öğreneceksiniz.

NİÇİN ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde; tarihin gerçekliğini edebî metinlerde yorumlayabilmek, edebiyatın dinî hayatı dinî hayatın da edebiyatı ve dili etkilediğini kavrayabilmek, Türk edebiyatının dönemlerini ve Türkçenin tarihî gelişimini tanıyabilmek,
- Dil bilgisinde imla ve noktalama konusunu Türkçeyi doğru ve etkili kullanabilmek,
- Yazma bölümünde herhangi bir konudaki duygu ve düşünceleri doğru ve etkili bir şekilde yazıya aktarabilmek,
- Sözlü iletişimde herhangi bir konuda hazırlıklı konuşma yapabilmek için öğrene-ceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Tarih **Edebiyat** **Din** **Dil** **Alfabe**

OKUMA

1. EDEBİYATIN TARİH VE DİN İLE İLİŞKİSİ

Hazırlık

1. Kurtuluş Savaşı'nı anlatan bir tarih kitabı mı yoksa bu savaşı konu alan bir roman mı daha çok ilginizi çeker? Düşüncelerinizi nedenleriyle söyleyiniz.
2. Edebiyatın tarihle nasıl bir ilişkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

EDEBİYAT-TARİH İLİŞKİSİ

Bir milletin edebiyatı, millî ruhu ve millî hayatı göstermek için en samimi bir ayna sayılabilir. "Bir millet, hayatı nasıl görüyor? Nasıl düşünüyor? Nasıl hissediyor?" Biz, bunu en doğru ve en canlı olarak o milletin düşünce ve kalem ürünlerinde bulabiliriz.

Edebiyat, toplumun bir kurumu olmasından dolayı, kendisini oluşturan toplumun diğer kurumlarıyla bağlı ve onlarla uyumludur. Hakikaten, bir milletin coğrafi çevresiyle, sonra dinî, iktisadî, hukukî, ahlâkî, sanatsal ve siyasi hayatıyla edebiyatı arasındaki bağlantılar o kadar açıktır ki bu konuda açıklama yapmayı bile fazla görüyoruz.

Geçmiş zamanlara ait bir edebî eseri layıkıyla ve tarihî manâsıyla anlamak için, önce o devrin genel hayatını, yaşayış ve düşünüş tarzlarını, o devir insanlarının hayat ve evren hakkında neler bildiklerini öğrenmemiz gerekir. Demek oluyor ki edebiyat tarihi, bir milletin coğrafi çevresini, din, hukuk, ahlâk, iktisat, güzel sanatlar gibi kurumlarını ve siyasi hayatını genel yapısıyla gösteren medeniyet tarihinin ya da genel ve yaygın anlamıyla "tarih"in çerçevesi içinde incelenmelidir. Filoloji yani "Lisâniyat" ve tarih üzerine dayanmadan edebiyat tarihi meydana getirilemez.

> **Bilginiz Olsun**
> Edebiyat tarihten yararlandığı gibi tarih de edebiyattan yararlanır. Tarihî gerçeklik, edebî metinlerde yeniden yorumlanır.

Bir "şaheser"i incelemedeki amacımız, o milletin edebî gelişmesini gereği gibi ve doğru olarak anlamak içindir. Çünkü bir "şaheser", neticede mutlaka "toplumsal bir ülkünün ifadesidir."

Mehmet Fuat KÖPRÜLÜ, Türk Edebiyatı Tarihi
(Sadeleştirilmiş ve kısaltılmıştır.)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

filoloji : Dili ve yazılı belgeleri dil ve tarih açısından inceleme. Dil bilimi.

iktisat : Ekonomi.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, edebiyat ile tarih arasında nasıl bir ilişki olduğunu açıklamak amacıyla yazılmıştır. Bu metinde, edebî değeri olan bir metni tam anlamıyla değerlendirebilmek için metnin tarihteki yerine göre inceleme yapmak gerektiği üzerinde durulmuştur.

Bu metin öğretici bir nitelik taşıdığı için kelimeler gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla metinde nesnel bir anlatım tercih edilmiştir.

İnsan yaşamını konu alan ve dili bir araç olarak kullanan edebiyatın tarih, felsefe, coğrafya, psikoloji, psikiyatri, sosyoloji gibi bilimlerle ilişkisi vardır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metinde geçen "ülkü" kelimesinin anlamını cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.
2. Okuduğunuz metindeki "Bir edebî eseri layıkıyla ve tarihî manâsıyla anlamak için, önce o devrin genel hayatını, yaşayış ve düşünüş tarzlarını, o devir insanlarının hayat ve evren hakkında neler bildiklerini öğrenmemiz gerekir." görüşüne katılıyor musunuz? Neden?
3. "Bir 'şaheser', neticede mutlaka toplumsal bir ülkünün ifadesidir." cümlesini metinden hareketle açıklayınız.
4. Okuduğunuz metnin konusunu belirleyiniz.
5. Okuduğunuz metinde yazar ile anlatıcının aynı kişi olmasını neye bağlıyorsunuz?
6. Metindeki anlatım biçimi ve düşünceyi geliştirme yollarını belirleyiniz. Belirlediğiniz cümleleri aşağıdaki şemalara yazınız.

Anlatım Biçimi	Düşünceyi Geliştirme Yolları

7. Metinden yola çıkarak edebiyat-tarih ilişkisini yorumlayınız.
8. Metindeki ana düşünce ile yardımcı düşünceleri belirleyiniz. Belirlediğiniz cümleleri aşağıdaki şemalara yazınız.

Ana Düşünce	Yardımcı Düşünceler

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

MEHMET FUAT KÖPRÜLÜ (1890-1966): XX. yüzyıl yazar ve edebiyat tarihçilerindendir. Edebiyat dünyasına şiirle giren Fuat Köprülü, edebiyat fakültesine geçtikten sonra Türk edebiyatı ve Türk edebiyatı tarihi alanında çalışmalarını hızlandırdı. Türk edebiyatı tarihinin çeşitli devir ve şahıslarını modern tarih yöntemlerini kullanarak ve belgelere dayanarak ilk defa o, aydınlığa çıkardı. Yaptığı sistemli çalışmalar sayesinde Avrupa'da birçok üniversitenin bilim kurullarına üye seçilen ilk Türk bilgini oldu. Türk medeniyeti ve kültür tarihi, Türk edebiyatı tarihi, edebî eleştiri, Türk dili, İslam dini, Türk sanat musikisi gibi alanlardaki geniş çalışmalarını çeşitli kitap, dergi ve ansiklopedilerde derledi. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, *Türk Edebiyatı Tarihi I-II*, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, *Türk Saz Şairleri*, *Edebiyat Araştırmaları* eserlerinden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ

1. **Metinde geçen** "ahlakî, lâyıkıyla, mânasıyla, lisâniyat" **kelimelerini doğru telaffuz etmek için nelere dikkat edersiniz?**
2. **Okuduğunuz parçada geçen** "Hakikaten, bir milletin coğrafi çevresiyle, sonra dinî, iktisadî, hukukî, ahlâkî, sanatsal ve siyasi hayatıyla edebiyatı arasındak<u>ki</u> bağlantılar o kadar açıktır <u>ki</u> bu konuda açıklama yapmayı bile fazla görüyoruz." **cümlesindeki altı çizili "ki"lerin ayrı ya da birleşik yazılma nedenini söyleyiniz.**
3. **Aşağıdaki parça okuduğunuz metinden alınmıştır. Parçada belirtilen noktalama işaretlerinin parçadaki kullanım amaçlarını aşağıdaki şemalara yazınız.**

" "

"Bir millet, hayatı nasıl görüyor? Nasıl düşünüyor? Nasıl hissediyor?" Biz, bunu en doğru ve en canlı olarak o milletin düşünce ve kalem ürünlerinde bulabiliriz.

?

,

Not: Noktalama işaretleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için TDK'nin Yazım Kılavuzu'na başvurabilirsiniz.

ARAŞTIRINIZ

Yazının gelişimi, Türk yazı sanatı, alfabeler gibi konulardan birini araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı yazıp sınıfta paylaşınız.

Hazırlık

1. Din ile edebiyat arasında nasıl bir ilişki olduğunu düşünüyorsunuz? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.
2. Dinî içerikli bir edebî metin yazmak isteseniz hangi edebî türü tercih edersiniz? Niçin?

DİN-EDEBİYAT İLİŞKİSİ

(…)

Edebiyat açısından dinin tarifini yapmak güçtür. Ancak şu var ki; din, bireyi mukaddes duygu, ortak şuur ve vicdan etrafında birleştirir. Bunu da büyük oranda sözün büyülü gücünden yararlanarak yapar. Her şeyden önce, her dinin bir kutsal metni vardır. Kutsal metin, bir yandan okuyana dinin temel ilkelerini öğretirken, öte yandan da onu metafizik gerçeklikle buluşturur. Böylece dindar kişi, kutsal kitabı okurken edebî bir bilince ve dil zevkine de ulaşır. Ulaşılan bu bilinç ve dil zevki sanatın merkezinde yer alan estetik duyguyu ifade eder. Din, metafizik problemlere getirdiği çözümler, hayata yüklediği anlam, varlık, bilgi ve ahlak anlayışıyla estetik duyguyu besleyen en önemli kaynaktır.

Din ve edebiyat ilişkisi, edebiyat bilimcilerinin ve eleştirmenlerinin üzerinde durduğu konulardan birisidir. Bilindiği gibi, edebiyat, insana ait bir duyguyu, düşünceyi, hayali, yorumları, tutumları, gözlemleri dilin imkânlarıyla en güzel şekilde anlatma sanatıdır. Diğer bir ifadeyle edebiyat, duygu, düşünce ve hayallerin heyecan, hayranlık ve estetik zevk uyandıracak şekilde ifade edilmesidir. Bu sanat, bir dönemin, bir toplumun hissiyatını, inançlarını, irfanını, bilgilerini, algılarını, kavrayışını ve estetik dünyasını yansıtan ayna konumundadır (Orhan Okay, "Edebiyat", İstanbul, 1984, ss. 395-397).

(…)

İslamlaşmayla birlikte edebiyat ve din ilişkisi daha zengin bir mahiyet kazanmıştır. Nitekim Türkler, İslamlaşma sürecinde tabii bir kültür değişimi yaşamış, yeni bir estetik anlayış içerisinde kendilerini bulmuşlardır. Bu estetik anlayış, dünya görüşünde, yaratılış telakkîsinde hayat ve varlık tasavvurunda kendini göstermiştir. Bütün bunlar, içine girilen yeni dil havzası içerisinde yeni edebî eserlerin hayat bulmasını sağlamıştır.

(...)

Bilal KEMİKLİ, Türk-İslam Edebiyatı

Bilginiz Olsun

Dinî hayat, edebî dönemleri belirleyen etkenlerden biridir. Edebiyatın dinî hayata, dinî hayatın da edebiyata ve dile etkisi vardır.

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

estetik : Güzellik duygusu ile ilgili olan.
irfan : Bilme, anlama.
mahiyet : Nitelik, vasıf, öz, asıl.
metafizik : Doğa ötesi, fizik ötesi.
tasavvur : Göz önüne getirme, zihinde canlandırma.
telakkî : Anlayış, görüş.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, edebiyatın din ile ilişkisi üzerine bilgi vermeyi amaçlayan bir metindir. Bu metinde; dinî metinlerin insanda oluşturduğu etkiden, edebiyatın amacından, edebiyat araştırmacılarının edebiyat-din ilişkisine verdiği önemden, İslamlaşmanın edebî metinlere yansımasının nasıl olduğundan bahsedilmiştir.

Bu metin öğretici bir nitelik taşıdığı için anlatımda tarafsız davranılmış, metinde açıklayıcı anlatım biçimi tercih edilmiştir.

Edebiyatın pek çok bilimle ilişkisi olduğu gibi dinle de ilişkisi vardır. Gerek içerik gerek söz varlığı olarak din, edebî eserleri etkilemiştir. Aynı zamanda dinî eserler de edebiyattan büyük ölçüde yararlanmıştır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Okuduğunuz metinde geçen "Din, bireyi mukaddes duygu, ortak şuur ve vicdan etrafında birleştirir." cümlesindeki altı çizili kelimelerin anlamlarını cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.
2. Metinden yola çıkarak dinin edebiyattaki yeriyle ilgili hangi sonuçlara ulaşabilirsiniz?
3. "Bu sanat, bir dönemin, bir toplumun hissiyatını, inançlarını, irfanını, bilgilerini, algılarını, kavrayışını ve estetik dünyasını yansıtan ayna konumundadır." cümlesinden yola çıkarak edebiyatın toplumsal işlevi ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?
4. Metinde düşünceyi geliştirme yollarından hangileri kullanılmıştır? Bunların tercih edilmesinin anlatım biçimine katkısını söyleyiniz.
5. Metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
6. Metnin üslubu ile ilgili çıkarımlarda bulununuz.
7. Metinde anlatıcı ile yazarın aynı kişi olmasını neye bağlıyorsunuz? Açıklayınız.
8. Metindeki ana düşünce ile yardımcı düşünceleri belirleyiniz. Belirlediğiniz cümleleri aşağıdaki şemalara yazınız.

Ana Düşünce

Yardımcı Düşünceler

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

BİLAL KEMİKLİ (1965-...): Sivas'ta doğdu. Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. 1998'de doktor, 2002'de doçent oldu ve 2008'de profesörlüğe yükseldi. Ankara, Yüzüncü Yıl ve Süleyman Demirel üniversitelerinde görev yaptı. Hâlen Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalında görevli olan Prof. Dr. Kemikli'nin Türk İslam Edebiyatı, tasavvuf gibi alanlarda birçok çalışması oldu. *Sufi Aşk ve Ölüm, Türk İslam Edebiyatına Giriş, Ramazan Güzellemeleri* eserlerinden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ

1. Metinden alınan "Böylece dindar kişi, kutsal kitabı okurken edebî bir bilince ve dil zevkine de ulaşır." cümlesinde altı çizili kelimeler ünlüyle başlayan ek aldıklarında kelimenin sonundaki sert ünsüzler yumuşamıştır. **Siz de okuduğunuz metinden buna benzer örnekler bulunuz. Bulduğunuz örneklerin altını çiziniz.**
2. **Okuduğunuz metinden alınan** "Nitekim Türkler, İslamlaşma sürecinde tabii bir kültür değişimi yaşamış, yeni bir estetik anlayış içerisinde kendilerini bulmuşlardır." **cümlesinde virgüllerin aynı amaçla kullanılıp kullanılmadığını açıklayınız.**

SIRA SİZDE

Aşağıdaki parçalardan hareketle edebiyatın tarih ve dinle olan ilişkisiyle ilgili çıkarımlarda bulununuz.

Bağdat'ın kapısın Genç Osman açtı,
Düşmanın cümlesi önünden kaçtı,
Kelle koltuğunda üç gün savaştı,
Allah Allah deyip geçer Genç Osman...

Kayıkçı Kul Mustafa

Bu yıl bağa daha erken çıkmalıydılar. Geç kalmanın, şehirde lüzumsuz yere biraz daha oyalanmanın hiçbir yararı yoktu. Evet, en iyisi erken gidip geç dönmekti. Üstelik bağları şehre yakın olanlar için, geç kalmak iyice anlamsızdı. Zaten buna da oldukça geç kalınmıştı. Oğlan askerliğini bitirmişti. İyi kötü bir işi, bir zanaatı vardı elinde. Sonra bu yıl biraz çeltik de düşünülebilirdi. Su durumu bıldırki gibi değildi. Kış karlı geçmişti. Allah dilerse iyi olurdu. Mahmut Efendi bile bu yılki ürüne ilk kez "kulak asma" dememiş, "Allaha şükür" demişti. Denenmeye değerdi.

Rasim Özdenören, Gül Yetiştiren Adam

2. TÜRK EDEBİYATININ TARİHÎ DÖNEMLERİ

Hazırlık

1. Kütüphanelerde kitapların çeşitli ölçütlere göre gruplandırılması, bize ne gibi kolaylıklar sağlayabilir? Düşüncelerinizi belirtiniz.
2. "Hayatımın dönüm noktaları" dediğiniz olayları neye göre tespit edersiniz? Düşüncelerinizi sözlü olarak paylaşınız.

TÜRK EDEBİYATININ ANA DÖNEMLERİ

Türk edebiyatı, Türklerin tarih boyunca içinde yer aldıkları değişik kültür çevreleri dikkate alınarak M. Fuad Köprülü tarafından üç ana döneme ayrılmıştır:

1. İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı

Varlığı belgelerle kanıtlanan ilk ve en eski dönem İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı Dönemi'dir. Bu dönem edebiyatı; dil, anlatım, duyuş ve zevk itibariyle yabancı etkilerden uzak ve millî bir edebiyat niteliğindedir. Sözlü ve yazılı edebiyat olmak üzere ikiye ayrılır. Sözlü edebiyat ürünleri arasında destanlar, savlar, sagular, koşuklar yer alır. Bunlar; günlük yaşantıdan izler taşıyan, halkın konuştuğu dille söylenen ürünlerdir. "Şaman, kam, baksı, ozan" gibi adlar verilen kişilerce "kopuz" eşliğinde söylenmiştir. Dörtlükler ve hece ölçüsüyle söylenen bu ürünlerde kahramanlık, doğa, ölüm gibi konular işlenmiştir. Yazılı Edebiyat Dönemi'ni ise Kök Türk ve Uygur metinleri oluşturmaktadır. Dönemin ilk ürünleri VIII. yüzyılda Kök Türk Devleti'nin tarihî ve edebî varlığını belgeleyen Kök Türk Yazıtları'dır. Kök Türk Yazıtları, yalnızca Türk varlığını kanıtlayan ilk yazılı belgeler olmakla kalmayıp aynı zamanda Türkçenin VIII. yüzyılda edebî bir dil olarak geliştiğini, yüksek bir anlatım gücü kazandığını da gösteren belgelerdir.

Bilginiz Olsun

Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında dil, din, tarihî olaylar, coğrafya, lehçe ve şive farklılıkları etkili olmuştur.

Türk edebiyatının İslamiyet'in Kabulünden Önceki Yazılı Dönem'in ikinci yarısı Uygur Dönemi'dir. Uygur Dönemi'ne ait elde oldukça fazla malzeme bulunmaktadır. Bu metinlerin çoğu, Mani ve Buda dinlerinin etkisiyle yazılmış metinlerdir. *Altun Yaruk*, *Sekiz Yükmek*, *Irk Bitig* bu dönem eserlerindendir.

İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı Ürünlerinden Örnekler

Bilge bögü yunçıdı
Ajun anı yançıdı
Erdem eti tınçıdı
Yerke tegip sürtülür

Sagu'dan

Yüknüp manga imledi
Közüm yaşın yamladı
Bağrım başın emledi
Elkin bolup ol keçer

Koşuk'tan

Kök Türk Yazıtları'ndan

2. İslamiyet'in Etkisiyle Gelişen Türk Edebiyatı

Türkler VIII. yüzyıldan itibaren Müslümanlığın etkisinde kalmış ancak İslamiyet'in Türkler arasında yayılması X. yüzyılda gerçekleşmiştir. İslam uygarlığı etkisinde verilen ilk eserler *Kutadgu Bilig*, *Divân-ı Lugati't-Türk*, *Atabetü'l-Hakâyık* ve *Divân-ı Hikmet*'tir. Bu dönem "Geçiş Dönemi" olarak da bilinmektedir.

Geçiş Dönemi Ürünlerinden Örnekler

yagız yir yıpar toldı kafur kitip
bezenmek tiler dünya körkin itip

irinçig kışıg sürdi yazkı esin
yaruk yaz yana kurdı devlet yasın

Yusuf Has Hacib
Kutadgu Bilig'den

ewet bir edattır, "evet" demektir. Üç farklı şekli vardır. Ewet, Yağma, Toxsı, Kıpçak ve Oğuzlara aittir. Emet, evet, yemet diğer Türklere aittir.

Öğüt öğüt. Şöyle derler:

algı.l öğüt mindi.n ogu.l erdem ti.le
bo.yda ulug bilge bolup bilgi-n üle

Diyor ki: Ey oğlum, benden öğüt al ve terbiyeye talip ol ki kavmin büyüğü olasın ve onlara hikmet ve terbiye dağıtasın.

Kaşgarlı Mahmut
Divân-ı Lugati't-Türk'ten

İslami Dönem Türk Edebiyatı, halk edebiyatı ve divan edebiyatı olmak üzere iki kolda gelişmiştir. Halk edebiyatını, daha çok halk arasından yetişmiş sanatçıların verdikleri sözlü ürünler oluşturmaktadır. Halk edebiyatı kendi içinde dinî-tasavvufi, âşık ve anonim halk edebiyatı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Dil, halkın kullandığı sade Türkçedir. Divan edebiyatı ise İslami kültüre dayalı, daha çok medrese öğrenimi görmüş, eğitimli sanatçıların oluşturdukları edebiyattır. Bu anlayışla verilen eserlerde Arapça-Farsça kelime ve tamlamalarla yüklü, ağır, sanatlı bir dil kullanılmıştır.

İslamiyet'in Etkisiyle Oluşan Ürünlerden Örnekler

Koşma

Çukurova bayramlığın giyerken
Çıplaklığın üzerinden soyarken
Şubat ayı kış yelini kovarken
Cennet demek sana yakışır dağlar

Karacaoğlan
Halk edebiyatından

Gazel

Açıldı bâğçe-i reng ü bûda bâr-ı bahâr
Pür etti gülşeni hep tuhfe-i diyâr-ı bahâr

Nihâlin ağzı köpürdü şükûfe zannetme
Cihânı eyledi divâne cûy-bâr-ı bahâr

Nedim
Divan edebiyatından

3. Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı

Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı, XIX. yüzyılda başlayıp günümüze kadar devam eden bir edebî dönemdir. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı; askerî, siyasi, toplumsal pek çok alanda bazı değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

Batı Etkisiyle Oluşan Ürünlerden Örnekler

Makber

Eyvâh ne yer ne yâr kaldı
Gönlüm dolu âh u zâr kaldı
Şimdi buradaydı gitti elden
Gitti ebede gelip ezelden
Ben gittim o hâksâr kaldı
Bir gûşede târmâr kaldı

Abdülhak Hamit Tarhan
Tanzimat edebiyatından

Yağmur Kaçağı

elimden tut yoksa düşeceğim
yoksa bir bir yıldızlar düşecek
eğer şairsem beni tanırsan
yağmurdan korktuğumu bilirsen
gözlerim aklına gelirse
elimden tut yoksa düşeceğim
yağmur beni götürecek yoksa beni

Attilâ İlhan
Cumhuriyet Dönemi'nden

Toplum hayatındaki bu değişiklikler bir süre sonra edebiyatı da etkilemiş; gazeteler, Batı edebiyatından yapılan çeviriler, uyarlamalar Türk edebiyatına bu doğrultuda yön vermiştir. Böylece Batı kültürüyle yetişen yeni kuşak sanatçıları, Batı edebiyatı yolunda yeni bir çığır açmışlardır. Bu edebî dönem; Tanzimat edebiyatı, Servetifünûn edebiyatı, Fecriâtî edebiyatı, Millî Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı olmak üzere dönemlere ayrılır.

KOMİSYON

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

kopuz : Ozanların çaldığı telli Türk sazı.

medrese : İslam ülkelerinde genellikle İslam dini kurallarına uygun bilgilerin okutulduğu yer.

yazıt : Bir kimse veya bir olayın anısını yaşatmak için bir şey üzerine kazılan yazı, kitabe.

yön vermek : Yeni bir biçim, yeni bir düzen vermek.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, Türk edebiyatının tarihî dönemlerini anlatan bir metindir. Türk edebiyatının, Türklerin yer aldığı kültür çevrelerine göre üç ana bölüme ayrıldığından bahsedilmiştir. Ayrıca metinde, Türk edebiyatının her bir dönemdeki dil özellikleri, başlıca edebî türler, önemli eserler hakkında bilgi verilmiştir.

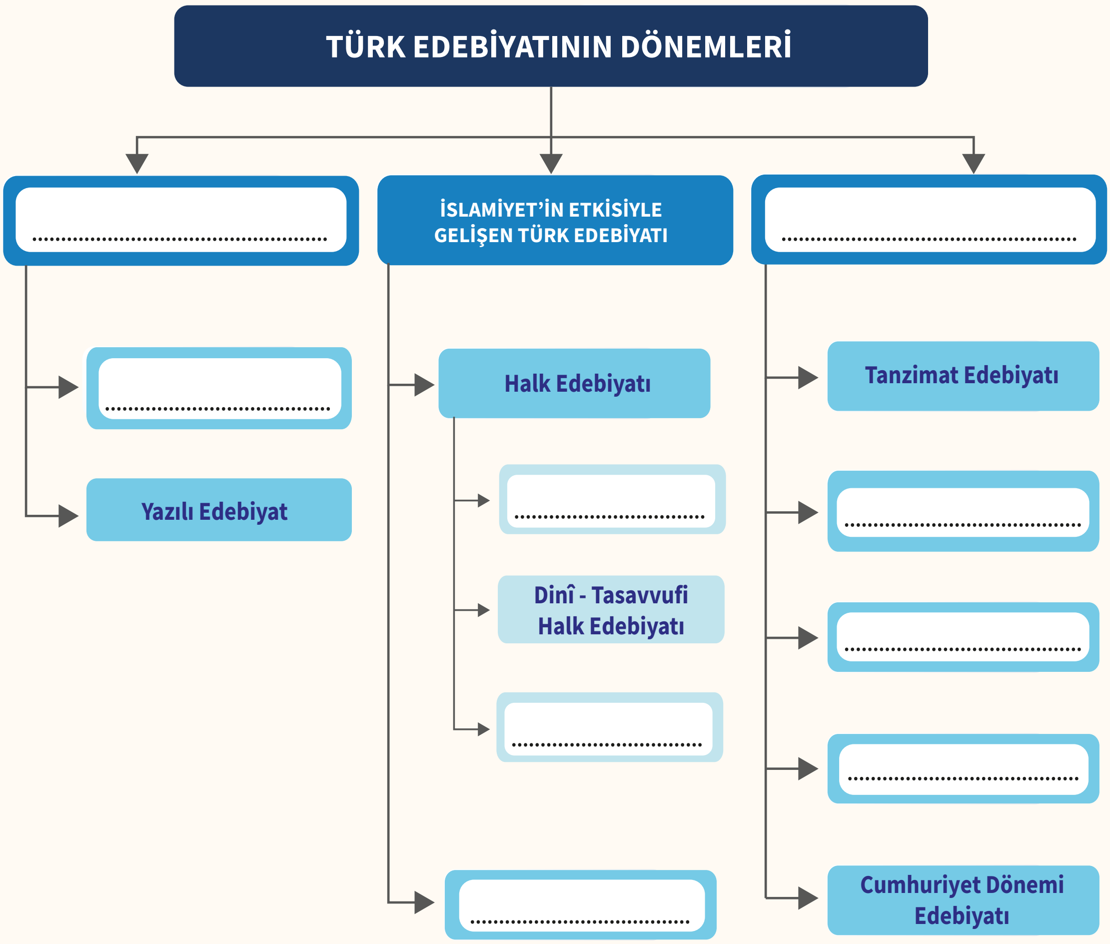
Bu metin açıklayıcı bir nitelik taşıdığı için metinde mecazlı söyleyişlere pek yer verilmemiş, kelimeler gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

Türk toplumunu etkileyen bazı önemli olaylar (İslamiyet'i kabul etmeleri, coğrafi yerlerini değiştirmeleri vb.) Türk edebiyatının tarihî dönemlere ayrılmasında etkili olmuştur.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. • Toplum hayatındaki bu değişiklikler bir süre sonra edebiyatı da etkilemiş; gazeteler, Batı edebiyatından yapılan çeviriler, uyarlamalar, Türk edebiyatına bu doğrultuda yön vermiştir.
   • Böylece Batı kültürüyle yetişen yeni kuşak sanatçıları, Batı edebiyatı yolunda yeni bir çığır açmışlardır.

   Yukarıdaki cümlelerde geçen altı çizili ifadelerin anlamlarını cümlelerin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.
2. Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasındaki ölçütleri metinden hareketle söyleyiniz.
3. Metinde geçen "Geçiş Dönemi" ifadesinden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
4. İslami Dönem'deki ürünlerde Arapça-Farsça kelimelerin fazlaca kullanımını neye bağlıyorsunuz? Metinden hareketle cevaplayınız.
5. Metnin dil ve anlatım özelliklerinin temaya olan katkısını söyleyiniz.
6. Metinde kullanılan anlatım biçimiyle düşünceyi geliştirme yollarını belirleyiniz.
7. Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatının oluşumunda hangi tarihî olay etkili olmuştur?
8. Öğrendiğiniz bilgilerden hareketle aşağıdaki tabloda boş bırakılan yerleri doldurunuz.

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz metinden alınan** "İslamiyet'in Türkler arasında yayılması X. yüzyılda gerçekleşmiştir." **cümlesinde rakamdan sonra kullanılan noktanın kullanım amacını belirtiniz.**
2. **Okuduğunuz metinden büyük harflerin farklı kullanım amaçlarına örnek olabilecek cümleler bulunuz.**
3. **Aşağıdaki parçada yazımı yanlış olan kelimelerin altını çiziniz.**

Şehirlerde giderek artan bir betonlaşma hareketi vardı. Bu durum beni de ailemi de çok üzmekteydi. Yaşadığımız ev de bundan nasibini alacakdı galiba. Çünkü komşuların hepsi, evlerini terkedip apartman yapılmasına izin vermişlerdi. Bir tek biz kalmıştık buna boyun eğmeyen. 1975'de evlenen annem ve babam yıllardır bu bahçeli evde yaşamaktaydı. Bu evde pekçok anı biriktirmişlerdi. Onlar için evden vaz geçmek, anıları da yok saymaktı sanki. Yine bir ilk bahar akşamı… Havada rahatlatıcı bir esinti, insanı kendinden geçiren hoş bir koku vardı. Annemde bunun etkisinde kalarak yine hayallere dalmıştı anlaşılan. Çünkü insanın geçmişte ki güzellikleri unutması elbette mümkün değildi.

SIRA SİZDE

Öğrendiğiniz bilgilerden hareketle aşağıdaki parçaların Türk edebiyatının hangi ana dönemine ait olduklarını söyleyiniz.

Hayâl-i şem'i ruhsârın ko yansın hâne-i dilde
Perin ol şem'a yakıp şevkıle pervâneler dönsün

Öpkem gelip ogradım
Arslanlayu kökredim
Alplar başın togradım
Emdi meni kim tutar

Sen Türkiye gibi aydınlık ve güzelsin!
Benim doğduğum köyler de güzeldi
Sen de anlat doğduğun yerleri,
Anlat biraz.

Bilgelig yangılmaz, yirçilig azmaz.

ARAŞTIRINIZ

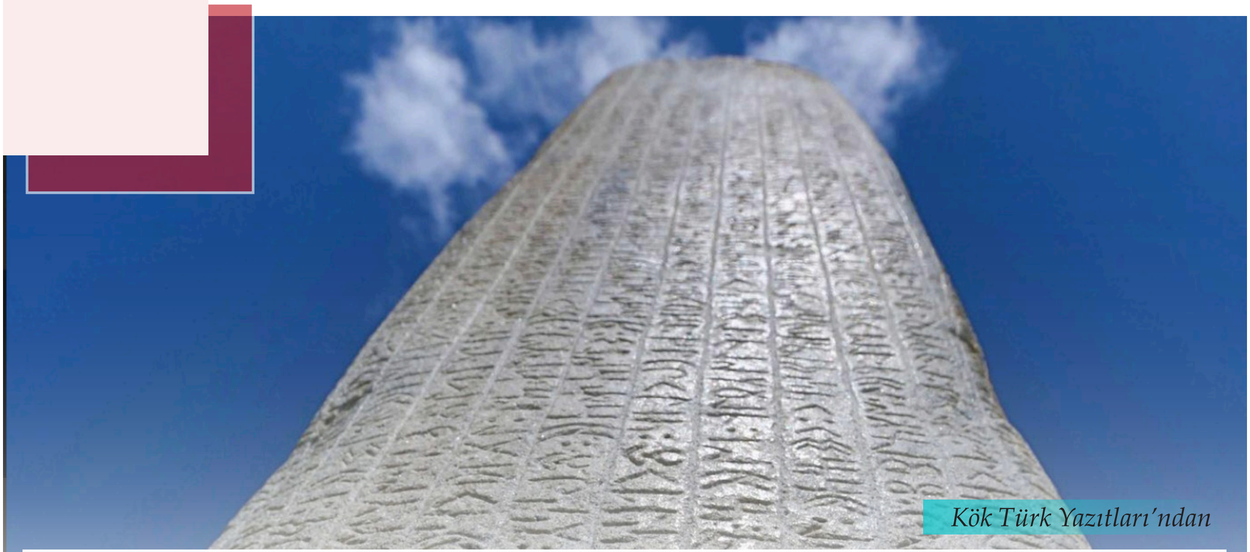
Hat sanatı, yazı tipleri/karakterleri, kâğıt, kitap, kütüphane konularından birini araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı yazıp sınıfta paylaşınız.

3. TÜRKÇENİN TARİHÎ GELİŞİMİ

Hazırlık

1. “Dilimiz, kimliğimizdir.” ifadesinden ne anlıyorsunuz? Siz bu düşünceye katılıyor musunuz? Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.
2. Bir milletin tarih boyunca farklı alfabeler kullanmasında neler etkili olmuş olabilir?

TÜRK YAZI DİLİNİN TARİHÎ GELİŞMESİ

Kök Türk Yazıtları'ndan

ESKİ TÜRKÇE

Türklerin VIII. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar kullandıkları tek yazı dili Eski Türkçedir. Eski Türkçe; Kök Türk, Uygur ve Karahanlı devirlerini içine alır. Türkler bu zaman içinde birbirlerinden ayrı bölgelerde yeni kültür merkezleri meydana getirmelerine rağmen hep bu dile bağlı kalmışlardır.

Kök Türklerden sonra gelen Uygur ve Karahanlı devirleri Türk milletinin yeni medeniyet ve dinlerle tanıştığı zamanlardır. Kök Türklerin bıraktığı Orhun Kitabeleri de denen *Kök Türk Yazıtları* Uygurlardan kalan dinî ve hukukî metinler, Karahanlılar devrinde yazılan ve İslami Türk edebiyatının başlangıcını meydana getiren *Kutadgu Bilig*, *Divân-ı Lugati't Türk* ve *Atabetü'l Hakayık* gibi eserler Eski Türkçe ile yazılmıştır.

Bilginiz Olsun

Türkler tarih boyunca Kök Türk, Uygur, Arap, Kiril ve Latin alfabelerini kullanmışlardır. Türklerin yazıya geçmeden önceki dönemle ilgili bilgilere sözlü edebiyat ürünlerinden ulaşılır.
Sözlü Edebiyat Dönemi'nde yabancı etkilerden uzak bir Türkçe vardır.

KUZEY-DOĞU TÜRKÇESİ, BATI TÜRKÇESİ

Eski Türkçeden sonra başlayan Orta Türkçe devri, Türklerin yeni yazı dillerini meydana getirdikleri bir dönemdir. Bu devirde Türkler batıda Anadolu'ya kuzeyde Karadeniz'in kuzeyi ile batı kısmına kadar yayıldı.

Bu devirde Türkçe, Kuzey-doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi adı ile ikiye ayrılmıştır.

A. KUZEY-DOĞU TÜRKÇESİ

Kuzey-doğu Türkçesi XIII. yüzyıl ile XIV. yüzyıllarda Eski Türkçenin devamı olarak Hazar Denizi'nin kuzeyinde ve Orta Asya'da kullanıldı. Eski Türkçenin özelliklerini koruyup geliştirerek devam eden bu yazı dili Kuzey ve Doğu Türkçesi olmak üzere iki kolda gelişir.

a. Kuzey Türkçesi **b.** Doğu Türkçesi

B. BATI TÜRKÇESİ

Hazar Denizi'nin güneyinden geçerek batıya gelip yerleşen Oğuz Türklerinin yazı dilidir. Türkçenin Eski Türkçeden sonra görülen iki kolundan birini oluşturur. XIII. yüzyıldan günümüze kadar kesintisiz devam etmiştir. Diğer yazı dillerine göre daha çok gelişme göstermiştir.

Batı Türkçesi; Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi olarak üç devreye ayrılır.

a) **Eski Anadolu Türkçesi (Eski Türkiye Türkçesi):** Batı Türkçesinin ilk devri olan Eski Anadolu Türkçesi XIII. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar devam etmiştir. Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve ilk Osmanlı bu devre girmektedir.

b) **Osmanlı Türkçesi:** Türkçe Osmanlı Devletinin sınırları içinde, Hazar'dan Orta Avrupa 'ya, Kırım'dan Afrika'ya kadar geniş bir sahaya yayılmıştır. Bu yayılma XVI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Türkçe bu devrede yabancı dillerden pek çok kelime ve gramer şekilleri almıştır.

c) **Türkiye Türkçesi:** Batı Türkçesinin üçüncü devresi Türkiye Türkçesi devresidir. Genellikle "Yeni Lisan Hareketi" bu dönemin başlangıcı kabul edilir. 1908 yılından bu yana yüzyıla yakın bir zamanı içine alan bu devrede Türkçe yabancı gramer şekillerini bırakmış ve kendi yatağında akmaya başlamıştır. Bu devrin temelinde, İstanbul konuşmasının esas alındığı bir yazı dili vardır. Türkiye Türkçesinin gelişmesi içinde Yeni Lisan Hareketi'nden sonra en geniş çalışma Dil İnkılabı'dır. 1928'de Latin alfabesinin kabulü 1932'de Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu)'nin kuruluşu bu hareketin önemli halkalarıdır.

Kemal YAVUZ, Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri
(Kısaltılmıştır.)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

gramer : Dil bilgisi.
medeniyet : Uygarlık.
tetkik : İnceleme.
yazı dili : Dilin yazıda kullanılan biçimi.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, Türkçenin tarihî gelişimi hakkında bilgi vermeyi amaçlayan bir metindir. Bu metinde Eski Türkçenin etkili olduğu yüzyıllardan, hangi devirleri içine aldığından ve hangi eserlerin bu dille oluşturulduğundan bahsedilmiştir. Ardından, Orta Türkçenin Kuzey-doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi olarak ikiye ayrıldığından söz edilmiş, özellikle Türkiye Türkçesinin içinde bulunduğu Batı Türkçesinin gelişimiyle ilgili bilgi verilmiştir.

Bu metin öğretici bir nitelik taşıdığından metinde doğrudan anlatım tercih edilmiştir. Öğretici metnin özelliği olarak metinde yazar ile anlatıcı aynı kişidir.

Türk dilinde yazılı edebiyattan önce bugün de varlığını sürdüren halk geleneklerine dayanan, doğa-insan ilişkilerine ayna tutan bir Sözlü Edebiyat Dönemi vardır. Bu dönemde koşuk, sav, sagu destan gibi ürünler verilmiş ve okuduğunuz metinde de belirtildiği gibi VIII. yüzyılda yazılı döneme geçilmiştir. Bu dönemden sonra Türkler tarih boyunca çeşitli alfabeler kullanmışlardır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metinde geçen "Türkiye Türkçesinin gelişmesi içinde Yeni Lisan hareketinden sonra en geniş çalışma, Dil İnkılabı'dır." cümlesinde "inkılap" kelimesinin anlamını cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.
2. Metne göre Eski Türkçe hangi dönemlerde kullanılmıştır?
3. Okuduğunuz metinde Orta Türkçe Dönemi hakkında edindiğiniz bilgileri kendi cümlelerinizle ifade ediniz.
4. Metne göre Osmanlı Türkçesi neden yabancı dillerin etkisi altında kalmıştır?
5. Metinden yola çıkarak Türkçenin tarihsel gelişim sürecinde çeşitli evreler geçirmesinin sebeplerini belirtiniz.
6. Okuduğunuz metinde sanatlı söyleyiş, mecaz, öznellik gibi anlatım özelliklerine neden yer verilmediğini söyleyiniz.
7. Metnin tema ve konusunu belirleyiniz.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

KEMAL YAVUZ (1947-…): Ermenek'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini Konya'da tamamladı. Eğitimine İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde devam etti. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde başladığı doktora çalışmasını 1979'da bitirerek doktor unvanını aldı. 1982'de yardımcı doçent, 1983'te de Yeni Türk Dili alanında doçent oldu. 1989'da Eski Türk Edebiyatı profesörü olarak İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde göreve başladı. *Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro ile İlgili Makaleleri*, *Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersi*, *Garipname* eserlerinden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ

Türkiye Türkçesinin gelişmesi içinde Yeni Lisan Hareketi'nden sonra en geniş çalışma Dil İnkılabı'dır. 1928'de Latin alfabesinin kabulü 1932'de Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin (Türk Dil Kurumu) kuruluşu bu hareketin önemli halkalarıdır.

Yukarıdaki parça okuduğunuz metinden alınmıştır. Bu parçada geçen noktalama işaretlerinin parçadaki kullanım amaçlarını açıklayınız.

OKUYUNUZ

Aşağıda Talat TEKİN'in *Orhon Yazıtları* **adlı eserinden bir parça verilmiştir. Eserin tamamını okuyarak beğendiğiniz cümleleri sözlü olarak paylaşınız.**

(Ey) Türk, Oğuz beyleri (ve) halkı, işitin! Üstte(ki) gök çökmedikçe, altta(ki) yer (de) delinmedikçe, (D19) (e)y Türk halkı, (senin) devletini (ve) yasalarını kim yıkıp bozabilir idi? Türk halkı, (bu huyundan) vazgeç (ve) nadim ol!

YAZMA

a) Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Her insan duygu, düşünce ve hayallerini, bilgilerini aktarmak için iletişim kurar. İletişimin temel ögesi dildir. Dili kalıcı kılan da yazıdır. Yazı yazmanın amacı, duygu ve düşünceleri gözlem ve birikimlerimizden yararlanarak güzel, doğru ve etkili bir biçimde yansıtmaktır. Hangi konuda olursa olsun yazmanın etkili ve güzel olabilmesi, belirli aşamaları takip etmekle mümkündür. Ancak yazılı anlatımda sadece kuralları öğrenmek yeterli değildir. Bunları yazıya aksettirmek de işin önemli bir bölümünü oluşturur. Yani öğrenilenleri doğru, kolay, pürüzsüz ve inandırıcı bir anlatım tarzı ile ifade edebilmek için uygulama yapmak şarttır.

b) Uygulama

Aşağıda verilen yazma sürecinin aşamaları doğrultusunda yazının gelişimi, Türk yazı sanatı, alfabeler konularından biriyle ilgili bir yazı yazınız.

Yazının gelişimi, Türk yazı sanatı, alfabeler konularından biri hakkında daha önce yaptığınız araştırma sonuçlarını yazınızda kullanabilirsiniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

a) Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

İletişim, insanların kendilerini ifade etme ihtiyacından doğmuştur. İnsanlar kendilerini önce sözle anlatmışlar, yazının bulunuşuyla da yazılı iletişime geçmişlerdir. Günlük hayatta başarıyı yakalamış insanların ortak özellikleri arasında güzel ve etkili konuşmak, insanlarla sağlıklı iletişim kurmak vardır. Bu nedenle başarılı ve mutlu olmak için güzel ve etkili konuşmaya dikkat etmek gerekir.

b) Uygulama

Hat sanatı, yazı tipleri/karakterleri, kâğıt, kitap, kütüphane konularından biriyle ilgili aşağıda verilen şemalardaki hatırlatma amaçlı bilgileri kullanarak hazırlıklı bir konuşma yapınız.

Hazırlık
Konuyu ve amacı belirleyiniz.
Araştırma yapınız.
Görsel ve işitsel araçlardan yararlanınız.
Prova yapınız.

Konuşmaya Başlarken
Dış görünüşünüze dikkat ediniz.
Dinleyicilerle göz teması kurunuz.
Ses tonunuzu ayarlayınız.

Konuşma Sırasında
Gereksiz ifadelerden kaçınınız.
Teknolojik araçlardan yararlanınız.
Vurgu, jest ve mimiklerinize dikkat ediniz.
Zamanı verimli kullanınız.

Konuşma Sonunda
Konuyla ilgili özet yapınız.
Konuşmayı etkili bir biçimde bitiriniz.
Sorulara kısa, açık ve net cevaplar veriniz.

Hazırlıklı konuşma için hat sanatı, yazı tipleri/karakterleri, kâğıt, kitap, kütüphane konularından biri hakkında daha önce yaptığınız araştırmanın sonuçlarını kullanabilirsiniz.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru kelimeyi/kelimeleri yazınız.

1. Türkler tarih boyunca ...., Uygur, ..., ... ve .... alfabelerini kullanmışlardır.
2. Koşuk, sav, destan gibi ürünler Türk edebiyatının .... Dönemi'ne aittir.
3. Edebiyat; ...., ..., ... gibi bilimlerden yararlanır.
4. Türk edebiyatı ...., ... ve .... olmak üzere üç ana döneme ayrılır.
5. .... Türk edebiyatının yazılı ilk ürünüdür.
6. Türk edebiyatında .... yüzyıldan itibaren Yazılı Dönem başlamıştır.

B) Aşağıda numaralar ile verilen dönem isimlerini harf ile verilen eser isimleriyle eşleştirerek harfleri numaraların yanındaki yay ayraçların içine yazınız.

7.

Dönem	Eser
( ) **1.** Geçiş Dönemi	**a)** Kök Türk Kitabeleri
( ) **2.** Yazılı Dönem	**b)** Makber
( ) **3.** Sözlü Dönem	**c)** Koşma
( ) **4.** İslami Dönem	**ç)** Koşuk
( ) **5.** Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı	**d)** Kutadgu Bilig

C) Aşağıdaki açık uçlu soruların cevabını ilgili alana yazınız.

8. Destan devri edebiyatında şiir sazla söylenir. Henüz yazı yokken yüzyıllarca, sazla ve sözle söylenen bu şiir, Türk tarihinde bir sözlü edebiyat geleneği kurmuştur. Sözlü edebiyat geleneği o kadar köklüdür ki asırlarca taşlara kazınan yazılar, İslamiyet'ten sonra aydınların yazdığı kütüphaneler dolusu yazmalar, şiir divanları, halk şiirinin geçirildiği cönkler, nihayet Türk topraklarında matbaanın gelişmesi; özellikle halk arasında sazlarla dile getirilen bu sözlü geleneği durduramamıştır. Bugün hâlâ halk içinde yazıya geçmeden önce sazla söylenen şiir, bu kadar eski ve bu kadar köklü bir geleneğe bağlıdır. O kadar ki milletin karakterini öğrenmek isteyenler için geleneğe bu ölçüde bağlılık dikkat çekici bir özelliktir.

Bu parçadan hareketle Sözlü Dönem'le ilgili çıkarımlarınızı aşağıda boş bırakılan yere yazınız.

....
....
....
....
....

Aşağıdaki kutucuklarda "GİRİŞ" ünitesi ile ilgili 9-15. soruların cevapları bulunmaktadır. Buna göre kutucuklarda yer alan harfleri boş bırakılan yerlere yazarak soruları cevaplayınız. (Soruların birden fazla cevabı olabileceğini göz önünde bulundurunuz.)

A	B	C	Ç
Batı Etkisindeki Türk Edebiyatı	Din	Latin	İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı
D	**E**	**F**	**G**
İslamiyet Etkisindeki Türk Edebiyatı	Kök Türk	Dil	Sözlü Dönem
Ğ	**H**	**I**	**İ**
Batı Türkçesi	Tarih	Eski Türkçe	Uygur

9. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında etkili olmuştur?**

   (................................)

10. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Türk edebiyatının ana dönemlerindendir?**

    (................................)

11. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Türklerin kullandığı alfabelerdendir?**

    (................................)

12. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri destan, sav, sagu, koşuk kavramlarıyla ilgilidir?**

    (................................)

13. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi Kök Türkçe, Uygurca ve Karahanlı Türkçesini kapsayan Türkçenin tarihî dönemidir?**

    (................................)

14. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Türkiye Türkçesinin dâhil olduğu tarihî gelişim dönemlerindendir?**

    (................................)

15. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri edebiyatın yararlandığı bilim dallarındandır?**

    (................................)

16-19. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

ÇANAKKALE ŞEHİTLERİNE

Şu Boğaz Harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?
En kesîf orduların yükleniyor dördü beşi,
-Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya-
Kaç donanmayla sarılmış ufacık bir karaya.
Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı!
Nerde -gösterdiği vahşetle- "bu: bir Avrupalı! "
Dedirir -yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi!
(...)

Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar...
O, rükû olmasa, dünyâda eğilmez başlar,
Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor,
Bir hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!
Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i...
Bedr'in arslanları ancak bu kadar şanlı idi.
(...)

Mehmet Akif ERSOY,
TDK Güzel Yazılar Oğuz'dan Bugüne

16. *Çanakkale Şehitlerine* **şiiri, hangi tarihsel gerçeklik üzerine yazılmıştır? Metinden örneklerle açıklayınız.**

....
....
....
....

17. Şiirin din ve tarihle ilişkilendirilmesi, şiirin anlamını nasıl etkilemiştir?

....
....
....
....

18. Metinde geçen açık ve örtük iletilere örnekler bularak aşağıda boş bırakılan yerlere yazınız.

....
....
....
....

19. Şiirin dilini göz önünde bulundurarak şiirin yazıldığı dönemle ilgili çıkarımlarda bulununuz.

....
....
....
....

Ç) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

20. "Türk Edebiyatı'nın Dönemleri" üzerine çalışma yapan bir araştırmacı, aşağıdaki eserlerden hangisini farklı bir dönemde değerlendirir?

A) Kutadgu Bilig
B) Kök Türk Yazıtları
C) Divân-ı Hikmet
D) Divân-ı Lugati't-Türk
E) Atabetü'l-Hakâyık

21. Edebiyat, genel ve geniş kapsamıyla yazılı söz demektir. Bu nedenle "yazın" terimi de kullanılır edebiyat yerine. Salt söze dayanan bir edebiyat yok mudur? Vardır elbette. Nitekim yazılı edebiyattan önce, bugün de varlığını sürdüren söylencelere (efsanelere), halk geleneklerine dayanan, ulusların ilkel düşüncelerini yansıtan, doğa-insan ilişkilerine ayna tutan bir sözlü edebiyat vardı. Bugün de vardır. Ne ki her toplum kendi edebiyatını saptama, gelecek kuşaklara ve insanlığa sunma isteğini duyduğu zaman bu sözlü ürünleri de yazılı hâle getirecektir.

Bu parçada aşağıdaki sorulardan hangisinin cevabı yoktur?

A) Edebiyat nedir?
B) Edebiyat yerine neden yazın terimi kullanılmıştır?
C) Sözlü edebiyat, yazılı edebiyattan ne kadar süre önce var olmuştur?
D) Sözlü edebiyat doğa-insan ilişkilerine ayna tutar mı?
E) Toplumlar ne zaman sözlü ürünleri yazıya dökme ihtiyacı duymuştur?

22. Aşağıdakilerin hangisinde İslamiyet'in etkisi vardır?

A) Koşuk
B) Sagu
C) Uygur metinleri
D) Kök Türk Yazıtları
E) Kutadgu Bilig

23. Aşağıdakilerden hangisi imla ve noktalama bakımından yanlıştır?

A) Türkler X. yüzyıldan itibaren Müslümanlığı kabul etmeye başlamışlardır.
B) İslamiyet'in etkisi ile verilmiş ürünlerde Arapça kelimelere sık rastlanır.
C) Edebiyat; tarih, felsefe, coğrafya, psikoloji gibi birçok bilimden yararlanır.
D) Türk edebiyatının ilk sözlüğü Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmıştır.
E) Bugün, kullandığımız Türk Dili tarih boyunca pekçok dilden kelime almıştır.

24. Türkoloji ve edebiyat bilgini olan sanatçı, ilk önce Fecriâticilerin arasına şair olarak katıldı. Daha sonra şiiri bırakarak kendini tamamıyla edebiyat tarihi çalışmalarına verdi. Ziya Gökalp'in Türk tarihi gibi Türk uygarlık tarihinin de bir bütün olarak incelenmesi gerektiği görüşünden hareket ederek Türk edebiyat tarihini Batı yöntemiyle araştıran ilk kişi oldu. Türk uygarlığının, tarih boyu yaşadığı dil, hukuk, din, iktisat, sanat, politika, tarih, kültür ve her türlü bireysel ve toplumsal yönlerini bir bir gözden geçirdi. Bulduğu sonuçları edebiyat tarihine başarıyla uyguladı. Pek çok bilimsel makalenin yanında birçok kitap da yayımladı. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, *Türk Edebiyatı Tarihi*, *Türk Saz Şairleri* eserlerinden bazılarıdır.

Bu parçada tanıtılan sanatçı aşağıdakilerin hangisidir?

A) Mehmet Fuat Köprülü
B) Bilal Kemikli
C) Abdülhak Hamit Tarhan
D) Talat Tekin
E) Kemal Yavuz

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları veya faaliyetleri üniteye dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

2. ÜNİTE
HİKÂYE

İnsan topluluklarının gelişmesi, her şeyden önce dil ve edebiyatlarının ilerlemesine bağlıdır.

Namık KEMAL

BU ÜNİTEDE

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde, hikâye türünün Türk edebiyatı tarihi içinde Millî Edebiyat'a kadar olan dönemde gösterdiği değişimi ve gelişimini,
- Dil bilgisinde fiilimsilerle birlikte imla ve noktalama konusunu,
- Yazma bölümünde hikâye yazmayı,
- Sözlü iletişimde, hikâyeden uyarlanmış bir film ve filme konu olan bir hikâyeyi karşılaştırmayı öğreneceksiniz.

NASIL ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde, hikâye türü ile ilgili bilgileri metinlerden yola çıkarak ve dünya edebiyatının seçkin bir örneği ile karşılaştırarak,
- Dil bilgisi konularını metinler üzerinden çalışma yaparak ve TDK'nin Yazım Kılavuzu'ndan yararlanarak,
- Yazma bölümünde hikâye yazmayı ünitede edindiğiniz bilgilerden hareketle ve Genel Ağ adresini kullanarak,
- Sözlü iletişimde, hikâyeden uyarlanmış bir filmi Genel Ağ adresini kullanıp izleyerek ve o filme konu olan hikâyeyi okuyup karşılaştırarak öğreneceksiniz.

NİÇİN ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde hikâye türünün Dede Korkut'tan başlayarak Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı'na kadar olan tarih içinde gösterdiği değişimi ve gelişimini anlayıp değerlendirebilmek,
- Dil bilgisinde fiilimsilerin metne olan katkısını, imla ve noktalamanın doğru kullanılmasının metni daha etkin hâle getirdiğini kavrayabilmek,
- Yazma bölümünde imla ve noktalama kurallarına uygun bir hikâye yazabilmek,
- Sözlü iletişimde bir konuyla ilgili düşüncelerinizi etkili ve doğru bir şekilde ifade edebilmek için öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Halk hikâyesi, Mekân, Olay, Düğüm, Mesnevi, Hikâye, Zaman, Kişi, Serim, Çözüm

OKUMA

1. METİN

Hazırlık

1. "Fedakârlık, sadakat, saygı" gibi değerlerin aile ve toplum yaşamındaki yeriyle ilgili neler düşünüyorsunuz? Düşüncelerinizi sözlü olarak paylaşınız.
2. Tarihte kahramanlığıyla ün yapmış kişilerden en çok hangisi sizi etkilemiştir? Niçin?

DUHA KOCA OĞLU DELİ DUMRUL DESTANINI BEYAN EDER HANIM HEY!

Meğer hanım, Oğuz'da Duha Koca oğlu Deli Dumrul derlerdi bir er var idi. Bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmıştı. Geçeninden otuz üç akçe alırdı, geçmeyeninden döve döve kırk akçe alırdı. Bunu niçin böyle ederdi? Onun için ki: "Benden deli, benden güçlü er var mıdır ki çıksın benimle savaşsın, benim erliğim, bahadırlığım, kahramanlığım, yiğitliğim Rum'a, Şam'a gitsin, ün salsın" der idi.

Bilginiz Olsun

Destandan halk hikâyeciliğine geçiş özelliklerini gösteren *Dede Korkut Kitabı*, Oğuzların hayatını ve komşularıyla olan mücadelerini konu edinir.

Meğer bir gün köprüsünün yanında bir bölük oba konmuştu. O obada bir iyi güzel yiğit hasta düşmüştü. Allah'ın emriyle o yiğit öldü. Kimi oğul diye, kimi kardeş diye ağladı. O yiğit üzerine dehşetli kara feryat koptu.

Ansızın Deli Dumrul dört nala yetişti. Der:

(...)

"Ne ağlıyorsunuz, benim köprümün yanında bu gürültü nedir, niye feryat ediyorsunuz?" dedi.

Dediler:

"Hanım, bir güzel yiğidimiz öldü, ona ağlıyoruz." Deli Dumrul der:

"Bre yiğidinizi kim öldürdü?" Dediler:

"Vallah bey yiğit, Allah Teala'dan buyruk oldu, al kanatlı Azrail o yiğidin canını aldı." Deli Dumrul:

"Bre Azrail dediğiniz ne kişidir ki adamın canını alıyor, yâ kadir Allah, birliğin varlığın hakkı için Azrail'i benim gözüme göster, savaşayım, çekişeyim, mücadele edeyim, güzel yiğidin canını kurtarayım, bir daha güzel yiğidin canını almasın." dedi. Çekildi döndü Deli Dumrul evine geldi.

Hak Teâla'ya Dumrul'un sözü hoş gelmedi:

(...)

Benim birliğimi tanımıyor, birliğime şükür kılmıyor, benim ulu dergâhımda gezsin, benlik eyle-

sin." dedi.

Azrail'e buyruk eyledi kim:

(...)

"Benzini sarart, canını hırıldat al." dedi.

Deli Dumrul kırk yiğit ile yiyip içip otururken ansızın Azrail çıkageldi. Azrail'i ne çavuş gördü, ne kapıcı. Deli Dumrul'un görür gözü görmez oldu, tutar elleri tutmaz oldu. Dünya âlem Deli Dumrul'un gözüne karanlık oldu. Çağırıp Deli Dumrul söyler, görelim hanım ne söyler…

Der:

"Bre ne heybetli ihtiyarsın
Kapıcılar seni görmedi
Çavuşlar seni duymadı
Benim görür gözlerim görmez oldu
Tutar benim ellerim tutmaz oldu
Titredi benim canım cûşa geldi
Altın kadehim elimden yere düştü
Ağzımın içi buz gibi
Kemiklerim tuz gibi oldu
Bre sakalcığı akça ihtiyar
Gözceğizi fersiz ihtiyar
Bre ne heybetli ihtiyarsın söyle bana
Kazam belâm dokunur bugün sana" dedi.
Böyle diyince Azrail'in hiddeti tuttu, der:
(...)
Gözümün fersiz olduğunu ne beğenmiyorsun.
Gözü güzel kızların gelinlerin canını çok almışım.
Sakalımın ağardığını ne beğenmiyorsun.
Ak sakallı kara sakallı yiğitlerin canını çok almışım.
Sakalımın ağarmasının mânası budur" dedi.

(...)

Al kanatlı Azrail benim elime geçse, öldüreydim, güzel yiğidin canını onun elinden kurtaraydım diyordun… Şimdi bre deli, Geldim ki senin canını alayım, verir misin yoksa benimle cenk eder misin?" dedi. Deli Dumrul:

"Bre al kanatlı Azrail sen misin?" dedi.
"Evet benim." dedi.
"Bu güzel yiğitlerin canını sen mi alıyorsun." dedi.
"Evet ben alıyorum." dedi.
"Bre Azrail ben seni geniş yerde istiyordum dar yerde iyi elime girdin değil mi?" dedi.
"Ben seni öldüreyim güzel yiğidin canını kurtarayım." dedi.

Kara kılıcını sıyırdı eline aldı, Azrail'e çalmağa hamle kıldı. Azrail bir güvercin oldu, pencereden uçtu gitti. İnsanoğlunun ejderhası Deli Dumrul elini eline çaldı, kah kah güldü.

Der:

"Yiğitlerim, Azrail'in gözünü öyle korkuttum ki geniş kapıyı bıraktı, dar bacadan kaçtı, madem ki benim elimden güvercin gibi kuş oldu uçtu, ben onu bırakır mıyım doğana aldırmayınca" dedi.

Kalktı atına bindi, doğanını eline aldı, ardına düştü. Bir iki güvercin öldürdü. Döndü, evine gelirken, Azrail, atının gözüne göründü. At ürktü, Deli Dumrul'u kaldırdı yere vurdu. Kara başı bunaldı, darda kaldı. Ak göğsünün üzerine Azrail basıp kondu. Demin mırıldanıyordu, şimdi hırıldanmağa başladı.

Der:

"Bre Azrâil aman
Tanrının birliğine yoktur güman

Ben seni böyle bilmezdim
Hırsız gibi can aldığını duymazdım
(...)
Ne söyledim bilmedim
Beylikten usanmadım yiğitliğe doymadım
Canımı alma Azrâil medet" dedi.

Azrail:

(...)
"Bana ne yalvarıyorsun, Allah Teâla'ya yalvar, benim de elimde ne var, ben de bir emir kuluyum" dedi.

Deli Dumrul der:

"Peki ya can veren, can alan Allah Teâla mıdır?"
"Evet odur." dedi.

Döndü Azrail'e:

"Peki ya sen ne eylemekli belâsın, sen aradan çık, ben Allah Teâla ile haberleşeyim" dedi.

Deli Dumrul burada söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

"Yücelerden yücesin
Kimse bilmez nicesin
Güzel Tanrı
Nice cahiller seni gökte arar, yerde ister
Sen bizzat mü'minlerin gönlündesin
Dâim duran cebbar Tanrı
Baki kalan settar Tanrı
Benim canımı alacaksan, sen al
Azrâil'e almağa bırakma." dedi.

Bu sözler, Allah Teâla'nın hoşuna gider. Azrâil'e canının yerine can bulması karşılığında Deli Dumrul'u bağışlayacağını söyler. Azrâil, bunu Deli Dumrul'a iletir. Deli Dumrul'un aklına hemen anne ve babası gelir. Can istemek için önce babasının yanına gider. Azrâil'le yaşadıklarını anlatır ve babasından canının yerine can ister.

Babası der:

"Oğul oğul ay oğul
Canımın parçası oğul
Doğduğunda dokuz erkek deve kestiğim aslan oğul
Penceresi altın otağımın kabzası oğul
Kaza benzer kızımın gelinimin çiçeği oğul
Karşı yatan kara dağım gerek ise
Söyle gelsin Azrâil'in yaylası olsun
Soğuk soğuk pınarlarım gerek ise
Ona binek olsun
Katar katar develerim gerek ise
Ona yük taşıyıcı olsun
Ağıllarda akça koyunum gerek ise
Kara mutfak altında onun şöleni olsun
Altın gümüş para gerek ise
Ona harçlık olsun
Dünya tatlı, can aziz
Canımı kıyamam belli bil
Benden aziz, benden sevgili anandır
Oğul, anana var." dedi.

Deli Dumrul babasından yüz bulamayınca anasının yanına gelir. Olan biteni bir de ona anlatır.
Anası der:

"Oğul oğul ay oğul
Dokuz ay dar karnımda taşıdığım oğul
On ay deyince dünya yüzüne getirdiğim oğul
Dolma beşiklerle doladığım oğul
Dolu dolu ak sütümü emzirdiğim oğul
Akça burçlu hisarlarda tutulaydın oğul
Pis dinli kafir elinde esir olaydın oğul
Altın akçe gücüne dayanarak seni kurtaraydım oğul
Yaman yere varmışsın, varamam
Dünya tatlı, can aziz
Canımı kıyamam belli bil" dedi, anası da canını vermedi.

Durum böyle olunca Azrâil, Deli Dumrul'un canını almaya gelir. Deli Dumrul, Tanrının birliğine şüphe etmediğini söyler. Ancak Azrâil görevini yapmak durumundadır. Sonra Deli Dumrul, eşinin yanına gidebilmek için Azrâil'den izin ister.

Sürdü helâllisinin yanına geldi, der:
"Biliyor musun neler oldu?
Gökyüzünden al kanatlı Azrâil uçup geldi
Benim beyaz göğsümü bastırıp kondu
Benim tatlı canımı alır oldu
Babama ver dedim can vermedi
Anama vardım can vermedi
Dünya şirin can tatlı dediler
Şimdi
Yüksek yüksek kara dağlarım sana yaylak olsun
Soğuk soğuk sularım sana içme olsun
Tavlı tavlı koç atlarım sana binek olsun
Penceresi altın otağım sana gölge olsun
Katar katar develerim sana yük taşıyıcı olsun
Ağıllarda beyaz koyunum sana şölen olsun
Gözün kimi tutarsa
Gönlün kimi severse
Sen ona var
İki oğlancığı öksüz koyma" dedi.
Kadın burada söylemiş, görelim bakalım hanım ne söylemiş…
Der:
"Ne diyorsun, ne söylüyorsun?
Göz açıp da gördüğüm
Gönül verip sevdiğim
Koç yiğidim şah yiğidim
(…)
Karşı yatan kara dağları
Senden sonra ben neyleyim
Yaylar olsam benim mezarım olsun
Soğuk soğuk sularını
İçer olsam benim kanım olsun

Dede Korkut (Temsilî)

Altın akçeni harcar olsam benim kefenim olsun
Tavlı tavlı koç atını
Biner olsam benim tabutum olsun
(...)
Arş şahit olsun sekizinci kat gök şahit olsun
Yer şahit olsun gök şahit olsun
Kadir Tanrı şahit olsun
Benim canım senin canına kurban olsun." dedi, razı oldu.

Azrail hatunun canını almaya geldi, insanoğlunun ejderhası eşine kıyamadı. Deli Dumrul, Allah Teâla'ya burada yalvarmış, görelim nasıl yalvarmış…

Der:

"Yücelerden yücesin
Kimse bilmez nicesin
Güzel Tanrı
Çok cahiller seni gökte arar yerde ister
Sen bizzat mü'minlerin gönlündesin
Dâim duran cebbar Tanrı
Ulu yollar üzerine
İmaretler yapayım senin için
Aç görsem donatayım senin için
Alırsan ikimizin canını beraber al
Bırakırsan ikimizin canını beraber bırak
Keremi çok kadir Tanrı" dedi.

Hak Teâla'ya Deli Dumrul'un sözü hoş geldi. Azrail'e emreyledi: "Deli Dumrul'un babasının anasının canını al, o iki helâlliye yüz kırk yıl ömür verdim" dedi. Azrail de babasının anasının derhal canını aldı. Deli Dumrul yüz kırk yıl daha eşi ile ömür sürdü.

Dedem Korkut gelip destan söyledi, deyiş dedi:

"Bu destan Deli Dumrul'un olsun, benden sonra alp ozanlar söylesin, alnı açık cömert erenler dinlesin" dedi.

Dua edeyim hanım:

Yerli kara dağların yıkılmasın.
Gölgeli koca ağacın kesilmesin.
Taşkın akan güzel suyun kurumasın.
– Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin.
Ak alnında beş kelime dua kıldık, olsun kabul.
Derlesin toplasın
Günahımızı adı güzel Muhammed'e bağışlasın hanım hey!...

Muharrem ERGİN, Dede Korkut Kitabı

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

alnı açık : Hesap verebilecek durumda olan, dürüst.
bahadır : Savaşlarda gücü ve yılmazlığıyla yiğitlik gösteren kimse.
cebbar : Kuvvet ve kudret sahibi.
cûş : Coşma, kaynama.
ejderha : Türlü biçimlerde tasarlanan korkunç bir masal canavarı.
güman : Zan, sanma, sezme.
imaret : Yoksullara yiyecek dağıtmak üzere kurulmuş hayır evi.
kabza : Silah, kılıç vb. şeylerde tutulacak yer, tutak.
settar : Örten.
tav : (Metinde) Boyun eğme, dinleme.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz Deli Dumrul hikâyesi, *Dede Korkut Hikâyeleri*'nden alınmıştır. Eserin asıl adı *Kitâb–ı Dedem Korkud Alâ Lisân–ı Tâife–i Oğuzân*'dır (Oğuzların diliyle Dedem Korkut'un Kitabı). İçinde bir ön sözle on iki hikâye vardır. Halkın ortak malıdır. Eser Akkoyunluların egemen olduğu Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde XIV. yüzyıl sonlarında veya XV. yüzyıl başlarında halk ağzından derlenerek yazıya geçirilmiştir. Bu hikâyelerin ilk defa Dede Korkut adlı bilge bir ozan tarafından anlatıldığına inanılmaktadır. Her hikâyede adı geçen, olaylardan hisse çıkaran, hana dua eden Dede Korkut; hikâyenin yazarı değil daha çok manzum destani hikâyeler anlatan, ozanları simgeleyen bilge bir kişidir.

Hikâyelerde Müslüman Oğuzların, komşuları olan Rum, Ermeni ve Gürcü devlet veya beyliklerle yaptıkları savaşlar; bazılarında kendi iç mücadeleleri; bazılarında da tabiatüstü varlıklara (Azrail, pınar perisi, pınar perisinin oğlu Tepegöz) karşı giriştikleri mücadeleler anlatılmıştır. Oğuzlar Müslüman'dır fakat *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde din çok kuvvetli bir unsur olarak görülmez. Çünkü Oğuz Türklerinin İslamiyet'i kabul etmelerine rağmen henüz tam anlamıyla İslam dinine uygun bir yaşamları yoktur. Bu da hem Azrail'in görünen bir varlık gibi Deli Dumrul'la dövüşmesine hem de bu metinlerde dinin etkisinin neden az olduğuna açıklık getirmektedir. Okuduğunuz metinde Deli Dumrul, Azrail'i bile bilmez ve onunla savaşmaya kalkar. Mücadelelerin hiçbiri din uğruna değildir.

Okuduğunuz metinden de anlaşılacağı gibi bazı kahramanların olağanüstü kuvvete sahip olmaları, bazı kahramanların vücut yapılarının dahi doğal yapının üstünde olması, doğaüstü varlıklara yer verilmesi bakımlarından bu hikâyeler destan karakteri taşımaktadır. Deli Dumrul'un gözünü daldan budaktan sakınmayan yiğitliği, her şeye meydan okuyabilme cesareti, Azrail'le mücadelesi hikâyenin destansı özelliklerinin bir sonucudur. Nazım ve nesir karışık yazılmaları, kısa olmaları, ayrıntılar üzerinde durmamaları bakımlarından da halk hikâyesi karakteri taşımaktadır. Bundan dolayı bu eser, destan döneminden halk hikâyeciliği dönemine geçişin ilk örneği kabul edilir. *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde olaylar ve tasvirler nesirle; karşılıklı konuşmalar, duygu ve düşünceler nazımla dile getirilir. Eser, Arapça ve Farsçada geçen dinî kavramlar dışında Türkçenin seçkin örnekleri arasında yerini alır. Eserde cümle içi kafiyeler, cümle sonlarındaki seciler, deyimler dikkati çeker. Oğuz Türkçesiyle söylenen *Dede Korkut Hikâyeleri*'nin; biri Dresden'de, diğeri Vatikan'da olmak üzere iki yazma nüshası vardır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. • Ansızın Deli Dumrul <u>dört nala</u> yetişti.
• Benim ulu dergâhımda gezsin, <u>benlik eylesin</u>.

Okuduğunuz metinden alınan bu cümlelerde altı çizili kelime gruplarının anlamını cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.

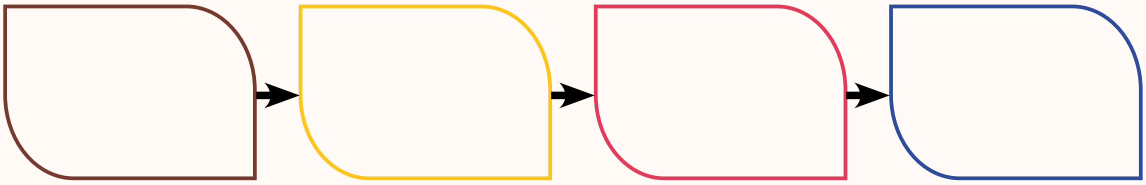
2. Okuduğunuz metinde Deli Dumrul'un bir kuru çayın üzerine köprü yapmasının asıl sebebini söyleyiniz.

3. Azrail ile karşılaştıktan sonra Deli Dumrul'un fikirleri neden değişmiştir? Metinden hareketle açıklayınız.

4. Okuduğunuz metinde Deli Dumrul'un eşi, fedakârlığı temsil eden kişi olarak verilmiştir. Bu durum size Türklerin geçmişteki sosyal yaşamları ile ilgili nasıl bir fikir vermektedir?

5. Metinde Azrail için insanoğlunun ejderhası şeklinde bir benzetme yapılmasının nedeni nedir?

6. Dede Korkut'un bu hikâyede nasıl bir rolü vardır? Dede Korkut ne zaman ortaya çıkmakta ve neler söylemektedir?
7. Metindeki olay örgüsünü gerçekleşme sırasına göre aşağıdaki şemalara yazınız.

8. Okuduğunuz metnindeki kişilerin özelliklerini belirleyiniz.
9. Okuduğunuz metnin anlatıcısını ve anlatıcının bakış açısını metinden örnek cümleler göstererek söyleyiniz.
10. Metnin dil özelliklerine bakıldığında hikâyenin nesir bölümündeki anlatım bir konuşma dili özelliği taşırken karşılıklı konuşmalarda nazım özelliği taşımaktadır. Bu durum metnin dil ve anlatımını nasıl etkilemiştir?
11. Siz olsaydınız bu hikâyeyi nasıl bitirirdiniz? Neden?
12. Okuduğunuz metnin teması metin türüne nasıl bir katkı sağlamıştır? Açıklayınız.
13. Metindeki ana düşünce ile yardımcı düşünceleri belirleyiniz. Belirlediğiniz cümleleri aşağıdaki şemalara yazınız.

Ana Düşünce

Yardımcı Düşünceler

DİL BİLGİSİ

1. Okuduğunuz metinde geçen "Geçeninden otuz üç akçe alırdı, geçmeyeninden döve döve kırk akçe alırdı." cümlesinde altı çizili kelimeler fiilimsidir. Fiilimsiler; fiil gibi -ma, -me eki ile olumsuzu yapılabilen ancak fiiller gibi çekimlenemeyen kelimelerdir. **Okuduğunuz metinde geçen fiilimsilere bu bilgiden hareketle örnekler bulunuz.**
2. **Metindeki fiilimsiler metnin dil ve anlatımına nasıl katkı sağlamıştır? Sözlü olarak ifade ediniz.**
3. **Aşağıdaki parçada geçen noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını açıklayınız.**

   Bunu niçin böyle ederdi? Onun için ki: "Benden deli, benden güçlü er var mıdır ki çıksın benimle savaşsın, benim erliğim, bahadırlığım, kahramanlığım, yiğitliğim Rum'a, Şam'a gitsin, ün salsın" der idi.

SIRA SİZDE

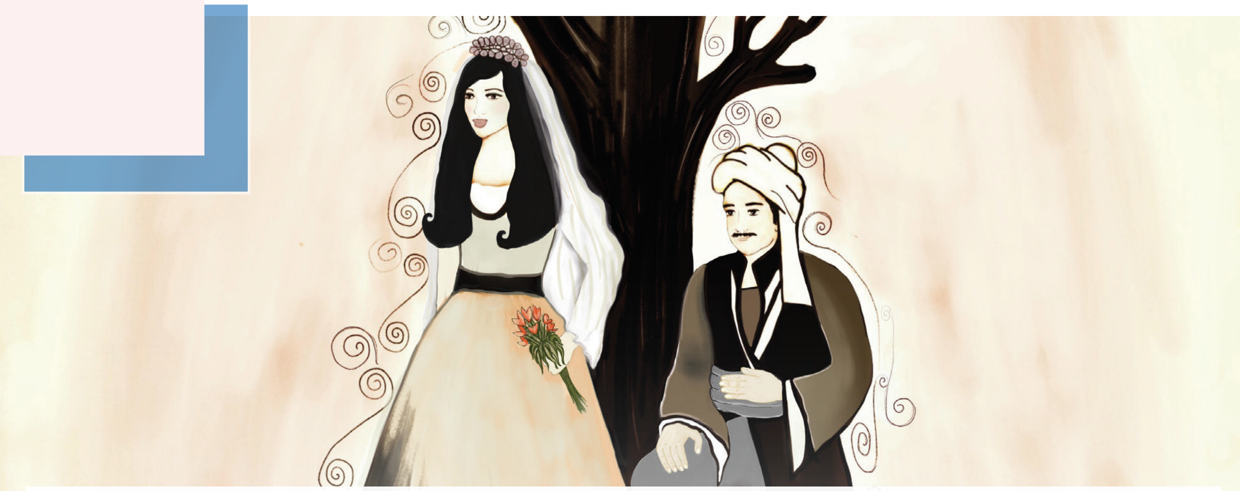
Türk edebiyatı araştırmacılarından Mehmet Fuat Köprülü'nün "Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar." sözünden anladıklarınızı sınıfta sözlü olarak ifade ediniz.

2. METİN

Hazırlık

1. Yaşadığınız çevrede insanlar hangi konularda emek verip fedakârlık yapmaktadırlar? Düşüncelerinizi günlük hayattan örneklerle anlatınız.
2. "Halk hikâyesi"nin size çağrıştırdığı düşünceleri sözlü olarak paylaşınız.

KEREM İLE ASLI

Isfahan'da yaşayan bir hükümdarın ve keşiş hazinedarının çocuğu olmamaktadır. Keşişin karısı ve Hanım Sultan, bir adamın verdiği fidandan olan elmayı yerken birbirlerine söz verirler. Çocukları olursa evlendireceklerdir. Zaman geçer keşişin, kızı; hükümdarın ise oğlu olur. Hükümdar, oğluna Ahmet Mirza; keşiş ise kızına Kara Sultan adını koyar. Bir gün keşiş, hükümdarın oğluyla kızının evlenmesinin dinen uygun olmadığı kararına varır; sözünden cayar ve ailesi ile Zengi'ye taşınır. Ahmet Mirza genç bir delikanlı olur. Bir gün arkadaşı Sofu ile Zengi'ye gittiğinde bir bahçede Kara Sultan'ı görür. Mirza "Aslın nedir?" diye sorduğunda o da "kerem eyle "diye cevap verir. Mirza kızın ismini "Aslı", kendinin ismini "Kerem" koyar. İkisi de birbirine âşık olurlar. Hükümdar ve keşiş, Aslı ile Kerem'i nişanlarlar. Keşiş ve karısı, kızını nişanladıktan sonra kaçar. Kerem, Sofu'yla birlikte Aslı'yı aramaya karar verir.

Kerem ve Sofu, Aslı'yı bulmak için diyar diyar gezerler. Sonunda Aslı'nın Kayseri'de olduğunu öğrenirler. Kerem, Aslı'nın annesinin dişçi olduğunu duyunca kılık değiştirerek Aslı'nın evine varır. Aslı'ya daha yakın olmak için bütün dişlerini söktürür. Kerem ile Aslı geceleyin kaçmak için sözleşirler. Ancak bu durumu öğrenen keşiş, durumu Kayseri Beyi'ne haber verir. Kayseri'de Bey'in adamları, Kerem ve Sofu'yu zindana atarlar. Kerem, olanı biteni Bey'e anlatır. Beyin Hasene Hanım adındaki kız kardeşi olayı çözme işini devralır. Hasene Hanım, Kerem'in aşkını sınamak için Kerem'i bir gül bahçesinde, içinde Aslı'nın da olduğu birbirinden güzel kızlarla bir araya getirir.

Bilginiz Olsun

Halk hikâyelerini daha çok, âşık diye bilinen saz ve söz ustaları anlatır; hikâye içindeki şiirleri de saz çalarak türkü gibi söylerler.

Aşağıda Hasene Hanım'ın Kerem'in Aslı'ya gerçekten âşık olduğunu anlamak için Kerem'i güzellerle ve Aslı ile karşılaştırdığı bölümü okuyacaksınız.

Hasene Hanım kırk tane güzellerden kız alıp her birine ayrı ayrı libas giydirip Aslı Han'a daha eski esvap giydirip gül bahçesine götürdü. Oraya Kerem'i davet eyledi. Sofu "Gitme." dedi. Kerem: "Davete icabet lazımdır." deyip gül bahçesine geldi. Kızlar Kerem'i karşıladılar. Kerem Aslıhan'ı görünce Hasene Hanım'ın ayağına düşüp tazim eyledi. Kızlar dahi Kerem'e ve Hasene Hanım'a

el pençe divan durdular. Meğer Hasene Hanım'ın muradı Kerem'in sevdası büyük müdür diye tecrübe idi. Zira kendinin hayali geniş idi. Eğer sevdası küçük ise onu öldürtecekti. Baktı ki Kerem gözünü Aslı Han'dan ayırıp kızların hiçbirine bakmaz. Hasene Hanım Kerem'in Hak âşığı olduğunu anladı; sonra "Âşık bize bir türkü söyle." dedi. Kerem dahi aldı sazı eline, bakalım ne dedi?

Aldı Kerem:

(1)
Kara gözlüm ne gezersin bu yerde,
Gel bizim elleri gez kerem eyle.
Nice kullarını yazdın deftere,
Beni de deftere yaz kerem eyle.

(2)
Ben senin diline kandım inandım,
Aşkın ateşi ile odlara yandım,
Akıl başta iken divane oldum,
Beni mecnun etme gel kerem eyle.

(3)
İnanmadın hâlâ benim sözüme,
Aşkın ateşini saldın özüme,
Ne bakarsın kıya kıya yüzüme,
Engeller etmesin söz, kerem eyle.

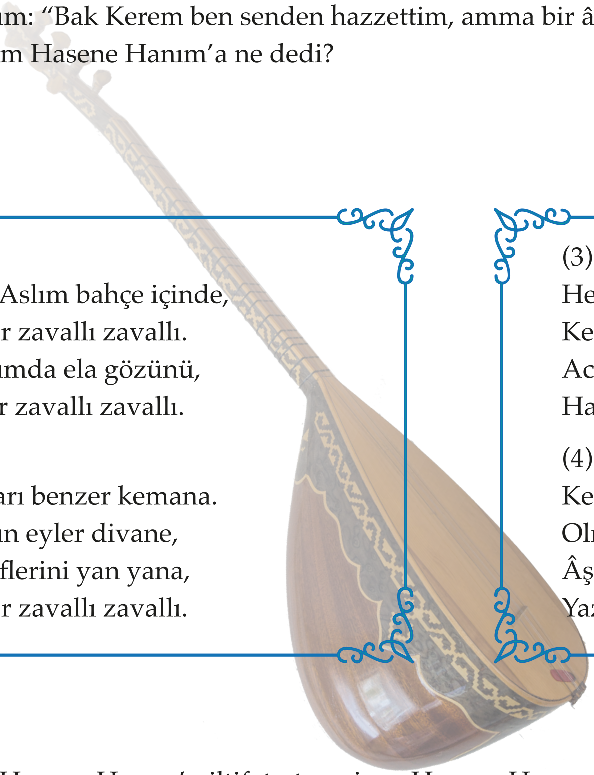
(4)
Dertli Kerem eder sen kara giyme,
Gel Aslı'm sırrımı yadlara deme,
Bir iyilik edersen vaktinde eyle;
Beni dertli koyma kız kerem eyle.

deyip kesti.

Hasene Hanım anladı ki Kerem'in sözleri bütün Aslı üzerinedir, asla kızlara değildir. Hemen Aslı'yı sakladılar. Kerem o vakit mahzun oldu, ağladı.

Hasene Hanım: "Bak Kerem ben senden hazzettim, amma bir âlâ türkü söylemelisin" dedi. Kerem aldı sazı eline bakalım Hasene Hanım'a ne dedi?

Aldı Kerem:

(1)
Han Aslım bahçe içinde,
Gezer zavallı zavallı.
Karşımda ela gözünü,
Süzer zavallı zavallı.

(2)
Kaşları benzer kemana.
Âşıkın eyler divane,
Zülüflerini yan yana,
Çözer zavallı zavallı.

(3)
Hey ağalar, behey beyler,
Kerem gayri yâri neyler,
Acep bizden niçin eyler,
Hazer, zavallı zavallı.

(4)
Keremdir aşkına yanan,
Olmuştur dillere destan,
Âşıkın katline ferman,
Yazar zavallı zavallı.

deyip kesti.

Kerem yine Hasene Hanım'a iltifat etmeyince Hasene Hanım Kerem'e dedi: "Ben Aslı filan bilmem. Eğer bana bir türkü söylersen sana bir kız veririm." Kerem aldı sazı eline bakalım ne dedi?

Aldı Kerem:

(1)
Varam gidem bir kâmile danışam
Benim dersim elifbedir hecedir.
Bir dilberin divanesi olmuşam,
Gelen bezirgândır, giden hocadır.

(2)
Okudum elifi çıktım ebcede,
Âşık, maşukunu salmaz gurbete,
Hesap ettim güneş girdi buluta,
Ay görünmez ne karanlık gecedir.

(3)
Bu can kurban olsun Aslım yoluna,
Kısmet olsa alsa elim eline,
Sarılaydım onun ince beline,
Aslı Han görünmez hâlim nicedir.

(4)
Yığılıpta bölük bölük geldiler,
Ciğerciğim delik delik deldiler,
Kızlar bakıp kaş altından güldüler,
Söyle Aslı gelen gerçi gücedir.

deyip kesti.

(...)

Hasene Hanım hemen gelip beye olanları baştan sona kadar nakledip "Ben o adamı tecrübe ettim, Hak âşığıdır, gel bu kızı ona verelim eğer vermezsek bunun ahü zarı bizi harap eder." dedi. Bey bu cevabı işitince keşişi getirtip: "Mümanaat etme. Kızını bu oğlana ver. Eğer vermem dersen seni ağaca asarım." dedi. Keşiş: "Ey Asvas yardımcı gıllas" deyip oradan evine gelip durumu karısına söyledi. "Bunda dahi yerimiz tedirgin oldu." deyip hemen gecenin yarısında Kayseri'den kaçtılar.

Bey arkasından bu kadar atlılar saldıysa da arayıp izini dahi bulamadılar. Birisi gelip haber verdi ki "Ben yolda giderken onlara rastgeldim, birer ata binmişler Teke'ye gidiyorlardı." dedi. Kerem bu haberi alınca bir kere daha ah edip beyin ayağına kapandı. "Aman beyim dostluğun ziyade oldu. Ben öyle olacağını bilirdim. Allahaısmarladık" deyip yola revan oldu. Bir gün Teke'ye vasıl olup bir kahveye indiler. Yanlarında biraz ahbap gelip türkü niyaz ettiler. Kerem aldı sazı eline bakalım ne dedi?

Aldı Kerem:

(1)
Yüzün görme muhannetin, namerdin,
Başın alıp çevresinden kaça gör.
Şirin olur muhabbetin badesi,
İçer isen mert elinden içe gör.

(2)
Ne söylersin bir ağacın dalı yok,
Ne çiçektir etrafında harı yok,
Muhannetin bir mecliste yeri yok,
Firkatin bir gölgesinden geçe gör.

(3)
İçeriden içeriye tarı var,
Sekiz cennet yedi tamu odu var,
Bir rivayet Hakk'ın bin bir adı var,
Okuyup da manasını anla gör.

(4)
Kerem eder duhan senin, ot senin,
Yüreğinden çıkan oldu od senin,
Viran oldu bıraktığın yurt senin,
Göçer isen bir gün evvel göçe gör.

deyip kesti.

Dinleyenler "Aferin!" dediler. Kerem orada keşişi sual eyledi. Onlar da: "Beli geçti, amma onlar Karapınar'a doğru gitti." dediler. Kerem ertesi gün yola revan olup giderken sabaha yakın idi, başladı seher yeli esmeğe. Kerem: "Eğlen Sofu. Şu seher yeli ile sevdiğime bir selam göndereyim." deyip aldı sazı eline bakalım ne dedi?

Aldı Kerem:

(1)
Eğer gider isen bizim ellere,
Sana söyleyeyim dur seher yeli.
Bir selam var göndereyim yârime,
Bu gün Han Aslı'mı gör seher yeli.

(2)
Yakın varıp esme zülfün teline,
Nazar kıl yüzünde çifte hâline,
Muhabbet namesin kendi eline,
Bir tenha düşür de ver seher yeli.

(3)
Kerem eder koysak yere sazları,
Hatırıma coştu şirin sözleri,
Karadır kaşları, ela gözleri,
Sen de muradına er seher yeli.

deyip kesti.

(…)

Kerem'in Aslı'dan başkasına bakmadığını gören Hasene Hanım, Kerem ile Aslı'yı evlendirmeye karar verir. Kızını Kerem'e yâr etmemeye ahdetmiş olan keşiş, Aslı'ya son düğmesine kadar çözüldükten sonra tekrar iliklenen bir gömlek giydirir. Kerem, Aslı'nın düğmelerini bir türlü çözemez. Çözemeyince ateşli bir ah çeker. Yanıp kül olur. Aslı ise Kerem'in dağılan küllerini saçıyla toplarken bir kıvılcım da onu tutuşturur. İki sevgilinin ancak külleri birbirine kavuşur. Bu iki âşığın cennette kavuştuğu söylenir.

Anonim, Kerem ile Aslı
(haz. İsa ÖZTÜRK)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

duhan : Tütün, duman.
esvap : Giysi.
firkat : Ayrılık.
icabet : Bir çağrıyı yerine getirme.
libas : Giysi.
mümanaat : Engel olma.
od : Ateş.
tazim : Saygı gösterme.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin bir halk hikâyesi örneğidir. Halkın ortak malı olan halk hikâyeleri, göçebe hayattan yerleşik hayata geçişin ilk ürünlerindendir. Halk hikâyeleri, zaman ve coğrafyanın etkisiyle efsane, masal, menkıbe, destan vb. ürünlerle beslenerek o dönemde uzun soluklu olayların anlatıldığı metinlerin yerini tutmuştur. Bu türün gelişiminde tarihî olayların ve dinin de etkisi vardır. Halk hikâyelerinin konuları genellikle aşk (*Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Âşık Garip Hikâyesi*...) ve kahramanlıktır (*Köroğlu* vb.). Bazen de her iki konu birlikte işlenir (*Kirman Şah, Yaralı Mahmut*...). Hikâyeleri ortaya çıkaran olaylar, gerçek ya da gerçeğe yakındır. Bu nedenle ortaya çıktıkları dönemin tarihî olayları bazen aynı şekilde bazen de hikâye gerçekliği içinde yer alır. Kaynağı Türk, Arap-İslam ve Hint-İran olan, büyük ölçüde meddahlar ve saz ustası âşıklar tarafından anlatılan halk hikâyelerinde ezgi ve şiir iç içedir. Bu sözlü dönem ürünlerinde konuşma dilinin özellikleri görülür.

Halk hikâyelerinde her zaman bir engel vardır. Bu engel *Kerem ile Aslı* hikâyesinde olduğu gibi sevenleri birbirinden ayırır. Sevenler mezarlarında da rahat kalamazlar; bir çalı dikeni, bir böğürtlen otu olur; iki sevdalının, iki gül fidanının arasında biter. Bugün Anadolu'nun birçok köy, kasaba ve ilinde halk hikâyelerinin kahramanlarına ait olduğu düşünülen makamlar, türbeler vardır.

Hikâyede adı geçen Kerem, XVII. yüzyıl başlarında yaşadığı sanılan bir saz şairidir. Doğu Anadolu'da halk hikâyeleri geleneğini sürdüren âşıklar arasında *Kerem'in Aslı*'yı aramak üzere gurbete çıkış tarihi XVII. yüzyılın başları olarak gösterilmektedir. *Kerem ile Aslı* hikâyesinin ne zaman yazıya

geçirildiği belli değildir. Halk hikâyelerinde olduğu gibi bu hikâyede de baştan sona kadar nazım ve nesir karışık olarak verilmiştir. Olaylar nesirle, duygular nazımla anlatılmıştır. Kerem, gerçek bir kişi olmakla birlikte onun başından geçmiş gibi gösterilen olayların çoğu olağanüstü bir özellik taşımaktadır. "Aldı Kerem, deyip kesti, yola revan oldu" gibi halk hikâyelerinde kullanılan kalıplaşmış sözler bu hikâyede de sıkça tekrarlanmıştır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. • Kerem ertesi gün yola revan olup giderken sabaha yakın idi, başladı seher yeli esmeğe.
• Gel bu kızı ona verelim eğer vermezsek bunun ahü zarı bizi harap eder.

Yukarıdaki cümleler okuduğunuz metinden alınmıştır. Bu cümlelerde geçen altı çizili kelime gruplarının anlamlarını cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.

2. Metne göre Hasene Hanım'ın Kerem'i gül bahçesine davet etmesinin sebebi nedir? Belirtiniz.

3. Okuduğunuz metinde Kerem'in Aslı'yı gördükten sonraki tavrı ne olmuştur?

4. Okuduğunuz metnin sonunda Kerem ile Aslı kavuşmuş mudur? Siz olsaydınız bu metnin son bölümünü nasıl düzenlerdiniz?

5. Metindeki kişilerin özelliklerini belirleyiniz. Belirlediğiniz özellikleri aşağıdaki şemalara yazınız.

Kerem	Aslı	Hasene Hanım

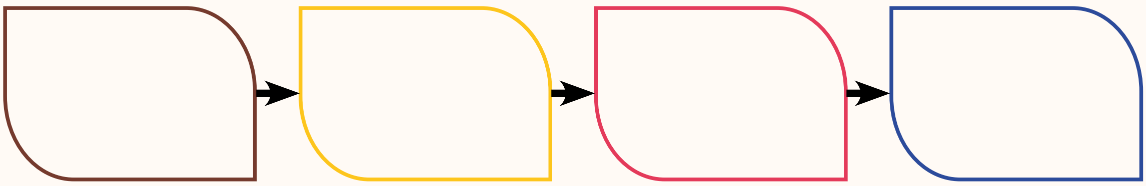
6. Metnin dil özelliklerine bakıldığında metinde nazım ve nesir bölümlerinin olduğu görülmektedir. Bu durum metnin dil ve anlatımını nasıl etkilemiştir?

7. Bu metinde hangi bakış açısı tercih edilmiştir? Metinden örneklerle açıklayınız.

8. Metindeki çatışmaları belirleyerek bunun konu ve temaya katkısını belirtiniz.

9. Metinden hareketle o dönemin sosyal ve kültürel özellikleri hakkında sözlü olarak bilgi veriniz.

10. Metnin ana düşüncesinden hareketle hikâyeyi oluşturan olay örgüsünü tespit ederek aşağıdaki şemalara yazınız.

DİL BİLGİSİ

1. Okuduğunuz metinde geçen "Kerem, Aslıhan'ı görünce Hasene Hanım'ın ayağına düşüp tazim eyledi." cümlesinde altı çizili kelimeler zarf görevli fiilimsilerdir. Zarf–fiiller –ıp (–ip, –up, –üp), –arak (–erek), –ınca (–ince), –ken, –maksızın (–meksizin) gibi ekler alır. **Buna göre metinde geçen zarf–fiillere örnekler bulunuz. Bulduğunuz örneklerin altını çiziniz.**

2. **Aşağıda iki nokta ve virgülün kullanım amaçlarından bazıları verilmiştir. Okuduğunuz metinde bu kullanımlara örnekler bularak aşağıdaki şemalara yazınız.**

- **İki nokta:** Konuşmalardan ve açıklamalardan önce kullanılır.

Örnek

- **Virgül:** Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan özneyi belirtmek için kullanılır.

Örnek

OKUYUNUZ

Arzu ile Kamber, Yusuf ile Züleyha, Tahir ile Zühre **gibi halk hikâyelerinden birini okuyunuz. Hikâyeyi oluşturan unsurları aşağıdaki şemalarda boş bırakılan yerlere yazınız.**

Olay ....
....
....

Kişiler ....
....
....

Mekân ....
....
....

Zaman ....
....
....

Anlatıcı ....
....
....

DÜNYA EDEBİYATINDAN BİR HİKÂYE

REHİNE

Damon, elbisesinin altında bir hançer saklayarak, Sirakuza Kralı Diyonis'in yanına sokuldu. Koruyucular hemen kendisini yakalayarak zincire vurdular.

Kral öfke ile sordu:

– Bu hançerle ne yapacaktın? Söyle bakalım!

– Şehri bir zalimden kurtaracaktım.

– Bu arzunun cezasını darağacı üzerinde göreceksin.

– Ölüme hazırım. Af ve aman dilemiyorum. Yalnız bana küçük bir lütûfta bulun: Kız kardeşimle nişanlısını evlendirmek üzere üç günlük mühlet. Arkadaşım benim yerime rehine olarak kalacak ve sözümde durmaz isem, öcünü ondan alabileceksin.

Kral kızgın bir alayla güldü ve biraz düşündükten sonra, cevap verdi:

– Sana üç gün müsaade ediyorum. Fakat bilmiş ol ki, bu müddet bittiği zaman görünmediğin takdirde, arkadaşın senin yerine geçecek ve ben seninle ödeşmiş olacağım.

Damon, arkadaşına koştu:

– Kral benim talihsiz teşebbüsümün darağacı üzerinde cezalandırılmasını istiyor. Bununla birlikte, kardeşimin evlenmesinde bulunmak üzere bana üç gün müsaade ediyor. Ben dönünceye kadar onun yanında rehine olarak kal!

Arkadaşı hiç sesini çıkarmadan onu kucakladı, kendini zalim krala teslime gitti. Damon oradan ayrıldı.

Üçüncü gün şafak sökmeden, kardeşi ile nişanlısını birleştirmiş, mühleti geçirmemek için mümkün olduğu kadar acele geri dönüyordu. Fakat sürekli bir yağmur çabuk yürümesine mâni oldu. Geçtiği dağlarda kaynaklar sel hâline gelmiş, dereler ırmak hâlini almıştı. Yolcu değneğine dayana dayana bir ırmağın kenarına geldiği zaman, büyüyen suların iki kıyıyı birleştiren köprüyü kırıp götürdüğünü ve kemerleri yıldırım gürültüsü ile harap etmekte olduğunu gördü. Böyle bir engel karşısında umutsuzluğa düşerek, kıyıda çırpınmaya, sabırsız bakışlarla uzakları süzmeye başladı. Gitmek istediği yere onu geçirmek için kendisini tehlikeye atacak hiçbir kayık, yaklaşan hiçbir gemi görünmüyor ve sular gittikçe deniz gibi kabarıyordu.

Kıyıya düştü ve ellerini göklere kaldırarak, ağlamaya başladı:

– Ah, Tanrım! Bu kükreyen suları sakinleştir! Zaman geçiyor. Güneş tam tepemize geliyor. Biraz daha ufka yaklaşır ise, arkadaşımı kurtarmak için çok geç kalacağım.

Dalgalar kızgınlığı arttırmaktan başka bir şey yapmıyordu. Sular suları itiyor, saatler geçiyordu. Damon artık tereddüt etmedi, hemen coşkun ırmağın ortasına atıldı. Sularla çetin bir savaş yaptı ve zaferi kazandı. Karşı kıyıya geçince, Tanrı'ya şükrederek yürüyüşünü hızlandırmaya başladı. Birdenbire, ormanın en sık yerinde kana susamış bir eşkıya sürüsü çıkarak üzerine atıldı ve korkutucu topuzlar ile yolunu kesti.

– Benden ne istiyorsunuz? Hayatımdan başka bir şeyim yok. Onu da krala ve kurtarmaya koştuğum arkadaşıma borçluyum diyerek, kendisine yaklaşan bir topuzu yakaladı. Üç haydutu vurarak yere serdi, ötekiler kaçtılar.

Yakıcı bir güneş… Damon yorgunluktan kırılan dizlerinin vücudunun altından kaçtığını hissediyordu.

– Ne işitiyorsun? Bu güzel sesi çıkaran acaba bu dere mi?

Durarak dinledi. Yanındaki taşlıktan neşeli bir kaynak fışkırıyordu. Sevincinden sarhoş olan yolcu eğildi ve yanan vücudunu serinletti.

Güneş şimdi bakışlarını yapraklar arasından uzatarak, yol boyunca dev gibi gölgelerle ağaç şekilleri işliyordu. İki yolcu geçti. Damon onlardan hemen uzaklaştı.

Fakat aralarında bir şey konuştuklarını işitmişti:

– Şu an onu darağacına çekiyorlar!

Yetişememek ihtimali Damon'a kanat verdi ve korku kendisini kamçıladı. Sonunda, uzaktan batan güneş altında Sirakuza şehrinin kuleleri göründü. Çok geçmeden evinin sadık bekçisi Flostratus'a tesadüf etti.

Flostratus onu hemen tanıdı ve titredi:

– Kaç! Artık arkadaşını kurtarmanın zamanı geçti. Hiç olmazsa kendi canını kurtar. Şu dakikada o can veriyor. Her an hiç umudunu kaybetmeden seni bekliyordu ve zalimin alayları sana olan itimadını sarsmamıştı.

– Pekalâ, mademki onu kurtaramayacağım, onun felâketini paylaşmalıyım. O kanlı zalim, "Bir dost, bir dosta ihanet etti!" demesin. Bir yerine iki kişiyi kurban ederek, fazilete daha çok inansın.

Damon, şehrin kapılarına geldiği zaman güneş batıyordu. Darağacını ve etrafında halkı gördü. Arkadaşını asmak için bir ipe takmışlar, henüz kaldırıyorlardı.

– Dur cellat! İşte, ben geldim.

Halk hayret içinde kaldı. İki arkadaş yarı sevinç içinde kucaklaştılar. Hiç kimse bu manzara karşısında duygusuz kalamazdı. Kral bile bu parlak haberi heyecanla öğrendi ve ikisini de huzuruna getirtti.

Uzun bir müddet seyrettikten sonra:

– Hareketiniz kalbimi size bağladı, dedi.

– Demek ki mertlik ve dostluk bağlılığı boş kelimeler değilmiş. Şimdi benim de sizden bir ricam var. Beni de dostluğunuza kabul edin ve üçümüzün kalbi bundan sonra bir olsun.

Friedrich von SCHİLLER (Frederik Von Şiller), Rehine
(Düzenlenmiştir.)

KARŞILAŞTIRINIZ

Alman ve dünya edebiyatının önde gelen sanatçılarından biri olan Schiller'in *Rehine* adlı hikâyesini okudunuz. Bu hikâyeyi daha önce incelediğiniz *Deli Dumrul* hikâyesi ve *Kerem ile Aslı* hikâyesiyle aşağıdaki şemada verilen başlıklar doğrultusunda karşılaştırınız.

DELİ DUMRUL VE REHİNE
TEMA VE KAHRAMANLARIN ÖZELLİKLERİ

BENZERLİKLER	FARKLILIKLAR

KEREM İLE ASLI VE REHİNE
DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ

BENZERLİKLER	FARKLILIKLAR

3. METİN

Hazırlık

1. Kahraman olmak için sadece cesur olmak yeterli midir? Düşüncelerinizi nedenleriyle paylaşınız.
2. Kahramanlık konulu halk hikâyelerinin günümüz romancılarını, şairlerini ya da sinema sektörünü etkilediğini söyleyebilir misiniz? Düşüncelerinizi örneklerle anlatınız.

HAYBER KALESİ CENGİ

Peygamber Efendimiz kalbine doğan şeyleri çevresindekilerle paylaşmak için çok kereler günün aydınlanmasını bekler. O sabah da öyle olur. Hazreti Muhammed, dostlarıyla ibadet ettikten sonra yüzünü topluluğa dönerek Hayber Kalesi'nin yakında ele geçirileceğini müjdeler.

Hayber, o tarihlerde ekonomik ve askerî bakımdan büyük önemi olan bir kaledir. Kentin çevresindeki bu kale, o çağın savaş araçları ile kolay kolay ele geçirilemeyecek kadar dayanıklıdır.

Hayber, Yahudilerin yerleşim yeridir. Medine ve çevresinden kaçan Yahudiler, kendilerini güvende hissedebilmek için bu kaleye sığınmışlardır. Fakat aradan bir süre geçince savunmadan saldırıya geçmek için hazırlık yapmaya başlamışlardır. Her ne kadar bu hazırlıklar gizli tutulsa da İslam toplumu, el altından bunları haber almakta gecikmez. Medine'nin başlıca ticaret merkezi olan Şam'a giden yolların kapatılma olasılığı da Müslümanları düşündürmektedir. Peygamber Efendimiz'in o sabah, Hayber'in alınacağını haber veren müjdesi herkesi mutlu etmiştir.

Hazırlıklar tamamlanınca başkumandanlığı eline alan Peygamber Efendimiz, bir sabah ordusunun başında harekete geçer. Resulû Ekrem'in sancağını Maaz bin Cebel taşımaktadır. Ordu harekete geçtiği gün, Hazreti Ali'nin gözünde bir ağrı başlar. Hayber önlerine gelindiği zaman Hz. Ali, artan göz ağrısından dolayı çadırından dışarı çıkamaz. Öncelikle Peygamber Efendimiz'in Hayber'de bulunanlara Müslüman olmaları yönünde yaptığı çağrı sonuçsuz kaldığı için Peygamber'imiz, Ukap adındaki atına binerek ordusuna hareket emrini verir.

Hayber Kalesi'nin Komutanı Merhab'dır ancak onun yanında cesareti ve kahramanlığı ile ün salmış Anter ve Amir de vardır. Kuşatma günlerce sürer, her geçen gün şehit sayısı daha da artar. Her seferinde sancak, saygın kişilerce taşınmasına rağmen sonuç yine de değişmez. Savaşın yirminci günü akşamı, iki binin üzerinde şehit oluşu ve beş binden fazla kişinin de yaralandığı anlaşılınca ordunun üzüntüsü daha da artar.

Bilginiz Olsun

Hz. Ali Cenknâmeleri; Türk destan geleneğinin bir devamı olup kaynaklarını Kuran–ı Kerim ve hadisler, İslam tarihi ve Arap–Fars edebiyatları oluşturmaktadır.

Peygamber'imiz bunun üzerine Hazreti Ali'nin gözlerine sürdüğü ilaçla onu iyi ederek sancağı eline verir. Hazreti Ali bunun üzerine tek başına gittiği Hayber Kalesi komutanına İslam'a çağrı yapar ancak olumsuz yanıt alınca savaşmaya başlar.

Aşağıda Peygamber'imizin Hazreti Ali'yi çağırtıp gözlerini iyileştirmesi ve Hazreti Ali'nin tek başına Hayber Kalesi'ne gidişini anlatan bölümü okuyacaksınız.

O sırada Hz. Muhammed, Selman'ı yanına çağırarak:

"Git, bana Ali'yi getir!" emrini verdi.

Selman doğruca Ali'nin çadırına giderek kendisine Peygamber Efendimiz'in emrini bildirdi ve gözleri bağlı olduğu için etrafını göremeyen Hazreti Ali'yi elinden tutarak Hazreti Muhammed'in huzuruna getirdi.

Peygamber Efendimiz:

"Ya Ali, yanıma gel!" dedikten sonra, başını dizine koyup gözlerinin ağrısının geçmesi için Allah'a dua etti.

Hazreti Muhammed'in güzel dualarının ve kullandığı bu ilâcın etkisiyle, Ali'nin gözleri hemen iyileşti ve çevresini görmeye başladı. Böylece günlerden beri çadırından çıkamamasına neden olan rahatsızlığından iz kalmadı.

Ali'nin sağlığına kavuşması, tüm dostlarını sevindirmişti. Peygamber'imiz ayağa kalktı; üzerinde taşıdığı silâhları ve kutsal sancağı Ali'nin eline vererek:

"Ya Ali! Hayber'in alınması seninle gerçekleşecektir. Haydi, göreyim seni!" dedi.

Hazreti Ali, Zülfikâr'ını beline kuşanarak ve sancağı da sağ eline alarak atına bindi. Hızla Hayber Kalesi'ne doğru at sürmeye başladı.

Ali, Peygamber'in emrini bir an önce yerine getirmek için, askerin harekete geçmesini bile beklemeyerek tek başına yola çıkmıştı. Ordu safları arasında kahramanlığı dillerde destan olan İmam Ali'nin bu hareketi, askerlerin savaş isteğini sanki ateşlemişti. Fakat onun ne yapacağını kimse kestiremiyordu.

Hayber Yahudileri, uzaktan tanımadıkları birinin belinde kılıcı, at üstünde dolu dizgin kendilerine doğru yaklaştığını görünce, şaşkınlık içinde kaldılar.

Yirmi bin kişilik ordunun, ele geçirme konusunda çaresiz kaldığı bir kaleyi, acaba bu atlı adam tek başına ele geçirme sevdasına mı düşmüştü? Yahudiler, buna fazla bir olasılık vermemekle beraber, onun barış istemek için gelmediğini anlamakta gecikmediler. Fakat Hayber'in savunma düzenine o derece güveniyorlardı ki; tek atlı değil, on binlerce kişi bile hep birden saldırmış olsa, kalenin bir taşını bile yerinden sökemeyeceği konusunda hiç şüpheleri yoktu.

Hayber'in ileri gelenlerinden Anter, hızla kaleye gelen bu atlıyı yanındakilere göstererek:

"Acaba bu da kim?" diye sordu.

Yahudilerden biri:

"Divanenin biri olmalı! Yoksa bu gülünç harekete kalkışmazdı!" cevabını verdi.

(…)

Kalenin burcu üzerinden, kim olduğu bilinmeyen bu atlının hareketlerini izlemekte olan Anter, bir ara kendini tutamayarak önce:

"Sen kimsin ve ne cesaretle buraya gelebildin?" diye haykırdı ve sonra da; "Muhammed'in askeri arasında mısın yoksa bir yabancı mısın?" diye sordu.

İmam Ali, Anter'e bulunduğu yerden şu cevabı verdi:

"Evet! Çok doğru bildin. Ben, Muhammed'in askeriyim ve Muhammed'in emriyle kalenizi ele geçirmeye geliyorum!"

Anter:

"Kaleyi zorla alamayacağınızı anlamış olmalısınız! Öyleyse, bizi hile yolu ile mi yenmeyi düşünüyorsunuz?" diye bağırdı.

Hazreti Ali:

"Hayır! Sizi aldatmak aklımdan bile geçmedi. Ben bu kaleyi sizin elinizden zorla alacağım!" dedi.

Anter, gürültülü bir sesle güldü ve:

"Sen mi? Tek başına sen mi yapacaksın bu işi? Ey talihsiz! O halde aklından zorun var senin!" dedi.

Hazreti Ali, Zülfikâr'ını eliyle yoklayarak şöyle seslendi:

"Bu kılıcın karşısında boyun eğmeyecek yiğit yoktur!"

Anter sordu:

"Ne var bu kılıçta?"

"Onu, karşı karşıya geçip vuruştuğumuz zaman anlarsın!"

"Anlaşıldı! Bu da Hazreti Muhammed'in bir büyüsü olmalı!" dedi Anter.

Hazreti Ali:

"Büyü ve sihirbazlığın Müslümanlıkta yeri yoktur. Peygamber'imiz sihirle değil, inanç gücü ile hareket eden Tanrı'nın en sevgili kuludur."

Yahudi sordu:

"Peki ama sen kimsin?"

Ali:

"Ben mi? Ben; mertlerin şahı, kavga meydanının eri, Allah'ın Aslan'ı, Ebu Talib'in oğlu Ali'yim!" dedi.

Anter, tüm Yahudiler gibi Hazreti Ali'nin ününü duymuştu. Şaşkınlıkla haykırdı:

"Ya! Ali dedikleri sensin öyle mi?"

"Evet. Ali benim. Belimdeki silâh da Zülfikâr adını taşıyan kılıçtır ki, tüm inançsızlara aman dedirtmiştir. Onu taşıyan bilek bugüne kadar hiç bükülmedi."

Yahudi, Ali'nin söylediklerine bir türlü inanamıyordu. Bununla beraber, içini hafif bir korku almıştı. O korkunun etkisiyle sordu:

"Ya bu altındaki at? Onun da kılıcın gibi üstün özellikleri var mı?"

"Evet! Onun da adı Düldül'dür. O, öyle bir attır ki, binicisini dağdan dağa uçurur. Sıkıştığı zaman, üç aylık yolu üç saatte alır. Açlığa, susuzluğa günlerce dayanır. Sahibine çok bağlı ve özverili bir hayvandır. Ne kadar becerikli bir binici olursa olsun, üzerine benden başka kimseyi bindirmez."

Anter, tekrar uzun uzun gülerek:

"Bu yalanlara beni inandıramazsın! Çünkü görüyorum ki, sen de benim gibi bir insansın!" dedi.

Ali:

"Evet; doğru! Ben de Tanrı'nın başka kulları gibi etten ve kemikten yaratılmışım. Fakat bu madde gücünün dışında bende öyle bir güç vardır ki, işte ben ona bol bol sahibim!" dedi.

Hazreti Ali, bunları söyledikten sonra, az önce yere diktiği sancağı eline alarak Düldül'ü hendeğe doğru sürdü. At, bu geniş hendeği hiç zorluk çekmeden atlayarak bir sıçrayışta karşı tarafa geçivermişti.

Ondan, böyle bir hareket beklemeyen Hayber savaşçıları, hemen saldırıya geçtiler. Ali'nin üzerine oklar, taşlar, tutuşturulmuş yağlı bez parçaları fırlatmaya başladılar. Fakat çok yetenekli bir savaş atı olan Düldül, kahraman sahibini bu tehlikeli silâhlara hedef olmaktan kurtararak yoluna devam ediyordu. Yahudilerin korkusu ve telaşı iyice artmıştı.

O sağlamlığı ile ünlü Hayber Kalesi'nin kapısının iki halkasına, aslan pençesini andıran bileğiyle sımsıkı yapışan Şahı Merdan, bu halkaları öyle kuvvetlice çeker ki kalenin demir kapısı yerinden kopar. Hazreti Ali bu kapıyı hendeğin üstüne koyarak kale ile hendek arasında bir çeşit köprü kurar. Yahudiler bu saldırılar karşısında daha fazla direnemezler. Hazreti Ali'nin savaşa katılmasıyla Hayber Kalesi alınmış olur.)

Hz. Ali Cenknameleri (haz. Ziya Şakir SOKU)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

dillere destan olmak : Çok tanınmış, ünlü olmak.
dolu dizgin : Son hızla.
zülfikar : Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye armağan ettiği ucu ikiye ayrılmış kılıç.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin Hz. Ali'nin kahramanlığını konu alan dinî destansı hikâye örneğidir. Bu metinden de anlaşılabileceği gibi Hz. Ali, İslam tarihi içerisinde yiğitliği ve kahramanlığıyla da önemli bir yere sahiptir. Onun içindir ki Hz. Ali ve onun etrafında gelişen hikâyeler, Türk edebiyatı içerisinde oldukça geniş bir yer tutar. Onun kahramanlıkları dilden dile anlatılarak kimi zaman tarihî hakikatleri de aşarak destansı bir boyuta ulaşmıştır. Bu yönüyle Hz. Ali Cenknâmeleri; kahramanlık konusunu işleyen, dine dayalı destansı hikâyeler içerisinde yer alır.

Hazreti Ali çevresinde teşekkül eden cenknâmeler, XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında tercüme, telif ve adapte yoluyla işlenmiştir. Sözlü gelenekte var olan cenknâmeler, daha sonra yazıya geçirilmiştir. Cenknâmelerin büyük bir kısmının günümüzde yeniden ele alınıp hikâyelere konu edilmesiyle bu eserler, modern Türk hikâyeciliğine kaynaklık etmiştir.

Cenknâmeler; şekil bakımından nazım, nesir veya nazım-nesir karışık olarak kaleme alınmıştır. Hz. Ali, olaylarda sürekli sahnede kalan örnek cengâver-gazi tipini temsil etmektedir. Müslim-gayrimüslim mücadeleleri fikri üzerine kurulmuş cenknâmelerde Müslim ve gayrimüslim olmak üzere iki tip vardır. Somut veya hayalî varlıklar cenknâmelerde sürekli sahnededir. Cenknâmelerde, okuduğunuz metinden de anlaşılacağı gibi olağanüstü ögeler söz konusudur.

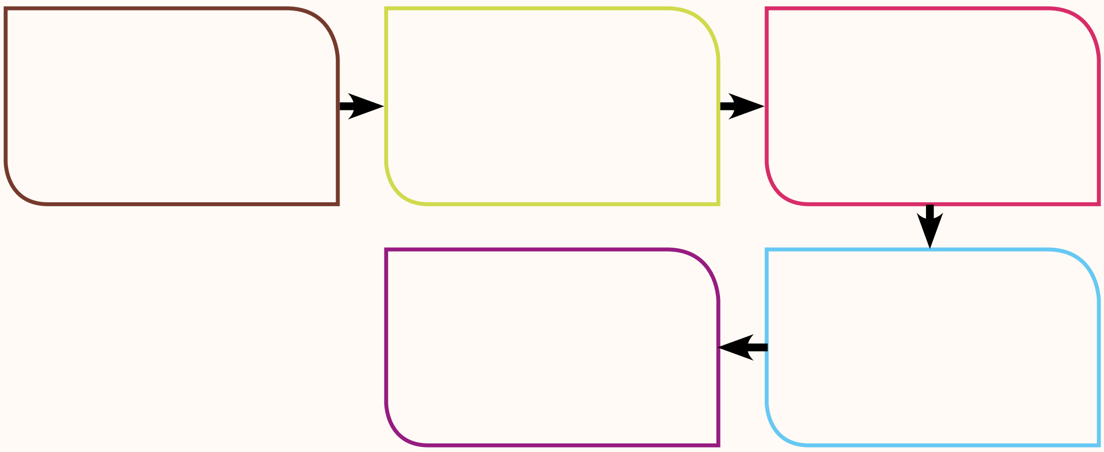
METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Okuduğunuz metinde geçen "Divânenin biri olmalı! Yoksa bu gülünç harekete kalkışmazdı!" cümlesinde altı çizili kelimenin anlamını cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.

2. Okuduğunuz metinden yola çıkarak Hazreti Ali'nin kişilik özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulununuz.

3. Metinde geçen olağanüstülükleri metinden örnek cümleler göstererek belirtiniz.

4. Metindeki olayları gerçekleşme sırasına göre aşağıdaki şemalara yazınız.

5. Metindeki zaman ve mekân unsuru ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?
6. Okuduğunuz metin o dönemin sosyal ve kültürel yaşamıyla ilgili size nasıl bir fikir vermektedir? Açıklayınız.
7. Metinde yararlanılan anlatım biçimi ve düşünceyi geliştirme yollarını belirleyip aşağıdaki şemalara yazınız.

Anlatım Biçimi	Düşünceyi Geliştirme Yolları

8. Metindeki anlatıcıyı ve anlatıcının bakış açısını metinden örnek cümleler göstererek söyleyiniz.
9. Metindeki temel çatışmayı belirleyerek bunun metnin türüne katkısını söyleyiniz.
10. Okuduğunuz metnin konusunu ve temasını sözlü olarak belirtiniz.
11. Metnin konusu, dil ve anlatım özellikleri göz önünde bulundurulduğunda okuduğunuz metnin bir halk hikâyesi olduğunu söyleyebilir misiniz? Düşüncelerinizi nedenleriyle açıklayınız.

DİL BİLGİSİ

1. Okuduğunuz metinde geçen "Ali'nin sağlığına <u>kavuşması</u>, tüm dostlarını sevindirmişti." cümlesinde altı çizili kelime isim görevli fiilimsidir. İsim–fiiller; -ma (-me), -ış (-iş, -uş, -üş), -mak (-mek) eklerinin fiil kök ve gövdelerine getirilmesiyle türetilir. **Buna göre metinde geçen isim–fiillere örnekler bulunuz.**
2. Ünlem işareti sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümlelerden veya seslenme, hitap, uyarı sözlerinden sonra konur. **Buna göre okuduğunuz metinde ünlem işaretinin hangi amaçla kullanıldığını bulunuz.**
3. **Aşağıdaki parçada geçen yazımı yanlış kelimeleri bulunuz. Bulduğunuz kelimelerin altını çiziniz.**

   Bugün çok heyecanlı ve neşeliydi. Bütün gün bir köşeden bir köşeye gezip durdu. Sanki hayatında çok önemli birşey eklenmişdi. Sonra yavaş yavaş yorgunluğunu ve hayata karşı isteksizliğini üzerinden attığını his etti. Sabah kalktığında gördüğü karışık rüyalar bile onun bu günkü mutluluğunu bozamadı. Daha sonra adeta bir tüy gibi hafiflediğini farketti. Yaşadığı bu mutluluğun hemen ardından aldığı bir haber onun için büyük bir süpriz oldu. Uzun zamandır beklediği işe kabuledilmişti. Bu onu daha çok sevindirdi. İçinden gerçekten kapanan her kapının ardından başka kapıların açılabileceği inancını yitirmediğine şükür etti.

ARAŞTIRINIZ

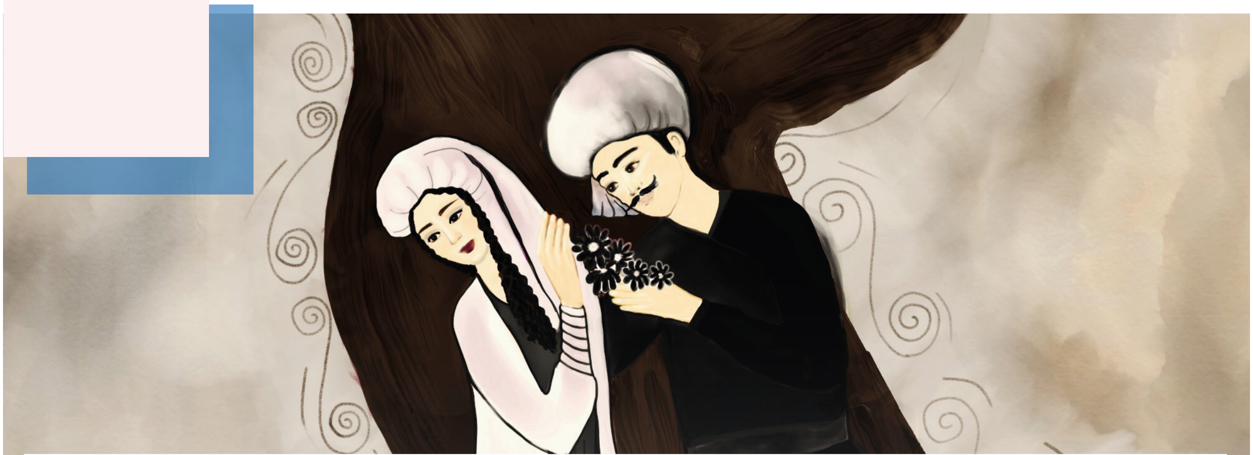
Kahramanlık konulu halk hikâyelerini araştırınız. Edindiğiniz bilgileri yazarak sınıfta paylaşınız.

4. Metin

Hazırlık

1. Yüzyıllar boyunca aşk, neden sözlü ve yazılı ürünlerin başlıca teması olmuştur? Konuyla ilgili düşüncelerinizi paylaşınız.
2. Aşk gibi evrensel bir temayı düz yazı mı yoksa şiir formunda ifade edilen ürünlerde mi okumayı tercih edersiniz? Niçin?

LEYLA VÜ MECNUN

Zengin bir Arap emirinin defalarca evlenmesine rağmen çocuğu olmamaktadır. Allah'a yalvarıp yakarmalarının ardından bir erkek çocuğu olur. Emir, çocuğa Kays adını verir ve onu on yaşında okula yazdırılır. Orada Leyla'yla tanışır, birlikte okuyup yazarlar ve birbirlerine âşık olurlar. Bu aşk çevrelerinde yayılır. Leyla'nın annesi durumu öğrenince kızını azarlar, ona öğütler verir ama değişen bir şey olmaz. Çıkan dedikodular neticesinde ailesi Leyla'yı okuldan alır. Leyla'yı okulda bulamayan Kays, büyük acı duyar. Ağlayıp inlemeye, başıboş dolaşmaya başlar. Kendini çöllere atar. Bu durumdan sonra insanlar Kays'a "Mecnun" lakabını takarlar.

Babası oğlu için çok üzülür. Mecnun'u çölde bir köşede bulur, ona öğütler verir. Bir bahaneyle Mecnun'u kandırıp eve getirir. Öğütlerini burada da tekrarlar. Kimi isterse onunla evlendireceğini söyler ama Mecnun'un gözü Leyla'dan başka bir şey görmez ve yine çöllere döner.

Kabile büyükleri Leyla'yı istemek için Leyla'nın evine giderler ama Leyla'nın babası bir deliye kız veremeyeceğini ancak akıllanırsa verebileceğini söyler. Bunun üzerine babası Mecnun'u en iyi doktorlara götürür. Sonunda Kâbe'ye götürmeye karar verir. Mecnun'un dua edip bu dertten kurtulmasını ister ama Mecnun, duasını Leyla'ya duyduğu aşkın artması yönünde eder. Allah, Mecnun'un duasını kabul eder ve aşk derdini daha da arttırır.

Mecnun, çöllerdeki hayvanlarla arkadaşlık etmekte ve onlara Leyla'ya duyduğu aşkı anlatan şiirler söylemektedir. Artık, kuşlar Mecnun'un saçlarında yuva yapmaya başlamıştır. Diğer taraftan Leyla da aşk ateşiyle yanıp tutuşmaktadır. O da sabah yeliyle, mumla, ayla dertleşmektedir. Leyla'nın içinde bulunduğu duruma üzülen babası, onu İbn-i Selam adında biriyle evlendirmeye karar verir.

Kahraman bir Arap emiri olan Nevfel, Mecnun'un şiirlerini okuyunca onun durumuna üzülür ve Mecnun'u içinde bulunduğu dertten kurtarmak ister. Leyla'yı zor kullanarak almaya kalkışır ve bu yüzden savaş çıkar. Savaşta Nevfel kaybeder, Mecnun'u kendi hâlinde bırakıp gider.

İbn-i Selam büyük bir düğün düzenleyerek Leyla'yla evlenir. Leyla bir bahane bularak kendini İbn-i Selam'dan korur. Mecnun, Leyla'nın evlendiği haberini arkadaşı Zeyd'den öğrenir. Mecnun, Leyla'ya sitem dolu bir mektup yazar. Leyla cevaben yazdığı mektupta kocasıyla sadece görünürde evli olduğunu anlatır.

Bilginiz Olsun

Türk edebiyatında birçok şairi etkileyen Fuzuli'nin *Leyla vü Mecnun* mesnevisi, edebiyatımızın beşerî aşktan İlahî aşka geçişi anlatan seçkin örneklerindendir.

Mecnun bu duruma sevinir ve Leyla'sına sitem ettiği için pişmanlık duyar.

Mecnun'un babası, oğlunun durumu karşısında duyduğu acılara dayanamaz ve ölür. Mecnun'un ettiği beddualar neticesinde İbn-i Selam da hastalanır ve ölür. Leyla kocasının ölümünden sonra ailesinin yanına taşınır. Kocasının ölümünü bahane ederek sürekli ağlar. Babası onun içinde bulunduğu duruma dayanamaz ve kabilesini de alıp başka bir yere taşınmaya karar verir. Yolda giderken Leyla kaybolur. Leyla'nın yol sorduğu adam adının Mecnun olduğunu söyler. Leyla onu tanımaz ve Mecnun'a çıkışır. Sonunda Mecnun'u tanır. Mecnun da Leyla'yı tanır ama onu istemez. Çünkü artık gözünde maddenin değeri kalmamıştır ve Leyla'sını tamamen ruhuyla sevmektedir. Leyla, Mecnun'un ulaştığı mertebeyi fark eder ve kendisini aramaya gelen adamla birlikte babasının yanına döner. Bir süre sonra hastalanır ve ölür.

Mecnun, Leyla'nın ölümünü Zeyd'den öğrenir. Onun mezarı başına gider, ağlar, şiirler söyler. Leyla'sının mezarını kucaklar ve ölür. Onu bu hâlde bulanlar, Mecnun'u da Leyla'nın mezarına gömerler. Mezarın başından ayrılmayan Zeyd, rüyasında iki âşığı cennette görür. Bunun üzerine iki âşığın mezarı, bir türbe gibi halkın ziyaret ettiği bir yer hâline gelir.

Aşağıda mesnevinin Kays ile Leyla'nın okulda karşılaştıkları anı anlatan başlangıç bölümünü okuyacaksınız.

1. Mektebde anunla oldı hemdem
Bir nice melek-misâl kız hem

2. Bir saf kız oturdı bir saf oğlan
Cem' oldı behişte hûr u gılmân

3. Oğlanlara kızlar olsalar yâr
Aşkda bulunur revâc-ı bâzâr

4. Kız nergis-i mest edüp füsûn-sâz
Oğlana satanda şîve vü nâz

5. Oğlan nice sabr pîşe kılsun
Ver sabrı hem olsa nîşe kılsun

6. Ol kızlar içinde bir perî-zâd
Kays ile muhabbet etdi bünyâd

7. Bir turfa sanem ki akl-ı kâmil
Gördükde anı olurdı zâ'il

8. Zülfeyn-i müselseli girih-gîr
Cân boynına bir belâlı zencîr

9. Ebrûsı hamı belâ-yı uşşâk
Hem cüft letâfet içre hem tâk

10. Her kirpiği bir hadeng-ı hûnrîz
Peykân-ı hadengi gamze-i tîz

11. Deryâ-yı belâ cebîn-i pâki
Çîn-cünbiş-i mevc-i sehm-nâki

12. Çeşm-i siyehine sürmeden âr
Hindûsına hem giriftâr

13. Ruhsârına reng-i gâzeden neng
Hergiz ana gâze vermemiş reng

14. Göz merdümeginden olsa hâlî
Göz merdümegi olurdı hâli

15. La'l ü dürri gösterürdi her dem
Evrâk-ı gül içre akd-ı şebnem

16. Ebvâb-ı tekellüm etse meftûh
Emvâta verürdi müjde-i rûh

17. Şimşâd-ı latifine mürekkeb
Sîb-i zenah u turunç-ı gabgab

18. Endâmı latîfe-i ilâhî
Deryâ-yı letâfet içre mâhî

19. Şehbâz bakışlu âhû gözlü
Şîrîn-harekât u şehd sözlü

20. Râh u revişi müdâm gamze
Baştan ayağa tamâm gamze

21. Ayruksıca şekl ü hoşca peyker
Yahşıca sanem güzelce dilber

22. Âlem ser-i mûyınun tufeyli
Mahbûbe-i âlem adı Leylî

23. Kays anı görüp helâk oldı
Bin şevk ile derdnâk oldı

24. Ol nâdire hem ki Kaysı gördi
Bin sevk bulup özin yitürdi

25. Gördi ki bir âfet-i zamâne
Misli dahı gelmemiş cihana

Vezin: Mef'ûlü / Mefâ'îlün / Fe'ûlün

Fuzuli, Leyla vü Mecnun
(Büyük Türk Klasikleri)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

âhû : Ceylan.
akd-ı şebnem : Çiğ tanesi.
behişt : Cennet.
bünyâd : Bina.
cebîn-i pâk : Temiz alın.
cem' ol- : Toplanmak.
cüft : Çift, eşi olan, tek olmayan.
çîn-cünbiş : Kıvrım kıvrım coşan.
mevc-i sehmnâk : Korku dolu dalga.
ebvâb-ı tekellüm : Söz kapıları.
ebrû : Kaş.
emvât : Ölüler.
evrâk-ı gül : Gül yaprakları.
füsun-sâz : Büyü yapan.
gamze-i tîz : Keskin yan bakış.
giriftâr : Tutulmuş, tutkun.
girih-gîr : Düğüm tutmuş, düğümlü, dolaşık.
hadeng-i hûnrîz : Kan döken ok.
hâl : Ben.
hâlî : Boş.
ham : Kıvrım.
hemdem : Arkadaş.
hindû : Ben, benek.
hûr u gılmân : Cennetteki genç kızlar ve erkekler.
mâhî : Balık.
meftûh : Açılmış, açık.
merdümek : Gözbebeği.
müdâm : Devam eden, süren, sürekli.
mürekkeb : İki veya daha çok şeyin karışımından meydana gelen, birleşmiş.
neng : Ayıp, utanma.
nergis-i mest : Nergise benzeyen göz.
peykân : Okun ucundaki sivri demir.
peyker : Yüz, surat.
pîşe : Huy, tabiat, alışkanlık.
râh u revîş : Gidilen, tutulan yol.
reng-i gâze : Allık rengi.
revâc-ı bâzâr : Pazardaki sürüm.
ruhsâr : Yanak.
sanem : Put.
ser-i mû : Saç ucu.
sîb-i zenah : Sevgilinin elmaya benzeyen çenesi.
şehbâz : Bir çeşit iri, beyaz doğan.
şehd : Bal.
şimşâd-ı latîf : İnce, şimşir gibi boyun.
tâk : Bina kemeri.
tufeyl : Dalkavuk.
turfa : Görülmemiş, yeni, tuhaf, şaşılacak şey.
uşşâk : Âşıklar.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, asırlar boyunca zevkle okunmuş bir aşk mesnevisidir. Arap edebiyatında doğan bu konu, İran edebiyatında da ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Türk edebiyatında Şâhidî, Ali Şîr Nevâî, Hamdullah Hamdi, Fuzuli gibi pek çok sanatçı Leyla ve Mecnun hikâyesini konu alan mesneviler yazmıştır. Ancak bunlar içerisinde en çok iz bırakanı şüphesiz Fuzuli'ninki olmuştur. Bu, eserin yazıldığı tarihten başlanarak Türkçe konuşulan her yerde beğenilerek okunmasından ve daha sonra yazılan Leyla ile Mecnun hikâyelerinde etkili olmasından anlaşılmaktadır. Ayrıca eserin pek çok yazma nüshasının da olması bu beğeninin göstergesidir.

Fuzuli'nin bu mesnevisi, Kanuni'nin Bağdat Seferi sırasında, yüzyılın Osmanlı şairleriyle aynı şiir meclisinde bulunmalarının sonucunda ortaya çıkar. Bu meclislerde tanıştığı Hayali Bey ve Taşlıcalı Yahya, Fuzuli'ye Leyla ile Mecnun konusunu işleyen pek çok eser yazıldığını söyleyerek bir tane de kendisinin yazmasını teklif ederler. Fuzuli yapılan bu teklifi, önce zor bir sınav olarak algılar ancak daha sonra öneriye uyarak mesnevisini yazar.

Okuduğunuz mesnevinin seçilen beyitlerinde Leyla, divan edebiyatındaki sevgili tipini; Mecnun ise âşık tipini simgelemektedir. Mesneviden seçilen beyitlerde Leyla'ya dair verilen her ne varsa hepsi geleneğin belirlediği sevgili tipine yöneliktir. Divan edebiyatında sevgili, en üst makamda bulunan kişidir. Gönül mülkünün ve güzellik ülkesinin padişahıdır. Yüzü parlaklık bakımından güneş ya da aya benzetilir. Güzellikte eşi benzeri yoktur. Bu özelliğiyle güzellik simgesi olan Hz. Yusuf olarak görülür. Ağzı, küçük olması yönüyle goncaya ve noktaya benzetilir. Dudağı renk bakımından lal, akik ve yakut gibi değerli taşlarla ifade edilir. Dişleri inci, beli kıl, gözü nergis ve ahudur. Kaşları hilal, keman, yay; kirpikleri ok; bakışları (gamze) kılıçtır. Saçlar gece kadar karanlık, kıyamet kadar uzun, misk, amber ve sümbül kokuludur. İnce ve uzun boylu olması yönüyle sevgili; servi, şimşad, ar'ar gibi ağaçlara benzetilir.

Mesnevi, divan edebiyatına ait bir nazım şeklidir. İran (Fars) edebiyatından Türk edebiyatına geçen bu nazım şekli, örnek metinde de görüldüğü gibi beyitlerden oluşmaktadır. Her beyti kendi arasında kafiyeli olup kafiye düzeni aa-bb-cc-dd … şeklindedir. Bu özellik, şaire kafiye bulmada kolaylık sağlamaktadır. Bu nedenle mesnevi, şairler tarafından rağbet gören bir nazım şekli olmuştur. Hatta Lamî Çelebi, Taşlıcalı Yahya, Ali Şir Nevaî gibi bazı sanatçılar hamse (beş mesneviye verilen ad) sahibi oldukları için onlara ayrı bir önem verilmiştir. Genellikle aruzun kısa kalıplarıyla yazılan mesnevilerde beyit sınırlaması yoktur. Mesnevilerde aşk, kahramanlık, din, tasavvuf gibi konular işlenmektedir. Divan edebiyatında Şeyhi'nin *Harname*, Ahmedi'nin *İskendername*, Gülşehri'nin *Mantıku't Tayr* adlı eserleri mesnevi şeklinde yazılmış belli başlı eserlerdir. Mesneviler bir bakıma Divan Edebiyatı Dönemi'nde günümüz roman ve hikâyesinin yerini tutan uzun soluklu eserlerdir.

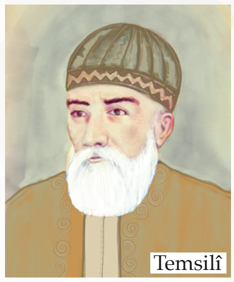
METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metinde geçen "Kays anı görüp helâk oldı", "Bin sevk bulup özin yitürdi" dizelerindeki altı çizili kelime gruplarının anlamlarını dizelerin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.
2. Metinde ahenk, hangi unsurlarla sağlanmıştır? Metinden örnek vererek açıklayınız.
3. Metinde aynı zamanda divan edebiyatındaki sevgili tipini temsil eden Leyla nasıl tasvir edilmiştir?
4. Metne göre Kays ile Leyla karşılaştıklarında nasıl bir duygu değişimi yaşamışlardır?
5. Metnin konusunu ve temasını bulunuz.
6. Metinde anlatılanlar, düz yazı şeklinde ifade edilseydi metinde ne gibi bir değişiklik olurdu? Düşüncelerinizi paylaşınız.
7. Aşağıdaki beyitlerde geçen söz sanatlarını bularak aşağıdaki şemalara yazınız.

Beyit	Söz sanatı
Bir saf kız oturdı bir saf oğlan Cem' oldı behişte hûr u gılmân	
Endâmı latîfe–i ilâhî Deryâ–yı letâfet içre mâhî	
Âlem ser–i mûyınun tufeyli Mahbûbe–i âlem adı Leylî	

8. Metnin dil ve anlatım özellikleriyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Temsilî

FUZULİ (1495?–1556?): Divan edebiyatının XVI. yüzyılda yaşamış güçlü şairlerindendir. Sadece yaşadığı dönemde değil, sonraki dönemlerde de pek çok şairi etkiledi. Türk edebiyatında lirik şair olarak önemli bir yere sahiptir. İyi bir eğitim gördü. Türkçenin yanı sıra Arapça ve Farsçayı da iyi bilen sanatçının eserlerinde Azeri Türkçesini yoğun kullanması dikkat çeker. Fuzuli, şiir anlayışını Türkçe *Divan*'ının ön sözünde "İlimsiz şiir temeli olmayan bir duvara benzer." diyerek belirtti. Şiirlerinde aşk temasını sıkça işleyen sanatçı, *Divan*'ındaki gazellerinin çoğunda aşk, ayrılık ve bu duyguları yaşatan sevgilinin tasvirini anlattı. "Âşıkane gazel" türünün edebiyatımızda en tanınmış ismidir. *Türkçe Divan*, *Farsça Divan*, *Arapça Şiirler*, *Leyla vü Mecnun* (mesnevi), *Beng ü Bâde* (mesnevi), *Saki-name* (mesnevi), *Hadikatü's–Süeda* (mensur), *Rind ü Zahid* (mensur), *Türkçe Mektuplar* (mensur) eserlerinden bazılarıdır. *Türkçe Mektuplar*'ın içinde yer alan *Şikayetname*, Türk edebiyatında mektup türünün bilinen ilk örneği olması yönüyle önemlidir.

DİL BİLGİSİ

1. Okuduğunuz metinde geçen "revâc–ı bâzâr, çîn–cünbiş–i mevc–i sehmnâk, şimşâd–ı latîf" gibi tamlamaları doğru telaffuz ediniz. **Tamlamaları telaffuz ederken nerelerde zorlandığınızı belirtiniz.**
2. **Aşağıdaki parçada yer alan imla ve noktalama yanlışlarını bularak bunların altını çiziniz.**

   Camın dış tarafında uzun boylu; esmer yüzlü; siyaha çalan pantol ve ceket giyinmiş tığ gibi bir deli kanlı belirdi. Gölge gibi kaydı, gözlerini çevirip Şeref bey'e bakarak: "Bugün tarlanın sürülmesi gerekmiyormuydu." dedi. Şeref bey de oturduğu sandalyeden hafifce doğrularak tek bir kelime söyleyebildi: "Tabi ki.".

SIRA SİZDE

Aşağıda verilen *Murad Şah Hikâyesi*'nden alınan metin parçasını okuduğunuz metin ile tema ve dil anlatım özellikleri yönünden karşılaştırınız.

Rivâyet olunur ki Horasan şehrinde bir âdil padişah var idi ve yedi iklim dört köşede misli yok idi ve hem dünyaya hiçbir zürriyeti gelmemiş idi. Bir gün bir âh-ı ser çekip düşünürken kapıdan içeri bir Dede Sultân "Selâmünaleyküm" deyip oturdu. Baktı ki padişah düşünür.

Dede Sultân:

"Padişahım ne düşünürsün?" dedikte padişah dedi ki:

"Ne düşünmeyeyim, dâr-ı dünyâda bir evlâdım yoktur ki yarın ben ölürsem tâcı tahtım ele kalmasın. Anın için düşünürüm." dedi; âh edip ağladı.

Şimdi Dede Sultân cebinden bir elma çıkarıp Padişaha eyitti:

"Padişahım şu elmanın nısfını sen ye, nesfını hanımefendi yesin." deyü verdi.

Şimdi Dede Sultân emreyledi kim:

Padişahım eğer oğul evlâdın olursa ismini ben gelinceye kadar verme." deyü cevap eyledi.

haz. Doğan Kaya, Sabri Koz Halk Hikâyeleri 1

5. METİN

Hazırlık

1. Evde hayvan besleme konusunda neler düşünüyorsunuz? Düşüncelerinizi sözlü olarak paylaşınız.
2. Bir edebî türde kahramanların metnin okunmasında etkili olduğunu söyleyebilir misiniz? Düşüncelerinizi nedenleriyle paylaşınız.

KEDİLER

–Hanım! En son cevabını isterim. Ya ben, ya kediler?

–Kediler.

Bir kocanın meyusiyeti, bir kadının hevesât-ı bî-sebâtı, muhabbetin, çemenzar-ı safa üzerine temellerini nihal-i gülden, heva-yı sevda-feza-yı bî-karara karşı camlarını nurdan, esas-ı beytiyesini tülden bina ve tefriş ettiği saray-ı izdivacın inhidamı, hep bu birkaç kelimeden ibret olan mükâlemede mündemiçti.

Kediler! Öyle mi? Demek ki otuz üç senelik bir refakat-i yek-vücûdane neticesi, kelime-i muamma-yı izdivacın halli, bu cevap oluyor. Otuz üç sene evvel, izdivacın ilk aylarında, ebediyet-i muhabbete, beka-yı sevdaya yeminler eden lisan-ı âşıkaneden, kendisinin kedilere, her türlü mana ve meziyetten mahrum bir meyl-i keyfîye feda olunduğunu işitmek kıymet-i insaniye ve haysiyet-i ehliyesini ihlal ve teheyyüç ettiğinden artık bu hâle bir netice vermek karar-ı kat'isini ittihaz eylemişti. Zavallı koca! Hareminin mutasarrıfa olduğu eve, celp ve cem ettiği yirmi-otuz kedinin tacizat ve tasdiatından artık bizar olmuştu. Evin içinde sahibü'l-beytten ziyade bir reviş-i âmirane ile kuyruklarını kaldırıp bu bedbaht kocaya bir nazar-ı ihtihfaf ve istahkar atfederek dolaşan bu kibirli hayvanat kanepelerini istila etmiş, koltuk sandalyelerinde uyurlar, o senenin soğuk kışında ısınmak için yaktığı ateşin karşısında düşünürler, sofalarında, odalarında sâmia-hıraş sesleriyle kavga ederlerdi. Günden güne etvar-ı küstahanelerini arttırarak tekessür eden kediler bu adama evinde bir cay-ı tevakkuf bırakmamaya başladılar.

> **Bilginiz Olsun**
> Bu hikâyede yazar, küçük bir hassasiyetten yola çıkarak büyük bir "insani durumu" gözler önüne sermiştir.

Bir sabah gayet erken uyanarak kendi âleminde bir kahvaltı etmek için küçük odasına çekildiği zaman, sokakta birtakım çocukların ağladığını işiterek pencereden dışarı baktı. Sâmia-i rikkatine akseden kedilerin avaze-i mücadele ve müşatemeleri olduğunu anlayınca, aldandığından dolayı kemal-i hiddetle iskemlesine oturdu. İskemleye kuudunda yüzünün iki nokta-i müntehası olan tepesiyle, çenesi geriye doğru çekik, büyük ve biraz fırlak gözleriyle bir arayıcılık hâli kesbeden yüzünü iki tarafa döndürerek hayretle etrafına bakınıyordu. Zira kedinin biri ekmeğini çalmış, diğeri

sütlü kahvesini içmiş, öteki de fincanını kırmıştı. Kendi kendine yeis ve hayretle, "Kime meram anlatmalı!

(…)

Bir günlük mahsul-i mesaisinin böyle mahv ve heder olmasından teessürle başını eline dayayarak pencerenin önünde oturdu. İşte orada, duvarın altında, kahvesini içen, ekmeğini çalan, fincanını kıran, kendisini sabah keyfinden mahrum eden, velhasıl evinde bütün rahat ve asayişini selbeyleyen kediler, güneşe karşı abanoz gibi mücella siyah, kar gibi beyaz, sarı benekli, elvan-ı revnak-efzaları ve her an ve saniye renkleri değişen çeşman-ı pertev-füruzanları nazarlarda bir kavs-i kuzah teşkil ettiği esnada ön ayaklarını iptida ağızlarına götürüp nisvana mahsus bir tavr-ı işvebâzane ile yüzlerini temizleyerek safa-yı hatırla sabah kahvaltısını hazmetmekte ve öğle taamın hazırlanmaktaydılar.

Sahibetü'l-beyt tarafından kendisine tercih olunan bu hayvanat-ı müfterisenin ahval-i lâkaydâneleri hiddetine dokunarak sofaya çıktı. Orada, merdivenin orta basamaklarında, bıyıkları, yüzü, başı, siyah lekelere boyanmış beyaz kediyi görür görmez, "Kahvemi sen içtin! Fincanımı sen kırdın! Öyle mi?" diyerek odasından bastonunu alıp ayaklarının ucuna basarak yavaş yavaş kedinin yanına sokuldu. Hazır eline fırsat geçmişken istediği gibi intikamını almak için vücudunun en can alacak yerini nişanladı. Bastonunu kaldırdı. Kedi kımıldıyor. Kaçacak. Değneğini şiddetle üzerine indirir indirmez seriü's-seyr olan bu afacan hemen sıçrayınca ayağı kayarak azim bir gürültüyle merdivenlerden aşağı yuvarlandı. Merdivenin altında kolunun sızladığından şikâyet ederken nîm-i diğer-i mevcudiyeti olan karısı karşısına çıkarak "Hiç kediye öyle vurulur mu? Ya bir yeri kırılsaydı…" deyince zavallı herif şiddet ve hiddetle, "Ben sana şimdi gösteririm" diyerek odasına çıktı. Haremi de kendisini takip ederek kemâl-i sükûnet ü mülâyemetle diyordu ki: "Ne yapacaksın? Ne yapabilirsin? Söyle de ben de anlayım."

Bir camın arkasından görülen kıvılcım gibi, renkli güzellikten akseden bir damla yaşa cay-ı karar olan büyük gözlerini; altmış senenin üzerinde nişanlar, lekeler bırakarak geçtiği hareminin yüzüne atf ile "Ne mi yapabilirim! Hükûmet-i mahalliyeye müracaat edeceğim. Senin kedilerinden sirkat-i me'kûlat, gasb-ı emval, taarruz-ı mesken davasına kalkışacağım. Bakalım! O zaman bu hırsızların, bu haydutların bir tanesini burada görebilir misin?

Paltosunu, şapkasını giydi. Kapıyı kıracak gibi şiddetle çekerek evden çıkıp gitti.

Kaymakam beyefendi meram anlamıyor! Rossini ahfad-ı kiramından olan bu musikişinas İtalyalı hürmet ve adalet ister. Bu bedbaht koca muhakemat-ı muhikkâne ve şikâyet-i adalet-cûyânesini karşısındakinin zihnine vaz' ve ilka için jimnastik yapar gibi ellerini kaldırarak bir acemi aktöre gıbta-bahş-ı evza ve harekât-ı mübalâğakârane ile ifham-ı hakikate çalışıyorsa da mümkün olamayacağını anlayınca hiddetle Adalar kaymakamı beyefendiye "Herkesin karısının kaşına, gözüne, yürüyüşüne, giyinişine karışırsınız da benimkinin şu münasebetsiz muhabbetine, şu muzır hayvanlarına niçin müdahaleyi reddediyorsunuz?" şikâyetiyle meyusane evine avdet ediyordu. Evine avdet ettiği zaman haremi nüzülün tehdidatından dehşet-yâb olduğu için titremeye başlamış, altmış senelik başını sallayarak ve naz ü işve ile bir gözünü süzerek mütebessimane "Sen memnun ol ki ben kedileri seviyorum! " dedi.

(...)

O büyük, o buruşmuş çehresinin sarkık yanakları hâl-i tebessümle geriye doğru çekilerek hane-i çeşmanının gölgesi içinde kalan sönük gözlerine gelen bir revnakla dermeyan ettiği bu muhakeme-i şûhane kocasına hemen hak verdirecek kadar müncezip göründü. O gece bit tavr-ı sitemkârane ile hiçbir söz söylemeyerek yatağına girdi. Söz beynimizde… Bu tebessüm, bu ima-yı muhabbet, bu işve, bu muamele-i nüvâzişkârane kocasının yeis ve hiddetini hayliden hayli tadil ve teskin etmişti. Câme-hab-ı ârâmına çekilip de bir tarz-ı galibâne ile uzattığı ayaklarının acı acı tırmalandığını hissedince telaş ve halecan ile yorganını kaldırıp o büyük gözleriyle baktı. Kedi! Hem de sabah kahvesini içen beyaz kedi! Galiba bu afacanlar iştirak-i emval ve ayâl taraftarıydılar ki, biçarenin serir-i izdivacında da yerleri vardı. Hareminin mutasarrıf olduğu bu evde kendine hiç cay-ı karar bırakmayan bu kediler nihayetü'l-emr haremini de elinden almışlardı.

Gece yarısı verdiği bir karar-ı kat'i üzerine sabahleyin erken kalkarak kendisine ait ne kadar eşyası varsa bir sandığa vaz' ile aşağıdaki taşlığa indirdi. Arkasına paltosunu, başına şapkasını giyerek iplerle bağladığı sandığın üstünde oturmuştu. İşte o zaman, "Ya ben, ya kediler?" sualini irad etmiş ve "Kediler" cevab-ı meyusanesini almıştı.

Elveda! Elveda! Artık bir daha avdet etmemek üzere yola çıktı. Mahzun, mütefekkir bir hâl ile küçüklü büyüklü birtakım nispetsiz evlerle dükkânların teşkil ettiği çarşıdan geçiyordu. Sokağın ortasında ayakları çıplak, elbiselerinin yırtık yerlerinden tenleri görünür birtakım etfal-i sefaletin haykırışarak oynadıklarını dalgın dalgın seyrettikten sonra galiba tasadduk etmek niyet-i aceze-perveranesiyle ceplerini birer birer karıştırıp yine galiba hiçbir şey bulamadığından yoluna devam etti. Biraz ötedeki meyhanenin, şark şairlerinin revnak-ı hayallerinden iş'al edilmiş kandilin tenvir eylediği karanlık köşesinde bir "laterna" bütün Ada halkını sarhoş etmekteydi. Sokakta, meyhanede "laterna"nın etrafında birçok halk hep bir ağızdan Ada'nın sokaklarında tanin-endaz, içtimagâhlarında raks-âver, nişanlı kızların lisanlarında sevgililerine bir hitab-ı muhabbet-perver olan:

Corci, corci, corcakimo
Nisahiro, pulakimo!

şarkısını söylüyorlardı. Bulunduğu hâl-i yeis ve hüzne kahkahazen-i istihfaf oluyor gibi gelen bu şemâtetin arasından geçerek "Cakomo" yolunu takip etmeye başlayınca manzara-i tabiatın letafet ve ulviyeti, o geceyi geçirmek için bir melce taharrisiyle bî-karar olarak her tarafa mün'atıf nazarına şaşaapaş oldu. Hava güzel, rüzgâr sâkit, Marmara lacivertti. Bir daha avdet etmeyecek, bu muharrer! Otuz üç senelik rabıta-i izdivaç kırılmış, artık yalnız başına kalmıştı. Şu yalnızlık müessir değil mi? Otuz üç seneden sonra her yerde, her şeye karşı yalnız! Bu vâsi denize, bu durâdur ufuklara karşı yapayalnız!

Hatta sema bile o lacivert gözleriyle kendisine şefkat ve merhametle bakıyordu.

Bir tarafı kırmalar içinde kalmış mai atlas gibi hafif surette mütemevviç derya, diğer tarafı yeşil bir hamail gibi yukarıdan aşağıya doğru sarkarak reng-i taravetlerini her mevsimde muhafaza eden çalılarla çam ağaçlarının fasıla verdiği bir yolu takip ediyordu. Tefekkürât-ı amîka içinde kaybolmuş bir hâl ile biraz deniz kenarına doğru meyledip önünde balık avlamak için bir kedinin sindiğini görünce hemen yolunu değiştirerek yokuşu çıkmaya başladı. Yorgolu'ya vardığı zaman mahbube-i şarkî olan güneş sırma saçlarını derya-yı bî-karar-ı safanın üzerine dökerek nurani yollar, müzehhip izler açtığı gibi karşı taraftaki uzaktan uzağa görünen sudan ibaret ufukları da âşıkane surette tehyiç ediyordu. Bir hayli zaman denizin verdiği hayret-i meftunane içine dalıp gitmişken hakikatin dest-i hayal-şikesti bütün vücudunu sarsarak kendisini bulunduğu hâl-i bîhûşiden uyandırdı. Saat ilerlemiş, öğle takarrüp etmişti. Evine bir daha avdet etmemek üzere verdiği karar, kat'i idi. Bu belli, fakat öğle taamını nerede edecek? Akşam nereye gidecek? Geceyi nerede geçirecek? Bir hayat-ı müstakil, bir karar-ı kat'i parayla olur. Halbuki kendisinin sabah taamına bile kifayet edecek parası yoktu. Hareminin ihzar ederek şimdi sofranın üzerine koyduğu sabah yemeğinin dumanı gözünde tütmeye başladı. Kenare-nişin-i temaşası olduğu denizin dalgaları yavaş yavaş sahile çarptıkça kendisine "Git git, haremine git!" diyordu.

(...)

Âlem-i tenhayîde hâl-i infiradı arttıran horozların sada-yı garibaneleri bulunduğu yere aksettikçe "Git git, haremine git!" diyordu. Kiliseler öğle vaktini ilan için çan çalmaya başladılar. O sükûn ve sükûnet içinde uzaktan uzağa akseden çanlar hep bir ağızdan bir aheng-i muttaridle "Git, git, haremine git!" sözünü tekrar ediyorlardı.

Ayağa kalktı, geldiği yoldan yürümeye başladı.

Galiba verdiği karar-ı kat'iden nükûl etmişti. Çam ağaçlarının aralarından peyda ve nihan olarak evine doğru süratle avdet ediyordu. Mütefekkir bir çehre, müteessir bir hâl ile evine giderek refikasına hiçbir şey söylemeden doğru odasına çıktı. Minderin üzerine çıkıp da hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlayınca, haremi kemal-i itina ve nezaketle oda kapısını açarak "O kadar haykırarak ağlama. Kedilerimi mi korkutacaksın!" dedi.

Samipaşazâde Sezai, Küçük Şeyler

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

aheng-i muttarid : Düzenli bir ahenk.
ahfad-ı kirâm : Soylu torunu.
ahvâl : Durum.
avdet : Dönüş.
beyt : Ev.
bizâr : Bıkmış, rahatsız.
cây-ı tevakküf : Durma, bekleme yeri.
celb : Kendine çekme.
cem : Toplama, yığma.
cevâb-i meyusane : Ümitsiz bir şeklide verilen cevap.
çemenzar-ı safa : Safa çimenliği, bahçesi.
durâdur : Uzaktan uzağa, uzun uzadıya.
etvâr-ı küstahâne : Küstahça tavırlar.
gasb-i emvâl : Mal gasbı.
hâl-i infirâd : Yalnızlık hâli.
hamâil : Kılıç kayışı, kılıç bağı.
hayal-şikest : Hayal kırıklığı.
hayvanât-ı müfterise : Fırsat bulan hayvanlar.
hevesât-ı bî-sebat : Kararsız, değişken istekler.
hükûmet-i mahalliye : Hükûmet konağı.
ibtidâ : En önce, başta.
ihzâr etme : Hazırlama.
inhidam : Yıkılma, harap ve viran olma.
istihkâr : Hor görme.
karar-ı kat'i : Kesin karar.
kelime-i muamma : Anlaşılmaz kelimeler.
kesbeden : Çalışıp kazanan.
kuud : Oturma, oturuş.
mahsul-i mesai : Ortaya çıkan ürün.
meftûnane : Tutkuncasına, hayran bir şekilde.
me'kûlât : Yiyecekler.
müstakil : Bağımsız.
meyusiyet : Üzüntü.
müessir : İz bırakan.
mülâyemet : Yumuşak huylu.
mün'atıf : Bir tarafa doğru dönen, meyillenen.
mündemiç : Bir şeyin içinde saklı bulunan, var olan.
mütemevvic : Dalgalı.
nazar-ı istihfaf : Küçük görerek bakma.
nihal-i gül : Gül fidanı.
nihan : Gizli, saklı.
nisvan : Kadınlar.
niyet-i aceze : Aciz niyet.
nokta-i müntehâ : Son nokta.
peydâ : Meydanda, açıkta.
râbıta-i izdivac : Evlilik bağı.
refakat : Arkadaşlık.
revîş-i âmirane : Emredercesine yürüyüş tarzı.
sahibü'l-beyt : Ev sahibi.
sâkit : Susan, ses çıkarmayan.
sâmia-hırâş : Kulağı tırmalayan.
saray-ı izdivaç : Evlilik sarayı.
selb : Kapma, zorla alma.
serîü's-seyr : Hızla giden.
taâm : Yemek, aş.
taarruz-ı mesken : Saldırıya uğramış ev.
tasdiat : Baş ağrısı.
tavr-ı işvebâzane : Nazlı, işveli tavırlar.
tefekkürât-ı amîka : Derin düşünce.
tefriş : Döşeme, yayma.
tekarrüb : Yakın olma.
tesadduk : Sadaka verme.
tehyiç : Heyecanlandırma, coşturma.
vâsi : Geniş, açık.
yek-vücûd : Tek parça.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, Tanzimat Dönemi sanatçısı Samipaşazâde Sezai'nin *Küçük Şeyler* adlı hikâye kitabından alınmıştır. Yazar, bu hikâye kitabında yer alan *Kediler* metninde de okuduğunuz gibi aynayı fertlerin iç dünyasına, iç mekâna, sosyal ve siyasi meselelerden uzakta olan insanın küçük dünyasındaki hassasiyetlere yöneltir. İçinde birçok hikâye olan *Küçük Şeyler*, Türk edebiyatında Batılı anlamda ilk hikâye örneklerinden kabul edilmektedir. Hikâyede dil, oldukça ağır olup uzun cümleler dikkati çekmektedir. Bunda hem divan edebiyatı kültürünün hem de Batılılaşmanın etkisi vardır.

Kediler hikâyesi dramatik bir metindir. İhtiyar Rossini hayat karşısında mağlup biridir. Kendi hayatını devam ettirecek maddi kaynaklardan mahrumdur. O yüzden gururuna yenilerek çaresizlik içinde terk ettiği evine dönmek zorunda kalır. Dolayısıyla hikâyede yazar, küçük insanların küçük dünyalarındaki küçük hassasiyetlerini işlemiştir. Bu hassasiyet hikâyede "hayat karşısında mağlubiyet" biçiminde ortaya çıkar.

Tanzimat'la birlikte Batı edebiyatından etkilenmeler başlamış; roman, hikâye, tiyatro gibi pek çok Batılı türün ilk örnekleri bu dönemde verilmiştir. Bu dönem hikâyeleri, divan edebiyatındaki mesneviler ile halk hikâyeciliğinin tamamen dışındadır. Onların geliştirilmiş ya da modernleştirilmiş bir şekli değil, tamamen Fransız edebiyatı örnek alınarak oluşturulmuş eserlerdir.

Tanzimat edebiyatı sanatçıları romantizm akımının etkisiyle toplumu bilgilendirmek amacıyla edebî eserleri bir araç olarak kullanmışlardır. Bu da o dönemde verilen eserlerin çoğunun teknik yönden kusurlu olmasına sebep olmuştur. Dönemin önemli hikâyecilerinden biri de Ahmet Mithat Efendi'dir. Kendi iç dünyasından ziyade dış çevreyi anlatması yönüyle dikkatleri çeken Ahmet Mithat Efendi'nin *Letâif–i Rivâyât* adlı eserler serisindeki hikâyeler, Türk edebiyatındaki ilk yerli hikâye örnekleridir. Sosyal fayda peşinde koşan yazar, okuyucu için yararlı gördüğü telkinleri ön planda tuttuğu için modern hikâye tekniğine tamamen bağlı kalmamıştır. Hikâye türü, Tanzimat'tan sonra da gelişimini devam ettirmiştir.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Hikâyenin kahramanı olan adamın, evi terk etmesinin nedeni nedir? Adamın eve dönme kararı almasında neler etkili olmuştur?

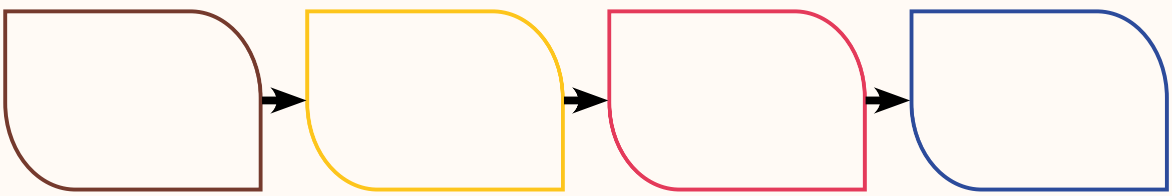
2. Hikâyedeki olayları yaşayan kişinin yerinde siz olsaydınız neler yapardınız?

3. Olayın geçtiği mekân ve zamanla ilgili neler söyleyebilirsiniz? Metinden örneklerle ifade ediniz.

4. Hikâyedeki kişilerle ilgili hangi özelliklere ulaşılabilir?

5. Okuduğunuz hikâyenin konu ve temasını belirleyiniz.

6. Hikâyedeki olayları gerçekleşme sırasına göre belirleyerek aşağıdaki şemalara yazınız.

7. Hikâyedeki anlatıcıyı bularak anlatıcının hangi tip bakış açısı kullandığını metinden örneklerle söyleyiniz.

8. Hikâyenin esasını oluşturan temel çatışmayı ve bundan hareketle temayı bulunuz.

9. Metindeki ana düşünce ile yardımcı düşünceleri belirleyiniz. Belirlediğiniz cümleleri aşağıdaki şemalara yazınız.

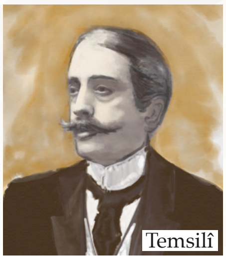
Ana Düşünce

Yardımcı Düşünceler

10. Okuduğunuz metinden yola çıkarak dönemin sosyal ve kültürel unsurlarıyla ilgili nasıl bir fikir edindiniz? Düşüncelerinizi sözlü olarak paylaşınız.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

SAMİPAŞAZÂDE SEZAİ (1860–1936): Tanzimat Dönemi yazarlarındandır. Yazı hayatına makale, sohbet, tiyatro eserleri yazarak başladı. Şöhretini *Sergüzeşt* romanı ve *Küçük Şeyler* adlı hikâyeleriyle kazandı. Samipaşazâde Sezai *Sergüzeşt*'te Dilber adlı cariye bir kızın trajik yaşamını işledi. *Küçük Şeyler* adlı hikâye kitabı ise toplam altı hikâyeden oluşup Türk edebiyatında Batılı anlamda ilk hikâye örneği olarak kabul edildi. Romantizmin izlerinin de görüldüğü sanatçı, *Sergüzeşt*'te halktan kahramanlar seçerek gerçekçiliğe yöneldi. *Şir*, *Rumûzu'l-Edep* eserlerinden bazılarıdır.

Temsilî

DİL BİLGİSİ

1. Okuduğunuz metinde geçen "Kedi! Hem de sabah kahvesini <u>içen</u> kedi!" cümlesinde altı çizili kelime sıfat görevli bir fiilimsidir. Sıfat–fiil adı verilen bu tür kelimeler -an (-en), -ası (-esi), -maz (-mez), -ar (-er), -dık (-dik), -acak (-ecek), -mış (-miş, -muş, -müş) eklerinden uygun olanı ile fiil kök ve gövdelerinden türetilir. **Buna göre metinde geçen sıfat–fiillere örnekler bulunuz.**

2. **Aşağıdaki metinde geçen noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını aşağıdaki şemalara yazınız.**

" "

O sükûn ve sükûnet içinde uzaktan uzağa akseden çanlar hep bir ağızdan bir aheng–i muttaridle "Git, git, haremine git!" sözünü tekrar ediyorlardı.

,

!

3. Aşağıdaki parçada boş bırakılan yerlere gelmesi gereken noktalama işaretlerini yerleştiriniz.

Hava daha da kötüleşmişti( ) Trafik aksamış( ) karın zorluklarına alışkın olmayan insanlar gittikçe sertleşen kar tabakası üzerinde ağır aksak( ) dengesiz yürüyüşlerle bir an önce gidecekleri yere varma telaşına düşmüşlerdi( ) Rıza Bey derince içini çekti( )( ) Hayat bu işte( ) Hep mücadele ( ) Dengeli olmak ve sağlam adım atmak yolunda olağanüstü çaba göstermek( ) Yorulmamak adına hep yorulmak( ) ( )

SIRA SİZDE

Aşağıda Ahmet Mithat Efendi'nin *Letaif-i Rivâyat* adlı eserinde geçen *Firkat* hikâyesinden bir parça verilmiştir. Okuduğunuz metin ile aşağıda verilen hikâye parçasını inceleyerek dönemin dil özellikleri hakkında yaptığınız çıkarımları sınıfta sözlü olarak paylaşınız.

Memdûh'un Dersa'âdet'e avdet ve muvâsalatı hareketinin tamâm beşinci senesi olup bu müddet zarfında Atâ Bey vefât etmiş ve zâta bir karısından başka kimsesi olmayıp Mezbûre dahi Atâ Beyin serveti berekâtıyla âhir bir kocaya varmış, müteveffânın hânesi, satılmış, ocağı sönmüş, belki adı bile unutulmuş idi. İmdi Memdûh vapurdan çıkar çıkmaz pederi makâmında bulunan müteveffâ-yı mûmâ ileyh Atâ Beye Kafkasya hediyesi olarak yalnız dûçâr olduğu hâl-î pür-melâli arz etmek için mahallesine gelip de mümâileyhin keyfiyyet-i vefâtını haber alınca...

OKUYUNUZ

Mustafa Kutlu'nun aşağıda bir parçası verilen *Uzun Hikâye* **adlı eserinin tamamını okuyunuz. Eserle ilgili değerlendirmelerinizi sınıfta paylaşınız.**

Küçük istasyon binasının arkasında, battal bir hatta çekilmiş, eski bir vagonda kalıyorduk. Vagondan ev.

Babam erkenden işe giderdi. Ben uyandığımda yoktu yani. Annem o sırada dışarıda olurdu. Tavuklara yem veriyor tabi. Kızardım ona. Beni bekle, beni uyandır, birlikte yem verelim diye. Dışarıda yakıcı bir güneş vardı. Yazın güneş, kışın kar. Doğuda bir yerlerde olmalıydık. Annem vagon evin önüne bir bahçe kurmuştu. Vagonun çatısına çekilmiş iplere dolaşık ebruli, mavi kahkaha çiçekleri, cennet süpürgeleri, gece safaları, kadifeler, hatta teneke kutulara dikilmiş iki de karanfil vardı.

Havalar serinleyince karanfilleri içeri alırdık. Vagon evin ırmağa bakan yüzüne bir pencere açılmıştı. Karanfilleri onun önüne koyardık. Sabah uyandığımda, pencereden sızan güneş gözlerimi kamaştırır; ortalığı bir karanfil kokusu kaplardı.

Tavuklar için küçük bir tahta kümes, bir de fino köpeğimiz vardı.

Annem tulumbadan su çeker, elimi yüzümü yıkardı. Sonra vagonun gölgesine çekilip fasulye ayıklardı.

6. METİN

Hazırlık

1. "Göz görmeyince gönül katlanır." sözüyle ilgili düşüncelerinizi paylaşınız.
2. Bir edebî metne başlık seçerken nelere dikkat edilmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?

YÜKSEK ÖKÇELER

Hatice Hanım, çok genç yaşta dul kalmış zengin bir hanımcağızdı.

(…)

Başlıca merakı temizlikle namuslulukta. Göztepe'deki köşkünü hizmetçi Eleni ve evlatlığı Gülter ile her sabah beraber temizler, aşçısı Mehmet'i her gün tıraş ettirir, zavallı Bolulu oğlanı tepeden tırnağa kadar beyazlar giymek zorunda bırakırdı. Eleni de, Gülter de son derece namusluydular.

Kileri kitlemezdi. Paraları meydanda dururdu. Hele Mehmet'in namusuna diyecek yoktu. Konuşurken gözlerini kaldırıp insanın yüzüne bile bakmazdı. Hatice Hanım, köşkten hiçbir yere çıkmadığı için işi gücü adamlarını denetlemekti. Sürekli odaları dolaşır, tavan arasına çıkar, mutfağa inerdi. Derdi ki:

– Benim gibi olun! Ben kimseyle görüşüyor muyum? Sakın siz de komşuların hizmetçileriyle, uşaklarıyla konuşmayın.

(...)

Mehmet bile bu nasihati noktası noktasına tutmuştu. Arka bahçedeki mutfağına değil misafir, hemşeri filan, hatta yabancı bir kedi bile girmiyordu. Hatice Hanım, belki günde on defa iner, onu yapayalnız tenceresinin başında bulurdu.

Hatice Hanım'ın temizlik, namus merakından başka bir de yüksek ökçe merakı vardı. Güzeldi, tombuldu, cıvıl cıvıl bir şeydi. Fakat boyu çok kısa olduğu için evin içinde de bir karışa yakın ökçeli ayakkabılar, terlikler giyerdi. Sanki bir cambaza dönmüştü. Bu yüksek ökçelerle merdivenleri takır takır bir hamlede iner, ayağı burkulmadan bir aşağı, bir yukarı koşar dururdu. Sonunda bir baş dönmesi geldi. Çağırdığı doktor ilaç filan vermedi.

– Bütün rahatsızlığınıza sebep bu ökçelerdir; hanımefendi, dedi. Onları çıkarın. Rahat yünden, yumuşak bir terlik giyin. Hiçbir şeyiniz kalmaz.

Hatice Hanım, doktorun tavsiye ettiği bu yünden terlikleri aldırdı. Gerçekten rahattı. İki gün içinde başının dönmesi filan geçti. Dizlerinde, baldırlarında sızı kalmadı. Fakat böyle, tam vücudu

Bilginiz Olsun

Millî Edebiyat Dönemi sanatçısı Ömer Seyfettin'e ait olan bu eser dönemin sosyal, kültürel yaşamından izler taşımaktadır.

rahat ettiği sırada, ruhu derin bir azap duydu.

Dokuz yıllık adamlarının iki gün içinde birden ahlâkları bozulmuştu. Eleni'yi kendi diş fırçasıyla ağzını yıkarken, Gülter'i, kilerde reçel kavanozunu boşaltırken görmüştü. Mehmet'i, et günü olmadığı hâlde, bol bir sahan külbastıyı yerken yakaladı.

– Ne oldu bunlara ya Rabbim? Ne oldu, diyordu.

Bir hafta içinde adamlarının on beşten fazla hırsızlığını, yolsuzluğunu yakaladı. Hele Mehmet'i, komşu Paşa'nın askerleriyle koca bir kazan pirinç pilavını atıştırırken görünce öfkesinden ne yapacağını şaşırdı. O gün her tarafı kilitledi:

Bakalım şimdi ne çalacaklar, dedi.

Gerçekten de çalınacak hiçbir şey kalmamıştı. Ertesi gün biraz geç kalktı. Aşağıya indi. Gülter ile Eleni meydanda yoktu. Yürüdü, mutfağa doğru gitti.

(...)

Mehmet diyordu ki…

– Ülen Gülter, artık sen şeker filan getirmiyon?

Gülter:

Her taraf kitli, ne yapayım, diyordu.

Mehmet, garip bir şapırtı içinde Eleni'ye de,

– Ülen, gece niçin gelmiyon? Sana helva yapıp saklıyom, diye soruyor, Eleni,

– Yakalanacağız vire! Sonra Hanım bizi kovacak, diye çırpınıyordu.

Aralarında çıtır pıtır bir sohbet başladı.

Hatice Hanım, gözünü açmıyor, yüreği çarparak merakla dinliyordu.

Gülter,

– Ah o terlikler, dedi. Her işimizi bozdu. Hanım'ın geldiği artık hiç duyulmuyor. Ne yapsak yakalanıyoruz. Eskiden ne iyiydi. Yüksek ökçelerin takırtısından evin en üst katında kımıldadığını duyardık.

Sohbet uzadıkça kendi göremediği başka rezilliklerin ayrıntılı hikâyelerini duyuyordu. Dayanamadı. Gözlerini açarak

– Sizi alçak, hırsız, namussuzlar. Defolun şimdi evimden, dedi.

……………………

Bu dokuz yıllık hizmetçilerini hemen kapı dışarı etti.

Aşçı, işçi artık eve ne kadar adam aldıysa hepsi arsız, hırsız, yüzsüz, namussuz çıkıyordu. Tam iki yıl adamakıllı birine rast gelmedi. Malı, mülkü varken hiçbir sıkıntısı yokken bu hizmetçi meselesi yüzünden zayıflıyor, sararıp soluyordu.

Baktı olmayacak! Yine yüksek ökçeli iskarpinlerini giydi. Hizmetçilerinin hırsızlıklarını, uğursuzluklarını, namussuzluklarını göremez oldu.

"Benzine kan geldi. Gerçi yine başı dönmeye başlamıştı." Fakat sesi işitilmeyen ökçesiz terlik giydireceğini düşünerek doktora kendini göstermiyor:

– Hiç olmazsa şimdi yüreğim rahat ya, diyordu.

Ömer SEYFETTİN, Yüksek Ökçeler

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

iskarpin : Ökçeli, konçsuz ayakkabı.
izdivaç : Evlenme.
kiler : Evlerde yiyecek, içecek ve erzakın saklandığı oda, ambar veya dolap.
külbastı : Közde veya ızgarada pişirilen kemiksiz et.
ökçe : Ayakkabı altının topuğa rastlayan yüksek bölümü, topuk.
sahan : Derinliği az olan kap.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin Ömer Seyfettin'in, içinde yirmi hikâye bulunan ve *Yüksek Ökçeler* adını taşıyan kitabında yer alan aynı isimli hikâyesidir. Eserde günlük hayatta rastlayabileceğimiz kahramanlar ve olaylar konu edilmiştir. Aynı zamanda Türk edebiyatında olay hikâyeciliğinin öncüsü olan Ömer Seyfettin, *Yüksek Ökçeler* adlı hikâyesinde de olayı ön plana çıkarmıştır.

İkinci Meşrutiyet (1908) sonrasında memlekette başlayan ve o dönemde "Türkçülük" adı verilen rilen ulusçuluk hareketi, "edebiyatta ulusal kaynaklara dönme" düşüncesinin doğmasına yol açmıştır. "Ulusal kaynaklara dönme" sözü; dilde sadeleşme, hece ölçüsünü benimseme, yerli hayatı yansıtma anlamında kullanılmış ve bunları gerçekleştirmeyi amaç edinen edebiyat hareketine Millî Edebiyat adı verilmiştir. Dilde sadeleşme hareketi, 1911'de Genç Kalemler dergisinde "Yeni Lisan" makalesinde ileri sürülen görüşler doğrultusunda başlamıştır. Millî Edebiyat Dönemi'nde sanatçılar konuşma dilini yazı dili hâline getirmeyi amaçlamışlar ve bu doğrultuda eserler vermişlerdir. Bu anlayışla Ömer Seyfettin, millî bir edebiyatın ancak halkın kullandığı dille gerçekleşeceğini belirtmiştir.

Millî Edebiyat Dönemi'nin Ömer Seyfettin'den başka önde gelen hikâyecilerinden bir diğeri, eserlerinde gözlem ve mizahın önemli yer tuttuğu Refik Halit Karay'dır. Yine bu dönemde Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Aka Gündüz, Reşat Nuri Güntekin hikâye türünde eserler vermişlerdir.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metinde geçen "Benzine kan geldi. Gerçi yine başı dönmeye başlamıştı." cümlelerindeki altı çizili kelime ve kelime grubunun anlamlarını cümlelerin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.
2. Okuduğunuz metinden Hatice Hanım'ın kişilik özelliklerini yansıtan cümleleri bulunuz.
3. Metne göre Hatice Hanım'ın çalışanlarıyla ilgili beklentisi nedir? Bunun sebebini söyleyiniz.
4. Hatice Hanım, çalışanlarıyla ilgili olumsuzlukları ne zaman fark etmiştir?
5. Hatice Hanım, hikâyenin sonunda sorununu nasıl çözmüştür? Siz olsaydınız bu durumda ne yapardınız?
6. Metnin serim, düğüm ve çözüm bölümlerini belirleyiniz.
7. Okuduğunuz metnin konu ve temasını belirtiniz.
8. Metindeki zaman ve mekânın özelliklerini aşağıdaki şemalara yazınız.

Zaman	Mekân

9. Okuduğunuz metin; yazıldığı dönemin kültürel, sosyal vb. yaşamıyla ilgili hangi gerçeklikleri yansıtmaktadır?
10. Okuduğunuz hikâyede hangi bakış açısı kullanılmıştır? Seçilen bakış açısı, metnin dil ve anlatımını nasıl etkilemiştir?
11. Okuduğunuz metnin ana düşüncesini yardımcı düşüncelerden hareketle söyleyiniz.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

ÖMER SEYFETTİN (1884–1920): Millî Edebiyat Dönemi hikâyecilerindendir. Balıkesir Gönen'de doğdu. Selanik'te çıkan Genç Kalemler dergisinde yayımladığı *Yeni Lisan* makalesinde sade halk dilini savunan bir idealist olarak yazı hayatına başladı. Ziya Gökalp ve Ali Canip Yöntem ile birlikte Millî Edebiyat davası uğruna çalıştı; eserlerini Yeni Mecmua, Şair, Büyük Mecmua gibi dergilerde yayımladı. Konularını gündelik hayattan, çocukluk ve askerlik anılarından, tarihten, menkıbe, fıkra ve efsanelerden aldı. Eserlerinde tasvir ve tahlile değil olaya önem verdi ve olay hikâyeciliğinin en önemli ismi oldu. *Yalnız Efe*, *Ashâb–ı Kehfimiz*, *Harem*, *Efruz Bey*, *Bomba*, *Yüksek Ökçeler*, *Falaka*, *Beyaz Lale*, *Gizli Mabed* eserlerinden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ

1. Fiilimsiler cümlede yan cümlecik oluşturabilir. Okuduğunuz metinde geçen "Gözleri aralık kapıya ilişince, neredeyse nefesi duracaktı." cümlesindeki altı çizili bölüm zarf–fiilin oluşturduğu bir yan cümleciktir. **Buna göre metindeki** "Benzine kan geldi. Gerçi yine başı dönmeye başlamıştı. Fakat sesi işitilmeyen ökçesiz terlik giydireceğini düşünerek doktora kendini göstermiyor:" **cümlelerinde geçen yan cümlecikleri bularak bunların altını çiziniz.**

2. **Aşağıdaki parçada yer alan yazımı yanlış kelimeleri bularak bunların altını çiziniz.**

Ahmet bey başını çevirip sisli gök yüzüne baktı. Gerçekden iri kar tanecikleri ağır ağır, döne döne sanki birbiriyle dansediyorlarmış gibi yağıyordu. Kar, aniden bastırı vermişti. Nasılda hızlanmıştı. Hiç bir şey onun dışarı çıkmasına engel olamazdı. Bir an düşündü. Çıkmamalımıydı acaba? Aniden başlıyan kar onu bu tedirginliğe itmişti.
–Ben çıkarım, dedi Ahmet bey, kendine güvenle.
Çocukluğundan beri hiç bir şeyden korkmazdı.
–Bilirim, dedi kadın gözlüğünü takarken, bir karar vermeyegör, seni tutabilene aşk olsun!
Yarı sitem, yarı hüzün vardı söyleyişinde. Ağır başlı, hanım hanımcık bir kadın ola gelmişti hep.
Masada ki gazetelerden birini alırken kocasına gözlüklerinin üstünden bakıp sordu:
–Bu gün çalışmayacakmısın?
–Çalışacağım tabiî.

SIRA SİZDE

Mustafa Kutlu'nun *Uzun Hikâye* adlı eserinden uyarlanan filmi izleyiniz. Film ile ilgili düşüncelerinizi sınıfta sözlü olarak paylaşınız.

OKUYUNUZ

Ömer Seyfettin'in Genç Kalemler Dergisi'nde yayımlanan ve aşağıda bir parçası verilen *Yeni Lisan* **adlı makalesini okuyunuz. Edindiğiniz bilgileri yazarak sınıfta paylaşınız.**

Farisî kelimeleri, Arapça mastarları, Türkçemizdeki manalarına göre isim veyahut sıfat telakki edeceğiz. Farisî ve Arabî nisbet manasını ve edatını hâiz olan kelimelere umumiyetle sıfat diyeceğiz.

YAZMA

a) Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Yaşanmış ya da yaşanabilir olaylar hikâye türünün konusunu oluşturur. Genellikle hikâyelerde belli bir olay, olayın geçtiği mekân (yer), olayın gerçekleştiği zaman dilimi ve olayı gerçekleştiren kişiler (kişi kadrosu) bulunur. Bunlar, hikâye türünün önemli unsurlarıdır.

Hikâyeler romanlara göre daha kısadır. Kahramanları bir ya da birkaç kişiden meydana gelir. Yaşam serüvenlerinin tamamı yerine kısa bir bölümü anlatılır. Hikâyeler tek bir olay etrafında gelişir. Serim (giriş), düğüm (gelişme) ve çözüm (sonuç) olmak üzere üç temel bölüm üzerine kurulur.

b) Uygulama

İncelediğiniz metinlerden ve yukarıda verilen bilgilerden hareketle bir hikâye yazınız. Hikâye yazarken dikkat edilmesi gereken bazı hususları hatırlatan aşağıdaki şemadan yararlanınız.

Olay
Hikâyenin konusunu bulmak için iyi bir gözlemci olunuz.
Çevrenizde gördükleriniz üzerinde kısaca düşününüz.
Seçtiğiniz hikâyenin konusunun ayrıntılarına ve ilgi uyandırmasına dikkat ediniz.

Kişi
Bir insan bir hayvan ya da eşyayı ele alınız.
Kişi sayısını sınırlı tutunuz.
Kişilerin özelliklerini ayrıntılara inmeden yansıtınız.

Yer
Yerin belirgin ve ayırıcı özelliklerini veriniz, gereksiz ayrıntıya girmeyiniz.
Bir sokak ortası, köy meydanı gibi yerlerin mekân olarak kullanabileceğinizi hatırlayınız.

Zaman
Olayların geçtiği bir zaman dilimi belirleyiniz.
Sabahın erken saatleri, akşam, kış gibi zaman dilimlerini kullanabileceğinizi unutmayınız.

Yazdığınız hikâyeleri çeşitli araç ve yöntemlerle (sınıf panosu, okul panosu, dergi, gazete, sosyal medya vb.) sergileyiniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

a) Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

İnsanlığın varoluşundan beri konuşma "söz söyleme sanatı" olarak bir meziyet sayılmış, güzel ve etkili konuşanlara belli ayrıcalıklar tanınmıştır. İnsanlar elbette öğrendiklerini başkalarıyla paylaşmak ister. Bu istek aynı zamanda zorunluluktur. Bir konuda konuşan kişi, karşısındaki kişi veya kişilere kendini zevkle dinletmeyi bilmelidir. Karşısındakileri zevkle dinleten ve güzel konuşan kişiler için "Ağzından bal damlıyor." ifadesi kullanılır.

Duygu ve düşünceleri güzel ve doğru ifade edebilmek için doğru yerde vurgu yapmaya, gereksiz tekrarlardan kaçınmaya, beden dilini doğru kullanmaya özen göstermek gerekir.

b) Uygulama

Mustafa Kutlu'nun *Uzun Hikâye* adlı eserini sınıfta sözlü olarak özetleyiniz. Özetleme yaparken aşağıdaki şemalarda yer alan sorulara cevap vermeye çalışınız.

Hikâyedeki kişilerin ruhsal ve fiziksel özelliklerini belirleyiniz.

Hikâyenin geçtiği zaman dilimini belirtiniz.

Hikâyenin geçtiği yerlerin özelliklerini belirtiniz.

Hikâyedeki olayları, oluş sırasına göre sıralayınız.

Okuduğunuz hikâye ile bu hikâyeden uyarlanmış filmi karşılaştırıp sınıfta sözlü olarak değerlendiriniz.

Okuduğunuz hikâyenin mi yoksa izlediğiniz filmin mi sizi daha çok etkilediğini nedenleriyle sınıfta anlatınız.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru kelimeyi/kelimeleri yazınız.

1. Mesnevilerde dil ...., ölçü…………………………., beyit sayısı ise …………………………dır.

2. Türk edebiyatının ilk hikâye örneği …………………………………………….’nin yazdığı …………………………………… adlı eserdir. Batılı anlamda ilk hikâye örneği ise Samipaşazâde Sezai’nin ……………………………………adlı eseridir.

3. Divan Edebiyatı Dönemi’nde roman ve hikâyenin yerini tutan uzun soluklu eserlere ….………… denir.

4. ……………………… Edebiyat Dönemi’nde eser veren Ömer Seyfettin ……………………………. adlı makalesiyle sade bir Türkçeyi savunmuş, bunu da eserlerine yansıtmıştır.

B) Aşağıda numaralar ile verilen eser isimlerini harf ile verilen sanatçı isimleriyle eşleştirerek harfleri numaraların yanındaki yay ayraçların içine yazınız.

5.

Eser	Sanatçı
( ) **1.** Beng ü Bâde	**a)** Mustafa Kutlu
( ) **2.** Yüksek Ökçeler	**b)** Ahmet Mithat Efendi
( ) **3.** Küçük Şeyler	**c)** Ömer Seyfettin
( ) **4.** Letâif-i Rivâyât	**ç)** Samipaşazade Sezai
( ) **5.** Uzun Hikâye	**d)** Fuzuli

C) Aşağıdaki açık uçlu soruların cevabını ilgili alana yazınız.

6. Aşağıdaki metinden hareketle âşıkların şiirlerinin kalıcı olmasının sebebini yazınız.

Halk edebiyatında yeni motif bulmak âşıklığın gereği sayılır. Bununla birlikte hüner gösterisine dayalı ustalıklara itibar etmeyen, söyleyiş güzelliğine önem veren âşıkların şiirleri kalıcı olmuştur. Halk edebiyatı geleneğinde motiflerdeki ortaklığa rağmen üslup farklılıkları, âşığın söyleyiş biçiminde ortaya çıkmaktadır.

……………………………………………………………………………………………………...
……………………………………………………………………………………………………...
……………………………………………………………………………………………………...

7. I. Metin ve II. Metin parçalarını aşağıda verilen başlıklar doğrultusunda karşılaştırınız.

I. Metin

Zaman-ı evvelde Mısır şehrinde bir hatun var idi. Anun oğlu var idi. Atalarından öksüz kalmışlar idi. Ol vilâyette bir dağ var idi. Her kim ol dağa çıkıp iki rekat namaz kılsa her ne hâceti var ise revâ olurdu.

Bir gün ol öksüzce uşaklar, üçü bir yere gelip savaşa savaşa ol dağa çıkarken büyük kardaşının karnı acıkmış idi. Secde[ye] yatıp münacaatında "Bir pilav olsa da varıp karnımı doyursam", dedi. Hâceti revâ oldu. Gördü ki şehirde dellâller çağırıp, "Karnı aç olan dâvete gelsin." der. Bu avâzı işitince kardaşlarına bakmayıp gitti.

Ortanca kardaşı dahi başını secdeye koyup münacaatında bir at istedi. Anın dahi hâceti revâ olup eline bir at gitti. Ol dahi küçük kardaşına bakmayıp dedi ki:

"Aman Yâ Rab! Bana şâirlik ver ve bir dahi saz nasip eyle, benim bildiğimi cümle âlem bilmesin." deyip secdeden başını kaldırıp gördü ki saz yanında, eline alıp bir iki kere vurdu. Gördü ki hâceti revâ olmuş, Rabb-i Teâla ol kadar ses ve âvâz vermiş ki, eğer yanında âdem olaydı, ağlardı. Rabb-i Teâla ol kadar türkü verdi ki, cümle âlem bir yere gelseler yazamazlar idi. Şükr ü senâ edip dağdan indi. Sazını göğsüne alıp çalarak evine geldi.

Hikâyet-i Âşık Garip ve Bezirgân Kızı
(haz. Doğan Kaya, Sabri Koz Halk Hikâyeleri 1)

II. Metin

On beş günden beri köyden köye dolaşıyoruz. Bu köylerin her biri, öbüründen daha hüzünlüdür.

Yorgunluk bir taraftan, gönlümüzdeki melâl öbür taraftan, âdeta nihayeti yok bir gurbet ve sürgün yolunda gibiyiz. Eski hayatımız, arkamızda bıraktığımız itiyatlar, rabıtalar bize bir başka asra ait efsaneler şeklinde görünüyor. Bir daha eski hâlimize dönecek miyiz? Bu gamlı seyahat günün birinde nihayete erecek mi? Buna hiç ihtimal vermiyoruz. Mutlaka ya bir köyün, ya o köyün dere ve bayırlarından biri içinde can vereceğiz gibi bir hisle doluyuz. Harbin bir ateş sağanağı hâlinde savurarak, yakarak, yıkarak üstünden geçtiği bu yerlerde ekseriya hayalen tasavvur ettiğimiz ahiret âlemini; cennetle cehennem ortasındaki cansız ahiret âlemini buluyoruz ve zannediyoruz ki hepimiz, yerin altından yürüyoruz. Felâket, meşakkatle, zahmet ve elemle o kadar haşır neşir olmuşuz ki, açlık ve susuzluk gibi şeyler bizi artık korkutmuyor... Birlikte taşıdığımız nevaleler çoktan tükenmiştir; uğradığımız izbelerde ise yiyecek bulmak kabil değildir. Zira, bu yerlerde oturanlar tam bir aydan beri, iki taş arasında öğüttükleri ve bir yutulmaz sert hamur hâline koydukları yarı yanmış, yarı kül olmuş buğday taneleriyle geçiniyorlar.

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU, Ceviz

Tema	Anlatım Biçimi

Anlatıcı	Bakış Açısı

Üslup

Aşağıdaki kutucuklarda "HİKÂYE" ünitesi ile ilgili 8-14. soruların cevapları bulunmaktadır. Buna göre kutucuklarda yer alan harfleri boş bırakılan yerlere yazarak soruları cevaplayınız. (Soruların birden fazla cevabı olabileceğini göz önünde bulundurunuz.)

A	B	C	Ç
Olay	Mekân	Serim	Dede Korkut Hikâyeleri
D	**E**	**F**	**G**
Halk Hikâyeleri	Ömer Seyfettin	Mesnevi	Zaman
Ğ	**H**	**I**	**İ**
Ahmet Mithat Efendi	Çözüm	Cenknâme	Letaif–i Rivâyat

8. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri hikâyenin yapı unsurlarındandır?**

   (......................................)

9. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri nazım nesir karışık yazılan anonim ürünlerdir?**

   (......................................)

10. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Şeyhi'nin *Harname*sini de yazdığı divan edebiyatı nazım biçimlerindendir?**

    (......................................)

11. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Tanzimat Dönemi Edebiyatı'nın tanınmış hikâye yazarlarındandır?**

    (......................................)

12. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri hikâyenin bölümlerindendir?**

    (......................................)

13. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri sade ve anlaşılır bir dili savunan Milli Edebiyat'ın öncülerindendir?**

    (......................................)

14. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Türk edebiyatının ilk hikâye örneğidir?**

    (......................................)

15-17. soruları aşağıdaki metne göre cevaplandırınız.

Asıl konuşan Hasan'dı, altı aydan beri susan Hasan… Durmadan, dinlenmeden, nefes almadan, yanakları sevincinden pembe pembe, dudakları titreyerek taze, gevrek, billûr sesiyle bitevîye konuşuyordu. Aklına ne gelirse söylüyordu. Eskici hem çalışıyor, hem de ara sıra "Ha! Ya! Öyle mi?…" gibi dinlediğini bildiren sözlerle onu söyletiyordu; artık erişemeyeceği yurdunun bir deresini, bir rüzgârını, bir türküsünü dinliyormuş gibi hem zevkli, hem yaslı dinliyordu; geçmiş günleri, kaybettiği yerleri düşünerek benliği sarsıla sarsıla dinliyordu.

Daha çok dinlemek için de elini ağır tutuyordu. Fakat nihayet bütün ayakkabılar tamir edilmiş, iş bitmişti. Demirini topraktan çekti, köselesini büktü, çivi kutusunu kapadı, kiriş çanağını sarmaladı. Bunları hep ağır ağır yaptı.

Hasan, yüreği burkularak sordu:

"Gidiyor musun?"

"Gidiyorum ya, işimi tükettim."

O zaman gördü ki küçük çocuk, memleketlisi minimini yavru ağlıyor… Sessizce, titreye titreye ağlıyor. Yanaklarından gözyaşları birbiri arkasına, temiz vagon pencerelerindeki yağmur damlaları; dışarının rengini geçiren manzaraları içine alarak nasıl acele acele, sarsıla çarpışa dökülürse öyle, bağrının sarsıntılarıyla yerlerinden oynayarak, vuruşarak içlerinde güneşli mavi gök, pırıl pırıl akıyor.

"Ağlama be!.. Ağlama be!"

Eskici başka söz bulamamıştır. Bunu işiten çocuk hıçkıra hıçkıra, katıla katıla ağlamaktadır. Bir daha Türkçe konuşacak adam bulamayacağına ağlamaktadır.

"Ağlama diyorum sana! Ağlama!.."

Bunları derken onun da katı, nasırlanmış yüreği yumuşamış, şişmişti. Önüne geçmeye çalıştı, ama yapamadı, kendisini tutamadı, gözlerinin dolduğunu ve sakallarından kayan yaşların -Arabistan sıcağıyla yanan kızgın göğsüne- bir pınar sızıntısı kadar serin, ürpertici, döküldüğünü duydu.

Refik Halit KARAY, Eskici

15. Yukarıda okuduğunuz metnin türü hikâyedir. Metnin türünün hikâye olduğunu gösteren en az üç dayanak noktası bularak yazınız.

....
....
....
....
....

16. Okuduğunuz metni halk hikâyeleri ile tema ve anlatım açısından karşılaştırıp aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....

17. Okuduğunuz metindeki eskici siz olsaydınız, artık konuşup anlayabileceği birini bulamayacağı için ağlayan Hasan'ı teselli etmek için onunla nasıl bir diyalog kurardınız? Aşağıda boş bırakılan yere yazınız.

....
....
....
....
....

Ç) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

18. Hikâye türünün Türk edebiyatındaki tarihî gelişimini araştıran bir kişi aşağıdaki eserlerden hangisini diğerlerinden önce incelemelidir?

A) Küçük Şeyler
B) Letâif-i Rivâyat
C) Yüksek Ökçeler
D) Dede Korkut Hikâyeleri
E) Kerem ile Aslı

19. Hikâye konusu bulmak için iyi bir gözlemci olmak ve çevrede görülenler üzerinde kısaca düşünmek yeterli olacaktır. Önemli olan ilgi uyandıracak konuları seçmektir. Bunun için seçilen hikâye konusunun ayrıntılarına, coşku ve ilgi uyandırmasına dikkat etmek gerekir. Bu da ayrıntıların yerinde ve yeterince verilmesine bağlıdır. Ayrıca aktarılan olayın kimin ağzından verildiği de önemlidir. Olay; bir mektup, bir anı defteri türünde ise birinci kişinin ağzından, yerine göre ikinci ve üçüncü kişi ağzından verilebilir.

Bu parçada "hikâyelerin konusunu belirleme" **ile ilgili aşağıdakilerden hangisine <u>değinilmemiştir</u>?**

A) İyi bir gözlem yapmak ve görülenler ile ilgili düşünmek gerekir.
B) Seçilen konuların ilgi uyandırması gerekir.
C) Konularda ayrıntılar yerinde verilmelidir.
D) Hikâyelerde aktarılan olayların kimin ağzından verildiği önem taşır.
E) Belirlenen konunun ayrıntıları tasvirlerle verilir.

20. Halk topluluğu önünde, hikâyeci âşıklar tarafından söylenen, nesir ve nazım karışık hikâye çeşidine halk hikâyesi denir. Yazarları belli olmayan bu hikâyelerin çoğunun konusu Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Âşık Garip'te olduğu gibi sevgidir. Köroğlu gibi kahramanlık hikâyeleri de vardır. Halk hikâyelerinde mensur kısımlar taklitler ve jestlerle, manzum kısımlar ise saz çalarak söylenir. Bu hikâyelerde de olağanüstü olaylara çok yer verilmiştir. Halk hikâyesi, destan çağları geçtikten sonra, eski destanların yerini tutmuştur. Bugün ise modern romanla tiyatro ve sinema halk hikâyesinin yerini almıştır.

Bu parçada halk hikâyesi ile ilgili aşağıdaki sorulardan hangisinin cevabı <u>yoktur</u>?

A) Halk hikâyelerinin konuları nelerdir?
B) Halk hikâyeciliğinin ünlü yazarları kimlerdir?
C) Halk hikâyesi örnekleri nelerdir?
D) Halk hikâyesinin tanımı nedir?
E) Halk hikâyesinin yerini günümüzde hangi türler tutmaktadır?

21.

I. Kitabın tüm sayfalarını zevkle okumuştu.
II. Çiçeklerin açmasıyla ortalığa bahar kokusu yayıldı.
III. İnsanların sözleri ile yaptıkları birbirini tutmalı.
IV. Fotoğraflara bakınca yüzünde tebessüm belirdi.
V. Hayata tozpembe bakmayı hiç bırakmadı.

Yukarıdaki numaralandırılmış cümlelerin hangisinde fiilimsiye <u>yer verilmemiştir</u>?

A) I
B) II
C) III
D) IV
E) V

22. İnsanoğlunun hikâyeye ilgi duyması ve onu sevmesinin başlıca sebeplerinden biri meraktır. “Ne olmuş, nasıl olmuş, neden olmuş, sonra ne olmuş?” sorularında barizleşen insanın merak duygusu onu hikâyeye götürür. Merak duygusu çoğu zaman onun “hoşça vakit geçirme” arzusuna hizmet etmiştir. Ancak söz konusu sorular ve yazarın bunlara verdiği cevaplar basit bir merakın cevabı olmaktan kurtuldukça ciddi manada gerçeğin kapılarını aralamaya başlar. Bunlar insanın bizzat kendisi ve kendisini kuşatan hayata dair gerçeklerdir.

Bu parçada hikâye türü ile ilgili aşağıdakilerden hangisine <u>değinilmemiştir</u>?

A) İnsanoğlunun hikâyeye ilgi duymasının sebeplerinden birinin merak olduğuna
B) Bazı sorularla insanın merak duygusunun daha da belirginleştiğine
C) Merak duygusunun insanın hoşça vakit geçirme arzusunu karşılayacağına
D) Hikâyeyi okuyan herkesin gerçeğin kapılarını aralayacağına
E) Hikâyelerdeki gerçekliğin aslında kişinin kendi gerçeği olduğuna

23. Göreve yeni başlayan muhtar, köylüleri yanına çağırıp onların sorunlarını dikkatlice dinledi.

Bu cümlede virgülün kullanım işlevi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak
B) Cümle içinde ara sözleri ayırmak
C) Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş özneyi belirtmek
D) Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeleri ayırmak
E) Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime gruplarını ayırmak

24. Aşağıdakilerden hangisi dinî destansı hikâye özelliği taşır?

A) Dede Korkut Hikâyeleri
B) Cenknâmeler
C) Kerem ile Aslı
D) Leyla ve Mecnun
E) Âşık Garip Hikâyesi

25. …………… . Ya yaşanılan yerin betimlenmesi ile ya kişilerin tanıtılması ile ya onların birbiriyle olan ilişkilerinin verilmesi ile ya da çatışmaya konu olan olayın anlatılması ile başlanır. Kimi zaman da kişiler ve onların ilişki içinde bulundukları kişilerin yaşamlarından kesitler sunulur. Böylece hikâyeye ortasından başlanır, sonra başa dönülür. Kimi zaman da hikâye karşılıklı konuşmalarla başlar. Konuşmalar aracılığıyla mekân ve kişiler hakkında kısa bir açıklama yapılır.

Bu parçanın başına düşüncenin akışına göre aşağıdaki cümlelerden hangisi getirilmelidir?

A) Hikâye farklı kişilerin ağzından aktarılabilir.
B) Hikâyede karşılıklı konuşmalar tekdüzeliği engeller.
C) Hikâyelerin başlangıçları birbirinden farklı olabilir.
D) Hikâyenin ne zaman, nerede geçtiği önemlidir.
E) Hikâyenin konusunu belirlemek iyi bir gözlemciliği gerektirir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları veya faaliyetleri üniteye dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

3. ÜNİTE
ŞİİR

İyi bir şiir kötü okunabilir ama kötü bir şiir iyi okunamaz.

Yahya Kemal BEYATLI

BU ÜNİTEDE

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde şiir türünün İslamiyet'in Kabulünden Önceki Dönem'den Tanzimat'a kadar olan Türk edebiyatı tarihi içinde gösterdiği değişimini ve gelişimini,
- Dil bilgisinde isim tamlamaları ile imla ve noktalama konusunu,
- Yazma bölümünde mâni ve koşma yazmayı,
- Sözlü iletişimde şiir dinletisi ve mâni derlemesi yapmayı öğreneceksiniz.

NASIL ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde şiir türü ile ilgili bilgileri metinlerden yola çıkarak,
- Dil bilgisi konularını metinler üzerinden çalışma yaparak ve TDK'nin Yazım Kılavuzu'ndan yararlanarak,
- Yazma bölümünde mâni ve koşma yazmayı ünitede edindiğiniz bilgileri kullanarak,
- Sözlü iletişimde, derlenen mâniler ve sunulan şiir dinletileri ile ilgili çıkarımlarda bulunup bu konularda Genel Ağ adresinden yararlanarak öğreneceksiniz.

NİÇİN ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde, şiir türünün İslamiyet'in Kabulünden Önceki Dönem'den Tanzimat'a kadar olan Türk edebiyatı tarihi içinde gösterdiği değişimini ve gelişimini anlayıp değerlendirebilmek,
- Dil bilgisinde isim tamlamalarının metne olan katkısını, imla ve noktalamanın doğru kullanılmasının metni daha etkin hâle getirdiğini kavrayabilmek,
- Yazma bölümünde halk edebiyatı bilgileri çerçevesinde imla ve noktalama kurallarına uygun mâni ve koşma yazabilmek,
- Sözlü iletişimde mâni derleyip bu mânileri vurgu, tonlama vb. unsurlara uyarak okuyabilmek ve şiir dinletisini sunum kurallarına uygun bir şekilde hazırlayabilmek için öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Kaside, Nefes, Sagu, Mâni, Koşuk, Türkü, İlahi, Gazel, Şarkı

OKUMA

1. METİN

Hazırlık

1. İlkbaharın gelişiyle doğada nasıl bir değişim gözlemliyorsunuz? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.
2. Sözlü Dönem'in şiirlerinde doğa ile ilgili ayrıntıların bulunması o dönemle ilgili size nasıl bir fikir vermektedir?

KOŞUK

	Günümüz Türkçesiyle
Keldi esin esneyü	*(Bahar) rüzgârı eserek geldi.*
Kadka tükel osnayu	*(Ama bu rüzgâr) kar tipisine benziyordu.*
Kirdi bodun kasnayu	*Halk soğuktan titreşerek (evlere) girdi.*
Kara bulıt kükreşür	*(Gökyüzünde) kara bulutlar gürlüyor.*
Kar buz kamug erüşdi	*Karlar ve buzlar hep eridi;*
Taglar suvı akışdı	*(böylece) dağların suyu (seller halinde) aktı.*
Kökşin bulıt örüşdi	*(Gökyüzünde) mavimsi bulutlar belirdi;*
Kayguk bolup ügrişür	*(bunlar deniz üstündeki) kayıklar gibi sallanıp duruyor.*
Yagmur yagıp saçıldı	*Yağmur yağdı ve (sular her tarafa) saçıldı;*
Türlüg çeçek suçuldı	*Türlü türlü çiçekler açtı.*
Yünçi kapı açıldı	*(Sanki) bir inci mahfazası açıldı;*
Çından yıpar yugruşur	*Sandal ve misk (kokuları) birbirine karıştı.*
Tümen çeçek tizildi	*On binlerce çiçek sıra sıra dizildi.*
Bükünden ol yazıldı	*(ve düğüm halindeki) tomurcuklarından çözüldü.*
Üküş yatıp özeldi	*(Belli ki yer altında) uzun süre yatmaktan sıkılmışlardı.*
Yirde kopa adrışur	*(Şimdi, hepsi de) yerden biterek birbirlerinden ayrılıyorlardı.*

haz. Talat TEKİN, XI. Yüzyıl Türk Şiiri

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı'nın Sözlü Dönemi'ne ait bir koşuk örneğidir. Metinde baharın gelişiyle doğada meydana gelen değişim, kelimelerle resmedilerek anlatılmıştır. O dönemde başka kültürler henüz Türk kültürünü ve dilini etkilemediği için dil sade ve millîdir. Metin dörtlükler hâlinde düzenlenmiş ve Türklerin millî ölçüsü olan hece ile söylenmiştir. Sözlü Edebiyat Dönemi'nde şiirler; şaman, kam, baksı, ozan adı verilen kişilerce bir çeşit telli saz olan kopuzla dile getirilmiştir.

Genellikle aşk, tabiat, güzellik konularının işlendiği **koşuk** nazım biçimi; dörtlükler hâlinde, 7'li, 8'li veya 11'li hece ölçüsüyle ve yarım kafiye kullanılarak oluşturulmuştur. Koşuklarda kafiye düzeni aaab (abab veya abcb) - cccb - dddb… şeklindedir. Koşuklar, söyleyeni belli olmayan anonim ürünlerdir. Lirik bir söyleyişin esas olduğu koşuklar bu özelliği dolayısıyla halk edebiyatındaki **koşma**lara ve divan edebiyatındaki **gazel**lere benzetilebilir.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metnin 2 ve 3. dörtlüklerinde bahar hangi özellikleriyle anlatılmıştır? Açıklayınız.

2. Metnin dil ve anlatım özelliklerini göz önünde bulundurarak metinden, bugüne kadar değişmeden gelen kelimeleri bulunuz. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

3. Okuduğunuz metin hangi şiir türünün örneğidir? Şiirdeki dizelerden örnekler vererek açıklayınız.

4. Verilen şiirin türü ile teması arasında nasıl bir ilişki vardır? Düşüncelerinizi paylaşınız.

5. Metinde edebî sanatların çok az kullanılmasını neye bağlıyorsunuz?

6. Okuduğunuz metin, oluşturulduğu dönemin gerçekliğini yansıtmakta mıdır? Metinden hareketle örneklendiriniz.

7. Metinde ahengi sağlayan unsurları belirleyiniz. Belirlediğiniz unsurları aşağıdaki şemalara yazınız.

- Nazım Birimi
- Ölçü
- Kafiye
- Redif
- Aliterasyon

DİL BİLGİSİ

Aşağıdaki parçada verilen boşluklara, uygun noktalama işaretlerini yerleştiriniz.

Yağmur uzun süredir yağmaya devam ediyordu( ) Her yer yeterince ıslanmıştı tıpkı onun gibi( ) Yağmurlu havalarda şemsiye taşımayı sevmezdi( ) her şeyiyle doğanın içinde olmayı severdi( ) Doğayla bütünleşmek( ) onun umudunu yeşertirdi( ) ona yaşama sevinci aşılardı her zaman( ) Bu sefer de öyle olmuştu( ) Yağmur yine her şeyi yerli yerine koymuştu( ) umudunu( ) sevincini( ) neşesini( )

SIRA SİZDE

Aşağıda Ahmet Hamdi Tanpınar ile Ahmet Kutsi Tecer'in şiirlerinden parçalar verilmiştir. Bu parçaları şemalarda verilen başlıklara göre karşılaştırınız.

I. Metin

MAVİ, MAVİYDİ GÖKYÜZÜ

Mavi, maviydi gökyüzü
Bulutlar beyaz, beyazdı
Boşluğu ve üzüntüsü
İçinde ne garip yazdı...

Garip, güzel, sonra mahzun
Işıkla yağmur beraber,
Bir türkü ki gamlı, uzun,
Ve sen gülünce açan güller.

Beyaz, beyazdı bulutlar,
Gölgeler buğulu, derin;
Ah o hiç dinmeyen rüzgar
Ve uykusu çiçeklerin.

Mor aydınlıkta bir çınar
Veya kestane dibinde;
Mahmur süzülen bakışlar
İkindi saatlerinde...
(...)

Ahmet Hamdi TANPINAR

II. Metin

TABİAT ODAM

Severim kırlarda ben yaşamayı,
On iki ay.
Severim kırların yeşil göğsünü,
Bütün süsünü.

istemem başımın üzerinde dam,
Tabiat odam.
istemem topraktan başka bir yatak,
Kehkeşanlar tak.

Kuşlardan savrulan bir incecik tüy,
Üstümde örtü.
Ve aydan kırpılan bütün yıldızlar,
Rüyamda kızlar.

Her sabah neşeyle uyanan bir eş,
Koynumda güneş.
Dallarda ötüşen kuşlar kabilem,
Bilmezler elem.
(...)

Ahmet Kutsi TECER

I. Metin		II. Metin
	Tema	
	Tabiatı ele alışları	

2. METİN

Hazırlık

1. Toplumda iz bırakmış kişilerin adını yaşatmak isteseniz neler yapmayı düşünürsünüz?
2. Bir toplumun düğün ve cenaze törenleri bize o toplumun hangi yönleriyle ilgili fikir verebilir? Düşüncelerinizi örneklendirerek açıklayınız.

SAGU

	Günümüz Türkçesiyle
Alp Er Tonga öldi-mü	*Alp Er Tunga öldü mü?*
İsiz ajun kaldı-mu	*Kötü dünya kaldı mı?*
Ödlek öçin aldı-mu	*Felek (böylece) öcünü aldı mı?*
Emdi yürek yırtılur	*Şimdi yürek(ler onun ölümünün acısı ile) parçalanıyor.*
Ödlek küni tavratur	*Feleğin günleri çabuk geçer.*
Yalnguk küçin kevretür	*(ve felek böylece) insanın gücünü (git-gide) zayıflatır;*
Erdin ajun sevritür	*(ve) dünyadaki insanları azaltır.*
Kaçsa takı ertilür	*(İnsanlar felekten kurtulmak için) kaçsalar (bu yarışta) yine geçilirler.*
Ögreyüki mundag ok	*(Feleğin) âdeti böyledir işte!*
Munda adın tıldag ok	*Bundan başka(sı) da bahanedir zaten.*
Atsa ajun ugrap ok	*(Felek bir kere) niyet edip (de) ok atarsa*
Taglar başı kertilür	*dağların başı (bile) kertilir!*
Begler atın argurup	*Beyler atlarını yordular;*
Kadgu anı torgurup	*Kaygı (ve keder) onları zayıflattı.*
Mengzi yüzi sargarıp	*Bet ve benizleri (öyle) sarardı (ki)*
Kürküm angar türtülür	*(yüzlerine) safran sürülmüş (sanırsınız).*
Ulşıp eren börleyü	*Erkekler kurtlar gibi, hep birlikte uluyorlar;*
Yırtıp yaka orlayu	*Yakalarını yırtıyor ve çığlık atıyorlar.*
Sıkrıp üni yurlayu	*Islık çalar gibi sesler çıkarıyor ve feryat ediyorlar.*
Sıgtap közi örtülür	*Ağlamaktan gözleri (yaşlarla) örtülüyor.*

haz. Talat TEKİN, XI. Yüzyıl Türk Şiiri

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı'nın Sözlü Dönemi'ne ait bir sagu örneğidir. Metinde Alp Er Tunga'nın ölümü üzerine duyulan acı dile getirilmiştir. Alp Er Tunga; yüksek bilgi ve birçok fazileti şahsında toplamış, anlayışı ile nam salmış, pek çok ülke zapt etmiş, kahraman bir Türk beyi olarak kabul edilmektedir. Verilen saguda insanların Alp Er Tunga'nın ölümü karşısında sergiledikleri tavır, onun ne kadar çok sevilen ve sayılan bir bey olduğunu göstermektedir. Ayrıca Alp Er Tunga'nın İranlı şair Firdevsî'nin *Şehname* adlı eserinde geçen Efrasiyap olduğu bilinmektedir. Alp Er Tunga, Turan'ın büyük hükümdarlarından biri olup Büyük İskender'den önce yaşamıştır. Kahramanlığı ile nam salmış biridir.

Sagular **yuğ** adı verilen cenaze törenlerinde; ölen bir kişinin ardından duyulan acı, onun yiğitliği, fazileti gibi konuları işler. Dörtlük nazım biriminin kullanıldığı **sagu**lar, 7'li hece ölçüsüyle oluşturulur. Okuduğunuz metin de 7'li hece ölçüsü ile söylenmiş ve beş dörtlükten oluşmuştur. Kafiye düzeni koşukla aynıdır. Eser, Sözlü Edebiyat Dönemi'ne ait bir ürün olduğu için anonimdir. Dil sade, halkın anlayabileceği yalınlıktadır. Kısacası dönemin ürünlerinde henüz bir yabancılaşma söz konusu değil, yerlilik esastır. İslamiyet'in Kabulünden Önceki Dönem'de **sagu** adı verilen biçimin divan edebiyatındaki karşılığı **mersiye**, halk edebiyatındaki karşılığı ise koşma nazım biçimiyle söylenen **ağıt**lardır.

İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı'nın Sözlü Dönemi'ne ait diğer iki ürünü ise bugünkü atasözü yerine kullanılan **sav**lar ve bir milleti derinden etkileyen, yiğitlik, savaş, göç gibi konuları işleyen **destan**lardır.

Sözlü Dönem'e ait bu ürünler, dilden dile aktarılarak yayılmış ve günümüze kadar gelmiştir. Kaşgarlı Mahmut da Türk boyları arasında dolaşarak bu sözlü ürünleri derlemiş ve *Divânu Lugati't-Türk* adlı eserine almıştır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metinde söyleyicinin "Alp Er Tonga öldi-mü" şeklinde soruları yönelttiği kişi/kişiler kimler olabilir?
2. Metinde "felek" kavramının nasıl anlatıldığını metinden örneklerle açıklayınız. Bundan hareketle feleğin edebiyatımızdaki kullanımlarıyla ilgili çıkarımlarda bulununuz.
3. Metinden Alp Er Tonga'nın sevilen, sayılan birisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölümlere dizelerden örnekler gösteriniz.
4. Verilen metinden açık ve örtük iletilere örnek olabilecek kullanımları aşağıdaki şemalara yazınız.

Açık İleti

Örtük İleti

5. Verilen metnin temasını bulunuz. Bu temayı dönemin sosyal gerçekliğiyle ilişkilendirebilir misiniz? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.
6. Metnin dil ve anlatım özellikleriyle ilgili neler söyleyebilirsiniz? Şiire soru cümlesiyle başlanması, şiirin dil ve anlatımına nasıl bir katkı sağlamıştır?
7. Metinde bazı kelimelerin (beg > bey, kadgu > kaygı, emdi > şimdi,közi > gözü vb.) zaman içindeki değişimleriyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?

8. Metinde ahengi sağlayan unsurları bulunuz. Bulduğunuz unsurları aşağıdaki şemalara yazınız.

Nazım Birimi	
Ölçü	
Kafiye	
Redif	

DİL BİLGİSİ

1. "Türkçe'nin inceliklerini keşifedebilmek, onun zengin anlatımını farkedebilmek ve büyülü Dünyasına girebilmek için kitaplarla daha çok içiçe olmalıyız." **cümlesindeki yazımı yanlış olan kelimelerin altını çiziniz.**

2. Aşağıda verilen boşlukları uygun noktalama işaretleriyle tamamlayınız.

Bu sözlerin ardından Küçük Prens tilkinin yanına gitti( )
( ) Hoşça kal( ) ( ) dedi tilkiye( )
( ) Hoşça kal( ) ( ) dedi tilki( ) ( ) İşte sana vereceğim sır aslında çok basit( ) Doğrular yalnızca kalp gözüyle görülebilir( ) Asıl görülmesi gerekeni gözler göremez( ) ( )
Küçük Prens( ) unutmamak için tekrarladı( )
( ) Asıl görülmesi gerekeni gözler göremez( ) ( )
( ) Gülünü büyütmek için harcadığın zaman( ) onu senin için önemli kılıyor( ) ( ) dedi tilki( )
Küçük Prens unutmamak için tilkinin sözlerini tekrarladı( )
( ) Gülümü büyütmek için harcadığım zaman( ) ( )
( ) İnsanlar bu gerçeği unuttular( ) ( ) dedi tilki( ) ( ) Ama sen unutmamalısın( ) Evcilleştirdiğin canlıdan her zaman sorumlu olman gerekir( ) Dolayısıyla gülünden sen sorumlusun( ) ( )
Küçük Prens unutmamak için yineledi( )
( ) Gülümden ben sorumluyum( ) ( )

Antoine De Saint-Exupery (Antuen De San-Eksuperi), Küçük Prens

Not: Yazım kuralları ve noktalama işaretler ile ilgi ayrıntılı bilgi için TDK'nin Yazım Kılavuzu'na başvurabilirsiniz.

OKUYUNUZ

■ **Cahit Sıtkı Tarancı'nın aşağıda bir parçası verilen** *Otuz Beş Yaş* **adlı şiirinin tamamını okuyunuz. Sagu ve okuduğunuz şiirin benzer ve farklı yönlerini sözlü olarak paylaşınız.**

Yaş otuz beş! Yolun yarısı eder.
Dante gibi ortasındayız ömrün.
Delikanlı çağımızdaki cevher,
Yalvarmak, yakarmak nafile bugün,
Gözünün yaşına bakmadan gider.

3. METİN

Hazırlık

1. “Geçiş Dönemi” ifadesinden anladıklarınızı sözlü olarak açıklayınız.
2. Yeni bir fikre, ortama kolay alışabiliyor musunuz? Bununla ilgili düşüncelerinizi paylaşınız.

GEÇİŞ DÖNEMİ ESERLERİ

KUTADGU BİLİG

yağız yir yıpar toldı kafur kitip
bezenmek tiler dünya körkin itip

irinçig kışıg sürdi yazkı esin
yaruk yaz yana kurdı devlet yasın

yaşık yandı bolgay yana ornınga
balık kudrukındın kozı burnunga

kurımış yıgaçlar tonandı yaşıl
bezendi yipün al sarıg kök kızıl

yağız yir yaşıl torku yüzke badı
hıtay arkışı yadtı tavgaç edi

yazı tag kır oprı töşendi yadıp
itindi kolı kaşı kök al kedip

tümen tü çiçekler yazıldı küle
yıpar toldı kafur ajun yıd bile
(…)

Yusuf Has Hâcip, Kutadgu Bilig

DİVÂNU LUGATİ'T-TÜRK

Esirgeyen, Bağışlayan Tanrı'nın Adıyla
-Ve O'nun Yardımıyla-

(…)

Ben onların ülkelerini ve bozkırlarını inceledim; Türk, Türkmen, Oğuz, Çigil, Yağma ve Kırgızların lehçelerini ve kafiyelerini öğrendim. Zaten ben onların, dilde en doğruyu bilenlerinden, anlatımda en açık olanlarından, akılca en yetkinlerinden, soyca en köklülerinden, mızrakta en iyi atıcılarındanım. Böylece her boyun dili bende en mükemmel şeklini buldu. Sonra bu kitabı en iyi şekilde düzenleyerek yazdım. Yüce Allah'ın yardımına sığınıp kitabımı Divânu Lugati't-Türk (Türk Lehçelerinin Divanı) diye adlandırarak ortaya koydum. Sonsuza kadar anılsın ve ebedî bir hazine olsun diye.

(…)

Kitabı sözlük harfleri sırasına göre düzenledim. Zorlukları yumuşasın, derinlikleri ve en dipteki noktaları açıklansın diye hikmetler, seciler, atasözleri, şiirler, recezler ve nesirlerle süsledim. Her söz yerli yerine otursun, yanlış olanlar bilinsin, kelimeleri arayanlar konuldukları yerde onları bulsunlar, isteyenler belirlendikleri yerde onları görsünler diye yıllarca eziyet çektim.

Bu dilin tamamını sekiz kitapta topladım.

Bunlardan birincisi hemze kitabıdır. Yüce Allah'ın yazılışıyla (başlamanın) uğurlu olacağını düşünerek onu öne aldık.

İkincisi sâlim kitabı.

Üçüncüsü muzâaf kitabı.

Dördüncüsü misal kitabı.

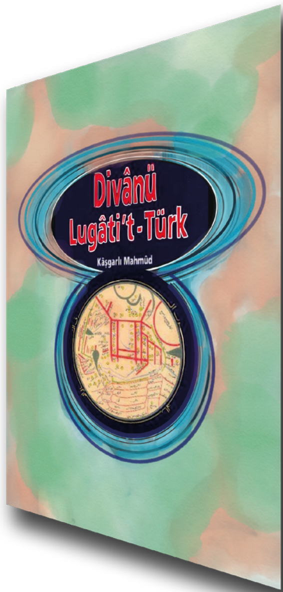
Beşincisi üçler kitabı.

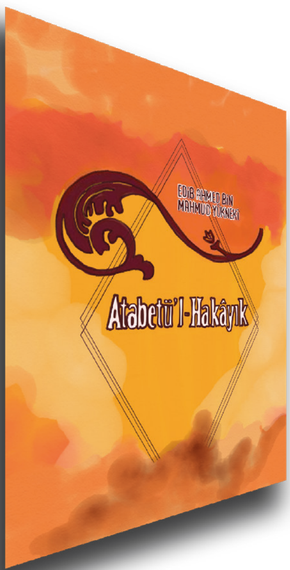
Altıncısı dörtler kitabı.

Yedincisi gunne kitabı.

Sekizincisi iki sâkin (sükûn) harfin toplandığı kitap.

Kaşgarlı Mahmut, Divânu Lugati't-Türk

ATABETÜ'L-HAKÂYIK

Süngekke yilig teg erenge bilig
Eren körki akl ol süngekning yilig
Biligsiz, yiligsiz süngek teg halı
Yiligsiz süngekke sunulmaz elig

Bilig bildi boldı eren belgülüg
Biligsiz tirigle yitük körgülüg
biliglig er öldi atı ölmedi
biligsiz tirik erken atı ölüg

biliglig biringe biligsiz mingin
tengegli tengedi biligning tengin
baka körgil emdi uka sınayu
ne neng bar bilig teg asıglıg öngin

Edip Ahmet Yüknekî, Atabetü'l-Hakâyık

DİVÂN-I HİKMET

III Hikmet
on birimde rahmet-deryâ tolup taştı
allah didim şeytân mindin yırak kaçtı
hây u heves mâ vü menlik turmay köçti
on ikide bu sırlarını kördüm muna

on üçümde nefs hevânı kolga aldım
nefs başığa yüz ming belâ karmap saldım
tekebbürni yirge urup basıp aldım
on törtümde tofrak-sıfat boldum muna
(...)

LXI Hikmet
sözlesem min tilimde sin közlesem min közümde sin
könglümde hem cânımda sin minge sin ok kirek sin

fedâ bolsun singe cânım töker bolsang minim kanım
min kulıng min sin sultânım minge sin ok kirek sin

Hoca Ahmet Yesevî, Divân-ı Hikmet

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

ajun : Dünya.
at : Ad.
arkış : Kervan.
asıglıg : Faydalı.
bar : Var.
belgülüg : Tanınmış.
bile : İle.
bilig : Bilgi.
bolsang : Olsan.
devlet : Saadet.
emdi : Şimdi.
eren : İnsan.
esin : Rüzgâr.
gunne : Genizden gelen ses.
hây u heves : Geçici heves.
hevâ : Arzu.
hemze : Arap harflerinden biri.
irinçig : Eziyetli.
kafur : Beyaz, ıtırlı bir madde.
karmap : Tutup.
kedmek : Giymek.
kirek : Gerek.
kolga almak : Kapılıvermek.
közlemek : Gözlemek.
kozı : Kuzu.
körk : Süs, ziynet.
kudruk : Kuyruk.
kül : Gül.
ming : Bin.
minge : Bana.
min : Bin.
muna : İşte.
muzâaf : İki kat, kat kat.
recez : Arapça gramerde bir kalıp.
sâkin : Harekeyle okunmayan harfler.
sâlim : Arapçada içinde elif, vav, ye harflerinin bulunmadığı kelimeler.
seci : Düz yazıdaki kafiye.
sınayu : Sınayarak.
sin : Sen.
süngek : Kemik.
tek : Gibi.
tekebbür : Kibirlenme.
teng : Denk.
tengemek : Denemek.
til : Dil.
tirig : Diri.
tofrak-sıfat : Toprak gibi.
tolmak : Dolmak.
torku : İpek.
tümen : Bin.
uka : Anlayarak.
urup : Vurup.
yadmak : Yaymak.
yana : Tekrar.
yaruk : Parlak.
yas : Yay.
yaşık : Güneş.
yazı : Ova, düzlük.
yıgaç : Ağaç.
yıpar : Misk.
yırak : Uzak.
yilig : İlik.
yipün : Tabiat.
yirge : Yere.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin parçaları Geçiş Dönemi'ne ait eserlerden alınmıştır. Geçiş Dönemi (XI-XII. yüzyıl), Türk edebiyatında İslamiyet'in Kabulünden Önceki Dönem'den İslami Dönem'e geçişi ifade etmektedir. Metinlerde de görüldüğü üzere içerikte ve dilde İslamiyet'in etkisi göze çarpmaktadır.

I. metin, "Mutluluk Veren Bilgi" anlamına gelen *Kutadgu Bilig*'e aittir. *Kutadgu Bilig*, Geçiş Dönemi'nin edebî eser niteliği taşıyan ilk örneğidir. Aynı zamanda İslamiyet'in etkilerinin görüldüğü ilk eserdir. 1069'da Yusuf Has Hâcip tarafından yazılan ve Karahanlı Hükümdârı Tabgaç Buğra Han'a sunulan eser, insanlara hem bu dünyada hem de ahirette mutlu olmanın yollarını göstermeyi amaçlamaktadır. Türk edebiyatında ilk mesnevi olma özelliğini taşıyan bu eser, aruzun fe'ûlün/fe'ûlün/fe'ûlün/fe'ûl kalıbıyla yazılmıştır. Eser 6645 beyit ve 173 dörtlükten oluşmaktadır. Okuduğunuz metin, eserin beyitlerle yazılan bölümlerine aittir ve beyitlerde baharın gelişi anlatılmaktadır. Eserde dörtlüklerin kullanılması onu İslamiyet'in kabulünden önceki şiir geleneğine; beyitlerle, mesnevi nazım biçimiyle ve aruz ölçüsüyle yazılması da İslamiyet etkisindeki şiir geleneğine bağlamaktadır. *Kutadgu Bilig*, öğretici yanı ağır basan ve düşünce ağırlıklı bir eserdir. Eserde "bir yaşantı veya davranışın daha iyi kavranmasını sağlamak için göz önünde canlandırıp dile getirme" anlamına gelen **alegoriler** yer almaktadır. Bu yönüyle eser alegorik bir mesnevi örneğidir. Eserde söz konusu olaylar, dört sembolik kişi etrafında geçmektedir. Bu kahramanların ağızlarından yazarın insan mutluluğuna, sosyal düzene, devlet yönetimine ilişkin görüşleri dile getirilir. Eserin kahramanlarından Kün Togdı (Hükümdar) adaleti, Ay Toldı (Vezir) saadeti, Ögdülmiş (Vezirin oğlu) aklı, Odgurmış (Vezirin kardeşi) ise akıbeti temsil eder. Eser, edebiyatımızdaki ilk siyasetname örneği olması yönüyle de önemli bir yere sahiptir.

II. metin, Geçiş Dönemi'nin ikinci önemli eseri olan *Divânu Lugati't-Türk*'ten alınmıştır. Örnek olarak alınan giriş bölümünde eserin nasıl yazıldığı, kaç bölüme ayrıldığı anlatılmaktadır. Eserin giriş bölümünden itibaren İslamiyet etkisi açıkça görülmektedir. 1074'te Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan eser, Türkçe-Arapça bir sözlüktür. Eserin yazılış amacı Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türkçenin zengin dil varlığını ortaya çıkarmaktır. Eserde Türkçe kelimelerin Arapça karşılıkları verilmiş ve Türkmen, Oğuz, Çiğil gibi çeşitli Türk boylarının dilleri tanıtılmıştır. Arap harfleriyle kaleme alınan *Divânu Lugati't-Türk*'te Karahanlı Türkçesinin ses özellikleri görülmektedir. Eserde halk dilinde yer alan kelimeler, deyimler, atasözleri ve şiir örnekleri bulunmaktadır. Kaşgarlı Mahmut, bütün bu bilgileri Türk boylarını dolaşarak elde etmiştir. Eserin sonunda Türk illerini gösteren ve tarihî önem taşıyan bir harita bulunmaktadır. *Divânu Lugati't-Türk*; Türkçenin bilinen ilk sözlüğü, ilk dil bilgisi kitabı ve ilk edebiyat antolojisi olma özelliğini taşıyan geniş kapsamlı bir eserdir. Bu özellikleri dolayısıyla pek çok bilim dalına kaynaklık etmektedir.

III. metin, "Hakikatlerin Eşiği" anlamına gelen *Atabetü'l-Hakayık*'tan alınmıştır. Eser, Hakaniye lehçesiyle Edip Ahmet Yükneki tarafından yazılmıştır. Eserin bazı bölümleri beyitlerle yazılmış olup esas metin bölümlerinde dörtlük tercih edilmiştir. Bu bölümlerde bilginin yararları ile cahilliğin zararları, cömertliğin övgüsü, cimriliğin yergisi, kibirliliğin kötülükleri, dünyanın geçiciliği gibi konular işlenmiştir. Eserden örnek olarak alınan metin parçası, bilginin faydası ve bilgisizliğin zararlarıyla ilgilidir. Eserde işlenen bu konulardan da anlaşılacağı üzere *Atabetü'l-Hakayık*, dinî-ahlaki içerikli öğretici bir eserdir. İslam dininin etkisiyle eserde Arapça-Farsça birçok kelime kullanılmıştır. *Atabetü'l-Hakayık*; İslamiyet etkisindeki Türk edebiyatının, İslam inançlarını telkin eden ilk eseri olması yönüyle de önemli bir yere sahiptir.

Dönemin son eseri, Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmet adını verdiği şiirlerinin yer aldığı ve öğrencileri tarafından toplanarak kitap hâline getirilen *Divân-ı Hikmet*'tir. Dinî-tasavvufi şiirin kurucusu olarak bilinen Hoca Ahmet Yesevî; İslami bilimleri, Arapça ve Farsçayı iyi bilmektedir. Etrafında toplanan müritlerine dervişlik adabını öğretebilmek için onların anlayacağı bir dille manzumeler yazarak seslenir. Bu manzumeler hikmet adıyla anılmaktadır. Dörtlüklerle yazılan hikmetler genellikle 7'li ve 12'li hece ölçüsüyle oluşturulmuştur. Hikmetlerde atasözlerinin kullanımı dikkat çekicidir. Eserde Hz. Peygamber'in hayatı ve mucizeleri, dünyadan şikâyet, kıyamet gününün yakınlığı, dervişliğin faziletleri gibi dinî konular işlenmiştir. Metinden alınan bölümde de Hak yolunda ilerleyen kişinin nefsanî arzulardan uzaklaşması dile getirilmiştir. Eser, tasavvufu yaymak amacıyla yazıldığı için lirizm yönü zayıf, öğretici yanı ağır basan, sanat kaygısı taşımayan manzumelerden oluşmaktadır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Okuduğunuz Geçiş Dönemi metin parçalarında anlatılanları birkaç cümleyle ifade ediniz.
2. *Kutadgu Bilig*'de baharın gelişiyle birlikte doğadaki değişim nasıl verilmiştir? Metinden örneklerle açıklayınız.
3. *Divânu Lugati't-Türk*'ten alınan bölümde yazar, eseri yazma amacını nasıl açıklamıştır? Belirtiniz.
4. *Divânu Lugati't-Türk*'ten alınan bölüme göre yazar, eserini nasıl oluşturmuş ve kaç bölüme ayırmıştır? Sözlü olarak ifade ediniz.
5. *Divan-ı Hikmet* adlı eserden alınan bölümde Ahmet Yesevî 11, 12, 13 ve 14. yaşlarında duygu ve düşünce dünyasında meydana gelen değişimleri nasıl anlatmıştır? Açıklayınız.
6. *Divan-ı Hikmet*'te geçen "rahmet denizinin dolup taşması", "toprak gibi olmak" sözleriyle ne anlatılmaktadır? Açıklayınız.
7. *Divan-ı Hikmet*'ten yola çıkarak sanatçı-eser ilişkisi için neler söyleyebilirsiniz?
8. Okuduğunuz metinlerde açık ve örtük iletilere örnekler bulunuz. Bulduğunuz örnekleri aşağıdaki şemalara yazınız.

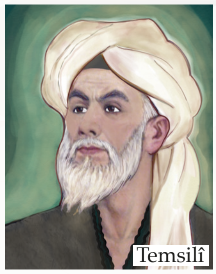
Açık İleti	**Örtük İleti**

9. Okuduğunuz metinlerde dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları metinden örneklerle açıklayınız.
10. Metinlerin dil ve anlatım özellikleriyle ilgili neler söylenebilir? Sözlü olarak ifade ediniz.
11. *Atabetü'l-Hakayık*'ta "bilgili olmak", *Divan-ı Hikmet*'te "sabretmek" değerleri ön plana çıkarılmış; "kibirli olmak" olumsuz bir davranış olarak verilmiştir. Sizce bu davranışların toplumsal yaşantıda ne gibi bir rolü vardır? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.
12. Okuduğunuz metinler şekil özellikleri yönüyle incelendiğinde nazım birimi ve ölçü konusunda henüz tam bir birlik sağlanamamasının nedenleri nelerdir? Açıklayınız.
13. Okuduğunuz *Kutadgu Bilig* metnini şekil özellikleri açısından inceleyip aşağıdaki şemalara yazınız.

Nazım Birimi	
Ölçü	
Kafiye Örgüsü	
Kafiye	

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

YUSUF HAS HÂCİP: XI. yüzyılın önemli şairlerindendir. İyi bir eğitim görmüş, Arapçayı ve Farsçayı öğrenmiş, zamanının bilimlerine hâkim olmuştur. Doğduğu şehir olan Balasagun'da kendini gösterme fırsatı bulamayan sanatçı, ilerleyen yaşlarında Kaşgar şehrine gitmiştir. Orada hükümdara sunduğu "Kutadgu Bilig" adlı eseriyle "ulug has hâciblik" (başmâbeyincilik-dönemin dışişleri bakanlığı) makamına getirilmiştir. Bundan sonraki ömrünü devlet hizmetinde geçiren Yusuf Has Hâcip, uzun bir ömür sürdükten sonra vefat etmiştir. İlim, erdem, takva sahibi ve akıllı bir insan olduğu için halk tarafından sevilip saygı görmüştür.

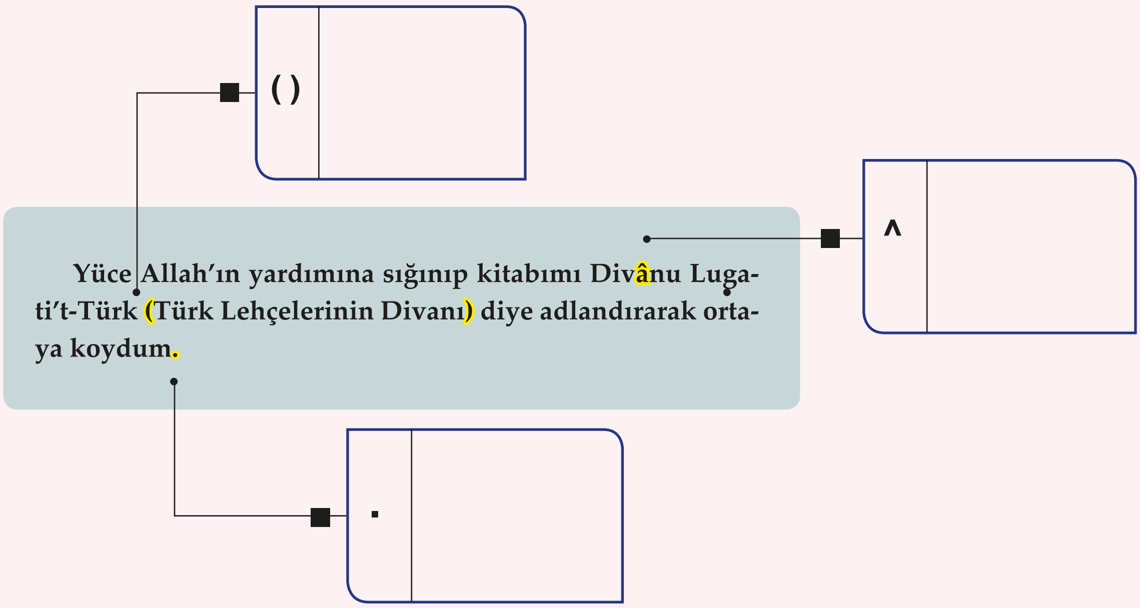

Temsilî

DİL BİLGİSİ

1. *Divânu Lugati't-Türk*'ten alınan bölümde geçen "Böylece her boyun dili bende en mükemmel şeklini buldu." cümlesinde altı çizili bölüm bir isim tamlaması örneğidir. İsim tamlamalarında bir tamlayan bir de tamlanan olmak üzere iki unsur vardır. Altı çizili tamlamada "boyun" kelimesi tamlayan; "dili" kelimesi ise tamlanandır.

   Buna göre *Divânu Lugati't-Türk*'ten alınan bölümde isim tamlaması örnekleri bulunuz. Bulduğunuz örneklerin altını çiziniz.

2. **Aşağıdaki metinde geçen noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını aşağıdaki şemalara yazınız.**

ARAŞTIRINIZ

Kaşgarlı Mahmut, Edip Ahmet Yükneki ve Hoca Ahmet Yesevi'nin biyografilerini araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı kısaca yazıp sınıfta paylaşınız.

4. METİN

Hazırlık

1. Tasavvuf kelimesi, size neler çağrıştırmaktadır? Konuyla ilgili düşüncelerinizi sözlü olarak paylaşınız.
2. Mevlana'nın "Hamdım, piştim, yandım." sözüyle ilgili düşüncelerinizi paylaşınız.

İLAHİ

Aşkın aldı benden beni
Bana seni gerek seni
Ben yanarım dün ü günü
Bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinirim
Ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum
Bana seni gerek seni

Aşkın âşıklar öldürür
Aşk denizine daldırır
Tecellî ile doldurur
Bana seni gerek seni

Aşkın şarabından içem
Mecnûn olup dağa düşem
Sensin dün ü gün endîşem
Bana seni gerek seni

Sûfîlere sohbet gerek
Ahîlere ahret gerek
Mecnunlara Leylâ gerek
Bana seni gerek seni

Eğer beni öldüreler
Külüm göğe savuralar
Toprağım anda çağıra
Bana seni gerek seni

Yûnus'durur benim adım
Gün geçdikçe artar odum
İki cihânda maksudum
Bana seni gerek seni

Yunus Emre
Güldeste (haz. Sevgi Gökdemir-Ayvaz Gökdemir)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

ahî : Dost.
maksud : İstenilen şey, istek.
sûfî : Tasavvuf ehli, sofu.
tecellî : Görünme, belirme; (tasavvufta) makbul kulların kalbinde ilâhî sırların belirmesi durumu.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, dinî-tasavvufi şiir türlerinden biri olan ilahidir. İlahide Allah'a duyulan aşk konu edilmiştir. Her dörtlüğün sonunda "Bana seni gerek seni" denilerek Allah'tan başka hiçbir şeye gerek duyulmadığı vurgulanmıştır.

İlahiler; mutasavvıf şairler tarafından dinî konularda, Allah'ı övmek ve Allah'a yalvarmak amacıyla oluşturulan, kendine özgü bir ezgiyle söylenen şiirlerdir. Bu yönüyle divan edebiyatındaki tevhitlere ve münacatlara benzer. İlahiler, hem hece ölçüsüyle hem de aruz ölçüsüyle oluşturulur. Aruzla yazılanlar gazel şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Heceyle yazılanlar ise dörtlükler hâlinde kurulmuş ve koşma gibi kafiyelenmiştir. Okuduğunuz metin, 8'li hece ölçüsüyle, 7 dörtlükten oluşmuştur. İlahiler farklı tarikatlarda farklı isimlerle anılmıştır: İlahi yerine Mevlevîler **âyin**, Bektaşiler **nefes**, Yesevîler **hikmet** adlarını kullanmışlardır. Farklı sanatçılar tarafından ilahiler yazılmış olsa da ilahi denilince akla ilk gelen isim Yunus Emre'dir. Bugün bile pek çok ilahisi dinî törenlerde ezgili söylenmektedir.

Tasavvuf, hem halk edebiyatında hem de divan edebiyatında geniş bir konu olarak işlenmiştir. İslamiyet'in kabulünden kısa bir süre sonra ortaya çıkan tasavvuf, özellikle tarikatlar ve tekkeler aracılığıyla İslam dünyasındaki etkisini uzun süre devam ettirmiştir. Tasavvufla uğraşan, tasavvuf ehli kişiler için **mutasavvıf** ve **sufi** kelimeleri kullanılmaktadır.

Edebiyatta geniş bir kullanım alanına sahip olan tasavvuf, eserlerin hem içeriğinde (özellikle Sebk-i Hindî akımı doğrultusunda verilen eserlerde) hem de dil özelliklerinde görülmektedir. Hoca Ahmed Yesevî ile başlayan tasavvuf hareketi, yüzyıllar içerisinde yayılarak devam etmiştir. Yesevî'den sonra Hacı Bektaş Veli, Mevlânâ, Ahmed Fakih, Yunus Emre, Nâilî, Şeyh Gâlip gibi pek çok isim tasavvuf içerikli eserler vermişlerdir.

Dinî-tasavvufi halk edebiyatı tekkeler çevresinde gelişmiş olup bu anlayışla verilen eserlerde öğreticilik esastır. Bu nedenle verilen ürünlerde estetik zevk arka planda kalmış, öğreticilik ön plana çıkmıştır. Şairler genellikle bir tarikat mensubu oldukları için eserlerinde bağlı bulundukları tarikatın görüşlerini dile getirmişlerdir. Öğretmek amacıyla yazdıkları bu eserlerde sade, halkın anlayacağı bir dil kullanmışlardır. Bazı mutasavvıf şairler şiirlerinde mecazlı, sembolik söyleyişlere de yer vermişlerdir. Eskiden beri şiirlerde bahsedilen sevgili ve sevgiliye ait güzellik unsurları, şarap, meyhane gibi kavramlar tasavvufta özel bir anlam kazanarak ifade edilmiştir.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Şairin her iki dünyada da amacı nedir? Metinden hareketle cevaplayınız.
2. Metnin başlığı "ilahi" olmasaydı burada anlatılan aşkı beşerî bir aşk olarak algılar mıydınız? Nedenleriyle açıklayınız.
3. Metinde temayı en iyi yansıtan dizeleri bulup sözlü olarak ifade ediniz.
4. Okuduğunuz metnin dil ve anlatım özellikleriyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?

5. Şiirin yazıldığı dönemin (XIII-XIV. yüzyıl) siyasi, tarihî, sosyal, kültürel olaylarını göz önünde bulundurduğunuzda bunların şairi ve şiiri etkilediğini söyleyebilir misiniz? Düşüncelerinizi sözlü olarak paylaşınız.
6. Metinden yola çıkarak şair-eser ilişkisi için neler söyleyebilirsiniz?
7. Aşağıdaki dörtlüklerde geçen edebî sanatları bularak şemalara yazınız.

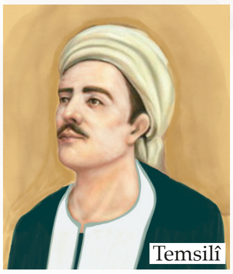
Aşkın şarabından içem
Mecnûn olup dağa düşem
Sensin dün ü gün endîşem
Bana seni gerek seni

Sûfilere sohbet gerek
Ahîlere ahret gerek
Mecnunlara Leylâ gerek
Bana seni gerek seni

8. Metinde ahengi sağlayan unsurları aşağıdaki şemalarda boş bırakılan yerlere yazınız.

Ölçü	
Kafiye	
Aliterasyon	
Asonans	

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Temsilî

YUNUS EMRE (1240?-1320): XIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIV. yüzyılın başlarında yaşayan Yunus Emre, Türk edebiyatının önemli şairlerindendir. Doğumu, ölümü, doğum yeri gibi bilgiler kesin olarak belli değildir. Ancak eserlerinden hareketle bu konuyla ilgili bazı bilgilere ulaşılmaktadır. Şiirleri üzerinde yapılan araştırmalar medrese öğrenimi gördüğünü, felsefe ve tefsir gibi dinî ilimlerde bilgili olduğunu göstermektedir. Sanatçının hecenin yanında aruz ölçüsünü de kullanması, onun divan şiirine de yakın olduğunun göstergesidir. Yunus Emre, mutasavvıf birisidir. Mürşidi Tapduk Emre'dir. 40 yıl ona hizmet etti. Şiirlerinin konusunu din ve tasavvuftan alan sanatçı, bütün mutasavvıfların tasavvufla ilgili benimsediği ortak duygu ve düşünceleri özgün bir dille anlattı. Şiirlerinde olabildiğince sade, samimî bir dil kullandı. Bunun yanı sıra yaşadığı dönemin Türkçesinde var olan ve halk tarafından kolaylıkla anlaşılabilen Arapça, Farsça kelimelere de eserlerinde yer verdi. Bu

durum, Yunus Emre'nin tasavvuf düşüncesini kolaylıkla anlatmasını ve ününün geniş bir coğrafyaya yayılmasını kolaylaştırdı. Şiirleri, çok kolay gibi görünüp aksine anlam derinliği ve anlam yoğunluğu içeren (sehl-i mümteni) tarzdadır. Ayrıca İslami unsurlarla yerel unsurları şiirlerinde birleştirme konusunda oldukça başarılıdır. Ölümünden sonra pek çok şair ve yazarı etkileyen sanatçının *Risaletü'n-Nushiyye* (Nasihatler Kitabı) ve *Divan* olmak üzere iki önemli eseri vardır.

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz *İlahi* adlı metinde geçen isim tamlamalarını bulup sözlü olarak belirtiniz.**
2. **Aşağıdaki dizelerde yer alan isim tamlamalarını bularak tamlamaların altını çiziniz.**

ÇOBAN ÇEŞMESİ
"Derinden derine ırmaklar ağlar,
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi,
Ey suyun sesinden anlayan bağlar,
Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi?

Gönlünü Şîrîn'in aşkı sarınca
Yol almış hayatın ufuklarınca
O hızla dağları Ferhâd yarınca
Başlamış akmaya çoban çeşmesi…"
(…)

Faruk Nafiz ÇAMLIBEL

3. **Aşağıdaki parçada yazımı yanlış kelimeleri bularak bu kelimelerin altını çiziniz.**

"İlk baharın ilk günleriydi; ansızın duyulan bir haber ortalığı bir birine katdı: Snowball hava karardıktan sonra gizlice çiftliğe geliyordu! Hayvanlar öylesine tedirgin olmuşlardıki, geceleri gözlerine uyuku girmiyordu. Söylenenlere bakılırsa, Snowball her gece karanlıkdan yararlanarak çiftliğe giriyor, yapmadığı uğursuzluk kalmıyordu. Tahılları çalıyor, süt kovalarını deviriyor, yumurtaları kırıyor, fidelikleri çiğneyip eziyor, meyva ağaçlarının kabuklarını kemiriyordu. Artık çiftlikde bir iş ters gitmeyegörsün, suç hemen Snowball'a yükleniyordu. Bir cam kırılsa yada bir oluk tıkansa, Snowball'ın gece gene çiftliğe geldiği, bu işi mutlaka onun yaptığı söyleniyordu. Bir gün anbarın anahtarı kaybolunca, bütün çiftlik Snowball'un anahtarı kuyuya attığı söylentisine inandı. İşin garibi, kaybolan anahtar un çuvalının altından çıktığında bile, hayvanlar bu söylentiye inanmaktan vaz geçmediler."

ARAŞTIRINIZ

İlahî aşkı konu edinen diğer tasavvuf sanatçılarını araştırınız. Bulduğunuz isimleri yazıp sınıfta paylaşınız.

5. Metin

Hazırlık

1. "Düşmanın attığı taş değil dostun attığı gül yaralar beni." sözünden anladıklarınızı sınıfta sözlü olarak paylaşınız.
2. Türk kültüründe "ney" tasavvuf anlayışıyla özdeşleşmiştir. Buna benzer başka örnekler verebilir misiniz?

NEFES

Dost senün yüzünden özge
Ben kıble-i cân bilmezem
Pîrin hüsnüni severem
Bir gayr-ı îmân bilmezem

Bana derler ki şeyâtîn
Senün yolını azdırur
Ben şu zerrak sofulardan
Gayrı bir şeytan bilmezem

Sofî-i sâlûs nedendür
Hüsne münkir geçindügi
Ne acep belâ gelüpdür
Şu ki ben Hak'tan bilmezem

İnsân-ı kâmil ki dirler
Mustafa'dur Murtaza'dur
Dahi kim vardur cihanda
Ben gayrı insan bilmezem

O şâh-ı hüsnün ışkuna
Özümi vîrân kalmışam
Kaygusuz Abdal'dur adum
Cübbe vü kaftan bilmezem

Kaygusuz Abdal
(Büyük Türk Klasikleri)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

gayr-ı îman : İnanç dışı.

hüsn : Güzel, güzellik.

münkir : İnkâr eden.

pîr : Her meslek ve sanatın öncüsü, tarikat şeyhi.

sofî-i sâlus : İkiyüzlü sofu.

şeyâtîn : Şeytanlar.

vîrân : Yıkık, yıkılmış; kederli.

zerrak : İkiyüzlü.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, dinî-tasavvufi halk edebiyatı ürünlerinden olan bir nefes örneğidir. **Nefes**ler; Bektaşi şairlerince yazılan, Bektaşi törenlerinde saz eşliğinde ve makamla okunması gelenek hâlini alan tasavvufi içerikli şiirlerdir. Nefes olarak adlandırılmalarının nedeni içsel duyguların konu edilmesidir.

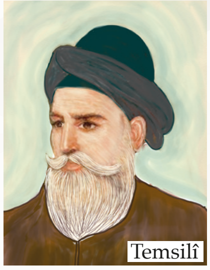
Söz konusu metinde de görüldüğü üzere nefeslerde genellikle samimi, akıcı bir dil kullanılır. Ancak genel anlamıyla tasavvufi eserler alegorik (sembolik) bir anlatıma sahiptir. Kafiye düzeni daha çok, koşmaya benzeyen nefesler; 7'li, 8'li veya 11'li hece ölçüsüyle söylenir. Ancak aruz ölçüsüyle yazılanları da vardır. Nefeslerde dörtlük sayısı 3-7 arasında değişmektedir. Okuduğunuz şiir 8'li hece ölçüsü ile düzenlenmiş ve 5 dörtlükten oluşmuştur.

Tasavvuf konusu divan edebiyatında gazel, mesnevi, rubai, kıt'a gibi pek çok nazım biçiminde işlenmiştir. Halk edebiyatında dinî-tasavvufi halk edebiyatı veya tekke edebiyatı adıyla ayrı bir kol olarak gelişmiştir. Bu kolda ilahi ve nefesten başka devriye, nutuk, şathiye adıyla anılan şiirler de vardır. Bu şiirler içerisinde devir esasını (Allah'tan gelip Allah'a dönmek) konu edinenler **devriye**, tarikata yeni giren birisine tarikat adabını öğretmek amacıyla kaleme alınanlar **nutuk**, inançlardan alaycı bir dille söz eder gibi yazılanlar da **şathiye** olarak adlandırılmaktadır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metne göre, Hak yolunda ilerleyen insanı yolundan döndürecek olan nedir?
2. Metinde "dost" olarak hitap edilen kimdir? Dizelerden örneklerle açıklayınız.
3. Metinde tasavvufla ilgili daha önce öğrendiğiniz hangi unsurlara rastlamaktasınız? Belirtiniz.
4. Metinde insan-ı kâmil olarak bilinen iki kişi kimdir?
5. Metnin temasını bulunuz.
6. Metnin dil ve anlatım özellikleriyle ilgili neler söylenebilir? Örneklerle açıklayınız.
7. Okuduğunuz metinde dönemin sosyal ve kültürel unsurlarıyla ilgili hangi özellikler verilmiştir? Dizelerden örneklerle açıklayınız.
8. Metinde ahengin, hangi unsurlarla sağlandığını belirleyiniz.

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

KAYGUSUZ ABDAL (1341?-1444): Dinî-tasavvufi halk edebiyatının önemli temsilcilerinden olup mutasavvıf bir şairdir. Asıl adı Alaaddin Gaybî'dir. Varlıklı bir aileye mensup olan Gaybî, iyi bir eğitim görmüştür. Zamanının bütün ilimlerini, tasavvufu, dinî konuları ve Farsçayı bilen birisidir. Tekkede yetiştiği için didaktik içerikli eserlerinde açık ve sade bir dil kullanmıştır. Bazı şiirlerinde Yunus Emre'nin etkisi açıkça görülen Kaygusuz'un hece ile yazdığı şiirlerinin yanı sıra gazel tarzında yazdığı şiirleri de bulunmaktadır. Kaygusuz Abdal, son zamanlarına kadar Anadolu'daki Bektaşiliğin ileri gelenlerinden birisi olmuştur. *Divan*, *Gülistan*, *Gevhernâme*, *Budalanâme*, *Vücudnâme*, *Saraynâme* sanatçının tanınmış eserlerinden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz dizelerde geçen** "kıble-i cân, gayr-ı îman, şeyâtîn, sofî-i sâlûs" **gibi kelimeleri telaffuz ederken nelere dikkat edersiniz?**
2. Okuduğunuz metindeki "<u>Pîrin hüsnü</u>ni severem" dizesinde geçen altı çizili bölüm belirtili isim tamlaması örneğidir. Belirtili isim tamlamalarında örnekte görüldüğü gibi tamlayan -ın (-in, -un, -ün), tamlanan ise -ı (-i, -u, -ü) eklerini alır.
3. **Buna göre aşağıdaki dizelerde yer alan belirtili isim tamlamalarını bularak tamlamaların altını çiziniz.**

ORMAN
"Su değil, mevsimin havâsı akan,
Duyduğun yaprağın, dalın sesidir;
Suda yıldızların parıltısıdır
Bu karanlıkta bâzı bâzı çıkan…"

Ahmet Haşim

SIRA SİZDE

Aşağıda verilen dörtlükleri temaları yönüyle karşılaştırınız.

(1)
"Bâd-ı sabâ selâm söyle o yâre
Mübârek hâtırı hoş mudur nedir
Nideyim yitirdim bulamam çâre
Mestân elâ gözler yaş mıdır nedir"
Ercişli Emrah

(2)
"Bu dervişlik bir dilektir
Bilene büyük devlettir
Yensiz yakasız gömlektir
Giyemezsin demedim mi"
Pir Sultan Abdal

6. METİN

Hazırlık

1. Sizce insanlar neden mâni söyleme ihtiyacı duymuşlardır? Duygu ve düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.
2. Edebî eserlerin halk kültüründen izler taşıması o eseri nasıl etkiler?

MÂNİ

Düz Mâni
Ay doğar ayazlanır
Gün doğar beyazlanır
Mahmur gözlü sevdiğim
Uyanmaya nazlanır
Anonim

Kesik Mâni
Kuleden
Ses geliyor kuleden
O kaş o göz değil mi
Beni sana kul eden
Anonim

Yedekli Mâni
İlkbahara yaz derler
Şirin söze naz derler
Kime derdim söylesem
Bu dert sana az derler
Kendin ettin kendine
Yana yana gez derler
Anonim

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

ayaz : Duru, sakin havada çıkan kuru soğuk.

mahmur : Uyku basmış, ağırlaşmış göz.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metinler, anonim halk edebiyatı ürünlerinden biri olan mâni nazım biçimine aittir. **Anonim halk edebiyatı**; meydana getireni ve söyleyeni belli olmayan, halkın ortak malı olan edebî ürünlerin oluşturduğu bir edebiyattır. Bu ürünler başta, tek bir kişinin malı iken zamanla topluma mal olup anonim bir özellik kazanır. Anonim halk edebiyatı ürünlerinin en belirgin özelliği ürünlerin sözlü olmasıdır. Bu özelliği nedeniyle ürünler dilden dile aktarılırken birtakım değişikliklere uğrar ve

yayıldığı bölgenin dil özelliklerini alır. Anonim halk edebiyatı, taşıdığı özellikler yönüyle İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı'nın, İslam kültüründeki yansıması olarak kabul edilebilir.

Anonim halk edebiyatı kapsamına giren ürünlerin bir kısmı nazım (mâni, türkü, ninni), bir kısmı nesir (masal, efsane vb.), bir kısmı da nazım-nesir (halk hikâyeleri) karışık şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu ürünler, halk arasında yayılmış; yabancı etkilerden uzak kalmıştır. Sözlü geleneğin bir ürünü olan mânilerde yalın bir dil kullanılmıştır. Manzum ürünlerde hece ölçüsü ve dörtlük nazım birimi esastır. Anonim halk edebiyatı çerçevesinde verilen ürünler; Anadolu insanının hayat felsefesini, yaşantısını, bireysel duygulanmalarını vb. dile getirmesi yönüyle önemli birer kaynaktır.

Söz konusu metinlerde de görüldüğü üzere **mâni**ler, halk şirindeki en kısa nazım biçimidir. Genellikle 7'li hece ölçüsüyle söylenip dört dizeden oluşur ve aaxa şeklinde kafiyelenir. Mânilerde ilk iki dize kafiyeli söyleyiş için oluşturulan doldurma dizelerdir. Bu dizeler, konudan bağımsız gibi düşünülse de konuyla ilişkili olarak da yorumlanabilir. Mânilerde üçüncü dizenin serbest olması, mâni söyleyene kolaylık sağlar. Asıl anlatılmak istenen temel duygu ve düşünce genellikle son iki dizede ortaya çıkar.

Mânilerin konusu genellikle aşk olmakla birlikte doğa, ayrılık, özlem, gurbet gibi değişik konularda da mâni söylendiği görülür. Mâni söylemek halk arasında âdeta bir gelenek hâlini almıştır.

Mâniler dize sayıları, birinci dizedeki hece sayısının eksik olması ve kafiyelerinin cinaslı olmasına göre çeşitli isimler alır. Bu durumda tek dörtlükten oluşan, aaxa şeklinde kafiyelenen ve 7'li hece ölçüsüyle söylenenler **düz mani**; birinci dizesindeki hece sayısı 7'den az olanlar ve cinaslı kafiyeyle kurulanlar **kesik mâni** ya da **cinaslı mâni**; dize sayısı dörtten fazla olan mâniler de **yedekli mâni** ya da **artık mâni** adlarını alır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Yedekli mânide geçen "Kendin ettin kendine / Yana yana gez derler" dizelerindeki altı çizili kelime grubunun anlamını metnin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.
2. Metinlerden hareketle hangi konularda mâni söylenebileceğini belirtiniz.
3. Metinler şekil özellikleri açısından değerlendirildiğinde neler söylenebilir?
4. Metinlerden yola çıkarak mânilerin dil ve anlatım özellikleriyle ilgili çıkarımlarda bulununuz.
5. Mânilerin sosyal yaşamdaki yeriyle ilgili neler düşünüyorsunuz? Metinden yola çıkarak düşüncelerinizi paylaşınız.
6. Metinlerde ahengi sağlayan unsurları bulunuz. Bulduğunuz unsurları aşağıdaki şemalara yazınız.

Kafiye	
Ölçü	
Kelime Tekrarı	
Aliterasyon	
Asonans	

DİL BİLGİSİ

1. "Dünya malı, dünyada kalır." atasözündeki altı çizili kelime grubu bir belirtisiz isim tamlaması örneğidir. Belirtisiz isim tamlamaları sadece tamlananın tamlama ekini -ı (-i, -u, -ü) aldığı tamlamalardır.

Buna göre aşağıdaki mânilerde geçen belirtisiz isim tamlamalarını bularak tamlamaların altını çiziniz.

Kalenin ardı tandır
Yandır Allah'ım yandır
Beni güvercin eyle
Yâr bahçesine kondur

Anonim

Gam dağıdır
Güzeller gam dağıdır
İnişim dert deresi
Çıkışım gam dağıdır

Anonim

Gemi geldi durdu mu
İskeleye vurdu mu
Söyle ey seher yeli
Yâr halimi sordu mu

Anonim

SIRA SİZDE

Aşağıdaki mânilerin hangi tip mâni olduklarını verilen şemalara nedenleriyle yazınız.

"Ağlarım çağlar gibi
Derdim var dağlar gibi
Ciğerden yaralıyım
Gülerim sağlar gibi
Her gelen bir gül ister
Sahipsiz bağlar gibi"

Anonim

"İnleyim dinle gönül
Dinleyim inle gönül
İmil imil yanalım
Senin derdinle gönül"

Anonim

"Almadan
Kokun aldım almadan
Bir de yüzün göreyim
Tanrı canım almadan"

Anonim

ARAŞTIRINIZ

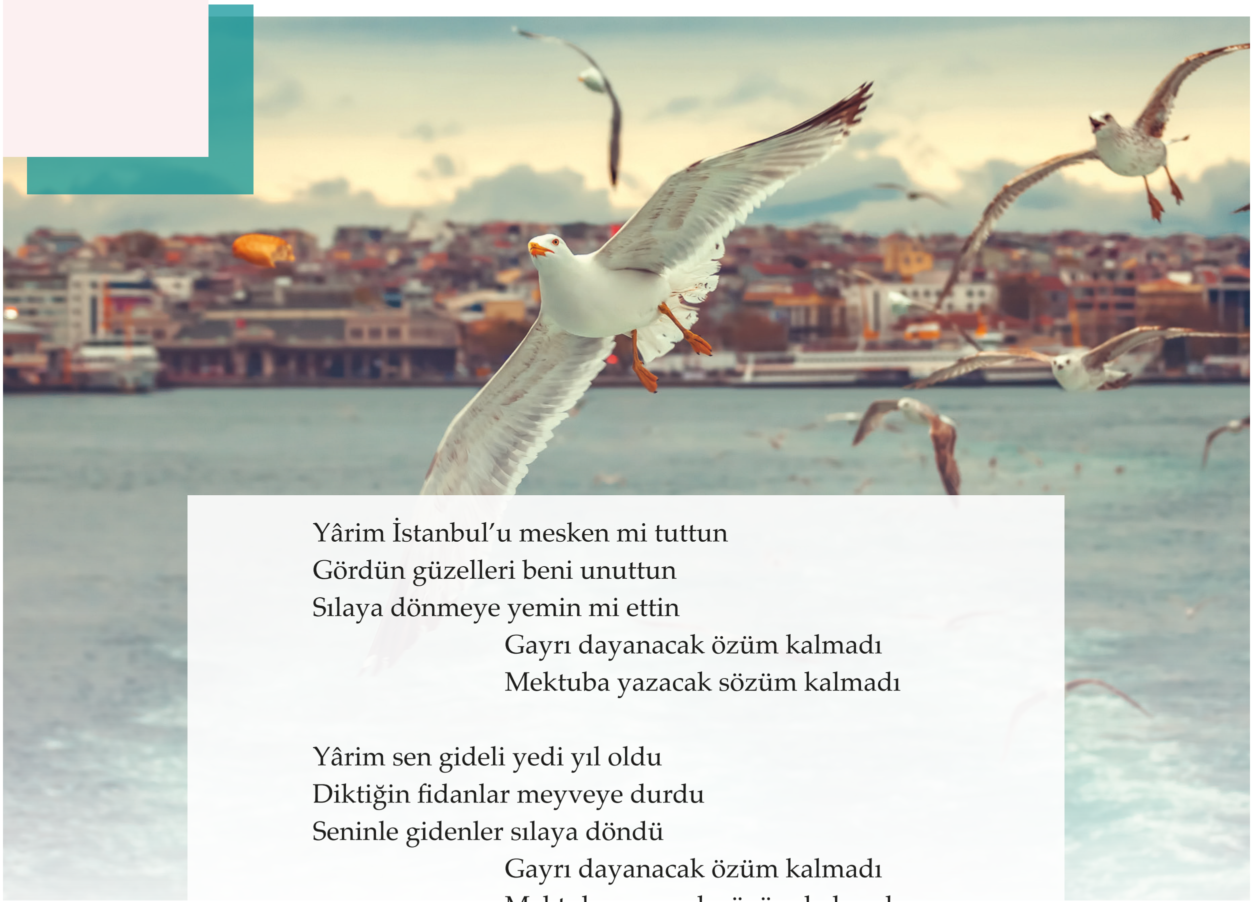
Çevrenizdeki kişilere sorarak bir mâni derlemesi yapınız. Derlediğiniz mânileri yazıp sınıfta okuyunuz.

7. METİN

Hazırlık

1. Sizce insan sevdiği kişiden ayrı düştüğünde, araya gurbet, ayrılık girdiğinde neler hisseder?
2. "Türkülerde tüter dağ dağ, yayla yayla/Köyümüz, köylümüz, memleketimiz" Bu dizelerde Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun türkülere yüklediği anlamla ilgili düşüncelerinizi paylaşınız.

TÜRKÜ

Yârim İstanbul'u mesken mi tuttun
Gördün güzelleri beni unuttun
Sılaya dönmeye yemin mi ettin
Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı

Yârim sen gideli yedi yıl oldu
Diktiğin fidanlar meyveye durdu
Seninle gidenler sılaya döndü
Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı

Ağamın geydiği ketenden gömlek
Yok imiş dünyada öksüze gülmek
Gurbet ellerinde kimsesiz ölmek
Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı

İğde çiçek açmış dallar götürmez
Dağlar diken olmuş kervan oturmaz
Benim bağrım yufka sitem götürmez
Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı

Anonim
Erman ARTUN, Türk Halk Edebiyatına Giriş

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

kervan : Uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan yük hayvanı katarı.

mesken : Oturulacak yer, oturulan ev.

sıla : (gurbetteki bir kişi için) Doğup büyüdüğü ve özlediği yer.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, anonim halk edebiyatı ürünlerinden biri olan türkü nazım biçimine aittir. Belirli bir ezgiyle söylenen türkülerin söyleyeni genellikle belli değildir. Söz konusu **türkü**, "ayrılık" teması üzerine söylenmiştir. Sevdiği gurbet ellere, İstanbul'a, gitmiştir. Gideli yedi yıl olmuştur ancak henüz dönmemiştir. Okuduğunuz metin, sevdiğinden ayrı düşen âşığın içinde bulunduğu ruh hâlini vermesi yönüyle önemlidir. Bunun yanı sıra aşkın, gurbetin, ayrılığın, savaşlardaki kahramanlıkların da türkülerde konu edildiği görülür. Kısacası halkta heyecan uyandıran her olaya türkü yakıldığı söylenebilir.

Okuduğunuz metinde "Gayrı dayanacak özüm kalmadı / Ağamın geydiği ketenden gömlek" dizelerinden de anlaşılacağı üzere türkülerde halkın anlayacağı sade bir dil söz konusudur. Çünkü türküler, halkın ortak malıdır. Halkın içinden çıkmış, halka mâl olmuş ürünlerdir. Dolayısıyla gerek dil gerek içerik gerek zevk yönüyle türküler halk yaşayışını yansıtır.

Türküler, yapıları bakımından iki bölümden oluşur. İlk bölüm, **bent** adı verilen ve türkünün asıl sözlerinin yer aldığı bölümdür. İkinci bölüm ise her bendin sonunda tekrar eden nakarat bölümüdür. Bu bölüm, **bağlama** ya da **kavuştak** adıyla da anılır. Bentlerdeki ve kavuştaklardaki dize sayısı değişiklik gösterebilir. Okuduğunuz metin de üçer dizeli bentlerden ve ikişer dizeli kavuştaklardan oluşmaktadır. Bu durumda metindeki "Gayrı dayanacak özüm kalmadı / Mektuba yazacak sözüm kalmadı" dizeleri kavuştak bölümünü oluşturmaktadır. Türkülerde hece ölçüsünün her kalıbını görmek mümkündür. Okuduğunuz metinde ise 11'li hece ölçüsü tercih edilmiştir.

Türküler; ezgilerine, konularına ve yapılarına göre çeşitli başlıklar altında toplanabilir. **Ezgilerine göre** bozlak, hoyrat, kayabaşı, oyun havaları gibi isimlerle anılırken **konularına göre** aşk türküleri, doğa türküleri, çocuk türküleri, kahramanlık türküleri, askerlik türküleri gibi isimlerle anılır. Türküler **yapılarına göre** gruplandırılırken türkülerin bent ve kavuştaklarının kümelenişi göz önünde bulundurulur ve bu yönüyle çok değişik şekillerde karşımıza çıkar.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metinde söyleyici ile hitap edilen kişi arasındaki ilişkiyi dizelerden örneklerle belirtiniz.
2. Okuduğunuz metinde söyleyici, duygularını daha etkili anlatmak için nelerden yararlanmıştır? Dizelerden örnekler vererek açıklayınız.
3. Metinde bu dizeleri söyleyen kişinin yerinde siz olsaydınız neler yapardınız? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.
4. Metnin temasını bulunuz. Ahenk unsurlarının temayı etkilediğini düşünüyor musunuz? Açıklayınız.
5. Okuduğunuz metnin dil ve anlatım özellikleriyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?
6. Metinden dönemin sosyal ve kültürel gerçekliğini yansıtan dizeler bulunuz.

7. Metinde ahengi sağlayan unsurları bulunuz. Bulduğunuz unsurları aşağıdaki şemaya yazınız.

Kafiye	
Ölçü	
Aliterasyon	
Asonans	

DİL BİLGİSİ

1. Okuduğunuz metinde geçen "Sılaya dönmeye yemin mi ettin" dizesindeki altı çizili kelimelerde yer alan "y" harfi kaynaştırma ünsüzüdür.

   Buna göre, okuduğunuz metinde kaynaştırma ünsüzü alan kelimelerin altını çiziniz.

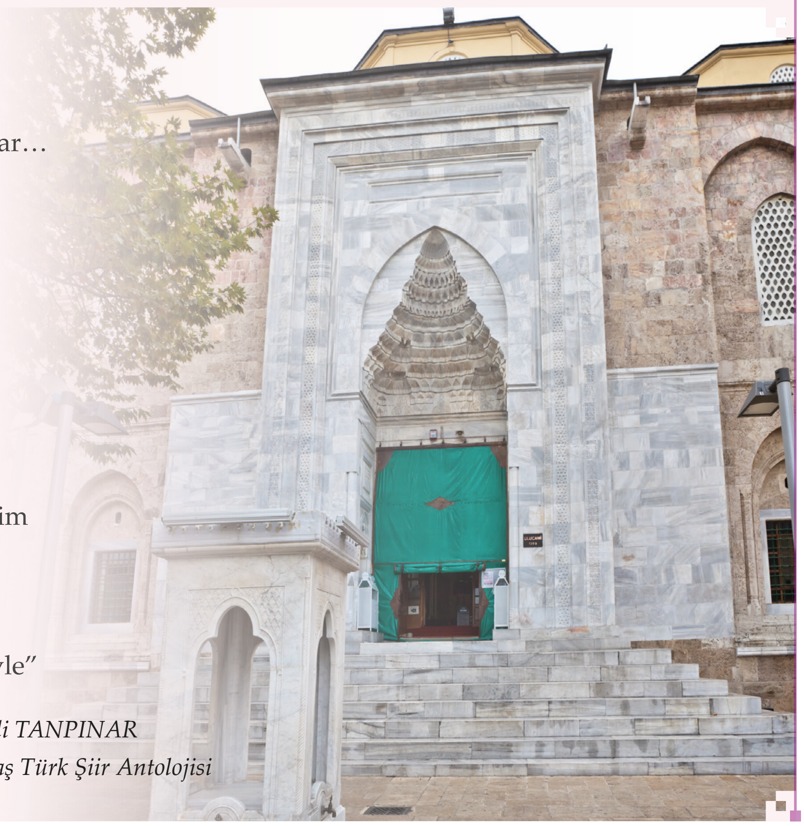
2. **Aşağıdaki dizelerde tamlayan veya tamlananında kaynaştırma ünsüzü bulunan isim tamlamalarının altını çiziniz.**

BURSA'DA ZAMAN

"Bursa'da bir eski cami avlusu,
Küçük şadırvanda şakırdayan su;
Orhan zamanından kalma bir duvar…
Onunla bir yaşta ihtiyar çınar
Eliyor dört yana sakin bir günü.
Bir rüyadan arta kalmanın hüznü
İçinde, gülüyor bana derinden.
Yüzlerce çeşmenin serinliğinden
Ovanın yeşili, göğün mavisi
Ve mimarîlerin en ilâhisi

Bir zafer müjdesi burda her isim:
Sanki tek bir anda gün, saat, mevsim
Yaşıyor sihrini geçmiş zamanın
Hâlâ bu taşlarda gülen rüyanın.
Güvercin bakışlı sessizlik bile
Çınlıyor bir sonsuz devam vehmiyle"
(...)

Ahmet Hamdi TANPINAR
Memet FUAT, Çağdaş Türk Şiir Antolojisi

ARAŞTIRINIZ

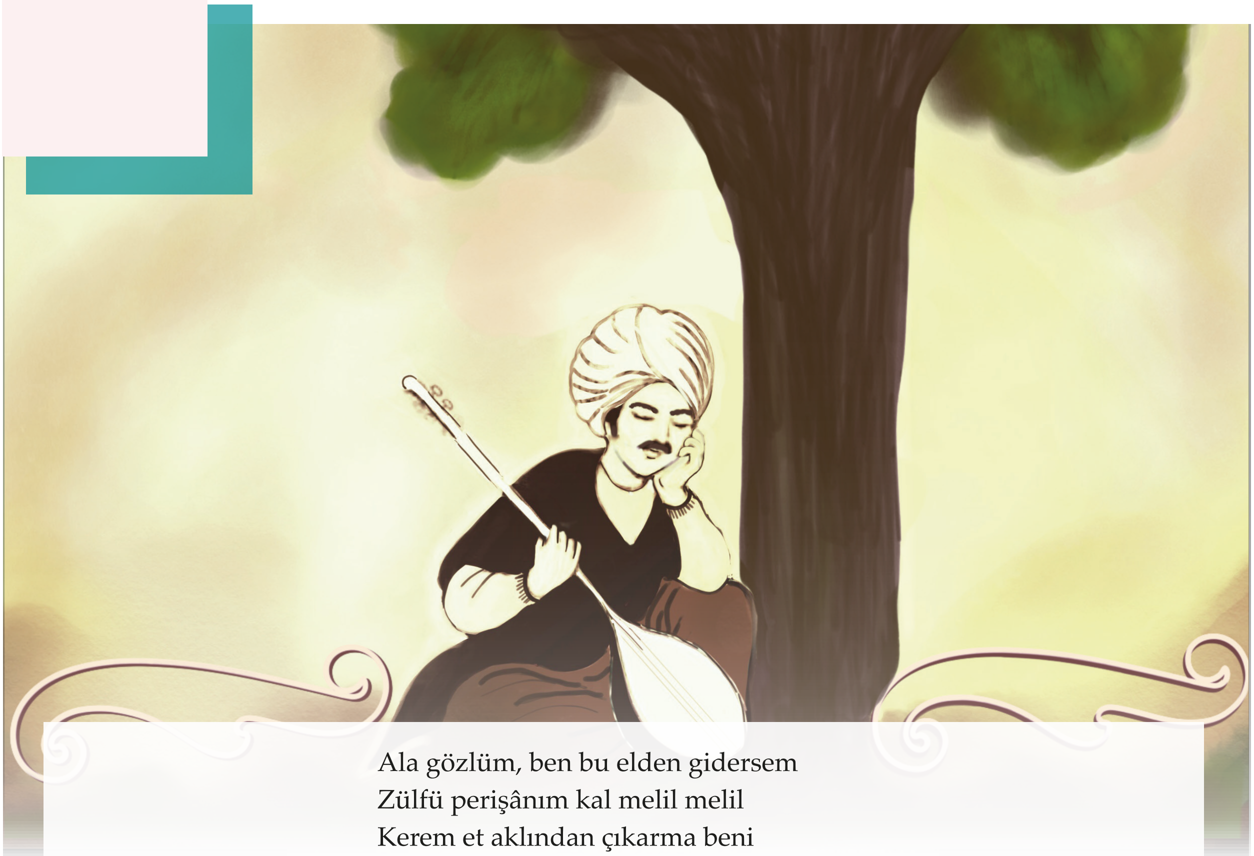
Türk halk edebiyatında kahramanlık, doğa, aşk konulu türküleri araştırınız. Sizi en çok hangi türkünün etkilediğini sınıfta nedenleriyle paylaşınız.

8. METİN

Hazırlık

1. Sevdiğiniz birisi gurbete gidecek olsa ayrılırken duyduğunuz üzüntüyü nasıl ifade edersiniz?
2. Şiirin ezgi ile söylenmesinin o şiire nasıl bir katkı sağlayacağını düşünüyorsunuz?

KOŞMA

Ala gözlüm, ben bu elden gidersem
Zülfü perişânım kal melil melil
Kerem et aklından çıkarma beni
Ağla göz yaşını sil melil melil

Yeğin ey sevdiğim sen seni gözet
Karayı bağla da beyazı çöz at
Doldur ve bâdeyi bir daha uzat
Ayrılık şerbetin ver melil melil

Elvan çiçeklerden sokma başına
Kudret kalemini çekme kaşına
Beni unutursan doyma yaşına
Gez benim aşkımla yâr melil melil

Karac'oğlan der ki ölüp ölünce
Ben de güzel sevdim kendi halımca
Varıp gurbet ile vâsıl olunca
Dostlardan haberim al melil melil

Karacaoğlan (haz. Saim SAKAOĞLU)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

elvan : Rengarenk, alacalı.
vâsıl : Erişen, ulaşan, kavuşan.
yeğin : Zorlu, katı; baskın, üstün.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin âşık edebiyatı şairlerinden Karacaoğlan'a ait bir koşmadır. Söz konusu metinde sevgiliye bir sesleniş vardır. Âşık, bir ayrılık durumu yaşandığında sevdiğine ne yapması gerektiğini söylemektedir. Kendisi gittiğinde âşığından hüzünlü hüzünlü ağlamasını, kendisini aklından çıkarmamasını, karalar bağlamasını, başına renkli çiçekler takmamasını istemektedir.

Âşık edebiyatı, halk edebiyatının bir kolu olup Türklerin İslam medeniyetinin etkisine girmesinden sonra âşık adı verilen saz şairlerince oluşturulmuştur. İslamiyet'in Kabulünden Önceki Sözlü Edebiyat Dönemi'nin bir devamı niteliğindedir. Durum böyle olmakla birlikte âşık edebiyatının tam anlamıyla XVI. yüzyılda şekillendiği söylenebilir. Âşıklar, halk edebiyatına ait nazım biçimlerini ve bu edebiyatla özdeşleşmiş hece ölçüsünü kullanmışlardır. Dil sade, halkın kullandığı günlük konuşma dilidir. Âşık, şiirlerini saz eşliğinde ve doğaçlama bir şekilde söyler. Bunun yanı sıra özellikle XVI. yüzyıldan sonra divan edebiyatı nazım biçimlerini ve aruz ölçüsünü kullanan âşıklar da vardır. Diğer yüzyıllarda da âşık edebiyatı varlığını zenginleşerek günümüze kadar devam ettirmiş, günümüzde ise bu terim yerine daha genel bir ifadeyle halk edebiyatı terimi kullanılmaya başlanmıştır.

Âşıklık geleneğinde usta-çırak ilişkisi önemlidir. Usta âşık, saza ve söze yeteneği olan birini **çırak edinir** ve ona adım adım âşıklığı öğretir. **Mahlas edinme** âşıklıktaki ikinci adımdır. Âşıklık yolunda ilerleyen kişinin kendini yansıtan bir **mahlas seçmesi** geleneğin belirlediği bir durumdur. Kişinin "âşık" olabilmesi için **saz çalması** da gereklidir. Geleneğe göre kişinin âşık olduğunun en önemli göstergesi **bade içme** veya **rüya görme**dir. Bu durumla âşıklıkta çok sık karşılaşılır. Âşıkların bazıları, rüyalarında Hızır aleyhisselamı görüp uyanınca saz çalıp şiir söylemeye başlamışlardır. Bazıları da yine rüyalarında pir elinden bade içerler, pirin gösterdiği sevgilinin yüzüne âşık olurlar ve böylece âşıklık makamına ulaşırlar.

Koşmalar metinde de görüldüğü üzere 11'li hece ölçüsü ile dörtlükler hâlinde söylenmektedir. Dörtlük sayısı 3-5 arasında değişmektedir. Kafiye düzeni abab - cccb - dddb … şeklindedir. Bazen ilk dörtlüğün kafiye düzeni değişir ve aaab / abcb şeklinde de olabilir. Şiirde halk edebiyatının bir özelliği olarak sade, halkın her kesiminden insanın anlayabileceği yalınlıkta bir dil kullanılmıştır. Koşmalarda genellikle lirik konular işlenmektedir. Tüm bu özelliklere bakıldığında koşma nazım biçiminin, İslamiyet'in Kabulünden Önceki Dönem'de yer alan koşuklara benzediği söylenebilir. Koşmalar lirik söyleyişi yönüyle divan şiirindeki gazellere benzetilebilir. Koşma nazım biçimi işlediği konular yönüyle çeşitli türlere ayrılmaktadır. Sevgili, güzellik, doğa gibi bireysel temaları işleyen koşmalara **güzelleme**; yiğitlik, kahramanlık konularını işleyenlere **koçaklama**; ölen bir kişinin ardından duyulan üzüntüyü, acıyı dile getirenlere **ağıt**; insanların ya da toplumların aksayan yönlerini konu edinenlere ise **taşlama** adı verilir. Güzelleme türünün halk edebiyatındaki temsilcisi Karacaoğlan, koçaklama türününki Köroğlu, taşlamanınki Seyrâni'dir. Ağıtlar ise âşık edebiyatı nazım türlerinden olmakla birlikte daha çok anonim halk edebiyatı ürünleri olarak bilinir.

Koşmadan başka semai, varsağı ve destan âşık edebiyatının belli başlı nazım biçimleridir. 8'li hece ölçüsü ve dörtlükler hâlinde söylenen veya aruzla yazılan; daha çok sevgi, doğa, güzellik konularını işleyen ve özel bir ezgisi olan âşık edebiyatı nazım biçimi **semai**dir. 8'li hece ölçüsüyle, dörtlükler hâlinde (3-5 dörtlük) ve kendine özgü bir ezgiyle söylenen **varsağı**larda "bre, hey, behey" gibi mertçe söyleyişler dikkat çeker. **Destan**lar ise genellikle 11'li hece ölçüsüyle, dörtlükler hâlinde (Dörtlüklerde sayı sınırlaması yoktur.) oluşturulur ve destanlarda savaş, yangın, sel, deprem gibi toplumu etkileyen olayların yanında ünlü kişilerin maceraları da ele alınır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metnin ikinci dörtlüğünde geçen "karayı bağlamak" kelime grubuyla ne anlatılmaktadır?
2. Metinde söz konusu edilen sevgilinin özellikleri nelerdir? Dizelerden örnekler vererek açıklayınız.
3. Okuduğunuz metinde söyleyici kimdir? Kime, niçin seslenmektedir?
4. Metnin temasını en iyi yansıttığını düşündüğünüz dizeleri sözlü olarak ifade ediniz.
5. Metinde açık ve örtük iletilere örnekler bulunuz.
6. Metnin dil ve anlatım özellikleriyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?
7. Okuduğunuz metinde dönemin sosyal ve kültürel yaşamına ait hangi unsurlar yer almaktadır?
8. Metinde ahengi sağlayan unsurlar nelerdir?

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Temsilî

KARACAOĞLAN (XVII. yüzyıl): Karacaoğlan'ın doğum, ölüm ve yaşadığı dönem hakkında kaynaklarda kesin bilgi olmamakla birlikte onun XVII. yüzyıl saz şairlerinden biri olduğu söylenebilir. Türk saz şairi denince akla ilk gelen isimlerdendir. Karacaoğlan elinde sazı diyar diyar gezdi, uzun süre bir yerde kalmadı. Bu durum şiirlerine de yansıdı. Şiirlerinde; gezdiği yerleri, mensubu olduğu Türkmen aşiretinin yaşantısını, gelenek ve göreneklerini, aşk ve ahlak anlayışını, dil özelliklerini ayrıntısıyla görmek mümkündür. Şiirlerinde aşkı çokça işledi. Şiirlerinde düşünceden ziyade duygulara yöneldi. Karacaoğlan, divan ve tekke şiiri etkisinde kalmadı. Aruz ölçüsünü hiç kullanmamıştır. Koşma, destan, varsağı, semai gibi pek çok türde şiir söyleyen sanatçının şiirleri üzerinde çeşitli araştırmalar yapıldı.

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz metinden isim tamlamalarına örnek bulup sözlü olarak ifade ediniz.**
2. **Aşağıdaki dörtlükte kesme işaretinin kullanım amacını açıklayınız.**

Karac'oğlan der ki ölüp ölünce
Ben de güzel sevdim kendi halımca
Varıp gurbet ile vâsıl olunca
Dostlardan haberim al melil melil

OKUYUNUZ

Pertev Naili Boratav'ın *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* **adlı kitabından âşık edebiyatı ile ilgili bilgiler içeren bölümleri okuyunuz. Çıkarımlarınızı sınıfta sözlü olarak paylaşınız.**

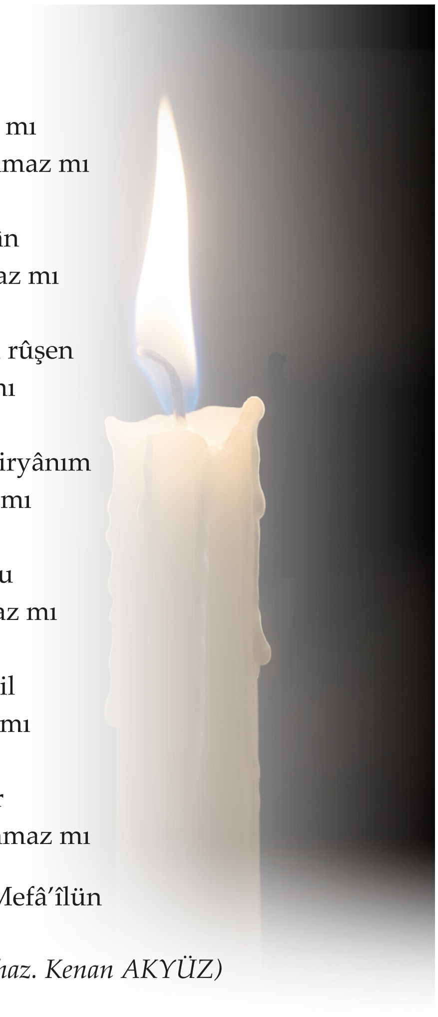
Âşıklar düz konuşma biçiminde söyleme ile şiir söylemeyi **dilden söylemek** ve **telden söylemek** deyimleriyle ayırırlar; bununla âşığın şiirini söylerken sözlere eşlik eden müzik aracının, sazın, âşıkın şiirinden ayrılmaz bir öge olduğu anlatılmak istenir.

9. METİN

Hazırlık

1. Osmanlı İmparatorluğu pek çok kültürü bünyesinde bulundururdu. Sizce bu kültür çeşitliliği dili, edebiyatı ve sosyal yaşantıyı nasıl etkilemiştir? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.
2. "Yüksek zümre edebiyatı, saray edebiyatı, klasik edebiyat" kelime gruplarının size çağrıştırdıklarını söyleyiniz.

GAZEL

Beni candan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhımdam murâdım şem'i yanmaz mı

Kamu bîmârına cânân devâ-yı derd ider ihsân
Niçin kılmaz bana dermân beni bîmâr sanmaz mı

Gamım pinhân tutardım ben dediler yâre kıl rûşen
Desem ol bîvefâ bilmen inanır mı inanmaz mı

Şeb-i hicrân yanar cânım döker kan çeşm-i giryânım
Uyadır halkı efgânım kara bahtım uyanmaz mı

Gül-i ruhsârına karşı gözümden kanlı akar su
Habîbim fasl-ı güldür bu ahar sular bulanmaz mı

Değildim ben sana mâ'il sen etdin aklımı zâ'il
Bana ta'n eyleyen gâfil seni görgeç utanmaz mı

Fuzûlî rind-i şeydâdır hemîşe halka rüsvâdır
Sorun kim bu ne sevdâdır bu sevdâdan usanmaz mı

Vezin: Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

Fuzûlî, Divan (haz. Kenan AKYÜZ)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

çeşm-i giryân : Ağlayan göz.
devâ-yı derd : İlaç, merhem.
efgân : Iztırap ile haykırma, ağlayıp inleme.
fasl-ı gül : Gül mevsimi, ilkbahar.
gül-i ruhsâr : Güle benzeyen yanak.
mâ'il : Bir yana eğilmiş; hevesli, istekli, düşkün.
rind-i şeydâ : Dünya işlerini hoş gören, çılgın biri; çılgın âşık.
rûşen : Aydın, parlak.
şeb-i hicrân : Ayrılık gecesi.
şem' : Mum.
ta'n : Ayıplama.
uyadır : Uyarır.
zâ'il : Sona eren, geçen, geçmiş olan.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, divan şiiri nazım biçimlerinden olan bir gazelin örneğidir. Divan edebiyatı, XIII. yüzyılda Hoca Dehhani ile başlayıp XIX. yüzyıla kadar varlığını devam ettirmiştir. Saray edebiyatı, klasik edebiyat, yüksek zümre edebiyatı gibi değişik adlarla anılan bu edebiyat için en yaygın kullanılan isim divan edebiyatıdır. Bu adlandırmada şairlerin, eserlerini "divan" adı verilen bir kitapta toplamaları etkili olmuştur. Arap ve Fars edebiyatlarının etkisiyle oluşan bu şiir geleneğinin kendine özgü birtakım kuralları vardır. Geleneğin belirlediği bu kurallar içerisinde Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların sıkça kullanılması; ağır, sanatlı, süslü söyleyişlere yer verilmesi; mazmun adı verilen kalıplaşmış sözlerin bulunması; soyut konuların daha çok işlenmesi; bütün güzelliği yerine parça güzelliğinin esas alınması vb. sayılabilir. Okuduğunuz şiirde de yer alan beyitler, aruz ölçüsü, mazmunlar, sanatlı söyleyişler, Arapça-Farsça tamlamalar metnin divan edebiyatına ait olduğunun göstergeleridir. Bütün divan şairleri, geleneğin belirlediği bu kurallara uymuşlar, ortak söz varlığının dışına çıkmamışlardır. Hoca Dehhani ile başlayan bu geleneğin en tanınmış sanatçıları arasında XIV. yüzyılda Ahmedî, Süleyman Çelebi; XV. yüzyılda Şeyhi, Ahmet Paşa, Necati; XVI. yüzyılda Fuzuli, Baki, Hayali Bey, Taşlıcalı Yahya; XVII. yüzyılda Nef'i, Nabi; XVIII. yüzyılda Nedim, Şeyh Gâlip; XIX. yüzyılda Enderunlu Vâsıf vb. sayılabilir. Hatta Şeyh Galip, divan şiirinin son büyük temsilcisi olması yönüyle Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

Okuduğunuz şiirde Fuzuli'nin en çok işlediği tema olan ayrılıktan dolayı duyulan aşk acısı anlatılmaktadır. Divan edebiyatının vazgeçilmez temalarından biri olan aşk, basit bir duygudan hastalık derecesine varan alışkanlık ve tutkulara kadar çeşitli boyutlarda işlenmiştir. Şair, bunu divan şiiri geleneğindeki âşık-maşuk (sevgili) motifinden yararlanarak anlatmıştır. Divan şiirinde âşık; aşk hastalığına yakalanmış, dermanı olmayan derde düşmüş, sevgiliden yüz bulamamış, onun kapısında rezil rüsva olmuş biri olarak canlandırılır. Ancak divan şiiri zihniyetine göre bu durum, âşık için utanılacak bir şey değil aksine onu yücelten bir durumdur.

Gazel, Türk edebiyatına Arap edebiyatından geçmiştir. Divan şairlerinin en çok kullandığı nazım biçimi olan **gazel**, metinde de görüldüğü üzere beyitlerle kurulup kafiye düzeni aa-xa-xa-xa… şeklindedir. Gazellerde beyit sayısı 5-15 arasında değişmektedir. Gazelin ilk beytine **matla**, son beytine **makta**, matladan hemen sonraki beyte **hüsn-i matla**, maktadan bir önceki beyte ise **hüsn-i makta** adı verilmektedir. Hüsn-i matla ve hüsn-i makta beyitlerinin, matla ve makta beyitlerinden güzel olması şartı aranmaktadır. Şairin mahlasının bulunduğu beyte **mahlas beyit** ya da **mahlas-hâne** adı verilmekte ve mahlas genellikle gazelin son beytinde yer almaktadır. Gazelin en güzel beyti **beytül-gazel** ya da **şâh-beyit** olarak adlandırılmakta ve gazelin herhangi bir yerinde bulunmaktadır. Beyitler arasında anlam birliği bulunan gazeller **yek-âhenk gazel** diye adlandırılırken anlam birliğinden başka bütün beyitleri aynı güçte, değerde ve güzellikte olan gazeller için **yek-âvâz** ifadesi kullanılmaktadır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metinde geçen âşık ve maşuk (sevgili) nasıl tasvir edilmiştir? Metinden hareketle aşağıdaki şemalara yazınız.

Âşık	
Maşuk	

2. Metinden alınan "Değüldüm men sana mâ'il sen etdün aklumı zâ'il/Mana ta'n eyleyen gâfil seni görgeç utanmaz mı" dizelerinde "sen ve gâfil" kelimeleriyle ifade edilen kimlerdir?

3. Metnin temasını bulunuz. Metindeki ahenk unsurlarının temayı etkilediğini düşünüyor musunuz? Açıklayınız.

4. Metindeki açık ve örtük iletilerin metnin anlatımını nasıl etkilediğini örneklerle açıklayınız.

5. Sizce gazelin en güzel beyti hangisidir? Nedenleriyle açıklayınız.

6. Şiirde söz konusu edilen âşıkla şair aynı kişi midir? Düşüncelerinizi sözlü olarak belirtiniz.

7. Aşağıda verilen beyitlerde geçen edebî sanatları bularak şemalara yazınız.

Kamu bîmârına cânân devâ-yı derd ider ihsân Niçün kılmaz mana dermân meni bîmâr sanmaz mı	
Şeb-i hicrân yanar cânum töker kan çeşm-i giryânum Uyarur halkı efgânum kara bahtum uyanmaz mı	

8. Şiirde ahengi sağlayan unsurları bulunuz. Bulduğunuz unsurları aşağıdaki şemalara yazınız.

Kafiye	
Ölçü	
Aliterasyon	
Kelime Tekrarı	

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz metinde geçen** “cefâ, murâd, ruhsâr, ihsân” **gibi kelimeleri doğru telaffuz etme çalışması yapınız.**

2. **Aşağıdaki parçada yer alan yay ayraç içindeki üç noktanın parçadaki kullanılma amacını söyleyiniz.**

   (…)
   Altında mı üstünde midir cennet-i âlâ
   El-hak bu ne hâlet bu ne hoş âb u havâdır
   (…)
   İnsaf değildir anı dünyâya değişmek
   Gülzârların cennete teşbih hatâdır
   (…)

SIRA SİZDE

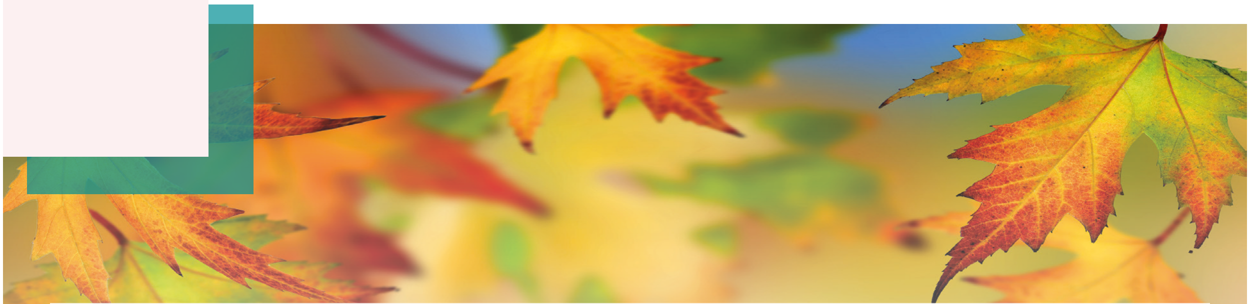
Okuduğunuz metinlerden hareketle divan şiirindeki sevgili tipi ile halk şiirindeki sevgili tipini karşılaştırınız. Düşüncelerinizi sınıfta sözlü olarak ifade ediniz.

10. METİN

Hazırlık

1. Mevsimlerin, insanların duygu ve düşünce dünyasında farklı etkileri vardır. İlkbahar ve sonbahar mevsimlerinin sizde bıraktığı izlenimler nelerdir? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.
2. Şiir; sanat yapmak için mi yoksa topluma seslenmek, toplumu etkilemek için mi yazılmalı? Düşüncelerinizi nedenleriyle paylaşınız.

GAZEL

Nâm u nişâne kalmadı fasl-ı bahârdan
Düşdi çemende berg-i dıraht i'tibârdan

Eşcâr-ı bâğ hırka-i tecride girdiler
Bâd-ı hazân çemende el aldı çenârdan

Her yaneden ayagına altun akup gelür
Eşcâr-ı bâğ himmet umar cûy-bârdan

Sahn-ı çemende turma salınsun sabâyıla
Âzâdedür nihâl bugün berg ü bârdan

Bâkî çemende hayli perîşân imiş varak
Benzer ki bir şikâyeti var rûzgârdan

Vezin: Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'îlü / Fâ'ilün

Bâkî, Divan (haz. Sabahattin KÜÇÜK)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

bâd-ı hazan : Sonbahar rüzgârı.
berg-i dıraht : Ağaç yaprağı.
berg ü bâr : Ağacın yaprağı ve meyvesi, yük.
cûy-bâr : Akarsu.
eşcâr-ı bâğ : Bahçenin ağaçları.
fasl-ı bahar : Bahar mevsimi.
hırka-i tecrid : Soyutlanma hırkası.
sahn-ı çemen : Bahçenin ortası, meydanı.
varak : Yaprak.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, 5 beyitten oluşan bir gazeldir. Gerek beyit sayısıyla gerek kafiye düzeniyle gazel nazım biçiminin özelliklerini yansıtan bu şiirde şair, sonbaharın gelişiyle birlikte doğada görülen değişimi kelimelerle resmederek anlatmıştır. Şiirde görüldüğü üzere sonbaharın gelmesiyle ilkbahar mevsiminden hiçbir iz kalmamıştır. Ağaçlar yapraklarını dökmüş, çırılçıplak kalmıştır. Bahçede sonbahar rüzgârı esmekte, yapraklar savrulmakta ve yükünden kurtulan fidan bir o yana bir bu yana salınmaktadır. Kısacası bu gazelde şair, okuyucuyu sonbaharı anlatan bir tabiat tablosuyla baş başa bırakmaktadır.

Gazeller; başta aşk ve güzellik olmak üzere ayrılık, sevgilinin güzelliği, baharın verdiği neşe gibi konuları işler. Daha çok lirik konuların işlendiği gazeller işledikleri konuya göre birtakım isimler alır. Aşkın verdiği mutluluğu, sıkıntıyı, sevgilinin güzelliğini anlatan gazeller **âşıkane gazel;** hayata karşı kayıtsızlığı, yaşamaktan zevk almayı anlatan gazeller **rindane gazel**; kadını ve aşkın zevklerini şuh bir tavırla ifade eden gazel türü **şûhane gazel**; ahlâkla ilgili öğütler veren, özdeyiş niteliğindeki sözlerin ağır bastığı gazeller ise **hikemî gazel** olarak adlandırılır. Türk edebiyatında Fuzûli, âşıkane gazelin; Baki, rindane gazelin; Nedim, şûhane gazelin; Nâbî de hikemî gazelin öncüsü sayılır.

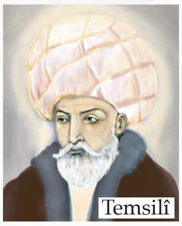
METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metinde söz konusu mevsim, nasıl tasvir edilmektedir?
2. Söyleyici gazelin ikinci beytinde sonbaharın gelişini "Bağın ağaçları, dervişler gibi soyutlanma hırkasına girdiler. Sonbahar rüzgârı, çınarın ele benzeyen yapraklarını düşürdü." şeklinde ifade etmiştir. Sizce bir halk şairi bu durumu nasıl anlatırdı?
3. Metnin temasını verilen dizelerden yola çıkarak bulunuz.
4. Metindeki açık ve örtük iletilere örnekler bulunuz. Bu iletilerin metnin dil ve anlatımını nasıl etkilediğini söyleyiniz.
5. Sizce gazelin en güzel beyti hangisidir? Nedenleriyle açıklayınız.
6. Aşağıda verilen beyitlerde geçen edebî sanatları bularak şemalara yazınız.

Beyit	Edebî sanat
Her yaneden ayagına altun akup gelür Eşcâr-ı bâğ himmet umar cûy bârdan	
Bâkî çemende hayli perîşân imiş varak Benzer ki bir şikâyeti var rûzgârdan	

7. Şairin duygu ve düşünce dünyası ile gazel arasında bir bağlantı kurulabilir mi? Açıklayınız.
8. Metinde ahenk, hangi unsurlarla sağlanmıştır?

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Temsilî

BAKİ (1526-1600): XVI. yüzyıl divan edebiyatının en büyük şairlerindendir. İstanbul doğumlu şair, iyi bir eğitim gördü. Hocası Karamani Mehmed Efendi'ye yazdığı "sümbül" redifli kasidesi ona şairlik ününü kazandırdı. Kanuni'ye sunduğu kasideyle Kanuni'nin yardımını gördü. İstanbul şairi olarak bilinen Baki, Kanuni'nin ölümü üzerine "Kanuni Mersiyesi"ni kaleme aldı. Terkib-i bend nazım biçimiyle kaleme aldığı bu eserini yedi bentten oluşturdu. Kadılık, kazaskerlik

görevlerine kadar yükselen şairin en büyük isteği şeyhülislam olmaktır. Ancak bu isteğine kavuşamadan öldü. Daha hayattayken **sultanü'ş-şuara** (şairler sultanı) unvanını aldı. Âlim bir şair olan sanatçı, aynı zamanda divan şiirinin bütün inceliklerini ve nazım tekniğini iyi bilir. Şair, dili kullanmakta da oldukça ustadır. Baki'nin şairlik gücü din dışı kaside ve gazellerinde görülür. Şiirlerindeki belirgin özellik; edebî sanatlar, kelime oyunları, mazmun ve hayallerdeki yoğunluğa rağmen bozulmayan sağlam dil yapısıdır. Gazellerinde dünyadan zevk almaya yönelik hayat felsefesiyle dikkat çeken Baki, bu yönüyle Fuzuli'den ayrılır. Çünkü Fuzuli'deki aşk acısı ve ıstırap, Baki'de yerini zevk ve eğlenceye bırakır. Din ve tasavvuftan oldukça uzak duran sanatçının şiirlerinde İstanbul'la ilgili tasvirler; İstanbul'un mevsimleri, mehtaplı geceleri, güzelleri ve doğa sıkça yer alır. Sanatçının mensur türde yazılmış bazı eserleri olmakla birlikte en tanınmış eseri "*Divan*"ıdır.

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz metinde düzeltme işareti hangi amaçla kullanılmıştır? Dizelerden örneklerle açıklayınız.**
2. **Aşağıda verilen atasözünde yer alan yay ayracın cümledeki kullanılma amacını söyleyiniz.**

   İnsan sözünden (ikrarından), hayvan yularından tutulur.

SIRA SİZDE

Aşağıda verilen metin parçalarını şekil, dil ve anlatım özellikleri yönünden karşılaştırarak benzerlikleri ve farklılıkları söyleyiniz.

I. Metin

Benden selâm olsun Bolu Beyi'ne
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
Ok gıcırtısından kalkan sesinden
Dağlar sada verip seslenmelidir

Düşman geldi tabur tabur dizildi
Alnımıza kara yazı yazıldı
Tüfek icad oldu mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır

Köroğlu düşer mi yine şânından
Ayırır çoğunu er meydanından
Kır at köpüğünden düşman kanından
Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır

Köroğlu

II. Metin

Bâğ-ı dehrin hem hazânın hem bahârın görmüşüz
Biz neşâtın da gamın da rüzgârın görmüşüz

Çok da mağrur olma kim meyhâne-i ikbâlde
Biz hezârân mest-i mağrurun humârın görmüşüz
(...)

Bir hadeng-i can-güdâz-ı âhtır ser-mâyesi
Biz bu meydânın nice çâpük-süvârın görmüşüz

Bir gün eyler dest-beste pây-gâh-ı cây-gâh
Bî-adet mağrur-ı sadr-ı i'tibârın görmüşüz
(...)

Nâbi

11. METİN

Hazırlık

1. Övmek, övülmek ve övünmek kavramlarıyla ilgili neler düşünüyorsunuz? Düşüncelerinizi paylaşınız.
2. Bir sanatçıyı övmenin veya yermenin onun başarısına katkı sağlayabileceğini düşünüyor musunuz?

KASİDE

Der-Ta'rîf-i Şehr-i Edrine bâ-Medh-i Sultân Ahmed Hân

Edrine şehri mi bu yâ gülşen-i Me'vâ mıdır?
Anda kasr-ı pâdişâhî cennet-i a'lâ mıdır?

Beyt-i Ma'mûr-ı felek mi ol fezâda ol sarây
Yâ zemîni cennet olmuş Kâ'be-yi ulyâ mıdır?

Cûylar mı devr iden tarf-ı çemen-zârın yahûd
Mâ'i pervâz ile kat' olmuş yeşil hârâ mıdır?

Sebz ü hurrem bir fezâ mı her kenâr-ı cûy-bâr
Yâ miyân-ı cûda aks-i künbed-i hadrâ mıdır?

Hıfz içün yahûd vücûd-ı pâdişâhı cûylar
Pâsbân-ı genç-i devlet olmuş ejderhâ mıdır?

Cenneti görmüş bir âdem var ise gelsün disün
Tarhı anın dahı böyle dil-keş ü ra'nâ mıdır?

Güllerinde var mı böyle reng ü bûy-ı dil-firîb
Yâ nesîm-i subhı böyle bûstân-pîrâ mıdır?

Bir dıraht-ı ser-firâzı var mı bâğ-ı cennetin
Yohsa ancak vâ'izin medh itdüği Tûbâ mıdır?

Bunda Tûbâdan kalur mı müşg-bîd-i ser-nigûn
Yâ gubâr-ı berg-i Tûbâ anda müşg-âsâ mıdır?

Habbezâ cây-ı neşât-efzâ ki Rıdvân görse ger
Hayretinden dirdi bu cennet midir dünyâ mıdır?

Sun'-ı Hak yâ gülşen-i cennetden ifrâz eylemiş
Başka bir cây-ı tarab-engîz ü gam-fersâ mıdır?

Dâ'imâ böyle müferrih mi bu cây-ı dil-küşâ
Her zamân âb u hevâsı böyle rûh-efzâ mıdır?

Yohsa şimdi eyleyen âb u hevâsın terbiyet
Âfitâb-ı devlet-i şâh-ı cihân-ârâ mıdır?

Ya'ni Sultân Ahmed-i âdil ki ferş-i dergehi
Arşdan a'lâ değilse çarhdan ednâ mıdır?

Şâh-ı dîn-perver ki teşrif-i kudûmiyle zemîn
Arşa nâz eylerse istignâsı istignâ mıdır?

Mâh-ı mülk-ârâ-yı devlet kim fürûğından felek
Mihrini fark eylemez pinhân mıdır peydâ mıdır?

Çarh ana ta'zîm idüp İskender-i Sânî dimek
Şânına nisbet meğer bir medh-i müstesnâ mıdır?
(…)
Vasf-ı bûy-ı hulkı mı satr-ı hat-ı şâ'irde yâ
Mevc-i deryâ-yı sühanda anber-i sârâ mıdır?

Mülk-i pür-adlinde hod itmez tekayyüd kârbân
Hâris-i kâlâ mıdır yâ düzd-i bî-pervâ mıdır?

Âsumân mı âfitâb ile şitâb itmekde yâ
Zîr-i rânında semend-i cüst-i çâbük-pâ mıdır?

Ol cihân-gerd ü sebük-rev kim tefâvüt eylemez
Zîr-i pâyında zemîn deryâ mıdır sahrâ mıdır?

Berk-i mahz iken direng itse bilinmez peykeri
Rahş-ı çâbük-pâ mıdır yâ kûh-ı pâ-ber-câ mıdır?

Husrevâ bu fende ger gırrâlanursam gör sözüm
Lâf-ı bî-ma'nâ mıdır yâ bir kurı da'vâ mıdır?

Bunca demdir da'vî-i sâhib-kırânî eylerin
Bir mübâriz yok mı meydân-ı sühan tenhâ mıdır?

Dürr-i nazmım çarha mengûş olsa bilmez rûzigâr
Şi'r-i Nef'î midir ol yâ kevkeb-i Şi'râ mıdır?

Nûr-ı mevvâc- meânî mi sözümde berk uran
Yâ libâs-ı nazmımın bir âteş-i hârâ mıdır?

Ma'nî-i rengîn mi lafz-ı âb-dârımda yahûd
Sâgar-ı mînâya konmuş lâle-gûn sahbâ mıdır?

Bikr-i ma'nî mi dilimde pertev-i ilhâm ile
Yâ felekde âfitâb-ı Zühre-i zehrâ mıdır?

Fikr-i pür-mazmûn mıdır âyine-i tab'ımda yâ
Aks-i nakş-ı kâr-gâh-ı âlem-i bâlâ mıdır?

Söz dükendi nice bir da'vâ-yı şi'r ü şâ'irî
Lâf u da'vâ bir taraf şimdi du'â hengâmıdır

Tâ felek kadr ü merâtib anlaya hem bildüre
Herkesin mikdârını ednâ mıdır a'lâ mıdır?

Ol kadar kadri bülend olsun ki gerdûn bilmeye
Arş-ı a'lâ mı yeri yâ kurb-ı "Ev ednâ" mıdır?

Vezin: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Nef'î
(Büyük Türk Klasikleri)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

âfitâb	: Güneş.	**cây-ı tarab-engîz**	: Neşe uyandıran yer.
aks-i künbed-i hadrâ	: Yeşil gökkubbenin yansıması.	**cihân-ârâ**	: Cihanı, dünyayı süsleyen.
âlem-i bâlâ	: Yüce âlem.	**cihân-gerd**	: Cihanı, dünyayı dolaşan.
anber-i sârâ	: Hîlesiz, katkısız anber.	**da'vâ-yı şi'r**	: Şiir söyleme davası.
âteş-i hârâ	: Ateş renkli, dalgalı kumaş.	**da'vî-i sâhib-kırânî**	: Ustalık davası.
âyîne-i tab'	: Yaradılış, gönül aynası.	**dıraht-ı ser-firâz**	: Baş çeken, yükselen ağaç.
berk-i mahz	: Tam bir şimşek.	**dil-keş**	: Gönül çekici.
beyt-i Ma'mûr-ı felek	: Feleğin yedinci kat gökteki köşkü.	**dil-küşâ**	: Gönül açan, kalbe ferahlık veren.
bikr-i ma'nî	: İlk defa söylenmiş söz.	**direng**	: Bekleme, gecikme.
bûstân-pîrâ	: Bahçe süsleyen.	**dürr-i nazm**	: Şiir incisi.
bûy-ı dil-firîb	: Gönül aldatan, cazibeli koku.	**düzd-i bî-pervâ**	: Korkusuz hırsız.
cây-ı neşat-efzâ	: Sevinç arttıran yer.	**ednâ**	: Alçak.

ferş-i dergeh : Dergâhın eşiği.
fikr-i pür-mazmûn : Nükteli, sanatlı, ince sözlerle dolu düşünce.
fürûg : Işık, nur, parlaklık.
gam-fersâ : Üzüntüyü dağıtan.
gerdûn : Dönen, dönücü; felek.
gırrâ : Gururlu, kibirli, kendini beğenmiş kimse.
gubâr-ı berg-i Tûbâ : Tûbâ ağacının yaprağının tozu.
gülşen-i Me'vâ : Meva cennetinin gül bahçesi.
habbezâ : "Ne sevimli, ne güzel" manasında takdir edatı.
hârâ : Bir çeşit kumaş.
hengâm : Zaman, çağ, sıra, vakit.
hıfz : Koruma, saklama.
hod : Kendi.
hurrem : Şen, sevinçli, gönül açan.
ifrâz : Bir bütünden bir parça ayırma, ayrılma.
İskender-i Sânî : İkinci İskender.
istignâ : Aza kanaat etme, tokgözlülük.
kârbân : Kervan.
kasr : Köşk, saray.
kat' : Kesme, kesilme.
kevkeb-i Şi'râ : Şi'râ yıldızı (Şi'râ: Parlak bir yıldız).
kûh-ı pâ-ber-câ : Yerinde duran dağ.
lâf-ı bî-ma'nâ : Münasebetsiz söz.
lafz-ı âb-dâr : Nükteli, zarif, güzel söz.
lâle-gûn : Lale renkli.
libâs-ı nazm : Şiir elbisesi.
mâh-ı mülk-ârâ : Ülkeyi süsleyen ay.
ma'nî-i rengîn : Renkli anlamlar.
medh-i müstesnâ : Benzerlerinden üstün övgü.
mengûş : Küpe.
merâtib : Rütbeler, dereceler.
mevc-i deryâ : Söz denizinin dalgası.
mihr : Güneş.
miyân-ı cû : Akarsuyun ortası.
mübâriz : Dövüşe, güreşe kalkışan.
müferrih : Ferahlık veren, iç açan, iç açıcı.
mülk-i pür-adl : Adalet dolu ülke.
müşg-âsâ : Misk kokulu.
müşg-bîd-i ser-nigûn : Dalları aşağı doğru sarkan salkım söğüt.
nakş-ı kâr-gâh : Türlü türlü süslemeler.
nesîm-i subh : Sabah rüzgârı.
nûr-ı mevvâc-ı me'ânî : Anlam dalgalarının nuru.
pâsbân-ı genc : Hazine bekçisi.
pertev-i ilhâm : İlham ışığı.
peyker : Yüz, surat; şekil.
rahş-ı çâbük-pâ : Çabuk giden at.
ra'nâ : Güzel, latîf, hoş görünen.
Rıdvân : Cennet'in kapıcısı olan büyük melek.
ruh-efzâ : Cana can katan.
sahbâ : Şarap.
sâgar-ı mînâ : Şarap kadehi.
satr-ı hat-ı şâir : Şairin yazısının satırı.
sebük-rev : Çabuk giden.
sebz : Yeşil, yeşil renkli.
sun' : Yapış, yapma.
sühan : Söz.
şâh-ı din-perver : Dine hizmet eden padişah.
şitâb : Acele, sürat, çabukluk.
tarf-ı çemen-zâr : Bahçenin etrafı.
tarh : Bahçede çiçek dikmek üzere ayrılan yer.
ta'zîm : Büyük sayma, saygı gösterme.
tefâvüt : İki şey arasındaki fark.
tekayyüd : Endişe, uğraşma, çalışma.
teşrîf-i kudûm : (bir yeri) Ayak basarak şereflendirme.
zühre-i zehrâ : Parlak zühre yıldızı.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, Sultan Ahmed'in övgüsünü yapmak amacıyla yazılmış bir kaside örneğidir. Metin, Edirne şehrinin övgüsüyle başlar. Metinde şehrin uçsuz bucaksız, paha biçilmez güzelliğine dikkat çekilir. Sonrasında padişahın övgüsüne geçilir. Bu bölümde mübalağalı ve ağır bir dil kullanan şair, padişahı İran'ın meşhur şahsiyetleriyle karşılaştırır ve padişahın onlardan üstün olduğunu vurgular. Ardından şair, padişaha yaptığı övgünün bir o kadarını da kendisine yapar. Burada şairliğinin ne kadar güçlü olduğunu dile getirir. Bundaki amaç, sıradan bir şair tarafından değil güçlü bir şair tarafından övüldüğünü padişaha hissettirmektir.

Kaside, divan edebiyatında sıklıkla kullanılan bir nazım biçimidir. Arap edebiyatından İran edebiyatına oradan da Türk edebiyatına geçmiştir. Kasideler, din veya devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılır. Bazen de kasidelerde yergi söz konusudur. Kaside denilince akla gelen ilk isim Nef'î'dir.

Kasideler divan şiirinin beyitlerle kurulan nazım biçimlerindendir. Beyitler aa-xa-xa-xa … şeklinde kafiyelenmekte ve beyit sayısı 33-99 arasında değişmektedir. Bütün divan şiiri nazım biçimlerinde olduğu gibi ölçü, aruz ölçüsüdür. Gazeldeki gibi ilk beyit **matla**, son beyit **makta** adını alır. Kasidenin en güzel beytine **beytü'l-kasid**, şairin mahlasının bulunduğu beyte ise **tâç-beyit** adı verilmektedir. Kasidelerde şair, doğrudan övgüye başlamaz. Önce sanat gücünü göstermek, hayal gücünün zenginliğini ortaya çıkarmak için bir giriş yapar. Bu bölüm **nesib** ya da **teşbib** adıyla anılmaktadır. Şair; burada bir şehrin, mevsimin, atın, gecenin tasvirini yapar. Nesibden sonra övgüye geçeceğini haber veren, bir beyitten oluşan **girizgâh** bölümü gelir. Kasidenin yazılma nedeni olan övgünün yer aldığı bölüm **methiye** adını alır. Methiyenin hemen ardından daha lirik bir bölüm olan **tegazzül** bölümü gelir ki şair burada bir gazel söyler. Ancak bu bölüm her kasidede olmayabilir. Bir sonraki bölüm olan **fahriye**de, övülen kişiye yapılan övgünün bir o kadarını şair kendisi için yapar. Bu iki bölümde dil oldukça ağırdır. Sonrasında şairin mahlasının yer aldığı **tâc-beyit** bulunur. Son bölüm ise **duâ** bölümü olarak adlandırılır. Şair burada övdüğü kişinin uzun ömürlü olması, bahtının açık olması gibi iyi dileklerde bulunarak ona dua eder.

Kasidelerin adlandırılmalarında değişik yöntemler uygulanmaktadır. Bunlardan birincisi nesibde işlenen konuya göre yapılan adlandırmadır. Mesela kasidenin nesib bölümünde kış anlatılıyorsa kaside **şitâiyye**, bahar anlatılıyorsa **bahâriyye** gibi isimlerle anılır. İkinci adlandırma redife göre yapılır. Mesela kasidede redif olarak su kelimesi kullanılmışsa su kasidesi, güneş kelimesi kullanılmışsa güneş kasidesi adını alır.

Kasideler işledikleri konuya göre çeşitli isimlerle de anılmaktadır. Bu türler arasında Allah'ın birliğini anlatanlara **tevhid**, Allah'a yalvarıp yakarmayı konu edinenlere **münacaat**, Peygamber Efendimiz'in övgüsünün yer aldığı kaside türüne **naat** (Fuzuli'nin Su kasidesi bir naat örneğidir.), bir kimsenin aksayan yönlerini yermek amacıyla yazılanlara **hicviye**, bir kişinin övüldüğü kaside türüne **methiye** ve şairin kendini övdüğü kasidelere de **fahriye** adı verilir.

Divan edebiyatında mesnevi, gazel ve kasideden başka **kıt'a** ve **müstezat** nazım biçimleri de beyitlerle kurulmaktadır. **Kıt'a**lar, xa-xa şeklinde kafiyelenen iki beyitlik bir nazım biçimidir. **Müstezad** ise gazel beyitlerinin her bir dizesine bir kısa dize eklenerek aruzun özel bir kalıbıyla yazılır.

Nef'î'nin şiirlerinde, Türk edebiyatında XVII. yüzyılda etkisi görülmeye başlanan **sebkihindî** akımından izler görmek de mümkündür. Şairin mübalağaya düşkünlüğü, tezatlara çok yer vermesi, hayal dünyasının zenginliği Sebk-i Hindî'nin ondaki izleridir. "Hint üslubu, Hint tarzı" anlamına gelen Sebk-i Hindî, İran'dan Hindistan'a gelen İranlı şairlerce geliştirilmiş; daha sonra Nâilî, Neşâti, Şeyh Gâlip gibi bazı divan şairlerini de etkisi altına almış bir akımdır. Bu anlayışla yazılan şiirlerde anlam olabildiğince kapalı; dil oldukça ağır, sanatlı, süslüdür. Soyut konular (özellikle tasavvuf) daha çok ele alınmıştır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Şair, Edirne şehrinin güzelliğini anlatırken hangi unsurlardan yararlanmıştır? Metinden örnek dizeler gösteriniz.
2. Metinde her beytin sonunda tekrarlanan "mıdır" soru edatı, metnin anlatımını nasıl etkilemiştir?
3. Metinde şair, I. Ahmed'i nasıl övmüştür? Metinden örneklerle söyleyiniz.
4. Metinde şairin, şairliğiyle ilgili açıklamalar yaptığı bölümleri gösteriniz.
5. Metnin temasını bularak temayı en iyi yansıtan dizeleri belirleyiniz.
6. Metinde çok sayıda mübalağa ve tezat sanatı kullanılmıştır. Siz de metinden bu sanatlara birkaç örnek bularak aşağıdaki şemalara yazınız.

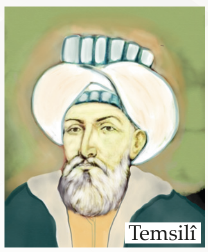
Mübalağa

Tezat

7. Siz bir kaside yazmak isteseydiniz kime, nasıl yazardınız? Nedenini açıklayınız.
8. Şiirde ahengi sağlayan unsurları bulunuz. Bulduğunuz unsurları aşağıdaki şemaya yazınız.

Kafiye	
Ölçü	
Aliterasyon	
Kelime Tekrarı	

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Temsilî

NEF'Î (1570-1635): Erzurum'un Hasankale ilçesinde doğdu. İyi bir medrese eğitimi gören sanatçı, şairliğe erken yaşlarda başladı. Mahlas olarak önce Zarrî'yi, sonra Nef'î'yi kullandı. I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman ve IV. Murad olmak üzere toplam dört padişah döneminde yaşadı.

Nef'î, edebiyatımızda övgü ve yergi şairi olarak bilinmektedir. Övgü dendiğinde onun fahriyeciliğini, kendi sanatını övmeye düşkünlüğünü de unutmamak gerekir. Çünkü sanatçı, fahriyelerinde kendisini İran'ın meşhur şairleriyle kıyaslamakta ve sanat gücünün onlardan çok daha üstün olduğunu dile getirmektedir. Kelimeleri kullanmakta oldukça başarılı olan sanatçı, kendinden emin ve güçlü bir üsluba sahiptir. Şair, bu özellikleri dolayısıyla bir kaside şairi olarak Türk edebiyatındaki haklı yerini almıştır. Şiirlerinde dili başarıyla kullanan şair, kasidelerinde Arapça-Farsça kelimelere ve tamlamalara çok yer verdi. Sanatçının *Türkçe Divan*, *Farsça Divan* ve hicviyelerinin yer aldığı *Siham-ı Kaza* belli başlı eserleridir. Nef'î, hicve olan düşkünlüğünün kurbanı oldu ve 1635'te idam edildi.

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz metinde geçen** "cennet-i a'lâ, şah-ı cihân-ârâ, bûstân-pîrâ" **gibi ifadeleri doğru telaffuz etme çalışması yapınız.**

2. "Sabah rüzgârının serinliği kendini yavaşça hissettirmeye başlamıştı." cümlesinde geçen altı çizili kelime grubu bir zincirleme isim tamlaması örneğidir. Bu tamlama bir isim tamlamasının ikinci bir isim tamlaması kurmasıyla oluşur.

   Buna göre, aşağıda verilen parçada geçen isim tamlamalarının altını çizip bu tamlamaların çeşitlerini söyleyiniz.

   Uzaktaki gemilerin seslerini duymaya çalıştım rıhtımda. Akşamın karanlık yüzü kendini göstermeye başlamıştı artık. El ayak çekilmişti limanın her köşesinden. Yolcu bekleyen ailelerin şen konuşması da yoktu artık. Sessizliğin hâkimiyeti başlamıştı bu küçük limanda tabi benim de esaretim. Sadece limanda birkaç gemi ve ben kalmıştık. Ben de evin dönüş yolunu tutmaya hazırlanırken bir vapur düdüğünün cılız sesi beni geriye döndürdü. Akşamın geç saatlerine kadar beklerdim hep, tam umudumu yitirmişken geldi. Yaklaşan vapur beni çocukluk günlerime doğru götürdü. Vapur yaklaştıkça ben daha da çocuk oluyordum. Yıllardır görmediğim kardeşimi, çocukluk arkadaşımı, görecektim nihayet.

SIRA SİZDE

Okuduğunuz kasidenin bölümlerinde hangi konuların işlendiğini aşağıdaki şemaya yazarak metin üzerinde bu bölümleri gösteriniz.

Nesib (Teşbib)	
Girizgâh	
Methiye	
Tegazzül	
Fahriye	
Tâc beyit	
Dua	

12. METİN

Hazırlık

1. Divan şiirinde "gül ile bülbül" kavramlarının neleri temsil ettiği ile ilgili düşüncelerinizi sözlü olarak paylaşınız.
2. Halk edebiyatında olduğu gibi divan edebiyatında da ezgili söylenen türler vardır. Bu durumun nedeni ile ilgili düşüncelerinizi paylaşınız.

ŞARKI

Sevdiğim cânım yolunda hâke yeksân olduğum
Îyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum
Ey benim aşkında bülbül gibi nâlân olduğum
Îyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Cümle yârân sana uşşâk olduğun bilmez misin
Cümlenin tâkatları tâk olduğun bilmez misin
Şimdi âlem sana müştâk olduğun bilmez misin
Îyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Gâhi Feyzâbâd'a doğru azmedip eyle safâ
Âsafâbâd'a gelip gâhî salın ey mehlikâ
Gel hele gör sahn-ı Sa'dâbâd'a hîç olmaz behâ
Îyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Kaplatıp gül-penbe şâli ferve-i semmûruna
Ol siyeh zülfü döküp ol sîne-i billûruna
Itr-ı şâhîler sürüp ol gerden-i kâfûrına
Îyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Sen açıl gül gibi zâr ile hezâr olsun Nedîm
Bend bend olsun ham-ı zülfün şikâr olsun Nedîm
Sen salın cânâ yolunda hâksâr olsun Nedîm
Îyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Vezin: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Nedim
(Büyük Türk Klasikleri)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

bend : Bağ, yular.
ferve-i semmûr : Samur kürk.
gerden-i kâfur : Hoş kokulu, beyaz gerdan.
hâksâr : Toz toprak içinde kalmış, perişan hâlde.
ham-ı zülf : Saç kıvrımı.
hezâr : Bülbül, bin.
ıtr-ı şâhî : Güzel bir koku.
îyd : Bayram.
müştâk : Özleyen, can atan.
şikâr : Av.
tâk : Bina kemeri.
uşşâk : Âşıklar.
yeksân : Yerle bir olmak.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, divan edebiyatında bentlerle kurulan nazım biçimlerinden biri olan **şarkı** örneğidir. Metinde aşk ve sevgili konu edilmiştir. Âşık, sevdiğinden bayram günü dışarı çıkmasını istemektedir. Çünkü o dönemin koşulları düşünüldüğünde sevgilinin yüzünü görebileceği tek gün bayram günüdür. Bayram geldiği için sevgili; dönemin mesire yerleri olan Feyzâbâd, Âsafâbâd ve Sa'dâbâd'a gidecek ve âşıkları da bu vesileyle onun ay yüzünü görebilecektir.

Türklerin, divan edebiyatına kazandırdığı iki nazım biçiminden biri olan şarkı (diğeri tuyuğ), bestelenmek amacıyla kaleme alınır. Genellikle dörder dizeli bentlerle kurulur ancak beş ya da altı dizeli bentlerden oluşan şarkılar da vardır. Her bendin üçüncü dizesi **miyan**, her bendin sonunda tekrarlanan dize ise **nakarat** olarak adlandırılır. Miyan, şarkının en dokunaklı ve en anlamlı dizesidir.

Genellikle aşk, sevgili, eğlence, ayrılık gibi konuların işlendiği şarkılarda bent sayısı 2-5 arasında değişmektedir. İlk bendin kafiye düzeni değişiklik göstermekle birlikte kafiye düzeni aaaa-bbba-ccca, abab-cccb-çççb veya aAaA-bbbA-cccA'dır (A: Nakaratları ifade eder.). Türk edebiyatında şarkı adıyla yazılan ilk manzumeler, XVII. yüzyılın sonlarında görülmektedir. Divan edebiyatının en güzel şarkı örnekleri Nedim'in kaleminden çıkmıştır. Nedim'den sonra Şeyh Gâlip, Enderunlu Fâzıl, Enderunlu Vâsıf gibi sanatçılar da bu nazım biçiminin gelişip yaygınlaşmasında önemli rol oynamışlardır.

Şarkıda dikkati çeken önemli bir özellik de XV. yüzyılda Necati'yle başlayan **mahallîleşme** akımının izlerinin görülmesidir. Halk dilinde kullanılan kelimeler, deyimler Nedim'in şiirinde ustaca bir söylemle birleşmiştir. Baki'nin şiirlerinde kullandığı İstanbul Türkçesi, Nedim'in şiirlerinde şiir dili olmuştur. Bu nedenle Nedim, **mahallîleşme** akımının Türk edebiyatındaki en önemli ismi olarak anılır. Necati'yle başlayan bu hareket, Baki ve Şeyhülislam Yahya aracılığıyla Nedim'e kadar ulaşmış ve onda olgunlaşmıştır.

Divan edebiyatında şarkının dışında da bentlerle kurulan nazım biçimleri vardır. Bunlardan **rubai** tek dörtlükten oluşur ve aaxa şeklinde kafiyelenir. Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiştir. Tasavvufi, felsefi vb. konularda yazılır. Bu nazım biçimi, adeta Ömer Hayyam'la özdeşleşmiştir. Aruzun sadece "fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün" kalıbıyla yazılan ve aaxa şeklinde kafiyelenen **tuyuğlar** da divan edebiyatında tek dörtlükten oluşan bir diğer nazım biçimidir. Murabba, şarkı, terkib-i bend, terci-i bend gibi bazı nazım biçimleri birden fazla bentten oluşmaktadır. Dörder dizeli bentlerden oluşan **murabba**larda kafiye düzeni aaaa-bbba-ccca … şeklinde olup bent sayısı 3-7 arasında değişmektedir ve murabbalarda konu sınırlaması yoktur. Talihten ve hayattan şikâyetler, dinî, tasavvufi, felsefi düşünceler **terkib-i bent** nazım biçimiyle dile getirilmiş olup terkib-i bentlerde bent sayısı 5-10 arasında değişir ve her bent, 5-10 beyitten oluşur. Bu nazım biçiminde her bendin sonundaki beyit (vasıta beyti) değişir. Şekil özellikleri bakımından terkib-i bentlere benzeyen **terci-i bent**ler, her bendin sonundaki vasıta beytinin tekrarlanması yönüyle terkib-i bentlerden ayrılır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metinde her bendin sonunda "Îyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum" dizesi tekrarlanmıştır. Bu durum metnin anlatımını nasıl etkilemiştir?
2. Metinde "hâke yeksân olmak, kurban olmak, gel hele" gibi halk diline ait söyleyişlerin yer alması, metnin dil ve anlatım özelliği ile ilgili neler düşündürmektedir?
3. Metinde sevgilinin fiziksel özellikleriyle ilgili neler verilmiştir?
4. Metinde açık ve örtük iletilere örnek bulunuz. Bulduğunuz örnekleri aşağıdaki şemalara yazınız.

Açık ileti	
Örtük ileti	

5. Söyleyici, metinde kime seslenmekte ve ondan ne yapmasını istemektedir? Metindeki dizelerden örneklerle açıklayınız.
6. Metinde anlatılanlardan yola çıkarak temayı bulunuz.
7. Metinden alınan "Sen açıl gül gibi zâr ile hezâr olsun Nedîm" dizesinde şair; sevgiliyi güle, kendisini de bülbüle benzeterek teşbih sanatı yapmıştır. Siz de metinde geçen diğer teşbihleri bulunuz.
8. Metnin şairi mahallileşme akımının (halk diliyle kelime ve deyimlerin ustaca kullanılması) temsilcisidir. Buna göre okuduğunuz şiirde bu akımın yansımaları var mıdır? Açıklayınız.
9. Okuduğunuz metnin dış yapı özelliklerini aşağıdaki şemalara yazınız.

Ölçü	
Kafiye Düzeni	
Kafiye	
Redif	

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Temsilî

NEDİM (1680?-1730): İstanbul'da doğan sanatçı, XVIII. yüzyılın en güçlü şairlerindendir. Asıl adı Ahmet'tir. İyi bir öğrenim gören şair, çeşitli devlet kademelerinde yer aldı; müderrislik görevinde de bulundu. Nedim'in sanatçı olarak en verimli dönemi, III. Ahmed'e ve devrin sadrazamı Damat İbrahim Paşa'ya yakın olduğu ve Lale Devri adıyla da bilinen dönem oldu. Daha çok gazel ve şarkılarıyla tanınan sanatçı, aşk ve sevgili gibi konuları işledi. Anlattığı sevgililer, maddi varlıkları hissedilen güzellerdi. Aşkı sürekli ve ciddi olmaktan çok geçici bir eğlence olarak gördü. Büyük şairlerin çoğunda görülen tasavvuf, Nedim'in kişiliğine çok uzak bir kavramdı. Onun şiirlerinde zevk, neşe ve coşkunluk vardı. Üzüntüye, kedere, acıya yer yoktu. Nedim'in önemli özelliklerinden biri de yaşadığı devrin özelliklerini şiire yansıtmasıydı. Şiirlerinde o devrin İstanbul'unu bütün güzellikleriyle, canlılığıyla ve olaylarıyla anlatmıştır. Sanatçının en tanınmış eseri *Divan*'ıdır.

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz metinde geçen** "yârân, uşşâk, tâkat, tâk, âlem, müştâk, seyrân vb." **kelimelerini telaffuz ederken nelere dikkat etmek gerekir?**
2. **Metinde geçen** "kurbân olmak, seyrân olmak …" **birleşik kelimelerinin ayrı yazılmalarının nedenini söyleyerek metinden benzer örnekler bulunuz.**

ARAŞTIRINIZ

Nedim'in öncüsü olduğu mahallileşme akımı ile Nabi'nin öncülüğünü yaptığı hikemi tarzı araştırınız. İki tarzı karşılaştırıp karşılaştırma sonuçlarınızı sınıfta yazılı olarak paylaşınız.

SIRA SİZDE

Aşağıda verilen metin parçalarının hangi nazım biçimine ait olabileceğini şemalara yazınız.

"Şurda bir güzele meyil aldırdım
Cihan güzel olsa yoktur nazarda
Çünki dilber bende meylin yoğ idi
Niçün koydun beni âh ile zârda"
Gevheri

"Yâ Rab belâ-yı aşk ile kıl âşinâ beni
Bir dem belâ-yı aşkdan etme cüdâ beni

Az eyleme inâyetini ehl-i derdden
Yani ki çok belâlara kıl mübtelâ beni

Oldukça ben götürme belâdan irâdetim
Ben isterem belâyı çü ister belâ beni"
Fuzuli

"Dere boyu saz olur
Gül açılır yaz olur
Ben yârime gül demem
Gülün ömrü az olur"
Anonim

"Allah adın zikr edelim evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula

Allah adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ide Allah ana

Allah adı olsa her işin öni
Hergiz ebter olmaya anun sonı"
Süleyman Çelebi

YAZMA

a) Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Mâni, anonim halk edebiyatının en yaygın ürünlerinden biridir. 7'li hece ölçüsüyle söylenen ve genellikle dört dizeden oluşan mânilerde anlamın ağırlığı üçüncü ve dördüncü dizededir. Konusu çoğunlukla aşk olmakla birlikte ayrılık, özlem, hasret, doğa vb. konularla ilgili de mâni söylenebilir. Koşma ise âşık edebiyatının en yaygın türüdür. 11'li hece ölçüsüyle saz eşliğinde söylenen, belirli kafiye düzenine sahip koşmalar; sevgi, ayrılık, yiğitlik, kahramanlık, doğa gibi konuları işleyen nazım biçimidir.

Aşağıda Nurullah Ataç'ın *Okuruma Mektuplar* adlı eserinden şiir yazmayla ilgili bir bölüm okuyacaksınız.

İster misiniz, sözü şiirden açalım bugün? Siz de seversiniz elbette şiiri, belki de şairsiniz, kim bilir ne güzel şiirler yazarsınız. Okuyun onları, yalnız kendi kendinize değil, dostlarınıza, ahbaplarınıza da okuyun. Ama bir şey söyleyeyim mi size: "Ben bunları bir şey sanarak yazmadım, gözümde büyütmüyorum, içimden doğdu da onun için yazdım, bir değeri olmadığının farkındayım." demeyin sakın. Kimseyi aldatamazsınız böyle sözlerle yalandır, yazdıklarınızda bir güzellik bulmasanız yazmazdınız. Yapılacak iş mi yok dünyada? Şiirlerinizde elbette bir güzellik buluyorsunuz ki yazıyorsunuz. Belki de gençsiniz daha, şimdi yazdıklarınızın değerinden şimdi şüphe etseniz bile giderek bir usta olacağınızı, ölmez eserler yaratacağınızı umarsınız. İnanın yazdıklarınızın güzel olduğuna, sanatınızdan da, kendi gücünüzden de umudunuzu kesmeyin. Çevrenizdekilerin kimi beğeniyor kimi beğenmiyormuş, siz aldırmayın beğenmeyenlere. Siz mi yanılıyorsunuz onlar mı yanılıyor, kimse kestiremez ki orasını, içiniz size elbette onların yanıldığını, anlayamadıklarını söylüyor, siz dinleyin, içinizi de bırakmayın şiiri yazın, hiç olmazsa kendinizi avutursunuz.

b) Uygulama

İncelediğiniz metinlerden ve yukarıda verilen bilgilerden hareketle mâni ve koşma yazınız. Mâni ve koşmayı yazarken dikkat edilmesi gereken bazı hususları hatırlatan aşağıdaki şemadan yararlanınız.

- Günlük konuşma dili kullanınız.
- Hangi konularda yazacağınıza karar veriniz.
- Hece ölçülerine ve kafiyeye uygunluğuna dikkat ediniz.
- Kelime tekrarlarına yer verebilirsiniz.

Yazdığınız şiirleri sınıfta sözlü olarak değerlendiriniz ve şiirleri çeşitli araç ve yöntemlerle (sınıf panosu, okul panosu, dergi, gazete, sosyal medya vb.) sergileyiniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

a) Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Nazım bir anlatım yoludur. "Nazım" kavramının yerine sonraları "şiir" kavramı kullanılmıştır. Şiiri *Türkçe Sözlük* şöyle tanımlamaktadır: "Zengin imgelerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan yazınsal anlatım biçimi." Durum böyle olmakla birlikte şiirin kesin tanımını yapmak güçtür.

Sözlü gelenekte oluşan şiirler derleme çalışmaları yapılarak kalıcı hâle getirilir. **Derleme**; halk edebiyatı ürünlerini belli bir zamanda, belli bir yerde, belli yöntemlerle, genellikle halkbilimciler tarafından, kaynak kişilerden sözlü veya yazılı olarak kaydetme işidir. Derlemeyi yapan kişi, "neyi, neden, ne zaman, nerede ve nasıl derleyeceğim" sorularını kendine sormalı ve bir çalışma planı hazırlamalıdır. Konunun kapsamını belirleyen derlemeci, derlemeyi nerede yapacağına karar vermelidir. Tercih edilen yöntem, derlemenin doğal ortamda yapılmasıdır. Kaynak seçilen kişiler ise ya halk edebiyatına ilgi duyan ya da bu ürünleri ortaya koyan kişilerdir.

b) Uygulama

Daha önce araştırmasını yapıp derlediğiniz mânileri konularına göre sınıflandırıp sınıfta okuyunuz. Şiir okurken aşağıdaki şemalarda yer alan bilgilerden yararlanınız.

Şiiri okurken ölçü, kafiye gibi şiirin dış yapısıyla ilgili unsurlar yanında tema, konu, kelimelerin kullanılışı gibi unsurların da rol oynadığını göz önünde bulunudurunuz.

Vurgu, tonlama, söyleyiş, duraklama gibi unsurların şiirin güzel okunmasına katkıda bulunduğunu unutmayınız.

Sınıftaki öğrenciler iki gruba ayrılır. Birinci grup halk şiiri nazım biçimlerinden (koşma, semai, varsağı, destan, türkü, mâni, ilahi, nefes vb.) oluşan bir şiir dinletisi sunarken; ikinci grup divan şiiri nazım biçimlerinden (gazel, kaside, şarkı, rubai, terkibibent vb.) oluşan bir şiir dinletisi sunar.

Yaptığınız sunumlardan sonra dinlediğiniz şiirlerin ahenk unsurları, ses akışları ve hissettirdikleri ile ilgili çıkarımlarda bulununuz.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru kelimeyi/kelimeleri yazınız.

1. Koşuk nazım biçimi halk edebiyatında ……………, divan edebiyatında ………………… olarak adlandırılır. Güzelleme, ..., koçaklama ve .... koşma nazım biçimiyle yazılan türlerdir.

2. ...., halk edebiyatının en kısa nazım biçimidir.

3. .... ve ...., Türklerin divan edebiyatına kazandırdıkları nazım biçimleridir.

4. Divan edebiyatı, İslamiyet etkisinde gelişen Türk edebiyatının bir kolu olup ……….. yüzyıldan ………… yüzyıla kadar varlık göstermiş ve kendi içinde kuralları olan bir edebiyattır.

B) Aşağıda numaralar ile verilen şair isimlerini harf ile verilen eser isimleriyle eşleştirerek harfleri numaraların yanındaki yay ayraçların içine yazınız.

5.

Şair	Eser
( ) **1.** Fuzuli	**a)** Risaletü'n-Nushiyye
( ) **2.** Kaygusuz Abdal	**b)** Siham-ı Kaza
( ) **3.** Baki	**c)** Gevhernâme
( ) **4.** Hoca Ahmet Yesevi	**ç)** Divan-ı Hikmet
( ) **5.** Yunus Emre	**d)** Beng ü Bade
( ) **6.** Nef'i	**e)** Kanuni Mersiyesi

C) Aşağıdaki açık uçlu soruların cevabını ilgili alana yazınız.

6. Anonim halk edebiyatı nazım biçimlerindendir. Bu nazım biçiminde genellikle aşk, gurbet, ayrılık gibi konular işlenmektedir. Bent ve kavuştak olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kendine özgü bir ezgiyle söylenmektedir.

Yukarıda kısaca tanıtılan halk edebiyatı nazım biçiminin adını yazınız.

…………………………………………………………………………………………………

7. **I. Metin ve II. Metin parçalarını aşağıda verilen başlıklar doğrultusunda karşılaştırınız.**

I. Metin

Çukurova bayramlığın giyerken
Çıplaklığın üzerinden soyarken
Şubat ayı kış yelini kovarken
Cennet demek sana yakışır dağlar

Ağacınız yapraklarla donanır
Taşlarınız bir birliğe inanır
Her çiçekler bağrınızda gönenir
Pınarınız çağlar akışır dağlar

Rüzgâr eser dallarınız atışır
Kuşlarınız birbiriyle ötüşür
Ören yerler bu bayramdan pek üşür
Sünbül niçin yaslı bakışır dağlar

Karac'oğlan size bakar sevinir
Sevinirken kalbi yanar göyünür
Kımıldanır hep dertleri devinir
Yas ile sevincim yıkışır dağlar

Karacaoğlan

II. Metin

Kıldı zülfün tek perîşan hâlimi hâlin senin
Bir gün ey bî-derd sormazsın nedir hâlin senin

Gitti başından gönül ol serv kaddin sâyesi
Ağla kim idbâra tebdil oldu ikbâlin senin

Zînet içün cism dîvârında etmezdim yerin
Çekmeseydi aşk levh-i câna timsâlin senin

Tîz çekmezsin cefâ tîğın beni öldürmeğe
Öldürür âhir beni bir gün bu ihmâlin senin

Gark-ı hûn-âb-ı ciğer kılmış gözüm merdümlerin
Ârzû-yı hâl-i müşgîn ü ruh-ı âlin senin

Dâm-gâh-ı aşktan tut bir kenâr ey mürg-ı dil
Sınmadan seng-i melâmetten per ü bâlin senin

Sâye-veş çoktan Fuzûlî hâk-i kuyun yasdanır
Ol ümîd ile ki bir gün ola pâ-mâlin senin

Fuzuli

Nazım Birimi

Ölçü

Nazım Biçimi

Dil ve Anlatım Özellikleri

Ait Olduğu Şiir Anlayışı

Aşağıdaki kutucuklarda "ŞİİR" ünitesi ile ilgili 8-13. soruların cevapları bulunmaktadır. Buna göre kutucuklarda yer alan harfleri boş bırakılan yerlere yazarak soruları cevaplayınız. (Soruların birden fazla cevabı olabileceğini göz önünde bulundurunuz.)

A	B	C	Ç
Halk Edebiyatı	Divan Edebiyatı	Gazel	Koşma
D	**E**	**F**	**G**
Sagu	Mersiye	Koşuk	Nefes
Ğ	**H**	**I**	**İ**
Kaside	Şarkı	İlahi	Türkü

8. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri halk edebiyatının ürünlerindendir?**

(.................................)

9. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri divan edebiyatında kullanılan nazım biçimleridir?**

(.................................)

10. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri İslâmiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı'nın Sözlü Dönemi'ne aittir?**

(.................................)

11. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri anonim ve âşık halk edebiyatı ürünlerindendir?**

(.................................)

12. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri nakarat dizelere sahip bir nazım biçimidir?**

(.................................)

13. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi Bâki'nin, Kanuni'nin ölümü üzerine yazdığı tanınmış eserinin türüdür?**

(.................................)

14-17. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Aceb bu derdümün dermânı yok mı
Ya bu sabr itmegün oranı yok mı?

Yanaram mumlayın başdan ayağa
Nedür, bu yanmagun pâyânı yok mı?

Güler düşmen benüm ağladuğuma
Aceb şol kâfirin îmânı yok mı?

Delüpdür cigerümi gamzen okı
Ara yürekde, gör, peykânı yok mı?

Su gibi kanumı toprağa kardun
Ne sanursın, garîbün kanı yok mı?

Cemâl-i hüsnine mağrûr olursın
Kemâl-i hüsnünün noksânı yok mı?

Begüm, Dehhânî'ye ölmezdin öndin
Tapuna irmegün imkânı yok mı?

Vezin: Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ûlün

Hoca Dehhânî
(Büyük Türk Klasikleri)

14. Yukarıda okuduğunuz metnin gazel nazım biçimiyle yazıldığını metinden hareketle ispatlayınız.
....
....
....

15. Okuduğunuz gazeli, kaside nazım biçimiyle tema, dil ve anlatım özellikleri açısından karşılaştırıp karşılaştırma sonuçlarınızı aşağıya yazınız.
....
....
....

16. Okuduğunuz metindeki âşığın ruh hâlini dizelerden örnekler vererek açıklayınız.
....
....
....

17. Metinden açık ve örtük iletilere örnekler bulunuz.
....
....
....

Ç) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

18.

I. Divan edebiyatı ürünlerinde somut konular işlenmiştir.
II. Divan edebiyatı ürünlerinde ağır bir dil kullanılırken halk edebiyatı ürünlerinde sade bir dil kullanılmıştır.
III. Halk edebiyatı sanatçılarının bazıları aruzla da eserler vermiştir.
IV. Halk edebiyatı ile divan edebiyatında bazı mazmunlar ortak kullanılmıştır.
V. Halk edebiyatı, divan edebiyatı sona erdikten sonra ortaya çıkmıştır.

Yukarıda divan edebiyatı ve halk edebiyatıyla ilgili verilen numaralandırılmış ifadelerden hangi ikisi yanlıştır?

A) I ve II
B) I ve V
C) II ve III
D) II ve IV
E) IV ve V

19.

Köroğlu'yum medhim merde yeğine
Koç yiğit değişmez cengi düğüne
Sere serpe gider düşman önüne
Ölümü karşılar meydan içinde

Verilen dörtlük için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Şiirin son dörtlüğünden alınmıştır.
B) Halk şiiri geleneği doğrultusunda yazılmıştır.
C) Ses benzerlikleri vardır.
D) 11'li hece ölçüsü kullanılmıştır.
E) Anonim halk edebiyatı ürünlerinden bir örnektir.

20. Aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili bölümlerin hangisi isim tamlaması değildir?

A) Eserlerinde tabiat tasvirlerini çok canlı anlatırdı.
B) Okuduğu şiirin dünyasına hemen de kaptırmıştı kendini.
C) Hikâyenin olay örgüsünü yazmaya çalışıyordu.
D) Romandaki kahramanların ruh hâlleri onu etkilemişti.
E) Elindeki kalın kitabı akşamdan beri bitirmeye çalışıyordu.

21. Fuzuli; konuşma dilinin kısa cümle, devrik cümle, soru cümlesi kullanımından yararlanmıştır. Ayrıca şiirlerinde konuşma dilinin seslenme kelimelerini, deyimleri, vurgu ve tonlamasını kullanmıştır. Şiir dilinde anlam ve ses yönünden iyi düzenlenmiş kelime kullanımıyla sağlanan yoğun anlatımdan yararlanmıştır. Etkileyiciliği sağlayan tekrarlara ve tezatlı kullanımlara yer vermiştir. Özellikle söz tekrarlarından şiirde ahengi sağlamakta yararlanmıştır. Şiirlerinin yaşayabilmiş olmasında da dili içten, sade ve ustaca kullanmasının payı vardır. Onun alçakgönüllü, iddiasız anlatımı şiirlerini yalnız günümüze taşımakla kalmamış aynı zamanda şiirlerinin etki alanını genişletmiştir.

Yukarıdaki paragrafta Fuzuli'yle ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) Eserlerinde konuşma dilinin cümle yapısından yararlanmıştır.
B) Eserlerinde yoğun bir anlatım söz konusudur.
C) Eserlerinde tekrarlar ve tezatlı kullanımlar, etkileyiciliği sağlayan unsurlardandır.
D) Şiirlerinin yaşayabilmiş olmasında dili kullanmadaki başarısının yanı sıra hayal gücünün de etkisi vardır.
E) Onun anlatımındaki alçakgönüllülük, şiirlerinin etki alanını da genişletmiştir.

22. Aşk ehline derman sordum alemde

Ne Eflâtun bilir ne Lokman yazar

Yukarıdaki dizelerle

I. kalır matemde
II. erbâbı aşk olan
III. perişan yazar
IV. anların ahvalin

sözlerinin tümü kullanılarak çapraz kafiye düzeninde anlamlı bir dörtlük kurulmak istenirse aşağıdaki kullanımlardan hangisi son iki dizeyi oluşturur?

A) I, II, III, IV
B) I, III, IV, I
C) II, I, IV, III
D) III, IV, I, II
E) IV, I, II, III

23. Uzaktır seçilmiyor

Gönüldür geçilmiyor

Gönül bir top ibrişim

Dolaşmış açılmıyor

Bu dörtlükle ilgili aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?

A) Rediflere yer verilmiştir.
B) 7'li hece ölçüsü kullanılmıştır.
C) Âşık edebiyatı nazım biçimlerindendir.
D) Söz sanatına yer verilmiştir.
E) Kafiye düzeni "aaxa"dır.

24. Okuduğum her şiirden aynı tadı alamam. Bir şiirin söz sanatlarının, mecazlarının zenginliği o şiirden alınacak tatla özdeştir. Daha ilk dizeden başlayarak söz sanatlarını görebilmeliyim. Şiiri okurken söz sanatlarını da her yönüyle anlayabilmeliyim. O yüzden sade, anlaşılır bir dildir benim tercihim. Divan edebiyatı ve halk edebiyatından hoşlansam da kitaplığımın ilk rafında belirttiğim özelliklerdeki şiirlere yer veririm.

Aşağıdakilerden hangisi bu parçadaki gibi düşünen birinin kitaplığının ilk rafından seçilmiş olabilir?

A) Tûtî-i mu'cize-gûyem ne desem laf değil
Çerh ile söyleşemem âyînesi saf değil

B) Davranın halaya durun koçaklar
İşte baş, işte davul, işte meydan

C) Aşiyân-ı murg-i dil zülf-i perişânındadır
Kande olsan ey perî gönlüm senin yanındadır

D) Bir ayna parçasından başka beni kim anlar,
Bir mum gibi erirken bu bitmeyen düğünde

E) Bazen ayak sesleri duyarım dört yanımda,
Bakarım, masmavi, levent bir umut.

25. Bu edebiyat, Türk halk edebiyatının bir koludur. Bu edebiyatta az da olsa Arapça ve Farsça kelimelere yer verilir. Allah ve insan sevgisini yoğun işleyen bu edebiyat XIII. yy.da başlamıştır.

Aşağıdakilerden hangisi yukarıda bahsedilen edebiyatla ilgili eser vermiş sanatçılardan biridir?

A) Yunus Emre
B) Baki
C) Şeyhi
D) Karacaoğlan
E) Nedim

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları veya faaliyetleri üniteye dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

4. ÜNİTE
DESTAN / EFSANE

Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolu'muz.
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun...Ayrılıyor yolumuz!

Faruk Nafiz ÇAMLIBEL

BU ÜNİTEDE

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde; dünya edebiyatında destan türünü, Türk halk edebiyatında efsane türünü, İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı'nda destan türünü, İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Dönem'de destan türünü, 1923-1980 dönemi Türk edebiyatında yapma destan türünü,
- Dil bilgisinde sıfat tamlamalarını, imla ve noktalama konusunu,
- Yazma bölümünde, derlediğiniz bir efsaneyi yazmayı ve "15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri" konusunda tercih ettiğiniz bir türde yazı yazmayı,
- Sözlü iletişimde, yazılan yazılar ile ilgili sunum yapmayı öğreneceksiniz.

NASIL ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde konularla ilgili bilgileri metinlerden yola çıkarak, dil bilgisi konularını metinler üzerinde çalışma yaparak ve TDK'nin Yazım Kılavuzu'ndan yararlanarak,
- Yazma bölümünde düşüncelerinizi imla ve noktalamaya dikkat ederek ifade etmeyi, üniteden edindiğiniz bilgilerden hareketle ve Genel Ağ adresini kullanarak,
- Sözlü iletişimde, verilen konuyla ilgili sunumu daha önceki yıllarda bilgisi verilen sunum kurallarına dikkat ederek öğreneceksiniz.

NİÇİN ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde destan/efsane türünün Türk edebiyatı tarihi içinde gösterdiği değişimi ve gelişimi anlayıp değerlendirebilmek,
- Dil bilgisinde; sıfat tamlamalarının metne olan katkısını, imla ve noktalamanın doğru kullanılmasının metni daha etkin hâle getirdiğini kavrayabilmek,
- Yazma bölümünde imla ve noktalama kurallarına uygun efsane ve destan yazabilmek,
- Sözlü iletişimde, yazılan yazıları vurgu, tonlama vb. unsurlara uyarak okuyabilmek ve yazılan yazılarla ilgili etkili bir sunum hazırlayabilmek için öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Efsane
Destan
Olağanüstülük
Sözlü gelenek
Motif

OKUMA

1. METİN

Hazırlık

1. Olağanüstü olayları konu alan metinleri okumak ilginizi çeker mi? Nedenleriyle açıklayınız.
2. “Bir kişi, yendiği düşmanı ne kadar güçlü ise o kadar kahramandır.” sözü ile ilgili düşüncelerinizi sınıfta sözlü olarak paylaşınız.

İLYADA

Troya Kralı Priamos’un (Piriyamos) oğlu Paris, Argos (Agus) ve Mykene (Miken) Kralı Agamemnon’un (Agememnon) kardeşi Menelaos’un (Menelaos) güzel karısı Helene’yi (Helene) kaçırınca Agamemnon ordularını toplayarak Troya’ya saldırır. Böylece yıllar sürecek bir savaş başlamış olur. Savaşın son senesinde Phthia (Pieşta) Kralı ve en üstün Akha (Aka) kahramanı Akhilleus (Akilıs) ile Başkomutan Agamemnon’un arası bir esir alıp verme meselesi yüzünden açılır. Akhilleus savaşı bırakıp çadırına çekilir. O zaman Priamos’un oğlu Hektor’ın (Hektır) komutasındaki Troyalılar Yunan gemilerine kadar sokulurlar. Bu çok tehlikeli durumda Akhilleus yumuşar, en yakın arkadaşı Patroklos’u (Patroklos) savaşa yollamaya razı olur. Hektor, Patroklos’u öldürür. Bunun üzerine Akhilleus çok sevdiği arkadaşının intikamını almak için savaşa girer.

Bilginiz Olsun

Ait olduğu milletin tarihî, kültürel ve sosyal yaşamından izler taşıyan destanlar; millî ve anonimdir.

Aşağıda Hektor ile Akhilleus’ın karşılaşmalarını ve birbirleriyle mücadelelerini anlatan 22. bölümü okuyacaksınız.

Ürkmüş geyikler gibi kente sığındılar.
Güzel surlara dayanıp kurutuyorlar terlerini,
susuzluğu gidermek için içiyorlardı kana kana.
Bu ara Akhalar, kalkanları omuzlarında, yaklaşıyorlardı.
Bir Hektor duruyordu olduğu yerde,
uğursuz bir kader mıhlamıştı onu
İlyon’un dışında Batı Kapılarının önüne.
(…)
Onu ilkin yaşlı Priamos gördü,

(…)
İhtiyar inledi, havaya kaldırdı ellerini,
dövdü başını, yalvardı sevgili oğluna,
ama Hektor, dikilmiş duruyordu kapının önünde,
Akhilleus'la savaşmak için yanıyordu.
İhtiyar uzattı kollarını, bağırdı acı acı:
"Hektor, yavrum, dostlarından uzak durma öyle,
erişirsin kaderine, bekleme bu adamı,
Senden çok üstündür Peleusoğlu,
o katı yürekli adam alt eder seni.
Keşke tanrılar onu benim sevdiğim gibi sevse,
şimdi yere serilir, kuşlar kurtlar yerdi leşini.
Korkunç bir acı da uçar giderdi yüreğimden.
Nice yiğit oğullarımdan etti beni o,
Kimini öldürdü, kimini sattı uzak adalara.
(…)
Ama sen, Akhilleus'a alt olup ölmezsen,
Halkımız daha çabuk unutur bu acıyı.
(…)"
İhtiyar böyle dedi, avuç avuç yoldu ak saçlarını,
gene de kandıramadı yüreğini Hektor'ın.
(…)
Çok daha iyi olur karşı koymak Akhilleus'a,
ya öldürüp onu dönerim geri,
ya da onun elinden şanla ölürüm kentimin önünde.
(…)
Hektor böyle düşünüyordu olduğu yerde.
Akhilleus da gitgide yaklaşıyordu,
(…)
Onu görünce bir titreme aldı Hektor'u,
(…)
Dağlarda bir çaylak, kuşların en hızlısı,
nasıl kolayca saldırırsa ürkek bir kumruya,
kumru sıvışıp kaçar,
çaylak da keskin seslerle sıçraya sıçraya atılır üstüne,
can atar yakalamak için onu.
Akhilleus da Hektor'a doğru tıpkı öyle uçar,
Hektor da kaçar korkudan titreye titreye,
koşar Troya surlarının dibinde, dizlerinin vargücüyle.
(…)
Önde bir yiğit koşuyordu, ama
daha yiğit biri geliyordu arkadan var hızıyla,
(…)
Seyirci olmuşlardı tanrılar tekmil.
İlkin söze başladı insanların, tanrıların babası:
(…)
Hadi düşünün bakalım, tanrılar, danışın,
kurtaracak mıyız Hektor'u ölümden,
yoksa bırakacak mıyız bu yiğitliğiyle,

alt etsin onu Akhilleus, Peleusoğlu?"
(…)
bir altın terazi kurdu baba tanrı,
acıklı ölümün iki tanrıçasını koydu kefelere,
biri Akhilleus'unkiydi, biri at sürücüsü Hektor'unki.
ortasından tuttu kaldırdı teraziyi,
ağır bastı Hektor'un kara günü.
kefe düştü yuvarlandı Hades'e dek.
(…)
Gök gözlü tanrıça Athena vardı Peleusoğlu'na,
durdu yanında, söyledi kanatlı sözler:
"(…)
tepeleyeceğiz savaşa susamış Hektor'u.
Artık kurtulamaz Hektor elimizden.
Ama sen dur biraz soluk al,
gidip kandıracağım ben onu,
bak nasıl savaşacak seninle yüz yüze."
(…)
Tanrıça da yürüdü tanrısal Hektor'a doğru,
Deiphobos'a benzetmişti bedenini, yılmaz sesini.
Durdu yanında, söyledi kanatlı sözler:
"Hızlı Akhilleus fena sıkıştırıyor seni, aga,
Priamos'un kenti dolayında, çevik ayaklarıyla.
Gel birlikte karşı koyalım, püskürtelim onu."
(…)
İlkin tolgası ışıldayan Hektor dile geldi, dedi ki:
Artık kaçmam senden, Peleusoğlu, deminki gibi.
(…)
Ya sen benim elime geçersin, ya geçerim ben senin eline.
(…)
Zeus bana zaferi verir de alırsam canını,
dile gelmez saygısızlıklar göstermem sana,
ünlü silâhlarını soyar, ölünü geri veririm Akhalılara.
Sen de, Akhilleus, yap benim gibi."

Ayağıtez Akhilleus yan yan baktı, dedi ki:
"Hektor, düşmanım, antlaşmadan söz açma bana,
böyle şey olmaz insanla arslan arasında,
nasıl uyuşamazsa kurtla kuzunun gönlü,
durmadan kin beslerler birbirlerine,
bizim de dostluk yapmamız akla sığmaz,
birimiz düşüp kanıyla doyurmadan Ares'i,
o her zora dayanan savaşçıyı doyurmadan
ikimizin arasında anlaşma olmaz.
(…)
Hektor yüreğinde anladı olup biteni, dedi ki:
(…)
Artık uzakta değil kara ölüm,

ayağımın dibine geldi, kaçamam ondan.
(…)
Tolgası ışıldayan Hektor can verirken dedi ki:
“Senin ne olduğun yüzünden belli,
demirden bir yürek var göğsünde.
Ama uyanık ol, uğramayasın tanrı lânetine,
yiğit de olsan, Paris’le Apollon o gün seni,
öldürecekler Batı Kapılarının önünde.”
(…)
Hektor’un karısı henüz bir şey duymamıştı.
(…)
Bilmiyordu zavallıcık, burdan çok uzakta,
Athene alt etmişti Hektor’u, Akhilleus’un eliyle.
Ansızın surlardan doğru bir bağrışma bir inleme duydu,
titredi eli ayağı, mekik elinden yere düştü,
(…)
Hektor, neler geldi başıma!
Nasıl da bir kaderle doğmuşuz ikimiz de,
Şimdi gidiyorsun Hades ükesine,
kuytu derinlikleri altında toprağın,
dul bırakıyorsun beni bu sarayda,
zehir zıkkım bir yas içinde,
(…)
Böyle diyordu ağlaya ağlaya Hektor’un karısı.
Karşılık veriyordu kadınlar hıçkırıklarla.

Akhilleus, Hektor’ın ölüsünü Troya surlarının çevresinde sürükler. Patroklos, Akhilleus’ın karargâhında törenlerle yakılır. Hektor’ın babası Priamos, geceleyin Akha ordugâhına gider. Akhilleus’a oğlunun ölüsünü vermesi için yalvarır. Yumuşayan Akhilleus, Hektor’ın cesedini babasına verir. Hektor’ın Troya’ya getirilen cenazesi için yapılan tören ile destan sona erer.

Homeros, İlyada
(Türkçesi: Azra ERHAT, A. Kadir)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

Athene : Zeus'un kızı, erdem tanrıçası.
Deiphobos : Priamos'un oğlu, Hektor'un ve Paris'in kardeşi.
Hades : Yeraltı ülkesinin tanrısı, ölülerin kralı.
mekik : Oya yapmakta kullanılan araç.
Peleus : Akhilleus'un babası.
tekmil : Bütün, tüm.
tolga : Savaş silahından korunmak için demirden yapılmış, kimilerinde altın ve gümüş kakmalar bulunan başlık.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, Homeros tarafından MÖ IX. yy.da derlenen *İlyada* destanından alınmıştır. Bu metin, Troya Savaşı'nın ve *İlyada* destanının başkahramanı Akhilleus ile Troyalıların kahramanı Hektor arasındaki mücadelenin anlatıldığı bölümdür. Metinde sadece insanlar değil yarı tanrılar ve tanrılar da olay örgüsünün içinde yer alır. Kelime tekrarları, redif ve kafiyeler bu metindeki söyleyişin akıcılığını sağlamıştır.

Yunanlılara ait *İlyada* destanı, Akhaların Troya şehrini kuşatarak yaklaşık on yıl süren bir savaştan sonra Troyalıları yenmelerini anlatır. 24 bölümden oluşan destan, Akhilleus'ın öfkesi ile başlar ve Hektor'ın cenaze töreni ile biter.

Tarih öncesi dönemlerle ilgili tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanların yaşamlarını ve serüvenlerini anlatan, bir toplumun inançlarını, duygularını, eğilimlerini yansıtan ürünlere **mitos**; bunları bir bütün olarak ele alıp sistemli bir şekilde inceleyen bilim dalına **mitoloji** adı verilir. Mit ve mitolojiler destanlara da kaynaklık etmiştir. Destanlarda mitolojiye göre tanrılarla bağlantılı olan olay ve motifler azalırken insani özellikler artmıştır.

Destan, toplumların geçmişinde derin izler bırakmış bir olayı, özellikle de yiğitlik ve olağanüstülükleri manzum olarak öyküleyici bir şekilde anlatan edebî türlerdendir. Kahramanların olağanüstü kişilikleri, içinden çıktıkları toplumun temel özellikleri ile oluşmuştur. Bu kahramanlar, aklın alamayacağı büyük işlerin üstesinden gelir. Destanlarda olay ve kişiler olmak üzere iki unsur ağırlıktadır. Zaman ve mekân unsurlarına ayrıntılı biçimde yer verilmez. Destanlar, ulusların tarihte yer almaya başladıkları dönemlerin ilk ürünleridir. Bu nedenle bu ürünlerde onları oluşturan toplumların tarihlerinden izler görülür.

Destanlar oluşumları bakımından doğal ve yapma destan olmak üzere ikiye ayrılır: Milletlerin yaşamında derin izler bırakan tarihsel ya da toplumsal bir olayın sözlü gelenekte olgunlaştıktan sonra destan geleneğini bilen biri tarafından derlenmesiyle oluşan destanlara **doğal destan** denir. Doğal destanların oluşumları üç safhada gerçekleşir. Birinci safha, tarihsel olayın ortaya çıktığı çekirdek dönemidir. Toplumun belleğinde derin ve sarsıcı izler bırakan bir olay, zaman içinde gelişerek büyür; farklı söyleyişlerle ve eklemelerle zenginleşir. İkinci safhada ozanlar toplumun dilinde zenginleşen ve efsaneleşen olayları düşsel dünyalarında geliştirerek saz eşliğinde dillendirirler. Destan yazıya geçmediği için bu dönemde de büyüyüp gelişmeye devam eder. Son safha, destan geleneğini bilen bir kişinin destanın tüm varyantlarını elde ettikten sonra destanı yeniden oluşturup yazıya geçirmesidir.

Yunanlıların *İlyada* dışında *Odysseia (Odisse)*, İranlıların *Şehnâme*, Finlerin *Kalevala (Kalevala)*, Fransızların *Chanson de Roland (Şanson de Rölant)*, Sümerlerin *Gılgamış*, Almanların *Nibelungenlied (Nibelungenlid)* , İngilizlerin *Beowulf (Biwolf)*, İspanyolların *Le Cid (Lö sid)*, Rusların *İgor*, Hintlerin *Ramayana* ve *Mahabharata (Mahabarata)*, Japonların *Şinto* adlı destanları dünyaca ünlü doğal destanlara örnektir. Türk edebiyatında ise *Alp Er Tunga*, *Oğuz Kağan*, *Şu*, *Ergenekon*, *Bozkurt*, *Türeyiş* destanları doğal destanlardır.

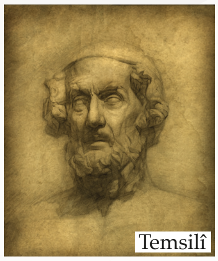
Herhangi bir tarihî olayın bir ozan tarafından destan kurallarına uygun olarak yazılmasıyla oluşan destanlara **yapma destan** denir. Tasso'nun (Taso) *Kurtarılmış Kudüs*, Ariosto'nun (Ariyosto) *Çılgın Orlando*, Dante'nin *İlahi Komedya* adlı eserleri İtalyan edebiyatının; Vergilius'un (Vercilyus) *Aeneis* adlı eseri Latin edebiyatının; Milton'ın (Miltın) *Kaybolmuş Cennet* adlı eseri İngiliz edebiyatının; Mehmet Âkif Ersoy'un *Çanakkale Şehitlerine*, Cahit Külebi'nin *Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda* Türk edebiyatının yapma destan örneklerindendir.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. “O katı yürekli adam alt eder seni.” cümlesindeki altı çizili kelime gruplarının anlamlarını cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK’nin Türkçe Sözlük’ünden kontrol ediniz.
2. Okuduğunuz metindeki kahramanlardan Akhilleus ile Hektor’ın kişilik özelliklerini metinden yola çıkarak açıklayınız.
3. Metinde anlatıcının kim olduğunu ve hangi tip bakış açısı kullandığını belirleyiniz.
4. Hektor’ın ölümü üzerine eşinin nasıl bir tepki gösterdiğini, hangi ruh hâli içerisinde olduğunu metindeki dizelerden örnek göstererek belirtiniz.
5. Okuduğunuz metinden alınan “bir altın terazi kurdu baba tanrı, / acıklı ölümün iki tanrıçasını koydu kefelere, / biri Akhilleus’unkiydi, biri at sürücüsü Hektor’unki. / ortasından tuttu kaldırdı teraziyi, / ağır bastı Hektor’un kara günü. / kefe düştü yuvarlandı Hades’e dek.”dizelerinden yola çıkarak o dönemdeki kader anlayışıyla ilgili çıkarımlarda bulununuz.
6. Okuduğunuz metinde kalıp olarak kullanılan ve yinelenen ifadeleri gösteriniz, bu kullanımların metnin anlatımına nasıl bir katkı sağladığını belirtiniz.
7. Metinde, tanrıların olayların akışına müdahale ettikleri bölümleri gösteriniz.
8. Hektor ve Akhilleus, aralarındaki mücadelenin sonunda birbirlerine nasıl bir tavır alacaklarını ifade ederler? Metinden hareketle açıklayınız.
9. Tanrılar olaylara müdahale etmeselerdi Akhilleus ile Hektor’ın mücadelesi nasıl sonuçlanabilirdi?
10. Okuduğunuz metinde, doğadan alınan ve benzetme yapmak için kullanılan varlıkları belirleyip söyleyiniz.
11. Okuduğunuz metnin şekil özellikleriyle ilgili çıkarımlarda bulununuz.
12. Metin destan türünün hangi özelliklerini taşımaktadır? Metinden örneklerle açıklayınız.

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

HOMEROS: Nerede doğduğu ve ne zaman yaşadığı kesin olarak bilinmemektedir. Egeli olduğu sanılan Homeros, sözlü edebiyat geleneğini sürdüren bir ozandı. Homeros’un önemi, sözlü gelenekte doğan hikâyelere artık değiştirilemeyecek kesin biçimlerini vererek *İlyada* ve *Odysseia* adlı destanları derlemiş olmasından kaynaklanır. Bu iki büyük destan, Yunan mitolojisi için hem ilk hem de en büyük yazılı kaynaktır. Homeros’un derlediği destanlar yüzyıllar boyunca özellikle güzel sanatlarda sanatçılara ilham kaynağı olmuştur.

DİL BİLGİSİ

1. “Dağlarda bir çaylak, kuşların en hızlısı / Nasıl kolayca saldırırsa ürkek bir kumruya” dizelerindeki “ürkek bir kumru” sıfat tamlamasında bir ad hem niteleme hem belirtme sıfatı almıştır. **Siz de metinden buna benzer örnekler bulunuz. Bulduğunuz örneklerin altını çiziniz.**
2. **Okuduğunuz metinden alınan** “Sen öldün Hektor, kol kanat olamazsın ona” **dizesinde virgül, sıralı cümleleri ayırmak için kullanılmıştır. Siz de okuduğunuz metinden virgülün diğer kullanım amaçlarına örnekler bulunuz.**

2. METİN

Hazırlık

1. Yaşadığınız yer ile ilgili okuduğunuz veya büyüklerinizden dinlediğiniz bir efsane anlatınız.
2. "Efsane" kelimesinin size çağrıştırdıklarını sözlü olarak ifade ediniz.

ŞAHMERAN VE LOKMAN HEKİM EFSANESİ

Vaktiyle binlerce yılanın yaşadığı bir mağaraya yanlışlıkla giren bir adam, yılanlar tarafından yakalanıp padişahları Şahmeran'a götürülür. Adam Şahmeran'a kendisini öldürmemesi için yalvarır. Şahmeran adama canını bağışlayacağını ancak kendisini buradan çıkaramayacağını söyler. Şahmeran, yerini bilen birini serbest bırakarak kendi hayatını tehlikeye atmak istememektedir. Şahmeran adama çok iyi davranır. Adamın bir dediği iki edilmeden bütün ihtiyaçları karşılanır. Adam günlerinin büyük bölümünü Şahmeran'la sohbet ederek geçirir.

Ne kadar rahat da olsa gerçek dünyadan uzak bir mağarada süren bu hayattan sıkılan adam bir gün yeryüzüne dönmek için Şahmeran'dan izin ister. Şahmeran adama ona güvendiğini ifade ederek yerini kimseye söylememesini tembih eder. Ancak kendisini gördüğü için vücudunun pul pul olacağını bu yüzden vücudunu kimseye göstermemesi gerektiğini de söyler. Yeryüzünde normal hayatına dönen adam, Şahmeran'ı gördüğünü hiç kimseye söylemez.

> **Bilginiz Olsun**
> Sözlü geleneğin ürünlerinden biri olan efsaneler; destan, şiir, hikâye, roman, tiyatro gibi pek çok türe konu yönüyle kaynaklık etmiştir.

Bu arada padişahın kızı hasta olmuş, tedavisi için bütün ülke seferber edilmiştir. Kızın iyileşmesini en çok isteyenlerden biri de vezirdir. Gerçek amacı kızla evlenip oğlu olmayan padişahın yerine ülke yönetimini ele geçirmek olan vezir, bütün büyücüleri toplayarak bu hastalığa çare bulmalarını ister. Büyücülerden birisi Şahmeran'ın bulunup öldürülmesi ve vücudundan alınacak bazı parçaların kaynatılıp içirilmesi durumunda kızın iyi olacağını söyler. Şahmeran'ı bulabilmek için de vücudu pullu kişilerin aranması gerektiğini ekler.

Vezir ülkede herkesi zorunlu olarak hamama götürüp soydurarak Şahmeran'ı gören kişiyi bulur. Adama baskı kurar, adam yerini söylemez. Adamın ailesini esir alır. Adam Şahmeran'ı kendisinin öldüreceğini vaat ederek mağaraya gider. Şahmeran'a bütün gerçekleri anlattıktan sonra ne yapması

gerektiğini sorar. Şahmeran: "Ölümümün senin elinden olacağını zaten biliyordum" diyerek kendisini öldürmesini ancak bunun gizli tutulmasını ister. Çünkü öldüğü duyulursa dünyadaki bütün yılanlar insanlardan öç almaya kalkacaklardır.

Daha sonra "Kuyruğumun suyunu kaynat ve vezire içir ki kısa zamanda ölsün. Gövdemin suyunu kaynat ve kıza içir ki iyileşsin. Kafamın suyunu kaynat ve iç ki Lokman Hekim olasın" diye ekler. Adam biraz da buruk bir şekilde bunları dinler. Şahmeran yılanlara adamın misafiri olarak gideceğini çok uzun yıllar dönmeyeceğini kendisini merak etmemelerini söyler ve birlikte yeryüzüne çıkarlar. Adam Şahmeran'ı öldürüp dediklerini yapar. Vezir ölür. Kız iyileşir ve kendisi de Lokman Hekim olur.

Anonim
(haz. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN, Adana Efsaneleri)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

seferber etmek : Bir iş, bir amaç için bütün olanakları kullanmak.
Şahmeran : Başı insan, gövdesi yılan biçiminde olduğuna inanılan efsanevi yaratık.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, sözlü geleneğin ürünlerinden biri olan efsane türüne örnektir. Efsanede yılanların şahı olarak sözlü kültürde yer etmiş, Şahmeran'la misafir ettiği adam arasındaki dostluk ve sonrasında adamın nasıl Lokman Hekim olduğu anlatılmıştır. Bu anlatımda, halkın konuştuğu sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

İnsanlar; yaşadığı coğrafyaya ait önemli gördükleri kişileri, nesneleri ve mekânları kutsallaştırır ve sırrını çözemedikleri konuları çeşitli biçimlerde yorumlar. Bunlara, yaşanmış bazı olayları da ekleyip nesilden nesile aktarırlar. Kutsallaştırma, yorumlama ve aktarmaların pek çoğu sözlü olarak yayılır. Böylece bir sözlü kültür oluşur.

Efsaneler; insanlarla insanı, coğrafyayı, diğer varlıkları, maneviyatı birbirine gönül bağı ile bağlayan unsurlardır. Sözlü kültürün önemli bir parçası olan ve dilden dile aktarılarak bugüne kadar ulaşan efsaneler; her türlü üslup kaygısından uzak, hazır kalıplara yer vermeyen, kısa anlatılardır. Olağanüstü olaylar ya da insanüstü güçleri elinde tutan kişilere bu türde sıkça rastlanır. Efsaneler içerdikleri konulara göre yaradılış efsaneleri; oluşum ve dönüşüm efsaneleri; tarihî efsaneler; olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler; dinî efsaneler (Dinî konulardaki efsanelere eskiden menkıbe denirdi.) gibi adlar alır.

Efsaneler; halkın çaresizliklerini, umutlarını, özlemlerini, dünya görüşlerini halk edebiyatının diğer türlerinden daha açık belirtir. Çünkü efsanede "inanış" söz konusudur. Bu yönüyle efsaneler masaldan ayrılır, hikâye ve destana yaklaşır. Efsanede anlatılanlar; halkın arasında doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Hatta efsaneler inandırıcılığını artırmak için içerdiği konuyla ilgili olaylarda, zamanda ve mekânda ayrıntılara girerek bu konuyla ilgili tanık gösterir. Günümüzde ise efsaneler artık inanç konusu olma niteliğini yitirmiştir. "Eskiden böyle inanırlarmış.", "Güya böyle olmuş." gibi ifadeler bu çeşit söylentilerin "eskiden" inanma konusu olduğunu belirtir.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metinde geçen "Çünkü öldüğü duyulursa dünyadaki bütün yılanlar insanlardan <u>öç almaya</u> kalkacaklardır." cümlesinde altı çizili kelime grubunun anlamını cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.

2. Şahmeran'ın, misafir ettiği kişinin elinden öleceğini bile bile ona karşı iyi niyetli olmasının sebebi ne olabilir?
3. Metindeki hangi unsurlar masallarla benzerlik göstermektedir? Açıklayınız.
4. Okuduğunuz metinde olağanüstü unsurları belirleyerek bunların metnin türüne katkısını açıklayınız.
5. Okuduğunuz metinde geçen kişilerin özelliklerini söyleyiniz.
6. Metindeki temel çatışmadan hareketle metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
7. Metnin olay örgüsünü olayların gerçekleşme sırasına göre belirleyiniz.
8. Metinde anlatıcı ve bakış açısının işlevini söyleyiniz. Seçilen bakış açısının metnin dil ve anlatımını nasıl etkilediğini belirtiniz.
9. "Efsaneler oluştuğu toplumun yaşamından, inanışlarından, gelenek ve göreneklerinden izler taşır." Bu bilgiye göre, okuduğunuz metinde toplumun sosyal ve kültürel yaşamıyla ilgili hangi unsurlara rastlıyorsunuz?
10. Metnin anlatıcısı siz olsaydınız metinde hangi kişileri veya olayları değiştirmek isterdiniz? Düşüncelerinizi nedenleriyle açıklayınız.

DİL BİLGİSİ

1. Aşağıdaki parçada geçen sıfat tamlamalarını bularak tamlamaların altını çiziniz. Bunların parçadaki kullanım işlevlerini belirleyiniz.

Bu arada padişahın kızı hasta olmuş, tedavisi için bütün ülke seferber edilmiştir. Kızın iyileşmesini en çok isteyenlerden biri de vezirdir. Gerçek amacı kızla evlenip oğlu olmayan padişahın yerine ülke yönetimini ele geçirmek olan vezir, bütün büyücüleri toplayarak bu hastalığa çare bulmalarını ister. Büyücülerden birisi Şahmeran'ın bulunup öldürülmesi ve vücudundan alınacak bazı parçaların kaynatılıp içirilmesi durumunda kızın iyi olacağını söyler. Şahmeran'ı bulabilmek için de vücudu pullu kişilerin aranması gerektiğini ekler.

2. Aşağıdaki parça okuduğunuz metinden alınmıştır. Bu parçada geçen noktalama işaretlerinin parçadaki kullanım amaçlarını açıklayınız.

Vezir ülkede herkesi zorunlu olarak hamama götürüp soydurarak Şahmeran'ı gören kişiyi bulur. Adama baskı kurar, adam yerini söylemez. Adamın ailesini esir alır. Adam Şahmeran'ı kendisinin öldüreceğini vaat ederek mağaraya gider. Şahmeran'a bütün gerçekleri anlattıktan sonra ne yapması gerektiğini sorar. Şahmeran: "Ölümümün senin elinden olacağını zaten biliyordum" diyerek kendisini öldürmesini ancak bunun gizli tutulmasını ister. Çünkü öldüğü duyulursa dünyadaki bütün yılanlar insanlardan öç almaya kalkacaklardır.

ARAŞTIRINIZ

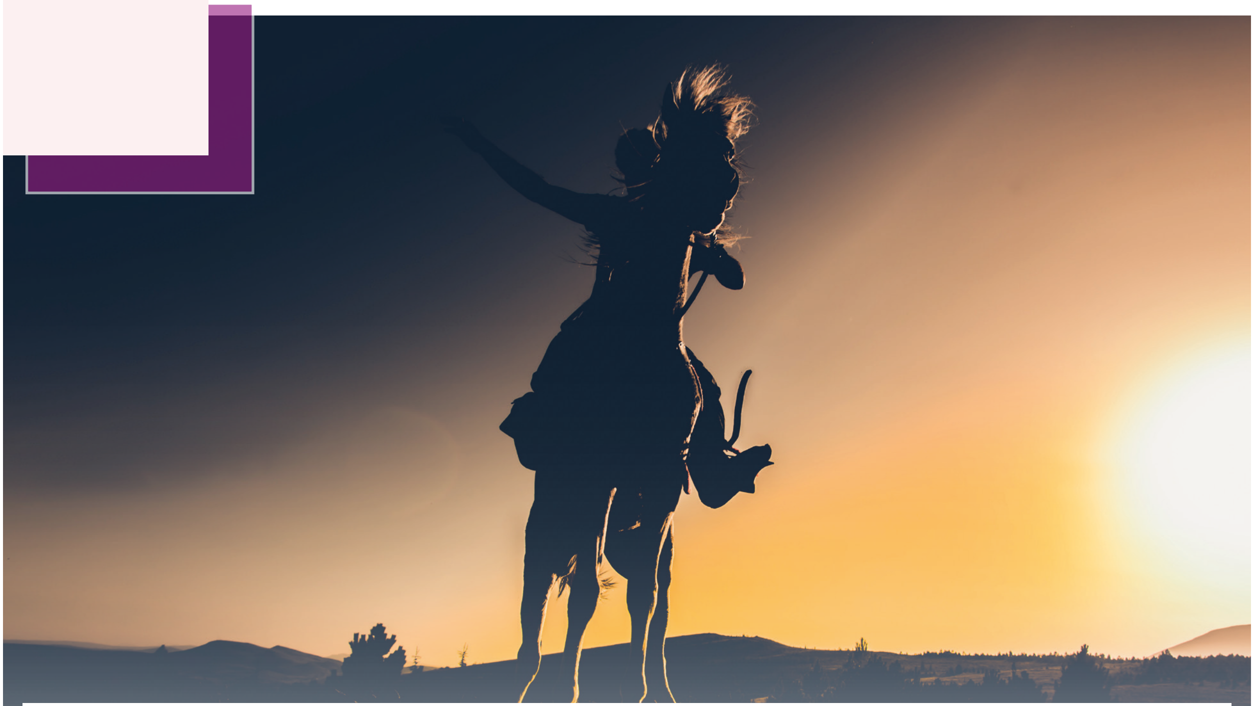
Yakın çevrenizdeki varlıklar, mekânlar, tarihî olaylar, tabiat olayları ve inanışlarla ilgili efsaneleri sözlü kültür kaynaklarından araştırarak derleyiniz. Derlediğiniz efsaneleri sözlü iletişim ve yazma bölümünde kullanmak üzere hazır bulundurunuz.

3. Metin

Hazırlık

1. Destanların edebiyatımız ve tarihimiz açısından nasıl bir önem taşıdığını düşünüyorsunuz?
2. Dünyada pek çok millet bulunmasına karşın hepsinin kendilerine ait doğal birer destanlarının olmamasının nedeni sizce ne olabilir?

OĞUZ KAĞAN DESTANI

Yine günlerden bir gün Ay Kağan'ın gözü parladı. Doğum ağrıları başladı ve bir erkek çocuk doğurdu. Bu çocuğun yüzü gök; ağzı ateş (gibi) kızıl; gözleri elâ; saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daha güzeldi.

Bu çocuk anasının göğsünden ilk sütü emdi ve bir daha emmedi. Çiğ et, çorba (...) istedi. Dile gelmeğe başladı; kırk gün sonra büyüdü, yürüdü ve oynadı. Ayakları öküz ayağı gibi; beli kurt beli gibi; omuzları samur omuzu gibi; göğsü ayı göğsü gibi idi. Vücudu tamamen tüylü idi. At sürüleri güder, ata biner ve av avlardı. Günlerden ve gecelerden sonra yiğit oldu. Bu…

O çağda, orada büyük bir orman vardı; bir çok dereler ve ırmaklar vardı. Buraya gelen avlar ve burada uçan kuşlar çoktu. Bu ormanın içinde büyük bir gergedan vardı. At sürülerini ve halkı yerdi. Büyük ve yaman bir canavardı. Ağır bir eziyetle halkı ezmişti. Oğuz Kağan cesur bir adamdı. Bu gergedanı avlamak istedi. Günlerden bir gün ava çıktı. Kargı, yay, ok, kılıç ve kalkanla ava gitti.

Bir geyik ele geçirdi, onu söğüt dalı ile bir ağaca bağladı ve gitti.

Sonra sabah oldu. Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki: Gergedan geyiği almış.

Sonra Oğuz Kağan bir ayı tuttu, onu altın kuşağı ile ağaca bağladı, gitti.

Yine sabah oldu. Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki: Gergedan ayıyı da almış.

Bilginiz Olsun

Destanda adı geçen ve destanın başkahramanı olan Oğuz Kağan'ın, aslında MÖ 209-174 yılları arasında hükümdarlık yapan Asya Hun Hükümdarı Mete (Motun) Han olduğu bilinmektedir.

Bu sefer o ağacın dibinde (kendisi) durdu. Gergedan geldi ve başı ile Oğuz'un kalkanına vurdu. Oğuz kargı ile gergedanın başına vurdu ve onu öldürdü. Kılıcı ile başını kesti, aldı gitti.

Tekrar geldiği zaman gördü ki: Bir ala doğan gergedanın bağırsaklarını yemektedir. Yay ve okla ala doğanı öldürdü ve başını kesti. Ala doğanın resmi budur:

Sonra dedi ki: (Gergedan) geyiği yedi, ayıyı yedi. Kargım onu öldürdü; demir olsa (olduğu için). Gergedanı ala doğan yedi, okum onu öldürdü; bakır olsa (olduğu için) dedi, gitti. Gergedanın resmi budur:

Yine günlerden bir gün Oğuz Kağan bir yerde Tanrıya yalvarmakta idi. Karanlık bastı. Gökten bir gök ışık indi. Güneşten ve aydan daha parlaktı. Oğuz Kağan oraya yürüdü ve gördü ki:

O ışığın içinde bir kız var, yalnız oturuyor. Çok güzel bir kızdı. Başında (alnında?) ateşli ve parlak bir beni vardı, demir kazık (kutup yıldızı) gibi idi. O kız öyle güzeldi ki, gülse, Gök Tanrı gülüyor; ağlasa Gök Tanrı ağlıyordu. Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti; sevdi, aldı.

(…)

Kız gebe kaldı. Günler ve gecelerden sonra (gözleri) parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Gün adını koydular; ikincisine Ay adını koydular; üçüncüsüne de Yıldız adını koydular.

Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitti. Önünde, bir göl ortasında, bir ağaç gördü. Bu ağacın kovuğunda bir kız vardı, yalnız oturuyordu. Çok güzel bir kızdı. Gözü gökten daha gök idi; saçı ırmak gibi dalgalı idi; dişi inci gibi idi. Öyle güzeldi ki, eğer yeryüzünün halkı onu görse: Eyvâh! ölüyoruz der ve (tatlı) süt, (acı) kımız olurdu.

Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti. Yüreğine ateş düştü; onu sevdi, aldı.

(…)

(Kız) gebe kaldı. Günler ve gecelerden sonra (gözleri) parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Gök adını koydular; ikincisine Dağ adını koydular; üçüncüsüne Deniz adını koydular.

Sonra Oğuz Kağan büyük bir toy (ziyâfet) verdi. Halka emir (verdi ki…) (Oğuz Kağan) halkı çağırınca, ahâli birbirine danıştı ve geldi. Oğuz Kağan kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Türlü yemekler, (...), tatlılar ve kımızlar yediler ve içtiler. Toydan sonra Oğuz Kağan beylere ve halka buyruk verdi ve

Ben sizlere oldum kağan,
Alalım yay ile kalkan,
Nişan olsun bize buyan,
Bozkurt olsun (bize) uran,
Demir kargı olsun orman,
Av yerinde yürüsün kulan,
Daha deniz, daha müren,
Güneş bayrak, gök kurıkan,

dedi. Ondan sonra Oğuz Kağan dört bir yana emirler yolladı; tebliğler yazdı ve elçilere verip gönderdi. Bu tebliğlerde şöyle yazılmıştı:

Ben Türk-Uygurlar'ın kağanıyım ve yer yüzünün dört köşesinin kağanı olsam gerektir. Sizden itaat dilerim. Kim benim emirlerime baş eğerse, hediyelerini kabul ederek, onu dost edinirim. Kim baş eğmezse, gazaba gelirim; düşman sayarak, ona karşı asker çıkarır ve derhal baskın yapıp onu astırır ve yok ettiririm.

Yine o zamanlarda sağ yanda *Altun Kağan* adında bir kağan vardı. Bu Altun Kağan, Oğuz Kağan'a elçi gönderdi. Pek çok altın, gümüş takdim etti ve yâkut taşlar alıp, pek çok cevâhir yollıyarak, bunları Oğuz Kağan'a saygı ile sundu. Ona itaat etti, iyi hediyelerle dostluk temin etti ve onunla dost oldu.

Sol yanında *Urum* adında bir kağan vardı. Bu kağanın askeri ve şehirleri pek çoktu. Bu Urum Kağan, Oğuz Kağan'ın emrini dinlemezdi. Onun arkasından gitmezdi. Ben onun sözünü tutmam diyerek emrine bakmadı. Oğuz Kağan gazaba gelerek onun üzerine yürümek istedi; bayrağını açarak, askeriyle ona karşı yürüdü.

Kırk gün sonra *Buz Dağ* adında bir dağın eteğine geldi. Çadırını kurdurdu ve sessizce uyudu. Tan ağarınca Oğuz Kağan'ın çadırına güneş gibi bir ışık girdi. O ışıktan gök tüylü ve gök yeleli büyük bir erkek

kurt çıktı. Bu kurt Oğuz Kağan'a hitap etti ve: Ey Oğuz, sen Urum üzerine yürümek istiyorsun; ey Oğuz, ben senin önünde yürümek istiyorum dedi.

Ondan sonra Oğuz Kağan çadırını dürdürdü ve gitti. Gördü ki, askerin önünde gök tüylü ve gök yeleli büyük bir erkek kurt yürümektedir ve kurdun ardı sıra ordu gelmektedir.

Gök tüylü ve gök yeleli bu büyük erkek kurt bir kaç gün sonra durdu. Oğuz Kağan da askeri ile durdu. Burada *İtil Müren* adında bir deniz vardı. Bu İtil Müren'in kenarında bir kara dağın önünde savaş başladı. Okla, kargı ile ve kılıçla vuruştular. Askerlerin arasında vuruşma çok oldu, halkın gönüllerinde kaygı çok oldu. Boğuşma ve vuruşma öyle yaman oldu ki, İtil Müren'in suyu zencefre gibi baştan başa kıp kırmızı oldu. Oğuz Kağan yendi ve Urum Kağan'ın hanlığını ve halkını aldı. Onun ordugâhına pek çok cansız ve pek çok canlı ganîmet düştü.

Urum Kağan'ın bir kardeşi vardı. Adı *Uruz Bey* idi. Bu Uruz Bey oğlunu dağ başında, derin ırmak arasında iyi tahkim edilmiş bir şehre yolladı ve: Şehri korumak gerek, sen şehri bizim için koru ve savaştan sonra bize gel, dedi.

Oğuz Kağan bu şehre yürüdü. Uruz Bey'in oğlu ona çok altın ve gümüş yolladı ve dedi ki: Ey (Oğuz Kağan), sen benim kağanımsın; babam bana bu şehri verdi ve: "Şehri korumak gerektir; sen de şehri benim için koru ve savaştan sonra gel" dedi. Babam (sana) kızdı ise, bu benim suçum mudur? Ben senin emrini yerine getirmeğe hazırım. *Bizim devletimiz senin devletindir; bizim uruğumuz senin ağacının yemişindendir.* Tanrı sana yer vermek lutfunda bulunmuş; ben sana başımı ve devletimi veriyorum; sana vergi veririm ve dostluktan çıkmam, dedi. Oğuz Kağan, bu yiğitin sözünü iyi gördü, sevindi, güldü ve sen bana çok altın yollamışsın ve şehri iyi korumuşsun dedi. Onun için ona *Saklap* adını koydu ve onunla dost oldu.

Sonra Oğuz Kağan askerleriyle *İtil* adındaki ırmağa geldi. İtil büyük bir ırmaktır. Oğuz Kağan onu gördü ve: İtil'in suyunu nasıl geçeriz? dedi.

Asker arasında iyi bir bey vardı. Onun adı, *Uluğ Ordu Bey* idi. O akıllı ve… bir erdi; gördü ki, bu yerde pek çok dal ve pek çok ağaç… O ağaçları… kesti ve bu ağaçlara yattı, geçti. Oğuz Kağan sevindi, güldü ve: sen burada bey ol; senin adın *Kıpçak Bey* olsun dedi.

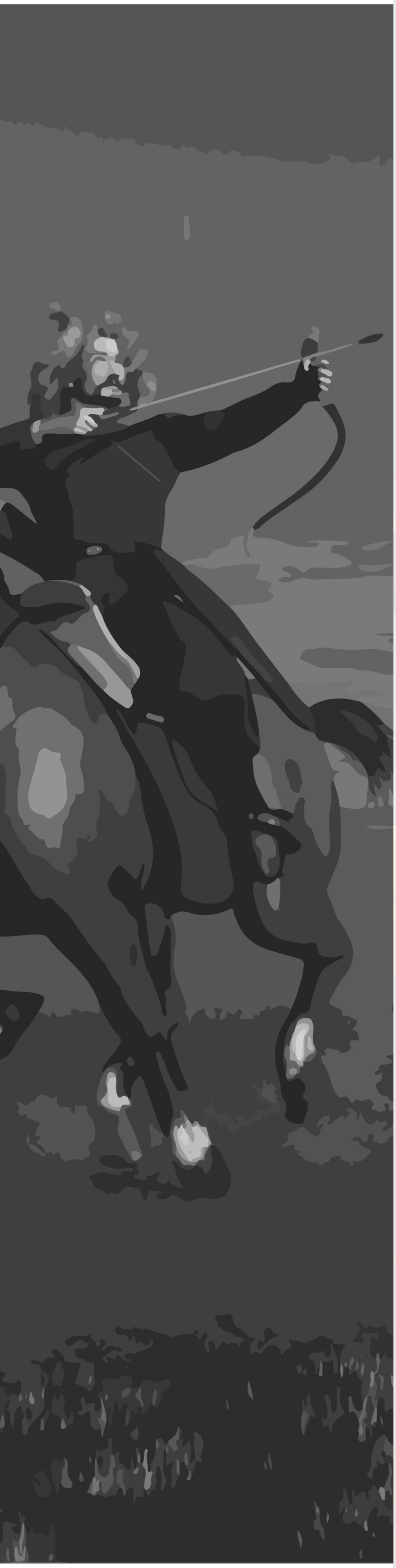
Yine ilerlediler. Ondan sonra Oğuz Kağan yine gök tüylü ve gök yeleli erkek kurdu gördü. O kurt Oğuz Kağan'a: Şimdi, Oğuz, sen asker ile buradan yürüyerek, halkı ve beyleri götür; ben önden sana yol gösteririm, dedi.

Tan ağarınca, Oğuz Kağan gördü ki, erkek kurt askerin önünde yürümektedir; sevindi ve ilerledi.

Oğuz Kağan her zaman bir alaca ata binerdi. O, bu atı pek çok severdi. Yolda bu at gözden kaybolup kaçtı. Burada büyük bir dağ vardı. Üstünde don ve buz vardı. Onun başı soğuktan ap ak idi. Onun için adı *Buz Dağ* idi. Oğuz Kağan'ın atı bu Buz Dağ'ın içine kaçtı, gitti. Oğuz Kağan bundan çok eziyet ve ızdırap çekti. Asker arasında bir kahraman bey vardı. Ne tanrıdan, ne de şeytandan korkardı. Yürüyüşe ve soğuğa dayanıklı bir erdi. O bey dağlara girdi, yürüdü. Dokuz gün sonra atı Oğuz Kağan'a getirdi. Buz Dağ'da çok soğuk olduğundan, o bey kara sarılmıştı, bembeyazdı. Oğuz Kağan sevinçle güldü ve: Sen buradaki beylere baş ol ve senin adın ebediyen *Karluk* olsun dedi. Ona çok mücevher bağışladı ve ilerledi.

Yolda büyük bir ev gördü. Bu evin duvarı altından, pencereleri gümüşten ve çatısı demirdendi. Kapalı idi ve anahtar yoktu. Asker arasında pek becerikli bir adam vardı. Adı *Tömürdü Kağul* idi. Ona buyurdu: Sen burada kal ve çatıyı aç; açtıktan sonra orduya gel. Bunun üzerine ona *Kalaç* (Kal! aç!) adını koydu ve ilerledi.

Yine bir gün gök tüylü ve gök yeleli erkek kurt durdu. Oğuz Kağan da durdu ve çadırını kurdurdu. Bu, tarlasız ve çorak bir yerdi. Buraya *Çürçet* diyorlardı. Büyük bir yurt idi; atları çok, öküzleri ve buzağıları çok, altın ve gümüşleri çok, cevahirleri çoktu. Burada *Çürçet Kağan* ve onun halkı Oğuz Kağan'a karşı geldiler. Vuruşma ve çarpışma başladı. Oklarla, kılıçlarla vuruştular. Oğuz Kağan yendi, Çürçet Kağan'ı mağlup etti, öldürdü; (...) ve Çürçet halkını kendisine tabi kıldı. Vuruşmadan sonra Oğuz Kağan'ın askerlerine, maiyetine ve halkına öyle büyük bir ganîmet düştü ki, yüklemek ve götürmek için at, katır ve öküz az geldi. Oğuz Kağan'ın askeri arasında tecrübeli ve gâyet becerikli bir adam vardı. Onun adı *Barmaklığ Çosun Billig* idi. Bu becerikli usta, bir araba yaptı. Arabaya cansız ganîmetleri yükledi. Arabanın ön tarafına canlı ganîmetleri koydu. Onlar çektiler, gittiler. Oğuz Kağan'ın maiyeti ve halkı, hepsi bunu gördü ve şaşırdı. Onlar

da araba yaptılar. Bunlar arabayı çekerken (durmadan): Kanga! kanga! diye bağırıyorlardı. Onun için onlara *Kanga* adını koydular. Oğuz Kağan arabaları gördü, güldü ve Kanga kanga ile cansızı canlı yürütsün; sizin adınız *Kangaluğ* olsun ve (bunu) araba göstersin (?) dedi, gitti.

Ondan sonra yine bu gök tüylü ve gök yeleli erkek kurtla Hint, Tangut ve Suriye taraflarına yürüdü. Pek çok vuruşmadan ve pek çok çarpışmadan sonra onları aldı ve kendi yurduna kattı; onları yendi ve kendisine tâbi kıldı.

Yine söylenmeden kalmasın ve belli olsun ki, cenupta *Barkan* denilen bir yer vardır, çok zengin bir yurttur ve çok sıcak bir yerdir. Burada çok av ve çok kuş vardır. Altını, gümüşü ve cevâhiri çoktur. Halkının çehresi hep kap karadır. Bu yerin kağanı *Masar* adında bir kağandı. Oğuz Kağan onun üzerine yürüdü. Çok yaman bir vuruşma oldu. Oğuz Kağan yendi, Masar Kağan kaçtı. Oğuz onu hükmü altına aldı, yurdunu ele geçirdi, gitti. Onun dostları çok sevindiler, düşmanları çok üzüldüler. Oğuz Kağan yendi. Sayısız eşyâ, at aldı ve yurduna, evine doğru yola koyuldu, gitti.

Yine söylenmeden kalmasın ve belli olsun ki, Oğuz Kağan'ın yanında ak sakallı, kır saçlı, uzun tecrübeli bir ihtiyar vardı. O, anlayışlı ve asil bir adamdı. Oğuz Kağan'ın nâzırı idi. Adı *Ulug Türük* idi. Günlerden bir gün uykuda bir *altın yay* ve *üç gümüş ok* gördü. Bu altın yay gün doğusundan ta gün batısına kadar ulaşmıştı ve bu üç gümüş ok şimale doğru gidiyordu. Uykudan uyanınca düşte gördüğünü Oğuz Kağan'a anlattı ve dedi ki: Ey kağanım, senin ömrün hoş olsun; ey kağanım, senin hayâtın hoş olsun. Gök Tanrı düşümde verdiğini hakikate çıkarsın. Tanrı bütün dünyayı senin uğruna bağışlasın!

Oğuz Kağan Uluğ Türük'ün sözünü beğendi; onun öğüdünü dinledi ve öğüdüne göre yaptı. Ondan sonra sabah olunca büyük ve küçük oğullarını çağırttı ve: Benim gönlüm avlanmak istiyor. İhtiyar olduğum için benim artık cesaretim yoktur; Gün, Ay ve Yıldız, *doğu* tarafına sizler gidin; Gök, Dağ ve Deniz sizler de *batı* tarafına gidin dedi.

Ondan sonra üçü doğu tarafına, üçü de batı tarafına gittiler.

Gün, Ay ve Yıldız çok av ve kuş avladıktan sonra, yolda bir *altın yay* buldular; onu aldılar ve babalarına verdiler. Oğuz Kağan sevindi, güldü, yayı üçe böldü ve: Ey büyük (oğullarım), yay sizlerin olsun; yay gibi okları göğe kadar atın dedi.

Gök, Dağ ve Deniz çok av ve çok kuş avladıktan sonra, yolda *üç gümüş ok* buldular; aldılar ve babalarına sundular. Oğuz Kağan sevindi, güldü, okları üçe üleştirdi ve: Ey küçük (oğullarım), oklar sizlerin olsun. Yay oku attı; sizler de ok gibi olun dedi.

Ondan sonra Oğuz Kağan büyük kurultay topladı. Maiyetini ve halkını çağırttı. Onlar geldiler ve müşâvere ettiler. Oğuz Kağan büyük ordugâh… sağ yanına kırk kulaç direk diktirdi; üstüne bir altın tavuk koydu; altına bir ak koyun bağladı. Sol yanına kırk kulaç direk diktirdi. Üstüne bir gümüş tavuk koydu; dibine bir kara koyun bağladı. Sağ yanda Bozuklar oturdu; sol yanda Üç Oklar oturdu. Kırk gün, kırk gece yediler, içtiler ve sevindiler.

Sonra Oğuz Kağan oğullarına yurdunu üleştirip verdi ve:

Ey oğullarım, ben çok yol aştım; çok vuruşmalar gördüm; çok kargı ve çok ok attım; atla çok yürüdüm; düşmanları ağlattım, dostlarımı güldürdüm. Ben Gök Tanrı'ya (borcumu) ödedim. Şimdi yurdumu size veriyorum dedi…

Anonim, Oğuz Kağan Destanı

(haz. Muharrem ERGİN, Oğuz Kağan Destanı)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

aklı gitmek : Şaşırmak, korkmak.
Bozuk : (Metinde) Boz Ok.
buyan : Baht, uğur.
cenup : Güney.
cevâhir : Elmas, yakut vb. değerli taşlar, mücevher.
dile gelmek : Konuşmak, dillenmek.
gazap : Öfke, kızgınlık, hiddet.
kargı : (Metinde) Silah olarak kullanılan, ucu sivri ve demirli uzun mızrak.
kımız : Kısrak sütünün mayalanmasıyla yapılan, eski bir Türk içeceği.
kulan : Katır, yaban eşeği.
kurıkan : Çadır.
maiyet : Üst görevli kimsenin yanında bulunan kimseler.
müren : Irmak.
müşavere etmek : Danışmak.
samur : Sansargillerden, Kuzey Avrupa'da yaşayan, çok yumuşak ince tüyleri olan küçük hayvan.
şimâl : Kuzey.
takdim etmek : Sunmak, tanıtmak.
tahkim etmek : Kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak.
tebliğ : Bildirme, haber verme.
uran : Savaş bağırışı.
uruk : Soy, sülale.
üleştirmek : Pay ederek dağıtmak, bölüştürmek.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, İslamiyet'in kabulünden önceki Türk destanlarından biri olan Oğuz Kağan Destanı'dır. Destanda olaylar, Oğuz Kağan'ın doğumuyla başlamakta ve kahramanlıkları, evlilikleri, komşu boylarla mücadeleleri vb. ile devam etmektedir. Tüm bunlar olağanüstü bir şekilde anlatılır. Bu destanda olaylar ve kahramanlar, olağanüstü unsurlarla verilmiştir. Destanlarda zaman ve mekân belirsizdir. Genellikle "bir ormanda, bu çağda, bu yerde" gibi kullanımlar söz konusudur. Okuduğunuz bu destanda da olayların ne kadar sürdüğü, nerelerde geçtiği ayrıntılı bir şekilde verilmez.

Türk dili, edebiyatı ve tarihi için önemli bir kaynak niteliği taşıyan destanlar, Sözlü Edebiyat Dönemi ürünlerindendir. Türk destanları, Türklerin göçebe hayatı yaşamaları ve geniş coğrafi alanlara yayılmış olmaları sebebiyle ikinci oluşum safhasında kalmış, oluşumunu tamamlayamamıştır. Yani bir destan şairi tarafından yazıya geçirilmemiştir. O yüzden doğal Türk destanları manzum değildir. Bilinen yazılı Türk destanları daha çok İran, Çin, Arap, Moğol, Bizans ve Batı kaynaklarından derlenmiş; oluşumlarından çok sonra yazıya geçirilmiştir.

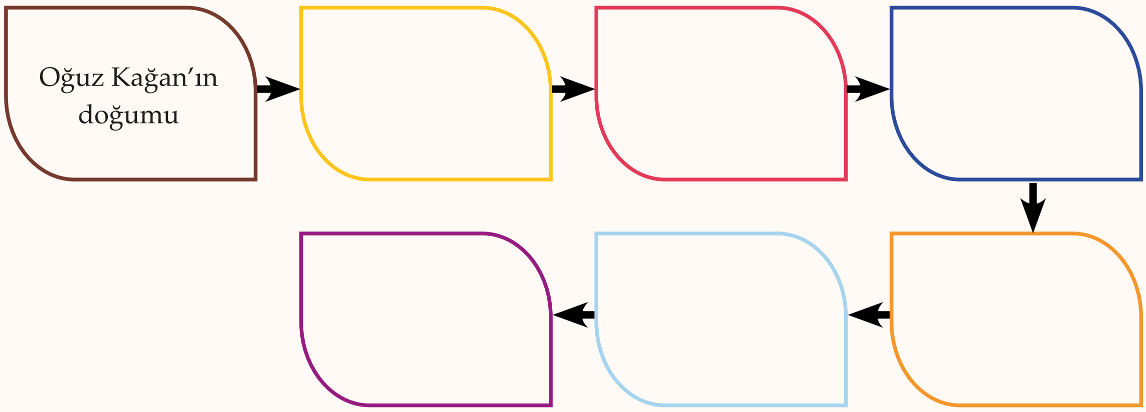
Türk destanlarının pek çoğunda ortak olarak kullanılan bazı motifler vardır. Bu motifler arasında ışık, at, ağaç, su, çeşitli madenler (gümüş, altın, demir vb.), kurt, kadın, yada taşı, ok-yay, yaşlı adam sayılabilir.

Destanlar birdenbire ortaya çıkmış ürünler değildir. Bu ürünler, bir süreç içerisinde varlık kazanmıştır. Destanların oluşabilmesi için öncelikle o milleti derinden etkileyen bir olayın (savaş, göç, kıtlık vb.) yaşanması ve bunun dilden dile aktarılması gerekir. Ardından destan geleneğini bilen bir kişi tarafından bunlar derlenip bir araya getirilir.

Türk edebiyatında destanların sınıflandırılmasında coğrafi ve kültürel değişikliklerin yanı sıra din unsurunun da etkisi vardır. Bu bakımdan destanlar; İslamiyet'in kabulünden önceki Türk destanları ve İslamiyet sonrası Türk destanları olarak sınıflandırılmıştır. İslamiyet'in kabulünden önceki Türk destanları arasında Altay-Yakut Dönemi'nde *Yaradılış Destanı*; Saka Dönemi'nde *Alp Er Tunga Destanı* ve *Şu Destanı*; Hun Dönemi'nde *Oğuz Kağan Destanı* ve *Attila Destanı*; Kök Türk Dönemi'nde *Bozkurt Destanı* ve *Ergenekon Destanı*; Uygur Dönemi'nde ise *Türeyiş Destanı* ve *Göç Destanı* yer alır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metnin başkahramanı olan Oğuz Kağan nasıl biri olarak tasvir edilmiştir?
2. Oğuz Kağan'ın, doğadaki varlıkların adlarını çocuklarına ad olarak vermesini nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Destanda geçen kahramanları ve bu kahramanların özelliklerini belirtiniz.
4. Metinde olayın geçtiği zaman ve mekân unsurları ile ilgili çıkarımlarda bulununuz.
5. Metinde yer alan olağanüstülükler nelerdir? Bu olağanüstülükler metnin türüne ve temasına nasıl bir katkı sağlamıştır?
6. Metnin olay örgüsünü kronolojik işleyişi göz önünde bulundurarak aşağıdaki şemalara yazınız.

7. Okuduğunuz metnin dil ve anlatım özellikleriyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?
8. Metinde Türk destanlarında yer alan motiflerden hangileri kullanılmış ve bu motifler hangi özellikleri yönüyle metne konu edilmiştir?
9. Oğuz Kağan Destanı dilimiz, edebiyatımız ve tarihimiz açısından nasıl bir önem taşımaktadır? Nedenleriyle açıklayınız.
10. Oğuz Kağan Destanı'ndan hareketle dönemin sosyal, kültürel, siyasi ve dinî hayatıyla ilgili çıkarımlarınızı aşağıdaki şemalara yazınız.

11. Metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
12. Okuduğunuz metinde millî ve manevi değerlerden hangilerine ulaşabilirsiniz?
13. Okuduğunuz metni destan yapan özellikler nelerdir?

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz metinden alınan aşağıdaki parçada geçen sıfat tamlamalarını bularak tamlamaların altını çiziniz. Kullanılan sıfat tamlamalarının metinde nasıl bir işlevi olduğunu söyleyiniz.**

Yine söylenmeden kalmasın ve belli olsun ki, Oğuz Kağan'ın yanında ak sakallı, kır saçlı, uzun tecrübeli bir ihtiyar vardı. O, anlayışlı ve asil bir adamdı. Oğuz Kağan'ın nâzırı idi. Adı Ulug Türük idi. Günlerden bir gün uykuda bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Bu altın yay gün doğusundan ta gün batısına kadar ulaşmıştı ve bu üç gümüş ok şimale doğru gidiyordu. Uykudan uyanınca düşte gördüğünü Oğuz Kağan'a anlattı ve dedi ki: Ey kağanım, senin ömrün hoş olsun; ey kağanım, senin hayâtın hoş olsun. Gök Tanrı düşümde verdiğini hakikate çıkarsın. Tanrı bütün dünyayı senin uğruna bağışlasın!

2. **Okuduğunuz metinden alınan aşağıdaki cümlelerde yer alan noktalama işaretlerinin parçadaki kullanım amaçlarını açıklayınız.**

Gün, Ay ve Yıldız çok av ve kuş avladıktan sonra, yolda bir altın yay buldular; onu aldılar ve babalarına verdiler. Oğuz Kağan sevindi, güldü, yayı üçe böldü ve: Ey büyük (oğullarım), yay sizlerin olsun; yay gibi okları göğe kadar atın dedi.

Gök, Dağ ve Deniz çok av ve çok kuş avladıktan sonra, yolda *üç gümüş ok* buldular; aldılar ve babalarına sundular. Oğuz Kağan sevindi, güldü, okları üçe üleştirdi ve: Ey küçük (oğullarım), oklar sizlerin olsun. Yay oku attı; sizler de ok gibi olun dedi.

SIRA SİZDE

Okuduğunuz *Oğuz Kağan Destanı*'nı aşağıda bir parçası verilen halk hikâyesi ile tema, dil ve anlatım özellikleri bakımından karşılaştırınız. Karşılaştırma sonuçlarınızı sözlü olarak ifade ediniz.

Köroğlu, Bolu Beyi'nin bahçesindeki çiçeklere imrenir ve bu duygusunu Ayvaz ile yakın arkadaşı Kenan'a söyler. İki yiğit hemen yola çıkarlar. Bahçeden çiçek toplarken yakalanırlar. Bolu Beyi, iki yiğit karşılığında Köroğlu'nun kır atını ister. Köroğlu atı yollar. Bu kez atının hasretini çeker ve onu kurtarmak için kılık değiştirip beyin seyisi olur. Ama ahırda hiç kimseyi yanına yaklaştırmayan at, Köroğlu'nu görünce koyun gibi olur. Durumdan kuşkulanan bey, Köroğlu'nu zindana atar. Kır at yine azgınlaşır ve bey, Köroğlu'na ata binip bahçede dolaşmasına izin verir. Köroğlu kır ata biner ve atın kulağına eğilip:

"Babamdan kalma kır atım benim
Babamdan kalma devletim benim
Eğer atım sende erlik var ise
Şu kale babını aşmak isterim
Kızlar derbendinden geçerek hemen
Sümbüllü pınardan içmek isterim"

der. Bunu işiten at, yüksek duvarların üstüne uçarak Çamlıbel'e gelir.

Anonim
(haz. Cemil YENER, Türk Halk Edebiyatı Antolojisi)

4. Metin

Hazırlık

1. "Cesurun bakışı, korkağın kılıcından keskindir." sözünden ne anlıyorsunuz?
2. Milletlerin tarihinde "destan" kavramı sizce ne kadar önemlidir?

BATTAL GAZİ DESTANI

Battal Gazi Destanı, Allah'a hamd ve senadan sonra Hz. Muhammed Dönemi'ndeki Battal Gazi'nin gelişini haber veren olayla başlar. Rivayet'e göre bir gün Cebrail (a.s.), Peygamber Efendimiz'e gelerek, kendisinden iki yüz yıl sonra bir yiğidin geleceğinden ve Rum diyarını fethedeceğinden söz eder. Aradan iki yüz yıl geçer. Hikâye MS VIII. yy.da Malatya'da başlar. Daha Battal Gazi doğmamıştır. Dönemin Malatya emiri Numan'dır. Bu sıralarda Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi dağlarda avlanmaktadır. Şam dağlarında avlanırken bir geyiğin peşine takılır. Geyik, Hüseyin Gazi'yi bir mağaraya götürür ve gözden kaybolur. Mağarada Cafer'e yani Battal Gazi'ye verilmek üzere Allah tarafından yerleştirilen çok iyi bir at, süngü, Âdem Peygamber'in iki bölük saçı, Davud Peygamber'in zırhı, İshak Peygamber'in zırhlı örtüsü, Hz. Hamza'nın bütün silahları vardır. Atın ismi Aşkar'dır ve bu isim de Allah tarafından verilmiştir. İlk önce Hüseyin Gazi, bu atın ve silahların kendisi için değil Cafer için saklandığını anlar ve emanetleri alıp geri döner. Yolda bir yerde uyuyup rüyasında Cafer'in kendi oğlu olacağı ve Rum diyarını fethedeceği müjdelenir.

Bir gün Battal, arkadaşlarıyla otururken yaşlı bir kişi gelir. Harcın'dan geldiğini, kölesini zindana attıklarını ve onu görmeye gittiğinde Cude Gazi'nin oğlu Musa'yla karşılaştığını söyler. Musa'nın kendisine Malatya'ya gidip Battal Gazi'ye durumu haber vermesini istediğini belirtir. Battal Gazi hemen Aşkar'a binip Harcın'a gider ancak çok iyi korunan kaleye giremez. Battal Tariyun'un ordusu tarafından yakalanır, Battal'ı zindana atarlar. Zindanda duvar yarılır gaipten taşçı kazması Battal Gazi'ye verilir. Battal bununla zindanın duvarlarını kazıp dışarı çıkar. Bundan kimsenin haberi olmaz. Kayser, Battal Gazi'nin şehrin ortasında yakılmasını emreder. Zindanda bir esirin ölüsünü bulurlar. Battal Gazi olduğunu düşünürler. Kayser'e Battal Gazi'nin öldüğü iletilir. Battal Gazi Kudüs'e gelir, kendini ve atını siyaha boyayıp Hintli kılığına girip Kayser'in ordusunda beyleri öldürerek ordunun huzurunu bozar. Bu şekilde iki ordu karşı karşıya gelir. Dağdan inip durumu Müslümanların lehine çevirir.

Bilginiz Olsun

İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemde oluşan Battal Gazi Destanı, İslamiyet'i yaymak için mücadele veren bir kahramanın savaşlarını konu alır.

Aşağıdaki bölüm Battal Gazi Destanı'nın "Büyük Savaş" bölümünden alınmıştır.

O gün Seyyid Battal Gazi hazretleri on yedi adı sanı belli, meşhur pehlivanı birer darbe ile yıkıp halifeye gönderdi. Onlardan başka adı sanı belli ve İslam dininden dönen kara gönüllülerden seksen kişiyi daha öldürdü. Biz de Muhammed'e salavat verelim.

Bundan böyle kâfirlerden meydana girmeye kimsenin cesareti kalmadı. O zaman Seyyid Battal Gazi yüksek sesle nara daha attı. Sanki yedi gök birbirine dokundu. Mübarek Tığ-ı Dahhak'ı eline aldı. Sonra tekbir getirip derya gibi kâfir askerine hamle yaptı. Savaş merkezine saldırdı, bir anda kâfirlerin kanını sel gibi akıttı. Kâfir alaylarını tarumar etti. Gece vakti erişti, askerden çıkıp dağa doğru gitti. Halife ise Seyyid'in erliğine hayır dualar etti. Kayserin askerine korku düştü.

İki tarafın askerleri de geri çekilip dinlendi. Emir Ömer yârenlere: "Şu pehlivanın ardınca gidin! Onu benim yanıma getiriniz. Benim gönlüm öyle şahitlik eder ki bu pehlivan Seyyid Battal'dır. Kendini örtü ile gizlemiştir." dedi. O dem yedi kişi atlanıp Seyyid'in ardınca dağa çıktılar. Dağları taşları aradılar, bulamadılar. Dönüp Emir Ömer'in huzuruna geldiler.

Diğer tarafta Seyyid Battal dağa çıktı, Aşkar'ı ve silahlarını dağda gizledi. Sonra sürüp kayserin çadırına geldi. Gördü ki kayser taht üstünde oturmuş. Diğer memleketlerin padişahları da altın kürsüler üstünde çepeçevre oturmuşlar ve siyaset kurulmuş. Ahmed Tarran Gazi'yi ve Mumlan-ı Gazi'yi ortaya getirmişler. Elleri bağlı, gece vaktinde siyasete oturmuşlar.

Kayser, Ahmed Tarran Gazi ve Mumlan-ı Gazi'yi o vakit öldürmek istemiş. Vezirler ve beyler bırakmamışlar. "Eğer sen bunları şimdi öldürürsen bizim de bu denli ulu beylerimiz Muhammedîler elinde esirlerdir. Onlar da onları öldürürler." dediler. Kayser: "Ey beyler! Acaba şu dağdan inen kimdir? Bize bu denli işler yaptı. Bugün Mesih'in yüzünün suyunu yere döktü. Ben sanıyordum ki Battal öldü, Battal'dan kurtuldum. Bu Battal'dan beş beterdir. Bizlere türlü türlü işler yaptı." dedi.

Vezirleri ve beyleri: "Ey Melik! Hele dağdan iner, cenk eder, yine o dağa gider. Kim olduğunu bilmiyoruz?" dediler. Sonra kayser: "Bu kişinin kim olduğunu nasıl öğrenebiliriz? dedi. O anda Seyyid Battal da otağın kapısında bekleyip bunları bir bir dinlerdi. Hemen Seyyid Battal saklandığı yerden çıktı ve ileriye varıp kaysere: Ey Melik! Bu iki kişi onun kim olduğunu bilirler. Eğer izin verirseniz ben kulun bunları ileteyim ve işkence yapayım. Bunlar onu söylerler." dedi. Kayser: "Doğru söylediniz. Hemen bunları bir yere ilet. İşkence ile söylesinler." dedi.

Seyyid Battal bunları hemen alıp o iki gaziyi kâfirlerin arasından dışarı çıkardı, bir tenha yere götürdü. İkisinin de ellerini çözdü ve Ahmed-i Tarran'a: "Benim yüzüme dikkatli bak!" dedi. Ahmed-i Tarran bir kez Seyyid'in mübarek yüzüne baktı. Orada ah edip aklı başından gitti. Bir süre sonra gözünü açıp: "Ey âlemin sultanı! Bu gördüğüm rüya mıdır, yoksa hayal midir?" dedi. Seyyid hazret: "Ya Ahmed! Aklını başına getir. Ben Seyyid Battal Gazi'yim. Ölmedim, o dağdan inip bu denli hünerler gösteren benim." dedi.

(...). Seyyid Battal da Ahmed'i bağrına bastı, gözlerinden öptü. Mumlan-ı Gazi: "Ya Ahmed! Bu yiğit kimdir ki bize bunun gibi bir iyilik ve yiğitlik yaptı?" dedi. Ahmed-i Tarran Gazi: "Bizim serverimiz, sultanımız Seyyid Battal Gazi işte bu pehlivandır. (...)

Sonra Seyyid Battal hemen gidip iki at getirdi. Bunları bindirdi ve: "Şimdi gidin, halifeye ve yârenlere benim selamımı ulaştırın. İnşallah sabah ben de gelip kendimi yârenlere tanıtacağım." dedi. "Hele siz şimdi gidiniz!" diye bunları gönderdi.

Seyyid Battal ve Mumlan-ı Gazi geldi, o anda ne kadar vezir ve önemli bey var ise toplanmışlar, halifenin huzurunda oturuyorlardı. Aralarında Seyyid'in başından geçenleri konuşuyorlardı.

Tam bu sırada bir kişi gelip halifeye müjde verdi: "Ya halife! Sana müjde olsun! Ahmed-i Tarran ve Mumlan esir olmuşlardı. İşte geldiler." dedi. Ahmet-i Tarran ve Mumlan-ı Gazi gelip halifenin huzurunda secdeye kapandılar. Sonra dua edip: "Ya halife! Size müjdeler olsun! Seyyid Battal Gazi hazretleri sağ ve sağlam imiş. Size ve diğer bütün yârenlere selamları var." dediler. "Her gün dağdan inip ben cinniyim diyen sahıs kimdir? diye sordu. Meğer o Seyyid Battal Gazi imiş. Bizi bu savaşta kayserin siyasetinden o kurtardı. Sabah meydana gelip kendisini size ve yârenlere tanıtacak. Sizler gidiniz, benim selamımı halifeye ve yârenlere ulaştırın." dedi.

Halife ve yârenler bu haberi işitince çok mutlu oldular, şükür namazı kıldılar. O zaman Seyyid'in lalası Tevabil: "Ya Ahmed! Bu haberin gerçek midir?" dedi. Ahmed-i Tarran: "Bizi buraya o gönderdi ve iki at getirdi, bizi bindirdi, bu tarafa gönderdi. Yârenler bu haberi işittiler, çok sevindiler, Hak dergâhına bin bir şükürler ettiler. O gece sabaha değin mutluluktan gözlerine uyku da girmedi.

Diğer tarafta Seyyid Battal bunları gönderdi, sürdü, gece vaktinde kayserin çadırına geldi. Kendisi tenha bir yere çekilip gördü ki kayser taht üzerinde yatmış uyuyor.

Seyyid içeri girdi, kayserin burnuna ot koklattı. Aklı gitti. Seyyid oradan bunu alıp götürdü, dağda bir ağaca bağladı. Sonra burnuna badem yağı ile sirke sürdü. Aklı yine başına gelip gözünü açtı. Gördü ki bir ağaca bağlı bir biçimde duruyor. Karşısında da bir kişi bekliyor. Kayser gözünü açınca Seyyid bunun yüzüne bir iki kamçı vurdu. Sonra: "Ey lain! Gözünü aç!" dedi. Kayser feryat edip: "Hey! Bana niçin vuruyorsun? Ben yedi iklimin padişahıyım ve Kayser-i Rum'um" dedi.

Seyyid: "Ben de İsa Ruhullah'ım" dedi. Kayser: "Ben senin kulunum, gece gündüz yoluna can ve baş koydum. Bütün bunların üzerine bana niçin vuruyorsun?" dedi. Seyyid: "Ey dinsiz! Benim için ne yaptın. Bunca adamlarımı sana emanet ettim ve bunca padişahlarımı kırdırdın. Fakat benim bir düşmanımı ele geçiremedin." deyip bir iki kamçı daha vurdu.

Kayserin feryadı göğe çıktı. Sonunda kayser: "Ey Ruhu'l-lah! Ben senin rızan için çalıştığımı sanıyordum. Şimdi bana bir yol göster. Ben bundan dediğin sözden dışarı çıkmayacağım", dedi. Bunun üzerine Seyyid hazret: "Şimdi ben seni öldürürdüm. Fakat sen ölünce bu büyük dernek dağılır ve bu kadar adam Muhammedîlerin ayakları altında ezilir. Senin suçunu bağışlamamı ister misin? Şu dağdan inip ben cinniyim diyen atlı kimdir biliyor musun?" dedi. Kayser: "Bilmiyorum." Seyyid: "İşte o Battal'dır. Kayser: "Tariyun onu Harcın'da ateşte yaktı." dedi. Seyyid hazret: "O Battal'dır, ölmedi. Sağ ve sağlıklıdır. Senin askerinde ne kadar pehlivan, bey ve padişah helak olduysa hepsini o öldürdü. Vaktiyle bir saka var idi. Senin askerine gündüzün su dağıtırdı. Gece olunca beylerini öldürürdü. Hani senin saçını ve sakalını döken bir hekim var idi. O da Battal idi. Şimdi onun ölümü senin elindedir. O sabah meydana girecek, ve kendisini tanıtacak ve seni meydana çağıracak. Hiç üşenme meydana çık ve onu öldür. Eğer o seni meydana çağırdığında çıkmaz isen dünyada ve ahirette benim huzurumda Narınur katında mahçup olursun. Sonra ben de sana ne yapacağımı ben bilirim." dedi.

Kayser: "Ya Ruhullah! Sizin buyurduklarınızın hepsini yapacağım. Söz veriyorum." dedi.

(...)

Sabah oldu, güneş Kaf kulesinden baş kaldırdı, âlem Tanrı'nın nuruyla aydınlandı. İki taraf da savaş davulları dövdürüp ordunun sağ ve sol kanadı toplandı. Sonra İslam halifesi ve gazileri dağdan tarafa dönüp beklemeye başladılar. Seyyid Battal Gazi ve o Hicaz merdi, Aşkardivzade'yi o gece yıkadı. Evvelki rengine döndürdü, sarı altın gibi oldu. Kendisi de evvelki biçimine döndü. Sonra Aşkardivzade'ye bindi, yola çıktı.

Müminler dağdan tarafa bakmaya devam ediyorlardı. Gördüler ki o evliyalar şahı Battal Gazi, Aşkar'a binmiş geliyor. Dünkü rengi gitmiş. Sanki güneş burcundan doğmuş. Müminlerin tekbiri yedinci kat gökyüzüne erişti. Seyyid Battal Aşkar'ı sürüp meydan ortasına geldi ve bir müddet silahşorluk gösterdi. Yetmiş iki türlü hileli hünerler ki oynadı, iki canipten hayran kaldılar.

Sonra Seyyid Battal müminlerin tarafına doğru yürürdü, onların yanına gelince durdu. Mübarek yüzünden örtüyü kaldırdı ve yüksek ses ile: "Ey yârenlerim! O zavallı aciz kulunuz geldi. Biliniz ve haberdar olunuz ki Battal Gazi benim, Tariyun ateşte yaktı, ölmedim. Hak Teali sakladı. Bunca padişahlar, beyler ve pehlivanlar öldürdüm. Bundan sonra daha çok öldürsem gerek." dedi.

Emir Ömer bu sözleri işitince artık sabrı kalmadı, hemen koşup Seyyid'in huzuruna geldi. Birbirleri ile görüştüler. Ardınca Tevabil lalası da geldi. Ağlayıp Seyyid'in mübarek ayağına yüzler sürdüler, mutlu oldular. Seyyid hazretinin iki oğlu Ali ve Nezir ağlayarak geldi. Babalarının ayağına yüzler sürüp mübarek ellerini öptüler. Seyyid Battal da Ali ve Nezir'i bağrına bastı ve gözlerinden öptü. Bunları sancak dibine gönderdi. Sonra Emir Ömer Seyyid'e: "Ey âlemlerin sultanı! Gelin halife ile bir görüşünüz, müşerref olunuz." dedi. Seyyid hazret: "Varınız, siz gidiniz! Ben armağansız halifenin yanına gitmem." dedi. Yârenleri halifenin huzuruna gönderdi. Bunlar çok sevindiler, görüştüler, mutlulukla geri döndüler.

Sonra halife buyurdu, müjde davulu çaldılar. Seyyid hazretlerinin geldiğine müminler mutlu oldular.

Hak teali dergâhına yüz binlerce şükür ettiler. Diğer tarafta Battal yine geldi diye kayserin askerinin içine korku düştü. Kayser gördü ki askeri titremeye başladı. Bir kez çağırıp: "Hey! Ne oluyor. Hiç korkmayın, Battal'ın ölümü bugün benim elimdedir. İsa Ruhullah öyle buyurdu." dedi.

Diğer tarafta Seyyid hazretleri, Aşkar'ın başını küffardan tarafa çevirdi ve yüksek sesle çağırıp: "Hani? Kayser meydana gelsin, cenk edelim." dedi. Kayser diledi ki o an meydana gire, beyleri bırakmadılar: "Sen yerinde dur, pehlivanlar girsinler, cenk etsinler. Ya bizi buraya ne için getirdin, bize bunca memleketler ve vilayetler verdin. Bizi sen uğruna can ve başımızı verelim diye bu gün için saklardın." dediler. Kayser yine: "İmkan yoktur. Benden başka kimse Battal'ı öldüremez." dedi.

Tariyun lain Seyyid'in karşısına çıktı: "Ey cazu Battal! Yine mi geldin? Bu defa seni öldüreyim" deyip lain süngüsünü Battal'a salladı. Seyyid süngüsünü engelledi. Lain geldi ki geçe. Seyyid erişip melunu kuşağından tuttu. Bir kez kuvvet verip yere vurdu. Lainin canı cehenneme gitti.

Onun ardınca Kapus-ı Talkani girdi. Seyyid Battal ona Tığ-ı Dahhak ile vurdu. Lain savaş meydanına girer girmez iki parça oldu, canı cehenneme gitti.

(...)

Seyyid Battal Gazi ile mücadele için meydana çıkan Kayser'in diğer askerleri ve en sonunda da Kayser ölür. Müslümanlar savaşı kazanır. Bu zaferden sonra halife, Seyyid Battal Gazi'ye hayır duaları eder. İşler yoluna girdikten sonra halife göçüp Malatya'ya gelir. Malatya'da birkaç gün Seyyid Battal Gazi'nin misafiri olup dinlenir. Bir süre bu huzurla hayat devam eder, dünya aydınlanır. Muhammed Mustafa'ya salavat verilmesi isteği ile destan biter.

Anonim, Battal Gazi Destanı
(haz. Necati DEMİR, Mehmet Dursun ERDEM)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

canip : Yan, taraf.
dergah : Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve törenler yaptıkları yer, tekke.
gürz : Silah olarak kullanılan ağır topuz.
kayser : Roma, Bizans ve Alman imparatorlarına verilen unvan.
küffar : Müslüman olmayanlar, kâfirler.
lain : Lanetlenmiş.
melun : Nefretle karşılanan, kötü.
mümin : İnanan, inançlı, imanlı, Müslüman.
müşerref : Onur verilerek yüceltilmiş.
nara : Haykırma, bağırma.
otağ : Büyük ve süslü çadır.
sağrı : Memeli hayvanlarda bel ile kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm.
sancak : Bayrak, çoğunlukla askerî birliklere verilen yazı işlemeli, kenarları, saçaklı ve gönderli bayrak.
süngü : Tüfek namlusunun ucuna takılan küçük kılıç biçiminde delici silah.
tarumar : Dağınık, karışık, perişan.
tekbir : Müslümanlıkta Tanrı'nın büyüklüğünü, yüceliğini anmak için söylenen ve Allahuekber sözü ile başlayan duanın adı.
üzengi : Eğerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halka.
yâren : Arkadaş, yakın, dost.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Dönem'e ait Türk destanlarından olan Battal Gazi Destanı'ndan alınmıştır. Metinde Battal Gazi'nin Bizans Kayseri'ne karşı verdiği mücadeleler ve Kayser'i öldürmesi ele alınır. Bir tarafta Bizans Kayseri, diğer tarafta başlıca amacı İslamiyet'i yaymak olan Seyyid Battal Gazi bulunmaktadır. Metinde Kayser, sık sık ordu hazırlayıp Malatya üzerine seferler düzenler. Kayser'in arkasında her defasında çok güçlü bir ordu vardır. Ancak Kayser'in ordusu Battal Gazi önderliğindeki İslam ordusuna her defasında yenilir.

Battal Gazi Destanı, Emevî-Bizans savaşlarında meşhur olmuş Battal Gazi isimli bir kahramanın İslamiyet'in yayılması uğruna yaptığı savaşları konu edinen bir destandır. Battal Gazi Destanı'nın konusu Müslüman-Hristiyan savaşlarıdır. Battal Gazi Destanı, Anadolu ve Türklerin yaşadığı diğer coğrafyalarda halk ve askerler arasında okunan ve itibar gören bir eserdir. Bu destan Anadolu'da oluşmuş ilk Türk destanıdır. Bu destanın kimin tarafından yazıya geçirildiği bilinmemektedir.

Battal Gazi Destanı'nda gelişen olaylar çok geniş bir coğrafyada meydana gelir. Olayların oluştuğu ve geliştiği yer genel olarak Malatya ve çevresidir. Eserde masal unsuru ve pek çok olağanüstülük göze çarpar. Battal Gazi Destanı'nda Battal Gazi'nin Hindistan'a ve Kaf Dağı'na gitmesi ve oralarda pek çok tabiat üstü unsurla mücadelesi anlatılmaktadır. Destanın sonunda ise Battal Gazi'nin Anadolu'ya tekrar gelmesi, Afyon yakınlarına kadar ilerlemesi ve orada şehit olması anlatılmaktadır. Bu destanın kahramanı Türkler arasında Battal Gazi diye bilinen bir Arap savaşçıdır. Battal Gazi, İslam uğrunda yalnız gayrimüslimlerle değil sihirbazlarla, devlerle, ejderha ve cadılarla da çarpışır. Battal; savaşlarda eline geçen bütün serveti, İslam uğrunda dövüşen gazilere dağıtır. Hikâye bu İslam kahramanını çok bilgili, çok dindar bir velî çehresiyle tanıtır.

İslamiyet'in kabulünden sonraki Türk destanlarından bazıları şunlardır: *Satuk Buğra Han Destanı, Manas Destanı, Cengiz Han Destanı, Timur Destanı, Battal Gazi Destanı, Danişmend Gazi Destanı, Köroğlu Destanı*. Bu dönem destanların dili sade olup içerisinde geçen Arapça ve Farsça kelimeler Türkçe konuşan insanların yabancı olmadığı kelimelerdir. Bu destanlardaki (Battal Gazi'de olduğu gibi) kısa cümleler anlatımda akıcılık ve kolaylığı sağlamıştır. Bu destanların Anadolu ve Balkanlarda Türkçe konuşan herkes tarafından bilinmesi, okunması ve yaygınlaşması dilinin sadeliğinden kaynaklanmaktadır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. • Kayser'in askerine korku düştü.
   • Kâfir alaylarını tarumar etti.
   • Orada ah edip aklı başından gitti.

   Metinde geçen yukarıdaki cümlelerde altı çizili kelime gruplarının anlamlarını cümlelerin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.

2. "Yüzünün suyunu yere döktü." cümlesini metnin bağlamından hareketle açıklayınız.

3. Metinde Kayser'in elinden kurtulan Ahmed-i Tarran ve Mumlan-ı Gazi'nin, Seyyid Battal Gazi'yi görünce şaşırmalarının sebebini söyleyiniz.

4. Okuduğunuz metnin anlatıcısını ve anlatıcının bakış açısını metinden örnek cümlelerle belirtiniz.

5. Metindeki kişilerin özelliklerini belirleyerek aşağıdaki şemalara yazınız.

Seyyid Battal Gazi

Bizans Kayseri

Ahmed-i Tarran

Mumlan-ı Gazi

Emir Ömer

6. • Müminlerin tekbiri yedinci kat gökyüzüne erişti.
   • Seyyid onu dine davet etti.

   Metinden alınan yukarıdaki cümlelerden hareketle metinde dinî değerlere ne şekilde yer verildiğini açıklayınız.

7. Okuduğunuz metinden o dönemin siyasi ve tarihî ögelerinin yansımaları ile ilgili çıkarımlarda bulununuz.

8. Metinde geçen zaman ve mekân ifadelerini belirleyiniz.

9. Metinde yararlanılan anlatım biçimlerini ve düşünceyi geliştirme yollarını bularak aşağıdaki şemalara yazınız.

Anlatım Biçimleri

Düşünceyi Geliştirme Yolları

10. Metnin dil ve anlatım özelliklerini metinden hareketle belirtiniz.

DİL BİLGİSİ

1. **Aşağıda, okuduğunuz metinden bir parça verilmiştir. Bu parçada yer alan sıfatları belirleyiniz. Belirlediğiniz sıfatların altını çiziniz.**

   Seyyid Battal bunları hemen alıp o iki gaziyi kâfirlerin arasından dışarı çıkardı, bir tenha yere götürdü. İkisinin de ellerini çözdü ve Ahmed-i Tarran'a: "Benim yüzüme dikkatli bak!" dedi. Ahmed-i Tarran bir kez Seyyid'in mübarek yüzüne baktı. Orada ah edip aklı başından gitti. Bir süre sonra gözünü açıp: "Ey âlemin sultanı! Bu gördüğüm rüya mıdır, yoksa hayal midir?" dedi. Seyyid hazret: "Ya Ahmed! Aklını başına getir. Ben Seyyid Battal Gazi'yim. Ölmedim, o dağdan inip bu denli hünerler gösteren benim." dedi.

2. **Aşağıdaki parça okuduğunuz metinden alınmıştır. Bu parçadaki tırnak işaretinin kullanım amacını belirterek metinden buna benzer örnekler bulunuz.**

   Sonra Seyyid Battal müminlerin tarafına doğru yürüdü, onların yanına gelince durdu. Mübarek yüzünden örtüyü kaldırdı ve yüksek ses ile: "Ey yârenlerim! O zavallı âciz kulunuz geldi. Biliniz ve haberdar olunuz ki Battal Gazi benim, Tariyun ateşte yaktı, ölmedim. Hak Teali sakladı. Bunca padişahlar, beyler ve pehlivanlar öldürdüm. Bundan sonra daha çok öldürsem gerek." dedi.

SIRA SİZDE

Aşağıda *Hıdırellez* ile ilgili verilen efsaneyi *Battal Gazi Destanı*'yla tema, dil ve anlatım yönüyle karşılaştırınız.

Hızır ile İlyas, ikisi bir anadan doğma ve babadan olma kardeştirler. Bu iki kardeş, bir gün babalarına şöyle derler:

–Duyduğumuza göre, Ab-ı Hayat Suyu varmış. Bu sudan içenler hiç ölmezlermiş. Acaba bu su nerededir?

Babaları, bu soru üzerine onlara şöyle cevap verir:

–Evlatlarım! Önce birer tane balık tutacaksınız. Bu balıktan tavaya koyup tek tarafını kızartacaksınız. Sonra tavayla birlikte bu suyu aramaya çıkacaksınız. Suyu bulduğunuz zaman tavada kızarttığınız balıklar canlanacak ve suya atlayacaktır. İşte bu, Ab-ı Hayat Suyu'dur.

İki kardeş, babalarının söylediklerini yerine getirirler ve tavada tek tarafını kızarttıkları balıklarla uzun süre dolaşırlar. En son geldikleri yerde, bir su vardır. Suyun üzerinde ağaçtan yapılmış bir oluk ve büyükçe bir tekne görürler. Tam o sırada, tavadaki balıklar canlanır ve suya atlar. Bunu gören kardeşler, babalarının bahsettiği suyun bu olduğunu anlar ve hemen eğilip bu sudan içerler. Daha sonra ellerindeki boş tavayla babalarının yanına gelirler ve olanları anlatırlar. Bu duruma sevinen baba şöyle der:

–Söyledikleriniz doğrudur çocuklar! Siz, Ab-ı Hayat Suyu'nu bulmuşsunuz. Allah, size çok uzun bir ömür verecek. İlyas, sen denizlerin bekçisisin; Hızır, sen de karaların bekçisi. Karalarda kim daralıp bunalırsa, sana ihtiyacı olursa sen, onların yardımına koşacaksın.

Ab-ı Hayat Suyu'ndan içerek ölmezliğe kavuşan iki kardeş, Hızır ve İlyas; biri karada, biri denizde olmak üzere birbirlerinden ayrı kalırlar ve yedi gün süreyle görüşemezler. Bu iki kardeşin buluştukları gün, 6 Mayıs gününe rastlamaktadır.

Hıdırellez, bu yüzden hem denizcilerin hem de karada yaşayanların bayramıdır. Efsaneye göre Hıdırellez, her yıl onların buluşmaları anısına kutlanmaktadır.

Anonim

Necati DEMİR, Türk Efsaneleri

5. Metin

Hazırlık

1. Yahya Kemal Beyatlı'nın "Türkler destan yapmaktan destan yazmaya fırsat bulamamışlardır." sözünden ne anlıyorsunuz? Düşüncelerinizi paylaşınız.
2. Siz bir destan yazmak isteseniz hangi olayı ya da kişiyi konu edinirsiniz? Niçin?

ÜÇ ŞEHİTLER DESTANI

İNÖNÜ DOLAYLARI

Heyulâlar yıldızlarla yükselirler lâcivert karanlıkta,
Uzanırlar korkak boşluğa sere serpe
Civar arazinin sultanları
Metris tepe, Kanlı sırt, Adsız tepe.

Sanki dünyanın ilk gecesi, soğuk mu soğuk
İklimler yeni doğmuş, rüzgârlar körpe.
Karın beyazlığıyla daha da kocaman
Metris tepe, Kanlı sırt, Adsız tepe.

Burası bir avuç kahramanın savunduğu yer
Tarihin kulaklarında altın küpe
Burası
Metris tepe, Kanlı sırt, Adsız tepe.

İNÖNÜ DOLAYLARINDA DÜŞÜNCELER

İnönü'nün yeli gelir uyutmaz,
Uzar gider cepheye geceden.
Nazlıdır Dursunbey köyünün aklığı
Hem geçer hem geçmez düşünceden.

Düşman görmüş düşmanlardan yardımı, yürümüş,
Tâ buraya kadar.
Yedi düvelin gücü bu,
Gelmiş bakalım, nâpar!
Toprak bizi tanımakta, sevmekte,
Herkes uzandığı yerde yeşermiş.
Çoluğunu çocuğunu yaşamak tenha tenha,
Hepimizin gizlice yaptığı iş.

Girmişiz ovalarca, tepelerce sipere,
Gönüllerimizde bir vatan, zabit nefer,
İnönü'nde bu ikinci savaş olacak,
Saldırırlarsa eğer.

İNÖNÜ DOLAYLARINDA MUSTAFA KEMAL

–Ben Samsun'da buldum onu, bir kuşluk vakti,
Kocaman oldu günüm, geldi artık köyüm dar.
Gülümserdi denizden fazla,
Susardı deniz kadar.

–Ben Sıvas'ta buldum onu, belki bin yaşındaydı,
Eriyor gibiydi bir karanlıkta yüzü.
Anlamasan gamlı derdin,
Tâ derinlerden yanardı gündüzü.

–Ben Erzurum'da buldum onu, böyle bir geceydi,
Oldu birdenbire yaşamam, gülmem haksız.
Daralmış gönlümde ben de düştüm peşine,
Bir açıklığı vardı herkese, uçsuz bucaksız.

–Ben Ankara'da buldum onu, yirmi yaşındaydı zaar,
Yapmakla, görmekle doldurmuştu her yeri.
Hâlâ nereye gitsem, benim gücüm, benim bakışım,
Elleri ve gözleri.

(…)

ŞAHA KALKAN TOPRAK

Sürdü atını, koca Kemâlettin Sami bey.
Peşinden bizler de kanatlandık.
Ne oldu, nasıl oldu, hâlâ anlaşılmaz,
O sıra cümlemiz atlandık.

Hücum ak tepeye kara bayırlardan,
Devletime göz dikmiş yedi devlet üzre.
Uykusunu yitirmiş analar, kızlar,
Sevgisiz evler mahzun, hücum muhabbet üzre.
Hücum, bu ovaların ardına değil,
Düşmandaki bütün memleket üzre.
Süngüsüz, mermisiz, dipçiksiz,
Hücum bir kuvvetle, bin kuvvet üzre!

TABUR BİR MUCİZE İÇİNDEYDİ

Bir muhabbet sarmıştı her yönü,
Vatanı ve bizi seven.
Çoğalmıştık bir uçtan bir uca, rüya gibi,
Büyüyordu ova kendiliğinden.

Neydi damarlarımızda, çoğalan, çoğalan,
Neydi bu tepenin ardı?
İçimizde sadece vatan değil,
Yeryüzü kadar bir şey vardı.

Ateş mi gelmiş, yel mi esermiş,
Akıyoruz, yaşamamız nerde pek belli değil.
Kurtulmuşuz bedenden artık,
Kimse ayaklı, elli değil.

(…)

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA, Üç Şehitler Destanı

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

düvel : Devletler.
muhabbet : Dostça konuşma.
heyulâ : Korkunç hayal.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metinler Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın *Üç Şehitler Destanı* adlı eserinden alınmıştır. Dağlarca, *Üç Şehitler Destanı*'nda Kurtuluş Savaşı'nın bir bölümünü anlatmıştır. Şair, ayrı başlıklar altındaki şiirleri olayların gelişme sırasına göre dizerek doğal destanlardan farklı bir kurgu oluşturmuştur. 49 şiirden oluşan destanda ana motif Mustafa Kemal Atatürk'tür. Okuduğunuz metinde yer alan "İnönü Dolaylarında Mustafa Kemal", bu motifin işlendiği şiirlerden biridir. Şiirde Mustafa Kemal Atatürk; doğal destanlarda asıl kahramana ve askerlere yardım eden, yol gösteren, zor anlarda onların imdadına yetişen güçlü varlığın modern destandaki yansıması olarak görülür. Okuduğunuz metinde Fazıl Hüsnü Dağlarca; konuşmalardan, konuşturmalardan, alegorik anlatımdan yararlanmıştır. Anadolu insanını cephede anlatırken "napar, zaar" gibi kelimelere de yer vererek anlatımda doğal ve güçlü bir ifadeyi ortaya koymuştur.

Üç Şehitler Destanı Türk edebiyatının yapma destan örneklerinden biridir. Türk edebiyatındaki yapma destanlarda uzun soluklu ve Kurtuluş Savaşı'nı temel alan kahramanlık ögelerinin ağır bastığı anlatım, belirleyici özellikler olarak görülür. Yapma destanlar, doğal destanlardan farklı olarak bir sanatçı tarafından yazılmış eserlerdir. Yapma destanlarda, doğal destanların coşkulu söyleyişi ve doğadan aktarılan benzetme unsurlarıyla yapılan anlatımı yer alırken sanatçı tarafından kurguda ve söyleyişte yeniliklere de yer verilebilir. Yapma destanlarda da doğal destanlarda olduğu gibi olağanüstülükler, insan ve toplum gerçekleri, insanlık durumları işlenir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'ndaki yapma destan türünün başarılı örnekleri arasında Cahit Külebi'nin *Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda*, Nâzım Hikmet'in *Kuvâyı Milliye*, Ceyhun Atıf Kansu'nun *Sakarya Meydan Savaşı*, Mehmet Akif Ersoy'un *Çanakkale Şehitleri'ne*, Gülten Akın'ın *Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı* sayılabilir.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. • –Ben Ankara'da buldum onu, yirmi yaşındaydı zaar,
• Kurtulmuşuz bedenden artık,
Kimse ayaklı, elli değil.

Okuduğunuz metinde geçen bu cümlelerdeki altı çizili ifadelerin cümlelere kattıkları anlamları söyleyiniz.

2. "Bana bir avuç kahramanın savunduğu yer
Tarihin kulaklarında altın küpe
Burası
Metris tepe, Kanlı sırt, Adsız tepe."

Okuduğunuz metinden alınan yukarıdaki dizelerde anlatılmak istenen nedir?

3. "Uzanırlar korkak boşluğa sereserpe
Civar arazinin sultanları"

Bu dizelerdeki mecazlı ifadeye benzer ifadeleri bulunuz. Bunların metnin anlatımına katkısını belirtiniz.

4. “Düşman görmüş düşmanlardan
 yardım yürümüş ta buraya kadar”
 Bu dizeleri dönemin tarihî gerçekliğini göz önünde bulundurarak yorumlayınız.
5. Mustafa Kemal Atatürk’ün bir destan kahramanı gibi anlatıldığı bölümlerin destan türüyle bağlantısını söyleyiniz.
6. Okuduğunuz destanda ahengi sağlayan ögeleri belirleyiniz.
7. Fazıl Hüsnü Dağlarca Türk ordusunda uzun süre görev almıştır. Şairin bu durumunun şiirin dil ve anlatımını etkilediğini söyleyebilir misiniz? Neden?
8. Metinde sizi etkileyen dizeler hangileridir? Nedenleriyle söyleyiniz.
9. Okuduğunuz metinde yer alan söyleyicileri belirleyiniz.
10. *Üç Şehitler Destanı*’nı doğal destan örnekleriyle karşılaştırdığınızda bulduğunuz benzerlikleri ve farklılıkları aşağıdaki şemalara yazınız.

Benzerlikler	Farklılıklar

11. Metindeki mekân ve zaman unsurlarını belirleyerek bunların metnin türüne katkısını açıklayınız.
12. Okuduğunuz metinden yola çıkarak temel çatışmayı belirleyiniz. Bu çatışmanın temaya nasıl bir katkısı olduğunu açıklayınız.
13. Metinde anlatılan dönemin sosyal ve kültürel yaşamına ait unsurları belirleyiniz.
14. “Türkçem benim ses bayrağım” diyen Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın dil konusundaki tutumunu okuduğunuz metinden örneklerle açıklayınız.

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA (1914-2008): İstanbul’da doğdu. İlköğrenimini Konya, Kayseri, Adana gibi şehirlerde yaptıktan sonra Kuleli Askerî Lisesini ve Harp Okulunu bitirdi. Orduda on beş yıl çalıştıktan sonra ordudan ayrıldı ve bir süre Çalışma Bakanlığında görev aldı. Dağlarca’nın ilk yazısı henüz 13 yaşında iken yazdığı ve Yeni Adana gazetesinde yayımlanan bir hikâyedir. İlk şiiri 1933 yılında İstanbul dergisinde yayımlanan Fazıl Hüsnü Dağlarca, Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinin en üretken şairlerindendir.

Dağlarca; şiirlerinde özellikle tarihsel olaylar, destanlar, toplum gerçekleri gibi konulara yer vermiştir.

Havaya Çizilen Dünya, Çocuk ve Allah, Toprak Ana, Aç Yazı, Üç Şehitler Destanı, Çakır’ın Destanı, Çukurova Koçaklaması, Nötron Bombası, Sivaslı Karınca, Uzaklarla Giyinmek, Yunus Emre’de Olmak, Cezayir Türküsü, Kınalı Kuzu Ağıdı şiir türündeki eserlerinden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz metinden alınan aşağıdaki dizelerde geçen sıfat tamlamalarını bulunuz. Bulduğunuz tamlamaların altını çiziniz.**

    Heyulâlar yıldızlarla yükselirler lâcivert karanlıkta,
    Uzanırlar korkak boşluğa sere serpe
    Civar arazinin sultanları
    Metris tepe, Kanlı sırt, Adsız tepe.

    Sanki dünyanın ilk gecesi, soğuk mu soğuk
    İklimler yeni doğmuş, rüzgârlar körpe.
    Karın beyazlığıyla daha da kocaman
    Metris tepe, Kanlı sırt, Adsız tepe.

2. **Aşağıdaki parça okuduğunuz metinden alınmıştır. Bu parçada geçen noktalama işaretlerinin parçadaki kullanım amaçlarını açıklayınız.**

    Neydi damarlarımızda, çoğalan, çoğalan,
    Neydi bu tepenin ardı?
    İçimizde sadece vatan değil,
    Yeryüzü kadar bir şey vardı.

SIRA SİZDE

Aşağıda verilen parçayı Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın okuduğunuz *Üç Şehitler Destanı* ile tema ve şekil özellikleri yönünden karşılaştırınız.

Duran, Porsuk suyu kıyılarındaydı
Umut bir sazdı yemyeşil
İnce kökleri Ankara'daydı.
Bilemezdi Duran, yanan ekinlerin anızından
Götürecek yurduna yuvasına kurdu kuşu
Mustafa Kemal Paşa oradaydı.
"O!" dediler, kulaktan kulağa
Duatepe eteklerinden, Üçpınar'dan
Geçti haber, elli yedinci fırkaya
Mülâzimler, yüzbaşılar, binbaşılar
Topçular, süvariler, piyadeler
Bir çelik yay olup gerildiler.
Hep bir sıra olup selâm durdular
Dağdan dağa sessiz gecesinde bozkırın
Ateş yakıp haber verdiler
Alaylardan taburlara, taburlardan bölüklere
Ve ulaştı toprak siperlere
Çavuşlardan onbaşılardan erlere.

Ceyhun Atuf KANSU, Sakarya Meydan Savaşı

YAZMA

a) Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Sözlü gelenekte yaşayıp sonradan yazıya geçirilen destan ve efsaneler, oluştukları dönemin izlerini taşır. Bu iki türün beslendiği kaynak, ait oldukları toplumdur. Dolayısıyla hem efsanede hem destanda toplumun konuştuğu anlaşılır, sade ve süssüz bir anlatım sergilenir. Toplumun konuşma dilinde yer alan deyimler, atasözleri, kalıplaşmış ifadeler destan ve efsanede içeriği, dil ve anlatımı zenginleştiren unsurlardır.

b) Uygulama

Yakın çevrenizdeki varlıklar, mekânlar, tarihî olaylar, tabiat olayları ve inanışlarla ilgili daha önce derlediğiniz efsaneleri imla ve noktalama kurallarına dikkat ederek yazınız. Yazdığınız yazıları sınıf panosu, okul panosu, dergi, gazete veya sosyal medyada sergileyiniz.

Bozkurtların Ölümü, *Gün Olur Asra Bedel* gibi eserler destan türünden etkilenilerek yazılmıştır. Bu bilgiden hareketle siz de "15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri" konusunda tercih ettiğiniz türde bir yazı yazınız.

Yazılarınızı yazarken aşağıda verilen bilgilerden yararlanınız.

Destan türünde yiğitçe söyleyişlere yer veriniz.

Destanlarda olağanüstülüklerin de bulunabileceğini göz önünde bulundurunuz.

Yazınızı seçtiğiniz türün özelliklerini de dikkate alarak yazınız.

Yazdığınız ve paylaştığınız yazıların sorumluluğunun size ait olduğunu unutmayınız.

Nurullah Genç'in *15 Temmuz Destanı*, destan türünün özelliklerini taşımaktadır. Siz de bu konuyla ilgili yazacağınız yazıda aşağıdaki örnek metinden yararlanınız.

15 TEMMUZ DESTANI

Selâm Fetih burcunda dirilen yiğitlere
Ölüm yine vîrândır ve ândır şimdi ölüm
Selâm, kıyam vaktinde vurulan yiğitlere
Şehâdet ufkunda kan revândır şimdi ölüm
Selâm, eğilmeyip de kırılan yiğitlere

Zâlimlere "Dur" diyen isyanımız bir bizim
"Ya Allah" nidâsıyla devirdik tiranları
Devlere mezâr olan destanımız bir bizim

Bir ihtilâl gecesi meydanlara yürüdük
Gökyüzü alev alev yağınca üstümüzden
Tekbirlerle çoğalıp sonsuz yâre yürüdük
Yürüdük salâ vakti karadan ve denizden
Karanlığa kalbine âşikâre yürüdük

Bin bir çiçekten gelen dermânımız bir bizim
Bir hilâl bestesidir ruhumuza dokunan
Meş'alemiz, o kutlu fermânımız bir bizim

Şehîdler diyârında parlayan nurdur vatan
Vardık mı üzerine, demirden dağ yıkılır
Yüzünde ay ışığı mağrurdur vatan
Târih tebessüm eder, bu vahşî çağ yıkılır
Bayrağı kanımızla yıkanmış surdur vatan
(…)

Nurullah GENÇ

SÖZLÜ İLETİŞİM

a) Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Bir konuda sunum yaparken doğru telaffuza, tonlama ve vurguya göre konuşma yapmak gerekir. Konunun dışına çıkmadan, gereksiz kelime kullanmadan, jest ve mimiklere dikkat ederek yapılan sunum başarılı olur.

Yapılan konuşmada, konuşmanın akışını kesen, konu ile ilgisi olmayan düşüncelere yer verilmemelidir.

b) Uygulama

Yazdığınız efsaneleri sınıf ortamında sununuz.

Sunumu aşağıda verilen bilgileri göz önünde bulundurarak dinleyiniz.

Not alarak dinleyiniz.

Dinlediğiniz konuşmada konu akışını takip ediniz.

Konuşmacıyla göz teması kurmaya ve konuşmacının sözünü kesmemeye özen gösteriniz.

Dinlediklerinizi ön bilgilerinizle karşılaştırınız.

Dinlediğiniz konuşmada öne sürülen düşüncelerin dayanaklarının geçerliliğini sorgulayınız.

Sorularınızı konuşmanın sonunda sorunuz.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru kelimeyi/kelimeleri yazınız.

1. ……………………… bir milletin yaşantısında derin izler bırakan olayları veya kahramanlıkları konu edinen ürünlerdir.

2. Bilinen bir yazarı olmayan ve sözlü kültürde ortaya çıkan olayları konu alan destanlara ……………………………, yazarı belli olan ve daha yakın dönemde ortaya çıkan destanlara ise ………………………………….. denir.

3. Dünyanın en uzun destanı olarak bilinen ………………………….. destanı Kırgızlara aittir.

4. Destanlar ……………………….. eşliğinde; şaman, …………………, ……………………… gibi adlarla anılan kişilerce söylenerek yayılmıştır.

5. Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren, evrenin doğuşu ile ilgili hayalî, alegorik bir anlatımı olan halk hikâyelerine ……………. adı verilir.

6. Halk hikâyeleri, ……………………., …………………………… vb. halkın sözlü geleneğinde ortaya çıkan ürünlerdir.

B) Aşağıda numaralar ile verilen destan isimlerini harf ile verilen millet isimleriyle eşleştirerek harfleri numaraların yanındaki yay ayraçların içine yazınız.

7.

Destan	Millet
( ) **1.** İlyada-Odysseia	**a)** Saka
( ) **2.** Şinto	**b)** Göktürk
( ) **3.** İgor	**c)** Japon
( ) **4.** Bozkurt	**ç)** Sümer
( ) **5.** Şu	**d)** Yunan
( ) **6.** Gılgamış	**e)** Rus

C) Aşağıdaki açık uçlu soruların cevabını ilgili alana yazınız.

8. Uygur elinde Hulin adında bir dağ vardı. Ondan Tuğla ve Selenge adında iki ırmak çıkardı. Bir gece oradaki bir ağacın üzerine gökten ilahî bir ışık indi. İki ırmak arasında yaşayan halk, bunu dikkatle takip ettiler. Ağacın gövdesinde gebe bir kadına benzeyen bir şişkinlik peyda oldu. O ışık dokuz ay, on gün o şişkinlik üzerinde durdu. Bu müddetin sonunda o şişkinlik yarıldı. İçinden beş çocuk çıktı. O ülkenin ahalisi bunları alıp büyüttüler. Bunların en küçüğünün adı Buğu Han'dı. Büyüyünce herkesi hükmüne alarak hükümdar oldu. Otuz göbekten fazla bir zaman geçtikten sonra Yulun Tigin padişah oldu. Çinlilerle birçok savaşlarda bulundu.

Anonim, Türeyiş Destanı
Hüseyin Nihal Atsız, Türk Edebiyatı Tarihi

Bu parçadan hareketle destan türüyle ilgili iki özellik yazınız.

- ……………………………………………………………………………………………………
- ……………………………………………………………………………………………………

9. I. Metin ve II. Metin parçalarını aşağıda verilen başlıklar doğrultusunda karşılaştırınız.

I. Metin

Vaktiyle Sürmeli Çukuru'nda iki kız kardeş varmış. Bunlar birlikte dolaşır, evlerinin odun ihtiyaçlarını karşılarlarmış. Yine bir gün evlerine götürmek üzere ormanda odun hazırlarlar, odunları bağlarlar. Sıra sırtlarına yüklemeye gelince büyüğü:

"Bacım, kurbanın olayım, gel şu yükü benim sırtıma yükleyiver." Bacısı odunları ablasının sırtına yüklemediği gibi acı bir cevap vermekten de geri kalmaz:

"Ben senin hizmetçin değilim ki kaldırayım. Kocaya gitmekte benden çabuk davranırsın da bir çöpü mü sırtına yükleyemiyorsun."

Derken iki kardeş kavga etmeye başlarlar. Sonunda döğüşmekten yorgun düşerler. Fakat dilleri hâlâ işlemektedir. Birbirlerine beddua etmeye başlarlar:

"Allah seni öyle bir dağ etsin ki yaz kış üstünden kar eksik olmasın."

"Sen de öyle bir dağ olasın ki başından yılan çıyan eksik olmasın." Her ikisinin de duaları kabul olur. Bugün biri Büyük Ağrı, diğeri de Küçük Ağrı olarak göğe baş çekmektedirler. Ayrıca büyüğünün tepesi daima karlı, küçüğü de yılanlı, akreplidir.

Büyük ve Küçük Ağrı
Saim SAKAOĞLU, 101 Anadolu Efsanesi

II. Metin

Sevinç Han öteki boylara da elçiler gönderip birleşmek ve Moğollardan öç almak üzere anlaştı. Hepsi birleşerek Moğol üzerine yürüdüler. Moğollar çadır ve sürülerini bir yere yığıp etrafına hendek kazdılar; beklediler. Sevinç Han geldi.

Vuruş başladı. On gün savaş oldu. On günde de Moğollar üstün geldi. Bunun üzerine Sevinç Han, bütün han ve beyleri topladı. Gizlice görüştüler. Sevinç Han, "Biz bunlara hile yapmazsak işimiz bitiktir" dedi. Ertesi gün, tanla çadırlarını kaldırıp kötü mallarını ve birtakım ağırlıklarını bırakarak kaçtılar. Moğollar, güçsüzlükten kaçtıklarını sanarak bunları kovaladılar. Tatarlar dönüp çarpıştılar. Bu sefer Moğollar yenildi. Ordugâhlarına gelinceye kadar onları kestiler. Bütün ordugâhı zaptettiler. Bütün çadırları orda olduğu için Moğollardan bir aile bile kurtulmadı. Büyüklerini kılıçtan geçirdiler; küçüklerin her birini bir kişi tutsak olarak aldı. Tutsak olanlar, efendilerinin boy adını aldılar. Böylece dünyada Moğol'dan eser kalmadı.

Ergenekon Destanı
Büyük Türk Klasikleri

Tema	Anlatım Biçimi

Anlatıcı	Bakış Açısı

Üslup

Aşağıdaki kutucuklarda "DESTAN/EFSANE" **ünitesi ile ilgili 10-16. soruların cevapları bulunmaktadır. Buna göre kutucuklarda yer alan harfleri boş bırakılan yerlere yazarak soruları cevaplayınız. (Soruların birden fazla cevabı olabileceğini göz önünde bulundurunuz.)**

A	B	C	Ç
Danişmend Gazi Destanı	Kuvayı Millîye Destanı	Nibelungen	Alp Er Tunga Destanı
D	**E**	**F**	**G**
Ergenekon Destanı	Kaybolmuş Cennet	Köroğlu Destanı	Kalevela
Ğ	**H**	**I**	**İ**
Yaradılış Destanı	Efsane	Şehname	Kurtarılmış Kudüs

10. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Türk ve dünya edebiyatındaki yapma destan örneklerindendir?

(.....................................)

11. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Türk ve dünya edebiyatındaki doğal destan örneklerindendir?

(.....................................)

12. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri İslamiyet'in kabulünden önceki Türk destanlarındandır?

(.....................................)

13. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri İslamiyet'in kabulünden sonraki Türk destanlarındandır?

(.....................................)

14. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Kök Türklere ait destanlardandır?

(.....................................)

15. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Sakalara ait destanlardandır?

(.....................................)

16. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Sözlü Edebiyat Dönemi ürünlerindendir?

(..)

17-21. soruları aşağıdaki metne göre cevaplandırınız.

ATATÜRK KURTULUŞ SAVAŞINDA

(...)
Bir gemi yanaştı Samsun'a sabaha karşı
Selâm durdu kayığı, çaparı, takası
Selâm durdu tayfası.

Bir duman tüterdi bu geminin bacasından bir duman
Duman değildi bu!
Memleketin uçup giden kaygılarıydı.

Samsun limanına bu gemiden atılan
Demir değil!
Sarılan anayurda
Kemal Paşanın kollarıydı.
(…)

Bir selâm gibi gitti Erzurum'a,
Bin selâm gibi geldi Sivas'a Erzurum'dan.
Dağlar alçaldı yol vermeğe,
Temizlendi ılkımından karından

Analar bacılar yola döküldü,
Cephane taşıdı arkasından.
Irmaklar suyundan faydalattı,
Ağaçlar daldasından.

Yer gök inledi bir yol daha
Kurtuluş savaşından.
(…)

Cahit KÜLEBİ, Atatürk Kurtuluş Savaşında

17. Okuduğunuz metin bir yapma destan örneğidir. Metinden hareketle yapma destan türüyle ilgili çıkarımlarınızı yazınız.

....
....
....

18. Okuduğunuz metinde hangi tarihî gerçeklikler anlatılmıştır? Verilen boşluklara yazınız.

....
....
....

19. Metinde "kayık", "selâm durması" **yönüyle kişileştirilmiştir. Siz de metinde kişileştirilen diğer varlıkları bulup yazınız.**

....
....
....

20. Okuduğunuz metin ait olduğu toplumun millî ve manevi değerlerini yansıtmakta mıdır? Düşüncelerinizi nedenleriyle açıklayınız.

....
....
....

21. Metinde geçen söz sanatlarına örnekler bularak aşağıda verilen boşluklara yazınız.

....
....
....

Ç) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

22. Destanla ilgili verilen aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Destanlar; dile, edebiyata ve tarihe ışık tutan kaynaklardır.
B) Destanlarda olağanüstü olaylara ve kişilere rastlamak mümkündür.
C) Her milletin geçmişini aydınlatacak bir doğal destanı vardır.
D) Destanlarda zaman ve mekân unsuru pek belli değildir.
E) Destanların ortaya çıkmasında mitlerin de önemli rolü vardır.

23. Aşağıdakilerden hangisi İslamiyet'in kabulünden önceki Türk destanları için söylenemez?

A) Bu dönem destanları, dönemin sosyal ve kültürel hayatını yansıtmaktadır.
B) Destanlarda bozkurt, su, ağaç, ışık gibi bazı motifler kullanılmıştır.
C) Bu dönem destanları anonim bir nitelik taşımaktadır.
D) Destanlarda yavaş yavaş yabancı dillerin etkisi görülmeye başlanmıştır.
E) Oğuz Kağan, Şu, Ergenekon ve Türeyiş destanları bu dönem ürünlerindendir.

24. Aşağıdakilerin hangisinde birden fazla sıfat tamlaması kullanılmıştır?

A) Masmavi göğün altında uzanmış yatıyorum hayaller kurarak.
B) Evimiz çıkmaz sokağın sonunda yeşil boyalı bir evdi.
C) Lokman Hekim, ölüme çare arayıp durmuş yıllarca.
D) Evin duvarına kocaman resimler yapmış çocuklar.
E) Köy çocukları okula gidebilmek için bir çare arıyorlar.

25. Aşağıdaki cümlelerden hangisi yazım ve noktalama yönünden yanlıştır?

A) Kitap Fuarı'na gelen yazarlardan biri de Mustafa Kutlu'ydu.
B) Ünlü Ressam; İstanbul'a gelerek resim sergisinin açılışında konuştu.
C) Tiyatronun son perdesini izleyip öyle çıkalım, dedi.
D) Olağan üstü olayların konu edildiği efsaneleri okuyordu.
E) Şiir Dinletisinde Çanakkale Şehitleri destanını çok içli okumuştu.

26. Gülün rengi eskiden kırmızı değilmiş. Gül, bülbüle o zaman da hiç yüz vermiyormuş. Gülün bu kayıtsızlığına dayanamayan bülbül, günün birinde gidip onun gövdesine konuvermiş. Dikenler bülbülün göğsüne batınca akan kan gülün dibine dökülmüş ve köklerinden damarlarına doğru yayılmış. Gül, işte o günden sonra kırmızı açmaya başlamış.

Bu parçanın türü aşağıdakilerin hangisidir?

A) Destan
B) Halk hikâyesi
C) Efsane
D) Masal
E) Fabl

27. Aşağıda verilen destanlardan hangisi oluştuğu dönem yönüyle diğerlerinden farklıdır?

A) Şu Destanı
B) Yaradılış Destanı
C) Bozkurt Destanı
D) Manas Destanı
E) Ergenekon Destanı

28. Aşağıdaki destanlardan hangisi, birlikte verildiği millete ait <u>değildir</u>?

A) Gılgamış-Yunan
B) Şehname-İran
C) Yaradılış-Türk
D) Nibelungen-Alman
E) Kalevala-Fin

29. Anadolu baştan başa efsanedir. Halkımızın engin hayal gücü, az çok bir şekle sahip olan her taş yığını için güzel hikâyeler ortaya koymuştur. Günlük hayatın pek çok meşgalesi bu efsanelerde ifadesini bulmuş, Anadolu'nun mert insanları zaman zaman teselliyi bunlarda aramışlardır. Efsanelerin hepsinde insanların doğruluktan ayrılmamaya davet edildiğini görürüz.

Bu parçada efsanelerle ilgili aşağıdakilerden hangisine <u>değinilmemiştir</u>?

A) Anadolu'nun efsaneler yönünden zengin olduğuna
B) Halkın hayal gücünün ürünü olduğuna
C) Günlük hayattan izler taşıdığına
D) İnsanları doğru olana çağırdığına
E) İnsan zihninin hayalî konularda efsane oluşturduğuna

30. Milletlerin tarih öncesi dönemlerinde doğaüstü güçler karşısındaki kahramanlıklarını, dış güçlerle olan mücadelelerini; kuraklık, göç, deprem gibi büyük yıkımlar karşısındaki tepki ve davranışlarını anlatan doğal destanlar --- ürünlerdir.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi <u>getirilemez</u>?

A) bireysel
B) sözlü
C) anonim
D) millî
E) ulusal

31. Bu ürünler, akıl ve mantık dönemi ürünleridir. Kimi şair ve yazarlar bağlı bulunduğu milletin tarihinden çıkardıkları önemli olayları sanatçı hayal güçleriyle zenginleştirerek manzum ya da nesir hâlinde zenginleştirirler. Bireyselliğin hâkim olduğu bu ürünlerde olağanüstü unsurları da bulmak mümkündür.

Bu parçada "bu ürünler" **diye bahsedilen tür, aşağıdakilerden hangisidir?**

A) Efsane
B) Masal
C) Doğal destan
D) Halk hikâyeleri
E) Yapma destan

32. Ağaçlar çiçek açmış, papatyalar kanlı canlıydı. Kayısı köpüğü saman sarısı düğün çiçekleri, yeşillerin en uçuğu, pembelerin en hafifleri… Bir sevinçli, konuşkan sevgi tomurcuklarda; bir kanat sesiydi havada. Ve uzayıp giden o akşam saati hiç bitmeyecek gibi geldi bana. Yavaş yavaş ormanın içine yürüdüm. Bitkiler dile geliyordu renk renk ve konuşuyorlardı gün ışığıyla… Orman derinlikleri deniz gibi, insanı alıp giden bir duygu, bir sonsuzluk… Başka bir musikide yalnızlık, hiç duymadığımız başka bir musikiydi bu.

Bu parçada aşağıdakilerden hangisi <u>yoktur</u>?

A) İsim tamlaması
B) Sıfat tamlaması
C) Edat
D) İsim-fiil
E) Sıfat-fiil

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları veya faaliyetleri üniteye dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

5. ÜNİTE

ROMAN

Roman dediğin bana benden, kimliğimin kuruluşundan,
çepeçevre yaşama olanaklarından haber vermeli.

Nermi UYGUR

BU ÜNİTEDE

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde; dünya edebiyatında roman türünü, Tanzimat Dönemi Türk edebiyatında roman türünü, Servetifünun Dönemi'nde roman türünü, Millî Edebiyat Dönemi'nde roman türünü,
- Dil bilgisinde cümle çeşitleri ile imla ve noktalama konusunu,
- Yazma bölümünde bir romanın sonucunu değiştirerek yazmayı, romanın olay örgüsünü hikâye formunda yazmayı veya romandan bir kesiti diyalog hâlinde yazmayı,
- Sözlü iletişimde, Türk ve dünya edebiyatından sinemaya uyarlanmış bir romanın filmi ile ilgili yorum yapmayı öğreneceksiniz.

NASIL ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde, roman türünün Türk edebiyatı tarihi içinde gösterdiği değişimi ve gelişimi ile ilgili bilgileri metinlerden yola çıkarak,
- Dil bilgisi konularını metinler üzerinde çalışma yaparak ve TDK'nin Yazım Kılavuzu'ndan yararlanarak,
- Yazma bölümünde düşüncelerinizi imla ve noktalamaya dikkat ederek ifade etmeyi üniteden edindiğiniz bilgilerden hareketle ve Genel Ağ adresini kullanarak,
- Sözlü iletişimde Türk ve dünya edebiyatından sinemaya uyarlanmış bir filmi izleyip yorumlayarak öğreneceksiniz.

NİÇİN ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde roman türünün Türk edebiyatı tarihi içinde gösterdiği değişimi ve gelişimini anlayıp değerlendirebilmek,
- Dil bilgisinde cümlelerin yapısal olarak metne katkısını, imla ve noktalamanın doğru kullanılmasının metni daha etkin hâle getirdiğini kavrayabilmek,
- Yazma bölümünde imla ve noktalama kurallarına uygun olarak bir yazı yazabilmek,
- Sözlü iletişimde, bir konu ile ilgili düşüncelerinizi etkili ve doğru bir şekilde ifade edebilmek için öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Roman · **Edebî akımlar** · **Olay Örgüsü** · **Temel çatışma**

OKUMA

1. METİN

Hazırlık

1. "İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe iyilik er kişinin kârı" sözüyle ilgili düşüncelerinizi paylaşınız.
2. "Romantizm" kelimesinin size çağrıştırdıklarını söyleyiniz.

NOTRE DAME'IN KAMBURU

Hemşire Gudule (Gudule) on altı yıl önce bir kız çocuğu dünyaya getirir. Çingeneler bu çocuğu beşiğinden çalarlar ve yerine de bir başka bebek bırakırlar. Bıraktıkları bebek, anlatılamayacak derecede çirkin ve de kambur bir bebek olan Quasimodo'dur (Kuasimodo). Hemşire Gudule onu Notre Dame (Nötür Dem) Kilisesi'nin kapısına bırakır ancak bu olaydan sonra delirir. Kızından kalan minik patiğe bakarak sürekli ağlar. Çingenelere kızını aldıkları için kin besleyen Gudule, fare deliğini andıran bir yerde yaşar ve herkesin acıyarak baktığı biri hâline dönüşür.

Notre Dame Kilisesi'ne bırakılan bu çirkin çocuğu Notre Dame'in rahibi Glaude Frollo (Gılot Fırolo) alır ve adını sözde insan görünümlü anlamına gelen Quasimodo koyar. O günden sonra Quasimodo'yu Başrahip Glaude Frollo büyütür. Notre Dame Kilisesi'nde yaşayan Quasimodo'nun görevi kilise çanlarını çalmaktır. Kulakları çanların gürültüsünden sağır olmuştur. Quasimodo, Frollo'ya uğruna ölebilecek kadar sadıktır. İnsandan çok bir maymunu andıran uzun kolları, eğri ve girintili çıkıntılı burnu, kambur bir sırtı vardır. Ayrıca sol gözü, iri bir siğilin altında kaybolmuş gibidir.

> **Bilginiz Olsun**
>
> Romanın ana kahramanlarından olan Quasimodo, yaşadığı mekânla adeta özdeşleşmiştir. O yüzden asıl adı *Notre Dame de Paris* olan eser, Natre Dame'ın Kamburu olarak da benimsenmiştir.

6 Ocak 1482; Paris halkını ayağa kaldıran, Krallar Günü ve Deliler Bayramı'nın kutlandığı gündür. Bu bayram, Fransa Kralı II. Louis'nin (Lui) oğlunun düğün hazırlıklarıyla aynı zamana rastlar. Bu şenlik ortamında yılın en çirkin adamı seçilecektir. O dönemde yirmi yaşında olan Quasimodo, yılın en çirkin adamı seçilir. Halk, yılın çirkin adamını omuzlarında taşımaya başlar. Paris sokaklarında dolaşırlarken geçimini dans ederek, eğittiği ve Djali (Cıali) adını verdiği keçisiyle oyunlar yaparak sağlayan Esmeralda ile karşılaşırlar. Esmeralda'nın ince, kıvrak vücuduna, güzel dansına hayran olan herkes büyülenmiş

gibidir. Bu büyülenenler arasında o güne kadar dünya arzularından uzak kalan Rahip Frollo ve çirkin olduğu kadar ince, hassas, duygusal bir insan olan Quasimodo da vardır.

Vaktiyle hemşire Gudule'den çalınan Esmeralda, geçmişiyle ilgili herhangi bir bilgiye sahip değildir. Geçmişiyle olan tek bağı, boynunda taşıdığı yeşil incik boncuklarla süslü küçük muskadır. Bu muskanın içinde minik bir bebek patiği vardır. Annesini bir gün bu muskanın içindekilerle bulabileceğini kendisini büyüten kadın, ölmeden önce ona söylemiştir.

Çirkin adam Quasimodo, âşık olduğu güzel Esmeralda'yı kaçırmayı planlar. Rahip Frollo ona yardım edeceğini söyler. Aslında rahibin fikri başkadır. Çünkü Esmeralda'yı o da sevmektedir. Niyeti kızı kendisine almaktır.

Paris'in karanlık sokaklarından birinde Quasimoda ve Rahip Frollo, Esmeralda'yı kaçırmaya çalışır. O sırada muhafız bölüğü olan Yüzbaşı Phoebus (Febüs) gelir ve kızı kurtarır. Quasimodo ve Frollo kaçar. Frollo'yu tanıyamazlar ama Quasimodo'yu tanırlar. Quasimodo ceza olarak çarmıha gerilir, kırbaçlanır. Sırtı kan içindedir. Cezası bittikten sonra bir saat bağlı bir şekilde meydanda halka teşhir edilecektir.

Aşağıda romanın, Quasimodo'nun halka teşhir edilirken onlardan su istediği *"Bir Damla Su İçin Bir Gözyaşı"* **adlı bölümünden bir parça okuyacaksınız.**

Quasimodo sağırdı, ama gayet iyi görüyordu, ayrıca halkın öfkesi sözlerine olduğu kadar yüz ifadelerine de yansıyordu. Zaten fırlatılan taşlar kahkahaların şiddetini belirliyordu.

Önce kendine hâkim oluyordu. Ama işkencenin kamçısıyla bilenmiş sabrı yavaş yavaş yumuşayarak bu sinek ısırıklarına teslim oldu. Pikadorun saldırılarından fazla etkilenmeyen Asturya boğası köpeklere ve kurdeleli şişlere daha fazla öfkelenir.

Önce tehdit edici bakışlarını yavaşça halkın üzerinde gezdirdi. Ama sımsıkı bağlı olduğu için bakışları yarasını ısıran sinekleri kovalayacak güçte değildi. Bunun üzerine, bağlarının içinde sağa sola salınmaya başladı, öfkeli sıçrayışları teşhir direğinin eski çarkını dayanakları üzerinde çatırdattı.

Zavallı, bağlarından kurtulamayan zincirlenmiş vahşi bir hayvan gibi yeniden sakinleşti, sadece ara sıra göğsünün tüm boşluklarını dolduran öfkeli bir iç çekiş duyuluyordu. Yüzünde ne bir kızarma, ne de utanç belirtisi vardı. Utancın ne olduğunu bilmeyecek kadar toplumdan uzak, doğaya daha yakındı. Zaten böylesine şekilsiz bir varlık için alçaklık önemli bir şey miydi? Ama öfke, nefret ve umutsuzluk bu iğrenç yüzün üzerine yavaş yavaş, giderek kararan tek gözünden binlerce şimşek halinde yayılacak ölçüde elektrikle yüklenen bir bulut indiriyordu.

Bu arada, üzerinde bir papazın oturduğu kalabalığı yaran bir katırın geçişiyle bu bulut bir an için aydınlandı. Bu katırı ve papazı çok uzaktan fark ettiğinde zavallının yüzü yumuşadı. İçini daraltan öfkenin yerini tasvir edilmesi zor, tatlı, hoşgörülü, şefkat dolu garip bir gülümseme aldı. Papaz yaklaştıkça bu gülümseme daha belirgin, daha parıltılı bir hal aldı. Bahtsız âdeta kurtarıcısını selamlıyordu. Yine de katır, teşhir direğine süvarisinin mahkûmu tanıyacağı kadar yaklaştığında, papaz başını önüne eğip hemen yolunu değiştirdi, aşağılayıcı sözlerden ve bu hale düşmüş zavallı kambur tarafından tanınıp selamlanmaktan kurtulmak ister gibi katarını mahmuzladı.

Bu papaz başdiyakoz Claude Frollo'dan başkası değildi.

Bulut daha da kararmış halde yeniden Quasimodo'nun alnında belirdi. Kaderin, hayal kırıklığının, derin bir hüznün karıştığı gülümsemesi yüzünde bir süre daha asılı kaldı.

Zaman akıp gidiyordu. En azından bir buçuk saatten beri sırtı yaralanmış, kötü muamele görmüş, hiç durmadan alaylara maruz kalmış, ara sıra taşa tutulmuş bir halde oradaydı.

Aniden yeni bir umutla zincirlerini üzerinde durduğu direği yerinden oynatacak kadar zorladı ve o zamana kadar ısrarla koruduğu sessizliğini bozup, insan çığlığından çok havlamayı andıran ve yuhalamaları bastıran boğuk ve öfkeli bir sesle haykırdı:

–Su!

Bu hüzünlü çağrı merhamet duygularını uyandıracağı yerde, merdiveni çevreleyen Paris ahalisi için yeni bir eğlence kaynağı oldu; bu arada belirtmek gerekir ki, bir kitle ve halk yığını olarak ele alınırsa, bu insanların acımasızlık ve ahmaklık açısından okuyucuya daha önce tanıttığımız ve toplumun en alt katmanında yer alan dilenciler, serseriler, cepçiler takımından aşağı kalır yanı yoktu. Bahtsız mahkûmun

etrafından susuzluğuyla alay eden bazı imalar dışında tek bir ses yükselmedi. O an terler içindeki kırmızı yüzü, afallamış bakışı, öfkeden ve acıdan köpürmüş ağzı ve yarıya kadar dışarı çıkmış diliyle, acımadan çok tiksinti duygusu uyandırdığı, çok itici bir görünüm sergilediği kesindi. Yine belirtmemiz gerekir ki, bu kalabalığın içinde acı çeken bu sefile bir bardak su vermeyi deneyecek iyi yürekli bir kent sakin olsa bile, teşhir direğinin sefil merdivenlerinin etrafında merhametli Samaryalı kadını bile ürkütecek ölçüde alçak ve hayâsız bir önyargı ortamı hüküm sürüyordu.

Birkaç dakika sonra, kalabalığa umutsuz bir bakış yönelten Quasimodo daha iç sızlatan bir sesle tekrarladı.

–Su!

Herkes gülmeye başladı.

–Al bunu iç! diye haykırdı çamura batırdığı süngeri kamburun yüzüne fırlatan Robin Poussepain.

(...)

Bir kadın başına taş fırlattı:

–Bu sana bizi gece yarısı lanet çanınla uyandırmanın ne demek olduğunu öğretecek!

–Söylesene evlat, diye hırladı koltuk değneğini ona uzatmaya çalışan bir topal, Notre-Dame'ın kulelerinin tepesinden bize felaketler yağdırmaya devam edecek misin?

(…)

–Biraz su! diye tekrarladı soluk soluğa kalan Quasimodo.

Yanında boynuzları yaldızlı beyaz bir keçi bulunan kızın elinde bir tef vardı.

Quasimodo'nun gözleri parladı. Bu, dün gece kaçırmaya çalıştığı Çingene kızıydı, şu anda çektiği cezanın nedeninin o kargaşa olduğunu belli belirsiz sezebiliyordu; aslında yanılıyordu, çünkü sağır olması ve bir sağır tarafından yargılanmasından dolayı cezalandırılmıştı. Onun da intikamını almaya geldiğinden, diğerleri gibi kendisine bir darbe indireceğinden emindi.

Onun hızla merdiveni çıktığını gördü. Öfke ve sıkıntıdan soluğu kesiliyordu. Teşhir direğini devirebilecek güce sahip olmayı istedi; gözlerindeki şimşek yıldırıma dönüşse Çingene kızı sahanlığa çıkamadan toz haline gelebilirdi.

Kız hiçbir şey söylemeden kendisinden kurtulmak için boşuna bir çabayla kıvranan mahkûma yaklaştı ve belinden çıkarttığı matarayı yavaşça sefilin kurumuş dudaklarına uzattı.

O anda, şu ana kadar hep kuru kalmış ve alevler saçan bu gözden iri bir damlanın şekilsiz ve uzun süre umutsuzlukla kasılmış bu yüzün üzerinde yavaşça süzüldüğü görüldü. Belki de bu, bahtsızın döktüğü ilk gözyaşıydı.

Bu arada kambur su içmeyi unutmuştu. Sabırsızca dudağını büken Çingene kızı matarayı gülümseyerek Quasimodo'nun çıkık dişli ağzına dayadı. Çok susamış olan kambur, matarayı uzun uzun yudumladı.

Zavallı, suyu içtikten sonra siyah dudaklarını hiç kuşkusuz yardımına koşan bu güzel eli öpmek üzere uzattı. Ama ona belki de pek güvenmeyen ve dün geceki kaçırma girişimini hatırlayan genç kız, bir hayvan tarafından ısırılmaktan korkan bir çocuk gibi ürkerek elini geri çekti.

Bunun üzerine, zavallı sağır ona sitem ve tasvir edilemez bir hüzünle dolu bir bakış yöneltti.

Bu güzel, körpe, saf, çekici ve aynı zamanda güçsüz kızın, böyle bir sefaletin, şekilsizliğin, kötülüğün yardımına merhametle koşması dünyanın neresinde olursa olsun oldukça dokunaklı bir sahne olarak yorumlanırdı. Bir teşhir direğinde yaşanan bu görüntü muhteşemdi.

Halk da bunu kavramıştı, ellerini çırparak bağırıyordu: "Bravo! Bravo!"

İşte tam o sırada münzevi kadın deliğinin penceresinden teşhir direğindeki Çingene kızını fark etmiş ve ona uğursuz sövgülerini sıralamıştı: "Lanet olası Çingene kızı! Lanet olsun sana! Lanet olsun sana!"

(…)

Cezası biten Quasimodo, serbest bırakılıp kiliseye döner ama Esmeralda onda çok derin bir etki bırakır. Rahip Frollo da hâlâ Esmeralda'yı sevmektedir. Esmeralda ise kendisini kurtaran ve başkasıyla nişanlı olan Yüzbaşı Phoebus'a âşıktır. Rahip Frollo kendisine sezdirmeden yüzbaşıyı kullanır. Yüzbaşıyla Esmeralda'nın buluşmalarını sağlar. Bu sırada yüzbaşıya saldırır, onu bıçaklar. Rakibini öldürdüğünü sanan rahip oradan kaçar. Suç Esmeralda'ya kalır ve Esmeralda yüzbaşıyı öldürmeye kalkışmaktan idama mahkum edilir.

İdam edilmek üzere kilise önüne getirilen Esmeralda'yı Quasimodo, balkondan sarkıttığı bir iple kaçırır ve kilisedeki bir odaya saklar. O yıllarda inanışa göre kiliseye saklanmış olan bir kişiye azılı katil de olsa dokunulamaz. Esmeralda kilisede kaldığı dönemlerde Quasimodo onu daha çok sever ama asla onu incitecek bir davranışta bulunmaz.

Rahip Frollo çingeneleri Esmeralda'yı kaçırmaları için kışkırtır. Çingenelerin Esmeralda'yı kurtarmak için geldiğini bilmeyen Quasimodo tek başına onlarla çatışmaya girer. Bu kargaşayı fırsat bilen rahip Frollo arkadan dolaşıp Esmeralda'yı kaçırır. Onu idam edileceği Greve Meydanı'na götürür. Kıza, kendisini severse onu ölümden kurtaracağını söyler ama kız kabul etmez. Rahip kızı cezalandırmak için yıllar önce çingeneler tarafından kızı kaçırılan hemşire Gudule'nin yaşadığı fare deliği dedikleri yere atar. Çingenelere kini olan Gudule'ye onu bırakmamasını, onu idam edilirken göreceğini ve böylece çingenelerden intikamını alacağını söyler. Esmeralda'yı Gudule'nin eline bırakan Frollo, kızın yerini haber vermek üzere çavuşların yanına gider. Hemşire'yle Esmeralda boğuşurken hemşire kızın boynunda asılı patiği görür. Onun kendi kızı olduğunu anlar. Sonra onu kurtarmaya çalışır. Ne var ki çok geç kalır. Askerler, Esmeralda'yı idam etmek üzere Gudule'nin elinden alır. Gudule, Esmeralda'yı kurtarmak için bütün gücüyle uğraşırken düşüp başını kaldırıma çarpar ve ölür.

Rahip Frollo, Esmeralda'nın idam edilme sahnesini yüzünde hafif bir tebessümle Notre Dame Kilisesi'nden izleyince Quasimodo öfkelenir ve Rahip Frollo'yu tuttuğu gibi kilisenin balkonundan aşağı atar. Oluklara tutunmaya çalışan rahip dayanamaz ve düşer. Quasimodo onun düşüşünü izler. Rahip ölür. O günden sonra Quasimodo'yu gören olmaz.

Sonraki kral VIII. Charles (Çarls) Dönemi'nde, suçluların cesetlerinin atıldığı mahzen açılır. Mahzende bir kadına sarılmış hâlde kambur bir erkek cesedi vardır. Belli ki Quasimodo burada Esmeralda'nın ölü bedenine sarılmış ve ölümü beklemiştir. Onu sarıldığı iskeletten ayırmaya çalıştıklarındaysa Quasimodo toza dönüşür.

Victor HUGO (Viktor Hügo), Notre Dame'ın Kamburu
(Türkçesi: Volkan YALÇINTOKLU)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

Asturya : İspanya'ya bağlı özerk bir bölge.
başdiyakoz : Başrahip.
iç çekmek : Üzüntüyle derinden soluk almak.
mahmuzlamak : Hızlanması için hayvanı mahmuzla dürtmek, topuklamak.
münzevi : Topluluktan kaçan, yalnız kalmayı seven.
Pikador : Boğa güreşlerinde, boğayı kızdırmak için mızrakla saldıran atlı.
teşhir : Gösterme, sergileme.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin Fransız edebiyatının önemli sanatçılarından Victor Hugo'nun *Notre Dame'ın Kamburu* adlı romanından alınmıştır. Bu metinde çirkin ve kambur olan kilise zangocu Quasimodo ile Başdiyakoz Frollo'nun çingene kızı Esmeralda'ya olan aşkları, bu kişilerin ruhlarında oluşan ikilemler ve tepkiler romantik bir yaklaşımla işlenmiştir. Metinde kişilerin zayıf ve güçlü yönleri bir arada verilmiştir. Akıcı ve etkili bir üsluba sahip olan metinde zıtlıklar (çirkinlik ve güzellik, iyilik ve kötülük) belirgin olarak göze çarpar. Metnin anlatımında yazar tarafsız kalmaz, araya girerek duygularını belirtir ve okuyucuyu yönlendirir.

XIX. yüzyıl, Avrupa'nın sanayileşmeye başladığı bir dönemdir. Bu sanayileşmeyle birlikte toplumun sosyal, siyasi, kültürel yaşamında da hızlı bir değişim başlamıştır. Özgürlük, eşitlik, milliyetçilik, vatan gibi kavramlar özellikle Fransız İhtilali'nin sonuçlarına bağlı olarak ön plana çıkmıştır.

Sanatçılar da eserlerinde bu kavramları yansıtmaya çalışırken hep bir arayış içerisinde olmuşlar ve toplumda beliren eğilimlere göre edebî anlayışlarını oluşturmuşlardır. Bu anlayışlar doğrultusunda bazı edebî akımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu akımlardan birisi Victor Hugo'nun, *Cromwell* adlı oyununda ilkelerini ortaya koyduğu romantizm akımıdır.

Romantizm, XIX. yüzyılın başından ortalarına kadarki dönemde hemen hemen bütün Avrupa'da hâkim olan sanat/edebiyat akımıdır. Akıl ve sağduyuyu önemseyen klasisizm akımına bir tepki olarak çıkan romantizm; tarihî, dinî ve millî değer ve duyguların, tabiata yönelişin, kişisel yorumların, abartılı duyguların, ideallerin hâkim olduğu bir akımdır. Bu akımın etkisiyle yazılan romanlarda yazar, akıl ve sağduyu yerine duygu ve hayali tercih eder. Eserlerde kötümserlik, hüzün ve melankoli ön plandadır. Kahramanlar, ayırıcı özelliklere sahip sosyal toplulukların temsilcisi olan genel tipler değil bireysel özellikleriyle var olan karakterlerdir.

Romantizmin belirgin özelliklerinden biri de uzaklara kaçıştır. Bu anlayışla oluşturulan eserlerde var olan ve içinde yaşanılan olumsuz durumlardan hayalî mekânlara, tarihin derinliklerine, egzotik ülkelere ve tabiata yönelme söz konusudur. Tarihin parlak ve güzel çağlarına dönüş; içinde bulunulan anın, şimdinin sıkıcılığından kaçma vasıtasıdır. İçinde bulunduğu ortamdan sürekli kaçma hâli, romantik sanatçıların hayatı ve olayları bir zıtlık içinde (beden-ruh, ideal-gerçek, hürriyet-esaret, hayat-ölüm vb.) algılamasına sebep olur. Yazar, ilgi çekici ve olağanüstü olaylara yer verir. Olayların abartılı ve sürükleyici olmasına dikkat eder. Romantizmde yazar, olay ve kişilere öznel bir biçimde müdahale eder. Okuyucuyu dilediği gibi yönlendirir ve sürükler, roman kişilerine karşı tarafsız değildir. Romantizm anlayışıyla yazılan eserlerde seçkin ve kurallı bir üslup yerine kurallara pek aldırmayan, renkli bir üslup vardır. Romantizmde yer alan tasvirler genellikle öznel niteliktedir. Yazar o anki ruhsal durumu nasılsa tabiatı ve dış dünyayı ona göre algılar. Tasvirler, bir bakıma yazarın ruhsal durumunu yansıtan bir araçtır.

Johann Wolfgang Goethe (Yohen Volfgang Göte), François Rene de Chateaubriand (Fransua Rene de Şatöbiriyan), Walter Scoot (Voltır Sıkut), Alphonse de Lamartine (Alfons de Lamartin), Alexandre Serguievitch Puşkin (Aleksendire Serguvic Puşkin), Alexandre Dumas (Aleksendire Duma), Victor Hugo gibi sanatçılar romantizm anlayışına bağlı olarak eser vermişlerdir.

XIX. yüzyıl dünya edebiyatına yön veren Victor Hugo'nun dışında Rus edebiyatında Lev Nikolayeviç Tolstoy (Lev Nikolayevik Tolstoy) *Savaş ve Barış*, Fiodor Mihayloviç Dostoyevski (Fayador Mihayloviç Dosteyevski) *Suç ve Ceza*, İvan Turgenyev *Babalar ve Oğulları*, Nikolay Gogol *Ölü Canlar*; Fransız edebiyatında Stendhal (Sitendal) *Kırmızı ve Siyah*, Balzac (Balzak) *Vadideki Zambak*; İngiliz edebiyatında Charles Dickens (Çarls Dikıns) *İki Şehrin Hikâyesi* adlı eserleriyle yüzyılın önemli yazarları arasında yer alırlar.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metinde geçen "Hiç durmadan alaylara <u>maruz kalmış</u>, ara sıra taşa tutulmuş bir halde oradaydı." cümlesinde altı çizili kelime grubunun anlamını cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.
2. Esmeralda kendini kaçırmaya çalıştığını bile bile neden Quasimodo'ya su vermiş olabilir?
3. Esmeralda'nın elinden su içen Quasimodo'nun hangi duygular içerisinde olduğunu metinden hareketle açıklayınız.
4. Esmeralda'nın Quasimodo'ya su vermesini yazar nasıl karşılamıştır? Bu konuyla ilgili yazarın araya girip okuyucuya seslenmesi anlatımı nasıl etkilemiştir?
5. Okuduğunuz metinde diyalog hâline getirebileceğiniz kesitlerin nereler olabileceğini belirleyiniz.

6. Okuduğunuz metinde yazarın okuyucuyu yönlendirmeye çalıştığını gösteren bölümlere örnek veriniz.
7. Okuduğunuz metinde geçen kişilerin özelliklerini belirleyerek aşağıdaki şemalara yazınız.

Esmeralda	Quasimodo	Rahip Frollo

8. Temel çatışmadan hareketle metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
9. Metinde anlatıcı ve bakış açısının işlevini belirleyiniz. Seçilen bakış açısının metnin dil ve anlatımını nasıl etkilediğini belirtiniz.
10. Metinde kullanılan anlatım biçimleri ile anlatım tekniklerini bularak aşağıdaki şemalara yazınız.

Anlatım Biçimleri	Anlatım Teknikleri

11. Metnin yazıldığı dönemin sosyal, siyasi, kültürel gerçekliğini yansıtan bölümleri gösteriniz.
12. "Romanın yazarı, Notre Dame Kilisesi'ni gezdiği sırada kulelerden birinin karanlık bir köşesinde duvara elle kazınmış ANAΓKH (kader) adlı kelimeyi fark eder. Ortaçağ'da yaşamış bir kişinin elinden çıkmış gibidir. Özellikle içerdiği iç karartıcı anlam, yazarı derinden etkiler. Bu roman bu kelime adına kaleme alınır." Bu bilgilerden hareketle Victor Hugo, okuduğunuz metinde kader kelimesi ile romandaki karakterler arasındaki ilişkiyi yansıtabilmiş midir? Düşüncelerinizi nedenleriyle paylaşınız.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

VİCTOR HUGO (1802-1885): Fransız edebiyatının önemli yazarlarından biri olan sanatçı, edebî ününü şiirleri ve oyunları ile kazandı. Romantizm akımının en tanınmış sanatçıları arasında yer aldı. Sanatçı, *Cromwell* adlı tiyatro eserinin ön sözünde romantizmin ilkelerini ortaya koydu. Toplumsal sorunlar ve politikayla yakından ilgilendi. 1848 ayaklanmalarının ardından kurucu meclise katıldı, daha sonra milletvekilliği yaptı. I'Evenement adlı bir gazete çıkardı. 1852'de Louis Bonaparte'ın imparatorluğunu ilan ettiği hükûmet darbesine karşı çıktığı için sürgün edildi. Cezası 1859'da sona erdi fakat imparatorluk yıkılana kadar gönüllü olarak sürgünde kaldı. 1831 yılında yayımlanan romanı *Notre Dame'ın Kamburu*, klasik edebiyatın şaheserleri arasında yer aldı. Birçok türde eser veren sanatçının *Akşam Şarkıları, Işık ve Göl-geler* şiir; *Hernani, Kral Eğleniyor* tiyatro; *Notre Dame de Paris, Sefiller* roman türündeki eserlerinden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ

1. • Önce kendine hâkim oluyordu.
   • O sırada, kalabalığın arasından garip giyimli genç bir kızın çıktığını gördü.

   Okuduğunuz metinden alınan yukarıdaki cümleler, anlamına göre olumlu cümlelere örnektir. Siz de okuduğunuz metinden anlamına göre olumsuz, ünlem ve soru cümlelerine örnekler bulunuz. Bulduğunuz örneklerin altını çiziniz.

2. **Aşağıda virgülün kullanım amaçlarından bazıları verilmiştir. Okuduğunuz metinde bu kullanımlara örnekler bulunuz. Bulduğunuz örnekleri aşağıdaki şemalara yazınız.**

■ **Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur:**

Örnek

Kaderin, hayal kırıklığının, derin bir hüznün karıştığı gülümsemesi yüzünde bir süre daha asılı kaldı.

■ **Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan özneyi belirtmek için konur:**

Örnek

■ **Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:**

Örnek

■ **Özne olarak kullanıldıklarında bu, şu zamirlerinden sonra konur:**

Örnek

ARAŞTIRINIZ

Türk ve dünya edebiyatından sinemaya uyarlanmış bir romanın (Victor Hugo'nun *Sefiller*'i, Alexandre Dumas'nın *Monte Kristo Kontu*, Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü*, Halide Edip Adıvar'ın *Vurun Kahpeye* gibi) filmini izleyiniz. İzlediğiniz film ile ilgili düşüncelerinizi kısaca yazıp sınıfta paylaşınız.

2. Metin

Hazırlık

1. Bir eserdeki kahramanların isimleri ile kişilik özellikleri arasında bir bağ olmasının sizce okuyucuda nasıl bir etkisi vardır?
2. Bir romanın sadece kendi yazıldığı dönemde önemli olan bir sorunu ele almış olması, o eserin değerini ve kalıcılığını nasıl etkiler?

FELÂTUN BEY İLE RÂKIM EFENDİ

Mustafa Meraki Bey kırk beş yaşında, alafrangaya aşırı derecede meraklı bir insandır. Bu beyin on beş yaşında Mihriban adında bir kızı ve yirmi yedi yaşında Fêlatun Bey adında bir oğlu vardır. Çocuklarını güzel giydirir ama eğitimlerine özen göstermez. Felâtun Bey; alafrangalık bakımından babasını bile geçen, tembelliğinden ve gezmeye eğlenmeye düşkünlüğünden kalemdeki işine haftada ancak üç saat uğrayan biridir. Babasının ayda yirmi bin kuruşu bulan gelirine güvenen Felâtun Bey; yeni çıkan Fransızca kitapları alıp okumadan kütüphanesine yerleştiren, bir giydiğini bir daha giymeyen gösteriş meraklısı bir gençtir.

Babası eski Tophane kavaslarından olan Râkım Efendi, fakir bir ailedendir. Bir yaşında yetim kalır. Annesi ve Fedayi adlı dadısı tarafından büyütülür. On altı yaşında Hariciye kalemine giren Râkım Efendi kendi kendisini yetiştirir. Fransızca ve Farsça öğrenen, zamanın bilimlerine az çok vâkıf olan Râkım Efendi; çevirmenlik, gazete yazarlığı ve öğretmenlik yapar. Birkaç yıl içinde aylık gelirini kalemden aldığı yüz elli kuruşluk aylığa ihtiyacı kalmayacak biçimde artırınca kalemdeki işinden ayrılır. Bir tercüme işinden eline geçen para ile Canan adında bir cariye satın alır. Râkım'ın evine ilk geldiği günlerde hastalıklı görünen bu kız, zamanla düzelir.

Bilginiz Olsun

Ahmet Mithat Efendi; eserlerini yazdığı dönemde edebiyattan anlamayanların çokluğu sebebiyle halkın geneline hitap ederek onları aydınlatmaya, onların dertlerine tercüman olmaya çalıştığını belirtir.

Râkım, bir arkadaşının aracılığı ile İngiliz Mister ve Misters Ziklas'ın Can ve Margrit adlarındaki kızlarına Türkçe dersi vermeye başlar. Engin bilgisi, alçakgönüllülüğü, efendiliği ile kısa sürede bu ailenin dostu hâline gelir. Bu arada Canan'a da okuma yazma öğretip onun eğitimi ile ilgilenir. Râkım bir gün Ziklasların evinde Felâtun'la karşılaşır. Felâtun, Râkım'ı Ziklasların gözünden düşürmek için birtakım hareketler yapsa da en sonunda kendi cahilliğini ortaya koyar. Râkım'ın kibarlığını bozmaması ve kendine güveni Mister Ziklas ve kızlarının hoşuna gider. Canan'ın piyano çalmaya heveslenmesi üzerine Râkım, eve bir piyano alır. Canan'a, sonradan aile dostları olacak piyano öğretmeni Yozefino'dan ders aldırır. Bir akşam Ziklaslar Râkım'ı ve Felâtun'u akşam yemeğine davet eder. Davete erken gelen Felâtun Bey'in üstüne mutfakta Fransız aşçı ye-

meğin mayonezini döker ve Felâtun, kimseye görünmeden evden ayrılmak zorunda kalır. Bir başka gün aşçı diye evin hanımına sarılan Felâtun, yaşanan bu rezaletten dolayı bir daha Ziklasların evine uğramaz. Râkım ise Ziklaslarla yaptığı Kâğıthane sefası ile aileyi evine davet edip gösterdiği Türk misafirperverliği ile dostluklarını ilerletir. Bu arada Felâtun Bey, babasından kalan gelirini Beyoğlu'nda hızla tüketmektedir. Zaman zaman karşılaştığı Râkım, kendisini para konusunda uyarmasına karşın bu uyarılara kulak asmaz. Râkım, kendini çok geliştiren ve tam bir hanım olan Canan ile nikâhlanır. Râkım'a karşı derin bir sevgi duyan Can ise bu sevginin imkânsızlığı ile hastalanır. Mister Ziklas'ın yüklü bir miras ile birlikte kızını Râkım'a verme teklifine karşın Canan'ı seven Râkım bunu reddeder. Felâtun Bey, parası bitince uzak bir yerde mutasarrıflık işi elde eder ve yola çıkmak için limana gider.

Aşağıda, Margirt'i yolcu eden Râkım'ın vapurda Felâtun Bey'le karşılaşmasını ve roman kişilerinin son durumlarının ne olduğunu okuyacaksınız.

(…)

Cezayir Bahr-ı Sefid'den birisinin mutasarrıflığına hamilen Dersaadet'ten hareket eden Felâtun Bey'i dahi bu vapur götürmekte idi. Güverte üzerinde Râkım ona dahi tesadüf eyledi.

Râkım – Vay beyim! Rabbim selâmetler versin.

Felâtun – İstanbul'un zevkini size bıraktık birader. … Adası'na mutasarrıf oldum, gidiyorum. Artık Matmazel Ziklas ile enine boyuna zevk ediniz.

Râkım – (Şiddetle göğüs geçirerek) Birisini bu gün, yarın mezara götüreceğiz. İşte birisini sizin bindiğiniz şu vapur İskenderiye'ye götürüyor. İstanbul'un zevkini süren varsa, o da sizsiniz.

Felâtun – (Râkım Efendi'den ziyade şiddetle içini çekerek) Evet, hakkın var. Babamdan kalan cem'an yekûn yedikten sonra, yüz elli bin kuruş kadar da açık borç etmişimdir. Fena zevk değildir doğrusu.

Râkım – Zararı yok birader. İnsanın aklı sonradan başına gelir. Bundan sonra yapmazsınız.

Felâtun – Bundan sonra alacağım maaştan kendimi besledikten sonra arttıracağım miktarla bin beş yüz lira borcu ödemeye ömrüm kifâyet ederse belki doksan yaşında iken yine sefahate vakit bulabilirim.

Râkım – Adam sen de, ödenmeyecek borç mu olur?

Felâtun – Yok birader! Sefahat ettim, çocukluk ettim. Her haltı yedim. Ama memur olduğum yerde maaşımla kanaat ederek sıdk u ihlasla çalışacağıma emin olmanı rica ederim.

Râkım – Allah için birader, bu emniyet bende vardır. Hemen Rabbim tevkif-i selâmet versin. Benim muradım, inşallah bundan böyle mansıbın daha ziyade büyür de, borcunu ödedikten başka bundan sonra dahi kesb-i destinle zevk etmeye fırsat bulursun demekti.

Felâtun – Sadakatle hizmet ettikten sonra bu söylediğin şey husul bulmaz değildir.

Râkım – Hah işte memuriyete bu fikir ve itikatla gitmeni isterim. Bu fikir ve itikat kimlerde olursa mutlaka tevkif-i ilâhiye mazhar olur. Allah selâmet versin birader. Bizi gönülden çıkarmazsın ya. Aralıkta bir mektuplaşırız.

Felâtun – Hay hay, adiyo monşer!

Râkım – Bon vuayaj mon ami!

İngiliz kinine ne dersiniz yahu? Mayonez meselesinden sonra Ziklas ile Felâtun arasında hasıl olan münaferet hâlâ kemâl-i germî ile devam etmekteydi. Zira Felâtun'un Râkım ile veda eylediğini karı koca gördükleri hâlde çocuğa merhaba bile demediler. Ama hakları da yok mudur ya?

Bunlar yine geldikleri sandala râkiben Kurşunlu mahzene çıktılar. Râkım hanesince bazı umuru olduğundan bahisle kendi hanesine avdet eyledi. Ziklas ile karısı dahi gidip esir-i firaş olan biçare Can ile meşgul olmaya başladılar. Zira artık hekimler kızcağızla iştigali terketmiş olduklarından validesi ve pederi dahi bu gün, yarın vefatına intizaren her istediği şeyi verirdiler. O gün ise kızın canı bir et istemiş. Aşçıyı çağırıp gayet kuvvetli olması tenbihatıyla beraber bir âlâ et suyu ısmarlamış. Validesi ve pederi kendisini et suyu içine bisküvi peksimet doğrayarak yemekte olduğu hâlde buldular. Böyle bir hâle çoktan beri tesadüf edemedikleri cihetle şaşmışlardı. Kızcağız, taamını yedikten sonra yatmayıp yatağı içinde oturdu ve tabip Mösyö Z.'yi çağırmasını emreyledi.

Bir saat sonra tabip geldi. Kız sadrından şimdiye kadar asla hissetmemiş olduğu lâtif bir kaşınmak nev'inden bir şey hisseylediğini haber verdi.

Tabip – Hâlâ kan geliyor mu?

Can – İki günden beri yoktur.

Tabip – Ya balgam?

Can – İki gün evveli kanlı balgam ve pıhtılar tükürmekte idim. İki günden beri hiçbir şey geldiği yoktur.

Tabip – Pek âlâ, pek âlâ, demek oluyor ki, rahat ediyorsunuz. Artık bu rahatınız üzerine yeniden bir şey tertibine hacet de yoktur. Besleyecek şeyler yemeli. Soğuktan kendinizi muhafaza etmeli.

Doktor efendi şu emirleri vermiş idiyse de, yüreği, "Demek oluyor ki, iki gün sonra bütün bütün rahat edeceksiniz. Zira bu hastalık insanın son günlerinde birkaç gün böyle müsaitçe davranır." demekte bulunmuştu. Fakat doktorun yüreğinde olan mânadan valide ve pederin ne haberi olabilir? Onlar doktorun "Pek âlâ, pek âlâ!" demesi üzerine kızlarını gerçekten pek âlâ zannetmişlerdi.

Yahu, bu zalim hastalık son günlerinde insanın midesini de mi açıyor, ne oluyor? Can'ın midesine bayağı bir kuvvet geldi. Hem gayet kuvvetli et suları göğsünü dahi yumuşattığından öksürüğü bütün bütün kesilmiş ve binaenaleyh kan ve balgamları dahi unutulmuştu. Garibi şunda ki, tabibin vizitesinden sonra iki değil, beş gün geçti, kız hâlâ vefat etmedi! Vefat etmedikten başka, etmek istemediği dahi görülmeye başladı.

Binaenaleyh tabip tekrar celbolunarak kızı etrafıyla muayene eyledikte, marazın bu dereceye kadar tebeddülüne bir mâna veremeyip, ihtiyaten ne faydası olacak ve ne de zarar verecek bir su tertibiyle yine güzelce beslenmesini ve soğuktan ve rutubetten ve tozdan, topraktan muhafaza edilmesini tavsiye ile kalktı, gitti.

Tabibin bu defa verdiği mualece ne tesirliymiş! Kız, midesinde gittikçe kuvvet bulmakta. İkinci gün tabip efendi bir daha celbolunarak yine o ilâçtan ve fakat biraz daha kuvvetlicesinden talep olundu. Herif kendi ilâcında böyle bir tesir olmadığını bildiği hâlde, ilâcı hakkında hasıl olan hüsn-i zanna halel vermeyip, güya daha kuvvetlisini tertip eyledi.

Evet ilâcın bu defaki tesiri daha ziyade oldu ya! Yatağında kımıldamayan hasta, oda içinde gezinmeye bile başladı. Ey şimdi Molyer'in tabipler hakkında söylediği söz yalan mıdır? Tabipliğin en fennî ciheti bir hatanın vefat etmiş olduğunu anlamak olup, yoksa bir hastalığın hangi hastalık olduğunu teşhise muvaffak olsalar bile her hastalığın bir çok envaı olduğundan, hangi nev'inden olmasını hükmedememektedirler.

Teverrüm hakkında teşhis emraz kitaplarına derc edilmiş olan sayfalarında yazar ki, bu illete müptelâ olanlar için ilâç olmayıp, verilen ilâçlar ise henüz derdest-i tecrübe olan şeylerdir. Lâkin el altında ihtiyat olarak iki satır daha yazılmış. Denilmiş ki: "Bu hastalıktan bazı kere kendi kendisine iyi olanlar dahi vardır." İmdi biz Doktor Z. dahi biçare Can'ın yeniden can kazandığını görünce "Pataloji kitabının son ihtarı doğru imiş be!" diye kendi kendisine taaccüp ederek artık kızın iyi olacağını yakinen gördükten sonra herif bütün bütün Lokman kesildi, gitti ki, bundan sonra kayınvalidemi dahi getirsem, o da hiç olmazsa Bukrat kesilebilirdi.

Lâtife değil! Kız, gerçeği gibi kendisini toplamıştı. Hattâ yataktan bütün bütün çıktı. Gündüzün elbisesini dahi giydi. Ziklas, iki günde bir kere kızın tebeddül-i hâlini Râkım'a yazar idiyse de "İşte oğul, size malûmat-ı lâzımeyi verdim. Fakat evime gelir de, kızı ziyaret ederseniz korkarım ki, hastalığı nükseder." zeylini hiçbir mektubundan eksik etmezdi.

Derken kızcağıza sıhhat geldikçe canı dahi sıkılmaya başlayarak, hocasını istemesin mi? Doktor Z.'den evvel babası itiraz ederek marazının nüksünü mucip olacağını dahi dermiyan edilmiş idiyse de kızı ikna etmek mümkün olmayıp, bilâkis kız artık Râkım için yüreğinde aşka benzer bir şey hissetmemekte olduğunu temin eylediğine ve bahusus pederi, İzmir'de bulunup, öteden beri kendisiyle izdivaca can atan bir dayızadesiyle artık izdivacını teklif eyledikçe, kız buna dahi razı olduğuna mebni, Râkım'a mahsusen uşak gönderilerek celbedildi.

Koca Râkım, kızı hayatta görünce sevincinden çıldıracağı geldi. Can ise Râkım'ı görünce vücudunda daha ziyade bir rahat, bir sıhhat bularak,

"Beseret ger heme âlem beserem tîğ-i zenend

Ne tevân berd-i hevâ-yı tu bîrûn ez ser-i mâ"

beytini okumuş idiyse de, Râkım kendisini bu hâle koyanlar işte bu beyitler olduğundan bahisle ba'd-e-

zin bu gibi hayalât-ı şairaneye ehemmiyet vermemesini tavsiye ve kız dahi artık yeniden kazandığı hayatı muhafazaya himmet edeceğini temin eylediğinden her tarafın memnuniyeti derece-i nihayeye vardı.

Râkım o kadar memnun oldu ki, yutkunup durmasından bir şey söylemek istediği hâlde söyleyemediğini gerek Can ve gerek peder ve validesi anlamışlardı. Binaenaleyh Can'ın istizah-ı meram etmesi üzerine Râkım, "Efendim, söyleyeceğim lakırdı yalnız pederinize mahsustur." diye onu bir tarafa çekip, "Gördünüz mü Mösyö Ziklas!.. Cenâb-ı Hak işte hem üç yüz bin lira servetinizi ve hem de nur gibi kerimenizi size tekrar ihsan eyledi." demiştir ki, Ziklas, o tokgözlü, mert, sadık Râkım'dan bu sözleri işitince, oğlanı bir kat daha sevip, yüreğine sokacağı geldi.

Artık bundan sonra sözü uzatmakta lezzet yoktur. Kısa keserek tatlısına bağlayalım:

Ziklas, yazacağı kâğıtları yazıp, edeceği muhaberatı ettikten sonra işin üzerinden iki buçuk ay kadar zaman mürur eylemişti ki, Margrit İskenderiye'den ve Can'ın yavuklusu İzmir'den ve Margrit ile tezvici yine bu aralık kararlaştırılan bir yeğeni dahi Halep'ten gelip kasım üzeri bunların izdivacı için verilen baloda ömründe ilk defa olarak Râkım dahi polka oynadı.

Hele ertesi gün kendi hanesine geldikte, dadı kalfa, Canan'ın can evinde bir ciğerparenin canlanıp oynamakta bulunduğunu haber verdi ki, bu haber Râkım'ı her şeyden ziyade memnun eyledi.

İşte bir dahi altı ay sonra Râkım'ın Yozefino kucağına nur topu gibi bir erkek evlat kundağını koymak şerefiyle o sadık dostu dahi memnun eylemiş olmasını ihtarla hatm-i güftar ederiz.

Nihayet

Ahmed Midhat Efendi, Felâtun Bey ile Râkım Efendi

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

avdet eylemek : Geri dönmek.
ba'd-ezin : Ondan sonra.
Bahr-ı Sefid : Akdeniz.
binaenaleyh : Bundan dolayı, bunun üzerine.
Bukrat : Hipokrat.
celbolunmak : Getirilmek.
cem'an : Toplam.
derc edilmek : Yayımlanmak.
derdest-i tecrübe : Denenmekte olan.
derece-i nihaye : Son derece.
dermiyan etmek : İleri sürmek, söylemek.
dersaadet : İstanbul.
emraz : İlletler, hastalıklar.
esir-i firaş : Yatağa esir.
hamilen : Üstlenmiş.
hasıl olmak : Ortaya çıkmak.
hatm-i güftar : Sözü bitirmek.
hayalat-ı şairane : Şairce hayaller.
husul : Elde etmek.
hüsn-ü zan : İyi düşünce.
intizaren : Bekleyerek.
istizah-ı meram etmek : Meramını açıklamasını istemek.
kemâl-i germî : Tam bir kızgınlık.
kesb-i dest : El emeği ile kazanmak.
lâtif : Tatlı, güzel.
malûmat-ı lâzıme : Gerekli bilgiler.
mualece : İlâç.
mucip olmak : Gerektirmek.
muhaberat : Haberleşme.
mutasarrıf : Sancak yöneticiliği.
münaferet : Nefret.
mürur : Geçmek.
nüks : Depreşme.
pataloji : Hastalık bilimi.
polka : Bir dans çeşidi.
sadr : Göğüs, kalp.
sıdk u ihlas : Doğruluk ve samimiyet.
taaccüp etmek : Şaşma, şaşırma, hayret.
tebeddül-i hâl : Durumun değişmesi.
teverrüm : Verem.
tevfik-i ilahi : Allah'ın yardımı.
tevfik-i selâmet : Kurtuluş yardımı.
tezvic : Evlilik.
umur : İşler.
yekûn : Toptan.
zeyl : Ek.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, Tanzimat Dönemi yazarlarından Ahmet Mithat Efendi'nin *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* adlı romanından alınmıştır. Hem metinde hem de romanın tamamında Ahmet Mithat Efendi'nin özlediği ve bunun için idealize ettiği Osmanlı efendisi, Râkım Efendi tipinde kişilik kazanır. Râkım Efendi, çalışkanlık ve tutumlulukla mutluluğa kavuşanların sembolü iken Felâtun Bey, tembellik ve israfla hayatını tüketen insanların temsilcisidir. Okuduğunuz metinde de Felâtun ile Râkım'ın vapurda karşılaştıklarında aralarında geçen konuşma, Felâtun'un neden ve nasıl iflas ettiğini ortaya koymakta ve bundan doğan pişmanlığını yansıtmaktadır. O dönemdeki halkın anlayabileceği sade bir dilin kullanımı, konu olarak mirasyedilik ve alafrangalığın yarattığı züppeliğin işlenmesi, yazarın araya girerek yorumlar yapması eserin dikkat çeken özellikleridir.

1876'da yayımlanan *Felâtun Bey ile Râkım Efendi*; Batılılaşma sorununu, alafranga ve mirasyedi tipinden yola çıkarak ele alır. Roman, bu sorunun Türk romanındaki kişileri ve kurguyu belirlemekte nasıl bir rol oynadığına örnek oluşturması yönünden önemli bir eserdir. Nitekim yazarın Felâtun ve Râkım'ı benzer durumlar içine yerleştirip karşılaştırma amacı, eserin kurgusunu da oluşturur. Tanzimat romanında tekrar tekrar ele alınan mirasyedi tipi Namık Kemal'in *İntibah*'ında babasından kalan mirası yiyip yoksulluğa düşen Ali Bey, Nabizade Nazım'ın *Zehra*'sında servetini Beyoğlu'nda bitirip parasız kalan Suphi tipinde de kendini gösterir.

Tanzimat edebiyatı, Tanzimat'ın ilânından yirmi yıl kadar sonra 1860'ta Şinasi'nin Agâh Efendi ile Tercümân-ı Ahvâl gazetesini çıkarmasıyla başlayan ve 1895'e kadar süren edebî dönemin adıdır. Türk edebiyatında önemli bir anlatım birikimi ve geleneği olmakla birlikte roman türünün ilk örnekleri önce çeviri, sonra da Batı romanlarının taklit edilmesi yoluyla bu dönemde oluşturulmuştur. Şemsettin Sami'nin ilk yerli roman olan *Taaşşuk-ı Tal'at ve Fıtnat* adlı eserinden sonra ilk edebî roman Namık Kemal'in *İntibah* adlı eseridir. Halka yönelme, halkı aydınlatma ve eğitme görevini üstlenen Ahmet Mithat, Namık Kemal gibi sanatçılar; günlük yaşamı konu edinen, sosyal yaşamla ilgili sorunları (yanlış ve mutsuz evlilikler, esaret, Batılılaşmayı yanlış yorumlayan gençler vb.) dile getiren romanlar yazmışlardır. Romantizmin etkisindeki bu eserlerde olayların kuruluşunda rastlantılara çok yer verilmiş, tasvirler eseri süslemek için kullanılmıştır. Kişiler çoğu zaman tek yönlüdür. Genellikle bir ibretle son bulan eserlerde yazar, roman tekniğine aykırı olarak yer yer olay ve düşüncelere karışır.

Romanlarını realist ve natüralist etkilerle daha gerçekçi bir zemine taşımak isteyen Recaizade Mahmut Ekrem (*Araba Sevdası*), Sami Paşazâde Sezâî (*Sergüzeşt*) ve Nabizâde Nazım (*Karabibik, Zehra*) bu dönemin diğer önemli sanatçıları arasında yer alır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. • Bizi gönülden çıkarmazsın ya.
• Ziklas, o tokgözlü, mert, sadık Râkım'dan bu sözleri işitince, oğlanı bir kat daha sevip, yüreğine sokacağı geldi.
• Artık bundan sonra sözü uzatmakta lezzet yoktur.

Yukarıdaki cümleler okuduğunuz metinden alınmıştır. Bu cümlelerdeki altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metnin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.

2. Râkım Efendi'nin "Hah işte memuriyete bu fikir ve itikatla gitmeni isterim. Bu fikir ve itikat kimlerde olursa mutlaka tevkif-i ilâhiye mazhar olur." sözlerinden yola çıkarak kişinin yaşamda başarı kazanmak için neler yapması gerektiğini metinden hareketle açıklayınız.

3. Râkım Efendi'nin söylediği "İnsanın aklı sonradan başına gelir." sözü Felâtun Bey'in ifadelerinde karşılığını nasıl bulmuştur? Felâtun Bey'in kendi sözlerinden hareketle açıklayınız.
4. Can'ın söylediği ve "Bütün dünya aleyhime ayaklanarak başıma kılıç vursa bile, sana olan sevgimi başımdan çıkaramazlar." anlamına gelen beyitle ilgili Râkım Efendi'nin yaptığı yorum, o dönemde edebiyata yüklenen anlamla ilgili size neler düşündürmektedir?
5. Felâtun Bey'in mutasarrıf olarak İstanbul'dan ayrılması olayına, kendisinin ve Râkım Efendi'nin bakış açısındaki farklılığı belirtiniz.
6. Kendinizi, okuduğunuz metindeki iki ana kahramandan hangisine daha yakın bulduğunuzu nedenleriyle birlikte söyleyiniz.
7. Metindeki açık ve örtük iletilere örnekler bulunuz. Bulduğunuz örnekleri aşağıdaki şemalara yazınız.

Açık İleti	Örtük İleti

8. Okuduğunuz metinden yola çıkarak eserin yazıldığı dönemin sosyal ve kültürel özellikleriyle ilgili çıkarımlarda bulununuz.
9. Metindeki anlatıcıyı ve anlatıcının bakış açısını belirleyiniz.
10. Metinde özetleme tekniğinin kullanıldığı yerleri gösteriniz.
11. Metinde Arapça, Farsça kelime ve tamlamaların sık kullanılması size dönemin dil anlayışıyla ilgili neler düşündürmektedir?
12. "Ahmet Mithat roman yazarken geleneksel hikâyeciliğimizi sürdürdüğünden ikide bir okura seslenir, meddahlar gibi ona sorular sorarak bir konuşma havası içinde yazar." bilgisinin okuduğunuz metne yansımalarını gösteriniz. Böyle bir anlatımın metne yaptığı etkilerle ilgili düşüncelerinizi açıklayınız.
13. Okuduğunuz metnin sonunu kendi duygu ve düşüncelerinize göre değiştirerek yeniden şekillendirip anlatınız.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

AHMET MİTHAT EFENDİ (1844–1912): Tanzimat Dönemi gazetecisi, hikâye ve roman yazarıdır. İlköğrenimini ağabeyinin yanında Vidin'de yapan Ahmet Mithat, ailesiyle İstanbul'a dönünce Tophane Sıbyan Mektebinde okudu. Ardından Niş Rüştiyesini bitirdi. Kalem memuru oldu. Fransızca öğrendi. Bir süreliğine Bağdat'a gitti. Döndüğünde evinde kurduğu matbaada eserlerini basmaya başladı. Gazetelere yazı yazdığı gibi kendisi de gazete çıkardı. İlk roman ve oyunlarını sürgün olarak gittiği Rodos'ta yazdı. İstanbul'a döndüğünde Takvim-i Vakayi gazetesinin müdürlüğünü yaptı. Tercüman-ı Hakikat gazetesini çıkardı. Tanzimat Dönemi'nin ilk romancı kuşağından olup pek çok roman yazdı. "Eğlendirerek öğretmek" gibi bir ilkeye dayalı olarak romanlarıyla bir nesli eğitmeye çalıştı. Hikâyelerinden

bazıları *Letâif-i Rivâyat (Söylenegelen Güzel Hikâyeler)* serisinde 25 cilt olarak ayrı ayrı zamanlarda basıldı. Ahmet Mithat, nesrin bütün türlerinde ve akla gelen bütün konularda telif ve tercüme 200 kadar eser sahibidir. *Hasan Mellah, Hüseyin Fellah, Henüz On Yedi Yaşında, Paris'te Bir Türk* roman; *Açıkbaş, Eyvah, Çengi yahut Daniş Çelebi* tiyatro türündeki eserlerinden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz metinde geçen** "Adam sen de, ödenmeyecek borç mu olur?" cümlesi cevap alma amacından çok, düşünceyi onaylatma anlamı taşıyan sözde soru cümlesidir. **Siz de metinden bu tür sözde soru cümlelerine örnekler bulunuz.**
2. **Aşağıdaki parçada bulunan noktalama işaretlerinin parçadaki kullanım amaçlarını açıklayınız.**

   Lâtife değil! Kız, gerçeği gibi kendisini toplamıştı. Hattâ yataktan bütün bütün çıktı. Gündüzün elbisesini dahi giydi. Ziklas, iki günde bir kere kızın tebeddül-i hâlini Râkım'a yazar idiyse de "İşte oğul, size malûmat-ı lâzımeyi verdim. Fakat evime gelir de, kızı ziyaret ederseniz korkarım ki, hastalığı nükseder." zeylini hiçbir mektubundan eksik etmezdi.

SIRA SİZDE

Aşağıda Tanzimat Dönemi sanatçılarından Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası* adlı romanından bir parça verilmiştir. Metni *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* romanından okuduğunuz parça ile dil ve anlatım yönünden karşılaştırınız.

…Âlem-i sabâvetten âlem-i şebâba intikaal edince beyefendi ibtidâ araba sevdasına düştü. Ba'dehû alafrangalık illetine giriftâr oldu. Bil-âhare bunlara sâir hevesât da karıştı. Peder paşa irtihâl etmekle başa bir de mirasyedilik çıkınca türlü sefâhetler, israflar yol aldı. İşte Bey gece gündüz bunlara sarf-ı efkâr etmekten -bir sakfın altında bulundukları halde- günde yarım saat olsun validesini görüp görüşmeğe vakit bulamaz olmuş idi. Yalnız geceleyin yatmağa gider veya sabahleyin haremden çıkarken bile Hanımın oturduğu odanın kapısından bakarak -eğer hanımefendi orada ise- alafranga bir eda ile, "bonsuvar" veya "bon nüi" veyahut "bonjur mer" deyip zavallı kadından karşılık almağa da lüzum görmeden çekilir giderdi. Periveş Hanım gailesi meydana geldikten sonra Bihruz Bey valide hanıma o kadarcık olsun selâm sabah etmeyi de unuttu. Mahdum beyin sâir bir çok münasebetsiz ve yakışıksız ahvâline lâhika olan bu muamelesinden dolayı da valide hanımefendi ona epeyce gücenmiş, kırılmış idi. Bu dargınlık, bu güceniklik hâlinde bile zavallı kadın oğlunun keyifsizliği haberini alır almaz yerinden fırladı. On saniye içinde Bihruz Beyin başı ucunda bulundu. Bihruz Beyin rahatsızlığı kadını vehle-i nazarda fena dehşetlendirdi. Elini oğlunun alnına götürüp de ateşler gibi yandığını anlayınca derhal hekime adam koşturulmasını emretti. Hekim gele dursun, bunlar ana oğul şu veçhile konuşmağa başladılar:

-Ne yaptın Bihruz'um, oğlum, niçin hastalandın? Terli terli su mu içtin? Dondurma mı yedin? Söyle bana bakayım.

-Hayır, madam!...

3. METİN

Hazırlık

1. Edebî türlerden hangisinin bir insanın iç dünyasını yansıtmada daha etkili olduğunu düşünüyorsunuz? Düşüncelerinizi nedenleriyle paylaşınız.
2. Yahya Kemal Beyatlı'nın "İnsan hayal ettiği müddetçe yaşar." sözüyle ilgili düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

MAİ VE SİYAH

22 yaşındaki Ahmet Cemil, İstanbul'da oturan orta hâlli bir ailenin çocuğudur. Annesi, babası, 17 yaşındaki kız kardeşi İkbal ve yardımcıları Seher ile birlikte Süleymaniye'deki evlerinde yaşamaktadır. Mülkiye Mektebinde okurken babasını kaybeder ve genç yaşta çalışma hayatına atılmaya mecbur kalır. Çok yakın arkadaşı Hüseyin Nazmi'nin tavsiyesi ile gazetelerde çeviriler yaparak ve özel ders vererek ailesini geçindirir. Bütün bu güç yaşam koşulları içinde okulunu bitirir. Memur olmak yerine gazete ve matbaada çalışmaya devam eder. Bu arada kendisi için çok önemli bir eser üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Dönemin sanat anlayışından farklı, kendine özgü olan bu eseri tamamladığında büyük bir ün kazanacağını ve hayatta hak ettiği yeri alacağını hayal etmektedir.

Bilginiz Olsun

Mai ve Siyah, yazarının da içinde yer aldığı Servetifünun topluluğunu ve o dönemi anlatan bir "nesil romanı"dır. Eserde Ahmet Cemil, Servetifünun topluluğunu temsil eden bir karakterdir.

Aşağıda Ahmet Cemil'in özel ders vermeye gidişinin anlatıldığı bir bölümü okuyacaksınız.

Haftada üç gece yemekten sonra evden çıkarak, bu sükûn köşesini bırakarak Vezneciler'e kadar gider; orada saatlerce uğraştıktan sonra maiyetine verdikleri bir uşağın refakatiyle evine gelir, o zamana kadar herkes yatmış olduğundan üzerine aldığı anahtarlarla kapıyı açarak hafifçe ayaklarının ucuna basa basa odasına girer, nihayet on altı saatlik bir sa'yin ıstırabı pahasına kazanılmış olan yatağına sokulurdu.

Asıl bu Vezneciler seferinden kış esnasında zahmet çekmişti. Öyle ki ders günleri yemeğini yedikten sonra mangalın başında ısınmak mümkün iken buna muvaffak olamayıp soğukta, karların, çamurların içinde tekrar sokağa çıkmak lazım geleceğini düşündükçe eve gitmekten korkar olmuş idi.

Dersi olduğu akşamlar sofrada matemi andıran bir sükût ile yemek yedikten sonra küçücük kır-

mızı bakır mangalla ısınan bu yuvacıkta annesini, kardeşini yalnız bırakarak, hatta geç kalmak korkusuyla mangalın kenarına sürülen parlak sarı cezveden hissesini almayarak bu gece seferleri için aldığı muşamba paltosunu giyer, “Anne ben gidiyorum, uykunuz gelirse beni beklemeyiniz!” der, kalbinde bu eve, şu muhtasar aile ocağına bir hasret hissiyle sokağa çıkardı.

Soğuk!... Kışın tipilerle esen rüzgârı paltosunun başlığından hücum ederek yüzünü tırmalar, bütün vücudunu kaplayan ürpermelerle titretir. Hasır iskemle üzerinde yazı ile geçen bir günden sonra o küçük fakat şirin sarı mangalın kenarından mehcur olmak, meşkûk işlerle geçinen sefiller gibi geceleri karanlıklar içinde ekmek parasına koşmak takat kıran bir dert idi.

Her dakika bir çamur birikintisine batmamak için durmaya mecbur olur, iki ellerini ceplerine sokarak eteklerini dizlerinin üstünde zapta çalışa çalışa taşların üzerinden sekerek yürür, bazen duvarın kenarından bir gölge şeklinde süzülerek geçer, güzergâhına tesadüf eden küme küme büzülmüş köpeklerden korkarak yolunu değiştirir; bazen bir viranenin boşluğundan geçerken şimdi bir el uzanıverecekmiş, yakasından tutuverecekmiş gibi kalbinde bir hiras titremesi duyardı.

Sonra bir aralık yağmur başlar, omuzlarında, başında muşamba paltosunu döverek sırtından süzülüp ayaklarına doğru akar, ne kadar kıvırırsa bir türlü çamurdan muhafaza edemediği zavallı tek pantolonunu ıslatır… Bu yarına kadar kuruyacak, sabahleyin mangalın kenarında tüterek geceden kalan nemi alınacak, İkbal bir yandan ütüyü hazırlarken o matbaaya geç kalmak arzusuyla üzülecek. Tenha karanlık sokaklar, soğuk rüzgârlarla karışık sıkı bir yağmur…

O sokaklardan, o yağmurun altından geçer, ta Vezneciler’e kadar gelir. Kapının önünde zile dokunmadan evvel bir nefes alır, sonra kapı açılınca henüz yemeğini bitirememiş, yağlı elini silmemiş uşağın tuttuğu mumun ziyasıyla dar bir merdiveni çıkar, selamlık odasına girer, orada bekler, ta ki küçük bey kitaplarını alıp haremden çıksın…

–Hoca efendi, bugün hiç çalışamadım, affınızı rica ederim, mukaddimesiyle küçük bey girer. Ahmet Cemil’in her şeyden ziyade bu hoca efendi tabiri canını sıkar. Niçin? Canı sıkılmaya hakkı var mıydı?

Çocuk küçük bir yaramazdır, fakat yaramazlıkları bir terbiye süsü altında saklıdır. Şakirdinin hiçbir zarafete mugayir haline tesadüf etmemiş olmakla beraber ufak bir serzeniş yapsa çocuğun cali bir mahcubiyet edası ile gözlerini indirerek içinden: “Budala! Sen de… Sana ne oluyor? İster çalışırım, ister çalışmam. Keyfimin kâhyası değilsin ya!.. diyeceğinden emindir. Onun için daima affeder, zaten çocuğun kendisiyle beraber bulunduğu müddetten başka çalışmadığını da bilir.

Derse başlanır; mesela hesaptan taksim anlatılacak, arzın küreviyeti izah edilecek, bir küçük efsane okunacak, ele geçen bir kitaptan imla yazdırılacak… Bunlara bedel o küçücük sıcak odada minderin üzerine boylu boyuna uzanarak Musset’in “Geceler”ini, Hugo’nun “Temaşalar”ını, Lamartine’in “Tefekkürat”ını okumak için nasıl bir iştiyak duyardı.

Bir vakit gelir ki her ikisi de yorulur; çocuk küçücük eliyle ağzını saklayarak yalandan esnemeye başlar, Ahmet Cemil’in yorgun gözleri süzülürdü. Bir aralık uşak görünür: “Hanımefendi haber göndermiş, küçük bey artık yorulmuştur, diyor.” sözü üzerine derse nihayet verilir. Çocuk bir an evvel hareme gitmek, uşak da Ahmet Cemil’i bir an evvel evine götürüp avdet etmek için sabırsızlandıklarından bunun çocukla uşak arasında bir sania olması da pek ziyade ihtimal altında olmakla beraber, o, aldanmayı tercih ederdi.

Avdet ederken başka bir fasıl başlardı. Uşak yavaş yavaş teklifsizleşmiş idi. O, buna sükûttan başka bir şeyle mukabele göstermediğinden uşak evde konuşmak vesilesi bulamadan geçen hayatının öcünü kendisinden çıkarırdı.

Elinde muşamba feneri sallayarak, ilk önce önden gitmek âdet iken her defasında bir iki parmak geri kala kala nihayet yanında gitmeye başladığı Ahmet Cemil’e, bu geveze uşak bütün dertlerini döktü, memleketinde kendisini bekleyen nişanlısından bile bahsetti… O, yalnız dinler, yahut dinlemeksizin susardı. Nihayet sokağın başına gelince uşak:

“Eh!.. Artık buradan gidersiniz.” derdi. Ahmet Cemil hafif bir selamla ayrılır, titreyerek anahtarı sokar, çamurlu lastikleriyle paltosunu hemen taşlığa atar, odasına çıkar, ıslak esvaplarını öteye beriye iliştirir, hayatta kendisine mukadder tek dinlenecek yeri olan yatağına girer.

Ahmet Cemil; mavi bir gecede gökyüzüne bakarken, eserini bitirip edebiyat çevrelerinde tanınacağı günlerin hayalini kurar. Bu başarıyı elde edince Hüseyin Nazmi'nin uzun zamandır çok sevdiği kız kardeşi Lamia'yı isteyecektir. Kimseye anlatamadığı, kendisine bile tam anlamıyla itiraf edemediği duygularla Lamia'ya bağlı olan Ahmet Cemil, hayatının her anında, yaptığı her işte bu hayalle yaşamakta ve bu hayalden güç almaktadır.

Ahmet Cemil'in çalıştığı gazetenin ve matbaanın sahibi Tevfik Bey'dir. Tevfik Bey, oğlu Vehbi Bey'i evlendirmek için Ahmet Cemil'in kız kardeşi İkbal'i ister. Kardeşinin hayatının varlıklı bir insanla evlenerek kurtulacağını düşünen Ahmet Cemil, annesine de durumu açıklayarak bu evliliği onaylar. Vehbi Bey, ilk günlerde iyi biri gibi görünse de zamanla kötü alışkanlık ve huyları olan biri olarak ortaya çıkar. Kendi canının istediği gibi yaşamakta ve babasında kaldığını söyleyerek akşamları eve gelmemektedir. İkbal gün geçtikçe mutsuz olur. Bu arada Vehbi Bey matbaaya makine almak için Ahmet Cemil'i evini rehine koyması konusunda ikna eder. Bir akşam Hüseyin Nazmi, Ahmet Cemil'in bitirdiği eserini okuyup tanıtması için birkaç arkadaşını köşke davet eder. Tanıtımdan sonra bu yeni anlayıştaki metinleri benimsemeyen eski edebiyat anlayışının savunucusu insanlar, gazetede Ahmet Cemil ile ilgili küçük düşürücü yazı yazınca Ahmet Cemil büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Bir süre sonra kız kardeşi İkbal, kocasından gördüğü kötü muamele sonunda bebeğini kaybeder ve hastalanarak ölür. Bu olay, kardeşinin mutsuz evliliğinden kendisini sorumlu tutan Ahmet Cemil için büyük bir yıkım olur. Matbaadan ayrılan Ahmet Cemil, borçları yüzünden evini kaybetmek üzeredir. Hüseyin Nazmi, Avrupa'da bir elçilik görevi aldığını ve kardeşi Lamia'nın bir subayla evleneceğini söyleyince Ahmet Cemil ikinci bir yıkım yaşar. Arka arkaya gelen bu yıkımların ardından, büyük ümitler bağladığı, kavuşmayı hayal ettiği güzelliklere kendisini götürecek yol olarak gördüğü şiir defterini sobaya atarak yakar. Artık yaşamdan bir beklentisi kalmayan Ahmet Cemil, çok uzak bir ilde memurluk alarak İstanbul'dan ayrılmaya karar verir.

Aşağıda romanın, Ahmet Cemil'in annesi ve hizmetçi Seher'le birlikte imparatorluğun uzak bir iline gitmek üzere çıktığı yolculuğun anlatıldığı son bölümünü okuyacaksınız.

Bir saat sonra Sarayburnu'nu dolaşan Fransız vapuru Hüseyin Nazmi'yi, sinesi ümit ile dolu, bir emel cihanına doğru götürürken, Kızkulesi açıklarında bir bati meyil ile süzülerek yavaş yavaş ilerleyen Lloyd'in Süveyş hattına işleyen ağır gemilerinden biri Ahmet Cemil'i kalbinde bir mezar ile son yeis türbesine sürüklüyordu. Evvela, hareket esnasında, o dağdağa içinde hiçbir şey hissetmedi; valdesiyle Seher'i aşağıda kendilerine tahsis olunan yere yerleştirdikten sonra yukarıya çıktı; sandallar, merdivenlerden telaş ile inip çıkan halk, çözülen halatlar, koşuşan gemiciler, ara sıra iri sesiyle bu gürültünün içinde herkesi sükûta davet ediyor gibi hiddetle bağıran düdük; daha sonra etrafında limanın izdihamı, İstanbul'la Galata arasında sıkışan bu deniz parçasını bir mahşer haline getiren bütün o hareket bir müddet beynini, gözlerini işgal etti; fakat vapur bu izdihamı yavaş yavaş, güya şu hayattan tahassürle iftirak ederek, uzak bıraktıkça; dakikalar geçerek Ahmet Cemil'in nazarında bütün hayatının yegâne tahassüs mahfazası olan bu şehri ufkun lacivert zeminine tersim olunmuş bir levha şeklinde bırakmaya başlayınca kalbinde birden, elim bir iftirak hissi duydu; bir his ki hemen o anda bütün azmini sarstı; tekrar geri dönmek, kim bilir hayatının belki sonuna kadar ayrılmak üzere olduğu bu yere tekrar ayaklarını basmak için şedit bir arzu uyandırdı.

Uzaklaştıkça karşısında Cihangir tepesinden denize doğru inen bayır küçük mülevven taş parçalarından üzerine bir levha işlenmiş uzun, yüksek bir duvar şeklinde yükseliyor; öteden parça parça kaçarak saklanıyor gibi görünen Beyoğlu sırtı ile Galata yokuşlarının üzerinden kalkmış mütecessis bir baş gibi yangın kulesi iri gözleriyle bakıyor, öte tarafta İstanbul tepelerinin üzerinde camilerin birer gümüş miğfer ile örtülü cesim başları yükseliyor, minarelerin semalara fışkırmak isteyen birer beyaz fevvare şeklinde uzanan ince boyları yer yer akşamın esmer havası içinde güya ihtizaz ediyor; beride güneşin son ziyaları ile tutuşmuş camlarıyla kırmızılıklara boyanan İhsaniye, Üsküdar, daha yüksekte yeşil tepelerin üzerine eteklerini sererek Marmara'ya bakan Çamlıca, biraz daha ileride topraklardan ayrılarak kendisini denize salıvermek istiyormuş zannedilen Fener, Moda; nihayet vapur hareket ettikçe vaziyetlerini değiştiren -yerlerinden oynuyorlarmış, bazen yekdiğerine sokularak, bazen birbirinden kaçışarak dalgaların içinde yüzüyorlarmış vehmini veren- Adalar… Şimdi vapur biraz daha serbest ilerliyor, artık bu manzaralar evvelkinden çabuk uzaklaşıyor, ufkun sislerine boğuluyordu.

Orada, kalbinde derin bir yeis ile kendisinden kaçıyor zannedilen bu levhaya gözlerini dikerek, ba-

kıyordu. Sabit, musır bir veda ile gözlerini o levhadan ayırmıyordu. Vapur uzaklaşıyordu; nihayet o levha üzerine bir tül geçirilmiş gibi donuk kaldı, daha sonra büsbütün bulandı; o vakit üzerine güneşin bir donuk rengi dökülmüş bulutlardan başka bir şey görmedi.

(…)

Bu siyah bir gece idi… Öyle bir gece ki gökler bütün kandillerini söndürerek denizlere gayp âleminin gizli şeylerini dökmek için hazırlanmış gibiydi. Yalnız ileride direklerle bacanın birer serseri şeklinde yürüyen gölgelerine zulmetler içinde rehberlik eden vapurun kırmızı feneri bu siyahlıklar arasında açılmış uzak bir kırmızı göz gibi parlıyordu. Bu siyahlıklar…

Ahmet Cemil işte şu saçlarının arasında üşüterek geçen rüzgârın, kanatlarını çırpa çırpa, bu siyahlıkları semalardan denizlere döktüğünü hissediyor, görüyor, onların sukûtu feşfeşesini işitiyordu. Kendi kendisine, içinden, hep şahsi üslubunun tabirlerini tekrar ederek: Sanki bir bârân-ı dürr-i siyah! diyordu.

Birden, bu siyah gecenin karşısında aklına başka gecenin hatırası geldi.

Ta hulya hayatının başlangıcında, ümitlerinin incilası zamanında Tepebaşı Bahçesi'nde Haliç'e bakarak seyrettiği mai gece ile o bârân-ı elması tahattur etti.

Gözlerinin önünde o mai gece ile bu siyah gece tekabül etti: Mai ve Siyah.

Ah! Biçare hırpalanmış, ezilmiş hayat!.. Mai bir gece ile siyah bir gece arasında geçen şu nasipsiz, bahtsız ömür!.. Bir bârân-ı elmas altında inkişaf ederek şimdi bir bârân-ı dürr-i siyahın altında gömülen o emel çiçekleri!..

İşte, işte, görüyor, gözlerinin önünden yağan bu siyahlıklar, denize döküldükçe bir bir sekerat zemzemesiyle boğulan bu zulmetler, işte bunlar o hulya hayatının üzerine çekilen bir matem kefeni değil miydi?

O vakit denize baktı: Siyah bir deniz.. Karanlığın içinde geminin kenarından esmer bir köpükle kaynaşarak firar eden o siyahlıkları görüyor, altında mahuf, muhiş, adem vehmi veren siyahlıktan başka bir şey görmüyordu.

Ah! Bu denizin zulmetlerinde saklanan hakikatler, asıl hakikat… Bir karar hamlesi yalnız bir küçük hareket, oraya gidebilirdi. Oraya gitmek, bu siyahlığın içine, bir daha çıkılamaz, avdet olunamaz derinliklere gitmek…

Dalgalar uzun, kalın birer siyah yılan gibi kıvrana kıvrana, yuvarlana yuvarlana açılıyor; belirsiz bir lisan ile zulmetlerin sonsuz uzaklıklarına doğru serilerek onu davet ediyordu.

Bunların siyah kucağına atılmak, yarın doğacak olan o güneşin hayatın sefaletleriyle istihza eden ziyasından kaçmak, bu siyahlıklar içinde sonsuz bir yoklukla mesut ve müsterih yuvarlanıp gitmek…

O zaman kendini bu dalgaların arasında süzülüp latif bir gaşiy ile mest olarak, sinirleri uyuşarak denizin o dipsiz uçurumlarına doğru iniyor vehmetti. İniyor, bitmeyen bir sukût ile, zulmetleri tabaka tabaka yararak, şu siyah dalgaları kütle kütle sırtına alarak, yavaş yavaş, muntazam bir ahenkle, ademe tam bir teslimiyetle iniyordu. Evet, bir karar hamlesi, yalnız bir küçük hareket, nasipsiz geçen hayatı ile şu faydasız vücut arasında bu denizin bütün siyah tabakalarını bir set silsilesi gibi bırakarak ta şu ummanın bir türlü sonu bulunamayan derinliklerine kadar inecekti. Birdenbire silkindi…

Ta yanı başında bir ses:

– Cemil, niçin karanlıkta yalnız oturuyorsun? diyordu.

O vakit titreyerek ayağa kalktı: "Geliyordum, anne!..." dedi ve hayatta bir ümidi kalmamış bu çocuk, yavaş yavaş, bu siyah geceden, şu kendisini çekip almak isteyen ademden ayrılarak, mevcudiyetini daha kuvvetle çeken bu sese uyarak, annesini takip etti…

Halit Ziya UŞAKLIGİL, Mai ve Siyah

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

adem : Yokluk.
arzın küreviyeti : Dünyanın yuvarlaklığı.
avdet : Dönüş.
bârân : Yağmur.
bati : Yavaş.
bali : Yapma.
besim : Büyük.
cali : Yapmacıklı, sahte.
dağdağa : Koşuşturma.
dürr : İnci.
esvap : Giysi.
fasıl : Bölüm, kesinti.
feşfeşe : Hışırtı.
fevvare : Fıskiye.
gaşiy : Kendinden geçmek.
gayp : Bilinmezlik.
hiras : Korku.
iftirak etmek : Özlemle ayrılmak.
ihtizaz etmek : Titremek.
incila : Parlaklık.
inkişaf etmek : Belirmek.
istihza : Alay.
iştiyak : Özlem.
İzdiham : Kalabalık.
mahfaza : Kap.
mahuf : Korkunç, korkulu.
maiyet : Üst görevlinin yanında bulunan kimseler, alt kademedekiler.
mehcur olmak : Uzaklaşmak.
meşkûk : Şüpheli.
mugayir : Aykırı.
muhiş : Korkunç.
muhtasar : Küçük.
mukabele : Karşılık.
mukadder : Nasip olan.
mukaddime : Ön söz.
mülevven : Renkli.
mütecessis : Meraklı.
refakat : Eşlik etme.
sa'y : Çalışma, emek.
sania : Düzmece.
sekerat zemzemesi : Son nefes ezgisi.
sukût : Düşüş.
sükûn : Sakinlik.
şakird : Öğrenci.
şedit : Şiddetli.
tahassüs : Duygulanma.
taksim : Bölme.
tefekkürat : Düşünüşler.
tekabül : Karşılık.
temaşa : İzlenim.
tersim olunmuş : Resmedilmiş.
vehm : (Metinde) Düşünce.
yegâne : Biricik, tek.
yeis : Umutsuzluktan doğan karamsarlık, üzüntü.
ziya : Işık.
zulmet : Karanlık.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, Halit Ziya Uşaklıgil'in 1897'de yayımlanan *Mai ve Siyah* adlı romanından alınmıştır. *Mai ve Siyah*'ta anlatılanlar XIX. yüzyıl sonlarında İstanbul'da yaşanmaktadır. Romanda idealist bir şairin iç dünyası ile birlikte orta hâlli bir Türk ailesinin yaşayış tarzı ve o devrin basın hayatı anlatılmıştır.

Halit Ziya Uşaklıgil *Mai ve Siyah*'ta realizm akımının özelliklerini başarıyla kullanmıştır. Eserdeki kahramanların yaşamları, onları belirleyen toplumsal sebeplerle birlikte anlatılmıştır. Neden-sonuç ilişkisi romanın kurgusunda belirleyici olmuştur. Romanda ve okuduğunuz metinde de Ahmet Cemil'in yaşadığı hayal kırıklığı, sebepleriyle birlikte başarıyla verilmiştir. Tanzimat Edebiyatı Dönemi'nde görülen, anlatıcının araya girip okurla sohbet etmesi, bilgiler aktarması, gerçeği zorlayan tesadüfler ve kişilerin idealize edilmesi gibi kusurlar; Servetifünun romanında oldukça azalmıştır. Olay örgüsü, karakterlerin canlandırılması ve çevre tasvirleri bakımından daha sağlam, daha gerçekçi ve Batı tarzına uygun eserler kaleme alınmıştır.

Mai ve Siyah'ta renkler birer sembol olmuştur. Genç bir şairin mavi hülyalardan siyah felakete doğru gidişini konu edinen romanda Ahmet Cemil, yalnız iç dünyası ile değil bu dünyanın içinde yer aldığı çevresi ile birlikte verilmiştir. Okuduğunuz metinde Ahmet Cemil'in ders vermeye gidişinin ve orada yaşananların anlatıldığı bölümde Halit Ziya Uşaklıgil, realizm akımının önemli özelliklerinden olan mekân ve ruh tasvirlerini başarıyla yansıtmıştır. Realist romanın en önemli özelliklerinden biri ayrıntılı mekân tasvirleridir. Okuduğunuz metinde Ahmet Cemil ve annesinin İstanbul'dan ayrılışının anlatıldığı bölümde de kahramanın yaşadığı hayal kırıklığı yansıtılırken İstanbul tasviri işlevsel olarak kullanılmıştır.

Romanın adı ve kurgusu, Servetifünun edebiyatında en çok yer bulan temalardan "hayal-hayal kırıklığı"nı simgelemektedir. Servetifünun topluluğu 1896-1901 yılları arasında Servetifünun dergisi etrafında toplanan edebiyatçılardan oluşmuştur. Edebiyatıcedide adıyla da anılan bu topluluk Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Süleyman Nazif, Ahmet Şuayp, Hüseyin Suat Yalçın gibi sanatçılardan oluşmuştur. Servetifünun edebiyatının geliştiği dönem II. Abdülhamit Dönemi'dir. Bu dönemdeki siyasi ve sosyal koşullar sebebiyle Servetifünun topluluğu içe dönük ve karamsar bir yapıyla Türk edebiyatındaki yerini almıştır. Okuduğunuz metinde de Servetifünun sanatçılarının birçok eserinde görülen "hayal kırıklığı, kaçış" konusu öne çıkmıştır. Servetifünun sanatçılarından Hüseyin Cahit Yalçın tarafından çevrilen *Edebiyat ve Hukuk* adlı makale, Servetifünun dergisinin kapatılmasına ve bu topluluğun dağılmasına neden olmuştur.

Okuduğunuz metnin dili süslü ve ağır bir niteliğe sahiptir. Eserin dil özelliği Servetifünun topluluğunun sanat anlayışına uymaktadır. Topluluk içinde yer alan sanatçılar şiirde olduğu gibi nesirde de süslü, sanatlı bir dil kullanmışlardır. Halit Ziya Uşaklıgil, *Mai ve Siyah*'ın dilini Cumhuriyet Dönemi'nde sadeleştirmiştir.

Servetifünun Dönemi'nde yazılan romanlarda okuduğunuz metinde de olduğu gibi mekân İstanbul olmuştur.

Servetifünun Dönemi'nde yazılan romanlar arasında Halit Ziya Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu*, *Kırık Hayatlar*, *Nemide*; Mehmet Rauf'un *Eylül*, *Ferdâ-yı Garâm*, *Bir Aşkın Tarihi*; Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Nadide*, *Hayal İçinde* adlı eserleri sayılabilir.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Metinden alınan "Öyle bir gece ki gökler bütün <u>kandillerini</u> söndürerek denizlere gayp âleminin gizli şeylerini dökmek için hazırlanmış gibiydi." cümlesinde altı çizili kelimenin benzetme yoluyla hangi varlığın yerine geçtiğini söyleyiniz.

2. Okuduğunuz metinden Ahmet Cemil'in iç dünyasını yansıtan bölümleri tespit ediniz.

3. Okuduğunuz metinden yola çıkarak Servetifünun Dönemi'nde yazılan romanların Tanzimat Dönemi romanlarından ayrılan yönleri neler olabilir? Belirtiniz.
4. Metinden hareketle metnin anlatıcısı ve anlatıcının bakış açısını bulunuz.
5. Metinde işlenen temel çatışmayı belirleyerek bu çatışmanın temaya etkisini açıklayınız.
6. Metnin olay örgüsünü olayların gerçekleşme zamanına göre belirleyiniz.
7. Metinde geçen mekân ve zaman unsurlarıyla ilgili hangi sonuçlara ulaşabilirsiniz?
8. Okuduğunuz metinde kullanılan anlatım biçimleri ile tekniklerini bularak aşağıdaki şemalara yazınız.

Anlatım Biçimleri	**Anlatım Teknikleri**

9. Metinde "mai" ve "siyah" neyi ifade etmektedir?
10. Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mai ve Siyah* romanının dilinin Cumhuriyet Dönemi'nde sadeleştirmiş olmasından yola çıkarak dil-toplum ilişkisi konusundaki düşüncelerinizi belirtiniz.
11. Okuduğunuz metinde dönemin sosyal ve kültürel özellikleriyle ilgili unsurları belirleyiniz.
12. Halit Ziya Uşaklıgil'in "*Mai ve Siyah her köşeden bakılarak didiklenmiş olan ve edebiyat tarihiyle iştigal edenlerce muhakeme olan eserlerden biri olmuştur. Bunun yegâne sebebi bizde roman ve lisan tekâmülünün bir dönemeç noktasına tesadüf etmiş olmasıdır.*" cümlelerinden ve okuduğunuz metinden yola çıkarak sanatçı ve eser arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

HALİT ZİYA UŞAKLIGİL (1865-1945): İstanbul'da doğdu. Mahalle mektebinde ardından Fatih Askerî Rüştiyesinde öğrenim gördü. Ailesinin İzmir'e taşınmasıyla eğitimine İzmir Rüştiyesinde ardından yabancı bir okulda devam etti. Fransızca ve İtalyanca öğrendi. İlk olarak çevirileriyle daha sonra da yazılarıyla dönemin çeşitli gazete ve dergilerinde yer aldı. İzmir'in ilk edebiyat dergisi olan Nevruz'u arkadaşlarıyla birlikte çıkardı. 1893'te Reji İdaresine başkâtip olarak atandı ve İstanbul'a yerleşti. Burada Servetifünun topluluğuna katıldı. İstanbul Darülfünunda Batı edebiyatı dersleri verdi. Saray'da görev aldı. Fransa, Almanya gibi ülkelerde çalıştı. Batılı anlamda ilk önemli romancımız olarak kabul edilen Halit Ziya Uşaklıgil edebiyatımızda roman dilinin oluşturulmasında öncü oldu. Romanlarının konularını genellikle aydınlardan seçerken sanatlı ve kapalı bir dil kullandı. Eserlerinde realizm ve natüralizm akımlarının etkisi görülen sanatçı; roman, hikâye, tiyatro, anı gibi birçok türde eser verdi. *Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu, Ferdi ve Şürekâsı, Kırık Hayatlar, Sefile* roman; *Bir Yazın Tarihi, Solgun Demet, Sepette Bulunmuş, Hepsinden Acı* hikâye; *Kırk Yıl, Saray ve Ötesi, Bir Acı Hikaye* anı türünde yazdığı eserlerden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ

1. Okuduğunuz metinden alınan aşağıdaki cümleleri anlamlarına göre inceleyiniz.

- O, buna sükûttan başka bir şeyle mukâbele göstermediğinden uşak evde konuşmak vesilesi bulamadan geçen hayatının öcünü kendisinden çıkarırdı.
- Sabit, musır bir veda ile gözlerini o levhadan ayırmıyordu.
- Birden, bu siyah gecenin karşısında aklına başka gecenin hatırası geldi.

2. Aşağıdaki parça okuduğunuz metinden alınmıştır. Bu parçada geçen noktalama işaretlerinin parçadaki kullanım amaçlarını aşağıdaki şemalara yazınız.

,	

;	

Dalgalar uzun, kalın birer siyah yılan gibi kıvrana kıvrana, yuvarlana yuvarlana açılıyor; belirsiz bir lisan ile zulmetlerin sonsuz uzaklıklarına doğru serilerek onu davet ediyordu.

Bunların siyah kucağına atılmak, yarın doğacak olan o güneşin hayatın sefaletleriyle istihza eden ziyasından kaçmak, bu siyahlıklar içinde sonsuz bir yoklukla mesut ve müsterih yuvarlanıp gitmek...

.	

...	

OKUYUNUZ

Mehmet Rauf'un aşağıda bir parçası verilen *Eylül* adlı eserinin tamamını okuyunuz. Eserdeki kahramanların özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunarak değerlendirmelerinizi sözlü olarak paylaşınız.

Necib bunları kendisini sersemleten birer darbe gibi dinliyordu. O zaman kendi... O nerde bulunacaktı? Bir gün gelip bu hayatı bırakmak, her şeyi bırakmak mecburiyeti birden hayalinde belirince, Suad'sız kalırsa ne olacağını o kadar acı bir öksüzlükle hissetti ki, perişan oldu. Başını çevirip renkli fanila esvapları içinde temiz ve güzel gördüğü Süreyya'ya bakarak zehirli bir kıskançlıkla: "ve bu adam onun sahibi, ölünceye kadar beraber kalacak, onunla kalacak..." diye öldü. Ah ne olurdu, Suad'a en önce o rastgelmiş olsaydı... Zira artık evvelki gibi o zaman kendi de Süreyya gibi olacağını düşünmüyordu; onu sevmek üzere doğmuş olduğunun artık büyük bir heves değil, yaradılış sırrı varlık bilinmeyeninin sonucu olduğuna inanıyordu. Artık bu büyük aşk önünde düşünme sefaletleri, kötümserlik acıları miskince susmuştu ve bu itirafsız, emniyetsiz aşk ile yalnız bu kadarıyla, kimsenin mesut olmadığı kadar mesut olduğuna inanıyordu.

4. Metin

Hazırlık

1. İnsanın, ideallerine kavuşmak için neler yapabileceği ile ilgili görüşlerinizi paylaşınız.
2. Millî konuların edebî eserlerde işlenmesi sizce o eserin değerini arttırır mı? Düşüncelerinizi nedenleriyle paylaşınız.

ATEŞTEN GÖMLEK

Romanın kahramanlarından biri Peyami'dir. Peyami, iki bacağını da cephede kaybetmiş; kafasında bir kurşunla yaşam mücadelesi vermektedir. Roman, Peyami'nin hastanedeyken tuttuğu günlüğün sayfalarından oluşmaktadır. Günlüğün ilk sayfası 3 Kasım 1921 tarihini taşımaktadır.

Cemal, Peyami'nin anne tarafından bir akrabasıdır. Peyami'nin İhsan'la tanışması da Cemal aracılığıyla olur. Cemal'in İzmir'de yaşayan kız kardeşi Ayşe'nin eşini ve henüz beş yaşında olan oğlunu Yunan askerleri öldürür. Bu olay üzerine Ayşe oradaki bir İtalyan ailenin yanına sığınır; onların da yardımıyla İzmir'den İstanbul'a gelir. Burada bir süre Peyamilerin evinde kalır. Hem İhsan hem Peyami Ayşe'den etkilenir. Ayşe ise mücadeleye ve İzmir'e kendini adamış biridir.

Bilginiz Olsun

Ateşten Gömlek, henüz savaş devam ederken yazılmış olması yönüyle Kurtuluş Savaşı'nı konu alan diğer romanlardan farklı bir özellik taşımaktadır.

Aşağıda romanın, İngiliz himayesini savunan Salime Hanım'ın İngiliz Gazeteci Mister Cook'la (Mistır Guk) görüşme ayarlamak için Peyamilere gelişini ve görüşmenin gerçekleştiği bölümünü okuyacaksınız.

(…)

Kapı çalındı ve bir dakika sonra Salime Hanım gümüşî kostüm içinde, bülend ve müteazzım, odaya daldı. Beni ve İhsan'ı iki sönük ve fikirsiz adam diye ihmal eder; annemi Şişli salonlarındaki mevkiinden dolayı elinin altında tutmak isterdi. Cemal'i en çok sevdiği için en çok iltifat ona oldu. Ayşe'yi ilk defa görüyordu. Selâmlaştıktan sonra gözlerinde boyu kadar yüksek bir nazarla Ayşe'nin başına baktı:

–İttihatçıların günahını böyle masum kadınlar ödüyor, dedi.

Ayşe, Salime Hanım'ın varlığından bîhaber görünüyordu. O, bu salona gelip giden insanlarla selâmlaşır; aralarında dolaşır, fakat tavrında bir yabancılık taşırdı. Bu bir vilâyet kadını acemiliğinden veyahut onları kendisine müteveffik görmekten değildi. Hatta kederinin şiddetinden de değildi. Kendinde öyle derin bir samimiyet vardı ki, bu insan hayallerini gözlerinin sathından daha derin bir yere sokamayacak kadar hepsine lâkayttı. Ayşe'nin bu tavrı onu hem acımaktan, eğlenmekten, hem

de himâyekâr bir tavır almaktan menediyordu. Salime Hanım, Ayşe'yi hissetmedi. Ayşe onun için basit, sessiz, belki de lisan bilmeyen bir kadındı ve onun nazarında Fransızca veyahut İngilizce bilmeyen kadının mevkii olamazdı.

Salime Hanım'ın, Mukbil Bey'in feci akıbetine ait sözleri Ayşe'den ziyade Cemal'i ürküttü. Mavi gözleri acı ile istifhamla Ayşe'yi aradı. Ayşe'nin yüzü dalgasız, rüzgârsız bir göl gibi sakindi.

Salime Hanım parlak gözleriyle hâlâ hepimizin başının üstünden bakarak:

–Monşer Cemal Bey, dedi, burada mühim bir İngiliz muhabiri var. Memleketimiz hakkında malûmat topluyor. Biz kendisine artık İttihatçı kalmadığını, herkesin İngiliz dostu olduğunu ve İzmir işgalinin aramızda yaptığı fena tesiri anlatıyoruz. Hatta İzmir'de Yunanlılar tarafından kocası, çocuğu öldürülmüş, kendi yaralanmış kibar bir kadının burada bulunduğunu söyledik. Burada toplanacağız. Ayşe Hanım ona gördüklerini anlatacak.

–Ben anlatmaya muktedir değilim, hanımefendi.

–Zarar yok, sizi görsün. Biz de sizin ağzınızdan tercüme eder gibi İzmir faciasını anlatırız.

Ayşe'nin yüzü hiç bu kadar tehlikeli olmamıştı. Solgun, yorgun teni kızıl bir dalga yayıyordu.

–Benim ağzımdan bir şey anlatıldığını istemiyorum. Bu isyankâr cümlenin netayicinden korkmaya başlayan Cemal, endîşenâk ayağa kalkmıştı. Mavi gözleri Ayşe'yi mucize gibi teskin etti.

–Cemal isterse misafirler geldiği zaman ben de bulunurum, dedi.

Salime Hanım köpürdü:

–Hanımefendi, affedersiniz. Evvelâ sizi rencide etmek istemedim, fakat memleketi bu hâle sizin beyleriniz, paşalarınız getirdi. Bu gün felâketten kurtulmak için medenî memleketlerin teveccühünü, merhametini celbetmek lâzım. Bizim de vaktiyle kocalarımızı, kardeşlerimizi köprü başlarında astılar, ne yapalım?

Ayşe:

–Ben siyasiyyat bilmem, hanımefendi; fakat bana kimsenin acıdığını istemiyorum, dedi.

Ve ondan sonra Salime Hanım'ın uzun nutuklarına, hiddetlerine hiç mukabele etmedi, nihayet fırtına geçti, Salime Hanım'la Cemal, gelecek misafirleri tespit ettiler. Aralarında Miralay Haşmet Bey de vardı.

9 Teşrinisani

Hâlâ tepemden akan ıstırap ve isyanla hatırlıyorum. Odada yalnız o varmış gibi oturuyor, iskelet gibi uzun bacakları diz kemikleriyle pantolonunun altından teressüm ediyor, kocaman ince ayaklarını mütemadiyen sallıyordu. Seyrek saçlı kafası, tüyü dökülmüş ihtiyar bir av kuşu gibiydi. Burnu kocaman, mütecaviz ve havada, bulanık küçük gözleri birbirine yakın mavi iki boncuk gibi hissiz hissiz bakıyordu. Fakat en bariz hususiyeti dudaklarını örten ve aşağıya sarkan rengi belirsiz bıyıklarıydı. Bu çirkin tüylerin arkasındaki ağız gülüyor mu, eğleniyor mu, konuşuyor mu, belli değildi. En çok arada bir iki kazma gibi sarı dişi, yırtıcı bir istihza ile gösteren gizli ağzı insanı işgal ediyordu. Mütekebbir, kendi ile dolu, müstehzi, zaferi başına sıçramış, daima kendi kini için "yerli" tabir ettiği müstemleke halkını çizmesinin altında ezen İngiliz İmparatorluğu'nun müstemleke zalimlerinin en cahil ve en aşağı bir enmûzeci.

Miralay Haşmet Bey, şakakları ağarmış sert asker başıyla dimdik oturuyor, bir paşa "Wilson Prensipleri"nden bahsediyor, Salime Hanım, hepimize yüksekten bakan kartal başlı Salime Hanım, bu mütekebbir mahlûk dünyanın en kadir insanı imiş gibi yanında erimiş, onu mütevazı tabirle iknaya ve yumuşatmaya çalışıyor. Cemal konuşmuyor ve kuru, samimî gözlerinde nihayetsiz bir sabırla dinliyor. Ayşe uzakta, bir şey anlamıyormuş gibi başında siyah bir örtü, oturuyor. İlk defa olarak kolundaki beyaz sargı yok, sağ eliyle sakat kolunu bir düzeltişi var ki, merhamet celbetmemek için bağı takmamış olduğunu anlatıyor.

Ne sıkıntılı, ne beyhude ve ne azaplı gün. Muhabir, Salime Hanım'ın başıyla idare ettiği nutuklara arada bir lütfen başını sallıyor. Görünmeyen dudaklarında tehlikeli bir ıslık gibi Fransızcasıyla:

–Nafile Madam, İngiltere sizleri affetmeyecektir. Çanakkale'de altmış bin İngiliz öldürdünüz, diyordu.

–Onları biz öldürmedik; İttihatçılar öldürdü. Mister Cook, biz harp istemedik. İngiliz dostluğunu elde etmek için her fedakârlığa razıyız.

Bunu Salime Hanım söylüyor.

Haşmet Bey sükûnla:

–Affedersiniz, hanımefendi, harpte memleketini müdafaa eden, dövüşen yalnız İttihatçılar değildi, dedi.

Mister Cook, gözünde kurnaz bir lem'a ile:

–Yani siz Kolonel, İttihatçı olmadığınızı anlatmak istiyorsunuz. Hep aynı terane, paşalarınızdan kadınlarınıza kadar… Harp ilan edildiği zaman nerede idiniz? İngiliz esirlerine niye fena muamele ettiniz? Ermenileri niye kestiniz? İngilizler gibi büyük bir millete nasıl karşı çıkıyorsunuz? Bu kadar sene İngilizlerin parasını, kanını, zamanını israf ettiniz, İngiltere sizi asla affetmeyecektir.

Haşmet Bey:

–Mister Cook, İngiltere'nin bizi muhakeme etmesi için kurulmuş bir mahkemede olduğumu zannetmiyorum. Sadece suitefehhümleri izaleye uğraşıyoruz. Bizimle görüşmek istediğinizi Salime Hanım söyledi; buraya geldik, dedi.

–Evet, evet Kolonel, anlaşmak lâzım. Artık eski devri kapamak, bizimle anlaşmak lâzım; İngiliz himayesini…

Lâkırdısını bitirmeden kapı çaldı. İhsan dört genç zabit arkadaşıyla girdi. Mister Cook oturduğu yerde devam etti:

–Evet, İngiliz himayesini baştan başlayarak hepiniz istemelisiniz. Bakın Hindistan'a, ne mesut. Allah bizi beyaz adamdan ayırmasın, diye hep dua ederler. Gerçi bu zor işi İngiltere kabul eder mi bilmem, fakat sizin için başka türlü kurtuluş var mı? Bilhassa Çanakkale'de katlettiğiniz altmış bin İngiliz var. Samimî bir nedamet olursa belki İngiltere affedebilir.

Salonda soğuk bir sükûn hâsıl oldu. Havada sanki sıfırdan aşağı bir bürudet vardı. Askerlerin yüzüne bakamıyordum.

Salime Hanım, kıpkırmızı en nazik Fransızcasıyla:

–Ah Mösyö, İngiltere'ye kendimizi muhakkak affettireceğiz, diye başlamıştı.

–İngilizler aflarını talep edenlere versinler.

Birdenbire şaşırdım. İhsan en aziz bir şey tehlike içinde imiş gibi Ayşe'ye doğru gitti. Haşmet Bey, genç askerler, hatta o sivil paşa da ona dönmüştü. Söylenen Ayşe idi. Yerinden kımıldamıyor, yüzünde hareket yok, yalnız gözleri siyah daireleri içinden namütenahi açılmış, nihayetsiz bir itimadı nefs ve kudretle ve salim bir Fransızca ile söylüyordu. Odadaki etrafına toplanan hareketi görmemiş gibi devam etti:

–İngilizler aflarını talep edenlere versinler Mösyö, affı zalimler değil, mazlumlar verir. Çanakkale'de dövüşürken ne asi, ne esirdik. Namuslu bir millet gibi dövüştük, öldük, öldürdük. Ne zamandan beri ve hangi milletle harp edilir de mağlûp olduğu zaman ona katil denilir?

–İngiliz kanıyla Türk kanı bir mi, Madam?

–Mikroskop altında İngiliz kanını görmedim. Rengi bizimki kadar kırmızı mı yoksa mavi mi, bilmiyorum. Fakat Türk kanı ateş gibi sıcak ve kırmızıdır.

–Peki Madam, Türk kanını tahkir etmiyorum. Yalnız kendinizi İngilizlere affettirmeye muhtaçsınız, demek istiyorum.

- Siz bizden af talep ediniz. Dün mütareke yaptınız, dün silâhlarımızı bize bıraktırdınız. Bu gün memleketimize hırsızları, katilleri gönderiyorsunuz ve katilleri, hırsızları, tarihî bir şerefi olan büyük donanmanız himaye etti. Yeşil İzmir'i kan ve alev içinde bıraktınız. Bakınız sokaklarına, üniformalı hırsızlar, katiller silahsız ahaliyi kurşunla, dipçikle öldürüyor. Her evden koltuğunda bir bohça, bir Yunan neferi çıkıyor. İhtiyarların başı taşla ezilmiş, siyahlı kadınlar mütemadiyen bu vahşi sürüden kaçışıyor. Elleri bağlı masum kafileleri süngüleyerek, yüzlerine tükürerek, kan içinde sürükleyerek gemilerinizin önünden geçiriyorlar. Haydutluğu alkışlamadığı için işte namuslu bir adamı parçalıyorlar, bir sürü Yunan askeri onu kendi kapısının önünde bağırarak, söverek parçalıyorlar. Sırf eğlence için beş yaşında bir çocuğa nişan alıyorlar. Zavallı yuvarlak küçük mahlûk! Siyah gözlerinde yaşlar kurumadan kalbinden vuruldu, nişan o kadar iyi alındı ki, küçük dudaklarından “anne” diye bir şikâyet bile çıkmadı.

İhsan, Ayşe'nin sandalyesinin arkasını iki elleriyle koparacak gibi tutuyor, yüzü öyle korkunç ve gergin ki. Mister Cook, mazlumların zalimlerden kuvvetli olabileceğini duydu mu bilmem, fakat odanın havasını fazla korkunç ve bârid buldu. Tuhaf bir ciddiyetle kalktı. Biraz kısık bir yılan ıslığı ile:

–Bu gün bana İzmir kızını dinlettiniz, teşekkür ederim, dedi. Kimse elini uzatmadı. O, Salime Hanım'la çıkarken ben de kapıya kadar gittim.

Odaya dönünce genç askerleri Ayşe'nin sandalyesi etrafında diz çökmüş buldum. Haşmet Bey ve ihtiyar Sabri Paşa da dahil olduğu hâlde, İzmir kızına kılıçlarını vakfediyorlardı. İhsan'ın biraz kısık sesini duydum:

–Her azamız kopuncaya kadar İzmir yolunda kılıcımızı kınına koymayacağız.

Deminki kavi, muzaffer Ayşe, âciz bir çocuk gibi, zavallı bir ana gibi hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

–Ne oluyorsunuz, dedim. Milletin bizim gibi gayri müsellâh kısmı kılıçlılardan daha çok. Harp bitti. Medenî sulhün nimetini bize Mister Cook anlattı. Bunun üstüne çay içmez misiniz?

Bunu kâğıt kokuları ve daire söyledi, Ayşe! Ben hepsinden daha aşağı yüzükoyun yattım. İçimden haykırdım.

Her azam kopuncaya kadar Ayşe! Sen duymadın, bilmedin, yeşil gözlerinde yaş kurudu. Bana merhametle baktın. Hâlâ bilmiyorsun. Bak iki bacağım koptu, fakat dövüşmek için iki kolum daha var. Aç gözlerini Ayşe, alnındaki kırmızı yarayı kaldır. Yanında yatan şehitten, etrafındaki ölenlerden ben aşağı değilim. Ben de, ben de senin için, İzmir için her azam kopuncaya kadar vuruşacağım.

Bu yaşananlardan sonra Ayşe, Gedikpaşa'da bir eve taşınır. Peyami ve İhsan, Ayşe'yi yalnız bırakmaz. Önce Cemal, sonra da İhsan Anadolu'ya mücadeleye gider.

İngilizler, İstanbul'u işgal eder. İşgale karşı duranlar sürgüne gönderilirler. Ayşe de arananlar arasındadır. Ayşe, artık İstanbullu gençlerin saygı duyduğu ve kurtuluş sembolü olmuş biridir. Herkes kaçış planları yapmakta ve çeşitli tekkeler de bu insanlara Anadolu'ya geçiş için imkân sağlamaktadır.

Bu arada İhsan cephede komutan olarak görev yapmaktadır. Peyami ise Ayşe'nin arkasından cepheye sürüklenmiştir. Anadolu'daki yokluk ve savaş ortamı, Peyami'nin gözünden anlatılır. Önce Geyve'de halifenin ordusuyla savaşırlar. Çeteler arasında da bir kargaşa söz konusudur. Kimisi Kuvâ-yı Millîye, kimisi de halife taraftarıdır. Bu arada Mehmet Çavuş da aralarına katılır. Peyami, Ayşe'nin de gözüne girebilmek için savaşa bizzat katılmak ister. Bu amaçla Mehmet Çavuş'tan silah kullanmayı öğrenir. Ayşe, cephede hastabakıcılık yaparken Peyami de bir köyde gizlenen silahları cepheye taşımakla görevlidir.

Romanda Kezban adlı küçük bir köylü kızı da yer alır. Savaşmak istemektedir ve İhsan'a gizliden gizliye âşıktır. Mehmet Çavuş da Kezban'la evlenmek ister. Ancak Kezban Mehmet Çavuş'la evlenmek istemez ve kaçar.

Bir süre sonra İhsan, Peyami ile birlikte Konya'da çıkan bir ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilir. Bu arada Mehmet Çavuş, saf değiştirmiştir. İhsan ve Peyami'yi bazı köylüleri de kandırarak pusuya düşürür ve İhsan yakalanır. Kezban bunu askerlere haber verir ve onlar da İhsan'ı kurtarırlar. Mehmet Çavuş idam edilir.

Peyami'nin tayini Ankara'ya çıkar. O, Ankara'dayken I. ve II. İnönü

savaşları kazanılmıştır. Türk ordusu bu zaferle Sakarya'ya doğru ilerlemektedir. Daha sonra bir mütercime gerek duyulur ve Peyami bunu fırsat bilip cepheye gitmeye karar verir. Orada İhsan'la karşılaşır. İzmir'e doğru ilerleyen orduya o da katılır. İhsan ona Ayşe'ye olan aşkını anlatır. Bu aşkı Ayşe'ye de itiraf ettiğini, hatta ona evlilik teklifinde bulunduğunu; Ayşe'nin ise İzmir'e kim girerse onunla evleneceğini söylediğini belirtir. Çünkü Ayşe için önemli olan millî mücadeledir, aşk ikinci plandadır. İhsan, Peyami'nin de Ayşe'ye duyduğu aşkın farkındadır ve bunu Peyami'ye de söyler.

İhsan, Peyami ve Türk ordusu İzmir'e girmek üzere ilerlemektedirler. Ayşe de hastabakıcı göreviyle ordudaki yerini almıştır. Yunan'la girişilen bu mücadele sırasında Ayşe ve İhsan cephede vurulur ve ölürler. Peyami, onların yan yana gömülmesini sağlar.

Peyami, olayların anlatıldığı zamandan anlatma zamanına döner. İki doktor, Peyami'nin başındaki kurşunu çıkarmak için onu ameliyat eder ve Peyami ameliyattan sağ çıkmaz. Onun bıraktığı günlüğü okuyan doktorlar, günlükte yazıldığı gibi Ayşe ve İhsan adlı iki kişinin hiç yaşamadığını öğrenirler. Bunların, başından yaralı olan Peyami'nin zihninde oluşturduğu kişiler olduğunu söylerler.

Halide Edip ADIVAR, Ateşten Gömlek

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

bârid : Soğuk.
bülend : Yüksek, yüce.
bürudet : Soğukluk.
celbetmek : Kendine çekmek.
endîşenâk : Düşünceli, sıkıntılı, kederli.
enmûzec : Örnek.
istifham : Sorup anlama.
istihza : Gizli ve ince alay.
itimad : Güvenme.
izale : Giderme, yok etme.
kolonel : Albay, miralay.
muktedir : İktidarlı, gücü yeten.
müsellah : Silahlanmış, silahlı.
müstehzi : Biriyle eğlenen, herkesle eğlenmek âdetinde olan.
müstemleke : Sömürge.
müteazzım : Büyüklük taslayan.
mütecaviz : (Metinde) Fazla, çok.
mütekebbir : Kibirli, kendini beğenmiş.
mütemadiyen : Devamlı, sürekli.
müteveffik : Başarılı olan.
namütenahi : Sonsuz, ucu bucağı olmayan.
nedamet : Pişmanlık.
nefer : Rütbesi olmayan asker, er.
netayiç : Neticeler, sonuçlar.
rencide etmek : İncitmek.
satıh : Yüzey.
suitefehhüm : Yanlış anlaşılma.
tahkir etmek : Aşağılamak.
terane : Çok tekrarlandığından usanç verici bir durum alan söz.
teressüm etmek : Şekillenmek.
teskin etmek : Yatıştırmak.
Teşrinisani : Kasım.
teveccüh : Yakınlık duymak.
vakfetmek : Adamak.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, Millî Edebiyat Dönemi yazarlarından Halide Edip Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* adlı eserinden alınmıştır. Eser, Kurtuluş Savaşı'nın konu edildiği roman örneklerindendir. Eserde, İzmir'den sonra İstanbul'un işgal edilmesi; Cemal, İhsan, Peyami ve Ayşe gibi vatanseverlerin Anadolu'ya geçerek kurtuluş mücadelesine katılmaları; çetelerle yapılan mücadeleler konu edilmiştir. Nitekim okuduğunuz metinde de kurtuluş mücadelesinde yer alan Ayşe'nin ve diğer karakterlerin işgale karşı gösterdiği tepki ve vatanın bağımsızlığına kavuşması için savaşacaklarına dair verdikleri söz dikkat çekmektedir.

Ateşten Gömlek adlı roman ilk olarak 1922 yılında İkdam gazetesinde bölümler hâlinde, 1923 yılında ise kitap olarak yayımlanmıştır. Roman, Halide Edip'in Yakup Kadri'ye yazdığı bir mektupla başlar. Halide Edip bu mektupta, aslında Yakup Kadri'nin *Ateşten Gömlek* adlı bir eser yazacakken neden kendisinin yazdığını belirtir. Eser, Peyami'nin günlüklerinden oluşmaktadır. Ancak Ayşe'nin yazdığı mektuplar da romanda önemli bir yere sahiptir. Çünkü bazı gelişmeler, Ayşe'nin mektupları aracılığıyla öğrenilmektedir.

Millî Edebiyat Dönemi, 1911'den 1923 yılını -Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen süreyi- kapsayan edebî dönemdir. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle başlayan "Türkçülük" akımı, "edebiyatta millî kaynaklara dönme" fikrini beraberinde getirmiştir. Bu anlayış doğrultusunda eserler veren sanatçılar, sade dil kullanmaya ve eserlerinde yerli hayatı konu edinmeye başlamışlardır. Bu amaçla Arapça-Farsça kelimelerden uzak, saf Türkçe kelime kullanımını benimsemişlerdir. Yerli hayatı konu ele alma konusunda Mehmet Emin Yurdakul, Mehmet Âkif Ersoy gibi şairler ile Refik Halid Karay, Reşat Nuri Güntekin gibi roman ve hikâye yazarları ön plana çıkmışlardır. Tanzimat ve Servetifünun dönemlerinde hikâye ve romanda konu edilen olaylar için mekân İstanbul iken Millî Edebiyat Dönemi'nde İstanbul'un dışına çıkılmıştır. Yurdun her bir köşesi mekân olarak kullanılmış, köy ve taşra hayatı da edebiyattaki yerini almıştır. Böylelikle her tabakadan insanın yaşantısı, roman ve hikâyede konu olarak kullanılmıştır.

Halide Edip'in *Ateşten Gömlek*, *Vurun Kahpeye*; Yakup Kadri'nin *Yaban*; Samim Kocagöz'ün *Kalpaklılar*; Kemal Tahir'in *Yorgun Savaşçı*; Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* gibi eserleri Kurtuluş Savaşı'nın işlendiği eserlerden bazılarıdır.

Millî Edebiyat Dönemi roman ve hikâye yazarları arasında Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halid Karay, Falih Rıfkı Atay, Aka Gündüz gibi isimler yer alır. Bu dönemde yer alan sanatçıların büyük bir kısmı Cumhuriyet Dönemi'nde de eserler vermiştir.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Salime Hanım ile Ayşe ilk karşılaştıklarında Salime Hanım'ın tepkisi ne olmuştur?

2. Mister Cook ve Salime Hanım'ın konuşmaları karşısında Ayşe nasıl bir cevap vermiştir? Ayşe'nin bu cevabıyla ilgili düşüncelerinizi belirtiniz.

3. Ayşe'nin yaptığı açıklamalardan sonra çevredekiler ona nasıl davranmışlardır?

4. Okuduğunuz metinde geçen kişileri belirleyerek kişilerin özellikleri hakkında çıkarımlarda bulununuz.

5. Olayın gerçekleştiği zaman ve mekân unsurlarıyla ilgili neler söyleyebilirsiniz?

6. Metindeki temel çatışmayı belirleyiniz. Bu çatışmadan hareketle temayı bulunuz.

7. Metinde anlatıcı kimdir? Anlatıcı hangi bakış açısını kullanmıştır?

8. Okuduğunuz metinde kullanılan anlatım biçimlerini ve düşünceyi geliştirme yollarını belirleyerek aşağıdaki şemalara yazınız.

Anlatım Biçimleri	**Düşünceyi Geliştirme Yolları**

9. Metinde dönemin tarihî, sosyal ve siyasi yapısıyla ilgili neler söyleyebilirsiniz?
10. Okuduğunuz metin "Millî Edebiyat" anlayışıyla yazılmış eserlerden biridir. Bu bilgiden hareketle Millî Edebiyat anlayışıyla yazılmış eserlerin özellikleriyle ilgili çıkarımlarda bulununuz.
11. Halide Edip Adıvar'ın Kurtuluş Savaşı'na bizzat katılması, sizce anlatımı nasıl etkilemiştir?
12. Yazarın dünya görüşü ve edebî anlayışı esere nasıl yansımıştır? Metinden örneklerle açıklayınız.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

HALİDE EDİP ADIVAR (1882-1964): İstanbul'da doğan yazar, Üsküdar Amerikan Kız Kolejini bitirdi. Çeşitli okullarda öğretmenlik ve müfettişlik görevlerinde bulundu. Millî Mücadele'ye katıldı. Cumhuriyet'in ilanından sonra Avrupa ve Amerika'da bir süre kalan Halide Edip, İstanbul'a döndüğünde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde İngiliz Dili ve Edebiyatı profesörlüğü görevinde bulundu. Sonra İzmir milletvekili olarak görev yaptı. Millî Edebiyat anlayışını benimsedi. Edebiyatımızda romanları ile tanınan sanatçı, ilk romanlarında aşk temasını işledi ve kadın psikolojisi üzerinde durdu. Eserlerinde karakter yaratma konusunda oldukça başarılı olan yazar, özellikle eserlerindeki "kadın karakter"lerle bunu gösterdi. Bu kadın kahramanlar, etrafındakileri hemen etkisi altına alabilen güçlü kişilerdir. Eserlerinde Kurtuluş Savaşı, Türkçülük akımı, sosyal çevre gibi konuları işleyen sanatçı; tasvirlerinde realist bir bakış açısı kullanmıştır. Roman, hikâye, anı, tiyatro gibi pek çok türde eser veren sanatçının *Seviyye Talib*, *Handan*, *Ateşten Gömlek*, *Vurun Kahpeye*, *Zeyno'nun Oğlu*, *Sinekli Bakkal*, *Tatarcık* roman; *Harap Mabetler*, *Dağa Çıkan Kurt* hikâye; *Türk'ün Ateşle İmtihanı* anı; *Kenan Çobanları*, *Maske ve Ruh* tiyatro türündeki eserlerinden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ

1. **Aşağıdaki parçada yer alan cümleleri anlamları yönünden inceleyiniz. İncelediğiniz cümlelerin anlamlarına göre türlerini söyleyiniz.**

Odaya dönünce genç askerleri Ayşe'nin sandalyesi etrafında diz çökmüş buldum. Haşmet Bey ve ihtiyar Sabri Paşa da dahil olduğu hâlde, İzmir kızına kılıçlarını vakfediyorlardı. İhsan'ın biraz kısık sesini duydum:
– Her azamız kopuncaya kadar İzmir yolunda kılıcımızı kınına koymayacağız.
Deminki kavi, muzaffer Ayşe, âciz bir çocuk gibi, zavallı bir ana gibi hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.
– Ne oluyorsunuz, dedim. Milletin bizim gibi gayri müsellâh kısmı kılıçlılardan daha çok. Harp bitti. Medenî sulhün nimetini bize Mister Cook anlattı. Bunun üstüne çay içmez misiniz?

2. **Aşağıdaki parça okuduğunuz metinden alınmıştır. Metinde yer alan noktalama işaretlerinin parçadaki kullanım amaçlarını belirleyiniz.**

Salime Hanım parlak gözleriyle hâlâ hepimizin başının üstünden bakarak:
– Monşer Cemal Bey, dedi, burada mühim bir İngiliz muhabiri var. Memleketimiz hakkında malûmat topluyor. Biz kendisine artık İttihatçı kalmadığını, herkesin İngiliz dostu olduğunu ve İzmir işgalinin aramızda yaptığı fena tesiri anlatıyoruz. Hatta İzmir'de Yunanlılar tarafından kocası, çocuğu öldürülmüş, kendi yaralanmış kibar bir kadının burada bulunduğunu söyledik. Burada toplanacağız. Ayşe Hanım ona gördüklerini anlatacak.

SIRA SİZDE

Aşağıda verilen metin parçalarını dil ve anlatım özellikleri bakımından karşılaştırınız. Karşılaştırma sonuçlarınızı sınıfta sözlü olarak paylaşınız.

I. Metin

Bu gün akşamüzeri dönen Matmazel de Courton'la birlikte Nihal, biraz sonra da Adnan Bey çıkmışlardı. Bihter yalnız kalmıştı. Bu günü bütün düşünememekle geçirmişti. Kendisini, elinde olmayarak, sürükleyen bir dalga üzerinde gibiydi.

Onlar gittikten sonra Behlul'un odasına girmiş, orada bu güzel kış gününün incitmeyen serin havasını solumaktan bir bahar zevki alarak açık pencerenin yanında, Behlul'un koltuğunda böylesine saatlerce düşünebilmişti.

Güneşin son ışıkları baygın öpüşlerle Kanlıca tepelerini yalıyor, ta ötede, Beykoz'dan ağır akıcılıkla gelen beyaz bir bulut parçasının bir kenarı donuk şişe beyazlığı ile parlarken, altında geniş bir çizgi yavaş yavaş koyulaşan bir gölge biçiminde duruyordu. Bu tatlı kış gününden yararlanarak Boğaz'ın durgun sularını okşayan sandallar, kayıklar geçiyordu.

Karşıda Şirket'in bir vapuru siyah dumanlarını serperek yer yer yalıları gizlerken, iri bir İngiliz şilepi, güvertesinde öteye beriye koşan dört beş başla, sessiz ıssız, sanki yapayalnız Karadeniz'e doğru ilerliyordu.

Her gün bu şeylere ilgisiz kalan Bihter, bugün burada düşünürken, uzun uzun bakışlarla dalıyordu. Düşüncelerine yalnız bir sonuç verebilmişti: Behlul'u beklemek!.. Bu gece gelmeyecek olursa artık her şeyin bitmiş olduğuna karar verecekti.

Halit Ziya UŞAKLIGİL, Aşk-ı Memnu

II. Metin

Sabahleyin karısına Ayşen'in faturalarını ödeme mecburiyetinden şikâyette bulunmuştu. Halbuki bu işten, hele akşamüzeri Beyoğlu Balıkpazarına uğrayarak bol keseden alış verişten aldığı zevk hudutsuzdu. Elde ufak tefek paketlerle, arkada küfesi dolu hamallarla eve dönüş ne hoştur! Ata, yalnız kendi elindekilerin değil, başkalarının taşıdıkları paketlerden bile neşesini duyan bir adamdı. Malî durumu hiçbir zaman yükte hafif, pahada ağır eşya almağa müsaade etmemekle beraber gene de -savaştan önce- hoşuna giden bir sürü ufak tefek satın alamıyacak kadar da bozuk gitmemişti.

Ancak savaş pahalılığı başgösterince hepsini kesmiş, şiddetle gerekli kaba gıda maddelerinden başka şeye para veremeyecek hale düşmüştü. Eskiden lâkerda, fıstık, kebep kestane alıyordu, bazan kestane şekeri bile… Sonraları sadece tahin helvasına yattı, bir de yufkayla yassıkadayıfını haritadan silmişti. Ekmek vesikaya bağlanıp bunlar karaborsada gizli satılmağa, ev ev çantalar içinde gezdirilmeğe başlayınca artık dükkânlarda göremediğine sevindi.

Refik Halit KARAY, Bugünün Saraylısı

YAZMA

a) Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Roman; olmuş veya olabilecek olayları, yer, zaman ve şahıs kadrosu ile kurmaca bir yapı içinde ele alan uzun anlatımlı bir türdür.

İnsanların başından geçen serüvenler, kişilerin iç dünyaları, toplumsal bir olay ya da olgu gibi insanı ilgilendiren pek çok olay romana konu olabilir. Ancak işlenen konunun gerçek ya da gerçeğe yakın olması gerekir. Romanlar; bir olay, olayda yer alan kişiler (kahramanlar), olay zamanı ve olayın geçtiği yer (mekân) olmak üzere dört temel yapı üzerine kurulur. Roman yazarı yaşamdan seçme yapar, bunları düzenler, bu yolla seçtiklerine bir biçim ve anlam kazandırır.

b) Uygulama

Aşağıda verilen uygulamalardan birini seçerek yazınızı yazınız.

- Okuduğunuz bir romanın sonucunu değiştirerek yazınız.
- Okuduğunuz bir romandaki olay örgüsünü hikâye formunda yazınız.
- Okuduğunuz romanın bir kesitini diyalog hâlinde yazınız.

Metnin açıklık, akıcılık, duruluk ve yalınlık gibi özellikler taşıması gerektiğini unutmayınız.

Yazınızı yazarken aşağıdaki bilgileri göz önünde bulundurunuz.

Okuduğunuz romanlardan birini belirleyerek yazacağınız metinle ilgili hazırlık yapınız.

Metnin türüne özgü yapı özelliklerini göz önünde bulundurarak yazacağınız metni planlayınız.

Yazınızı, metnin türüne özgü dil ve anlatım özelliklerine uygun yazınız.

Metni dil bilgisi, imla ve noktalama bakımından gözden geçiriniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

a) Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Her romanda yazar dışında, yazar adına konuşan bir anlatıcı vardır. Bu anlatıcılar ya roman kahramanı olur ve yaşadıkları olayları birinci kişi ağzından anlatırlar ya kahramanları uzaktan izleyerek gördüklerini yorumlarlar ya da kahramanların zihinlerinden geçenleri okur, olan ve olabilecek olayları değerlendirirler.

b) Uygulama

- Türk ve dünya edebiyatından sinemaya uyarlanmış bir romanın filmini izleyiniz ve izlediğiniz film ile ilgili yorum yapınız.

- İzlediklerinizi yorumlarken aşağıda verilen bilgileri göz önünde bulundurunuz.

Konuşmanızı belli bir plana göre yapınız.

Konuşma sırasında vurgulama, tonlama ve duraklamaya dikkat ediniz.

Konuşmanızda gereksiz ses ve kelimeler kullanmayınız.

Konuşmanızda beden dilini doğru ve etkili bir biçimde kullanınız.

Konuşma sırasında dinleyicilerle göz teması kurunuz.

Konuşmanızda önemli noktaları vurgulayan ve konuşmayı takip etmeyi kolaylaştıran ifadeler kullanınız.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru kelimeyi/kelimeleri yazınız.

1. Halit Ziya Uşaklıgil eserlerinde .... akımının özelliklerini yansıtırken Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinde .... akımının özellikleri göze çarpar.

2. Tanzimat Dönemi'nde ...., ..., ... gibi konular işlenmiştir.

3. Tanzimat ve Servetifünun dönemlerinde roman türünde olayların geçtiği mekân .... iken Millî Edebiyat Dönemi'ndeki romanlarda mekân .... olmuştur.

4. Türk edebiyatında roman türünün Batılı anlamda ilk örnekleri .... Dönemi'nde verilir.

B) Aşağıda numaralar ile verilen yazar isimlerini harf ile verilen eser isimleriyle eşleştirerek harfleri numaraların yanındaki yay ayraçların içine yazınız.

5.

Yazar	Eser
( ) **1.** Yakup Kadri Karaosmanoğlu	**a)** Yorgun Savaşçı
( ) **2.** Hüseyin Cahit Yalçın	**b)** Ferdâ-yı Garam
( ) **3.** Halit Ziya Uşaklıgil	**c)** Yaban
( ) **4.** Kemal Tahir	**ç)** Kırık Hayatlar
( ) **5.** Mehmet Rauf	**d)** Hayal İçinde

C) Aşağıdaki açık uçlu soruların cevabını ilgili alana yazınız.

6. Samim hatırladı. Meral daha sonra izahını şöyle tamamlamıştı: "Evde otururken hep şöyle deniz gören, Boğazı gören bir yer düşünmüştüm. "Samim, kızın İstanbul'un sayfiyelerinden birinde bir ev yaptırmakta hâlâ tereddüt eden babasından şikâyetlerini de hatırladı. Şüphesi uzaklaşıyordu. Onun yerine onun kadar ölçüleri yanlış bir emniyet hissi alabilirdi. Kendisini bu hata kutuplarından uzaklaştırmak için bugün Meral'i gördüğü andan ayrıldığı ana kadar onun, hatırda kalan bütün sözlerini hareketlerini daha sakin bir dikkatin ışığında geçirmek istedi.

Peyami SAFA, Yalnızız

Yukarıda verilen parçadan hareketle roman türünün özelliklerinden ikisini yazınız.

- ....
- ....

7. XX. yy. sanatçılarındandır. Öğretmen, yazar ve hatiptir. Millî mücadeleye katıldı. İlk romanlarında aşk konularını işleyip kadın psikolojisi üzerinde durdu. Sonra Türkçülük akımını benimsedi; duygulandırma ve süslemeden kaçınan, realizmi ön planda tutan romanlar yazdı. Yurda döndükten sonra romanlarında konularını bir olay çevresinde toplanan tek insanlara değil; devirlere, nesillere, gelenek ve törelere bağladı. *Raik'in Annesi, Seviyye Talip, Handan, Yeni Turan, Sinekli Bakkal, Yolpalas Cinayeti, Dağa Çıkan Kurt, Türk'ün Ateşle İmtihanı, Mor Salkımlı Ev, Maske ve Ruh* eserlerindendir.

Yukarıda kısaca tanıtılan Millî Edebiyat Dönemi sanatçısının adını yazınız.

....

8. **I. Metin ve II. Metin parçalarını aşağıda verilen başlıklar doğrultusunda karşılaştırınız.**

I. Metin

"Sen ki, Türk ordusunun en kahraman binicisi Cezmi değil misin? Bir düşmanını ölümden kurtarmak için gözünü kırpmadan atıldığın bela girdabından bizim iş daha mı tehlikelidir ki bu kadar çekingen davranıyorsun? Gayemizin ve hayalimizin kutsallığını ve hatta şairane olduğunu bile bilmeden Şirvan'dan buralara kadar geldin de şimdi burada mı vesveseye kapılıp işi bozacaksın?" diyerek arkadaşının mertlik ve kahramanlık duygularını kamçıladı.

Amacım, sizin tehlikede olduğunuzu anlatmaktı. Yoksa ben hiçbir zaman belalardan ve tehlikelerden korkan, canından endişe edenler takımından değilim. Bunu siz de pekâlâ bilirsiniz…" cevabıyla bu işe olan güvenini bildirdi. Sonra meselenin ayrıntıları uygulanması hakkında bir süre daha konuştular. Gece hayli ilerlemişti. Cezmi yine geldiği pencereden aşağıya süzülerek Adil Giray'dan ayrıldı.

Namık KEMAL, Cezmi

II. Metin

Osman Beğ, Söğüt'ün konduğu yayvan sırtın düzlüğündeki son molada, Gazi Rahman'ı, baba yoldaşı Ak Temur'e yolladı. Gazi Rahman ona;

-"Hey oku kaçana da, uçana da yeten Ak Temur ulumuz; iznin olursa, Osman Bey gelip seninle danışmak diler" dedi.

Ak Temur hemen toparlanmaya girişti:

-" Yok, a oğul; beğler gelmek yakışmaz: Hemen ben varayım."

Gazi Rahman, bağır bastı ve:

-"Söz, elbette ki bana düşmez" dedi;"ben beğin buyruğunu iletirim."

Ak Temur, o zaman;

-"Doğru dersin, yiğit...buyursun" dedi.

Ak Temur yanında karısı, oğlu, gelini ve iki torunu ile, bir kütüğün üzerinde oturmakta idi. Osman Beğ'in, Rahman'la konuştuktan sonra kendisine yöneldiğini görünce ayağa kalktı. Yanındakiler de oradan uzaklaştılar.

Tarık BUĞRA, Osmancık

Tema	Anlatım Biçimi

Anlatıcı	Bakış Açısı

Üslup

Aşağıdaki kutucuklarda "ROMAN" ünitesi ile ilgili 9-16. soruların cevapları bulunmaktadır. Buna göre kutucuklarda yer alan harfleri boş bırakılan yerlere yazarak soruları cevaplayınız. (Soruların birden fazla cevabı olabileceğini göz önünde bulundurunuz.)

A	B	C	Ç
İntibah	Ömer Seyfettin	Romantizm	Halide Edip Adıvar
D	**E**	**F**	**G**
Reşat Nuri Güntekin	Victor Hugo	Eylül	Mehmet Rauf
Ğ	**H**	**I**	**İ**
Araba Sevdası	Handan	Namık Kemal	Realizm

9. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri roman türünün dünya edebiyatındaki temsilcilerindendir?

   (................................)

10. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Tanzimat Dönemi sanatçılarının etkilendiği edebî akımlardandır?

    (................................)

11. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Tanzimat Dönemi eserlerindendir?

    (................................)

12. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Tanzimat Dönemi sanatçılarındandır?

    (................................)

13. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Servetifünun Dönemi sanatçılarındandır?

    (................................)

14. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Millî Edebiyat Dönemi sanatçılarındandır?

    (................................)

15. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Millî Edebiyat Dönemi eserlerindendir?

    (................................)

16. Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Servetifünun Dönemi eserlerindendir?

    (................................)

17-21. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

(…)

Amma epey zamandan beri Efruz Bey hiçbir tarafta görünmüyordu. Bucakta verdiği son konferansları hatırlayanlar onu Kaşgar'a gitmiş sanıyorlardı.

Ah, hakikaten onlar ne konferanslardı! Bu meşhur konferanslar sayesinde değil miydi ki, İstanbul'da yeni bir âlem doğdu. Yüz bin "Arnavutköy Akıntısı" kuvvetinde şedit bir cereyan başladı. Herkes anladı ki biz, yani İstanbul, biz Türkiye ahalisi, Türk değilmişiz! Bucağın salonu hıncahınç doluyordu. Efruz Beyin şaşaası içinde Çapakçurlu, Mamayof gibi en büyük, en dâhi Bucaklıların namı söndü. Türklerin milli büyük şairleri Emin Beyle, gayri milli "Dâhi-i Azimüşşanları" Abdülhak Hamit'in resimleri indirildi. Yerlerine Efruz Beyin, yollar kapalı olduğundan henüz gidemediği Petersburg, Oroçensk etnoğrafya müzelerindeki derin derin tetebbuları neticesinde bulduğu, -hayır bulduğu değil- keşfettiği milli Türk kıyafetiyle çıkarılmış resimler asıldı. Bu resimler tabii büyüklükte idi. Bucağın reisi, bunlara göre, Efruz Beyin bir de heykelini yaptırmak istemiş fakat o vakit Efruz Bey razı olmamış: "Yaşayan adamın heykeli yapılmaz" demişti.

Her ne kadar Türkçülük mahfiline yeni girmişse de, korkunç mucit zekâsı sayesinde yine onların siyasetini çakmıştı.

(…)

Ömer SEYFETTİN, Efruz Bey

17. **Metinde geçen** "namı sönmek, siyasetini çakmak, yeni bir âlem doğması" **kelime gruplarının anlamlarını metnin bağlamından hareketle belirleyip aşağıdaki boşluklara yazınız.**

....
....
....

18. **Metinde Efruz Bey sunulurken anlatıcının tutumu konusundaki düşüncelerinizi aşağıdaki boşluklara yazınız.**

....
....

19. **Okuduğunuz metinden olumlu ve olumsuz cümleye örnek bulunuz. Bulduğunuz örnekleri aşağıda boş bırakılan yere yazınız.**

....
....
....

20. **Metnin dil ve anlatımıyla ilgili çıkarımlarda bulununuz. Çıkarımlarınızı aşağıdaki boşluklara yazınız.**

....
....
....

21. **Bu metinden hareketle Ömer Seyfettin'in hangi dönemin anlayışıyla eser verdiğini dayanak noktalarınızı belirterek yazınız.**

....
....
....
....

Ç) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

22. Mutluluk paylaşılınca artar, dertler paylaşılınca azalır.

Bu cümle ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Anlamına göre olumlu bir cümledir.
B) Sıralı cümledir.
C) Yükleminin türüne göre isim cümlesidir.
D) Zarf-fiil vardır.
E) Geniş zaman kipi ile oluşmuştur.

23. Aşağıdakilerden hangisi biçimce olumsuz anlamca olumlu cümledir?

A) Eleştirileri olgunlukla karşıladığın dikkatimi çekmedi değil.
B) Gittiği hiçbir şehir doğup büyüdüğü yerin tadını vermedi.
C) Kardeşinin bu yaşına kadar hiçbir rahatsızlığı yoktu.
D) Böylesine güzel sözlerden sonra işini yarım bırakır mı hiç?
E) Son eserinde ne sade bir dil kullanmış ne de içeriği zenginleştirmiş.

24.

I. Kardeşi Ağustos ayında gelecekmiş.
II. Yapraklar nedense sararmamıştı oysa ki artık sonbahar gelmişti.
III. Gün gelecek onlar da dostça yaşamayı öğrenecek.
IV. Onun gibi dürüst birini bulmak çok zor.
V. Biz inanıyoruz ki gelecek günler daha iyi olacak.

Yukarıdaki numaralandırılmış cümlelerin hangilerinde yazım yanlışı vardır?

A) I ve II
B) I ve V
C) II ve III
D) III ve IV
E) IV ve V

25. Top sesleri, belirsiz aralıklarla devam ediyor. Deminkinden daha mı yakın, daha mı uzak? Bana, gittikçe uzaklaşır gibi geliyor. Hesaba göre böyle tahmin ediyorum. Sanki bir saat içinde düşman, mevziini mi değiştirdi. Eğer böyle olsaydı düşman yeni mevzilerini tespit edinceye kadar uzun bir süre top seslerinin kesilmesi gerekirdi. Fakat kim dedi ki bu, mutlaka düşman toplarının sesidir? Belki de sabahtan beri kulağıma gelen sesler hep bizim cepheden aksediyor. Ben böyle düşünürken dalıp gitmişim.

Bu parçada aşağıdakilerden hangisi yoktur?

A) İsim-fiil
B) Sıfat-fiil
C) Birleşik isim
D) İsim tamlaması
E) Sıfat tamlaması

26. Meftun artık o kulübe içinde bekleyerek vakit kaybetmenin uygun olamayacağını anladı. Kapıyı açıp hemen dışarıya fırladı. Heyecanına yenilerek tedbirsiz bir heyecanla soluk soluğa hendeğe kadar koştu. O üç kişiyle aradaki açıklığı hemen yarıladı. Şimdi gördü. İyice seçti. Bunlardan ikisi kadın, biri erkekti. Kim olduklarını anlamakta da güçlük çekmedi. Lebibe, Rebia, Mahir…

Bu parçanın türü aşağıdakilerden hangisidir?

A) Masal
B) Halk Hikâyesi
C) Destan
D) Roman
E) Fabl

27. Günler ne çabuk geçiyordu! Eylül başlarında serpeleyen o yağmurdan sonra uzun bir süre havalar açık gitti. Yumuşak bir mavilik alan gökyüzü, çoğu günler bulutsuzdu. Bazı bazı yağmur getirmekten uzak beyaz bulutlar geçiyordu yükseklerden. Deniz ile kırlar, gürültülü yazın ardından bir eğlence gecesinden sonra boşalmış açık hava bahçelerinin sessizliği içindeydiler. Durgun, kımıltısız, uyukluyorlardı. Eylül çıkarken, ekimin ilk yarısının dolmasına yakın, kısa süren iki yağmur daha yağdı. Her yağmurun ardından kırlar canlanır gibi oldu. Kuru ot tohumları çatlayıp filizlendiler. Yağmurların arkası gelmeyince bu yeşillik iki üç gün içinde kurudu. Gene o hastalıklı sarı renk kapladı ortalığı. Nadaslara işleyememişti yağmurlar.

Bu parçada aşağıdakilerden hangisi <u>yoktur</u>?

A) Kişileştirme
B) Mecaz anlam
C) Benzetme
D) Duyular arası aktarma
E) 3. tekil kişili anlatım

28.

I. Olayların geçtiği mekân İstanbul'dur.
II. Her tabakadan insanın yaşantısı konu olarak ele alınmıştır.
III. Sanatçılar sade dili kullanmaya özen göstermiş ve eserlerinde yerli hayatı konu edinmişlerdir.
IV. Bireysel konular işlenmiş, bireylerin iç dünyaları ince ayrıntılarıyla verilmiştir.
V. "Millî kaynaklara dönme" anlayışı doğrultusunda eser verilmiştir.

Yukarıdaki Millî Edebiyat Dönemi romanları ile ilgili verilen numaralandırılmış ifadelerden hangileri <u>yanlıştır</u>?

A) I ve II
B) I ve IV
C) II ve III
D) II ve IV
E) IV ve V

29. Aşağıdaki parçalardan hangisi farklı bir bakış açısıyla yazılmıştır?

A) Babamı her nedense her zaman kahkahalarla güldüren bu maceraya ben o kadar gülemiyordum. Zaten sonraları ben Fahim Beyle, biraz daha tanışarak, yavaş yavaş bu hâdiseyi başka türlü tefsire koyulmuştum.
B) İlk biz geldik. Beni Ömer'le Tezel getirdiler. Oğlum şurda, kapıda karşıladı. Getirip buraya oturttu. Müjgân da koluma girmişti hatta. "Gel anne, senin yerin burası. Bak burda otur, seyret." dediler.
C) Bu sabah hesap ettim. Ben, Zeyniler'e geleli aşağı yukarı bir ay olmuş. Bu bir ay, bana şimdi on yıldan daha uzun görünüyor.
D) Yusuf'un yaylı arabası, o yaz sıcağında kabuğuna çekilmiş sokaklardan geçerken, işlemeli bir perde kıpırdanıp aralandı. Yusuf, ipek tüccarı Abdullah Bey'i bir an önce Bilecik'e götürme telaşındaydı. Yine de o kerpiç evin penceresine bakmadan edemedi.
E) Mütemadiyen onları düşünüyordum. Fakat nihayet daha fazla dayanamadım ve kafamdan uzak tutmak istediğim hayal, yavaşça sessiz sedasız gözlerimin önünde dikildi.

30. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde boş bırakılan yere farklı bir noktalama işareti getirilmelidir?

A) Bu konu( ) hiç de öyle geçiştirilecek nitelikte değildir.
B) Umduk( ) bekledik, düşündük.
C) Evde( ) okulda, kütüphanede hep seni aradım.
D) Akşam( ) yine akşam, yine akşam
E) Misafir on kısmetle gelir( ) birini yer, dokuzunu bırakır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları veya faaliyetleri üniteye dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

6. ÜNİTE

TİYATRO

Tiyatro eğlencelidir fakat eğlencelerin en faydalısıdır.

Namık KEMAL

BU ÜNİTEDE

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde geleneksel Türk tiyatrosunu, Modern Türk tiyatrosunu,
- Dil bilgisinde cümle çeşitleri ile imla ve noktalama konusunu,
- Yazma bölümünde geleneksel tiyatronun eğlence kültüründeki yeri ve Osmanlı toplumunda bir arada yaşama kültürü, isimlerle karakterler arasındaki ilişki, yanlış anlamalar ve şive taklitleri konuları ile ilgili yazı yazmayı,
- Sözlü iletişimde meddah oyunu ile ilgili sunum yapmayı öğreneceksiniz.

NASIL ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde tiyatro türü ile ilgili bilgilendirmeyi metinlerden yola çıkarak,
- Dilbilgisi konularını metinler üzerinden çalışma yaparak ve TDK'nin Yazım Kılavuzu'ndan yararlanarak,
- Yazma bölümünde verilen konu ile ilgili yazı yazmayı üniteden hareketle ve Genel Ağ adresini kullanarak,
- Sözlü iletişimde meddah oyununu sunum yaparak öğreneceksiniz.

NİÇİN ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde tiyatro türünün Türk edebiyatı tarihi içinde gösterdiği değişimi ve gelişimini anlayıp değerlendirebilmek,
- Dil bilgisinde cümlelerin yapısal olarak metne katkısını, imla ve noktalamanın doğru kullanılmasının metni daha etkin hâle getirdiğini kavrayabilmek,
- Yazma bölümünde imla ve noktalama kurallarına uygun bir yazı yazabilmek,
- Sözlü iletişimde konu ile ilgili düşüncelerinizi etkili ve doğru bir şekilde ifade edebilmek için öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Tiyatro · Karagöz · Orta oyunu · Meddah · Doğaçlama · Epik tiyatro

OKUMA

1. METİN

Hazırlık

1. Çevrenizdeki insanlarla iletişiminizde yanlış anlaşılmayı engellemek için neler yapılabilir?
2. Güldürü ağırlıklı tiyatroları izlemekten hoşlanır mısınız? Niçin?

BAKKALLIK

Hacivat, bir semai okuyarak sahneye gelir ve ardından bir perde gazeli okur. Karagöz'ün evine gider ve onunla söyleşmesi başlar.

Aşağıda Hacivat'la Karagöz'ün söyleşmelerinin yer aldığı bir bölüm okuyacaksınız.

Bilginiz Olsun

Karagöz'ün de içinde yer aldığı geleneksel Türk tiyatroları, doğaçlamaya (tuluat) dayalı tiyatrolardır.

HACİVAT : (*Gelir.*) Vay, Karagözüm, maşallah! Efendim, vakt-i şerîfler hayırlar olsun!
KARAGÖZ : Hı?
HACİVAT : Vakt-i şerîfler hayırlar olsun!
KARAGÖZ : Senin de silsileni tavşanlar boğsun! (*Vurur.*)
HACİVAT : Aman, Karagözüm, bendeniz şuraya gelirken güzel güzel gazeller okuyaraktan geldim. Sen bana vuruyorsun.
KARAGÖZ : Ben de öyle yaptım.
HACİVAT : Sen ne yaptın?
KARAGÖZ : Ben de tencereyi okuttum geldim.
HACİVAT : A birader, tencere okur mu?
KARAGÖZ : Kazan okur da tencere okumaz mı?
HACİVAT : A birader, bunun mektebi nerde?
KARAGÖZ : Beyazıt'ta, Kazancılariçi'nde.
HACİVAT : Efendim, ustaları, kalfaları?
KARAGÖZ : Hepsi orda dururlar, tikitak tikitak tikitak tikitak…
HACİVAT : Karagözüm, öyle değil. Yani bendeniz şuraya gelirken, güzel güzel semâî okuyaraktan geldim.

KARAGÖZ : İşte ben de öyle yaptım.
HACİVAT : Sen ne yaptın?
KARAGÖZ : Ben de çaydanlığı okuttum geldim.
HACİVAT : A birader, çaydanlık okur mu?
KARAGÖZ : Semaver okur da çaydanlık okumaz mı?
[..........................]
HACİVAT : Allah iyilik versin!
[..........................]
HACİVAT : Karagözüm, ben sana bir şey söyliyeceğim.
KARAGÖZ : Söyle bakalım!
HACİVAT : Bilmece bilir misin?
KARAGÖZ : Maşallah!
HACİVAT : Efendim?
KARAGÖZ : Maşallah!
HACİVAT : Demek bilirsin?
KARAGÖZ : Zâhir!
HACİVAT : Yaa!
KARAGÖZ : Elbet. Bilmece demek ben demek, ben demek bilmece demek. Söyle bilmeceni, al cevabını!
HACİVAT : Peki, Karagözüm, bir tane söyleyim.
KARAGÖZ : Söyle bakalım.
HACİVAT : Efendim, "Sokakta aldım bir tane, evde oldu bin tane". Nedir o, bil.
KARAGÖZ : Onu bilirim yahu!
HACİVAT : Nedir efendim?
KARAGÖZ : Tahtakurusu.
HACİVAT : Hay Allah müstehakkını versin, Karagözüm! Tahtakurusu olur mu?
KARAGÖZ : Sokakta bir tane al da bak, evde on bin tane olur.
HACİVAT : Benim söylediğim bilmece "nar".
KARAGÖZ : Haaa, nar. (*Güler*.) he he he!
HACİVAT : Bir daha söyleyim bakayım.
KARAGÖZ : Söyle bakalım.
HACİVAT : Efendim, "Çınçınlı hamam, kubbesi tamam, bir gelin aldım, babası imam".
KARAGÖZ : Onu bilirim.
HACİVAT : Kim o?
KARAGÖZ : Bizim mahallenin imamı.
HACİVAT : A Karagözüm, öyle değil efendim; bu benim söylediğim başka bir şey. Canlı değil, lâkin canlı gibi-efendime söyleyim- çalışır.
KARAGÖZ : Canlı değil de canlı gibi çalışır, canlı gibi, canlı gibi… Bildim, Hacivat!
HACİVAT : Efendim, nedir bu?
KARAGÖZ : Hamamın kurnası.
HACİVAT : Hay Allah müstehakkını versin! Yahu efendim, buna "saat" derler saat!
KARAGÖZ : Yahu, bu şimdi hamamın kubbesi mi oldu?
HACİVAT : Zâhir!... Karagözüm, sen haniya "Bilmece biliyorum" dedin ya?
KARAGÖZ : Biliyordum ama unutmuşum.
HACİVAT : Bir kere daha söyliyeceğim.
KARAGÖZ : Söyle bakalım.
HACİVAT : Efendim "Yer altında kırmızı minare".

KARAGÖZ : Kim bilmez onu yahu!
HACİVAT : Nedir bu bakayım?
KARAGÖZ : Bu, kırmızı minare işte.
HACİVAT : Değil efendim, bu yenir.
KARAGÖZ : Eee?
HACİVAT : Bu yenir.
KARAGÖZ : Evet, minare yenmez… Ne o, Hacivat?
HACİVAT : Efendim, "havuç".
KARAGÖZ : Eee?
HACİVAT : Havuç.
KARAGÖZ : Sen de benden tokatları ye avuç! (*Vurur.*)
HACİVAT : Karagözüm, bir tane daha söyliyeceğim. Bilemezsen karışmam.
KARAGÖZ : Söyle bakalım.
HACİVAT : "Bir ufacık fıçıcık, içi dolu turşucuk".
KARAGÖZ : Onu bilirim yahu, Allah Allah!
HACİVAT : Efendim?
KARAGÖZ : Bilirim.
HACİVAT : Nedir efendim?
KARAGÖZ : Turşu fıçısı.
HACİVAT : Değil efendim.
KARAGÖZ : Fıçı turşusu.
HACİVAT : Değil, canım.
KARAGÖZ : Lahana turşusu.
HACİVAT : Canım, değil.
KARAGÖZ : Pırasa turşusu.
HACİVAT : Değil, canım.
KARAGÖZ : Turşuların turşusu.
HACİVAT : Karagözüm, değil. "Bir ufacık fıçıcık, içi dolu turşucuk".
KARAGÖZ : Adam turşusu.
HACİVAT : Yani adam turşusu olur mu?
KARAGÖZ : Maşallah!
HACİVAT : Nasıl oluyor o?
KARAGÖZ : Benim gibi öyle iki saat, iki buçuk saat meşalenin arkasında, karşısında, ondan sonra habire bağırıp çağırırsa adam turşusu olmaz mı, Hacivat?
HACİVAT : A Karagözüm öyle değil. Benim sana söylediğim bilmece, efendim, hastalara şifâ, dertlilere devâ…
(…)
KARAGÖZ : Onu bildim.
HACİVAT : Ne o?
KARAGÖZ : Aksaray Hamamı.
HACİVAT : Öyle değil efendim… Şimdi, Karagözüm, seninlen buradan kalksak…
KARAGÖZ : Evet.
HACİVAT : Bir misafirliğe gitsek.
KARAGÖZ : Gitsek.

HACİVAT : Efendim, kapıyı çalarız.
KARAGÖZ : Evet.
HACİVAT : Kapıyı çalarız.
KARAGÖZ : Neye çalıyoruz kapıyı?
HACİVAT : Efendim, yani kapıyı açsınlar diye.
KARAGÖZ : Ben de zannettim, kapıyı şöyle [.........] çalacaksın.
HACİVAT : Efendim, bize kapıyı açarlar.
KARAGÖZ : Açarlar.
HACİVAT : "- Buyurun!" derler değil mi?
KARAGÖZ : Ya demezlerse?
HACİVAT : Canım, derler. Efendim, gider misafir odasında otururuz.
(...)
HACİVAT : Efendim, yemek vakti gelip de yemek yedirecekleri zaman, evvel be-evvel yemek odasının ortasına bir şey sererler. Ne sererler, Karagözüm?
KARAGÖZ : Yemek odasının ortasına mı?
HACİVAT : Evet.
KARAGÖZ : Çamaşır sererler.
HACİVAT : Canım, ne münasebeti var?
KARAGÖZ : Sokakta yağmur, yağış olur, kurusun diyerekten.
HACİVAT : Hayır efendim, sofra kurarlar.
KARAGÖZ : Haa, sofra kurarlar.
HACİVAT : Sofranın üstüne dört ayaklı ne korlar?
KARAGÖZ : Komşunun köpeğini korlar.
HACİVAT : Tuu, Allah müstehakkını versin, Karagözüm! Ne ağzı bozuk adamsın!... Efendim, işkembe korlar.
KARAGÖZ : İşkembe korlar.
HACİVAT : İşkembe korlar. İşkembenin üstüne tekerlecik, yuvarlacık bir şey korlar. Ne korlar?
KARAGÖZ : Tekerlecik, yuvarlacık.. [.........] korlar.
HACİVAT : Hayır efendim, sini korlar.
KARAGÖZ : Beni ne kosunlar, seni korlar.
HACİVAT : Efendim, sini korlar.
KARAGÖZ : Tepelerim vallahi, seni korlar.
HACİVAT : Canım, Karagözüm, sini korlar.
KARAGÖZ : Lâzımsa beni komazlar, seni korlar.
HACİVAT : Karagözüm, yani tepsi korlar.
KARAGÖZ : Ee, korlar.
HACİVAT : Onun etrafına –efendime söyleyim- kaşıklar, -efendime söyleyim- ekmekler ve havlular dizilir.
KARAGÖZ : Dizilir.
HACİVAT : Misafirler de etrafına oturur.
KARAGÖZ : Oturur.
HACİVAT : Evvel be-evvel ortaya sıcacık, suluca bir şey korlar. Ne korlar bakayım?
KARAGÖZ : Sıcacık, suluca… sıcacık, suluca… Bildim, Hacivat!
HACİVAT : Ne korlar?

KARAGÖZ : Aksaray Hamamı'nı korlar.
HACİVAT : Hay Allah müstehakkını versin, Karagözüm! Hamam sofranın ortasına gelir mi?
KARAGÖZ : Ufaltırlar da, küçültür, öyle korlar.
HACİVAT : Değil efendim, önce çorba korlar.
KARAGÖZ : Haa, çorba korlar.
HACİVAT : Çorbanın içine ne sıkarlar?
KARAGÖZ : Sıkarlar, sıkarlar… Kaşık sıkarlar.
HACİVAT : Hayır canım, kaşık dizilir.
KARAGÖZ : Sıkarlar, sıkarlar… Tuz sıkarlar.
HACİVAT : Birader, tuz ekilir.
KARAGÖZ : Sıkarlar, sıkarlar… Biber sıkarlar.
HACİVAT : Hayır, biber ekilir.
KARAGÖZ : Sıkarlar, sıkarlar, sıkarlar… Misafirler dişlerini sıkarlar.
HACİVAT : Canım, neden?
KARAGÖZ : Birisi başlasın da, sonra biz başlayalım diyerekten.
HACİVAT : Efendim, değil. Çorbanın içine ne sıkarlar? Onu soruyorum.
KARAGÖZ : Hoppalaa! Sıkarlar, sıkarlar…
HACİVAT : Ne sıkarlar?
KARAGÖZ : Tabanca sıkarlar.
HACİVAT : Birader, ne işi var?
KARAGÖZ : Tabiî. Şehriyelerle pirinçler kavga ediyorlarsa ayrılsınlar diyerekten.
HACİVAT : Karagözüm, limon sıkarlar. Benim de sana söylemiş olduğum "Bir ufacık fıçıcık, içi dolu turşucuk" limon değil mi?
KARAGÖZ : Bunu kim bilmez be! Şurada oturan mini mini yavrular bile bilir. Sen şimdi bilmeceyi benden dinle.
HACİVAT : Benim bilmecelere karnım tok.
KARAGÖZ : Dinle bakalım.
HACİVAT : Söyle bakalım, Karagözüm!
KARAGÖZ : Çabuk bilme haa!
[……………………………..]
HACİVAT : Canım, söyle bakalım nedir?
KARAGÖZ : Hacivat: "El üstünde kaydırmaca".
HACİVAT : Malûm.
KARAGÖZ : Ne o?
HACİVAT : Sabun.
KARAGÖZ : Peki, "Dil üstünde kaydırmaca".
HACİVAT : Evet efendim, "dondurma".
KARAGÖZ : Bilme çabuk be! Boğazını sıkayım arada sırada.
HACİVAT : Efendim, bilirim ben onu.
KARAGÖZ : Peki, "Gıcırlının bıcırlısı, bıcırlının gıcırlısı; yarısı canlı, yarısı cansız; yarısı yenir, yarısı yenmez; on ayaklı, altı gözlü, üç başlı". Nedir o?
HACİVAT : Aman Karagözüm, bu nasıl bilmece bu?
KARAGÖZ : Bilmeli, Hacivat.
HACİVAT : Efendim, bu çok uzun bir şey.
KARAGÖZ : Uzun uzun, bilmeli, vallahi tepelerim!
HACİVAT : Aman Karagözüm, ne oluyormuş o?
KARAGÖZ : Kafanı aşağı eğ.

HACİVAT : Ne olacak?
KARAGÖZ : İki tane konacağım.
HACİVAT : A birader, ne konuyorsun?
KARAGÖZ : Bilmeceyi söylemek için.
HACİVAT : Canım, Karagözüm, sen şimdi kavgayı filân bırak.
KARAGÖZ : Peki, bir tane konayım da ondan sonra.
HACİVAT : Haydi vur bakalım, ama yavaş vur.
KARAGÖZ : Yavaş vuracağım. (*Vurur*.)
(...)

Karagöz ile Hacivat bu şekilde birbirlerine bilmeceler sorduktan sonra sahneyi terk ederler. Oyunda yer alan diğer tipler de sırasıyla sahneye gelirler. I. Çelebi, babasından miras kalan dükkânları kiraya vermesini Hacivat'tan ister. Bir Kayserili gelip dükkânı kiralar ve orayı bakkal dükkânı olarak işletmeye karar verir. Hacivat'ın önerisiyle dükkânı işletmesi için Karagöz'le anlaşır. Mahalledeki zenneler (Cemalifer, Şetaret) de bakkaldan alışveriş yapmaktadırlar. Bir gün Karagöz, Zennelerin evine gider. Onlarla sohbet ederken evde yangın çıkar. Sonra Karagöz ve Hacivat sahneye gelir. Tekerleme söyleyerek oyunu sonlandırırlar.

Anonim
(haz. Cevdet Kudret, Karagöz)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

gazel : Divan edebiyatında 5-15 beyit arasında değişen, ilk beytinin dizeleri birbiriyle, sonraki beyitlerinin ikinci dizeleri birinci beyitle uyaklı, genellikle lirik konularda yazılan nazım biçimi.

kurna : Hamam ve banyolarda musluk altında bulunan, içinde su biriktirilen, yuvarlak, mermer, taş veya plastik tekne.

semai : Sekizer hece ölçüsüyle yazılmış olan halk şiiri türü.

silsile : Soy zinciri.

vakt-i şerîf : Mübarek vakit.

zâhir : Görünen, açık, belli.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, geleneksel Türk tiyatrosu ürünlerinden biri olan Karagöz'ün *Bakkallık* adlı oyunundan alınmıştır. Oyun, Hacivat'ın kalıplaşmış ifadeler söyleyerek sahneye gelmesiyle başlar. Ardından oyunun başkahramanları olan Karagöz ve Hacivat arasında geçen karşılıklı konuşma sahneleri yer alır. Bu konuşmanın temelini, Hacivat'ın sözlerini Karagöz'ün yanlış anlaması oluşturur. Metinde Karagöz'ün "gazel" kelimesini "kazan"; "sini" kelimesini "seni" şeklinde anlaması bu yanlış anlamaları örneklendirir. Bilmece konusunda yaşananlar da güldürü ögesini oluşturmaktadır. Okuduğunuz metinde seslenmelerin, soru cümlelerinin ve tekerlemelerin yer alması dikkat çekici bir yöndür.

Geleneksel Türk tiyatrosu, sözlü halk geleneğinin ürünlerindendir. Bu gelenekte verilen eserler, anonim nitelikte olup doğaçlama oynanır. Bu tip oyunlarda güldürü, şive taklitleri, yanlış anlaşılmalara dayanan mizahi ögeler söz konusudur. Müzik, oyunlarda fazla bir yere sahip değildir. Modern tiyatroda önemli bir yere sahip olan dekor, sahne, kostüm, ışık gibi unsurlar geleneksel Türk tiyatrosunda yok denecek kadar azdır.

Geleneksel Türk tiyatrosunun ürünleri arasında meddah, orta oyunu, köy seyirlik oyunları ve Karagöz yer alır. Karagöz, bir **gölge oyunudur**. Bu oyun, deriden kesilen ve tasvir olarak adlandırılan bazı şekillerin (insan, hayvan, eşya vb.) arkadan bir ışık verilerek beyaz bir perde üzerine yansıtılması temeline dayanır. Hayalî adı verilen kişiler tarafından **Küşterî Meydanı** diye anılan bir perdede oynatılan bu oyunlar, Türk halk geleneğinin önemli ürünlerindendir. Perdenin Küşterî Meydanı olarak adlandırılmasının nedeni, Karagöz oyununun kurucusu ve Karagözcülerin "pîr"inin Şeyh Küşterî

olmasıdır. Tanınmış karagözcüler arasında Hayalî Kör Hasan-zâde Mehmet Çelebi, Nazif Bey, Hayalî Memduh, Hayalî Küçük Ali gibi isimler sayılabilir. Oyunda tef çalan, taklitlerin şarkılarını söyleyen, tasvirleri hayalîye veren yardımcı **yardak** adını alır.

Doğu ülkelerine özgü bir sanat anlayışı olan Karagöz'ün, Türk toplumunda ne zaman kullanılmaya başladığı ile ilgili değişik rivayetler anlatılır. Bu rivayetler içerisinde en çok bilineni aşağıda verilmiştir: "Sultan Orhan zamanında Bursa'da bir cami yapımında Karagöz demirci, Hacivat da duvarcı olarak çalışıyormuş. İkisi arasında sürüp giden nükteli konuşmaları dinlemek isteyen işçiler, işlerini güçlerini bırakıp onların çevresinde toplanır, bu yüzden de yapım işi ilerlemezmiş. Bunu öğrenen Sultan Orhan, Karagöz'le Hacivat'ı öldürtmüş. Ancak bu olaydan sonra vicdan azabı çekmeye başlamış. Padişahın acısını hafifletmek isteyen Şeyh Küşterî, bir perde kurdurmuş, Hacivat'la Karagöz'ün deriden yapılmış tasvirlerini perde arkasında oynatıp onların şakalarını tekrarlayarak padişahı avutmuş. "

Karagöz oyununun yazılı bir metni yoktur. Yani oyun, doğaçlama oynanır. Bu oyunlar, Ramazan ayında kahvehanelerde; evlenme, sünnet, doğum gibi törenler dolayısıyla ev, saray ve konaklarda düzenlenen şenliklerde oynatılmıştır. Karagöz oyunlarının en tanınmışları arasında Kanlı Nigâr, Ağalık, Abdal Bekçi, Ters Evlenme, Bursalı Leyla, Balık/Balıkçılar sayılabilir. Oyunların temelde iki kahramanı vardır. Bunlardan birisi; okumamış, halk diliyle konuşan, öğrenim görmüş kişilerin söylediği sözleri anlamayan, duyduklarına ters anlamlar yükleyen Karagöz tipidir. Diğeri ise öğrenim görmüş, medrese diliyle konuşan, bilimden az çok anlayan, görgü kurallarına uyan Hacivat'tır. Oyunun diğer kişileri aşağıdaki gibidir:
Çelebi: Malı mülkü olan zengin, mirasyedi bir tiptir.
Zenne: Karagöz oyunundaki kadın tipleridir.
Tiryaki: Konuşmaların en önemli yerinde uyuklamaya başlayan tiptir.
Beberuhi: Altıkolaç lakabıyla anılan, cüce, yaygaracı bir tiptir.
Bu kişilerin yanı sıra Tuzsuz Deli Bekir, Zeybek (Efe), Külhanbeyi, Türk, Yahudi gibi tipler de oyunda yer alır.
Karagöz oyunu dört bölümden oluşmaktadır:

Giriş	: Hacivat'ın bir semai okuyarak perdeye geldiği bölümdür.
Muhâvere	: Karagöz ile Hacivat arasındaki karşılıklı konuşmaların yer aldığı bölümdür. Bu bölüm; Karagöz ve Hacivat'ın birbirlerini yanlış anladıkları, güldürü unsurunun yer aldığı bölümdür.
Fasıl	: Olayın konu edildiği bölümdür, oyuna burada işlenen konuya göre isim verilir.
Bitiş	: Hacivat ile Karagöz arasında geçen birkaç cümlelik kısa konuşmaların yer aldığı bölümdür.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. KARAGÖZ: Sıkarlar, sıkarlar, sıkarlar… Misafirler <u>dişlerini sıkarlar</u>.
   HACİVAT: Canım, neden?
   KARAGÖZ: Birisi başlasın da, sonra biz başlayalım diyerekten.

   Metinden alınan yukarıdaki karşılıklı konuşmada altı çizili deyimin anlamını metnin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.
2. Hacivat ve Karagöz hangi özellikleriyle metne konu edilmiştir?
3. Hacivat ve Karagöz, birbirlerine sordukları bilmecelerin cevabını bilemediklerinde nasıl davranırlar?
4. Metinde halk edebiyatı sözlü ürünlerinden olan bilmecelerin kullanılması, metnin içeriğini nasıl etkilemiştir?

5. Okuduğunuz metinde temel çatışmayı belirleyerek temayı söyleyiniz.
6. Metnin dil ve anlatım özellikleriyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?
7. Metinden hareketle dönemin sosyal ve kültürel hayatıyla ilgili çıkarımlarda bulununuz.
8. Metinde güldürü ögesi nelerle sağlanmıştır? Metinden örnekler veriniz.
9. Okuduğunuz metin, *Bakkallık* adlı Karagöz oyununun hangi bölümünden alınmış olabilir? Nedenleriyle açıklayınız.
10. Karagöz oyununun günümüzdeki hangi sanat dallarına kaynaklık ettiğini düşünüyorsunuz? Örneklerle açıklayınız.

DİL BİLGİSİ

1. Cümleler, yüklemlerinin türüne göre ikiye ayrılır. Yüklemi isim olan cümleler isim cümlesi, fiil olanlar ise fiil cümlesi olarak adlandırılır. **Buna göre okuduğunuz metinden alınan aşağıdaki cümleleri, yüklemlerinin türüne göre çeşitlerini belirleyerek karşılarındaki yay ayraçlarına işaretleyiniz.**

	Fiil Cümlesi	İsim Cümlesi
Benim bilmecelere karnım tok.	( )	( )
İşkembenin üstüne tekerlecik, yuvarlacık bir şey korlar.	( )	( )
Neye çalıyoruz kapıyı?	( )	( )
A Karagözüm öyle değil.	( )	( )
Bilme çabuk be!	( )	( )
Boğazını sıkayım arada sırada.	( )	( )
Efendim, bilirim ben onu.	( )	( )
Sen de benden tokatları ye avuç!	( )	( )

2. **Aşağıdaki parçada yay ayraçla gösterilen yerlere uygun noktalama işaretlerini yerleştiriniz.**

   Nail Bey güldüğünü belli etmemek için ıztırap içinde bir bahane arıyordu( )
   ( ) Nasıl acele etmiyorum( ) Yarın Venedik( ) e bilet alacağım( ) Lausanne( ) a İtalya( ) dan geçeceğim( ) Benim eşyam bir gecede hazırlanır efendim( ) ( ) cevabını verdi( )
   Osman Paşa bu sualin üzerine ısrar etmeye lüzum ve münasebet görmediğinden başka şeyden bahsetmeye başladı( )

ARAŞTIRINIZ

1. Geleneksel tiyatronun eğlence kültürümüzdeki yerini, Osmanlı toplumunda bir arada yaşama kültürünü, isimler ve karakterler arasındaki ilişkiyi araştırınız.
2. Meddah hakkında bilgi toplayınız. Genel Ağ'dan bir meddah ve stand-up gösterisi bularak izleyiniz. Aralarındaki farkları belirleyip sınıfta paylaşınız.

2. METİN

Hazırlık

1. Ramazan ayında düzenlenen geleneksel eğlencelerin birlik ve beraberlik ruhunu canlı tuttuğunu söyleyebilir misiniz? Neden?
2. "Aklın aynı anda inkâr etmek ya da doğrulamak zorunda kaldığı şey, gülünçtür." sözüyle ilgili düşüncelerinizi nedenleriyle paylaşınız.

ORTA OYUNU

(Zurna, Pişekâr havası çalar. Usûl û âdâp ile Pişekâr görünür, dört bir tarafı selâmlayarak durur.)

PİŞEKÂR – Akşamı şerifleriniz hayrolsun muhterem seyirciler… Hoşgeldiniz sefalar getirdiniz.. İşte çıktık meydâne, başlıyor oyunumuz inşallah mutlu olur hepimizin sonumuz… Efendim bendeniz bu mahallenin eskisi İsmail kulunuz… Hani ne derler… Sel gider kum kalır, herkes hayattan kendine düşen payı alır… Kimbilir birazdan kimler gelecek, kimler gidecek… Bakalım sine-i devran ne surat gösterecek… Amma benim pehlivanım.

ZURNA – Buyur benim pehlivanım.

PİŞEKÂR – Bu da hesap değil.

ZURNA – Nedir hesabın?

PİŞEKÂR – Burnunu ye kasabın… Fotoğrafçı oyununun taklidini aldım, çal usûl û ahenk ile, oyunumuz başlasın erkân û adâp ile. Tenezzülün seyredenler zevkiyab olsunlar…

> **Bilginiz Olsun**
> XIX. yüzyılda geleneksel Türk tiyatrosunda yerini aldığı bilinen orta oyunu; o dönemin sosyal, kültürel ve siyasi yaşamından izler taşır.

(Pişekâr kenara çekilir. Zurna, zenne havası çalar. Zenne ve Bacı sıra ile palangaya dahil olurlar. Bir devir yapar dururlar.)

Sahneye gelen Bacı ve Zenne Pişekâr'la karşılaşır. Zenne ve Pişekâr birbirlerini görünce hemen tanırlar. Çünkü Pişekâr Zenne'nin anne ve babasının iyiliğini görmüştür. Zenne, Pişekâr'a Bursa'dan geldiklerini ve burada ev aradıklarını söyler. Pişekâr da onlara ev bulma konusunda yardımcı olur.

Zenne ve Bacı eve yerleşir. Zurna, Kavuklu havası çaldıktan sonra Kavuklu sahneye çıkar ve Pişekâr'la karşılaşır. Pişekâr, Kavuklu'ya onu gözünün bir yerden ısırdığını söyler. Sonra birbirlerini tanımaya çalışırken yaptıkları gülünç konuşmalar yer alır. Birbirlerini tanıdıktan sonra Pişekâr Kavuklu'ya işsiz olduğunu söyler.

Aşağıda Kavuklu'nun, Pişekâr'dan kendisine iş bulmasını istediği bölümü okuyacaksınız.

5. MECLİS

KAVUKLU – İsmail bunlar da kim?
PİŞEKÂR – Efendim bu çocuklar yeni kiracı. Benim elimde büyüdüler. Neden sordun?
KAVUKLU – Deli midirler diye sordum.
PİŞEKÂR – Neden deli olsunlar?
KAVUKLU – Bunlara bu bezli paravanayı ev diye sen mi kiraladın?
PİŞEKÂR – Elbette. Sen gözünü sil de öyle bak. Dudukuşu gibi, canım eve paravan deme.
KAVUKLU – Ne ise senin dediğin olsun.. Şimdi benim derdime çare bul.
PİŞEKÂR – Hayırola.. Konuş bakalım.
KAVUKLU – İki aydır açıktayım. Çoluk çocuk sefil.. Bir elime ekmek alıp çıkıyorum pazara zeytinin tadına bakar gibi yapıyorum, beğenmedim deyip ilerde zembilden ekmek koparıp yutuyorum.. Her gün böyle pazar pazar zeytinci; peynirci dolaşmaktan bıktım.. Senin bildiğin, çok olduğu gibi, sözün de geçer. Aman İsmail, bana bir iş bul, şu hayatı kurtaralım.
PİŞEKÂR – Bilmem ki, sana göre bir iş nasıl bulunur… Okuman?
KAVUKLU – Yok.
PİŞEKÂR – Yazman?
KAVUKLU – Yok.
PİŞEKÂR – Peki bir zanaatın?
KAVUKLU – O da yok.
(…)
PİŞEKÂR – Benim bildiğim sen belli başlı bir sanat sahibi değilsin birader, ben sana ne iş bulabilirim?
KAVUKLU – Allah Allah…İsmail sen istersen bana pekâlâ bir iş bulabilirsin. Ben bu günlerde uşaklığa bile razıyım.
PİŞEKÂR – Aman birader o nasıl söz.. Biz seninle kardeşten daha ileriyiz senin uşak olmanı ister miyim.. Dur, dur aklıma bir şey geldi. Resimden anlar mısın?
KAVUKLU – Eşşek değilim ya güzel resim olursa severim.
PİŞEKÂR – Öyle değil, resim çıkartabilir misin?
KAVUKLU – Nerden, kuyudan mı çıkartacağım?
PİŞEKÂR – Hayır canım fotoğraftan haberin var mı?
KAVUKLU – Haa. Bir aralık buraya bir fotoğrafçı ufak bir dükkân açmıştı da beni de yanına yardımcı almıştı.
PİŞEKÂR – Peki bari bir şeyler öğrenebilmiş miydin?
KAVUKLU – Ne gibi?
PİŞEKÂR – Örneğin bir adamın fotoğrafını çekmek.
KAVUKLU – Elle mi yapacağım? Nasıl çekeceğim? Epey zaman geçti unuttum..
PİŞEKÂR – Ben sana gösteririm.
KAVUKLU – Tarif edip eczalarını gösteren olursa elbette yaparım.
PİŞEKÂR – Pekâlâ.. Hazırda elimin altında bir fotoğrafçı dükkânı var.. Sahibi Avrupa'ya gitti ve bana emanet etti. Seni oraya yerleştireyim. Biraz da benim malumatımdan istifade edip, iyi kötü ekmek paranı kazanırsın.
KAVUKLU – Hay Allah senden razı olsun, İsmail.. Karagün dostu dedikleri sensin işte.. Haydi bakalım nerde ise hemen gidelim, işe başlayalım..

(…)

KAVUKLU – Yürüyelim bakalım.

PİŞEKÂR – İşte, efendim şöyle böyle az zamanda kendini gösterdin mi, artık müşterinin ardını alamazsın, malum ya bu civarda başka fotoğrafçı da yok. O zaman dokunma keyfine…

KAVUKLU – İyi ama İsmail öyle birdenbire de işe girişemem ya…

PİŞEKÂR – Canım ben bildiğim kadarını sana öğretirim. O kadar eşşek değilsin ya..

KAVUKLU – Bir halt etmeyince duramazsın. Eşşek sensin.. Hep yutturmak için fırsat kollarsın.. İsmail, ne koşuyoruz? Daha uzak mı dükkân?

PİŞEKÂR – Yok canım dört beş km. kadar bir şey kaldı.

KAVUKLU – Anlamadım?

PİŞEKÂR – Canım dört, beş km. kadar bir şey..

(...)

KAVUKLU – Haa anladım.. Masanın masası.. Bana bak daha çok gideceksen ben her şeyden vazgeçtim.. Ulan yarım saattir meydanı fıldır fıldır dönüyorsun, halâ olduğumuz yerdeyiz.

PİŞEKÂR – Aman birader.. Şu dağlara bak. Eteklerinde hafif dumanlar içinde köyler, sonra çağıl çağıl akıp giden dereler ya şu vadinin tarlaları.. İnsanı büyülüyor.. A birader sen de hiç tabiat-ı şairane yok mu?

KAVUKLU – İsmail eğleniyor musun?

PİŞEKÂR – Canım ne eğlenmesi.. Sen de hiç hissi şairane yok mu? Diyorum.

KAVUKLU – Yok..

PİŞEKÂR – Ne yok..

KAVUKLU - Hüseyin Şakir Ahmet.

PİŞEKÂR – Canım nasıl Hüseyin Şakir Ahmet? Ben sana ne söylüyorum, sen ne anlıyorsun..

KAVUKLU – Biraz daha böyle devam edersen, Allah bilir bağlarım seni..

PİŞEKÂR – Ne münasebet..

KAVUKLU – Ne minas, ne karabet.. Artık illâllah.

PİŞEKÂR – Şu manzaraya bak.. Hissiz sen de..

KAVUKLU – Kim ben mi?

PİŞEKÂR – İki adım yer kaldı, haydi yürü.. Yürüsene ne duruyorsun…

KAVUKLU – İsmail yarım saattir harman beygiri gibi döndük durduk.. Yeter artık.. Ben aç kalmaya razıyım. Dükkândan da vazgeçtim. Ben eve dinlenmeye gidiyorum.

PİŞEKÂR – Haydi canım çocukluğu bırak.. İşte bak iki adım kaldı. Geldik bile.. (Dükkânın yanına gelerek, şakşakla parmaklığı kuvvetle sarsar.) Bismillâh… Buyrun efendim işte dükkân.

KAVUKLU – İsmail şimdi senin gırtlağını sıkabilirim.

PİŞEKÂR – Neden efendim.. İş buldum diye mi?

KAVUKLU – Şu dükkan dediğin deveye benzeyen şeyin önünden belki on defa geçtik be. İnsafına turp sıktığım herifi.. Ulan bana garezin ne be.?

(...)

PİŞEKÂR – Hamdiciğim sen adamı çıldırtırsın..

KAVUKLU – Öyle deme.. Ben lolo yutmam..

PİŞEKÂR – Cahilce sözleri bırak da işe başlayalım.

KAVUKLU – Ulan hangi işe?

PİŞEKÂR – Canım hangi işe olacak. Devrüteslim işine.

KAVUKLU – Ay bir de devrilmiş testi var mı?

PİŞEKÂR – Canım ne devrilmiş testisi? Devrüteslim yani dükkânı ve içinde aletleri sana teslim edeceğim.

KAVUKLU – Eh haydi et bakalım.
PİŞEKÂR – Hah şöyle yola gel.
KAVUKLU – Ne o.. Gene bir yere mi gidiyoruz?
PİŞEKÂR – Hayır efendim yani sözüme gel diyorum. Bak, birader sana muntazam bir fotoğraf makinası (objektifin kapağını açar.) Al gözüm sana……
KAVUKLU – Osmanpaşa muharebelerini….
PİŞEKÂR – O ne demek?
KAVUKLU – Bayram yerlerinde hani ayaklı bir kutunun içinde daima değişen resimleri seyrettiren adamlar gibi al gözüm diye söze başladım ben de sonunu getirdim.
PİŞEKÂR – Canım bırak şu saçma lâfları. Bak işte buna objektif derler.
KAVUKLU – Anlamadım of çektim toz mu oldu?
PİŞEKÂR – Of çektim değil, işte buna objektif, senin de bunun karşısına geçip herhangi bir vaziyette durmana da poz derler anladın mı?
KAVUKLU – Anladım.
PİŞEKÂR – Allaha çok şükür.. Şimdi otur da fotoğrafını çekeyim.
KAVUKLU – (oturur.) Oh burası da rahatmış..
PİŞEKÂR – Olmaz İsmail, yüzünü bana çevir şu dürbünün içine bak..
KAVUKLU – Oldu mu?
PİŞEKÂR – Gene olmadı. (düzeltir.) Aman sakın bozma dikkat kımıldama.. Şimdi çıkaracağım.
KAVUKLU – Neyi çıkartacaksın?
PİŞEKÂR – Fotoğrafını çıkartacağım. Hazır mısın?
KAVUKLU – Hazırım.. Bitir de kurtulayım şu azaptan.
PİŞEKÂR – Hazır ol.. Bir, iki… (Kavuklu hazırola geçer.) O da ne?
KAVUKLU – Şimdi sen askeri bir kumanda vermedin mi?
PİŞEKÂR – Otur be birader otur. Hazır ol dedimse askeri vaziyet al demedim.. kımıldama demek istedim haydi otur da çekeyim.
KAVUKLU – Buyrun oturduk.. Oldu mu?
PİŞEKÂR – Tamam oldu.. Şimdi nefes alma.. Bir dakika, iki, üç, dört dakika, beş dakika nefes alma..
KAVUKLU – (nefes vermeye, vermeye şişmiştir.) glu, glu, glu…
PİŞEKÂR – Hamdiciğim ne oldu sana?
KAVUKLU – Öf be bu ne biçim iş..
PİŞEKÂR – Otur Hamdiciğim otur.
KAVUKLU – Bitir şu işi artık.. Bıktım be..
PİŞEKÂR – Kımıldama.. Hazır ol.. Bir, iki, üç. (açar kapar) Tamam haydi kalk.
KAVUKLU – Bitti mi?
PİŞEKÂR – Evet bitti.
KAVUKLU – Şimdi ne olacak?
PİŞEKÂR – Fotoğrafı beraberce banyo edip kurutacağız.
KAVUKLU – Banyo mu yapacağız?
PİŞEKÂR – Evet.
KAVUKLU – Ya o zaman biz bu işi Bursa’da yapalım.
PİŞEKÂR – Niye?
KAVUKLU – Bursa’da banyo çok da onun için.
PİŞEKÂR – Aman İsmail bırak şu boş lâfları. Gel gir şu yere.

KAVUKLU – Yere sen gir.. Ne adam be.
PİŞEKÂR – Ne görüyorsun?
KAVUKLU – Zifir gibi karanlık. Burda ne görünür be adam.
PİŞEKÂR – Doğru ya, ben de yanıldım. Çık.
KAVUKLU – Buyrun çıktık.
PİŞEKÂR – Sen bu delikten bakacaksın.
KAVUKLU – Peki bakalım.
PİŞEKÂR – Görüyor musun?
KAVUKLU – Evet bir şeyler oynuyor. Ne oluyor İsmail?
PİŞEKÂR – Efendim parmaklarım.
KAVUKLU – Bana bak ben seni parmaklarım.. Terbiyesiz herif.
PİŞEKÂR – Hayır efendim o gördüğün parmaklarım. Banyo ediyorum yani pozitifi yıkıyorum.
KAVUKLU – O toz Akif de kim oluyor?
PİŞEKÂR – Be canım sen her şeyi ters mi anlarsın? Birinci çektiğim senin arabındı şimdi onu başka kâğıda geçiriyorum.
KAVUKLU – Bundan sonra bir daha mı var?
PİŞEKÂR – Hayır birader.. Birincisi terstir, ikincisi resmin doğrusu olacak. Sen görüyor musun?
KAVUKLU – Görüyorum İsmail..
PİŞEKÂR – Dikkat et sonra aynı işlemleri sen yapacaksın, işte şimdi fotoğrafın oldu.
KAVUKLU - Nerde?
PİŞEKÂR – Al bakalım, (resmi verir.)
KAVUKLU – Ulan İsmail ben böyle miyim?
PİŞEKÂR – Efendim, ben yapmadım fotoğraf makinesi çekti.
KAVUKLU – İyi ama İsmail bu resmin kafası yok.
PİŞEKÂR – Hamdiciğim bu makine olmayan şeyi çekmiyor.

KAVUKLU – Ne demek istiyorsun?
PİŞEKÂR – Sen doğru durmamışsın, makinenin ne kabahati var. Sen bu işi öğrendin mi?
KAVUKLU – Öğrendim ama, her müşteriye böyle başka, başka şekilde çıkarsa vallahi kimse on para vermez.. Dur bakalım ne olacak?
PİŞEKÂR – Senin dikkat etmen icap eder.. Artık ben gidiyorum. Sen kendi kendine çalış kazan.. Dükkân kirasını, kendi ihtiyacını, ecza masrafını temin ettin mi dokunma keyfine.. Artık senin yanına varılmaz.. Haydi Allah hayırlı müşteriler versin (gider.).

5. Meclisin sonu

Kavuklu, bundan sonrasında sahneye gelen kişilerin fotoğrafını çekmeye çalışır. Sahneye gelen Karadenizli ve sonrasında Hırbo; Bacı ve Zenne'yi tarif edip onları aradıklarını Kavuklu'ya söylerler. Çünkü Karadenizli'nin ve Hırbo'nun onlardan alacağı vardır. Bu konuşmalar sırasında gülünç olaylar da yaşanır. Sahneye gelen Rumelili, kendisini güreş için birilerinin çağırdığını söyler ama Pişekâr burada onunla güreşecek kimse olmadığını belirtir. Rumeliliyi gören Bacı da yanlarına gelir. Daha önce Bacı ve Kavuklu karşılaşmıştır ama Kavuklu onun fotoğrafını güzel çekmediği için Bacı Kavuklu'ya kızgındır.

Bunun üzerine Bacı, Kavuklu'dan intikam almak için Pişekar'dan, Kavuklu ve Rumeliliyi güreştirmesini ister. Rumelili, Kavuklu ile güreşir ama güreşi Kavuklu kazanır. Sahneye çıkan Külhanbeyi ise Zenne'yi aradığını onunla evlenmek istediğini söyler. Zenne ve Bacı; Külhanbeyi'ni görürler. Külhanbeyi de onları görür ve sevdiğine kavuşur. Külhanbeyi; Zenne ve Bacı'nın borçlarını ödemeye talip olur. Bu arada yanlış anlamalara dayalı gülünç konuşmalar gerçekleşir. Oyunun sonunda Pişekâr, "Efendim oyunumuz burada hitam oldu. Her ne kadar sürçü lisan ettikse affola." diyerek sahneden çıkar.

Anonim
(haz. Ünver ORAL, Beş Orta Oyunu)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

bayram yeri : Bayram günlerinde çocuklar için kurulan açık eğlence yeri.
dudukuşu : Papağan.
ecza : Çeşitli amaçlarla kullanılan kimyasal madde.
karabet : Yakınlık.
malumat : Bilgi.
mesaha : Yüz ölçümü.
muntazam : Düzenli, sürekli ve düzgün bir biçimde.
paravana : Paravan.
pozitif : Olumlu, negatif karşıtı.
tabiat-ı şairane : Şair karakterli.
zembil : Hasırdan örülmüş saplı torba.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, geleneksel Türk tiyatrosu ürünlerinden orta oyununa aittir. Bu metin, orta oyununun büyük ustalarından biri olan Kavuklu Hamdi'nin Fotoğrafçı adlı oyunundan alınmıştır. Oyunda olaylar, Pişekar'ın kalıplaşmış ifadeler söyleyerek sahneye gelmesiyle başlar. Ardından oyunun başkahramanları olan Pişekâr ve Kavuklu'nun karşılıklı konuşma sahneleri yer alır. Bu konuşmanın temelini Pişekâr'ın sözlerini Kavuklu'nun yanlış anlaması oluşturur. Metinde, Pişekâr'ın söylediği "objektif" kelimesini Kavuklu'nun "of çektim toz oldu" biçiminde anlaması buna örnektir. Okuduğunuz metinde Kavuklu'nun Pişekâr'dan kendisine iş bulması konusunda yardım istemesi ve Pişekâr'ın ona fotoğraf çekme işini bulması ile yaşanan komik olaylar konu edilir. Metinde deyimlerin yer alması anlatımı zenginleştirmiştir.

Orta oyunu, sahne olarak kabul edilen ve etrafı seyircilerle çevrilmiş açık bir alanda oynanır. Orta oyununda, oyuncuların **palanga** diye adlandırdıkları oyun alanı, herhangi bir yerde kolaylıkla hazırlanabilir. Bu nedenle oyuncuların belli bir yerde, her zaman, hazır, sabit bir alanları yoktur. Seyircilerle oyun yeri, ip gerilmiş kazıklarla ayrılır. Oyunda dekor denilebilecek başlıca iki nesne vardır: Birincisi ev olarak kullanılan **yeni dünya** adı verilen paravan, ikincisi işyeri olarak kullanılan ve **dükkân** adı verilen iskemledir. Oyunların birçoğunda, evin de dükkânın da oyunun akışında önemli işlevleri vardır.

Orta oyunu, çalgılı (zurna, çifte-nara vb.) ve kadrosu geniş bir oyundur. Çalgı, sadece sahneye giren oyuncuları haber verme sırasında kullanılır. Çalgıcılar seyircilerin tam önünde yer alır. Orta oyunundaki kişiler, Karagöz oyununda olduğu gibi tip özelliği gösterir. Bu tipler; öğrenim görmüş kişilerin söylediği sözleri yanlış anlayan, okumamış kesimi temsil eden Kavuklu; eğitim görmüş, görgü kurallarına uyan, aydın kesimi temsil eden Pişekâr başta olmak üzere Zenne, Yahudi, Acem, Kürt, Rumelili, Arnavut, Ermeni, Kayserili, Frenk, Çelebi, Muhacir şeklinde sıralanabilir.

Geçmiş Zaman Olur ki, Kavuk, Mandıra, Ağalık, Berber, Fotoğrafçı gibi birçok oyunu olan orta oyunu; dört bölüme ayrılır:

Giriş	: Zurnanın Pişekâr havası ile gelen Pişekâr, zurnacı ile kısa bir konuşma yapar. Sonra zurna, kavuklu havasını çalar; Kavuklu ile Kavuklu-arkası (cüce) konuşarak sahneye gelir.
Muhavere	: Pişekâr'la Kavuklu'nun konuşmaları iki bölümdür. Birinci bölüm, iki tanıdığın sohbeti; ikinci bölüm, tekerlemedir. Bu bölümde Kavuklu, başından geçmiş garip bir macerayı anlatır; bölümün sonunda ise bunun bir rüya olduğu anlaşılır.
Fasıl	: Asıl olayın konu edildiği bölümdür, oyuna burada işlenen konuya göre isim verilir. Bu fasıllardan pek çoğu, konuları bakımından Karagöz fasılları ile ortaktır.
Bitiş	: Pişekâr, Kavuklu ile son bir konuşma yapar. "Her ne kadar sürçü lisan ettikse af ola!" diyerek seyircilerden özür diler. Bir dahaki oyunun yerini ve zamanını bildirerek seyircileri iki eliyle selamlar.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. • Efendim bendeniz bu mahallenin eskisi İsmail kulunuz...
   • Hah şöyle yola gel..

   Bu cümledeki altı çizili kelime ve kelime grubunun anlamını metnin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.
2. Sahneye hangi oyuncu ilk olarak çıkmaktadır? Oyuna başlarken kullanılan ifadeler Türk edebiyatının başka hangi türüyle benzer özellik gösterir?
3. Kavuklu, Pişekâr'dan ne istemiştir? Pişekâr Kavuklu'ya nasıl yardım etmiştir?
4. Metnin olay örgüsünü belirleyiniz.
5. "Kara gün dostu, sözü geçmek" gibi deyimler metinden alınmıştır. Siz de metinde kullanılan deyimlere örnekler bulunuz.
6. Okuduğunuz metinde kişilerin özelliklerini belirleyiniz. Bu özelliklerin metnin türüne katkısını açıklayınız.
7. Metnin dil ve anlatım özellikleriyle ilgili çıkarımlarda bulununuz.

8. Metindeki temel çatışmayı ve bu çatışma etrafında metinde yer alan diğer karşıtlıkları belirleyiniz.
9. "Bayram yerlerinde hani ayaklı bir kutunun içinde daima değişen resimleri seyrettiren adamlar gibi al gözüm diye söze başladım ben de sonunu getirdim." Metindeki bu cümle o dönemde bayram yerlerindeki eğlence kültürü ile ilgili fikir vermektedir. Siz de metinden o dönemin sosyal ve kültürel yaşamıyla ilgili bilgi veren cümleleri bulunuz.
10. "Ben sizin gerek valideniz merhumenin, gerekse peder merhumun çok nân'ü nimetleriyle perverde oldum. Tabii sizi himaye yegâne vazifemdir.." okuduğunuz metinden alınan bu cümleler Türk toplumunun manevî değerleriyle ilgili size nasıl bir fikir vermektedir?
11. Orta oyununda Acem, Kürt, Arap, Yahudi, Laz, Çerkez gibi karakterler vardır. Bu karakterlerin orta oyununda yer alması Türk toplumunun hangi toplumsal özelliğinin göstergesidir?

DİL BİLGİSİ

1. Okuduğunuz metinden alınan "Hazırda elimin altında bir fotoğrafçı dükkânı var." cümlesi anlamına göre olumlu, yüklemin yerine göre kurallı ve yüklemin türüne göre isim cümlesidir. **Buna göre aşağıda verilen cümleleri anlamına, yükleminin yeri ve türüne göre inceleyiniz.**

   Hamdiciğim bu makine olmayan şeyi çekmiyor.
   O toz Akif de kim oluyor?
   Bitir şu işi artık..
   Ayol, ben korkarım bunlardan
   Ne oluyor İsmail?

2. PİŞEKÂR – Hayır efendim yani sözüme gel diyorum. Bak, birader sana muntazam bir fotoğraf makinası (objektifin kapağını açar.) Al gözüm sana……

   Okuduğunuz metinden alınan bu cümlede yay ayracın kullanım amacını açıklayınız. Metinden bu kullanıma benzer örnekleri gösteriniz.

OKUYUNUZ

Ünver Oral'ın *Beş Ortaoyunu* **adlı kitabından** *Dünyada Mekân Yahud Hilekâr* **adlı oyunun giriş bölümü verilmiştir. Oyunun tamamını kitaptan okuyarak ortaoyunundaki tiplerle ilgili edindiğiniz bilgileri sınıfta paylaşınız.**

PİŞEKÂR - "Bursa şehridir aslım
Hacıehvad denilir namım
Safa meddahıdır tabım
Zahir bir tane geldim ben aman aman..."
diye başlar Türk hayal oyunu Karagöz. Hacivat'ın söylediği böyle bir perde gazeliyle. Peki ya ortaoyunu? Cevabı hazır... Efendim hepiniz hoş geldiniz...

KLARNET - Buyur benim ustacığım.

PİŞEKÂR - Efendim, ben yapmadım fotoğraf makinesi çekti.

PİŞEKÂR - Bu da hisap değildir.

3. METİN

Hazırlık

1. “Kostüm, ışık, dekor, makyaj…” gibi unsurların tiyatro eserinin başarı ile sahnelenmesindeki önemi ile ilgili neler düşünüyorsunuz?
2. Bir tiyatro oyunu mu yoksa sinema mı sizi daha çok etkiler? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

ŞAİR EVLENMESİ

Müştak Bey, şair ruhlu bir insandır. Kumru Hanım'ı sever. Mahallenin imamı Ebüllâklâka, Müştak Bey ile Kumru Hanım'ın nikâhını kıyar. Nikâhlandığı için Müştak Bey çok mutludur. Bu mutluluğunu arkadaşı Hikmet Bey'le paylaşır. Hikmet Bey, sorunlara pratik çözümler bulan zeki bir insandır. Müştak Bey, sohbet sırasında Hikmet Bey'e Kumru Hanım'ın ablası olan çirkin ve uyuşuk Sakine Hanım'la evlenmesini teklif eder. Hikmet Bey'in aklına Müştak Bey'in Kumru Hanım yerine Sakine Hanım'la nikâhlanmış olması ihtimali gelir. Çünkü o dönemde evde bekâr kızlar varsa bunlardan büyük olanın evlendirilmesi âdettir. Müştak Bey bu ihtimale gülüp geçer. Arabuluculuk yapan Ziba Dudu, nikâh kıyıldıktan sonra damadı gelinin yanına getirir. Müştak Bey, gelinin duvağını açtığında nikâhlandığı kişinin Kumru Hanım değil Sakine Hanım olduğunu anlar. Bu şaşkınlıkla Müştak Bey duruma itiraz eder. Ziba Dudu, Müştak Bey'in bu tepkisi karşısında bütün mahalleyi ayağa kaldırır. O sırada orada bulunan Habbe Kadın'a mahalleliyi ve durumu açıklığa kavuşturması için imamı buraya çağırmasını söyler.

Bilginiz Olsun

Şair Evlenmesi, Tanzimat Dönemi Edebiyatı'nın öncü sanatçılarından Şinasi'nin tek perdelik tiyatro eseridir.

Aşağıda, nikâha itiraz eden Müştak Bey'in mahalleli ile Ebüllâklâka tarafından eleştirildiği bölümü okuyacaksınız.

ALTINCI FIKRA
Müştak Bey, Ziba Dudu, Habbe Kadın,
Ebüllâklâka, Batak Ese, Mahalleli

EBÜLLÂKLÂKA (*Başında bir dildâde ile tebdil-i kıyafet ve lisaniyle ayınları çatlatarak ve kafları patlatarak*) –Sanki bir telâş ile beni böyle uykudan kaldırıp da getirmenin ne mânası var? Ortaoyununa çıkar gibi, bakın şu kıyafetime! Ayıp… Gürültünüz n'oluyor?

ZİBA DUDU (*Entarisinin ön eteğiyle başını örtmüş olduğu hâlde Ebüllâklâka'nın elini öper.*) – Amanın efendim, güvey olacak şu herif, isteye dileye aldığı hanımı şimdi istemiyor. Bütün saçını başını yoldu. O şöyle dursun, yenge kadınla bana bir etmediği edepsizlik kalmadı. Size nakletmeye utanıyorum.

EBÜLLÂKLÂKA (*Müştak Bey'e*) – Vay namussuz vay!

MÜŞTAK BEY – Efendim, kerem ediniz, bendeniz de bildiğim kadar hakikati size anlatayım.

EBÜLLÂKLÂKA – Sen sus, sefih! Kadın ninen gibi biçare hatun yalan mı söyleyecek?

ZİBA DUDU – Efendim, bu kızı mutlaka almalıdır.

EBÜLLÂKLÂKA – Almalı ya! Almazsa, ırzına leke sürmüş demek olur (*Mahalleliye*) Öyle değil mi, komşular?

MAHALLELİ – Hay hay!

MÜŞTAK BEY – Alamam, efendim! Bunda bir yanlışlık var. Zira bana nikâh ettiğiniz kız bu değildir. Bunun küçüğüdür. Ben onu isterim.

EBÜLLÂKLÂKA – Hayır, sana nikâh ettiğim büyük kızdır.

MÜŞTAK BEY – Değildir.

EBÜLLÂKLÂKA – Vay! Sen beni de yalancı çıkarıyorsun ha? Bu ne yüzsüzlüktür.

BATAK ESE – Efendi, biliyo musunuz ki, ben bunun daha bilmen nelerini bilürün. Durun, size deyivereyim. Bekçi olduğumdan için geceleri mahallede dolanırken buna çat pat çak sokak ortasında irast geliyorun. Bir kere kendiciğine "nereden geliyosun" diye soracak oldum. Bana ne garşuluk virse iyu, "Taratordan geliyon" demesin mi? Bu, beni maskaralığa alma değil de ne demektir? Bakın şu ahmağa!

MÜŞTAK BEY – Vay ferâsetli adam vay!

BATAK ESE – Feres atlı adam sensin, ulan hayvan! Bana ne kötü ilâf söyleyip durma. Şimdi sana fan fin demeyi gösterirün!

EBÜLLÂKLÂKA – Bu herif hem edepsiz, hem deli.

BATAK ESE – Benim aklıma kalırsa hem hapishaneye koymalı, hem tımarhaneye.

EBÜLLÂKLÂKA – Bana danışırsanız, her şeyden evvel edepsiz ilâmı alalım da bir daha mahallede oturtmıyalım. Artık istemeyiz!

MAHALLELİ – İstemeyiz!

Ebüllâklâka önce Müştak Bey ile Sakine Hanım'ın nikâhını kıydığını söyler. Araya giren Hikmet Bey, imama Müştak Bey'in aslında Kumru Hanım'ı sevdiğini ve onunla nikâhlandığını zannettiğini ifade eder. Bunun üzerine yanlışlığın düzeltilmesi için imama kimseye belli etmeden para verince imam söylediklerinden vazgeçer. Ebullâklâka, durumu daha önce yanlış anladığını söyleyip Müştak Bey'i yaşça büyük değil boyca büyük kardeşle nikâhladığını mahalleliye açıklar. Mahalleli yapılan açıklamadan hoşnut olur ve Müştak Bey Kumru Hanım'a kavuşur. Mahalleli damadı tebrik eder. Sorunun çözülmesi herkesi memnun eder. Ancak Kumru Hanım sessizce ağlamaktadır. Bu mutlu anda onun üzüntüsüne anlam veremeyen Müştak Bey şaşırır.

Aşağıda, Kumru Hanım'ın üzüntüsünün nedenini anlatan ve Hikmet Bey'in gelin ile damadın yanından ayrılmadan önce Müştak Bey'e yaptığı uyarıların yer aldığı bölümleri okuyacaksınız.

SEKİZİNCİ FIKRA

Müştak Bey, Hikmet Efendi, Ziba Dudu
Habbe Kadın, Kumru Hanım, Ebullâklâka,
Batak Ese, Atak Köse, Mahalleli

HABBE KADIN (*Kumru Hanım'ı bir hâlde getirir ki, kâh ağlar gibi gözlerini oğuşturur, kâh bir eliyle yüzünü kapayıp parmaklarının arasından yan yana Müştak Bey'e bakar.*) – İşte efendim, asıl gelin hanım!

EBÜLLÂKLÂKA (*Habbe Kadın'a*) – O neye ağlıyor? Sakın damat beyimizi istememezlik etmesin?

HABBE KADIN (*Kumru Hanım'la kulak kulağa fısıldaştıktan sonra*) – Efendim, ağlamasının sebebini sordum, anladım. Öyle, zannettiğiniz gibi değilmiş.

EBÜLLÂKLÂKA – Eyy, nasılmış?

HABBE KADIN – Ah, zavallı dertli tazecik! Evveli damat beye varamadım diye kahrından pek çok ağla-

mış. İşte o boş yere döktüğü gözyaşlarına acıyıp da şimdi ona ağlıyormuş.

EBÜLLÂKLÂKA (*Kumru Hanım'a, yavaşça*) – Ağladığını gördükçe öyle yüreğim kalkıyor ki, merhametimden yengeliğini kendim edeceğim geliyor. (*Kumru Hanım'ı Müştak Bey'e el ele vererek*) Alınız efendim, artık yüzünü güldürmenin çaresine bakınız. Hemen hoş hâl ile geçinmenizi can ü gönülden dua ederim. (*Hikmet Efendi'ye*) Bence daha bir işiniz kaldı mı?

HİKMET EFENDİ – Hayır. Fakat güveyle gelinden başka, evde bulunanların cümlesini beraberce götürmenizi rica ederiz.

DOKUZUNCU FIKRA

Müştak Bey, Hikmet Efendi, Kumru Hanım

MÜŞTAK BEY

(…)

Vay! Sen mahalleliyle beraber gitmiyor musun? Artık senin burada bir işin kaldı mı ya?

HİKMET EFENDİ – Hayır. Sana bir iki lâkırdım var.

MÜŞTAK BEY – A canım sabah gel de bir iki bin tanesini söyle. Bak o zaman nasıl can kulağiyle dinlerim.

HİKMET EFENDİ – Yok, yok! Şimdi söyleyeceğim.

MÜŞTAK BEY – Ey, haydindi, çabuk ol! (*Başını Kumru Hanım'dan yana çevirip Hikmet Efendinin lâkırdısına cevap vermez.*)

HİKMET EFENDİ – Ey benim sevgili dostum!

MÜŞTAK BEY – Daha bitmedi mi?

HİKMET EFENDİ – Vay! Dur bakalım, başlıyayım.

MÜŞTAK BEY – Amma uzunmuş ha!

HİKMET EFENDİ – Benim gibi bir dostuna danışmadan evlendiğine tövbe mi?

MÜŞTAK BEY – Aman, sen de günahımı mı çıkarıyorsun, nedir bu?

HİKMET EFENDİ – İşte kendi menfaati için aşk ve muhabbet tellâllığına kalkışan kılavuz kısmının sözüne itimat edenin hâli budur.

MÜŞTAK BEY – Ah, a kardeş! Gideceğin yere amma geç kalıyorsun ha! Öyle, işinden kaldığına asla razı olmam.

HİKMET EFENDİ – Sen ve ıyâlin birbirinizi her cihetle tanıdığınız hâlde, evlenirken ne belâlara uğradın, bakındık.

MÜŞTAK BEY – Vay! Evlenmezden evvel istihâreye yatmak istiyordum. Her nasılsa unutmuşum. Aman aklımda iken varayım istihâreye yatayım. Göreceğim rüyaları sonra gene sana tâbir ettiririm.

HİKMET EFENDİ – Ya birbirlerinin ahvâlini bilmiyerek ev bark olanların hâli nasıl olur? Var, bundan kıyas eyle.

MÜŞTAK BEY (*Gözlerini oğuşturarak*) – Of! Nasihat sıkıntısiyle bir uykum geldi ki, tarif edemem. Ruhsatın olursa azıcık varsam uyku kestirsem olmaz mı?

HİKMET EFENDİ – İşte, ben gidiyorum. Var artık ne yaparsan yap. Fakat aldığın dersi unutma ha!

MÜŞTAK BEY – Adam, hiç unutur muyum? Ben o dersi alıncaya kadar az zahmet mi çektim? Her neyse!... Evlenmenin ilmini pekâlâ öğrendim. Memûl ederim ki, ameliyatını güzelce icrasında hiçbir kusur etmem.

Şinasi, Şair Evlenmesi

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

ahvâl : Durumlar, hâller, vaziyetler.
ameliyat : İşler, faaliyetler, uygulama.
cihet : Yön, yan, taraf.
ders almak : Bir olaydan deneyim kazanmak, ibret almak.
dildâde : Eskiden âşıklık alameti olarak belli bir biçimde başa sarılan boyalı mendil.
ferâset : Anlayış, seziş, sezgi.
feres : At.

güveyi	: Damat.	**ruhsat**	: İzin.
ırz	: Bir kimsenin, başkaları tarafından dokunulmaması ve saygı gösterilmesi gereken iffeti.	**tebdil-i kıyafet**	: Kıyafet değiştirme.
ıyâl	: Eş, zevce.	**tellâl**	: Herhangi bir şeyi, olayı veya bir şeyin satılacağını halka duyurmak için çarşıda, pazarda yüksek sesle bağıran kimse, çağırtmaç.
itimat	: Güven, güvenç, emniyet.		
memul	: Umulan, düşünülen.		
menfaat	: Çıkar.		

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, Tanzimat Dönemi sanatçılarından Şinasi'ye ait bir tiyatro örneğidir. Metinde görücü usulüyle evlenmenin yanlışlığı, komedi ögeleriyle süslenerek anlatılmıştır. Bu yönüyle eser, bir "töre komedisi" olarak kabul edilebilir. Metnin okuduğunuz bölümünde yazar, toplumdaki olumsuz örneklerden yola çıkarak halkı eğitmeye çalışmıştır. Mesela görücü usulüyle evlenmenin yanlışlığına dikkat çekmiştir.

Şair Evlenmesi, Türk edebiyatında Batılı anlamda yazılmış ilk tiyatro örneğidir. Eser, önce saray tiyatrosunda oynanmak amacıyla yazılmış, sonra *Tercümân-ı Ahvâl* gazetesinde tefrika hâlinde yayımlanmıştır. Okuduğunuz metinde kahramanların kişilik özelliklerine uygun olarak konuşturulmaları, karşılıklı konuşmalarda kelimelerin yanlış anlaşılmasının güldürü unsuru olarak kullanılması dikkat çeker. Bu özellikler Şinasi'nin, *Şair Evlenmesi* adlı eserinde Karagöz ve orta oyunu gibi geleneksel Türk tiyatrosu ürünlerinden yararlandığını gösterir. Eser aynı zamanda dönemin gelenek ve göreneklerini, sosyal yaşantısını yansıtması yönüyle de Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

Tanzimat Dönemi'nde Türk edebiyatına Batı'dan gelen edebî türlerden biri olan tiyatro, çok ilgi görmüştür. Türün ilk yerli örneği, Şinasi'nin *Şair Evlenmesi* adlı eseridir. Sahnelenen ilk tiyatro eseri de yine bu dönemde Namık Kemal tarafından yazılan *Vatan yahut Silistre*'dir. Bu dönem sanatçılarının neredeyse tamamı tiyatro türünde eserler vermiştir. Özellikle I. Dönem Tanzimat sanatçıları, tiyatroyu halkı eğitmekte bir araç olarak kullanmışlardır. Ahmet Vefik Paşa ve Direktör Ali Bey gibi sanatçılar, başta Moliere (Molyer) olmak üzere Batı edebiyatından çeviri ve uyarlamalar yapmışlardır. Namık Kemal, Abdülhak Hamit Tarhan, Recaizade Mahmut Ekrem, Ahmet Mithat Efendi gibi isimler; bu türde verdikleri eserlerle türün gelişimine katkı sağlamışlardır.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. • Ağladığını gördükçe öyle <u>yüreğim kalkıyor</u> ki, merhametimden yengeliğini kendim edeceğim geliyor.
• Hemen hoş hâl ile geçinmenizi <u>can ü gönülden dua ederim</u>.

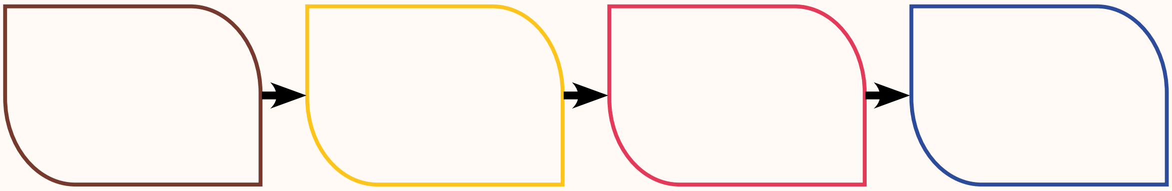
Yukarıdaki cümleler okuduğunuz metinden alınmıştır. Bu cümlelerde altı çizili kelime gruplarının anlamlarını cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.

2. Müştak Bey'in yerinde siz olsaydınız onun yaşadığı böyle bir olay karşısında nasıl davranırdınız?

3. Okuduğunuz metinde geçen diğer kişilerin özellikleriyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?

4. Metinde anlatılanlardan hareketle temayı belirleyiniz.

5. Hikâyedeki olayları gerçekleşme sırasına göre belirleyerek aşağıdaki şemalara yazınız.

6. “Mekân ve dekor geleneksel Türk tiyatrosunda standart bir özellik göstermesine karşılık modern tiyatroda aynı eserin farklı temsillerinde, metinle ilişkili veya metinden bağımsız olarak farklı mekân ve dekor uygulamaları vardır.” Bu bilgiden hareketle okuduğunuz metinde dekorun nasıl düzenlenmesi gerektiğini söyleyiniz.
7. Metnin dil ve anlatım özellikleriyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?
8. Okuduğunuz metinde güldürü ögeleri nelerle sağlanmıştır? Metinden örnekler vererek açıklayınız.
9. Okuduğunuz metinde geleneksel Türk tiyatrosuna benzeyen yönleri gösteriniz.
10. Dönemin sosyal ve kültürel yaşantısı okuduğunuz metne nasıl yansımıştır?

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

İBRAHİM ŞİNASİ (1826-1871): Tanzimat Dönemi şair ve yazarlarındandır. İstanbul’da doğan Şinasi, bir dönem memurluk görevinde bulundu. Bu sırada Paris’e gitti ve orada maliye bölümünde okudu. Dönüşünde Âgah Efendi ile birlikte Türk edebiyatında ilk özel gazete olan Tercüman-ı Ahvâl’i ve sonra tek başına Tasvir-i Efkâr gazetesini çıkardı. Bir süre sonra Tasvir-i Efkâr’ı Namık Kemal’e bırakarak tekrar Paris’e gitti. Tanzimat edebiyatına öncülük eden Şinasi, bu dönemde pek çok ilke imza attı. Tercüme-i Manzume adıyla Fransızcadan ilk şiir çevirilerini yaptı. İlk yerli tiyatro eserini (Şair Evlenmesi) ve ilk makale örneğini (Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi) yazdı. Şiirlerinde ilk defa eski şekiller içinde yeni kavramlara yer verdi. Türk edebiyatında noktalama işaretlerini ilk kez kullanan yine Şinasi oldu. *Müntahabat-ı Eş’ar*, *Durub-ı Emsal-i Osmaniye* sanatçının önemli eserlerinden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ

1. **Aşağıdaki cümleler okuduğunuz metinden alınmıştır. Bu cümlelerin yükleminin türüne göre çeşitlerini söyleyiniz.**
   - Sanki bir telâş ile beni böyle uykudan kaldırıp da getirmenin ne mânası var?
   - Zira bana nikâh ettiğiniz kız bu değildir.
   - İşte o boş yere döktüğü gözyaşlarına acıyıp da şimdi ona ağlıyormuş.
   - Öyle, işinden kaldığına asla razı olmam.
2. **Aşağıdaki cümleler okuduğunuz metinden alınmıştır. Cümlelerde yer alan noktalama işaretlerinin cümlelerdeki kullanım amaçlarını belirtiniz.**

   HİKMET EFENDİ – Ey benim sevgili dostum!
   MÜŞTAK BEY – Daha bitmedi mi?
   HİKMET EFENDİ – Vay! Dur bakalım, başlıyayım.

SIRA SİZDE

Aşağıda verilen metin parçalarını *Şair Evlenmesi* tiyatrosundan okuduğunuz bölümler ile dil ve anlatım özellikleri yönünden karşılaştırınız.

I. Metin

SESLER - Kutlu olsun! (*Şimdi sahne tam karanlıktır. Yalnız ortada bir ışık sütunu vardır. Köroğlu tamamen bu ışık sütunu içindedir.*)

OBABAŞI - (*Konuşmasına devamla*) Bize can üfledin. Ölüyü dirilttin. Oğuz töresini canlandırdın. Adın dillere destan!

KÖROĞLU - Bir ad koyduk gidiyoruz. Oğuz'un içinde zulüm yok artık. Bundan sonra töre sürüp gider. Artık gündoğudan günbatıya bir tek savaş kaldı. Barış için savaş. Arkadaşlar! Her yiğit eşiyle birlikte bir çatı, bir dam kuracak. Bir ocak yakacak. Çamlıbel'de yeni bir yurt kurulacak. Orda her ev eşit her dam kutlu olsun. Söz ortamın, buyruk başın olsun. Ey gök Tanrı! Bu yeni yurdu, senin adınla kutlarım... Hoş tutun birbirinizi, Şenletin yurdunuzu. Ekininiz, ürününüz bol olsun. Sürüleriniz ardından yürüsün. Atınız kişnesin. Sabahınız işlesin. Arılarınızın içtiği bal olsun! Yurdunuzu candan sevin. Sıradan, saygıdan çıkmayın. Toylar erginlerin izinden ayrılmasın. Oğuz'un başına Tanrı acı vermesin! (*Kır At'ın kişnemeleri duyulur.*)

BUKAĞIKIRAN - Ayrılık günü mü mere Köroğlu?

KÖROĞLU - Benim günüm artık bitti. Ayvaz'ı üstünüze bıraktım. Ben de Kır At'ıma binip gideceğim.

ÇOCUKLU KADIN - (*Kolunu uzatarak*) Köroğlu, nereye gidiyorsun? (*Köroğlu cevap vermez. Kolunu göğe doğru uzatarak oraya işaret eder. Kır At uzun uzun kişner.*)

Ahmet Kutsi TECER, Koçyiğit Köroğlu

II. Metin

ALİ : Zilha, benlen böyle konuşma.
(*Elindeki çakı ile oynar. Bu çakı ile tırnaklarını keser. Arada bir ağacın kütüğüne batırır çeker. Zilha bitirdiği elmanın ortasını yere atar, duvarın üzerinden ağaca uzanır, yeni bir elma koparır.*)

ALİ : Zilha kız, hatırladın mı bizim elma ile armudu? Hani küçükken hep bunların altına gelirdik. Elma senin idi. Armut da benim.

ZİLHA : (*Çok manalı ve duygulu*) Şimdi aralarını devedikeni bürümüş…

ALİ : Kurbanın olayım cinaslı laf etme bana…

ZİLHA : Yalan mı? Öyle değil mi? (*Burnunu çeker.*)

ALİ : Devedikeni bürümüşse ayıkla…

ZİLHA : (*Elmasını kemirerek*) Ben mi ektim? Sen mi ektin? Sen ayıkla…

ALİ : Gel beraber ayıklayalım…

ZİLHA : A-ah…

ALİ : Sana bir diyeceğim var. Kız…

ZİLHA : Kese konuş öyleyse. Trafik memuru gibi uzatma yolu. (*Alayla ilave eder.*) Mıhtar efendi…

ALİ : Mıhtar efendi deme bana…

ZİLHA : Hoşuna gitmiyor mu? Kibrinden durulmuyormuş diyorlar mıhtar seçildin diye. Sinekli'nin efesi diyorlar ya sana. Daha ne istersin? Anlı şanlı Keşanlı Ali…

Haldun TANER, Keşanlı Ali Destanı

DÜNYA EDEBİYATINDAN BİR TİYATRO

CİMRİ

Zengin olmasına rağmen cimriliğiyle tanınan Harpagon (Arpagon), karısını yıllar önce kaybeder. Oğlu Cleante (Kıliente) ve kızı Elise'le (Elize) birlikte yaşar. Elise, nehirde boğulmak üzereyken kendisini büyük bir cesaretle kurtaran Valere'i (Valer) sevmektedir. Gerçek kimliğini gizleyen Valere, sevdiği kıza yakın olabilmek için Harpagon'un evinde çalışmaya başlar. Cleante, Mariane (Marian) adında bir kızı sevmektedir. Mariane, yaşlı ve hasta annesiyle yoksul bir yaşam sürmektedir. Cleante ile Elise, çok zengin olmalarına rağmen babalarının cimriliği yüzünden sıkıntı içinde yaşamaktadırlar.

Harpagon, küçük bir çekmeceye koyduğu altınlarını evinin bahçesine gömer. Ancak altınlarının birileri tarafından bulunup çalınmasından korkar.

Aşağıda Harpagon'un kendini gizlice dinlediklerini düşündüğü çocuklarıyla konuşmasının yer aldığı bölümü okuyacaksınız.

HARPAGON :Belalı şey evinde büyük para saklamak, belalı şey. Ne mutlu varını yoğunu sağlam bir yere yatıranlara. Evinde cep harçlığın olacak yalnız, tam yetecek kadar. Koskoca evde emin bir delik ara da bul. Demir kasa, evet, ama benim gözüm tutmaz demir kasaları, dünyada güvenemem onlara. Hırsızlara gel al demek gibi bir şey parasını kasaya koymak, uluorta. İlkin neye saldırır herif? Kasaya tabii. Evet ama ben bakalım iyi mi ettim bahçeye gömmekle, dün getirdikleri on bin altını? On bin altın bu, laf değil; sen tut hepsini…

(*İki kardeş birbirleriyle konuşarak girerler.*)

Aman yarabbi! Kendi kendimi ele verdim. Öfke başıma vurmuş olmalı. Ağzımdan bir şeyler kaçırdım galiba düşünürken. Ne o, hayrola?

CLEANTE :Bir şey yok, baba.

HARPAGON :Çoktan beri mi buradasınız?

ELISE :Hayır şimdi geldik.

HARPAGON :Duydunuz ama şimdi dediğimi…

ELISE :Neyi, baba?

CLEANTE :Duymadık bir şey.

HARPAGON :Duydunuz, duydunuz.
ELISE :Aman etmeyin baba, duymadık.
HARPAGON :Bir şeyler duydunuz işte, anlamaz mıyım ben? Kendi kendime diyordum ki, para bulmak ne zor şey bugünkü günde. Ne mutlu diyordum, evinde on bin altını olana!
CLEANTE :Rahatsız ederiz diye yaklaşmıyorduk.
HARPAGON :Ben söyleyeyim de içim rahat etsin. Olur ki ağzımdan çıkanı yanlış anlar, on bin altınım var sanmaya kalkarsınız.
CLEANTE :Biz sizin işlerinize karışmayız.
HARPAGON :Ah, keşke olsa, on bin altınım olsa! Nerede!
CLEANTE :Benim bildiğim…
HARPAGON :Neler yapardım on bin altınla.
ELISE :Böyle şeyler bizi…
HARPAGON :Paraya öyle ihtiyacım var ki bugünlerde.
CLEANTE :Benim bildiğim…
HARPAGON :Öyle işime yarardı ki…
ELISE :Ama siz de biraz…
HARPAGON :Olsa, hiç böyle yakınır mıydım halimden, zamanlar kötü der miydim?
CLEANTE :Aman baba, yakınacak halde de değilsiniz, Allaha şükür. Herkes biliyor bir hayli paranız olduğunu.
HARPAGON :Nasıl? Bir hayli param varmış ha? Yalan söylemiş bunu söyleyen. Bundan büyüğü olamaz yalanın. Namussuz, rezil herifler bu lafı çıkaranlar!
ELISE :Aman, öfkelenmeyin baba.
HARPAGON :Olur şey değil: Kendi evlatlarım kuyumu kazıyor, düşmanım oluyorlar benim.
CLEANTE :Paranız olduğunu söylemek, düşmanınız olmak mı demektir?
HARPAGON :Elbette! Bir yandan bu laflar, bir yandan da sizin sokağa attığınız paralar yüzünden günün birinde gelip gırtlağımı kesecekler benim, üstüm başım para dolu diye.
CLEANTE :Benim sokağa attığım paralar da neymiş?
HARPAGON :Ne miymiş? Gezmeye çıkarken giydiğin o cafcaflı kılık nedir? Dün kız kardeşinin giyinişine çatıyordum; ama seninki beterin beteri. Allahın gücüne gider, insanın başına bela getirir bu kadar süslenmek. O kılığında biri seni tepeden tırnağa soysa, dükkân sahibi olur da işletir! Yüz kere söyledim sana oğlum; hiç beğenmiyorum senin gidişatını. O marki hallerin yok mu, korkunç! Aklını kaçıracaksın markilere benzeyeyim diye. Neyle düzülür o giyim kuşam? Bir şeylerimi aşırıyorsun elbet.
CLEANTE :Sizin neyinizi aşırabilir insan?
HARPAGON :Ne bileyim ben? Nereden alıyorsun o üstüne başına harcadığın paraları?
(...)
HARPAGON :Neyse bırakalım bunları da bir başka şeyden konuşalım. Ne o? Birbirine göz ediyor bunlar. Kesemi aşıracaklar galiba.
ELISE :Kardeşimle pazarlık ediyoruz, hangimiz önce konuşsun diye. Bir diyeceğimiz var size, ikimizin de.
HARPAGON :Benim de bir diyeceğim var ikinize.
CLEANTE :Bizim sizinle konuşmak istediğimiz mesele… Evlenme meselesi.
HARPAGON :Benim de sizinle konuşmak istediğim o: Evlenme meselesi.
ELISE :Eyvah!
HARPAGON :Eyvah ne oluyor? Evlenme sözü mü ürkütüyor seni kızım, yoksa evlenmenin kendisi mi?
ELISE :Evlenme ikimizi de ürkütür tabii siz söyleyince. Kim bilir nedir sizin düşündüğünüz evlenme! Kararınız bizim duygularımıza uymaz korkarım.

HARPAGON	:Sabırlı olun biraz! Ürkmeyin boşuna. Ben biliyorum nedir ikinizin de gönlünüzden geçen. Niyetimi öğrenince hiçbir diyeceğiniz kalmayacak ikinizin de. Söyleyin bakayım: Mariane diye birini tanıyor musunuz bu yakınlarda oturan?
CLEANTE	:Tanıyorum baba.
HARPAGON	:Sen, Elise?
ELISE	:Adını duymuşluğum var.
HARPAGON	:Bu kızı nasıl buluyorsun, oğlum?
CLEANTE	:Hoş bir kız, çok hoş.
HARPAGON	:Görünüşü?
CLEANTE	:Kibarlık, incelik akıyor üstünden.
HARPAGON	:Hali, tavrı?
CLEANTE	:Üstüne yok doğrusu.
HARPAGON	:Böyle bir kız üstünde durulmaya değmez mi?
CLEANTE	:Değer, babacığım.
HARPAGON	:Evlenmekte hesap var mı onunla?
CLEANTE	:Çok hesap var.
HARPAGON	:İyi bir ev kadını olacağa benzer, değil mi?
CLEANTE	:Hem de nasıl!
HARPAGON	:Bir şey var yalnız beni düşündüren: Varlık durumu nasıl acaba? Fazla bir dünyalık getiremez korkarım.
CLEANTE	:Aman babacığım, bu kadar değerli bir insanla evlenirken dünyalığa bakılır mı artık?
HARPAGON	:Bakılmaz olur mu? Bakılmaz olur mu hiç! Ama baktın ki aradığın kadar dünyalığı yok, bu eksiği bir başka yönden kapamaya çalışırsın.
CLEANTE	:Evet, ona bir diyeceğim yok.
HARPAGON	:Benim gibi düşünmene sevindim; çünkü bu kız kibarlığı, tatlılığıyla gönlümü çaldı. Kararımı verdim: Evleneceğim onunla. Tabii biraz olsun dünyalığı varsa.
CLEANTE	:Ne dediniz? Nasıl?
HARPAGON	:Ne var? Ne oluyor?
CLEANTE	:Neye karar verdim dediniz?
HARPAGON	:Mariane'la evlenmeye.
CLEANTE	:Kim? Siz mi… Siz mi?
HARPAGON	:Evet, ben, ben, ben! O ne biçim soru öyle?
CLEANTE	:Birden başım döndü de biraz, buradan gideyim daha iyi.
	(…)

Harpagon, çocuklarına Mariane adında genç bir kızla evleneceğini ifade eder. Ayrıca oğluna zengin bir dul kadın bulacağını, kızı Elise'i ise henüz ellisini geçmemiş, olgun, zengin bir adam olan Senyör Anselme (Senyör Anselme) ile hemen evlendireceğini söyler. Elise, evlenmek istemediğini söyleyerek babasına karşı çıkar. Harpagon, kızını evlilik konusunda ikna edebilmek için hizmetinde çalışan Valere'i hakem tayin eder. Valere, bir yandan sevdiği kızın güvenini kaybetme korkusu, diğer yandan Harpagon'un gözünden düşme korkusuyla ne yapacağını şaşırır.

Cleante, Mariane ile gizlice evlenebilmek için bir tefeciden borç almaya karar verir. Aracılar Cleante ile parayı verecek kişi arasında bir buluşma ayarlar. Cleante, tefecinin babası olduğunu görünce çok şaşırır. Baba-oğul tartışır ve baba, oğlunu savurganlıkla; oğul da babasını tefecilikle suçlar.

Arabuluculuk işi yaparak insanlardan para sızdıran Frosine Mariane (Frosine Mariyane) ile birlikte Harpagon'un evine gelirler. Mariane, çok zor bir durumdadır çünkü Cleante'yi sevmesine rağmen Harpagon'la evlendirilecektir. Harpagon, Mariane'la tanışması için oğlunu çağırır. Mariane, sevdiği genci karşısında görünce şaşırır, ne yapacağını bilemez.

Cleante, Mariane, Frosine'le gizlice konuşurlar. Bu durumdan kurtulmanın yollarını düşünürler. Harpagon, oğluyla Mariane arasında bir ilişki olduğunu öğrenir ve baba-oğul arasında şiddetli bir tartışma olur. Cleante, Mariane'ı

sevdiğini ve ondan asla vazgeçmeyeceğini söyler. Harpagon, oğlunu evlatlıktan reddeder ve mirasından mahrum bırakıp kovar.

Harpagon'un uşağı La Fleche (La Fileçe), altınların gömülü olduğu yeri öğrenir ve altınların bulunduğu küçük çekmeceyi Cleante'ye verir.

Altınlarının çalındığını fark eden Harpagon, ortalığı ayağa kaldırır, herkesten şüphelenir. Cleante, babasına çekmecenin izini bulduğunu, Mariane'la evlenmesine izin verirse paralarına kavuşacağını söyler. Harpagon, çekmecesine kavuşmak ve düğün masraflarına karışmamak kaydıyla oğlunun Mariane'la, kızının da Valere'le evlenmesine izin verir.

Moliere, Cimri

(Türkçesi: Sabahattin Eyüboğlu)

KARŞILAŞTIRINIZ

Fransız ve dünya edebiyatının önde gelen sanatçılarından biri olan Moliere'in *Cimri* adlı tiyatro eserini okudunuz. Okuduğunuz bu tiyatroyu daha önce incelediğiniz *Orta Oyunu* ile tema ve kahramanların özellikleri açısından; *Şair Evlenmesi* ile de dil ve anlatım özellikleri açısından karşılaştırınız. Karşılaştırma sonuçlarınızı aşağıdaki şemaya yazınız.

CİMRİ VE ORTA OYUNU
TEMA VE KAHRAMANLARIN ÖZELLİKLERİ

BENZERLİKLER	FARKLILIKLAR

CİMRİ VE ŞAİR EVLENMESİ
DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ

BENZERLİKLER	FARKLILIKLAR

YAZMA

a) Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Geleneksel Türk tiyatrosu içinde yer alan Karagöz, orta oyunu, meddah ve köy seyirlik oyunları Osmanlı Dönemi'nden başlayarak Türk toplumundaki eğlence kültüründe önemli bir yere sahip olmuştur. Bu oyunlarda Osmanlı yaşam tarzı, Osmanlı toplumunun bir arada yaşama kültürü, o dönemin sosyal ve kültürel yaşamından izler vardır. Uzun süre Türk toplumunun vazgeçilmez eğlenceleri olan bu oyunlarda şive ve taklitler, kişileri ağız özelliklerine göre konuşturmalar, deyimler, tekerlemeler, beyitler, yanlış anlamalara dayanan karşılıklı konuşmalar başlıca unsurlardır. Bu oyunlarda yer alan tiplerin (Yahudi, Acem, Cüce, Arnavut, Tiryaki…) isimleriyle karakterleri arasında bir ilişki olduğu da göze çarpar.

Şehzadelerin sünneti, saray evlenmeleri, doğum, bir yabancı konuğun gelişi, tahta geçme, bir savaşın kazanılması gibi vesilelerle düzenlenen şenliklerde Karagöz, orta oyunu, meddah gibi geleneksel gösteriler de yerini alırdı.

b) Uygulama

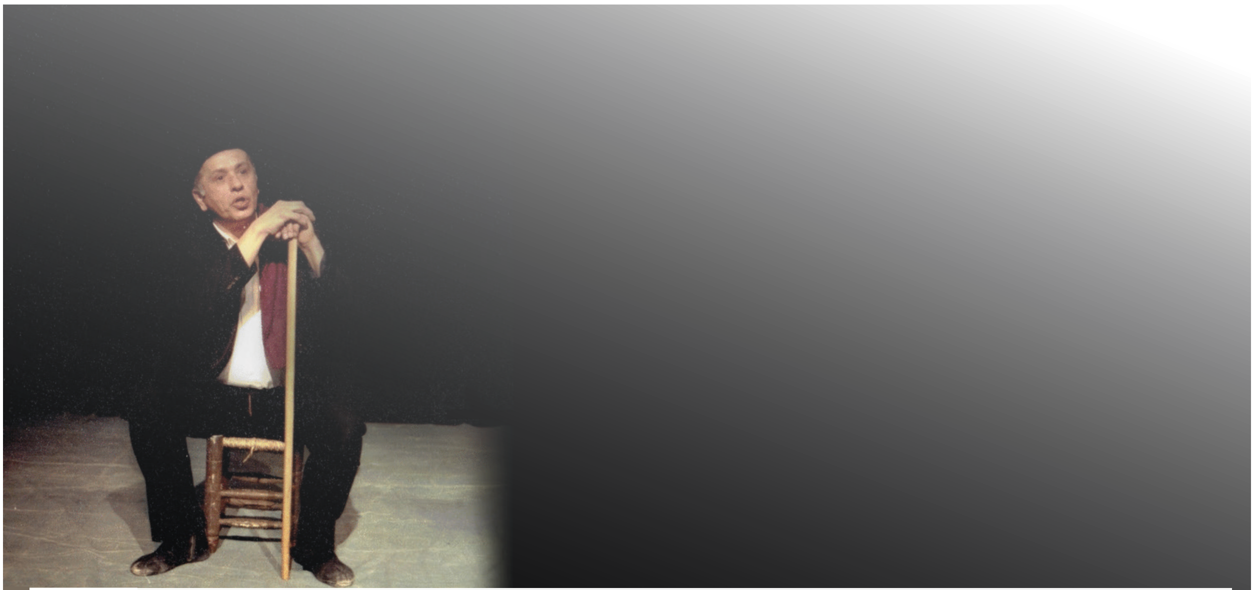
- Bu ünitede incelediğiniz metinlerden hareketle geleneksel tiyatronun eğlence kültüründeki yeri, Osmanlı toplumunda bir arada yaşama kültürü, isimlerle karakterler arasındaki ilişki, yanlış anlamalar ve şive taklitleri gibi konular üzerinde bir yazı yazınız.
- Yazınızı yazarken ünitede araştırma sonunda topladığınız bilgilerden yararlanınız.
- Yazınızı yazarken aşağıdaki bilgileri göz önünde bulundurunuz.

Yazınızı yazarken imla ve noktalamaya, sayfa düzenine, ifadelerin kısa ve anlaşılır olmasına dikkat ediniz.

Yazınızı deyimlerle, kalıplaşmış ifadelerle, geleneksel Türk tiyatrosunun mizahi ögelerini içeren kelimelerle zenginleştiriniz.

- Yazdığınız yazıları çeşitli araç ve yöntemlerle (sınıf ve okul panosu, dergi, gazete, sosyal medya vb.) sergileyiniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

a) Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Geleneksel Türk tiyatrosunda taklitler yapıp hoş hikâyeler anlatarak halkı eğlendiren sanatçılara meddah, anlatılanlara ise meddah hikâyesi denir. Anlatma yeteneğinin büyük sanatlarından biri olan meddahlık, yüzyıllar boyunca Türk halkı arasında çok büyük bir ilgi görmüştür. Meddah, yöntemleri bakımından Karagöz ve orta oyununa çok yakınsa da bunların yalnızca bir güldürmece tiyatrosu olmasına karşın meddah; hikâye dağarcığının çeşitliliği, güldürmecenin yanı sıra farklı mizaçları yansıtması bakımından onlardan ayrılır.

Meddahlık için tek adamlı tiyatro da denir. Meddah, tiyatronun bütün kişilerini varlığında birleştiren bir aktördür. Yüksekçe bir yerde oturarak bir hikâyeyi başından sonuna kadar hikâyede geçen kişileri şivelerine göre konuşturarak anlatır. Yalnız konuşturduğu kişilerin (Acem, Anadolu, Çerkez, Arnavut, Yahudi gibi) ağızlarını değil çeşitli hayvan ve doğa seslerini de taklit eden meddahın iki aracı vardır. Bunlardan biri omzuna attığı ya da boynuna doladığı mendili diğeri ise sopasıdır. Meddahın sopası, döşemeye vurup oyunun başladığını haber vermek, kapı çalındığını bildirmek gibi çeşitli sesler çıkarmak için kullanılan bir araç olduğu gibi onun sazı, süpürgesi, tüfeği yerine de geçer. Mendille de çeşitli başörtülerini, başlıkları taklit eder.

Meddah anlatacağı hikâyeye girmeden önce “Haak dostum Haak!” diyerek çoğunlukla şu beyti okur:

Söyledikçe sergüzeşti verir bezme letafet
Dinle imdi bende-i âcizden bir hoş hikâyet

Meddah anlatımının sonunda da “Bu kıssadır, bir mecmua kenarında kaydolunmuş, biz de gördük, söyledik. Her ne kadar sürçü lisân ettikse, affola!” biçiminde özür dilemesi, geleneğin kabul ettiği kalıp sözlerdir.

b) Uygulama

- İzlediğiniz bir meddah ve stand-up gösterisinden hareketle kısa bir meddah oyunu sununuz.
- Genel Ağ’dan Karagöz oyunu videoları izleyiniz. Bu konuyla ilgili görüşlerinizi sınıfta paylaşınız.
- Sunumunuzu hazırlarken ünitede araştırma sonunda edindiğiniz bilgilerden yararlanınız.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru kelimeyi/kelimeleri yazınız.

1. Türk edebiyatında Batılı anlamda ilk tiyatro örneği, ……………….…... tarafından yazılan .... adlı eserdir. Türk edebiyatında sahnelenen ilk tiyatro eseri, ... tarafından yazılan .... adlı eserdir.

2. Tanzimat Dönemi tiyatrosunda .... ve .... yaptıkları uyarlamalar ve çeviriler ile tanınmışlardır.

3. Cumhuriyet Dönemi tiyatrosunda ……………....., ……………………., …………………….., …………………, ……………………….. gibi yeni temalar olarak tiyatro eserlerinde işlenmiştir.

4. Metinsiz, suflörsüz, ezbersiz bir şekilde "palanga" denilen meydanda oynanan …………….…., geleneksel Türk tiyatrosunun nükte ve cinasa çok önem veren bir türüdür.

5. Geleneksel Türk tiyatrosunun bir türü olan Karagöz; ……………………, ……………………, ……………..., ………………………… bölümlerinden oluşur.

B) Aşağıda numaralar ile verilen özellikleri harf ile verilen tip isimleriyle eşleştirerek harfleri numaraların yanındaki yay ayraçların içine yazınız.

6.

Özellik	Tip
( ) **1.** Okumamış adam tipi	**a)** Tiryaki
( ) **2.** Zengin adam ve mirasyedi tipi	**b)** Çelebi
( ) **3.** Kadın tipi	**c)** Zenne
( ) **4.** Pineklemekle ömür geçiren tip	**ç)** Karagöz
( ) **5.** Görgü kurallarına uygun davranan, öğrenim görmüş tip	**d)** Hacivat

C) Aşağıdaki açık uçlu soruların cevabını ilgili alana yazınız.

7. Meddah hikâyeci, aslında tiyatronun çeşitli kişilerini kişiliğinde toplamış bir aktör; meddahlık da tek kişilik bir tiyatrodur bir bakıma. Meddah, kahvehanelerde hünerini göstereceği zaman dinleyicilerden daha yüksekçe bir sekiye konmuş bir iskemleye oturur; elinde bir baston, omzunda da büyükçe bir mendil tutardı. Mendili, türlü ses ve şive taklitleri yaparken ağzını, burnunu kapamak için bastonu da çeşitli gürültüler çıkarmak için kullanırdı. Hikâyesinin üslubu da taklitli bir anlatıya uygulanmıştı. Meddahın hikâyesine başlarken, dinleyici ve seyircilerden kimsenin alınmaması için "İsim isme, kisb kisbe, semt semte benzer. Geçmiş zaman söylenir; yalan, gerçek dinlenir, vakit geçer" yollu kalıp ifadelerini sıralardı. Metnin sonunda da sürçü lisan ettikse affola biçiminde özür dileyen kalıp ifadelere yer verirdi.

Bu parçada meddah ile verilen bilgilerden yola çıkarak Meddahlık geleneği ile orta oyununun benzer ve farklı yönlerini yazınız.

....

....

Aşağıdaki kutucuklarda "TİYATRO" ünitesi ile ilgili 8-14. soruların cevapları bulunmaktadır. Buna göre kutucuklarda yer alan harfleri boş bırakılan yerlere yazarak soruları cevaplayınız. (Soruların birden fazla cevabı olabileceğini göz önünde bulundurunuz.)

A **Şair Evlenmesi**	B **Meddah**	C **Yeni Dünya**	Ç **Orta Oyunu**
D **Şinasi**	E **Küşterî Meydanı**	F **Köy Seyirlik Oyunları**	G **Namık Kemal**
Ğ **Hayalî**	H **Muhavere**	I **Fasıl**	İ **Karagöz**

8. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri geleneksel Türk tiyatrosu ürünlerindendir?**

   (.....................................)

9. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri gölge oyununun sergilendiği perdeye verilen isimlerdendir?**

   (.....................................)

10. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Karagöz ve orta oyunundaki bölümlerdendir?**

    (.....................................)

11. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Tanzimat Dönemi tiyatro yazarlarındandır?**

    (.....................................)

12. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Türk tiyatrosunda Batılı anlamda yazılan ilk tiyatro örneğidir?**

    (.....................................)

13. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Karagöz oynatanlara verilen adlardandır?**

    (.....................................)

14. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri orta oyununda mekân olarak kullanılan yerlerdendir?**

    (.....................................)

15-16. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Sekizinci Meclis

VELİ AĞA	– (*Bir iki hizmetkârla kapıdan içeri girer*) Efendim biraz odaya teşrif buyursanız, sofra hazırlayacaklar.
MÜMTAZ BEY	– Artık piyanoyu sonra çalarız. Baba efendi odaya buyrun da burada muhabbet edersiniz.
NADİR EFENDİ	– Güzel muhabbet ediyoruz doğrusu ya… Haydi bakalım odada ilişelim… Şey diyecektim… Sanki… Konuşalım. (*Salonda Veli Ağa ile hizmetkârlar sofrayı hazırlarlar*).
NADİR EFENDİ	– Beyefendi azıcık şuraya buyrun, oturun da bir şey söyleyeyim: Siz şarkı sever misiniz?
ABDİ BEY	– Severim ama…
NADİR EFENDİ	– (*Sözünü keserek*) Yok yok, güzel ses severseniz benim gibi bir ihtiyarın sözlerinden lezzet alınmaz. Şuraya oturun bizim Muhsin Efendi size güzel bir taksim yapsın; hep dinler eğleniriz olmaz mı?
ABDİ BEY	– Ben taksim sevmem.
NADİR EFENDİ	– (*Kendi kendine*) Hay sevinmez olasın… (*Yüzden*) Pekâlâ, öyleyse bir sevdiğiniz şarkı varsa söyleyiniz de…
ABDİ BEY	– Baş üstüne, dinleyiniz: “Ah ada adalarda kalan yavrum.”
NADİR EFENDİ	– (*Kendi kendine*) Hay adalarda parçalanıp kalasın… (*Yüzden*) Hayır canım şarkı söyleyin demedim, sevdiğiniz şarkı ne ise söyleyiniz de Muhsin Efendi okusun…
ABDİ BEY	– Ne zahmet! Ha o okumuş, ha ben. Kendilerine zahmet olmasın diye okuyacaktım.
NADİR EFENDİ	– Anlaşıldı; başka şeye bakalım. Siz ne seversiniz, yani neden hoşlanırsınız?
ABDİ BEY	– Ben efendim, âlâ…
NADİR EFENDİ	– (*Kendi kendine*) Süpürge sopasından, malûm…
ABDİ BEY	– Âlâ fasulye piyazından hoşlanırım.
NADİR EFENDİ	– (*Kendi kendine*) Doğrusu beyefendi güzel söz anlıyor. (*Yüzden*) Hayır eğlenceyle, oyunla ilgili ne seversiniz diyorum. (…)

Direktör Ali Bey, Misafiri İstiskal

15. Okuduğunuz metin, Tanzimat Dönemi’ne ait bir tiyatro metnidir. Bu bilgiden hareketle metinden Tanzimat Dönemi tiyatrolarıyla ilgili çıkarımlarda bulununuz.

....
....
....

16. Okuduğunuz metni, bugünün tiyatro anlayışı ile benzerlikler ve farklılıklar bakımından karşılaştırdığınızda neler söyleyebilirsiniz?

....
....
....
....

Ç) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

17. Yanlış anlaşılmalara dayanan güldürü şive ve taklitlere de yer veren oyun ramazanda İstanbul'un her semtinde ve herhangi bir kahvehanede oynanabilirdi. Bu oyun; malum, meydan oyunudur. Seyirciler bu meydanın etrafını çepeçevre kuşatırdı, yalnız bir tarafı açık bırakılırdı. Bu oyunun dekoruna gelince, "yeni dünya" denilen bir çeşit paravana idi. Bu yeni dünya kurulduğu zaman sanki bir ev olurdu. Eşyası da iki iskemleden ibaretti. Gözlemeci adlı oyunlarda olduğu gibi çok kısa bir yeni dünya bulunurdu ki buna dükkân denilirdi. Dükkânda tek iskemle vardı…

Bu parça aşağıdaki cümlelerden hangisiyle devam ettirilirse bilgi yanlışı olur?

A) Bu oyunda Kavuklu ve Pişekâr tipleri oyunun temel kişileridir.
B) Oyuna zurna, çift-nara gibi çalgılar eşlik eder.
C) Bu oyun gölge oyunu olarak da adlandırılmıştır.
D) Kalabalık kişi kadrosuna sahip olan oyun doğaçlama oynanır.
E) Oluştuğu dönemin sosyal yaşamından izler taşır.

18. Geleneksel Türk tiyatrosuna özgü bir sahne oyunu da "hayal oyunu" adı verilen Karagöz'dür.

Bu cümleyle ilgili aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?

A) Tırnak işareti vurgu amacıyla kullanılmıştır.
B) Yapım ve çekim eklerine örnek vardır.
C) Yüklemin türüne göre isim cümlesidir.
D) Sıfat ve isim tamlamaları kullanılmıştır.
E) Ögelerin dizilişine göre devrik cümledir.

19. Tiyatroda dekor, kostüm, ışık, müzik gibi unsurlar olayları belirginleştirmeye yarar. Başka bir deyişle olayların daha canlı bir görünüm kazanmasını sağlar. Mekân ve dekor, geleneksel tiyatroda standart bir özellik göstermesine karşılık modern tiyatroda aynı eserin farklı temsillerinde, metinle ilişkili veya metinden bağımsız olarak farklı mekân ve dekor uygulamaları olabilir.

Bu parçayla ilgili aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?

A) Tanımlamanın olduğu
B) Fiilimsilere yer verildiği
C) Açıklama anlatım biçiminin kullanıldığı
D) Karşılaştırmadan yararlanıldığı
E) İsim ve sıfat tamlamasının kullanıldığı

20. (I) Karagöz, karanlık bir yerde gerisinden aydınlatılmış beyaz bir perdede tasvirlerle oynatılan bir oyundur. (II) Değişik şive ve ses taklitlerinin yer aldığı oyunda Karagöz ve Hacivat başlıca tiplerdir. (III) Tuzsuz Deli Bekir, Kayserili, Acem, Yahudi, Karagöz'ün karısı, Cüce gibi tipler de bu oyunda yerini alır. (IV) Karagöz oyunu giriş, muhavere, fasıl ve bitiş olmak üzere dört bölümden oluşur. (V) Oyuna adını veren asıl konunun ele alındığı bölüm muhaveredir.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde bir bilgi yanlışlığı yapılmıştır?

A) I
B) II
C) III
D) IV
E) V

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları veya faaliyetleri üniteye dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

7. ÜNİTE
ANI (HATIRA)

O gün, o evdeki, o kedi,
Bak-işte, neler olmuş der gibi
Getirdi beni gençliğime bıraktı.
Anı bahçelerinde üşümek sıcaktı.

Özdemir ASAF

BU ÜNİTEDE

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde; Servetifünun Dönemi Türk edebiyatında anı türünü, Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatında anı türünü,
- Dil bilgisinde cümle çeşitleri ile imla ve noktalama konusunu,
- Yazma bölümünde anı türü ile ilgili bir yazı yazmayı,
- Sözlü iletişimde anı türündeki yazılan yazıları sunmayı öğreneceksiniz.

NASIL ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde anı türü ile ilgili bilgileri metinlerden yola çıkarak,
- Dil bilgisi konularını metinler üzerinden çalışma yaparak ve TDK'nin Yazım Kılavuzu'ndan yararlanarak,
- Yazma bölümünde, verilen konu ile ilgili yazı yazmayı üniteden hareketle ve Genel Ağ adresini kullanarak,
- Sözlü iletişimde, yazılan anıları sunum yaparak öğreneceksiniz.

NİÇİN ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde anı türünün Türk edebiyatı tarihi içinde gösterdiği değişimi ve gelişimini anlayıp değerlendirebilmek,
- Dil bilgisinde cümlelerin yapısal olarak metne katkısını, imla ve noktalamanın doğru kullanılmasının metni daha etkin hâle getirdiğini kavrayabilmek,
- Yazma bölümünde imla ve noktalama kurallarına uygun bir yazı yazabilmek,
- Sözlü iletişimde konu ile ilgili düşüncelerini etkili ve doğru bir şekilde ifade edebilmek için öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Anı **Hatıra** **I. kişili anlatım**

İzlenim **Yaşanmışlık** **Gözlem**

OKUMA

1. METİN

Hazırlık

1. Çocukluğunuza ait sizde derin bir iz bırakan, sizi etkileyen güzel bir olay var mı? Anlatınız.
2. Anı yazmak, sizce diğer edebî türlere göre daha kolay mıdır? Düşüncelerinizi nedenleriyle paylaşınız.

İLK ÇOCUKLUK

Bende kitap merakının ne zaman başladığını bulmak için gözlerimi geçmişe çevirdiğimde çocukluğuma kadar inmek gereğini duyuyorum. İlk kitaplığım, elime geçirebildiğim bir ayakkabı kutusu olmuştur. Bütün özen ve dikkatimle burada sakladığım değerler de sanırım sokaklarda satılan destanlar, Âşık Garip ve Kerem hikâyeleri idi. Daha sonraları, marangoz yapısı ufak bir kitaplığım olduğu vakit de oynarken içine girebilecek kadar küçüktüm.

Oyun ve oyuncak… Başım pek hoş değildi onlarla. Babamın beni oyuna zorladığını bugün bile hatırlarım. Ama kitaplarla oynamak için özendirilmeme pek gerek yoktu. Sonunda babam kitaplara zarar vermediğimi anlayınca, kendininkileri de bana bırakmakta güven gösterdi.

Hazreti Ali'nin savaşları, Battal Gâzi, Kara Davut… elime nereden geçtiğini bilemediğim kitaplar. Âşık Garib'e, Kerem hikâyesine yeğ tuttuklarım bunlardı. Geceleri aile arasında okunan romanlar bile, örneğin Hayber Kalesi önünde Hazreti Ali'nin gösterdiği yiğitlik hikâyeleri kadar coşku uyandırmazdı bende.

Bilginiz Olsun

"Hatıra" kelimesi, Arapçada "hatır", "gönül" anlamlarına gelmekte; günümüzde ise "anı" olarak kullanılmaktadır.

Ev yaşamımızın bendeki en eski anıları, bu gece okumalarıyla karışıktır. Yemekten sonra babam kahvesini içerken biraz konuşulurdu. Sonra babamın bir işareti üzerine ablam eline bir kitap alır, gaz lambasının yanına oturur, bir gece önce bıraktığı yerden okumaya başlardı. Annem, babam sessizce dinlerlerken ben hikâyeyi izlemeye uğraşır, sonunda yorulup minderin üzerinde derin bir uykuya dalardım.

Bu gece okumalarından hatırladığım ilk romanlardan biri Felâtun Bey'le Rakım Efendi'dir. Babam, yazarı Ahmet Mithat Efendi'ye çok değer verirdi. "Ne yazarsa iyi yazar" diye överdi. Kitabının böyle dikkatle okunduğunu, ilgiyle izlendiğini görüp övüldüğünü işittiğim kişi de, hayalimde bir yarı Tanrı gibi yücelirdi.

Dikkat etmiştim. Ahmet Mithat Efendi'nin romanları okunurken annemle babam arasında küçük tartışmalar olurdu. Mithat Efendi, anlattığı hikâyeyi yarıda kesip başka konulara atlar, bilgiler vermeye girişirdi. O zaman annem, "Buraları atlayalım, içim sıkıldı" der, ama babamı kandıramazdı. Doğrusu önceleri anneme hak verdiğimi hatırlıyorum.

Muhasebecilik göreviyle babam Serez'e giderken bizi de götürdüğü zaman sekiz yaşlarındaydım. Bu gece okumaları orada da sürdü. Ama kolayca uykum gelmediği için romanları daha çok ilgiyle izleyebiliyordum.

Monte Kristo'lar, Hasan Mellâh'lar, Hüseyin Fellâh'lar ve adlarını şimdi unutmuş olduğum daha birçok roman… Hepsi birer birer, aile ocağımızın o durgun, sessiz ve içten yaşamına güzellik ve coşku kattılar. O günlerde babam görevle gittiği Selânik'ten dönerken bana Ahmet Mithat Efendi'nin Hayret romanını getirdiği vakit, akla gelebilecek bütün armağanlardan daha çok sevindirmişti beni.

Artık ben de Ahmet Mithat Efendi'nin ümmeti arasına girmiştim. Burada "ümmet" sözcüğünü tartarak kullanıyorum. Gerçekten, yazarına beslediğim saygı duygusunu gereğince anlatabilmek için bundan başka deyim bulamıyorum.

Yaşım ilerledikçe, yalnız geceleri okunan kitaplarla yetinmemeye başlamıştım. Gündüzün elime geçirdiklerimi fırsat buldukça okur, çabucak bitirirdim.

Babamın küçük kitaplığı, aslında benim duyduğum gereksemeyi karşılamaktan uzaktı. Çünkü onun kitaplarının hemen hiçbirinden bir şey anlamıyordum.

(...)

Sanki anlamadığım başka bir dille yazılmıştı. Yarım sayfasını bile okumaya dayanamazdım. Kitaplıktaki Hadikatüssüeda adlı eser de cildinin güzelliğiyle beni ilgilendirirdi ama okuyunca hiçbir şey anlayamazdım.

Bunlara oranla Divan'lar daha cana yakın görünürlerdi bana. Hiç değilse içlerinde anlayabileceğim bazı satırlara rastlıyordum. Bu yüzden Fuzuli, Nedim, Nabî, Sümbülzade Vehbi divanları elimde dolaştı durdu. Ama hiçbirini sevemedim. Yalnız Enderunlu Vasıf'ın Divan'ına daha çok yakınlık duyduğumu hatırlıyorum. Sanırım edebiyat değeri bakımından ötekilerle karıştırılabilecek düzeyde değildir. Ama anlıyordum.

(...)

Kitapçı Arakel'in gönderdiği kataloğu uzun uzun incelemiştim. İçinden birçok kitap seçtim. Getirtmek istediğim eserler arasında bir dama broşüründen Şevahidünnübüvve'ye kadar her çeşidi vardı. Babam isteğimi kırmadı. Uykum kaçacak kadar sabırsızlıkla beklediğim bu kitaplara kavuşunca büyük bir açlıkla üzerlerine atıldım.

Şevahidünnübüvve… Peygamberimizin gösterdiği mucizelerin hikâyesiydi. Çocukluğumda güçlü bir din duygusuyla doluydum. Peygamber hazretleri bir hurma ile bir orduyu doyuruyor, bir parça suyla herkesi kandırıyordu. Ama ben bir türlü doymuyor, kanmıyordum. Taze, titrek, derin bir duyguyla hep daha çoğunu, hep daha çoğunu…

Hazreti Ali'nin yiğitlikleri, Battal Gâzi hikâyeleri, Kara Davut'un serüvenleri, peygamberlik mucizeleri, Nesimî büyüklükleri… Bütün bu doğaüstü yüksek, güzel şeylerin içimde kabarttığı coşkun duygular, Rumeli çevresinin Ortaçağı hatırlatan özgür yaşamı ile iyice uzlaşıyordu.

(...)

Yaylalarda, ormanlarda, kırlarda gezer, koşar, tehlikelere atılır, derin derin yaşardım.

Şimdi çocukluğumu düşünürken kafamın, ruhumun ve bedenimin koşut ve uygun olarak gelişmiş olduğunu görüyorum. Hiçbir zaman yitirmediğim dengemi bu güzel rastlantıya borçlu olduğumu anlıyorum.

Bir gün, ansızın içimde garip bir istek canlandı. "Ben de bir şey yazayım" dedim ama daha bunu düşünürken utandım, vazgeçtim. Öyleyken içimdeki daha güçlü bir şey, bu tasarıdan bir türlü vazgeçmiyordu. Dileğim güçlendikçe, "Ben nasıl yazabilirim?" diyerek onu susturmaya çalıştım. Sonunda bir gün, kurşun kalemini elinde buldum. O, bana başkaldırmış durumda, kendi kendine, ne olursa olsun bir şey doğurmak istiyordu. Yeşil Serez Ovası'nın uzaklıklarında Tahyanos Gölü parladı: İşte konu. Okuduğum eserlerden aklımda kalmış bir cümle ile, "Âfitâb-ı cihân-tâb tulû etmiş…" (Dünyaya sıcaklık ve ısı veren güneş doğmuş…) diye başladığımı hatırlıyorum. Yazık ki (!) bu üstün eserin müsveddesi yırtılmıştır.

İstanbul'a döndüğümüz vakit on üç yaşındaydım. Serez'den ayrılırken beni en çok sevindiren şey, istediğim kitaplara kavuşma olanağının artık gerçekleşmesiydi. Gündeliklerimden başka babamdan kopardığım bütün paraları Babıâli Caddesi'ndeki kitapçı Kirkor Efendi'ye verirdim. O, bana Ahmet Mithat Efendi'nin bütün eserlerini sattı. Benim de bir kitaplığım olmuştu. Ciltsiz durumlarıyla birbirlerine dargın gibi yan yana dizilmeleri pek zor olan bizim Türkçe kitapları, kitaplığımın boş raflarına âşıkça bir özenle dizip karşılarına geçer, mutlulukla kendimden geçercesine uzun uzun seyrederdim. Rafların boş tarafları içime derin bir sıkıntı verirdi. Kitapların irili ufaklı, düzensizliğine de üzülürdüm. Beyazıt'ta Mürekkepçiler Çarşısı'ndaki ciltçi Sait Efendi, kırmızı meşin üzerine yaldızlı en iyi ciltleri gerçi beş kuruşa yapıyordu ama hem kitap alabilme, hem onları ciltletmek, küçük bir öğrencinin dar bütçesi için çözülmesi en güç sorundu.

Artık İstanbul Lisesi'ne gündüzlü öğrenci olarak gidiyordum. Okulumuz, Türbe'de sonradan Maarif Nezareti (Eğitim Bakanlığı) olarak kullanılmış yapıdaydı. Aksaray'da oturuyorduk. Perşembe günleri sabahleyin okula giderken ayaklarım Beyazıt yokuşunu her zamankinden daha hızlı ve istekle tırmanırdı.

O yıllarda yayımlanan romanlar on altışar sayfalık formalar halinde, haftada bir kez, Perşembe günleri çıkardı. Artin adında, bir gözü kör bir dağıtıcı tanımıştım. Beyazıt'taki köşede dururdu. Orası öteki dağıtıcıların da toplantı yeri gibiydi. Perşembe günleri ortalıkta epeyce roman alıcısı birikirdi.

Ben bunların en bağlılarından biriydim. Artin bana güvendiği için bir alacak-verecek hesabı açmıştı. Yağmurlu havalarda tramvayla geçerken bile pencereden benim romanlarımı uzatırdı. Hepsi, Xavier de Montepin'in, Emile Gaborieau'nun ve bu gibi yazarların hep cinayetleri konu edinen romanlarıydı.

Sayfalarını yırtmamaya özen göstererek dikkatle açar, okulda derslerde öğretmenin, teneffüs sıralarında belleticinin gözünden kaçırmaya çalışarak ilgiyle okurdum. Özellikle bazı dersler, roman ve gazete okumaya elverişliydi. Bu izni kötüye kullandığımız da olurdu. Cebir öğretmenimiz Boyacıyan Efendi, ders anlatışının tekdüzeliği için de ara sıra kendi kendisiyle konuşur gibi şöyle derdi:

- 640 Hüseyin Cahit Efendi gene siyasa ile uğraşıyor.!

Hüseyin Cahit YALÇIN, Edebiyat Anıları

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

belletici : Çalıştırıcı, öğretici, belletmen, müzakereci.

bütçe : Devletin, bir kuruluşun, bir aile veya bir kimsenin gelecekteki belirli bir süre için tasarladığı gelir ve giderlerinin tümü.

cebir : (Metinde) Artı ve eksi gerçek sayılarla, bunların yerini tutan harfler yardımıyla nicelikler arasında genel bağlantılar kuran matematik kolu.

kandırmak : (Metinde) İçme isteğini karşılamak.

müsvedde : Yazı taslağı, karalama.

ümmet : Hz. Muhammed'e inanarak, onun yaptıklarını ve söylediklerini uygulayarak çevresinde toplanan Müslümanların tümü.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Edebiyat Anıları* adlı eserinden alınmıştır. Yazar, metinde çocukluk yıllarını anlatmıştır. Bu metinde; nasıl bir aile ortamında büyüdüğünü, kitap okuma alışkanlığını nasıl kazandığını, yetişmesinde etkili olan yerli ve yabancı kaynakların hangileri olduğunu, tutku derecesindeki kitap sevgisini konu edinmiştir. Tüm bunları kendi "ben"inden yola çıkarak anlatmış, anlatımda akıcı bir üslup kullanmıştır.

Yazar, söz konusu eserinde anılarını anlatmaya çocukluk yıllarından başlamış ve 1925 yılına kadar geçen zaman içindeki yaşadıklarını konu edinmiştir. Bu anılarında edebiyat, sanat ve basınla ilgili konulara ağırlık vermiş, bununla birlikte sanat ve edebiyat dünyasından pek çok insanı anlatmıştır. Özellikle kendisinin de dâhil olduğu Servetifünun topluluğu sanatçılarıyla ilgili anıları, eserin

temelini oluşturmuştur. Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil, Cenap Şehabettin, Mehmet Rauf, Ahmet Şuayp, Hüseyin Siret Özsever, Ahmet Hikmet Müftüoğlu anılarda konu edilen belli başlı Servetifünun sanatçılarıdır. *Edebiyat Anıları*, bu insanları ve içinde yer aldıkları tarihi anlatan bir kaynak olması yönüyle edebiyatımızda önemli bir yere sahiptir. Sanatçı bu kitapta yer alan anılarında kendini, ön plana çıkarmadan olayların ve insanların içinde biri olarak vermiştir.

Anı, bir kimsenin başından geçen ya da yaşadığı dönemde tanık olduğu olayları ve durumları konu edindiği yazı türüdür. Bu yazı türünün yazılma amaçları arasında; hayat tecrübelerini paylaşmak, olaylara açıklık kazandırmak, unutulmaya yüz tutan toplum değerlerini tanıtmak ve yaşatmak gibi unsurlar sayılabilir. Anı yazarı; yaşadığı olayı, üstünden zaman geçtikten sonra tarafsız bir bakış açısıyla kaleme almaya, gerçeğe bağlı kalmaya, içten bir anlatım kullanmaya dikkat eder. Anı yazarı tanık olduğu olayları, kişileri ve dönemleri kendi bakış açısıyla ve kendi eğilimleri doğrultusunda verir. Yazar, anlatımda mektup, fotoğraf, günlük gibi belgelerden de yararlanabilir.

Türk edebiyatında anı türünün ilk örneği Babür İmparatoru Babür Şah'ın yazdığı Babürname adlı eserdir. Sonrasında vakayinameler, menakıpnameler, gazavatnamelerde anı türü diğer türlerle iç içe geçmiştir. Tanzimat Dönemi'nde de anı türünün diğer türlerle iç içe verilmesi söz konusudur. Bu türün Batılı anlamda ilk örnekleri Servetifünun Dönemi'nde verilmiştir. Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kırk Yıl* adlı eseri, Batılı anlamda anı türünün ilk örnekleri arasındadır. Bu dönemde yazılan anılarda; Servetifünun sanatçılarının bir araya gelişleri, amaçları, dönemin diğer aydınlarıyla olan tartışmaları işlenmiştir. Halit Ziya Uşaklıgil'in *Saray ve Ötesi*, Mehmet Rauf'un *Edebî Hatıralar* adlı eserleri, dönemin tanınmış anı örneklerindendir.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. • Âşık Garib'e, Kerem hikâyesine yeğ tuttuklarım bunlardı.
• O zaman annem, "Buraları atlayalım, içim sıkıldı" der, ama babamı kandıramazdı.

Yukarıdaki cümlelerde geçen altı çizili ifadelerin anlamlarını cümlelerin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.

2. Metinde anlatılanlara göre Hüseyin Cahit Yalçın, kitap okuma alışkanlığını nasıl kazanmıştır?

3. Metne göre Hüseyin Cahit Yalçın'ı en çok etkileyen yazarlar ve eserler hangileridir?

4. Okuduğunuz metne göre yazar, yazı denemeleri yapmaya ne zaman ve hangi duygular içerisinde başlamıştır?

5. Metinde geçen "Ciltsiz durumlarıyla birbirlerine dargın gibi yan yana dizilmeleri pek zor olan bizim Türkçe kitapları, kitaplığımın boş raflarına âşıkça bir özenle dizip karşılarına geçer, mutlulukla kendimden geçercesine uzun uzun seyrederdim. Rafların boş tarafları içime derin bir sıkıntı verirdi. Kitapların irili ufaklı, düzensizliğine de üzülürdüm." cümlelerinden hareketle yazarın kitaplara bakış açısını tespit ediniz.

6. Metinde anlatılanlardan hareketle konuyu söyleyiniz.

7. Metindeki anlatıcıyı ve bakış açısını bulunuz.

8. Metindeki ana düşünce ile yardımcı düşünceleri belirleyiniz. Belirlediğiniz cümleleri aşağıdaki şemalara yazınız.

Ana Düşünce	Yardımcı Düşünceler

9. Metinde kullanılan anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarını bularak aşağıdaki şemalara yazınız.

Anlatım Biçimleri	Düşünceyi Geliştirme Yolları

10. Metnin dil ve anlatım özellikleriyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?

11. Okuduğunuz metinden hareketle dönemin sosyal ve kültürel yapısıyla ilgili çıkarımlarda bulununuz.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN (1875-1957): Servetifünun Dönemi yazarlarındandır. Balıkesir'de doğdu. Mülkiyeyi bitirdi. Çeşitli liselerde müdür yardımcılığı ve müdürlük görevlerinde bulundu. İstanbul ve Kars milletvekilliği yaptı. *Nadide* adlı romanını lise yıllarındayken yazan yazar, Servetifünun Dönemi'nde daha çok roman, hikâye ve eleştirileriyle ön plana çıktı. 1908'den sonra siyasi yazılar yazmaya başladı. Servetifünun topluluğundayken bu edebiyatı eski edebiyata karşı daima savundu. Eski yeni tartışmalarında, bağlı bulunduğu Servetifünun topluluğuna destek oldu. Eserlerini gerçekçi bir bakış açısıyla, iç ve dış gözleme dayanarak yazdı. Hikâye, roman, fıkra, mensur şiir türünde yazdığı eserlerinde, şairane ve süslü bir üslup kullandı. Yazarın *Hayat-ı Muhayyel*, *Hayat-ı Hakikiye Sahneleri* hikâye; *Hayâl İçinde* roman; *Kavgalarım* eleştiri; *Edebiyat Anıları*, *Siyasal Anılar* anı türündeki eserlerinden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ

1. Okuduğunuz metinden alınan aşağıdaki cümleleri, yapılarına ve yüklemlerinin yerine göre inceleyiniz.

- Başım pek hoş değildi onlarla.
- Bende kitap merakının ne zaman başladığını bulmak için gözlerimi geçmişe çevirdiğimde çocukluğuma kadar inmek gereğini duyuyorum.
- Serez'den ayrılırken beni en çok sevindiren şey, istediğim kitaplara kavuşma olanağının artık gerçekleşmesiydi.
- Geceleri aile arasında okunan romanlar bile, örneğin Hayber Kalesi önünde Hazreti Ali'nin gösterdiği yiğitlik hikâyeleri kadar coşku uyandırmazdı bende.
- Monte Kristo'lar, Hasan Mellâh'lar, Hüseyin Fellâh'lar ve adlarını şimdi unutmuş olduğum daha birçok roman…

2. **Aşağıdaki parça okuduğunuz metinden alınmıştır. Parçada belirtilen noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını aşağıdaki şemalara yazınız.**

“ ”

...

Okuduğum eserlerden aklımda kalmış bir cümle ile, “Âfitâb-ı cihân-tâb tulû etmiş...” (Dünyaya sıcaklık ve ısı veren güneş doğmuş...) diye başladığımı hatırlıyorum. Yazık ki (!) bu üstün eserin müsveddesi yırtılmıştır.

( )

(!)

OKUYUNUZ

Oktay Akbal'ın aşağıda bir parçası verilen *Anı Değil Yaşam* adlı eserinin tamamını okuyunuz. Eserde yazarın hangi anılarını anlattığını sözlü olarak ifade ediniz.

Demir Özlü'nün bir yazısı beni aldı ötelere götürdü: “Şimdi düşünüyorum da, Türk edebiyatına, edebiyat sorunlarına o ölçüde bağlı, edebiyatı derinden seven ve yapan, o ölçüde edebiyat anlayışlarına açık bir kuşak az gelir… Şu, içinde Behçet Necatigil'in Sabahattin Kudret Aksal'ın, Oktay Akbal'ın, Salâh Birsel'in, Orhan Hançerlioğlu'nun Necati Cumalı'nın bulunduğu orta kuşak.”

(...)

Hep büyük romanlar yazmayı düşlerdim. Bir yandan da yeni dergiler çıkarmak projeleri kurardık kahvelerde. Salâh Birsel dostum *“Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu”*nda bu kahveler konusunu gözler önüne serdi. Biz kahvelerde durmaksızın dergi projeleri kurardık. Para toplamak, dergi çıkarmak... Piyasadaki dergileri beğenmezdik. Bize özgü bir şey olmalıydı bu dergi. İlerici, öncü bir eğilim taşımalıydı. Kağıtları katlar, mizanpajlar çizer, şundan şiir bundan öykü alırız, en az bin tane satarız diye hayaller içinde yüzerdik.

2. METİN

Hazırlık

1. Tarihte topluma katkısı olmuş hangi kişiyle ilgili bir anınız olsun isterdiniz? Niçin?
2. Yaşadıklarınızı günü gününe yazmayı mı yoksa üzerinden zaman geçtikten sonra aklınızda kaldığı kadarıyla aktarmayı mı tercih edersiniz? Düşüncelerinizi nedenleriyle paylaşınız.

İZMİR KAPILARINDA MUSTAFA KEMAL

Ordunun İzmir'e girdiği haberini alınca, Yakup Kadri ile beraber bir İtalyan yolcu vapuruna atladık ve yola çıktık. Başkumandan Gazi ve Müşir Mustafa Kemal Paşa'yı görmeğe gidiyorduk.

Limana girdiğimiz vakit, şehre çıkmak isteyen yolcuların kâğıtlarına bakmak üzere, birkaç subay vapura geldiler. Yakup'la beni hemen bıraktılar.

Rıhtım üstünde sırtlarını yapı duvarına dayayıp sefer yorgunluğunu gideren boz esvaplı askerlerden başka kimse yoktu. Doğru Kremer Palas oteline gittik. İki oda tuttuk ve eşyalarımızı bırakarak başkumandanlık karargâhını araştırmağa koyulduk.

Bilginiz Olsun

Kişilerin yaşamından beslenen anılar, geçmişin tanıklığını yapan öğretici metinlerdir.

Kordon üstünde bir evi salık verdiler, gittik. Alt katın açık penceresinden, masası başında oturan Mustafa Kemal'in keskin profilini görüyorduk. Bir İngiliz subayı karşısında ve ayakta idi.

Onunla konuşması bitince bizi hemen yanına çağırdı:

"-İstanbul'dan ne var, ne yok?" diye sordu. Yakub'un "İkdam"da, benim "Akşam"da yazdıklarımızı ötedenberi takibettiğini öğrenmiştik. Biz de onun yabancısı olmamakla beraber, heyecanımızı güç tutuyorduk.

İzmir kıyılarında Mustafa Kemal… Bu, rüya gibi bir şeydi. Yanık yüzlü, tığ gibi endamlı, ürkütücü ve engin bakışlı, acaba hangi masaldaki kahraman bize o sabah görünen Mustafa Kemal kadar güçlü olmuştur.

Sonra bizi başka bir odada, büyükçe bir masanın başındaki Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'ya gönderdi, "-İstanbul'da haber var" dedi. İsmet Paşa ile tanışıklığımız daha eski idi.

Bu korkunç yangının başladığı gündür. Eşyalarımızı almak için bile bir daha Kremer Palas'a dönemedik. Ateş büyüdükçe ve sardıkça rıhtım boyu halk kalabalığından kararmağa başladı. Mustafa Kemal'in bu evi bırakarak ya Karşıyaka yahut Göztepe taraflarına gitmesi lâzımdı. Fakat yanına kim girse reddediyordu. Başyaver Salih bize:

"- Misafirsiniz, belki sizi paylamaz, bir de siz teklif etseniz…" demişti.

Doğrusu bu akıl verme vazifesini üstümüze almak istemedik.

Akşam saatleri geldi. Kordon arkası ateş, kordon boyu çığlık içindeydi. Kayıklarla limandaki yabancı zırhlılara koşuşan halkı, merdiven başlarındaki süngülü nöbetçiler geri kovuyorlardı. Mustafa

Kemal ve arkadaşlarını bu sımsıkı, kaçak ve şüpheli insanlarla dolu kalabalığın içinden sıyırıp çıkarmak bir mesele idi.

Nihayet Mustafa Kemal karar verdi. Yol açmak için bir büyük kamyonla birkaç otomobili güçlükle kapı önüne yanaştırdılar. Mustafa Kemal İzmir'e girdiği için kendisine evini teklif eden Latife Hanımın Göztepe'deki köşküne gidecekti. Biz de Karşıyaka'da bir eve misafir olacaktık.

Mustafa Kemal, asker dolu kamyonun arkasında açık otomobilinde, bağırışan, haykırışan, ağlaşan halk arasından:

- İşte… İşte o… İşte Mustafa Kemal!... seslerini duyarak geçti, gitti.

Bir hamle etseler, daracık Rıhtımboyu üstünde Mustafa Kemal'i nefessizlikten boğabileceklerini ürkerek düşünüyorduk. Bu dehşet hissi altındaki kalabalığın yılgılığı nedir, onu hiçbir zaman İzmir'in o akşamında olduğu kadar anlamak fırsatını bulamadım.

Karargâhlar Bornova köyünde idi. Biz de bir İngiliz evine yerleşmiştik. Akşamları Mustafa Kemal beni ve Yakub'u alır, Göztepe'deki köşküne götürürdü. En bahtiyar saatlerimizi orada geçirirdik. Osmanlıcada tahkiye denen bir söz vardır, bu iyi, tatlı ve sürükleyici anlatışta Mustafa Kemal'e yaklaşabilen belki hiç kimse görmedim. Konuştuğu gibi yazsaydı, büyük bir sanatkâr şöhreti de bırakacağına şüphe yoktu. Naima'nın bir inşa, bir tahkiye tarafı vardır. Mustafa Kemal'in yazısı bu inşaya ve konuşması bu tahkiyeye benzerdi. Eşsiz bir hafızası vardı. Hikâyeleri, renkler ve nüanslarla canlanır, dururdu. Akşamları kumandan ceketini çıkarır, bildiğimiz kemerli beyaz Rus gömleğini giydiği olurdu. Bu gömlek yakışabilmek için, vücudu ve beli ne kadar ince olmalı idi.

O günler, Mustafa Kemal'in bir destan şairinin hayalinde tamamlanabilecek ne eksiği olduğunu düşünüyorum.

Geceleri "sevmek mi, acımak mı?" diye bir bahis açar söyler, dinler, sorar, güler veya coşardı. Alayı kuvvetli, hicvi yıkıcı idi.

Gündüzleri en ciddî işleri, ayaküstü, şaka eder gibi bir yapışı vardı. Bunlardan biri İngiliz harp gemilerinin limandan çıkması için ordu kumandanına verdirdiği ultimatomdur. Lâtife Hanıma Fransızcasını yazdırıp, dil meselesi üstünde konuştuğu vakit bir tercüme eğlencesi yaptığı zannedilebilirdi. Bazıları telâş etmişler:

- Buraya kadar herşey iyi gitti, şimdi İngiltere ile harbe tutuşacağız, aldıklarımızı da geri vereceğiz, demişlerdi.

Bizim bile, hele bir mütareke yapalım, İngiliz gemilerinin birkaç zaman daha İzmir limanında kalmasından ne çıkar, diyeceğimiz geldi. Fakat mühlet saati geldiğinde donanmanın ufuklara doğru kaybolduğunu gördük.

İstanbul'daki Fransız Generali Pelle'nin Göztepe köşkü merdivenlerini nasıl sarararak çıktığını hatırlıyorum. Konuşmadan sonra Mustafa Kemal diyordu ki:

Bana Boğazlar üstüne yürüyen kıtaları durdurmamı teklif etti. Ben de muzaffer orduları hiçbir yerde durdurmak mümkün olmadığını, hemen mütareke yapmağa karar vermelerini söyledim.

Bir müddet durdu, güldü:

- Muzaffer ordular… dedi, bunlar o kadar dağıldılar ki toplamağa kalkışsam kimbilir kaç hafta sürer!

……………………….

Batı Anadolu'nun yanan yerlerini dolaşarak Bursa üstünden İstanbul'a geldik. Hayli sonra gazetecilerle beraber İzmit'e giderek tekrar kendisiyle buluştuk.

Bu meşhur İzmit gecesidir. Mustafa Kemal Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yerine siyasî bir parti kuracaktı. Partinin adı ne olmalıydı?

Gazeteciler türlü fikirler ortaya attılar. Hepsinden çıkan netice şu idi ki, yeni siyasi parti bir sınıfa dayanmalıydı. Mustafa Kemal:

- Partinin adı "Halk"tır, dedi, bizde ayırmağa kalktığınız bu sınıfları tek bir halk kelimesi içinde toplamak daha doğru değil midir?

İnkılâpçı Mustafa Kemal, yeni ve uzun savaşına başlamak üzereydi. Kimimiz sevinmek, kimimiz kaygılanmak ve şüpheye düşmekle, onun karşısında manevî ayrılığa başlıyorduk. Nurettin Paşanın İzmir

Müftüsü Rahmetullahu Efendiye yazdığı mektuptan çıkan hâdiseyi incelediği vakit, Mustafa Kemal'in nereye doğru yöneldiği belli idi. Bize göre artık büsbütün kurtulacaktık. Başkalarına göre yeniden çile dolduracaktık.

Zaferi unutmuş gibiydi. Birçoklarının son zannettiği şey, onun için başlangıçtı. Mustafa Kemal de İstanbul'a dönerek Halife-i Ruy-u zemin ve Padişah-ı Osmaniyan, Abdülmecit Han Hazretlerinin istanbolinli sadrâzamı olmak niyeti yoktu. Osmanlı tarihinin bitmiş olduğuna inanmak lâzımdı.

Trende İstanbul'a dönerken kompartımanlara ayrılmıştık. Hızlı konuşanlarımız, fısıldaşanlarımız, büsbütün susanlarımız ve derin kaygılar içine gömülenlerimiz vardı.

Mustafa Kemal, yeni seçimleri ve yeni partiyi hazırlıyordu. Pek az kimseler yeni bir devlet kurulduğunun farkında idiler.

Falih Rıfkı ATAY, Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

akıl vermek : Akıl öğretmek.
bahtiyar : Mutlu.
başyaver : Emir subayı.
endâm : Vücut, beden, boy bos.
esvap : Giysi.
halife-i ruy-ı zemin : Yeryüzünün halifesi.
hiciv : Yergi.
inşa : (Metinde) Düzyazı veya şiir kaleme alma, yazıya dökme.
karargâh : Bir birlik veya kurumun, kumandan ile yardımcı şube ve bölümlerinden oluşan kuruluş.
müşir : Miralay.
nüans : İnce ayrım.
rıhtım : Bir akarsu veya deniz kıyısında doldurularak yapılmış, gemilerin indirme bindirme veya yükleme boşaltma yapabileceği yer.
salık vermek : Tavsiye etmek.
süngü : Tüfek namlusunun ucuna takılan küçük kılıç biçiminde delici silah.
tahkiye : Bir olayı anlatmadaki düzen, anlatış düzeni.
ültimatom : Bir devletin başka bir devlete verdiği ve hiçbir tartışma veya karşı koymaya yer bırakmaksızın, tanıdığı sürede isteklerinin yerine getirilmesini istediği nota
yılgı : Fobi.
zırh : Savaşlarda ok, kılıç, süngü vb. silahlardan korunmak için giyilen, demir ve tel levhalardan yapılmış giysi.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, Falih Rıfkı Atay'ın Atatürk'le ilgili anılarının yer aldığı *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri* adlı eserinden alınmıştır. Metinde Mustafa Kemal'i görmek üzere Yakup Kadri'yle beraber İzmir'e gidişleri, orada Mustafa Kemal'le görüşmeleri, halkın Mustafa Kemal'e gösterdiği yoğun ilgi vb. anlatılmıştır.

Falih Rıfkı Atay'ın *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri* adlı eseri, Türk edebiyatında anı türüne örnektir. Yazar bu eserde; Mustafa Kemal'le ne zaman ve nasıl tanıştığını, Mustafa Kemal'in rejim değişikliğini haber verişini, yazı ve dil inkılabıyla ilgili anılarını vb. konu edinmiştir. Söz konusu anılarında akıcı, yer yer şiirsel bir üslup kullanmıştır. Eser, gerek işlenen kişiler gerekse olaylar yönüyle dönemin sosyal ve siyasi hayatına ışık tutması bakımından önemli bir kaynak niteliğindedir.

Cumhuriyet Dönemi, edebî tür çeşitliliği yönüyle oldukça zengin bir dönemdir. Bu dönemde anı

türünde de birçok eser verilmiştir. Hemen hemen her sanatçı anılarını yazmıştır. Bunlar arasında; Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, Zoraki Diplomat, Anamın Kitabı*; Yahya Kemal Beyatlı'nın *Siyasi ve Edebî Portreler*; Refik Halit Karay'ın *Üç Nesil, Üç Hayat*; Abdülhak Şinasi Hisar'ın *Boğaziçi Yalıları*; Halide Edip Adıvar'ın *Türk'ün Ateşle İmtihanı, Mor Salkımlı Ev*; Yusuf Ziya Ortaç'ın *Bizim Yokuş, Portreler*; Falih Rıfkı Atay'ın *Çankaya*; Necip Fazıl Kısakürek'in *Yılanlı Kuyudan*; Oktay Akbal'ın *Anı Değil Yaşam, Hiroşimalar Olmasın* adlı eserleri sayılabilir.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. • Bu, rüya gibi bir şeydi. Yanık yüzlü, tığ gibi endamlı, ürkütücü ve engin bakışlı, acaba hangi masaldaki kahraman bize o sabah görünen Mustafa Kemal kadar güçlü olmuştur.
• Hızlı konuşanlarımız, fısıldaşanlarımız, büsbütün susanlarımız ve derin kaygılar içine gömülenlerimiz vardı.

Yukarıdaki cümlelerde geçen altı çizili ifadelerin anlamlarını cümlelerin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.

2. Okuduğunuz metinde yazarın gözlemlerinden yararlandığı bölümleri gösteriniz.

3. Metinde Mustafa Kemal'in fiziksel özellikleri nasıl verilmiştir?

4. Yazar, Mustafa Kemal'i İzmir'de karşılayan kalabalığı görünce neler düşünmüştür?

5. "Anı kitaplarında yazarların dünyaya bakış açıları ve olayları hangi pencereden gördükleri kolayca anlaşılır." bilgisinden hareketle Falih Rıfkı ATAY'ın olaylara bakış açısının metne yansıdığı bölümleri gösteriniz.

6. "Zaferi unutmuş gibiydi. Birçoklarının son zannettiği şey, onun için başlangıçtı." cümlesini, metnin yazıldığı dönemin tarihî gerçekliğini göz önünde bulundurarak yorumlayınız.

7. Okuduğunuz metnin konusunu belirtiniz.

8. Metinden hareketle anlatıcıyı ve anlatıcının bakış açısını belirleyiniz.

9. Metinde kullanılan anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarını bulunuz. Aşağıdaki şemalara yazınız.

Anlatım Biçimleri

Düşünceyi Geliştirme Yolları

10. Metnin dil ve anlatım özellikleri ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

11. Metinden hareketle dönemin siyasi ve sosyal yapısıyla ilgili çıkarımlarda bulununuz.

12. Okuduğunuz metinde günümüz imlasından farklı olan kelimelere örnekler bularak altını çiziniz.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

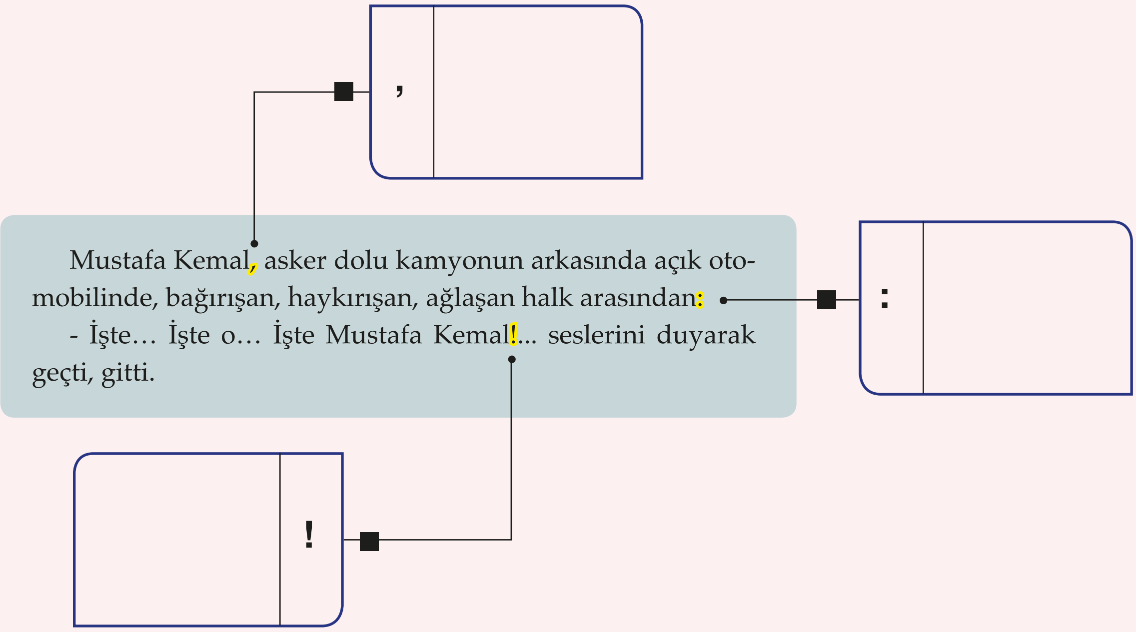
FALİH RIFKI ATAY (1894-1971): Cumhuriyet Dönemi yazarlarındandır. İstanbul'da doğan sanatçı, Darülfünun Edebiyat Fakültesini bitirdi. Çeşitli gazetelerde başyazarlık yapan Atay, milletvekilliği görevinde bulundu. Fıkra, makale, anı, gezi yazısı, sohbet türünde eserler verdi. Kalemini, cumhuriyetin yerleşmesinde ve Atatürk inkılaplarının benimsenmesi yolunda ustaca kullandı. Yazıların sade bir dille kaleme alınmasını savundu. O, sadece Arapça ve Farsça kelimelerin dilimizden çıkmasını istemedi; Türkçenin uydurma kelimelerle halktan uzaklaşmasına da karşı çıktı. Türkçenin bağımsız bir dil olarak gelişmesi için çaba sarf etti. Cumhuriyet Dönemi'nde Türk edebiyatına ve Türk diline gerek yazıları gerekse Türk dili hakkındaki fikirleri ile hizmet etti. Eserlerinde toplumsal ve siyasi hayatı konu edindi. Yazarın *Roman* roman; *Deniz Aşırı*, *Bizim Akdeniz*, *Taymis Kıyıları*, *Tuna Kıyıları*, *Hint* gezi; *Eski Saat*, *Pazar Konuşmaları* fıkra; *Ateş ve Güneş*, *Zeytindağı*, *Çankaya*, *Mustafa Kemal'in Mütakere Defteri* anı türündeki eserlerinden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ

1. Aşağıdaki cümleler okuduğunuz metinden alınmıştır. Verilen cümlelerin; yapılarına, anlamlarına, yüklemlerinin türüne göre çeşitlerini belirleyiniz.

- Limana girdiğimiz vakit, şehre çıkmak isteyen yolcuların kâğıtlarına bakmak üzere, birkaç subay vapura geldiler.
- Doğrusu bu akıl verme vazifesini üstümüze almak istemedik.
- Gündüzleri en ciddî işleri, ayaküstü, şaka eder gibi bir yapışı vardı.
- Kordon üstünde bir evi salık verdiler, gittik.

2. Aşağıdaki parça okuduğunuz metinden alınmıştır. Parçada belirtilen noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını aşağıdaki şemalara yazınız.

SIRA SİZDE

Aşağıda verilen metin parçalarını konu, dil ve anlatım özellikleri bakımından karşılaştırınız. Karşılaştırma sonuçlarınızı sınıfta sözlü olarak paylaşınız.

I. Metin

Sait Faik'le arkadaşlığımız 1939 yılında başladı. Onu ilk gördüğüm yer Küllük Kahvesi'ydi. Yanında Abidin Dino vardı. Daha sonra birkaç kez Nisvaz'da karşılaştık. Ben kendimi biliyorum ya, herkesin de beni bileceği sanısındayım. Oysa Sait Faik için ben, bir edebiyat heveslisiydim. Bana dikkati, adımı bile aklında tutacak denli değildi. Kalktım o sıralar Eminönü yazıhanesindeki yazıhanesine, onu görmeye gittim. Aslında yazıhane, yakınlarda yitirdiği babasının dış ülkelerle alışveriş ettiği bir ticaret yeriydi. Sonradan öğrendiğime göre, Sait burasını bir türlü kapatamıyordu. Dışardan alacaklılar olduğu gibi, alacağı da vardı. Babasının işlerini tasfiye etmeye -sıkıla patlaya- çalışıyordu. O gün laf olsun diye bana da sormuştu: Almanya'da bir herifin babasından beş mark alacağı kalmış; ille de bu parayı istiyormuş. Beş markın lafı mı olurmuş; -o zamanlar olmazdı markın lafı- herifin çenesini kapatmak için bu parayı nasıl göndermeliydi?

O gün yazıhaneye girdiğimde, odanın ortasındaki bir koltuğa oturmuş, ayaklarını ortadaki yuvarlak masaya uzatmış, bir kitap okuyordu. Sait Faik'i bu, elinde kitapla ilk ve son görüşümdür. Anladığıma göre onu böyle elinde kitapla görmem çok canını sıktı. Merak bu ya, ben de inadına eğilip -elimde olmayarak- kitaba bakmıştım: Dostoyevski'nin *Budala* adlı romanının Fransızcaya çevirisiydi. Canı çok sıkkındı Sait Faik'in. Herhalde adımı bile çıkaramamıştı. Kibar kibar ticarethanede oturmasının nedenini kısaca anlattı; ticaretten anlamadığını söyledi. Benden kurtulmak istediğini hemen anladım (hani derler ya, bende jeton düştü.). Hemen kalktım yürüdüm.

Şu yaşlandığım günlerde ne zaman bir genç şair, ya da bir genç yazarla karşılaşsam, Sait Faik'in o yazıhanesindeki sıkıntısı gözümün önüne gelir. Ben de ilk kez gördüğüm bir genç şairin, ya da yazarın adını, ikinci kez gördüğümde anımsayamam… Haklıydı Sait Faik, benden hem yaşça -on yaş büyüktü- hem ünce büyüktü o sıralar.

Samim KOCAGÖZ, Bu da Geçti Yahu

II. Metin

Göl Saatleri şairi şimdi hayatta olsaydı, bu hatıralarımda kendisini hemen Şahabettin Süleyman'dan sonra anışıma, kim bilir, ne kadar kızardı. Zira bu titiz sanatkârın Çıkmaz Sokak yazarına hiçbir değer vermediğini, hattâ yazılarından tek bir satır bile okumamakla öğündüğünü pek iyi hatırlamaktayım. Zaten, Ahmet Haşim'in Fecri Âtî arkadaşları arasında kimi beğendiği vardı ki… O, yazdığı şiirler bakımından değilse bile, kafası, yüzü, giyinişi, tavır ve hareketleri bakımından kendisini de beğenmezdi ve bundan dolayıdır ki, uzun bir süre bize görünmekten kaçınmış, Fecri Âti'nin semtine dahi uğramak istememiştir.

Oysa, Hamdullah Suphi olmak üzere Fecri Âti üyelerinin çoğu Galatasaray Sultanisi'nden onun mektep arkadaşları idi. Benim gibi onu şahsen tanımamış olanlar ve tanımak hasretini çekenler, bunlara bizden niçin kaçtığını sorunca kesin bir cevap alamıyorlar, ya da, ilk toplantımızda, Refik Halit'in bana "O vahşi bir adamdır. İnsan içine karışmaz. Zaten, onu görmeseniz daha iyi olur" deyişi gibi merakı büsbütün arttıran sözlerle karşılaşıyorlardı.

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları

YAZMA

a) Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Anı; bir kişinin başından geçen önemli olayları, gözlemlerine ve bilgilerine dayanarak anlattığı edebî türün adıdır. Anılar yaşamın tamamını içine alabileceği gibi bir dönemini, bir bölümünü, bir zaman dilimini ya da bir olayın geçtiği zaman sürecini içine alabilir. Anı yazarları anılarını yazarken anıya konu olan döneme ilişkin yazılı, yazısız bütün kaynaklardan yararlanırlar. Kaleme alınan dönemle ilgili resimler, fotoğraflar, ses kayıtları, çeşitli belgeler (mektup, günlük, gazete, dergi gibi) bu kaynaklara örnek olarak gösterilebilir. Anı yazarken ele alınan olaylar tam bir tarafsızlıkla ortaya konulmalıdır.

b) Uygulama

Türün özelliklerine uygun bir anı yazınız.

Anı yazarken aşağıdaki şemalarda yer alan hatırlatıcı bilgilerden yararlanınız.

1. Düşüncelerinizi yazmadan önce hazırlık yapınız.

2. Bu düşüncelerinizi anlaşılacak şekilde planlayınız.

3. Kısa ve kolay anlaşılabilecek cümleler kurunuz.

4. Yazdığınız cümlelerin anlatımının açık, akıcı, duru ve yalın olmasına özen gösteriniz.

5. Cümlelerinizde imla ve noktalamaya dikkat ediniz.

6. Yazdığınız metni gözden geçiriniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

a) Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Anı türünde, diğer türlerde olduğu gibi yazarın duygularını, düşüncelerini ve birtakım tecrübelerini başkalarına anlatma isteğinin olması doğaldır. Bu tür metinlerde bir döneme özgü gözlemler, izlenimler görülür.

Anı anlatımında tercih edilen dil açık, sade ve canlı bir dildir. Anı anlatıcısı doğrudan ve birinci kişili anlatımı kullanır.

Anı yazarı, anlatıklarını kanıtlama ihtiyacı duymasa da doğruluk ilkesini göz önünde bulundurarak anlatımı içtenlikle yapmalıdır.

b) Uygulama

- Yazdığınız anıları sınıf ortamında sununuz.
- Anıların sunumu yapılırken, sunumları aşağıdaki bilgileri göz önünde bulundurarak dinleyiniz.

Dinlediğiniz konuşmanın konu akışını takip ediniz.

Konuşmacıyla göz teması kurunuz.

Konuşmacının sözünü kesmeyiniz.

Konuşmacıyla empati kurunuz.

Kaba ve aşırı duygusal anlatımlardan kaçınınız.

Sorularınızı konuşmanın sonunda sorunuz.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru kelimeyi/kelimeleri yazınız.

1. Anı türünün Batılı anlamda ilk örnekleri ………………………… Dönemi'nde verilmiştir. Bu dönemde yazılan anılarda konu olarak ……………………………., ………………………………….., ……………………………............................… işlenmiştir. Dönemin anı türündeki önemli sanatçıları arasında ………………………………………., ………………………………….., ………………………………… sayılabilir. Anı türünde yazı yazan kimi sanatçılar, gerçeğe bağlı kalmak kaygısıyla anılarında ...., ..., ..., ... gibi kaynaklardan yararlanmışlardır.

B) Aşağıda numaralar ile verilen yazar isimlerini harf ile verilen eser isimleriyle eşleştirerek harfleri numaraların yanındaki yay ayraçların içine yazınız.

2.

Yazar	Eser
( ) **1.** Mehmet Rauf	**a)** Üç Nesil Üç Hayat
( ) **2.** Falih Rıfkı Atay	**b)** Portreler
( ) **3.** Yusuf Ziya Ortaç	**c)** Gençlik ve Edebiyat Hatıraları
( ) **4.** Yakup Kadri Karaosmanoğlu	**ç)** Çankaya
( ) **5.** Refik Halit Karay	**d)** Edebî Hatıralar
( ) **6.** Yahya Kemal Beyatlı	**e)** Siyasi ve Edebî Portreler

C) Aşağıdaki açık uçlu soruların cevabını ilgili alana yazınız.

3. Cumhuriyet Dönemi yazarlarından olan sanatçı; anı, fıkra, makale, sohbet, gezi yazısı gibi pek çok eser vermesine karşın en çok gezi ve anı türündeki yazılarıyla tanınmıştır. Eserlerinde Atatürkçülük, cumhuriyetin ilkelerini , Atatürk'le yaşadığı anılar, dönemin toplumsal ve siyasi hayatı başlıca konularını oluşturmuştur. Gezi ve anı türündeki eserlerinde yaşadığı olayların ve gezdiği yerlerin yanı sıra gözlemlerini, deneyimlerini, bilgi birikimini sade bir dille yansıttı. Türkçenin bağımsız bir dil hâline gelmesi için çalıştı. Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatı ve Türk diline yazıları ve fikirleri ile katkıda bulundu. *Bizim Akdeniz, Tuna Kıyıları, Eski Saat, Pazar Konuşmaları, Ateş ve Güneş, Zeytindağı* eserlerinden bazılarıdır.

Yukarıda kısaca tanıtılan sanatçının adını yazınız.

....

Aşağıdaki kutucuklarda "ANI" **ünitesi ile ilgili 4-10. soruların cevapları bulunmaktadır. Buna göre kutucuklarda yer alan harfleri boş bırakılan yerlere yazarak soruları cevaplayınız. (Soruların birden fazla cevabı olabileceğini göz önünde bulundurunuz.)**

A	B	C	Ç
Halit Ziya Uşaklıgil	Babürname	Menakıpname	Kırk Yıl
D	**E**	**F**	**G**
Mor Salkımlı Ev	Saray ve Ötesi	Halide Edip Adıvar	Mehmet Rauf
Ğ	**H**	**I**	**İ**
Falih Rıfkı Atay	Vakayiname	Edebiyat Anıları	Çankaya

4. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Servetifünun Dönemi'nde anı türünde eser vermiş sanatçılarındandır?**

   (......................................)

5. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Türk edebiyatında anı türünün ilk örneğidir?**

   (......................................)

6. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Tanzimat Dönemi Edebiyatı öncesinde anı türünün yerini tutmuştur?**

   (......................................)

7. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Cumhuriyet Dönemi'nde anı türünde eser veren sanatçılardandır?**

   (......................................)

8. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Servetifünun Dönemi'nde anı türünde yazılmış eserlerdendir?**

   (......................................)

9. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Cumhuriyet Dönemi'nde anı türünde yazılmış eserlerdendir?**

   (......................................)

10. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Batılı anlamda anı türünün ilk örneklerindendir?**

    (......................................)

11-15. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

(…)

Onun karşısındaki hissimi aşağı yukarı tahlil ediyorum: Bir kere bu yalıda gözlere çarpan büyük bir üslûp vardı. Geçmiş bir zamanın asil kalıntısı gün görmüş ve geçirmiş yalı, geçen zamana yüksekten bakan mağrur, olgun, üstat bir kişizade gibi idi. Yengem ve kalfalar ondan bu hissi almayabilirlerdi ama ben yalıyı görünce bunu duyuyor ve yalıda iken bu hissin içine girmiş oluyordum. Boğaziçi'nin bu terk edilmiş köşesinde sanki bu toprağa köklenmiş, güya bu sularda filizlenmiş olan yalı, bir kenarda bütün bir varlığın esrarıyla bir nilüfer gibi açılmıştı. Bu toprağa, bu muhite, bu tarihe, bu imana, bu sulara, bu zevke ve bu inhitata bağlı ve dahildi. Bu, zaman içinde açılmış bir şey, bir çiçek, evet salon bir çiçekti.

Ben onu akan suların önünde daha yavaş geçen bir çiçek gibi duyuyordum. Bunun içindir ki gönlüme dolan kokusu bana bu kadar bayıltıcı geliyordu. Ve yine bunun içindir ki ben ona girer girmez muhitimde zaten mevcut olan hisler ve fikirlerin daha derin bir tabakasına inmiş, büyüsünü daha derinden duymuş oluyordum. İçimde hazır bulunan hayal âlemine açılan bir kapı bulmuş oluyor ve ondan geçerek mahrem dünyama dalıyordum. Bu hüviyet, bu ruh elbette bin bir kanaat ve cehalet, alışkanlık ve ilim, şiir ve usulün birleşmesinden hâsıl olma bir tezahürdü ki bu sular önünde, bu rıhtım üstünde, bu bahçe içinde tahtadan bir mahfaza hâlinde burada yapılmış olmaktan ziyade hâsıl olmuş gibi görünen bu yalıya bir mana kazandırıyor, onu bir mabet gibi söyletiyordu. Bundan dolayıdır ki bu yalı, içindeki insanların fevkinde, hâliyle, sükûtuyla, vakarıyla, bana bir şiir söyleyen, bir ders veren bir üstat oluyordu.

Abdülhak Şinasi HİSAR, Geçmiş Zaman Köşkleri

11. **Metinde geçen** "tahlil etmek, hâsıl olmak" **kelime gruplarının anlamını metnin bağlamından hareketle belirtip aşağıdaki boşluğa yazınız.**

………
………

12. **Okuduğunuz metinde geçen** "Boğaziçi'nin bu terk edilmiş köşesinde sanki bu toprağa köklenmiş, güya bu sularda filizlenmiş olan yalı, bir kenarda bütün bir varlığın esrarıyla bir nilüfer gibi açılmıştı." **cümlesinde yazarın anlatmak istediği nedir?**

………
………

13. **Metnin dilini göz önünde bulundurarak metnin yazıldığı dönem ile ilgili çıkarımlarda bulununuz. Çıkarımlarınızı aşağıdaki boşluğa yazınız.**

………
………

14. **Metinden kişileştirme ve benzetme sanatlarına örnek cümleler bularak bu cümlelerin metnin anlatımına katkısını belirtiniz.**

………
………

15. **Okuduğunuz metin farklı bir bakış açısıyla yazılmış olsaydı eşyalara yönlendirilen duygularda nasıl bir değişiklik olurdu?**

………
………

Ç) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

16. Anı, en yaygın edebî türlerden biridir. Bu türde verilen eserlerin diğer türlerle iç içe geçmiş oluşu, ona belli bir sınır çizme imkânını zorlaştırır. Anının en önde gelen özelliği yazarının hayatının belli bir kesitini de alması ve çok sonra yazıya dökülmesidir. İçlerinde anı türünün özelliklerinin de yer aldığı seyahatnâme, sefaretnâme, muhtıra, tezkire, menkıbe, günlük, mektup, otobiyografi ve tarih türleri ile karıştırılmamaları gerekir. Ortak özellikleri ise yaşanmış olaylar üzerine kurulmuş olmalarıdır. Ancak bu özellik, onları birbirinin yerine koyma sebebi olmaz.

Bu parçadan aşağıdaki yargılardan hangisi <u>çıkarılamaz</u>?

A) Günlük, mektup türündeki eserler zaman zaman anı ile karıştırılabilmektedir.
B) Türü anı olmadığı hâlde anının yaşanmış olma özelliğini taşıyan eserler vardır.
C) Anı türünün belirgin özelliklerinden biri yazarın yaşamından izler taşımasıdır.
D) Edebî metinler içinde anı türünde yazılanlar, daha önemli bir yer tutar.
E) Anı, özellikleri kesin olarak belirlenebilmiş bir tür değildir.

17. Aşağıdakilerden cümlelerden hangisi imla ve noktalama yönünden <u>yanlıştır</u>?

A) Kısa cümlelerin -peşpeşe gelmesi- romanın okunmasını kolaylaştırıyor, dedi.
B) Bize bu kadar methettiğiniz arkadaşınız yüzünüzü kara mı çıkardı?
C) Herhangi bir konuda yardıma ihtiyaç duyduğunuzda lütfen bana gelin!
D) Filmden beklentimizin yüksek oluşu, filmi izledikten sonra hayal kırıklığına uğramamıza sebep oldu.
E) Şirkette yaşanan olayların "iç yüzünü" araştırmak için zamana ihtiyacı vardı.

18. Tarihe, topluma, sanata şekil ve yön vermiş sanatçıların, bilim adamlarının, siyasetçilerin hayatı daima insanların ilgisini çekmiştir.

Aşağıdakilerden hangisi bu cümleyle yapısı bakımından özdeş <u>değildir</u>?

A) Her ne sebeple yazılırsa yazılsın anılarda dürüstlük, samimiyet ve sorumluluk duygusu ön planda olmalıdır.
B) İnsanlar, toplumdaki değişmelerle unutulmaya yüz tutmuş toplum değerlerini yaşatma gayesi ile anılarını yazabilir.
C) Açık, anlaşılır ve sade bir dille yazılan anı kitapları olduğu gibi süslü ve sanatlı bir dille yazılan anı kitapları da vardır.
D) Üzerinden uzun zaman geçtiği için yanlış hatırlanan pek çok bilginin anıların içine girmesi kaçınılmazdır.
E) Yazarlar günün şartlarına göre anılarını değiştirebilir, onlara yeni yorumlar ve bakış açıları getirebilirler.

19. Anı yazarları, anılarını kaleme alırlarken daima kendi bakış açılarını esas alırlar. Olaylar, kişiler ve üzerinde kalem oynatılan her durum, yazarın eğilimlerine göre yeniden şekillenir. Anılar hep yazıldıkları andan bakılarak kaleme alınır. Bu bakımdan anıların mutlaka gerçeği anlattığı söylenemez. Onlara sağlam .... belgeler olarak bakılamaz.

Bu parçada boş bırakılan yere düşüncenin akışına göre aşağıdakilerin hangisi getirilmelidir?

A) edebî B) özgün C) toplumsal
D) tarihî E) politik

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları veya faaliyetleri üniteye dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

8. ÜNİTE

HABER METNİ

Basın milletin müşterek sesidir.

Mustafa KEMAL ATATÜRK

BU ÜNİTEDE

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde güncel gazete ve dergilerdeki haber metinlerini, Genel Ağ haberlerini,
- Dil bilgisinde cümle çeşitleri ile imla ve noktalama konusunu,
- Yazma bölümünde yaşanan veya kurgulanan bir olayı haber metni hâline getirmeyi,
- Sözlü iletişimde, yazılan haber metinlerini sunmayı ve haber spikerliğini öğreneceksiniz.

NASIL ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde güncel gazete ve dergi haberleri ile Genel Ağ haberleri hakkında bilgilendirmeyi metinlerden yola çıkarak,
- Dil bilgisi konularını metinler üzerinden çalışma yaparak ve TDK'nin Yazım Kılavuzu'ndan yararlanarak,
- Yazma bölümünde, verilen konu ile ilgili yazı yazmayı üniteden hareketle ve Genel Ağ adresini kullanarak,
- Sözlü iletişimde, yazılan haber metinlerini sunum yaparak öğreneceksiniz.

NİÇİN ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde güncel gazete ve dergi haberleri ile Genel Ağ haberlerini anlayıp değerlendirebilmek,
- Dil bilgisinde cümlelerin yapısal olarak metne katkısını, imla ve noktalamanın doğru kullanılmasının metni daha etkin hâle getirdiğini kavrayabilmek,
- Yazma bölümünde, imla ve noktalama kurallarına uygun bir yazı yazabilmek,
- Sözlü iletişimde, konu ile ilgili düşüncelerinizi etkili ve doğru bir şekilde ifade edebilmek için öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Haber metni · 5N1K · Sütun · Spot · Manşet · Tekzip · Sürmanşet · Genel Ağ

OKUMA

1. METİN

Hazırlık

1. Hangi sıklıkla gazete ve dergi okursunuz?
2. Gazete ya da dergilerde hangi tür haberleri okumaktan hoşlanırsınız?

MÜNİR ÖZKUL'U YİTİRDİK

Türk sinemasının usta isimlerinden Münir Özkul, 93 yaşında hayatını kaybetti. Canlandırdığı "Mahmut Hoca" ve "Yaşar Usta" karakterleriyle Türk izleyicisinin hafızalarında yer edinen Münir Özkul, uzun süredir rahatsızlığı nedeniyle evinde tedavi görüyordu. Usta oyuncu Münir Özkul bugün sabah saatlerinde Beyoğlu'ndaki evinde vefat etti.

TİYATROYA İLK ADIMINI 1940 YILINDA ATTI

15 Ağustos 1925 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelen Münir Özkul, tiyatrodaki ilk sahne deneyimini 1940 yılında Bakırköy Halkevi'nde yaşadı. 1948 yılında Ses Tiyatrosu'nda sahnelenen "Aşk Köprüsü" oyunuyla profesyonelliğe ilk adımını atan Özkul, daha sonra Muhsin Ertuğrul yönetimindeki Küçük Sahne'ye geçti. Usta oyuncu, İstanbul Devlet Tiyatrosu ve Ankara Devlet Tiyatrosu'nun da aralarında olduğu bazı tiyatrolarda sahneye çıktı. Türk tiyatrosunun önemli bir simgesi olan "Kavuk" da, 1968 yılında İsmail Dümbüllü tarafından Münir Özkul'a devredildi.

200'DEN FAZLA FİLMDE ROL ALDI

Münir Özkul, Yeşilçam'daki ilk deneyiminde 1951 yapımı "Vatan ve Namık Kemal" filminde figüran olarak rol aldı. "Mahmut Hoca" ve Yaşar Usta" gibi Türk sinemasının unutulmaz karakterleriyle özdeşleşen Özkul, 200'den fazla filmde oynadı.

Münir Özkul kimdir?

Münir Özkul, İstanbul Erkek Lisesi mezunudur. Sanat hayatına lise öğrencisiyken 1940 yılında Bakırköy Halkevi'nde tiyatro ile başladı. Bir süre İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine ve Edebiyat Fakültesinin sanat tarihi bölümüne devam etti. Daha sonra Muhsin Ertuğrul'un yönetimindeki

Küçük Sahne'ye geçti. Bu dönemde John Steinbeck'ten Fareler ve İnsanlar (1951), John Millington Synge'den Babayiğit, George Axelrod'dan Yaz Bekarı (1954), John Patrick'ten Çayhane (1955) gibi oyunlarda oynadı. Daha sonra İstanbul Şehir Tiyatroları'nda (1958-59), Ankara Devlet Tiyatrosu'nda (1959-60) ve Istanbul Aksaray'daki Bulvar Tiyatrosu'nda arkadaşlarıyla kurduğu kendi topluluğunda (1960-62) çalıştı. 1963-67 arasında çeşitli topluluklarla turnelere çıktı; zaman zaman sahneden uzak kaldığı dönemler oldu. Sahne aldığı özel tiyatrolarda Sadri Alışık, Cahit Irgat, Nevin Akkaya ve Şükran Güngör gibi oyuncularla çalıştı.

MÜNİR ÖZKUL ŞEHİR TİYATROLARINA DÖNDÜ

1978'de yeniden Şehir Tiyatroları'na döndü. 1983-84'te, daha önce kendi topluluğunda (1961) sahneye konan ve büyük ilgi gören, Jean Anouilh'in "Generalin Aşkı" oyunuyla Dormen Tiyatrosu'nda sahneye çıktı. 1980'lerin ortalarında Ferhan Şensoy'un orta oyuncular topluluğuna katıldı, aralarında "İstanbul'u Satıyorum"un da yer aldığı dört oyunda rol aldıktan sonra sahnelere veda etti.

DÜMBÜLLÜ, KAVUĞU ÖZKUL'A VERDİ

Özkul 1968'de Altan Karındaş topluluğunda oynanan Sadık Şendil'in Kanlı Nigar oyunundaki rolüyle İlhan İskender Armağanı'nı kazandı. Gene bu başarısı üzerine İsmail Dümbüllü, Kel Hasan'dan devraldığı 50 yıllık simgesel kavuğu Özkul'a verdi (Özkul bu kavuğu 1989'da Ferhan Şensoy'a devretti.)

HABABAM SINIFI

Özkul 1950'lerden itibaren sinemada da rol almaya başlamıştır. İlk dönem filmlerinden dikkat çekenleri Edi ile Büdü, Balıkçı Güzeli ve Kalbimin Şarkısı'dır. 1965'ten sonra sinemadaki karakter rolleriyle övgü toplayan Özkul, özellikle 1970'li yıllarda, kalabalık kadrolu ve genellikle Ertem Eğilmez'in yönettiği filmlerde önemli roller aldı. En bilinen rollerinden biri onunla özdeşleşen Hababam Sınıfı serisindeki Özel Çamlıca Lisesi'nin tatlı sert müdür yardımcısı Kel Mahmut tiplemesi oldu. Özkul'un kadrosunda yer aldığı bu dönemde çekilen kalabalık kadrolu aile filmlerinden bazıları Mavi Boncuk, Bizim Aile, Aile Şerefi, Gülen Gözler, Neşeli Günler, Gırgıriye ve Görgüsüzler olarak sayılabilir. Bu filmlerin büyük kısmında Adile Naşit'le beraber, Türk sinemasının unutulmaz ikililerinden birini oluşturmuştur. 1980 sonrası ise dönemin akımı olan video için çekilen pek çok filmde rol almıştır.

Kariyeri boyunca 200'den fazla filmde rol alan Özkul, Sev Kardeşim filmindeki oyunuyla 1972 Altın Portakal Film Festivali'nde "en iyi erkek oyuncu" ödülünü kazandı. "Bizim Aile" filminde canlandırdığı "Yaşar Usta" rolüyle de 1977 Azerbaycan Film Festivali'nde özel ödül kazandı. "Süt Kardeşler" filminde yönetmen yardımcılığı da yapmıştır.

Tarık Buğra'nın romanından televizyona aktarılan ve Naşit Özcan'ın yaşam öyküsünden bir kesiti canlandıran "İbiş'in Rüyası"nda canlandırdığı İbiş karakteri de unutulmazlar arasındadır. Televizyon dizilerinin yaygınlaşmaya başladığı 90'lı yıllarda dizi oyunculuğundan uzak dursa da Uzaylı Zekiye, Ana Kuzusu ve Şaban ile Şirin gibi dizilerde rol aldı.

1980'de yapılan bir jübileyle 40'ıncı sanat yılı, 1996 yılında da Atatürk Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilen gecede 55'inci sanat yılı kutlandı. 1998 yılında Kültür Bakanlığı tarafından Münir Özkul'a "devlet sanatçısı" unvânı verildi.

Basından, 2018
(Düzenlenmiş ve kısaltılmıştır.)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

figüran : Genellikle tiyatro ve sinemada, konuşması olmayan veya konuşması çok az olan rollere çıkan kimse.

jübile : Bir sanat veya spor dalında uzun süre çalışanların onuruna düzenlenen kutlama töreni.

turne : Bulunduğu yerden başka yerlere gösteri yapmak amacıyla giden tiyatro veya müzik sanatçılarının gezisi.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin gazeteden alınan bir haber metnidir. Metinde Türk sineması ve tiyatrosunun önemli isimlerinden Münir Özkul'un vefatı ve yaşamıyla ilgili birtakım bilgiler verilmiştir.

Haber, bir olay ve bir olgu üzerine edinilen bilgidir. **Haber metni** ise elde edilen bilgilerin gazete, dergi gibi yayın organları ya da televizyon, radyo gibi iletişim araçlarıyla topluma duyurulması amacıyla hazırlanan yazılı metinlere denir.

Haber metnini yazan kişi anlatılanlar karşısında tarafsızdır. Olay bütün yönleriyle, inandırıcı bir şekilde anlatılır, konu günceldir. Metinlerin nesnel bir anlatımı vardır. Haber metinlerinde toplumun merak duygusu giderilir. Haber metinleri açık, anlaşılır bir dille yazılır.

Haberin başlığı kapsayıcı ve ilgi çekici olacak şekilde düzenlenir. Haber metninin giriş bölümü haberin ne olduğunu açıklayıcı özellikler taşır. Haber bu özellikler dikkate alınarak yazılır.

Haber metni kendi içinde bütünlük taşımalıdır. Haberlerin toplumun geniş bir kesimini ilgilendirmesine, dikkat çekici ve çarpıcı olmasına, özellikle başlığının kendini okutacak ve dinletecek nitelik taşımasına önem verilir. Haberin daha önce yayımlanmamış, duyulmamış olması gerekir. Haber metinlerindeki bilgiler güvenilir kaynaklardan alınmalıdır.

Haber yazma sürecinde bilgi ve belge toplamak kadar onları sınıflandırmak, bir sıraya koymak; neyi yazacağına neyi yazmayacağına karar vermek de o kadar önemlidir. Bu süreci düzenleyen en önemli tekniklerden biri **5N1K** kuralını habere uygulamaktır. **"Ne, Nerede, Ne zaman, Nasıl, Neden (Niçin), Kim"** sorularının cevabının bir haberde olması okuyucuya önemli bir bilgi sunmuş olacaktır.

Haber metinlerinin yazımında, haberin türüne ve haberi yapacak kitle iletişim aracına göre bazı teknikler kullanılır. Bu tekniklerden en çok kullanılanları piramit ve ters piramittir. Piramit tekniği; habere ilişkin ayrıntıların metnin sonuna bırakıldığı tekniktir. Ters piramit tekniği ise haberin can alıcı noktalarının metnin başında verildiği diğer ayrıntıların önem sırasına göre sıraya konduğu tekniktir. Haber, giriş ve gövde bölümlerinden oluşur. Temel habercilik terimleri şunlardır:

Ajans : Haber toplama, yayma ve üyelerine dağıtma işiyle uğraşan kuruluş.

Asparagas : Şişirme haber.

Dekroşe : Gazete ve dergilerde yan sütunlara taşan yazı.

İktibas : Başka bir kaynaktan elde edilen yazının gazetede olduğu gibi yayımlanması.

Manşet : Gazetelerin ilk sayfasına iri puntolarla konulan başlık.

Muhabir : Basın ve yayın organlarına haber toplayan, bildiren veya yazan kimse.

Sansasyonel : Çarpıcı.

Spot : Haber metninden daha büyük harfli puntolarla dizilen, başlıktan sonra yer alan haber ayrıntısı.

Stop press : En son gelen haber.

Sürmanşet : Gazetelerin birinci sayfasındaki logonun üzerinde kullanılan başlık.

Sütun : Gazete, dergi, kitap vb. yazılı şeylerde sayfanın yukarıdan aşağıya doğru ayrılmış olduğu dar bölümlerden her biri.

Tekzip : Yalanlama.

Tiraj : Baskı sayısı.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Okuduğunuz haber metninin başlığı, içerikle örtüşmekte midir? Bundan hareketle haber metinlerinde başlık kullanımının önemini açıklayınız.
2. Okuduğunuz haber metninde 5N1K kuralının unsurlarını belirleyiniz.
3. Metinde kullanılan fotoğraflar içeriği destekler nitelikte midir? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.
4. Okuduğunuz metnin temasını ve konusunu belirleyiniz.
5. Okuduğunuz haber metninde muhabir, olayları anlatırken bilgileri olduğu gibi mi aktarmış yoksa metne kendi yorumlarını da katmış mıdır?
6. Metinde kullanılan anlatım biçimlerini ve düşünceyi geliştirme yollarını belirleyiniz.
7. Okuduğunuz metnin dili, seslenilen hedef kitlenin anlayabileceği seviyede midir? Açıklayınız.
8. Sizce metinde inandırıcılık hangi unsurlarla sağlanmıştır? Metinden örneklerle açıklayınız.
9. Münir Özkul'un Türk sinemasındaki yeriyle ilgili neler düşünüyorsunuz? Metinden hareketle düşüncelerinizi açıklayınız.
10. "Özkul 1968'de Altan Karındaş topluluğunda oynanan Sadık Şendil'in Kanlı Nigar oyunundaki rolüyle İlhan İskender Armağanı'nı kazandı. Gene bu başarısı üzerine İsmail Dümbüllü, Kel Hasan'dan devraldığı 50 yıllık simgesel kavuğu Özkul'a verdi (Özkul bu kavuğu 1989'da Ferhan Şensoy'a devretti.)." Bu parçadan yola çıkarak Münir Özkul'un Türk tiyatrosuna katkıları ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

DİL BİLGİSİ

1. **Aşağıdaki cümleleri yapısına ve yüklemin türüne göre inceleyerek boş bırakılan yerlere yazınız.**

   Türk sinemasının usta isimlerinden Münir Özkul, 93 yaşında hayatını kaybetti.

   ....

   15 Ağustos 1925 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelen Münir Özkul, tiyatrodaki ilk sahne deneyimini 1940 yılında Bakırköy Halkevi'nde yaşadı.

   ....

   1980'lerin ortalarında Ferhan Şensoy'un Ortaoyuncular topluluğuna katıldı, aralarında "İstanbul'u Satıyorum"un da yer aldığı dört oyunda rol aldıktan sonra sahnelere veda etti.

   ....

   İlk dönem filmlerinden dikkat çekenleri Edi ile Büdü, Balıkçı Güzeli ve Kalbimin Şarkısı'dır.

   ....

2. **Okuduğunuz metinde tırnak işareti ve yay ayracın kullanım amaçlarını açıklayınız.**

ARAŞTIRINIZ

Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*, Orhan Kemal'in *Vukuat Var* adlı eserleri; birer haber yazısından yola çıkılarak yazılmıştır. Siz de Türk veya dünya edebiyatında bu şekilde oluşturulmuş edebî eser örneklerini araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı sınıfta sözlü olarak paylaşınız.

2. METİN

Hazırlık

1. Bir olayın, durumun, konunun haber yazısı olabilmesi sizce neye bağlıdır?
2. Sizce insanlarda çevre bilinci oluşturmak için neler yapılabilir?

ALZHEİMER'A ERKEN TEŞHİS KOYAN YAPAY ZEKÂ

Alzheimer hastalığına yakalanma ihtimali yüksek olan kişilerin beyinlerindeki değişimleri hastalığa teşhis konmadan on yıl önce tespit edebilen yapay zekâya dayalı bir teknik geliştirildi. Teknik, beyinden alınan MRI tarama görüntülerini kullanarak beyin farklı bölgelerinin ne şekilde bağlantılandığının belirlenmesini sağlıyor.

Alzheimer yaşlılarda demansın en yaygın nedeni olan, hafıza ve bilişsel işlevlerde kayıpla sonuçlanan nörodejeneratif bir hastalık. Hastalığın erken teşhisi için etkin bir yöntem geliştirilmesi önemli. Çünkü her ne kadar hastalığın henüz tedavisi yoksa da geliştirilmekte olan ilaçlar ne kadar erken uygulanırsa muhtemelen o kadar etkili olacak.

Erken teşhis ayrıca hastalığın ilerleyişini yavaşlatmak için bireylerin yaşam tarzlarında değişiklikler yapmasına da imkân verebilir. Alzheimer'ın erken teşhisine yönelik olarak İtalya'daki Bari Üniversitesi'nden Nicola Amoroso ve Marianna La Rocca, Alzheimer'ın beyinde neden olduğu yapısal değişiklikleri ayırt etmeye yarayan bir yapay zekâ algoritması geliştirdi.

Araştırmacılar ilk olarak 38'i Alzheimer hastalarına, 29'u sağlıklı bireylere ait 67 MRI tarama görüntüsü kullanarak algoritmayı eğitti. Amaç algoritmaya hastalıklı ve sağlıklı beyinleri birbirinden ayırt etmeyi öğretmekti.

Araştırmacılar beyin tarama görüntülerini küçük parçalara böldü. Farklı denemelerde böldükleri parçaların büyüklüğünü değiştirerek en iyi sonucu veren parça büyüklüğünü belirlediler. Sonra da 148 kişilik başka bir gruptaki kişilerin beyin tarama görüntülerini kullanarak algoritmayı test ettiler. Bu grupta 52 kişi sağlıklı ve 48 kişi Alzheimer hastası idi. 48 kişideyse hafif bilişsel bozukluk (HBB) vardı, ancak bu kişilerin de 2,5 ila 9 yıl sonra Alzheimer'a yakalandığı biliniyordu. Yapay zekâ algoritması sağlıklı bir beyinle Alzheimer'a yakalandığı biliniyordu. Yapay zekâ algoritması sağlıklı bir beyinle Alzheimer'lı bir beyni %86 doğrulukla ayırt edebildi.

Ancak daha da önemlisi sağlıklı bir beyinle hafif bilişsel bozukluk görülen bir beyni de %84 doğrulukla ayırt edebildi. Bu da algoritmanın beyinde Alzheimer'a neden olan değişimleri, klinik belirtilerin görülmesinden neredeyse on yıl önce tespit edebildiğini gösteriyor. Araştırmacılar ellerindeki verilerle sınırlıydı, bu yüzden algoritmanın hastalığın başlamasını daha da erken öngörüp öngöremeyeceğini test edemediler. Algoritmanın özellikle de Alzheimer'a yönelik önleyici tedaviler bulunması durumunda sağlayacağı fayda muazzam.

Bilim ve Teknik Dergisi, 2018

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

algoritma : İyi tanımlanmış kuralların ve işlemlerin adım adım uygulanmasıyla bir sorunun giderilmesi veya bir sonuca en hızlı biçimde ulaşılması işlemi.

alzheimer : Genellikle ileri yaşlardan sonra bellek kaybı ve kişilik değişikliği olarak ortaya çıkan, nedeni bilinmeyen hastalık.

teşhis : Belirleme. Kim ve ne olduğunu anlama, tanıma, seçme.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin bir dergi yazısıdır. Bu metin Alzheimer hastalığının teşhisi hakkında bilgiler içermektedir.

Dergiler; siyaset, edebiyat, teknik, ekonomi vb. konuları inceleyen ve belli aralıklarla çıkan süreli yayınlardır. Dergilerde araştırma, inceleme, deneme, gezi yazısı gibi birçok türde metne yer verilirken haber yazıları da dergi sayfalarında yer alır. Dergilerde yer alan haberler, o derginin alanı ile ilgili olur. Örneğin okuduğunuz haber metninin alındığı dergi, bilim ve teknolojiyle ilgili okurlara seslenmektedir ve sayfalarında yer verdiği haberlerin içerikleri de buna yöneliktir.

Dergilerde yer alan haberler gazete haberlerine göre daha uzun olabilir. Bu haberlerde ayrıntılara daha fazla yer verilir. Dergi haberlerinde habere konu olan alanla ilgili terimlere yer verilir. Okuduğunuz metinde yer alan "demans, nörodejeneratif, yapay zekâ algoritması" terimleri buna örnektir.

Dergi haberlerinde gazete haberlerinde olduğu gibi haberle ilgili fotoğraflara, resimlere, belgelere, tablolara yer verilir.

■ METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. • Alzheimer hastalığına yakalanma ihtimali yüksek olan kişilerin beyinlerindeki değişimleri hastalığa teşhis konmadan on yıl önce tespit edebilen yapay zekâya dayalı bir teknik geliştirildi.
• Erken teşhis ayrıca hastalığın ilerleyişini yavaşlatmak için bireylerin yaşam tarzlarında değişiklikler yapmasına da imkân verebilir.

Okuduğunuz haber metninden alınan yukarıdaki cümlelerde altı çizili kelime gruplarının anlamlarını cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.

2. Okuduğunuz metne göre Alzheimer'ın erken teşhisi ile ilgili çalışmalar tamamlanmış mıdır?

3. Okuduğunuz metinden yola çıkarak yapay zekâya dayalı gelişmelerin insanların yaşamında ne gibi değişikliklere yol açabileceğiyle ilgili düşüncelerinizi belirtiniz.

4. Metinde anlatılanlardan hareketle metnin konusunu belirleyiniz.
5. Okuduğunuz haber metninde ilginizi çeken unsurlar nelerdir?
6. Metne konu edilen olayın hedef kitlesini belirtiniz.
7. Metinde yazar ve anlatıcı aynı kişi midir? Metinden örneklerle açıklayınız.
8. Okuduğunuz metinde gözlem ve izlenimler, metnin dil anlatım özelliklerini nasıl etkilemiştir?
9. Metinde 5N1K kuralının bütün unsurları var mıdır? Belirleyiniz.
10. Metinde kullanılan anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarını belirleyerek aşağıdaki şemalara yazınız.

Anlatım Biçimleri

Düşünceyi Geliştirme Yolları

11. Okuduğunuz haber metninde bilgi ve yoruma açık cümle örneklerini bulunuz.

DİL BİLGİSİ

1. **Aşağıdaki cümleler okuduğunuz metinden alınmıştır. Bu cümleleri yapılarına, anlamlarına, yüklemlerinin yerine ve türüne göre inceleyerek aşağıdaki boşluklara yazınız.**

■ Araştırmacılar beyin tarama görüntülerini küçük parçalara böldü.

Yapılarına göre : ....   Yüklemine göre : ....
Anlamına göre : ....   Türüne göre : ....

■ Erken teşhis ayrıca hastalığın ilerleyişini yavaşlatmak için bireylerin yaşam tarzlarında değişiklikler yapmasına da imkân verebilir.

Yapılarına göre : ....   Yüklemine göre : ....
Anlamına göre : ....   Türüne göre : ....

■ Araştırmacılar ellerindeki verilerle sınırlıydı, bu yüzden algoritmanın hastalığın başlamasını daha da erken öngörüp öngöremeyeceğini test edemediler.

Yapılarına göre : ....   Yüklemine göre : ....
Anlamına göre : ....   Türüne göre : ....

■ Amaç algoritmaya hastalıklı ve sağlıklı beyinleri birbirinden ayırt etmeyi öğretmekti.

Yapılarına göre : ....   Yüklemine göre : ....
Anlamına göre : ....   Türüne göre : ....

2. **Okuduğunuz metinde geçen kesme işaretinin parçadaki kullanım amaçlarını açıklayınız.**

SIRA SİZDE

Aşağıda teknolojinin hayatı nasıl etkilediği ile ilgili bir haber yazısı okuyacaksınız. Bu haber yazısını dil ve anlatım ile tema yönünden *Alzheimer'a Erken Teşhis Koyan Yapay Zekâ* metniyle karşılaştırınız.

Teknoloji bizi, sosyal hayattan koparıp hayal kurmayı ve sosyalliği kontrol altında tutan sağ beyni pasifleştiriyor

Teknoloji hayatımızın her yerinde ve her anında... Bitmek tükenmek bilmeyen mesajlaşma, mobil uygulama ve oyunların keyfini çıkartırken, bir yandan da farkında olmadan sağlığımıza zarar veriyoruz. Nörolog Doç. Dr. Serdar Dağ, teknolojinin beyin sağlığımıza verdiği zararları böyle anlattı...

Uzun süre teknolojik alet kullanmak; beynin elektriksel aktivitesini ve işleyişini bozar. Bu aletlerin çevreye yaydığı ışınlar, beyin hücrelerine zarar verir. Beyin hücresinde oluşan bu hasar sonucunda birçok hastalık ortaya çıkabilir. Örneğin epilepsi, yani sara hastalığı; beynin elektriksel aktivitesinin bozulması yüzünden oluşur.

TELEFONA DİKKAT

Günümüz teknolojisinde telefonun içinde Facebook, Twitter, Google arama motoru gibi birçok bilgisayar teknolojisi mevcut. Bu yüzden de telefon durmadan çevreye zararlı enerji yayıyor. Konuşurken kulak hizasında tuttuğumuz telefondan yayılan enerjinin, beyin hücrelerine ve işleyişine zarar verdiği kanıtlandı. Telefonla ne kadar kısa süreli konuşursak, zararlı ışınlara o kadar az maruz kalırız. Ayrıca sosyal medya takibi için telefonu uzun sürelerde kullanmamak gerekir.

Beyinde ve sinir sisteminde oluşan kalıcı hasarların düzelmesi mümkün değil. Beynin elektriksel aktivitesi bozulmamışsa veya hücrelerde tam hasar oluşmamışsa tedavi mümkündür. Teknolojik aletlerin yaydığı enerji ve ışınlar; demans, parkinson, beyin tümörü gibi hastalıkları tetikleyebilir.

(...)

UNUTKANLIK YAPAR

Özellikle çocuklar ve gençler; her sorunun cevabını bilgisayarda arıyor. Bu da beyni gelişmekte olan çocukların düşünce gücünü ve öğrenme kapasitesini azaltıyor. Beyin çalışmazsa, bir süre sonra düşünce fonksiyonu yavaşlar ve unutkanlık başlar. Uzmanlar; bunamayı önlemek için bulmaca çözmeyi, kitap okumayı ve beyin egzersizleri yapmayı önerir. Ancak günümüzde bulmacanın bile cevabı bilgisayarda aranıyor.

3. METİN

Hazırlık

1. Sizce haber yazılarının okuru etkilemesi, o haber yazısının hangi özelliklerine bağlıdır?
2. Genel Ağ'da yayımlanan haberlerin inandırıcılığı konusunda ne düşünüyorsunuz?

TÜRKİYE İÇİN GURUR GECESİ! AZİZ SANCAR NOBEL ÖDÜLÜNÜ ALDI

İsveç'in başkenti Stockholm'de düzenlenen Nobel Ödül Töreni'nde Aziz Sancar, ödülünü İsveç Kralı 16'ncı Gustaf'ın elinden aldı.

İsveç'in başkenti Stockholm'de Türk bilim insanı Aziz Sancar'ın Nobel Kimya Ödülü'nü alacağı tören TSİ 17.30'da başladı. Tarihi törende Sancar, ödülünü İsveç Kralı 16'ncı Gustaf'ın elinden aldı.

Sancar ödülünü almaya, İsveç Akademisi Daimi Sekreteri Prof. Dr. Claes Gustafsson tarafından, "Sayın Sancar, İsveç Akademisi adına sizi kutluyorum ve Majesteleri Kralın elinden Nobel Kimya Ödülü'nü almanızı rica ediyorum" sözleriyle çağrıldı.

(...)

AZİZ SANCAR'DAN ÖDÜL SONRASI AÇIKLAMA

Nobel Kimya Ödülü kazanan Türk bilim adamı Aziz Sancar, ödülünün Türkiye için hayırlı olmasını dileyerek, "Memleketim adına sevindim, Mardin adına sevindim. Memleketim için hayırlı uğurlu olsun. İnşallah bundan sonra daha büyük övgüler kazanırlar. Türkiye'de bilime çok büyük katkıda bulunurlar" ifadelerini kullandı.

AZİZ SANCAR KİMDİR?

Halen ABD'nin Kuzey Karolayna Üniversitesi Tıp Okulu Biyokimya ve Biyofizik bölümünde öğretim üyeliği yapan Aziz Sancar, Mardin'in Savur ilçesinde 1946 yılında dünyaya geldi.

İlk ve ortaöğrenimini Savur ve Mardin'de tamamladı. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Savur'da iki yıl doktor olarak çalıştı.

KANSERLE MÜCADELEDE DNA ONARIMI

ABD'ye giderek Dallas Teksas Üniversitesi'nde doktorasını yaptı. Moleküler Biyoloji dalında, DNA onarımı üzerindeki doktorasını 1977 yılında tamamladı. Yale Üniversitesi'ndeki doçentlik tezini yine DNA onarımı üzerine yaptı. 1982 yılında UNC Chapel Hill'de Biyokimya ve Biyofizik alanlarında çalıştı. Burada da DNA onarımı, hücre dizilimi, kanser tedavisi ve "biyolojik saat" üzerinde çalıştı.

Nobel Kimya Ödülü'nü 3 bilim insanı kazandı. Bu isimlerin arasında Prof. Dr. Aziz Sancar da yer aldı. Nobel Kimya Ödülü'nü kazanan diğer isimler İsveçli Tomas Lindahl ve ABD'li Paul L. Modrich oldu. Sancar, Orhan Pamuk'tan sonra Nobel alan ikinci Türk oldu.

MAKALELERİNDEN BİNLERCE ALINTI YAPILDI

300'e yakın makale ve 33 kitap yayınladı. Makalelerinden binlerce bilimsel yayında alıntı yapıldı. Amerikan Ulusal Bilimler Akademisi ve Türk Bilimler Akademisi üyesi.

Kuzey Karolayna Üniversitesi Tıp Okulu Biyokimya ve Biyofizik bölümünün öğretim görevlilerinden Gwen Boles Sancar ile evli. Eşiyle birlikte Carolina Türk Evi'ni kurdu.

(...)

"KIZ ÇOCUKLARININ EĞİTİMİNE BÜYÜK ÖNEM VERİN"

Öte yandan Türkiye'nin Stockholm Büyükelçisi Kaya Türkmen'in dün onuruna verdiği resepsiyonda konuşan Sancar, "Kız çocuklarının eğitimine büyük önem verin. Çağdaşlaşmanın en büyük kıstası budur" demişti.

Prof. Sancar, önümüzdeki salı günü Ankara'nın daveti üzerine Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'la da görüşecek.

Genel Ağ Haberi'nden

AA | Türkiye | dünya | ekonomi | spor | kültür sanat | analiz haber | infografik | fotoğraf

Nobel Kimya Ödülü kazanan Aziz Sancar ödülünü aldı

Nobel Kimya ödülünü kazanan Türk bilim adamı Aziz Sancar, İsveç'in başkenti Stockholm'de düzenlenen törende ödülünü İsveç Kralı 16. Carl Gustav'ın elinden aldı.

anasayfa > bilim teknoloji 10.12.2015 Ankara

ANKARA

Aziz Sancar, İsveç'in başkenti Stockholm'de düzenlenen törende ödülünü, İsveç Kralı 16. Carl Gustaf'ın elinden aldı.

Sancar ödülünü almaya, İsveç Akademisi Daimi Sekreteri Prof. Dr. Claes Gustafsson tarafından, "Sayın Sancar, İsveç Akademisi adına sizi kutluyorum ve Majesteleri Kralın elinden Nobel Edebiyat Ödülü'nü almanızı rica ediyorum" sözleriyle çağrıldı.

Nobel Diploması ve altın madalya alan Sancar, 850 bin avro tutarında para ödülüne de hak kazandı.

Sancar, AA muhabirine yaptığı açıklamada, "Memleketim adına sevindim, Mardin adına sevindim. Memleketim için hayırlı uğurlu olsun. İnşallah bundan sonra daha büyük övgüler kazanırlar. Türkiye'de bilime çok büyük katkıda bulunurlar" ifadelerini kullandı.

Sancar, Tomas Lindahl ve Paul Modrich ile Nobel Kimya Ödülü'nü kazanmıştı.

Prof. Dr. Aziz Sancar, hücrelerin hasar gören DNA'ları nasıl onardığını ve genetik bilgisini koruduğunu haritalandıran araştırmaları sayesinde, 2015 Nobel Kimya Ödülü'nü kazanmıştı.

https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/nobel-kimya-odulu-kazanan-aziz-sancar-odulunu-aldi/489083 (05.03.2018)

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

biyolojik saat : Canlılarda her türlü olayın oluşmasına ayrılan süre.

kıstas : Ölçüt.

resepsiyon : Kabul töreni.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bilgisayar ortamında iletişim sağlayan Genel Ağ, dünyada ilk defa 1960'lı yıllarda özel laboratuvarlarda kullanılmıştır. Bir noktada toplanan bilgilere aynı anda farklı birimlerin kolayca ulaşmasını sağlamak amacıyla oluşturulan Genel Ağ, Türkiye'de 1990'lı yılların başlarında kullanılmaya başlanmıştır.

Genel Ağ'ın kullanımı insan yaşamında her geçen gün daha fazla yer alırken haberlere ulaşmakta da Genel Ağ en önemli kaynaklardan biri hâline gelmiştir. Zaman içinde dergi ve gazetelerin içeriklerini Genel Ağ'a aktarmaları kaçınılmaz olmuştur. Genel Ağ'da yer alan gazeteler; habere en hızlı ve ekonomik olarak ulaşmaları için okura olduğu kadar basın çalışanlarına (hem muhabir hem köşe yazarı hem yorumcu) da olanak sunmaktadır. Genel Ağ'da site açma, gazetelerin yanında televizyon ve radyolar için de gerekli hâle gelmiştir. Program içeriklerinin tanıtımından günün gelişen önemli olaylarını seyircilerine aktarmaya kadar her çalışma Genel Ağ'ın üzerinden yapılabilmektedir.

Bilgisayar ortamında iletişimi sağlayan Genel Ağ'ın haber yayımlarıyla özellikleri ve sınırları henüz tam anlamıyla belirlenemeyen bir habercilik türü ortaya çıkmıştır. Genel Ağ; radyo, televizyon, dergi ve gazetecilik gibi yazılı ve görsel basının kullandığı bütün habercilik tekniklerini birleştiren bir haber sunumuna yönelmiştir. Kaynağını yazılı ve görsel basından almış olsa da yeni bir biçim uygulaması kaçınılmaz olmuştur.

Genel Ağ haberciliği, televizyon ve gazetenin tüm yayın ve iletim sistemlerini bütünleştirmiştir. Bunun yanı sıra hareketli görüntüleri, yazıları ve sesleri aynı ortam üzerinden ve aynı anda kullanıcılarına sunma imkânına sahiptir. Genel Ağ haberciliğinde geleneksel araçlarda görülen hız, yer ve güncellik konusundaki kısıtlayıcılık kalkmıştır. Haberler, her bilgi akışında hızla değişerek güncellenmektedir. Ayrıca sütun sınırından kaynaklanan yer sorunu ortadan kalkmaktadır.

Genel Ağ haberciliğinde bilginin anında aktarılmasının yanı sıra okurun da içerik ve biçime istediği anda düzeltme ve katkılarıyla müdahale edebilmesi Genel Ağ haberciliğinin temel avantajı olmuştur. Okur açısından düşünüldüğünde zaman ve mekânın önemini yitirmesi, kişinin uygun olduğu her zaman habere ulaşması önemli bir hizmet olmuştur. Ayrıca okurun istediği yazara e-posta adresinden ulaşıp iletişim kurabilmesi, Genel Ağ'da yayımlanan her haberin dünyanın neresinde olursa olsun bir tuşa basarak gönderilebilmesi de hem okur ile haber ya da yorum arasındaki engelleri hem de basılı gazetelerdeki dağıtımın maliyet ve emek boyutunu ortadan kaldırmaktadır.

Şiddet içerikli haberlerin reyting aracı olarak kullanılmaması, kullanılan dilin belli kurallarının olduğunun unutulmaması, okurun dikkatini çekmek için asparagas haberlere yönelinmemesi zamanla kaliteyi artırıp haberi sunma amacına hizmet edecektir.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. "Prof. Sancar DNA konusundaki <u>çığır açan</u> çalışmalarıyla Nobel'e layık görüldü." cümlesinde altı çizili kelime grubunun anlamını cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.

2. Metinde Aziz Sancar'ın biyografisiyle ilgili hangi bilgilere ulaşabilirsiniz?

3. Okuduğunuz metnin konusunu belirleyiniz.
4. Aziz Sancar, hangi çalışması ile Nobel Ödülü'ne layık görülmüştür? Metinden hareketle açıklayınız.
5. Metinde 5N1K kuralına uyulmuş mudur? Metinden hareketle açıklayınız.
6. Metinde kullanılan anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarını belirleyerek aşağıdaki şemalara yazınız.

Anlatım Biçimleri

Düşünceyi Geliştirme Yolları

7. Metindeki yardımcı düşüncelerden hareketle ana düşünceyi belirleyiniz.
8. Aziz Sancar'ın, "kız çocuklarının eğitimi" ile ilgili düşüncelerini metinden hareketle söyleyiniz.
9. Metindeki görseller, metnin içeriği ile uyumlu mudur? Siz olsanız ne tür görseller kullanırdınız?
10. Metinde imla ve noktalama kurallarına uyulup uyulmadığını tespit ediniz.
11. Metinde verilen bilgilerin tutarlılığı ve inandırıcılığı ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz metinden basit ve birleşik cümle örnekleri bulup altını çiziniz.**
2. **Aşağıdaki parça okuduğunuz metinden alınmıştır. Bu parçada noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını açıklayınız.**

ABD'ye giderek Dallas Teksas Üniversitesi'nde doktorasını yaptı. Moleküler Biyoloji dalında, DNA onarımı üzerindeki doktorasını 1977 yılında tamamladı. Yale Üniversitesi'ndeki doçentlik tezini yine DNA onarımı üzerine yaptı. 1982 yılında UNC Chapel Hill'de Biyokimya ve Biyofizik alanlarında çalıştı. Burada da DNA onarımı, hücre dizilimi, kanser tedavisi ve "biyolojik saat" üzerinde çalıştı.

OKUYUNUZ

Aşağıda Varlık dergisinin 2018 Ocak ayında yayımlanan haber metninden bir parça yer almaktadır. Bu yazının tamamını okuyarak bir dergi yazısının Genel Ağ haber yazılarıyla arasındaki farkları tespit edip sınıfta paylaşınız.

Edebiyat şiir üzerinde konu açıldığında herkesin kendince bir şeyler söyleme ihtiyacı hissettiği coğrafyamızda birtakım yargılara varmak için edebiyat-şiir tarihinin iyi incelenmesi gerektiğini bilen biri olarak karşımıza çıkan Doğan Hızlan, Temmuz 2017'de YKY'den yayımlanan Şiirin Coğrafyası adlı deneme kitabında tek tek şairleri yazıya aktararak tatlı bir serüvene çıkarıyor okurunu.

Türk şiiri üzerine söz almak isteyenlerin yolu bir biçimde Doğan Hızlan ile kesişmiştir ve kesişecektir de mutlaka. Ki Doğan Hızlan küçük grupların edebiyat alanındaki egemenliğine her zaman karşı durmuş ve edebî ölçüyü, değeri öne çıkarmıştır. Ancak böyle bir bakış açısı büyük edebiyatı ve büyük şiiri arayabilir Hızlan'a göre.

YAZMA

a) Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Dünyanın herhangi bir yerinde ya da yaşanılan toplumda meydana gelen çeşitli olay veya durumlarla ilgili bilgi ve duyurulara haber; bunların halka duyurulması için oluşturulan yazılara haber metni denir. Haber metni yazabilmek için önce bir haber belirlenir. Haberciliğin en önemli özelliği olan 5N1K unsurları hazırlanan yazı için tespit edilerek metnin içine belirlenen sıralamayla yerleştirilir. Bu sıralamayı düzenleme ve ayrıntıları verme, piramit ya da ters piramit şeklinde yapılır. Haber metni hazırlanırken; başlığın manşet olacak çekicilikte belirlenmesi, okuyucuyu yormayacak, bilgi tekrarına düşmeyen bir anlatımın yapılması önemlidir. Haberin, ulaştırılmak istendiği kitlenin seviyesine uygun bir dil ve yanlış anlamaya meydan vermeyecek bir üslupla yazılmasına özen gösterilir.

b) Uygulama

Yaşadığınız veya kurguladığınız bir olayı aşağıdaki yönergeler doğrultusunda haber metni hâline getiriniz.

Hazırlayacağınız haberle ilgili sadece kesin olan bilgileri kullanınız.

Haber metnini hazırlarken kişisel duygu ve düşüncelerinizi yansıtmamaya çalışınız.

Şiddet içerikli haberleri sırf dikkat çekmek ya da daha çok okunmak için tercih etmeyiniz.

Kamu yararına olduğundan emin olmadıktan sonra özel hayatın gizliliğini koruma ilkesine aykırı davranmayınız.

Haberi uygun görsellerle zenginleştiriniz.

Haberi metin hâline getirirken Türkçenin doğru kullanımına, imla ve noktalama kurallarına özen gösteriniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

a) Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Haber metinlerinin oluşturulmasında haber ajansları ve muhabirlerin yaptıkları araştırmaların önemli bir yeri vardır. Bu metinlerin sunumlarında da dikkat ve özen gerekmektedir. Radyo ve televizyonlarda haberleri sunan kişiler, haber spikerleridir. Birçok kişinin çalışmasıyla sunuma hazır hâle getirilen haberleri dinleyici ve seyircilere gerektiği gibi aktarma işini yapmakla görevli olan haber spikerlerinin taşıması gereken bazı özellikler söz konusudur:

Spiker; öncelikle dilini doğru kullanan, kelimeleri düzgün telaffuz eden kişidir. Spikerlikte temel kural, duyulabilir olmaktır. Devamlı değişen alçalıp yükselen ses tonu ile değil, kulağa hoş gelen bir tonda konuşur. Radyoda haber sunarken radyodan uzaktakilerin bile ne söylediğini anlaması, televizyonda konuşurken ses kapalı olduğu hâlde dudaklarının ne söylediğinin seyirci tarafından anlaşılması gereklidir.

Spiker çok donanımlı olmalı, kelime dağarcığını geniş tutmalı bunun için de çok okumalıdır. Her konuya ilgi duymak zorunda değildir ama pek çok konuda bilgi sahibi olmalıdır. Spiker için mikrofonik bir ses tonu çok önemlidir. Spiker, dinleyiciye her zaman saygılı davranmalıdır. Yapaylık ve yapmacık tavır dinleyiciye itici geleceğinden ses tonu ve kelimelerin gücünden yararlanarak içtenliği sağlamalıdır.

Ekranda haber sunan bir spikerin unutmaması gereken en önemli şey, hiç tanımadığı kimselerin evine konuk olduğu, bu nedenle ağırbaşlı ve içten bir eda ile güven veren bir anlatımı yakalaması gerektiğidir.

b) Uygulama

Yazma bölümünde hazırladığınız veya herhangi bir güvenilir kaynaktan seçtiğiniz haber metnini haberin içeriğini yansıtacak şekilde sununuz. Sunumunuzu yaparken haber spikerinin özellikleri ile ilgili yukarıda verilen bilgileri göz önünde bulundurunuz.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru kelimeyi/kelimeleri yazınız.

1. Bir olay ve bir olgu üzerine edinilen bilgiye.............................., bu bilgilerin gazete, dergi gibi yayın organları ya da televizyon, radyo gibi iletişim araçlarıyla topluma duyurulması için hazırlanan yazılı metinlere ise .... denir. Haber metnini yazan kişi anlatılanlar karşısında .... olmalı, konu......................... olmalıdır. Haber metinlerinin ...., ..., ... gibi özellikte olmasına önem verilir. Bu metinler .... bir dille yazılır.

B) Aşağıda numaralar ile verilen terimleri harf ile verilen tanımlarla eşleştirerek harfleri numaraların yanındaki yay ayraçların içine yazınız.

2.

Terim	Tanım
( ) **1.** Tekzip	**a)** Baskı sayısı
( ) **2.** Spot	**b)** Gazetelerin ilk sayfalarında iri puntolarla konulan başlık.
( ) **3.** Tiraj	**c)** Yalanlama
( ) **4.** Manşet	**ç)** Haber metninden daha büyük harfli puntolarla dizilen, başlıktan sonra yer alan haber ayrıntısı.
( ) **5.** Sansasyonel	**d)** Çarpıcı

C) Aşağıdaki açık uçlu soruların cevabını ilgili alana yazınız.

3. Günümüzde habercilik de önemli bir iş koludur. Gazete, radyo ve televizyon, çevremizdeki ve dünyadaki olayları anında duyurur. Yalnız her şey haber değildir. Herkesi ilgilendirmeyen, ilginç olmayan bir olay haber değildir. Bugün habercilik kitleleri yönlendirmede kullanılmaktadır. Bunun için haberler sağlam kaynaklardan alınmalı ve doğru olmalıdır. Aksi hâlde haberi veren kişi ve kuruluş inandırıcılığını yitirir. Habercilikte insanların mahremiyetine ve hürriyetine zarar vermek, şiddet içerikli haberleri reyting aracı olarak kullanmak doğru değildir.

Bu parçadan hareketle haber yazıları ile ilgili çıkarımlarınızı yazınız.

....
....
....
....

Aşağıdaki kutucuklarda "HABER METNİ" **ünitesi ile ilgili 4-9. soruların cevapları bulunmaktadır. Buna göre kutucuklarda yer alan harfleri boş bırakılan yerlere yazarak soruları cevaplayınız. (Soruların birden fazla cevabı olabileceğini göz önünde bulundurunuz.)**

A Ters Piramit	B Objektiflik	C Asparagas	Ç Güncel
D Sütun	E İlgi Çekicilik	F Muhabir	G İktibas
Ğ Gerçekçilik	H Sürmanşet	I Spiker	İ Piramit

4. **Yukarıdaki harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri temel habercilik terimlerindendir?**

   (......................................)

5. **Yukarıdaki harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri haber metinlerinin özelliklerindendir?**

   (......................................)

6. **Yukarıdaki harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri haber yazma tekniklerindendir?**

   (......................................)

7. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri** "yalan haber" **anlamına gelen terimlerdendir?**

   (......................................)

8. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri** "bir ajansa bağlı kalarak haber toplayan" **kişilere verilen isimlerdendir?**

   (......................................)

9. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri** "radyo ve televizyonlarda haber sunan" **kişilere verilen isimlerdendir?**

   (......................................)

10-12. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

CENGİZ AYTMATOV 90 YAŞINDA SAMSUN'DA

Türk dünyasının en önemli yazarlarından biri olan Cengiz Aytmatov Samsun'da düzenlenen «Cengiz Aytmatov 90 yaşında Samsun'da» adlı çalıştayda anıldı. "Cengiz Aytmatov 90 Yaşında Samsun'da Çalıştayı" Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet Aydın ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Şeyma Büyükkavas Kuran'ın koordinatörlüğünde Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi ile Ondokuz Mayıs Üniversitesinin akademik iş birliği ve Samsun Büyükşehir Belediyesinin maddi desteğiyle gerçekleştirildi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Atatürk Kongre Kültür Merkezinde yapılan çalıştay iki gün sürdü. 14 Aralık 2017 tarihinde başlayan çalıştayın açılış konuşmasını Prof. Dr. Mehmet Aydın yaptı. Açılış konuşmasının ardından Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Layli Ükübaeva Cengiz Aytmatov'un Türk dünyası için önemini anlatan bir konuşma yaptı.

Çalıştay'ın onur konuğu Cengiz Aytmatov'un kardeşi Roza Aytmatova, ağabeyi Cengiz Aytmatov'un hatıralarından ve Şeker Ayılı'nın şekerli hikâyesinden söz etti. Ayrıca Roza Aytmatova, Cengiz Aytmatov'un Kırgızistan'la Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine önem verdiğini söyledi. Aytmatov'un gelecekte Türk dünyasının birleşebileceği umudu taşıdığını da anlatan Roza Aytmatova, Samsun'da böyle bir toplantı düzenlenmesinden duyduğu memnuniyeti de dile getirdi. Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı Necmi Çamaş, yaptığı konuşmada Büyükşehir Belediyesinin kültürel çalışmaların yapıldığı tüm alanlara destek vermeye çalıştığını ve bunun sorumluluklarını taşıdığını beyan etti. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sait Bilgiç, Aytmatov'un dünyanın en çok okunan yazarlarından biri olduğunu belirterek OMÜ'de böyle bir yazarı anmaktan mutluluk duyduklarını ifade etti. Telekonferans yoluyla çalıştaya katılan Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sebahattin Balcı, "Cengiz Aytmatov, eserleri 170'den fazla dile çevrilmiş ve yazdıklarıyla okuyan herkesin gönlünde taht kurup gönülleri titretmiş olan çok bir büyük yazarımızdır. O, aynı zamanda çok önemli bir diplomattır. Esas itibarıyla Sovyetler Birliği'nin de 1960'lı yıllarda çıkartabildiği en büyük şahsiyettir. Biz Cengiz Aytmatov'u her defasında bir kere daha saygıyla anarken onu yeniden anlamak ve onun eserlerinde kurmuş olduğu dünyayı yeniden yaşamak için çalışıyoruz" dedi.

Türk Dili Dergisi, Ocak 2018

10. **Metinde geçen** "iş birliği, beyan etti" **kelime gruplarının anlamlarını metnin bağlamından hareketle belirleyip aşağıdaki boşluklara yazınız.**

....

....

11. **Metindeki** "Cengiz Aytmatov, eserleri 170'den fazla dile çevrilmiş ve yazdıklarıyla okuyan herkesin gönlünde taht kurup gönülleri titretmiş olan çok büyük bir yazarımızdır." **cümlesinde geçen deyimleri bularak bu deyimin anlamını cümlenin bağlamından hareketle açıklayıp aşağıdaki boşluğa yazınız.**

....

....

12. **Okuduğunuz metne haber metinlerinin özelliklerinden hangileri yansımıştır? Çıkarımlarınızı aşağıdaki boşluklara yazınız.**

....

....

Ç) **Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.**

14. Genel Ağ gazeteciliği çok ucuz bir maliyet gerektirmesi, rahatlıkla kullanılabilen bir sistem oluşu, bilgisayar ve katılımcı gazeteciliğe olanak sağlaması nedeniyle hızla gelişmektedir. Genel Ağ haberciliğinin yaygınlaşması basılı gazete ve dergilerin tiraj kaybı yaşamalarına neden olsa bile basılı gazetelerin şu an itibarıyla Genel Ağ gazetelerine göre pek çok avantajı vardır. Gazetenin somut bir madde olarak tüketicinin elinde bulunması, gazeteye dokunmak, sayfalarını çevirmek, gazetenin kendisine özgü kokusunu hissetmek bilgisayarın soğuk ekranı karşısında basılı gazeteye bir avantaj sağlar ve okuyucuya ayrı bir zevk verir. Ayrıca basılı gazetelerde haberlerin tamamen uzman bir kadro tarafından oluşturulması da doğru ve tarafsız haber okumak isteyen okurlar açısından çok önemlidir.

Aşağıdaki yargılardan hangisi bu parçadaki düşünceleri destekler niteliktedir?

A) Genel Ağ haberciliği basılı gazete ve dergilerin daha çok satılmasını sağlamıştır.
B) Basılı gazete ve dergilerdeki haberler ile Genel Ağ haberleri arasında hiç fark yoktur.
C) Genel Ağ haberciliği her yönden basılı gazete ve dergilerden öndedir.
D) Basılı gazete ve dergilerin güvenilirliği Genel Ağ haberciliğinden fazladır.
E) Genel Ağ haberciliğinin maliyeti daha ucuz olduğu için daha sağlam bilgiler içerir.

15. Haber metni kendi içinde bir bütünlük taşımalıdır. Haberde ne, kim, nerede, ne zaman, nasıl ve niçin sorularının cevabı bulunmalıdır. Haberlerin .... nitelik taşımasına önem verilmelidir.

Bu parçada boş bırakılan yere düşüncenin akışına göre aşağıdakilerden hangisi <u>getirilemez</u>?

A) dikkat çekici
B) çarpıcı
C) toplumu ilgilendiren
D) ilgi çekici
E) öznel

16. (I) Okumak insanı bilgi ve düşünme yönü ile geliştirir, zenginleştirir. (II) Sözlü ifadelerden elde edilen bilgi sınırlıdır, dar çerçevelidir. (III) Dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan bir insanın görgü, bilgi ve tecrübesinden kolayca faydalanabiliriz. (IV) Bu bakımdan her türlü bilgiye okumakla, konuşmakla ulaşılır. (V) O yüzden okumak, insanoğlunun sahip olabileceği değerli bir hazinedir.

Bu parçada numaralandırılmış cümlelerdeki virgüllerin kullanım amaçları ikişerli gruplandırıldığında hangisi dışta kalır?

A) I B) II C) III D) IV E) V

17. (I) Şiirlerini okumasını isterdik. (II) Zaten o da bunu bizden beklerdi. (III) Gözlüğünü dikkatle takar, cebinden çıkardığı kâğıtlardan yeni şiirlerini sanki büyük insanlardan bir topluluk karşısındaymış gibi heyecanla, ciddiyetle okurdu. (IV) Birkaç şiiri vardı ki onları söylerken biz çocuklar ağlayacak hâle gelirdik. (V) O şiirleri şimdi okuduğumda da bir heyecan kaplar içimi.

Bu parçada numaralandırılmış cümlelerle ilgili aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?

A) I. cümle yapısına göre bileşik cümledir.
B) II. ve III. cümle yapısına göre diğer cümlelerden farklıdır.
C) III. cümlede birden fazla sıfat tamlaması kullanılmıştır.
D) IV. cümle anlamına göre olumsuz bir cümledir.
E) V. cümle yükleminin türüne göre diğer cümlelerle özdeştir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları veya faaliyetleri üniteye dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

9. ÜNİTE
GEZİ YAZISI

Kitap ruhun gıdasıdır, kafanın ilacıdır.

Mevlana

BU ÜNİTEDE

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde gezi yazısı türünün Türk edebiyatı tarihi içinde gösterdiği değişimi ve gelişimini,
- Dil bilgisinde cümle çeşitleri ile imla ve noktalama konusunu,
- Yazma bölümünde gezi yazısı yazmayı,
- Sözlü iletişimde gezi yazısı ile ilgili sunum yapmayı öğreneceksiniz.

NASIL ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde gezi yazısı türü ile ilgili bilgilendirmeyi metinlerden yola çıkarak,
- Dil bilgisi konularını metinler üzerinden çalışma yaparak ve TDK'nin Yazım Kılavuzu'ndan yararlanarak,
- Yazma bölümünde gezi yazısı yazmayı üniteden edindiğiniz bilgilerden hareketle ve Genel Ağ adresini kullanarak,
- Sözlü iletişimde, yazılan gezi yazılarını sunum hazırlayarak öğreneceksiniz.

NİÇİN ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Okuma bölümünde gezi yazısının Türk edebiyatı tarihi içinde gösterdiği değişimi ve gelişimini anlayıp gezilen yerleri her yönüyle tanıyabilmek,
- Dil bilgisinde cümlelerin yapısal olarak metne katkısını, imla ve noktalamanın doğru kullanılmasının metni daha etkin hâle getirdiğini kavrayabilmek,
- Yazma bölümünde imla ve noktalama kurallarına uygun bir gezi yazısı yazabilmek,
- Sözlü iletişimde bir konuyu etkili ve doğru bir şekilde ifade edebilmek için öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Gezi yazısı

Gezgin

Betimleme

Gözlem

İzlenim

OKUMA

1. METİN

Hazırlık

1. Daha önce gezip gördüğünüz bir yerde ilginizi en çok neler çekmiştir? Neden?
2. Gezilip görülen yerler hakkında yazılan yazıları okumaktan hoşlanır mısınız? Niçin?

DER-BEYÂN-I CEVÂMİ-İ ERZURUM

Cümlesi yetmiş yedi mihrâbdır. Hepsinin kâdîmi (Ulu Câmi') dir. Tebriz Kapusunun iç yüzünde tarz-ı kadîm, toprak örtülü, bir minâreli bir câmi'dir. Ak Koyunlu padişahlarının binasıdır. Tûlen ve arzan iki yüz adımdır. Minber ve mihrâbı tarz-ı kadîmdir. İçinde ale't-tertîb dizilmiş iki yüz added çam direkler üzere yine çam kirişlerdir. Kârgîr kubbe değildir. Câmiin bir tarafında Revan zahîresi-çün mahfûz beksimetler var. (Eski Medrese Camii): Evvelki câmiin cânib-i şarkîsine muttasıl divar divaradır. Çifte minarelidir. Bâzılar Ak Koyunlu padişahlarının binasıdır, dirler. Bâzılar da Hasan-ı Tavîlin binası olduğunu rivâyet iderler. Ve'l-hâsıl kadîm bir ma'beddir. Nice kere Erzurum muhasara olunduğundan atılan toplardan bu câmiin esker yerleri münhedim olmuş, evkâfı da olmadığından harâb olup gitmişdir. Tebriz Kapusunun iç yüzünde bir bâb-ı bî-bedel ve iki minâresi ser-âmedi vardır ki bu minâreler kâsî-i Çin ü hurşîd gibi dırahşân olup pertev urduk da çeşm-i ben-î Âdem hayrelenir. Bir dahi nazar itmek mümkin olmaz. Minâreleri eflâke ser çekmiş olduğundan bir çok seyâhân üzerinde resen-bâzlık iderler. Câmi' hârabe olduğundan Sultân Murâd-ı Râbi' ta'mîr ü termîm idüp içinde balyimez toplar dökmek içün bir top i'mâl-hânesi yapdırmıştı. Hâlâ cemî'-i âlât ü busâtı mahfûzdur. Bu câmi' termîm idilse kürre-i arzda misâl bulunmaz bir eser olur. Allah ta'mîrini müyesser eyleye! (Lala Mustafa Paşa Câmi'i): Paşa Sarayı Kapusunun önünde tarîk-i âm aşırı vâki' olmuş, Süleyman Hanın vezîri Lala Mustafa Paşa'nın binâsı, İstanbul tarzlı, âlî kubbeli, cümle binâsı rasâs-ı hâs ile mestûr bir câmi'dir. Tûlen ve arzan seksen ayakdır. Mihrâbı, minberi, mü'ezzin mahfeli şâh gözlüdür.

> **Bilginiz Olsun**
>
> Evliya Çelebi'nin *Seyahatname* adlı eseri; dil, folklor, coğrafya, tarih, etnografya ve toplum bilimi bakımlarından çok önemli bir kaynaktır.

(…)

Çarşusu- Sekiz yüz kadar dükânı vardır. Dört kapulu, kârgir kubbeli, ma'mûr bir bedesteni var. Sarâchânesi, kazzâzları, kuyumcuları, terzileri, sipâh pazarı, tahte'l-kal'âsı müzeyyendir. Darphânesi Erzincan Kapusu kurbundadır.

Ehâlîsinin Reng-i Rûyu- Ehâlîsi Türk, Kürd, Türkmen, Ermenidir. Gök dolak acemler de var. Ten-

dürüst, ten-perver, orta boylu, zinde, müsin adamları ve civanları hep bahâdır ve gürbüz adamlardır. Gâyet kavviyü'l-bünye olurlar.

(…)

Libâs-ı Ehâlî- A'yanları çuha samur ve akmişe-i fâhire giyüp kâr iderler. Ulemâ ve suhelâsı yine çuha ferâce ve boğasî haftan giyerler. Edânîsi ehl-i hiref olup üzerlerine abâ ve kabâ boğasî hil'at giyüp kâr u kisb iderler.

Âb u Hevâsî- Üç ay hevâsi gayet latîfdir ki adam, hayât-ı câvidânî bulur. Suyu zülâl-i hayatdır. Ata ve nisvâna suyu gayet nâfi'dir. Cennet Pınarı denilen sudan Temmuzda içen "Ve mine'l-mâ'i küllü şey'in hay" âyetini fehm ider. Şehir, onsekinci iklîm-i, arzîde, beşinci iklîm-i tabî'îdedir. Şiddet-i şitâsından hubûbâtı altmış günde hâsıl olup der-anbâr idülür. Bir kile tohma mukâbil seksen kile verir. Bir kile darısı yüz kile getürür. Yedi dürlü buğdayı olur.

Sanâyi'. Me'kûlât. Meşrûbâtın Memdûhları- Terzisi, kuyumcusu, gâyet üstâd olurlar. (Şîrek), (Mîrek) adlı kılıçları meşhûr-ı cihandırlar. Me'kûlâtından tavuk böreği, çiriş denilen sebzenin böreği, bazarlarındaki has beyaz ve yağlı çöreği, bir kulaç has etmeği, ketesi, paçası, tennûr kebâbı, ışkını, herisesi, meşrûbâtından viyas şerbeti, âb şelesi, avâm bozası meşhûr ve ma'rûf-ı cihandırlar.

İmârât ve Mesîreler – Cirid Meydanı. Pazar Başı Değirmeni, Çimenzârı, Gümüşlü Künbed Meydanı, Umudum Köyü, Abdurrahmân Gâzî Tekyesi, Gürcü Meydanı Mesîreleri.

Evsâf-ı Tevâbi'-i Erzurum – Üç aded kale kapularından hâric şark, garb ve şimâlde üç bini mütecâviz re'âya varoşları vardır. Dört taraflarında surları yokdur. Lâkin şâhrâh üzerinde türbe kapuları var. Kalenin kıblesinde Tebriz Kapusundan tâ Erzincan Kapusuna varıncaya kadar bir kat kale esâsına mübâşeret olunarak bazı yerleri bir adam boyu rûy-ı zemîne çıkmış ise de itmâmı müyesser olamamışdır. Eğer bunlar itmâm idilecek olsa Erzurum bir kal'a-i Kahkahâ olurdu. Cenûb varoşu yedi mahalledir. Pazar Başı mahallesi de dâhilinde olup suları çokdur.

(…)

Lisân ve Ehl-i Hâl-i Erzurum – Kelimâtları şu edâdadır: "Harda idin?" = Nerede idin? demekdir. Daha bunun gibi şeyler. Lâkin ehl-i ilm ü kemâli fesâhat ve belâgat üzere söylerler. Eshâb-ı ma'rifeti hususiyle Hattat Ömer Çelebisi meşhûrdur. Erbâb-ı ma'ârifin eğlencesi meddâh-ı Hamza-i Bâ-Safâ, Kasap Kurd, Şeb-bâz, Hayâl-bâz Kandilli Oğlu. Diyarbakırlı Yahyâ şâkirdi hânende Veysî Çelebi en meşhûr ehl-i ma'rifetleridir. Ehl-i hâllerinden ve meczûbûndan (Külhânî Ahmed Dede) germâ-germ ateşli külhana girüp hâb-ı nâza varırdı. (Sıyâmî Dede) cellâd elinden bir kaç bî-günâhı halâs idüp ertesi günü cürüm sahiplerini bularak tahta kılıcıyla urup öldürürmüş. Bu zât bir kolu meflûc külâhlı bir cân olup nice kerâmeti var. (Sefer Dede) Erzurum kışında üryân gezerdi.

Erzurum gerçi şiddet-i şitâ kânıdır. Ama müşebbek bostanları vefret üzre olup kavunu, karpuzu, lahana ve badincanı, çirişi çok olur. "Vâsi'atü'l-aktâr, rahîsatü'l-es'âr" didikleri yer tam burasıdır. Arzı mahsûl-dârdır. Vilâyet-i vâsi'i ma'mûr hınta ve sâ'ir gılâlı meşhûr, nafakası hûb u mergûb, mezra'aları vâfir, berekâtı mütekâsir, ni'metleri firâvân nice bîn uyûn ve enhârı cârî ve revân bir şehr-i Rûm-î âbâdandır. Ol kadar ucuzluk ki âlü'l-'âl deve dişi gibi buğdayın beş hımârı bir guruşadır. İki at yemi bir akçeye, bir hımâr arpa iki akçeyedir. Bir kıyye olan beş dane hâs, beyaz etmek bir akçeyedir.

(…)

Kışı katı olduğundan iki ayda eker, biçer, cem' idüp döğerler. Ale'l-fevr der-anbâr iderler. Bizim senede mâh-ı Temmûzda iken bir ra'd ve berk, tipi, bora, berf ü bârân olup atlarımız boşanarak civar köylere kadar kaçdılar. Beş, on gün öyle sergerdân gezdiler. Hatta efvâh-ı nâsda şöylece darb-ı meseldür: Bir dervişe "Kandan gelürsin?" dimişler. "Berf rahmetinden gelirem" dimiş. "O ne diyârdır?" dimişler. "Soğukdan ere zalûm" olan Erzurumdur" dimiş! "Anda yaz olduğuna rast geldin mi?" dimişler. "Vallahi on bir ay yiğirmi tokuz gün göremedim" dimiş! Bir de, bir kere kedinin bir tamdan diğer tama sıçrarken mu'allakda tonup kalmış. Sekiz aydan sonra Nevrûz-ı Hârzemşâhî geldikde tonu çözülüp mavlayarak yere düşer. Meşhûr darb-ı meseldir. Ama hakîkatü'l-hâl bir adamın eli yaş iken bir demir parçasına yapışsa derhal donar. Elini demirden koparmak ihtimâli olmaz. Ancak sehl derisi yüzüldükten, âhenden el dûd-ı âh ile tahlîs olunabilür! Azak ve Kıpçak'da zemherîr geçirdim. Böyle şiddet-i şitâ görmedim. Meyveleri iki konak yerden İspir, Tortum ve Erzincan'dan gelir. Şeftalisi, kayısısı, üzümü kıyyesi bir akçeye satılur. Bir araba kavun ve karpuz on akçeye

virülür. Hâsılı me'kûlât cihetinden lâ-nâzir bir şehirdir. Lâkin odunu yokdur. Cümle dağları çıplakdır. Ama hikmet-i Hudâ, yine odunu ucuzdur. İki konak yerdeki dağlardan (geren) dirler, gemi direkleri getirirler. Kırk arşun boyunda olur. Kırk akçeye virirler. Paşanın odunu içün gümrüğe gelen cümle kervan develeri birer sefer odun getirirler, kanundur. Başkaca odun ağası vardır. Bir deve yükü odunu otuz akçeye virirler. Ama yerlilerin koyun ve sığırları çok olduğundan fukarâları sığır tezeği yakarlar. Fukarâ re'âyâsının cümle ocakları evlerinin ortasındadır. Dört çevrelerinde hayvan durup hâneleri hamam gibi olur. Tennûrelerinde herîse ve ekmekleri pişer.

Evsâf-ı Eğerli Dağı- Erzurum'un kıble cânibinde yarım sât bu'dunda bir kûh-ı bülend olup ismine (Eğerli Tağ) dirler. Çünki zirve-i a'lâsı iki çataldır ki Hınıs ve Malazgird kalesine, Bingöl yaylasına andan gidilür. Bu tağda hükemâ edviyesi ile tutya çiçeği râyihasından adamın dimâğı mu'attar olur. Yarbaşı, ışfın, südlüce, kıjı, tere, râvend, cedvar, yebrû'u'ssanem, şâh-tere ve nice bin dürlü sâ'ir edviye bu tağda mevcûddur. Nice kehhâller burada tutya cem' idüp kırk senelik alîllerin gözüne mil ile çeker, mahvolmuş çeşmleri rûşen iderler. Yüz elli hâneli sünbül ve müşk-i rûmîsi olur. Lâlesi, zerrînî, şekâyık ve tirfilî, sakarî, na'nesi meşhûr olup bûy-ı hoşu adama hayat verir.

Evliya ÇELEBİ, Seyahatname
Büyük Türk Klasikleri

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

aktar : Taraf, yan.
akmişe : Yün veya pamuk kumaş.
ale'l-fevr : Derhal, birden.
arzan : Enine.
bâb : Kapı.
bedestân : Değerli eşyaların bulunduğu çarşı.
berf ü bârân : Kar ve yağmur.
busât : Kilim, minder, keçe yaygılar.
bûy-i hoş : Hoş koku.
cânib-i şarkî : Doğu tarafı.
cemî-i âlât : Aletlerin tümü.
cenûb : Güney.
çuha : Yün kumaş.
edviye : İlaçlar.
efvâh-ı nâs : Halkın ağzı, lisanı.
ehl-i hiref : Kumaş dokuyan sanatkârlar.
ehl-i ilm : İlim adamları.
erbâb-ı ma'ârif : Bilgili kişiler.
eshâb-ı ma'rifet : Becerikli kişiler.
fâhire : Değerli.
fesâhat : Amaca uygunluk, düzgünlük.
firâvân : Çok, bol, fazla, aşırı.
germâ-germ : Kızışıp ısınmış, pek kızışmış.
gılâl : Tahıllar, mahsuller.
hâb-ı nâz : Naz uykusu.
halâs : Kurtulma, kurtuluş.
hayât-i câvidânî : Dâimî hayat.
herîse : Keşkek yemeği.
hûb : Güzel.
itmâm : Tamamlama, bitirme.
kadîm : Eski.
kaviyy : Güçlü, sağlam.
kazzâz : İpek işleyen, ipek satan.
kehhâl : Göze sürme çeken kimse.
kile : Ölçek.
kisb : Çalışıp kazanma.
kûh-ı bülend : Yüce dağ.
libâs-ı ehâlî : Halkın elbisesi.
ma'rûf : Tanınmış, bilinen.
meczûb : Allah sevgisiyle kendinden geçme.
meflûc : Kımıldamaz hale gelme.
me'kûlât : Yiyecekler.
mergûb : Rağbet edilmiş, beğenilmiş.
mestûr : Yazılmış, çizilmiş.
mu'attar : Güzel kokulu.
muhâsara : Kuşatma, etrafını çevirme.
mübâşeret : Bir işe başlama, girişme.
münhedim : Yıkılan, yıkılmış.
mütecâviz : Aşan, geçen.
mütekâsir : Çoğalan.
müyesser : Kolay olan.
nâfi : Faydalı.
pertev : Işık, parlaklık.
rasâs-ı hâs : Kalay.
râyiha : Koku.

re'âya	: Halk.	**târik**	: Terk eden, vazgeçen.
revân	: Yürüyen, giden, akan.	**termîm**	: Tamir etme, onarma.
rûşen	: Aydın, parlak, belli.	**ten-perver**	: Rahatına düşkün.
sarâchâne	: Meşinden eşya yapılan ve satılan yer.	**tennûr**	: Fırın, tandır.
sehl	: Kolay, sade.	**tirfîl**	: Bir tür bitki, yonca.
sergerdân	: Başı dönen, sersem, perişan.	**tûlen**	: Boyca, boyuna.
seyâhân	: Batma.	**vâfir**	: Bol.
şâh-tere	: Otsu bir bitki.	**vefret**	: Çokluk, bolluk.
şâh-râh	: Büyük işlek yol, ana yol.	**vâsi'i**	: Geniş
şâkird	: Talebe, çırak, stajyer.	**yebru'u'ssanem**	: Bir tür bitki.
tahlîs	: Kurtarma, kurtarılma.	**zülâl-i hayat**	: Hayatın tadı.
tahte'l-kal'âsı	: Kale altı.		

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin Evliya Çelebi'nin XVII. yy.da yazmış olduğu bir gezi yazısı örneğidir. Evliya Çelebi; divan edebiyatı nesrinin önemli eserlerinden olan *Seyahatname* adlı eserinde gittiği yerlerin tarihini, coğrafyasını, iklim ve doğasını, insanlarını, sanat yapıtlarını, gelenek ve göreneklerini araştırıp yazmıştır. Bu durum *Seyahatname*'nin önemli bir kaynak olmasını sağlamıştır. *Seyahatname*'nin bir başka önemli yönü, eserin dil ve üslubudur. Evliya Çelebi, eserini konuşur gibi yazmayı amaçlamış bu nedenle divan edebiyatının süslü, sanatlı anlatımından kaçınmıştır. Söz hüneri göstermek hevesine kapılmadan, kısa cümlelerle, sürükleyici ve akıcı bir anlatımla izlenimlerini dile getirmiştir.Yazarın düşünceye ve göze hitap eden güçlü tasvirler; sıcak bir mizahı mübalağa ve secilerle (iç kafiye) yüklü üslubu dikkat çeker. Evliya Çelebi eserinde yalnız gözlemleriyle yetinmeyip birçok bilimden yararlandığı gibi belli başlı kanunnamelere, menkıbelere de başvurmuştur. Bu eserinde gözlemlerini en ince ayrıntısıyla aktarmıştır. Evliya Çelebi gezmeye ve bu gezilerde edindiği izlenimleri yazmaya başlamasını, gördüğü bir rüyaya bağlar. Rüyasında Peygamber Efendimiz'e "Şefaat ya Resulallah" diyeceğine "Seyahat ya Resulallah" demiştir. Önce İstanbul'u daha sonra da imparatorluğun birçok yerini gezmiş ve gördüklerini yazmıştır.

Bir yazarın çeşitli sebeplerle yurt içinde ve yurt dışında gittiği yerlerdeki gözlem, tespit, deneyim ve yorumlarını canlı ve etkileyici bir dille aktardığı yazı türüne **gezi yazısı** denir. Gezilebilecek her yer, gezi türüne konu olabilir. Bu tür eserlerde en önemli husus gözlemlerdir. Diyaloglardan, rivayetlerden, hikâyelerden, efsanelerden, anılardan, atasözlerinden ve deyimlerden faydalanılması bu türün önemli özelliklerindendir. Gezi yazılarının okunurluğu anlatılanların ilgi çekiciliğine bağlıdır. Söylenenlerin gözlem ürünü olması, anlatıma düş gücünün karışmaması gerekir. Bu tür eserlerde betimleyici, öyküleyici, açıklayıcı anlatım gibi anlatım biçimlerinden; örnekleme, karşılaştırma, sayısal verilerden yararlanma gibi düşünceyi geliştirme yollarından yararlanılır. Dünya edebiyatının önemli gezi yazılarına XIII. yy.da Marco Polo'nun *Seyahatname*'si ile XIV. yy.da İbn-i Batuta'nın *Seyahatname*'si örnek verilebilir.

Türk edebiyatında ilk seyahatname, Seydi Ali Reis'in seyahatlerini anlatan *Mir'âtü'l-Memâlik* adlı eserdir. En tanınmış seyahatname örnekleri arasında Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si, Katip Çelebi'nin *Cihânnüma*'sı gelir. Daha sonra Batı ile ilişkiler gelişince elçilik göreviyle ülke dışına giden sefirler gittikleri yerlerin ilgi çekici yönlerini, sefaretname adıyla yazdıkları yapıtlarda tanıtmışlardır. Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin *Fransa Sefaretnamesi* buna örnek verilebilir.

Divan edebiyatında nesir, şiir kadar gelişmemiştir. Nesirde içerikten çok söyleyiş güzelliğine önem verilir. Bu dönemde düz yazıya **inşâ**, düz yazıyı yazana **münşî,** düz yazıların toplandığı eserlere de **münşeât** adı verilir.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Evliya Çelebi, Seyahatname'de Erzurum ile ilgili izlenimlerini anlatırken nelerden faydalanmıştır? Açıklayınız.
2. Okuduğunuz metni dil ve anlatım açısından değerlendiriniz. Metnin yazıldığı dönemin dil ve anlatım özellikleri ile yazarın üslubu arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?
3. Metinde gözlem tekniğine ne derece yer verilmiştir? Metinden örnek cümleler göstererek belirtiniz.
4. Metinde yazar ile anlatıcının aynı kişi olduğunu gösteren cümlelere örnek veriniz.
5. Okuduğunuz metnin konusunu belirleyiniz.
6. Metinden yola çıkarak o dönemin sosyal hayatı hakkında neler söyleyebilirsiniz?
7. Metnin konusu ile hedef kitlesi arasında nasıl bir ilişki vardır? Düşüncelerinizi sözlü olarak paylaşınız.
8. Metinde bulunan betimleyici ve öyküleyici anlatıma örnek cümleleri aşağıdaki şemalara yazınız.

Betimleyici Anlatım

Öyküleyici Anlatım

9. Metinde yazar gördüklerini ve duyduklarını aktarırken kendi yorumunu metne yansıtmış mıdır? Bu durum dil ve anlatıma nasıl bir katkı sağlamıştır?
10. Okuduğunuz metinden gezi yazısı türünün özellikleriyle ilgili çıkarımlarda bulununuz.
11. Metinde sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik ögelerden hangilerine yer verilmiştir? Metinden örnek cümleler gösteriniz.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Temsilî

EVLİYA ÇELEBİ: XVII. yüzyılda yaşamıştır. Onun hakkındaki bilgilere *Seyahatname*'den ulaşılabilmektedir. Hoş sohbet, nüktedan, cana yakın, güzel sesli biri olan Evliya Çelebi şahsiyetinin bu imkânları ile bütün imparatorluğu ve birçok yabancı ülkeyi gezebildi. Devrinin bilginlerinden olan yazar; ömrünün otuz yılını İstanbul'da, geri kalanını seyahatlerde geçirdi. Bu gezilerin çoğu, vezirlerin ve padişahların himayesinde olduğu için yarı resmî niteliktedir. Bu, ona herhangi bir gezginden farklı imkân ve görgüler kazandırdı; çok geniş bir sahada dolaşmasını sağladı. Gezilerine İstanbul'dan başlayıp sonra Bursa, İzmit, Trabzon, Kırım ve Girit'e gitti. Tanıdığı devlet adamlarının yanında seferlere katılmak ya da mektup götürüp getirmek gibi görevler de yaptı. İstanbul'a dönüp dinlenişleri süresince kesintilere uğrayan bu gezileri elli yıl kadar sürdü. Böylece üç kıtada imparatorluğun bütün şehir ve ülkelerini; Almanya'yı, Avusturya'yı, Hicaz ve Mısır'ı, Sudan ve Habeş eyaletlerini gördü. Evliya Çelebi'nin yolculuk notlarını topladığı on ciltlik *Seyahatname*'si, Türk edebiyatının gezi yazısı türündeki önemli eseridir.

DİL BİLGİSİ

1. **Metinde geçen** "Kışının şiddetinden tahıl altmış günde olup ambarlara konulur." **cümlesini cümle türlerine göre inceleyerek aşağıdaki şemalara yazınız.**

Yükleminin Türüne Göre	
Yükleminin Yerine Göre	
Anlamına Göre	
Yapısına Göre	

2. **Metinde kesme işaretinin farklı kullanımlarına örnek cümleler bulunuz. Bu cümlelerdeki kesme işaretinin kullanım amaçlarını açıklayınız.**

SIRA SİZDE

Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*si ile Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Beş Şehir* adlı eserinden alınan aşağıdaki bölümü dil ve anlatım açısından karşılaştırınız.

"Erzurum, Türk tarihine, Türk coğrafyasına 1945 metreden bakar. Şehrin macerası düşünülürse, bu yükseklik daima göz önünde tutulması gereken bir şey olur. Malazgirt Zaferi'nin açtığı gedikten yeni vatana giren cetlerimizin ilk fethettikleri büyük merkezî şehirlerden biridir. Tarihimizin ikinci dönüm yerinde Millî Mücadele'nin ilk temeli gene Erzurum'da atılır. Her şeye rağmen hür ve müstakil yaşamak iradesi ilkin bu kartal yuvasında kanatlanır."

Ahmet Hamdi TANPINAR, Beş Şehir

2. METİN

Hazırlık

1. Özellikle görmeyi istediğiniz bir yer var mı? Nedenleri ile söyleyiniz.
2. Gezi yazılarında görsel kullanımı ile ilgili neler düşünüyorsunuz?

DAHA DÜN

Anadolu notları arasına bugün dumanı üstünde bir Rumeli notu sıkıştırıyorum.

Trenle Çatalca'ya şöyle bir gidiş, geliş… İstanbul sonbaharı için bundan daha hoş bir gezinti olur mu?

Arkamda ipincecik bir elbise , ayağımda bir yazlık iskarpin… Yalnız geceye doğru belki hava serinler diye koluma hafif bir pardesü alıyorum. Ben, daha köşebaşını dönerken hafif bir yağmur çiselemeğe başlıyor. Ziyanı yok. Yaz yağmuru ne kadar sürer…

Kompartımanda yalnızım. Tren Kumkapı'ya yaklaşırken pencereden hafif bir serinlik geliyor. İhtiyaten pencereyi kapatıyorum. Fakat serinlik kesilmiyor. Etrafıma bakınarak bir delik deşik arıyorum. Bulamayınca pardesüyü sırtıma alıyorum.

Bilginiz Olsun

Gezgin, geziye çıkmayı iş edinen kimsedir. Gezgin yerine önceleri seyyah, gezi yazısı yerine de seyahatname denirdi.

Bakırköy'ünü geçtikten sonra o da beni ısıtmamağa başlıyor. Bu defa, gene etrafıma, pencere ve kapı aralıklarına bakıyorum. Nihayet iskarpinlerim gözüme ilişiyor: Sokakta ben farkında olmadan altları ıslanmış; su, yavaş yavaş çoraplara yürümüş…

Florya'dan sonra artık ayaktayım. Çünkü gittikçe artan anlaşılmaz soğuğa karşı vagonun içinde dolaşmaktan başka çare yok.

Hava, duman ve yağmur içinde… Görünürlerde ağaç ve yeşillik olmadığı için etraf birdenbire bir kara kış rengi bağlamış.

İki buçuk saat sonra Çatalca… Trene yazın binmiş, kışın iniyor gibiyim. Üç beş yolcu seller içinde istasyona doğru koşuyoruz. Bir dakika içinde iskarpinlerim çamur, pardesüm su içinde kalıyor.

Baskın o kadar ani ki yaz sıcağı bekleme odasından çıkmağa daha vakit bulamamış. Şimdiden soba yanmasına imkân olmadığı halde âdeta şüphe ile sobayı yokluyorum.

-Arkadaş, Çatalca nerede?

-Tâ şu karşı tepelerin ardında.

-Arabalar, otomabiller nerede durur?

Karşıda durur amma, bugün yok… Yol fena olduğu için otomobiller yalnız güzel havalarda işlerler.

-Ben şimdi ne yapacağım?

-Şimdi de bir tane var.

Tren yolunun karşı tarafından adamın gösterdiği yere bakıyorum. Üstü açık birtakım çardaklar arasında bir otomobil görüyorum.

Meğer ben, alık alık etrafıma bakınıp bekleme odasında sobayı muayene ederken öteki yolcular oraya koşmuşlar.

Ben soluk soluğa yetiştiğim zaman araba dolduktan başka birkaç kişiyi yerde açıkta kalmış buluyorum.

Şoför: - Ben artık gelemem, yollar çok fena ; diye nazlanıyor, kalanlar:

"Yapma Allahaşkına… İstasyon binasında bir de iki çocuklu kadın kaldı." diye yalvarıyorlardı.

Nihayet, şoför tekrar döneceğine söz veriyor ve gidiyor.

Yolculardan bir ikisi tekrar istasyon binasına dönüyorlar. Ben bu sefer de atlarım korkusu ve yağmur altında beklemek bir nevi kıdem hakkı kazandırır ümidiyle oradan ayrılmıyorum.

Çardaklardan biri kır kahvesi… Üstünde ağaç dalları ve tek tük yapraklar var. Kahve ocağının bulunduğu yerin üstü ve etrafı nispeten daha muhafazalı… Fakat nihayet tramvay sahanlığı genişliğinde bir yerde kahveci, kahvecinin bir alay hırdavatı ve iki müşterisi barınıyor. Ben yanaşmağa cesaret edemeyerek uzaktan hasetle bakıyorum.

Onlar, bu hissimi anlamışlar gibi: "Siz de buyurun, ıslanmayın." diyorlar.

(…)

Evet, İstanbul'un burnunun dibindeki Çatalca'da, bu eski vilâyet merkezlerinde istasyonla şehir arasında adamakıllı bir yol yok. Yağışlı havalarda arabalar ortadan çekiliyor, halk, muhasarada kalıyor.

Biz yağmurların ilk başladığı günde bu on dakikalık yolu âdeta maceralarla geçtik. Bir iki kere devrilecek gibi olduk; küçük bir dereye daldık, çıktık. Sonra bir tarladan iki , üç metre yüksekliğindeki caddeye çıkabilmek için - beygirle mania atlama yarışı yapar gibi - dört, yahut beş defa gerileyip ileri saldırdık.

Her defasında tam tepeyi tutacağımız saniyede makine soluya , hırlıya duruyor, sonra geriliyor, şoför bizi kenardaki hendeğe dökmemek için türlü manevralar yapıyor. Yolcular "aman oğlum, biz inelim bari" diyorlar. Şoför: "Araba ağır olursa daha iyi" diye cevap veriyor. Biz beş yolcu, âdeta safra vazifesi görüyoruz.

Nihayet Yeşilköy… Aradan o kadar zaman geçti ki ben, devetüyü paltolu zatı da valizini de unuttum. Meğer o da pencereyi şaşırmış. Tren kalkacağına yakın kulağıma dışardaki kalabalığın arasından "aman yahu…" diye bir ses geldi. Baktım o. İri vücuduyle çocuk gibi vagonların önünde koşuyor. Neyse biz de hep birden bağırdık ve emaneti pencereden teslim ettik.

Bu anlattığım düne ait bir vaka. Bu satırları yazarken daha bu yolculuğun sarsıntıları vücudumdan gitmedi. Fakat gariptir ki ben, onu şimdiden geçmiş günler hatıraları arasına karıştırmağa ve sevmeğe başlamış bulunuyorum.

Reşat Nuri GÜNTEKİN, Anadolu Notları I, II

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

hırdavat : Kilit, reze, tel, çivi gibi metal eşya.

kıdem : Bir görevde rütbece eskilik.

kompartıman : Yolcu trenlerinde vagonların bölmelerle ayrılmış bölümlerinden her biri.

manevra : Bir aletin işleyişini düzenleme, yönetme işi veya biçimi.

mania : Engel.

muhasara : Kuşatma, sarma.

nevi : Çeşit, cins, tür.

nispeten : Göre, kıyaslayarak.

ziyan : Zarar.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin Cumhuriyet Dönemi yazarlarından Reşat Nuri Güntekin'e aittir. Bu metinde yazar, trenle Çatalca'ya gidiş yolundaki izlenimlerini sade bir dille anlatmıştır. Bir bölümünü yukarıda okuduğunuz *Anadolu Notları* adlı eserde yazar, Anadolu'ya yaptığı gezilerde sosyal ve kültürel hayatla ilgili edindiği izlenimleri aldığı notlarla bir araya getirmiştir.

Tanzimat Dönemi'nde Batılı anlamda gezi yazısı örnekleri sanatçıların Avrupa'ya gidip orada edindikleri izlenimlerini yazmaları ile başlamıştır. XIX. yy.ın sonlarında yayımlanan Ahmet Mithat Efendi'nin *Avrupa'da Bir Cevelan* ile Direktör Ali Bey'in *Seyahat Jurnali* adlı eseri de bu yüzyılın önemli gezi eserlerindendir. 1908'den sonra gezi yazısı türünde büyük ilerleme sağlanmıştır. Bunda yabancı ülkelerle kurulan ilişkilerin gelişmesi ve gezilerin daha kolay hâle gelmesi etkili olmuştur. Böylece bu türde eser sayısında artış görülmüştür. Ahmet Haşim'in *Frankfurt Seyahatnamesi*, Cenap Şahabettin'in Hicaz yolculuğunu anlatan *Hac Yolunda*, Suriye ve Irak'tan bahsettiği *Âfâk-ı Irak* ve bir Avrupa gezisinde izlenimlerini anlattığı *Avrupa Mektupları* bu dönemin önemli gezi yazısı eserlerindendir.

Cumhuriyet Dönemi, gezi yazısı bakımından yurt içi ve yurt dışı gezilerin iyice arttığı, gezilen coğrafyaların çeşitlendiği, farklı bakış açılarının getirildiği, bu türün pek çok değişik örneğinin görüldüğü bir dönemdir. Eserlerde oldukça sade bir dil ve akıcı bir anlatımın kullanımı dikkat çeker.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Okuduğunuz metinde yazarın Çatalca yolu ile ilgili izlenimleri nelerdir?
2. Bu metinde gezi yazısının hangi özellikleri bulunmaktadır?
3. Okuduğunuz metinde yazar sosyal, siyasi, tarihî ögelere yer vermiş midir? Belirtiniz.
4. Metindeki cümlelerden yola çıkarak metnin dil ve anlatımı hakkında çıkarımlarda bulununuz.
5. Metinde kullanılan anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarını belirleyiniz.
6. Yazar metinde gözlem yöntemine ne kadar yer vermiştir?
7. Bu metinde anlatıcı hangi tip bakış açısını kullanmıştır?
8. Okuduğunuz metinde öznel anlatımlı ifadelere yer verilmiş midir? Metinden örnek cümleler veriniz.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

REŞAT NURİ GÜNTEKİN (1889-1956): XX. yy. roman, hikâye, tiyatro yazarlarındandır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesini bitirdi. Öğretmenlik hayatına Bursa'da başladı. Reşat Nuri eserlerinde Anadolu'yu ve Anadolu insanını ele aldı. Yeni Lisan ve Millî Edebiyat Dönemi'nin başarılı kalemlerinden biri oldu. Konuşma dili ile yazı dilini büyük bir ustalıkla sade, yaşayan bir Türkçede birleştirmeyi amaçladı. Romanlarında bireysel ve sosyal konuları işleyen yazar, küçük hikâyelerinde mizahı kullandı. Başta romanları olmak üzere edebî eserlerinde Anadolu'ya ait gözlemlerine çok yer verdi. Tiyatrolarını konuşma dilinin özelliklerine dikkat ederek kaleme alan Reşat Nuri bu türdeki eserleriyle aile ve toplum hayatının çeşitli yönlerini sahneye aktardı. *Gizli El, Çalıkuşu, Damga, Dudaktan Kalbe, Akşam Güneşi, Bir Kadın Düşmanı, Yeşil Gece, Acımak, Yaprak Dökümü, Tanrı Misafiri* eserlerinden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz *Daha Dün* adlı metinden sıralı cümle örnekleri bulunuz. Bulduğunuz örneklerin altını çiziniz.**
2. **Aşağıdaki parçada yazım yanlışlarını bularak altını çiziniz.**

   Biz bir yazıyı okurken yanlız onu değil, kendi kendimizide okuyoruz. Bunun için değilmidirki tecrübeleri, fikirleri ve hayalleri bizimkine uyan ve yahutda, hiç olmazsa bir az yaklaşan yazarların yazılarını severiz. Önemli olan kitapların muhteşem dünyasına gire bilmek değil, o dünya da mutlu olmamızı sağlayacak edebî zevki kazanmakdır.

SIRA SİZDE

Aşağıdaki metin parçalarını şemalarda verilen başlıklara göre karşılaştırınız.

I. Metin

"Bursa'yı arkada bırakıp ovalara daldık. Ağaçlar yarı çiçek, yarı yaprak, en güzel çağında… Ekin tarlaları göz alabildiğine yeşil…Sekiz, on kilometrede bir çeşme… Her yer sulak. Toprağı azıcık eşseniz su fışkıracak. Türkiye'mizin en verimli, en bayındır batısı, meselâ Fransa'nın Normandiya'sını çok andıran toprağında yol almaktayız. Hoşa girmeyen tek şey yok. Uzaktaki dağlar, yakınlaştığımız göller ve kasabalar, ne varsa, kuzuları, koyunları, davarları, hepsi temiz."

Refik Halit KARAY, Bursa Ovası'nda Yolculuk

II. Metin

"O sırada büyük büyük ışıklar saçan bir olta aşağıya inmişti. Sinağrit Baba ümitle koştu. Bu oltayı da kokladı. Hiç tanıdığı birisi değildi. Yemi ağzına aldığı zaman bu olta sahibinin, tam aradığı adam olduğunu bir an sandı. Bu anda da yakalandı. Kepçeden sandala düştüğü zaman Sinağrit Baba gözleriyle kendisini yakalayana sevinçle baktı. Sinağrit Baba etrafı kırmızı, içi aydınlık, siyah gözleriyle bir daha baktı. Birdenbire ürperdi. Hiddetinden ayaklarını yere vuran bir genç kız gibi, sandalın döşemesini dövdü. Belki bizim bile bilemediğimiz bir işaret görmüştü kendisini tutan oltanın sahibinde: Bu adam şimdiye kadar hiç imtihan geçirmemişti. Ömrü boyunca cesur, cömert, Sinağrit Babanın, istediği şekilde mağrur yaşamıştı."

Sait Faik ABASIYANIK, Sinağrit Baba

I. Metin		II. Metin
	Konu	
	Anlatım Biçimleri	

3. Metin

Hazırlık

1. "Yolculuk önce seni sözsüz bırakır, sonra da iyi bir hikâye anlatıcısına dönüştürür." sözü ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Düşüncelerinizi sözlü olarak paylaşınız.
2. Sizce çok okuyan mı yoksa çok gezen mi bilir? Düşüncelerinizi nedenleriyle söyleyiniz.

SELÇUK'TAN SÖKE'YE

Söke'ye gitmek için Selçuk'tan otobüse bindik. Otobüsümüzün adı neydi? Telâştan bakmamış olacağım ama yolda karşımıza çıkan otobüslerin, kamyonların adlarını okumakla epey eğlendiğimizi hatırlıyorum. Anadolu'da taşıtlara takılan adlarla bir kitap yazılabilir. Bu kitap dört tekerlekli, motorlu taşıtın taşra hayatında oynadığı büyük rolü de tek tek kişilerin ve halkın psikolojisini de aydınlatır. Adamın biri kamyonuna "Yolların bülbülü" demiş, öteki "Tapon" adını takmış, nazar değmesin diye olacak yoksa kamyonu hiç de tapon değil. Toz bulutları arasında çıkagelen "Gangster", arabasının gücünü insanlaştıran bir sinema meraklısınındır herhalde. Şu güzel ve ferah otobüse "Hicran" adını takan adam da olsa olsa bir alaturka şarkı düşkünü. Çoğu adlardan tabiat sevgisi ve şiir fışkırıyor: İşte "Doğan Şafak", işte "Açılın dağlar, çiçekler", "Yol ver yeşile, gitsin işine" diye bir beyit bile düzmüş birisi. "Yollar hiç tükenir mi?" adına ne dersiniz? Beni çok düşündürdü. Ömrünü volan başında geçiren bir şoförün yorgunluğunu, hüznünü dile getiriyor. Otobüs şoförleriyle biraz konuştunuz mu bu hüznünün ne kadar derine gittiğini anlarsınız. Gece Bursa'dan İzmir'e geldikten sonra sabah İzmir'den turist alıp Bergama'ya götüren bir şoförün arabasına iki defa bindim. "Dört gündür uyumadım, affedersiniz, çoraplarım ayağıma yapıştı" diyordu.

> **Bilginiz Olsun**
> Gerçeği yansıtması bakımından gezi yazıları hukuk, folklor, toplumbilim gibi alanlar için belge işlevini görür ve bu alanlara yardımcı kaynak niteliği taşır.

Efes'ten Söke'ye giden yol yer yer düzeltiliyor, genişletiliyor. Selçuk'la Kuşadası arasında nice nice kumsallar var. Akdeniz'i müjdeleyen masmavi bir deniz ıssız kıyılarda köpüklenip duruyor. Ufukta Sisam adasının oynak çizgileri beliriyor. Kilometrelerce uzanan bu kıyılarda turistik oteller, şipşirin evler, renk renk tenteli lokantalar, gazinolar, plajlar hayal ederken, bir de bakıyorsunuz üç beş Yörük çadırı, kapkara bir sefalet manzarası. İlk üç yıl önce Kuşadası'nda denize girmeye gelmiştik. Küçük kabineleri hasırla döşenmiş güzelim bir plaj vardı. Bu defa hepsi kaldırılmış, Ege halkı eylülde mevsimi geçmiş sayıyor. Buralarda deniz bizim Marmara'nın en sıcak günlerinden daha ılık olduğu hâlde, kimsecikler denize girmiyor. Bodrum'da bile bizim saatlerce yüzüp de doyamadığımız denize soğuk diyorlardı. Peki daha sıcak olduğu zaman aileler çoluk çocukla kadınlarla plaja gelir de denize girerler mi? Ege kasabalarının sokak-

larında kadınlara hemen de hiç rastlamadığımıza, rastlanan tek tük kadının da peştemallarıyla yüzlerini sımsıkı kapadıklarına bakılırsa yazın ortasında bile yerlilerin bu plajlara pek rağbet edeceklerine inanamıyorsunuz.

Kuşadası'nda bir han var, bunu on sekizinci asırda Öksüz Mehmet Paşa yaptırmış. Anadolu'nun birçok hanları gibi bu da harap ama mimarîsinin güzelliği hele avlusunun dört köşesindeki kemerleri, kubbeleri dimdik yükselen merdivenleri ile bu han dikkati çekiyor. İçerisine girdiğimiz zaman, birinci katın bir köşesinde insan oturduğunu gördük. Saksılarla, çiçeklerle süslenmiş taraçada kadınlar, kızlar cıvıl cıvıl. Bu hanın fotoğrafını çekmek istedik, meskûn köşesini çekelim mi, çekmeyelim mi diye bir an düşündük. Aralarında erkek yok, belki istemezler. Hoş, makinelerimizi görünce, kızlar başlarındaki peştemalları düzeltmeye koyuldular, poz vermeye hazırlandıkları besbelli. Ama biz ne olur ne olmaz makineyi hanın metrûk köşesine yönelttiğimizde, taraçadaki kocakarılardan biri seslendi:

- Niye oranın fotoğrafını çekiyorsunuz? Harap diye propaganda yapacaksınız, değil mi?

Dona kaldık, şaşa kaldık. Birkaç yıl önce başıma gelen olayı hemen hatırladım. Kumkapı'da Jüstinyen sarayının kalıntılarının fotoğrafını çekmek istemiştik. Öğretmen olacak bir kadın karşımıza dikilmiş:

- Bizim sefaletimizi tespit etmek istiyorsunuz, bize menfi propaganda yapacaksınız, diye aynı nakaratı tutturmuştu.

Hiçbir propaganda gözetmediğimizi; yalnız tarihî değeri olan bir yerin fotoğrafını çekmek istediğimizi eski duvarlara karışmış kendi evini ve komşuların evlerini de güzel bulduğumuzu öğretmene anlatmak için boşuna uğraşmış durmuştuk. Gözleri alev alev kin saçıyordu kadıncağızın. Mesele çıkmasın diye o gün fotoğraf çekmekten vazgeçtik. Kuşadası'ndaki kocakarıya bir şey demedik. Fotoğrafı çekip uzaklaştık. Kötü propaganda yapmak şöyle dursun, yok olmaya yüz tutmuş anıtlarımızı hiç değilse kâğıt üstünde saklamak amacını güttüğümüzü, bir gün bir yazıda Öksüz Mehmet Paşa hanından söz açarak, belki yıkılmasını önleyebileceğimizi kadıncağıza nasıl anlatalım?

Söke için milyoner yatağı demişlerdi, zengin toprak sahipleri her İstanbul'a gelişlerinde bir Cadillac satın alırlarmış. Bunu duyunca Söke'yi oteli, lokantası, bakkalı, dükkânı olan bir yer sandım. Amma da yanılmışım! Söke'ye geldik ki yamru yumru sokaklarında traktör dolaşıyor, palas adını taşıyan iki oteli ve dört tane de sineması var. Birinde "Moby Dick" (Beyaz Balina) filmi oynuyordu. Gidelim dedik. Açık havada güzel bir sinema, panoramik perdesi var, ses tertibatı iyi. Yalnız altmış kuruş ödediğimiz arka sıra iskemlelerde zevkle giyinmiş kadınları, kızları ile aileler oturuyor. Söke'de ertesi sabaha kadar her şey yolunda gitti. Sonra da güçlükler başladı. Medenî dünyada kahvaltı etmek diye bir şey var, Söke palasları bunu hiç hesaba katmamışlar. İndik baktık ki lokanta kapalı, otelin birkaç adım ötesinde harap bir kahve ocağı vardı, akşam kahvemizi oraya götürüp pişirtmiştik. Sabah orası da kapalı. Meğer Söke'de çay da bulunmuyormuş. Otelci ile bir gece evvel konuşurken, kendisinin bilmem nereden çay getirttiğini, sabah bize ikram edeceğini söylemişti. Bekledik. Bu ikram da gelmeyince, kahvaltısız kaldık. Öteberi almak için Söke'nin ana caddesini bir aşağı bir yukarı boyladık, dişe dokunur bir şeyler aradık. Çörek biçiminde ekmekler ve kötü yağ kokusu burun direklerimizi delen acı bir tulum peyniri ile üzüm bulduk. Ne beyaz peynir, ne domates, ne hıyar, ne yumurta, bir şey yok. Hani Cadillaclı milyonerler? Sinemada gördüğümüz aileler, bunlar aç mı kalıyor? Çoğu zengin toprak sahiplerinin Söke'de oturmadıkları besbelli. Oturanlar da belki haftada bir pazardan alışveriş ediyorlar. Ama varlıkları Söke'nin umumî hayatına hiç tesir etmemiş, kasabanın medenî seviyesini yükseltmemiş.

Azra ERHAT, Mavi Anadolu

METİNDE GEÇEN BAZI KELİME VE KELİME GRUPLARI

menfî : Her şeyin olmayacak tarafını, aksini, tersini düşünen, ileri süren.

meskûn : İçinde insan oturan yer.

metrûk : Terkedilmiş, bırakılmış, kullanılmaktan vazgeçilmiş.

taraça : Bir yapının damında çevresi, üstü açık yer.

umumî : Herkese ait, herkesle ilgili.

volan : Bir hareketi bir mekanizmaya aktaran veya makinelerde hareketin hızını düzgün tutmaya yarayan tekerlek.

METİN VE TÜRLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metin, Cumhuriyet Dönemi yazarlarından Azra Erhat'a ait bir gezi yazısı örneğidir. Yazar bu metinde Selçuk'tan Söke'ye giderken yaptığı gözlemlerini dile getirmiştir. Azra Erhat, yaşadığı dönemin dil özelliklerini eserine yansıtmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde gezi türünde çeşitli gelişmeler görülmüştür. Bu dönemin gezi yazarlarından Falih Rıfkı Atay'ın dünyanın dört bir tarafına yaptığı gezilerinden oluşan yazıları gerek konuları gerekse göstermiş olduğu anlatım ustalığı açısından oldukça değerlidir. Falih Rıfkı Atay'ın *Denizaşırı, Bizim Akdeniz, Tuna Kıyıları, Yolcu Defteri, Gezerek Gördüklerim* gezi türünün önemli eserlerindendir. Yine İsmail Habip Sevük'ün T*una'dan Batıya, Yurttan Yazılar* adlı eserleri de Türk edebiyatında dili, anlatımı, gözlemleri yönünden ayrı bir yere sahiptir.

Cumhuriyet Dönemi'nde gezi türünde eser veren diğer yazarlar arasında *Düşsem Yollara Yollara* ile Haldun Taner; *Anadolu* ile Nahit Sırrı Örik; *Sovyet Rusya, Azerbaycan, Özbekistan, Bulgaristan, Macaristan* adlı eseri ile Melih Cevdet Anday, *Göz Ucuyla Avrupa* ile Yusuf Ziya Ortaç; *Canım Anadolu* ile Bedri Rahmi Eyüboğlu sayılabilir.

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. • Akdeniz'i müjdeleyen masmavi bir deniz ıssız kıyılarda köpüklenip duruyor.
• Ufukta Sisam adasının oynak çizgileri beliriyor.

Okuduğunuz metinden alınan yukarıdaki cümlelerde geçen mecazlı ifadelerin altını çiziniz. Bu ifadelerin metnin türüne olan katkısını açıklayınız.

2. Tarihî değerlere önem verilmemesi yazara göre ne gibi sonuçlar ortaya çıkarır? Bu konuyla ilgili yazarın düşüncesine katılıyor musunuz? Neden?

3. İnsanların yaşadıkları çevreye önem vermemeleri ne gibi sonuçlar doğurur? Metinden hareketle yorumlayınız.

4. Bir gezi yazısında gözlem ne kadar önemlidir? Metinde geçen gözleme dayalı cümlelere örnekler bulunuz.

5. Yazar gezip gördüğü yerler ile ilgili öznel düşüncelere yer vermiş midir? Açıklayınız.

6. Metnin türü ile yazarın bakış açısı arasında nasıl bir ilişki vardır?

7. Metinde gezi yazısı türünün hangi özellikleri görülmektedir?

8. Metinde anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarının hangilerinden yararlanılmıştır? Bunları aşağıdaki şemalara yazınız.

Anlatım Biçimleri	**Düşünceyi Geliştirme Yolları**

9. Metnin konusunu ve ana düşüncesini belirleyiniz.

10. Metinde yazar gezip gördüğü yerin sosyal, siyasi, tarihî değerlerine yer vermiş midir? Metnin yazıldığı dönemin gerçekliğinden yola çıkarak açıklayınız.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

AZRA ERHAT (1915-1982): Cumhuriyet Dönemi yazarlarındandır. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini bitirip aynı fakültede Klasik Filoloji asistanlığı ve doçentliği görevlerinde bulundu. Yunan klasiklerinden çeviriler de yaptı. Erhat, gezi yazılarını *Mavi Anadolu* ve *Mavi Yolculuk*, denemelerinden bir kısmını *İşte İnsan ve Sevgi Yönetimi* kitaplarında topladı. *Mitoloji Sözlüğü* adlı eserini, *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı* ve *Homeros* incelemesi izledi. *Troya Masalları* adlı bir çocuk kitabı vardır. Anıları ise *En Hakiki Mürşit* adıyla kitaplaşmıştır.

DİL BİLGİSİ

1. **Okuduğunuz** *Selçuk'tan Söke'ye* **adlı metinden birleşik cümle örnekleri bulunuz. Bulduğunuz birleşik cümlelerin çeşitlerini söyleyiniz.**
2. **Aşağıdaki parça okuduğunuz metinden alınmıştır. Bu parçadaki virgüllerin kullanım amaçlarını açıklayınız.**

   "Efes'ten Söke'ye giden yol yer yer düzeltiliyor, genişletiliyor. Selçuk'la Kuşadası arasında nice nice kumsallar var. Akdeniz'i müjdeleyen masmavi bir deniz ıssız kıyılarda köpüklenip duruyor. Ufukta Sisam adasının oynak çizgileri beliriyor. Kilometrelerce uzanan bu kıyılarda turistik oteller, şipşirin evler, renk renk tenteli lokantalar, gazinolar, plajlar hayal ederken, bir de bakıyorsunuz üç beş Yörük çadırı, kapkara bir sefalet manzarası."

ARAŞTIRINIZ

Çevrenizdeki görülmeye değer yerleri araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı yazıp paylaşınız.

OKUYUNUZ

■ **Falih Rıfkı Atay'ın** *Bizim Akdeniz* **adlı eserinin tamamını okuyunuz. Okuduğunuz bu eseri tema açısından inceleyip düşüncelerinizi sözlü olarak paylaşınız.**

Çoban ve kaval gibi, kavak ve akasya da yukarı istepin şiiri idi: Şimdi, muz, portakal, limon ve zeytin pişiren güneş ve su cennetine doğru iniyoruz. Çubuk boğazı otomobil yolunu 800 metre birden düşürdükten sonra, büyük sahil ovasına çıktık. Bu ova, iki tarasa hâlindedir. Antalya ilk tarasanın ucundan görülür.

Moda sahilini biraz daha yükselterek alabildiğinize genişletiniz ve derinletiniz: Ovanın ilk katı budur. Sonra bu katı her taraftan yükselterek, geniş ve derin, Toroslara dayayınız. Üst tarasa budur.

Dağlardan inen sular üst ovada bataklıklar yapıp, düden denilen yer yarıklarında kaybolurlar ve alt ovada tekrar çıkıp, Antalya bahçelerine dağıldıktan sonra, sahilde sayısız düşer sularla denize dökülürler.

YAZMA

a) Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Gezi yazısı; mekânı merkeze alarak bir yazarın, çeşitli sebeplerle yurt içinde veya yurt dışında gittiği yerlerdeki gözlem, tespit, deneyim ve yorumlarını birçok anlatım biçiminden faydalanarak canlı ve etkileyici bir dille aktardığı yazı türüdür. Gezi yazısının başarılı olması iyi bir gözlemci olmaktan geçer. Geziye çıkmadan önce gezilecek yerler hakkında çeşitli kaynaklardan bilgi edinmek, görülenleri bu bilgilerle karşılaştırmak gözlemin başarısını arttırır.

b) Uygulama

İncelediğiniz metinlerden ve yukarıdaki bilgilerden hareketle daha önce araştırıp gezdiğiniz yer ile ilgili bir gezi yazısı yazınız. Gezi yazısını yazarken aşağıdaki şemada yer alan bilgilerden yararlanınız.

Araştırma yapınız.

Anlatım tarzını belirleyiniz.

Betimlemelere yer veriniz.

Görsellerden yararlanınız.

Gözlem tekniğine yer veriniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

a) Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Sunum yapmadan önce konu seçilmeli, seçilen konu ile ilgili araştırma yapılmalı, sunumda kullanılacak teknolojik araçlar (bilgisayar, mikrofon, projeksiyon, slayt makinesi vb.) hazırlanmalı ve prova yapılmalıdır.

Sunum sırasında kişi kendisini tanıtmalı ve konuyu belirtmeli; ses tonuna, jest ve mimiklere, vurgulara önem vermeli; seslerin ve kelimelerin doğru telaffuzuna dikkat etmeli; ciddi, ağırbaşlı olmalı ve temiz giyinmeli; dinleyiciler ile başta bakışlar olmak üzere vücut dili ile iletişim kurmalı; slaytlar ile yapılan açıklamalar eş zamanlı olmalıdır.

Sunum sonrasında ise sunum yapan kişi dinleyicilerin sorularına tartışmaya girmeden açık ve net cevap vermelidir.

Sunum yapan kişiyi dinlerken;

Konuşmanın konusunu ve ana düşüncesini tespit ediniz.

Konuşmanın akışını takip ediniz.

Konuşmadaki açık ve örtük iletileri belirleyiniz.

Dinlediklerinizi ön bilgilerinizle karşılaştırınız.

b) Uygulama

Yazdığınız gezi yazılarını sunum yapma tekniklerini dikkate alarak sınıfta sununuz.

Sunumunuzu yaparken araştırma bölümünde edindiğiniz bilgilerden yararlanınız.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) **Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru kelimeyi/kelimeleri yazınız.**

1. Bir yazarın çeşitli sebeplerle yurt içinde ve yurt dışında gittiği yerlerdeki ………………., tespit, deneyim ve yorumlarını birçok anlatım biçiminden faydalanarak canlı ve etkileyici bir dille aktardığı yazı türüne ……………………….. denir. Bu türe aynı zamanda ………………………adı verilir. Gözlem, tespit ve değerlendirmeler edebî bir dille aktarılırken diyaloglar, rivayetler, ……………….., efsaneler, anılar, ……………………. ve deyimlerden faydalanılması bu türün önemli özelliklerindendir.

B) **Aşağıda numaralar ile verilen yazar isimlerini harf ile verilen eser isimleriyle eşleştirerek harfleri numaraların yanındaki yay ayraçların içine yazınız.**

2.

Yazar	Eser
( ) **1.** Cenap Şehabettin	**a)** Göz Ucuyla Avrupa
( ) **2.** Seydi Ali Reis	**b)** Canım Anadolu
( ) **3.** Ahmet Haşim	**c)** Hac Yolunda
( ) **4.** Yusuf Ziya Ortaç	**ç)** Frankurt Seyahatnamesi
( ) **5.** Bedri Rahmi Eyüboğlu	**d)** Mir'âtü'l-Memalik

C) **Aşağıdaki açık uçlu soruların cevabını ilgili alana yazınız.**

3. XX. yy. roman, hikâye, oyun yazarlarındandır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesini bitirmiştir. Bursa'da başladığı öğretmenlik hayatına çeşitli okullarda devam etmiştir. Yazı hayatına Birinci Dünya Savaşı sonlarında başlamış, Anadolu'yu ve Anadolu insanını ele almıştır. Yeni Lisan ve Millî Edebiyat hareketinin en başarılı kalemlerindendir. Konuşma dili ile yazı dilini büyük bir ustalıkla, sade, yaşayan bir Türkçede birleştirmeyi amaçlamıştır. Romanlarında hissî ve sosyal konuları işleyen yazar, küçük hikâyelerinde bunların yanında mizahı da kullanmıştır. *Çalıkuşu*, *Acımak*, *Yaprak Dökümü*, *Yeşil Gece*, *Sönmüş Yıldızlar*, *Anadolu Notları* eserlerindendir.

Bu parçada hakkında bilgi verilen yazar kimdir?

……

Aşağıdaki kutucuklarda "GEZİ YAZISI" ünitesi ile ilgili 4-11. soruların cevapları bulunmaktadır. Buna göre kutucuklarda yer alan harfleri boş bırakılan yerlere yazarak soruları cevaplayınız. (Soruların birden fazla cevabı olabileceğini göz önünde bulundurunuz.)

A	B	C	Ç
Mir'âtü'l-Memâlik	Azra Erhat	Betimleyici Anlatım	Evliya Çelebi
D	**E**	**F**	**G**
Marco Polo	Yolcu Defteri	Cihânnüma	Orta
Ğ	**H**	**I**	**İ**
Reşat Nuri Güntekin	Süslü	Seyyah	Gezerek Gördüklerim

4. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri divan edebiyatı nesir türlerindendir?**

   (................................)

5. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Cumhuriyet Dönemi gezi yazarlarındandır?**

   (................................)

6. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri divan edebiyatı gezi eserlerindendir?**

   (................................)

7. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri divan edebiyatı gezi yazarlarındandır?**

   (................................)

8. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri gezi yazısının dünya edebiyatındaki temsilcilerindendir?**

   (................................)

9. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Cumhuriyet Dönemi'nde gezi türünde yazılmış eserlerdendir?**

   (................................)

10. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri Cumhuriyet'ten önce gezgin ifadesinin yerine kullanılırdı?**

    (................................)

11. **Yukarıda harf ile gösterilen kutucuklardan hangisi ya da hangileri gezi yazılarında kullanılan anlatım biçimlerindendir?**

    (................................)

12-15. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

TUNA'YI TAKDİM

Hep derler ki Tuna'da iniş seyahatı çıkıştan daha güzelmiş. Hayır bu ondan iki defa daha iyi : Hâlden maziye gidildiği için bir ve bu gidiş bir misli sürdüğü için iki: Güzellikte sür'at kusurdur.

Oh bu ne manzara değişikliği ve bu ne değişme zenginliği: Şimdi karalarla muhasara edilmiş gibi kapalı, şimdi karaları ricat ettirmiş gibi geniş; şurada kıvrak bir göl, orada cetvelle çizilmiş bir kanal. Gündüzse açık mavi, geceyse yere inmiş bir gök parçası… Hayatın tadı heyecanındaymış; Tuna'da çeşit çeşit heyecan var.

Boğaziçi'nden bahsederken "akıntı burnunda otur, aynı zamanda Tuna'yı seyret" demiştim. Şimdi de Tuna'da vapura bin, Boğaziçi'nde seyrana çık diyebilirim: Yalnız kıyıları daha yassı bir Boğaziçi ve yalnız bir tane değil görünmez lehimlerle eklenmiş gibi arka arkaya uzayıp giden bin bir Boğaziçi.

Bu ne hareket bu: Her beldeye varırken sağda solda değirmenler hülyalı kanatlarını döndüre döndüre harekette; arkasına yüzer metre uzunluğunda bir sürü çelik şilepleri takarak kafile halinde giden vapurlar harekette; dalyanlarda balıkçılar, plajlarda insanlar koylarda küçük yelken pırıltıları gibi martılar ve büyük martılar gibi yatlar harekette ve nihayet her şeyin üstünde bütün bu hareketleri sırtlayan Tuna bütün gövdesiyle harekette: Heraklit, hayat akıyor demiş, hayat ki harekettir, Tuna hayat dolu.

Nehirler madem ki canlıdır. Onların da bizler gibi bahtiyarı ve bahtsızı var. Tuna kaç defa talihli: Berzahları yenmek gibi çilesi yok, yatağına rahat rahat yerleşmiş. Çölde değil kavrulmuyor; fakir değil gelirli; çıplak değil ağaçlı. Binlerce ve binlerce kilometre; hep kucaklanan maviyle kucaklayan yeşil: Hiçbir tablo kendine bu kadar uygun bir çerçeve bulamadı.

İsmail Habip SEVÜK

12. Metnin gezi yazısı olduğunu metinden hareketle ispatlayınız.

……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

13. "Nehirler madem ki canlıdır. Onların da bizler gibi bahtiyarı ve bahtsızı var." **cümlesindeki gibi mecazlı ifadeler metnin anlatımını nasıl etkilemiştir?**

……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

14. Okuduğunuz metinde geçen Tuna ile ilgili betimleyici ifadelerin metne katkısını belirterek aşağıdaki boş bırakılan yere yazınız.

……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

15. Siz bir gezi eseri yazsaydınız eserinizde hangi anlatım tekniklerini kullanırdınız? Açıklayınız.

……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

Ç) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

16. Aşağıdakilerin hangisi farklı türde bir eserdir?

A) Tuna Kıyıları
B) Gezerek Gördüklerim
C) Ateş ve Güneş
D) Mavi Anadolu
E) Mirâtü'l-Memalik

17. Gerçek bir yaşam ve yaşantıdan kaynaklanan yazınsal türlerden biri de gezi yazılarıdır. Gezi yazıları bir yazarın yurt içinde ve yurt dışında yaptığı gezilerde gördüklerini, ilgi çekici yönlerini özenli bir anlatımla yansıttığı düzyazı biçimidir. Gidilen yerlere ait tabii güzellikler yanında tarih, coğrafya, edebiyat, kültür, sanat, bilim ve teknoloji, gelenek ve görenekler, mimarî, siyaset gibi pek çok alanda tespit ve değerlendirmelerin yapılması gezi türünü edebî bir tür olmakla birlikte aynı zamanda başvurulacak kaynaklar arasına koyar. Bir gezi yazısının okunabilirliği okuyanların gezip görme özlemini karşılamasına, onları eğlendirerek yaşadıkları ortamın tekdüzeliğinden kurtarmasına bağlıdır. Gezi yazarları özellikle gezip gördüklerini ayrıntılarıyla görmesini bilmeli, izlenimlerini gördüklerine katmalı ve bilimsel bir görünüşe bürünmeyen bir anlatımla gerçekleri aktarmalıdır.

Yukarıdaki metinde aşağıdaki soruların hangisinin cevabına <u>ulaşılamaz</u>?

A) Gezi yazısı nedir?
B) Bir gezi yazısının okunabilirliği neye bağlıdır?
C) Gezi yazılarında hangi anlatım biçimlerinden yararlanılır?
D) Bir gezi yazarı eserini yazarken neler yapmalıdır?
E) Gezi yazılarında gidilen yerlerin tabii güzellikleri yanında başka hangi özellikleri ele alınır?

18.

I. Arkadaşıyla 2015'den beri görüşmemişlerdi.
II. Umut beklentidir, yeterki vazgeçmeyelim.
III. O da beni özlemişmidir?
IV. Mehmet bey aniden ayağa kalkıp hızlı adımlarla uzaklaştı.
V. Sevgi olduğu sürece hayattaki engeller kalkar.

Yukarıdaki cümlelerin hangisinde yazım yanlışı <u>yoktur</u>?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

19. Isık Göl deyip geçmemeli, kocaman bir denizdi burası. İşte bu gölün üzerinde dalgadan dalgaya atlaya atlaya beyaz geminin yanına varırdı ( ) ( ) Merhaba beyaz gemi ( ) ben geldim işte ( ) ( ) derdi.

Yukarıda yay ayraçlarla belirtilen yerlere aşağıdaki noktalama işaretlerinden hangisi sırasıyla getirilmelidir?

A) (.) (:) (,) (.) (,)
B) (:) (“) (”) (,) (!)
C) (:) (“) (,) (!) (”)
D) (,) (“) (;) (!) (.)
E) (:) (“) (”) (;) (.)

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları veya faaliyetleri üniteye dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE

1. Kök Türk, Arap, Kiril, Latin
2. Sözlü
3. tarih, felsefe, coğrafya, psikoloji, psikiyatri, din vb.
4. İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı, İslami Dönem ve Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı
5. Kök Türk Yazıtları
6. 8
7. d, a, ç, c, b
9. B, F
10. A, Ç, D
11. C, E, İ
12. Ç, G
13. I
14. Ğ
15. B, H
20. B
21. C
22. E
23. E
24. A

2. ÜNİTE

1. ağır, aruz, sınırsız
2. Ahmet Mithat Efendi, Letaifi Rivayat, Küçük Şeyler
3. mesnevi
4. Millî, Yeni Lisan
5. d, c, ç, b, a
8. A, B, G
9. Ç, D, I
10. F
11. Ğ
12. C, H
13. E
14. İ
18. D
19. E
20. B
21. A
22. D
23. C
24. B
25. C

3. ÜNİTE

1. koşma, gazel, taşlama, ağıt
2. mâni
3. Şarkı, tuyuğ
4. 13., 19.
5. d, c, e, ç, a, b
6. türkü
8. Ç, G, I, İ
9. C, Ğ, H
10. D, F
11. Ç, İ
12. H, İ
13. E
18. B
19. E
20. E
21. D
22. C
23. C
24. D
25. A

4. ÜNİTE

1. Destanlar
2. doğal destan, yapma destan
3. Manas,
4. kopuz, kam, baksı, ozan
5. efsane
6. efsaneler, destanlar, masallar vb.
7. d, c, e, b, a, ç
8. destan
10. B, E, İ
11. A, C, Ç, D, F, G, Ğ, I
12. Ç, D, Ğ
13. A, F
14. D
15. Ç
16. Ç, D, Ğ, H
22. C
23. D
24. B
25. B
26. C
27. D
28. A
29. E
30. A
31. E
32. D

5. ÜNİTE

1. realizm, romantizm
2. Doğu-Batı çatışması, alafrangalık, yanlış batılılaşma, görücü usulü ile evlilik vb.
3. İstanbul, Anadolu
4. Servetifünun
5. c, d, ç, a, b
7. Halide Edip Adıvar
9. E
10. C, İ
11. A, Ğ
12. I
13. G
14. B, Ç, D
15. H
16. F
22. C
23. A
24. A
25. C
26. D
27. C
28. B
29. D
30. E

6. ÜNİTE

1. Şinasi, Şair Evlenmesi, Namık Kemal, Vatan yahut Silistre
2. Ahmet Vefik Paşa, Direktör Ali Bey
3. Köy ve köylü hayatı, köyden şehre göç, ekonomik hayat, yurt dışına gidenlerin yaşadıkları, kadının toplumdaki yeri
4. orta oyunu
5. giriş, muhavere, fasıl, bitiş
6. ç, b, c, a, d
8. B, Ç, F, İ
9. E
10. H, I
11. D, G
12. A
13. Ğ
14. C
17. C
18. E
19. A
20. E

7. ÜNİTE

1. Servetifünun/Servetifünun sanatçılarının bir araya gelişleri, amaçları, aydın çatışması/Hüseyin Cahit Yalçın, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf/mektup, fotoğraf, günlük, gazete, dergi
2. d, ç, b, c, a, e
3. Falih Rıfkı Atay
4. A, G
5. B
6. C, H
7. F, Ğ
8. Ç, E, I
9. D, İ
10. Ç
16. D
17. A
18. E
19. D

8. ÜNİTE

1. haber/haber metni/tarafsız/sıradışı/toplumu ilgilendiren, önemli, güncel/anlaşılır/nesnel/
2. c, ç, a, b, d
4. C, D, G, H
5. B, Ç, E, Ğ
6. A, İ
7. C
8. F
9. I
14. D
15. E
16. E
17. D

9. ÜNİTE

1. gözlem, gezi yazısı, seyahatname, atasözleri, masallar
2. c, d, ç, a, b
3. Reşat Nuri Güntekin
4. G, H
5. B, Ğ
6. A, F
7. Ç
8. D
9. E, İ
10. I
11. C
16. D
17. C
18. E
19. C

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

A

açıklayıcı anlatım : Bilgi verme amacıyla yazılan öğretici metinlere özgü anlatım biçimi.
açıklık : Bir söz veya yazıda maksadın açık olması özelliği.
ağıt : Ölen bir kimsenin gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, arkada bıraktıklarının acılarını, büyük felaketlerinin acılı etkilerini dile getiren söz veya okunan ezgi.
ahenk : Uyum.
akıcılık : Söz, yazı ve anlatımın akıcı olma özelliği.
aliterasyon : Şiir ve nesirde uyum sağlamak için söz başlarında ve ortalarında aynı ünsüzün veya aynı hecelerin tekrarlanması.
ana düşünce : Ana fikir.
anı : Yaşanmış olayların anlatıldığı yazı türü, hatıra.
anlatım : Bir duyguyu, bir düşünceyi, bir konuyu söz veya yazıyla bildirme.
aruz : Hecelerin uzunluk ve kısalık, kapalılık ve açıklık değerlerine göre türlü ses kalıplarından oluşan divan şiiri ölçüsü.
asonans : Aynı aksanı veren ünlüyü ondan sonra veya önce gelen ünsüzü dikkate almadan her dizenin sonunda tekrarlama biçiminde yapılan uyak.
âşık : Halk ozanı ya da saz şairi.
âşıkane gazel : Aşkı ve sevgilinin güzelliğini anlatan gazel türü.

B

bağlam : Bir dil bilimini çevreleyen, ondan önce veya sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim veya birimler bütünü.
bağlama : Türkü nazım biçiminde nakarat.
bahariyye : Divan edebiyatında, bahar tasviri ile başlayan kaside.
betimleyici anlatım : Bir varlığı, bir olayı, bir durumu ya da kavramı göz önünde ve zihinde canlandıracak biçimde sözle, yazıyla anlatma.
beyit : Anlam bakımından birbirine bağlı iki dizeden oluşmuş şiir parçası.
beytül-gazel : Gazelin en güzel beyti.
biyografi : Öz geçmiş.

D

destan : Toplumların hayatında derin izler bırakmış bir olayı, manzum olarak anlatan eserlerdir.
devriye : İnsanın ve evrenin Allah’tan gelip tekrar Allah’a dönmesi görüşünü temel alan şiirlere verilen isim.
didaktik şiir : Öğretici, bilgi verici şiir türü.
divan : Divan edebiyatında şairlerin belli bir düzene göre şiirlerini topladıkları eser.
doğal destan : Adı belli bir yazarca işlenmemiş ancak çok eskiden derlenen destan.
durak : Heceyle yazılan şiirlerde, dizelerin belli yerlerinde durulan kısım.
duruluk : Sözlü ve yazılı anlatımın gereksiz sözlerden, gereksiz uzatmalardan arındırılmış olma durumu.
dükkân : Orta oyununda iş yeri olarak kullanılan dekor.

E

efsane : Eskiden beri söylenegelen, olağanüstü olaylara ve kişilere anlatısı içinde yer veren, konuşma diliyle oluşturulmuş, üslup kaygısından uzak olan tür.

eğretileme : Bir benzetmede benzeyen veya benzetilenden biriyle yapılan edebî sanat, istiare.
epik şiir : Yiğitlik ve kahramanlık temalarını işleyen şiir türü.
ezgi : Belli bir kurala göre oluşturulan ses dizesi, beste.

F

fahriye : Kasidede, divan şairinin kendisini övdüğü bölüm.

G

gazel : Beyit sayısı 5 -15 olan, ilk beytinin dizeleri birbiriyle, sonraki beyitlerinin ikinci dizeleri birinci beyitle kafiyeli, genellikle lirik konularda yazılan divan şiiri nazım şekli.
girizgah : Kasidelerde, nesib bölümünden sonra asıl konuya geçmeyi sağlayan bölüm.
güzelleme : Aşk, sevgi konularını işleyen koşma türü.

H

halk hikâyesi : Âşıkların anlattıkları, 16. yy.dan başlayarak destanın yerini alan şiirle konuşma dilinin karışımından oluşan, sözlü halk geleneğinde varlığını sürdüren anlatıların genel adı.
halk şiiri : Toplum arasından çıkan ve geleneksel yöntemlere ve ilkelere bağlı olarak halk ozanları tarafından yazılıp söylenen veya anonimleşmiş, edebî tür.
hamse : Beş mesneviden oluşan eser.
hayalî : Karagöz oyununu oynatan kişi.
hece ölçüsü : Dizelerdeki hece sayısının eşitliğine dayanan, halk şiiri ölçüsü olarak bilinen millî ölçü.
hiciv : Bir kişiyi veya toplumsal bozuklukları eleştirme amacıyla yazılan şiir.
hicviye : Bir kimsenin aksayan yönlerini yermek amacıyla yazılan kaside.
hikâye : Gerçek veya gerçeğe uygun olayları, kişi, zaman, mekâna bağlı anlatan kısa yazı, öykü.
hikemî gazel : Özdeyiş niteliğindeki sözlerin ağır bastığı gazel.
hikmet : Ahmet Yesevî'nin hece ölçüsüyle ve halk diliyle yazdığı ve Divân-ı Hikmet'te topladığı manzumelere verilen isim.
hüsn-i makta : Divan şiirinde maktadan bir önceki beyit.
hüsn-i matla : Divan şiirinde matladan bir önceki beyit.
hüsn-i talil : Bir olayı gerçek nedeniyle değil de hoşa giden başka bir nedenle açıklama sanatı.

İ

ilahi : Allah aşkını, dinî, tasavvufi duyguları konu alan, genellikle 3 -7 dörtlükten oluşan, tekke edebiyatı nazım türüdür.
intak : İnsan dışı varlıkları insan gibi konuşturma sanatı.
istifham : Soru sorma sanatı.

K

kafiye : Dize sonlarında anlam ve görevleri farklı ses benzerliği, uyak.
kafiye örgüsü : Bir şiirde mısra sonlarındaki ses benzerliklerinin yani kafiyelerin çizgilerle ve alfabetik sıraya uygun olarak düzenlemesi işi.
karakter : Anlatmaya bağlı metinlerde toplumsal bir tabakayı değil de sadece bireyi temsil eden.
kaside : Divan şiirinde genellikle din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılan, kafiye düzeni gazelle aynı olan beyit sayısı çoğunlukla 33 ile 99 arasında değişen nazım şekli.
kavuştak : Şarkı ve türkülerde tekrarlanan dize, nakarat.
kıt'a : En az iki, en çok on iki beyitten oluşan divan şiiri nazım biçimi .
kinaye : Bir sözü hem gerçek hem de mecaz anlama gelebilecek şekilde kullanarak yapılan söz sanatı.

koçaklama : Yiğitlik, kahramanlık temalarını işleyen koşma türü.
komedi : İnsanların ve olayların gülünç yanlarını ortaya koyan tiyatro türü.
koşuk : Dörtlükler hâlinde ve 11'li hece ölçüsüyle yazılan; aşk, sevgi, tabiat, kahramanlık, güzellik gibi konuları işleyen sözlü edebiyat ürünü.

L

lirik şiir : Kişinin içten gelen duygularını coşkulu bir dille anlattığı şiir türü.

M

mahlas : Kimi şair ve yazarların eserlerinde kullandıkları isim.
makta : Gazel ya da kasidenin son beyti.
mâni : Çoğunlukla 7'li hece kalıbıyla söylenen, anonim halk edebiyatının en yaygın nazım biçimi.
matla : Gazel ya da kasidenin ilk beyti.
mazmun : Belli bir kavramı anlatan, onu düşündürüp çağrıştıran kalıplaşmış söz ve benzetmeler.
mecaz : Bir sözcüğün gerçek anlamının dışında kullanılması.
mecaz-ı mürsel : Benzetme amacı güdülmeden bir sözün başka bir söz yerine kullanılması sanatı.
meddah : Geleneksel Türk tiyatrosunda tek kişilik tiyatro çeşidi.
mersiye : Bir kişinin ölümünden duyulan acıyı konu edinen divan şiiri nazım türü.
mesnevi : Her beytinin dizeleri kendi arasında uyaklı olan divan şiirinin en uzun nazım şekli.
methiye : Kasidede ele alınan kişiyi öven bölüm.
miyan : Divan edebiyatı nazım şekillerinden şarkının üçüncü dizesine verilen isim.
murabba : Divan edebiyatında dörder dizelik bentlerle kurulan nazım biçimi.
mübalağa : Anlatıma ahenk katmak için bir şeyi olduğundan fazla veya az gösterme sanatıdır.
münacaat : Divan edebiyatında Tanrı'yı öven şiir türü.
münşeat : Divan edebiyatında değişik konularda yazılan mensur yazı veya mektupların toplandığı eserler.
münşi : Sanatlı düz yazı yazan kişiler.
mürid : Tasavvufta mürşidin yol gösterdiği kişi.
mürşid : Tasavvufta yol gösterici.
müstezat : Gazelin her dizesine, kullanılan aruz ölçüsüne uymak koşuluyla bir kısa dize ekleyerek oluşturulan nazım biçimi.

N

naat : Konusu Hz. Muhammed'i övmek olan kaside.
nakarat : Şiirde bentlerin sonunda tekrarlanan mısra veya mısralar.
nazım : Belli bir ölçüye ve kafiye düzenine bağlı mısralarla oluşturulan anlatım şekli.
nazım biçimi : Mısra sayısı, birim sayısı, kafiye ve ölçü bakımından belli özellikler gösteren manzum yapı.
nazım birimi : Manzume ve şiirlerde, anlam bütünlüğü gösteren, yapıyı oluşturan, dize veya dizeler topluluğu.
nefes : Bektaşi törenlerinde makamlarla okunan, teması Bektaşi inanışları olan tekke edebiyatı nazım türü.
nesib : Kasidede tasvir yapılan bölüm.
nesir : Duygu, düşünce ve hayallerin dil bilgisi kurallarına uygun cümleler içinde anlatıldığı düz yazı.

O

olay örgüsü : Edebî eserlerde konuyu oluşturan olayların birbiriyle bağlantısına verilen isim.
orta oyunu : Sahne olarak kabul edilen ve etrafı seyircilerle çevrilmiş bir alanda, yazılı bir metne

bağlı kalmaksızın, karşılıklı konuşmaya dayanan halk tiyatrosu.

oyun : Sahnede oynanmak amacıyla yazılmış eser.

ozan : Kopuzla türkü söyleyen şair.

Ö

öğretici metin : Öğretme, bilgilendirme amacıyla oluşturulan metin.

ölçü : Bir şiirdeki dizelerin hece ve durak bakımından denk oluşu.

P

palanga : Orta oyununda oyun alanı.

pastoral şiir : Çoban ve tabiat hayatını konu edinen şiir.

perde : Tiyatro eserlerinde oyunun belli başlı bölümlerine verilen isim.

R

realizm : 19. yüzyılın ikinci yarısında, romantizme tepki olarak doğan akım, gerçekçilik.

redif : Şiirde, kafiyeden sonra gelen, yazılışı ve anlamı aynı olan sözcüklere ya da aynı görevli eklere verilen ad.

rindâne gazel : Yaşamaktan zevk almayı anlatan gazel türü.

roman : Gerçek veya gerçeğe uygun olayları; kişi, zaman ve mekâna bağlı anlatan uzun yazılar.

romantizm : 18. yüzyılın sonlarında Fransa’da başlayan ve klasisizme tepki olarak ortaya çıkan akım.

rubai : Aruz ölçüsünün belirli kalıplarına göre yazılan dört dizeli manzume.

S

sagu : İslamiyet öncesi Türk edebiyatında ölüm temalı şiir.

satirik şiir : Birini yermek ya da toplumsal düzensizlikleri eleştirmek için yazılmış şiir.

sav : İslamiyet öncesi Türk edebiyatında atasözlerine verilen ad.

sebkihindî : İran’dan Hindistan’a gelen İranlı şairlerce geliştirilmiş daha sonra da divan şairlerini etkisi altına alan, anlamın kapalı olduğu akım.

semai : Hece ölçüsünün genellikle 8’li kalıbıyla; aşk, doğa ve insan sevgisi gibi konularda yazılan âşık edebiyatı nazım şekli.

serbest müstezat : Hem aruz, hem hecenin değişik kalıplarıyla yazılan bir şiir biçimi.

serbest nazım : Bent, vezin ve kafiye kurallarına bağlı olmayan nazım şekli.

söz sanatları : Edebî eserleri etkili ve güzel kılmak amacıyla başvurulan söz ve anlam oyunlarının tümü.

sultanü’ş-şuara : Şairler sultanı.

Ş

şarkı : Divan edebiyatında, dörtlükler hâlinde ve bestelenmek için yazılan bir nazım şekli.

şathiye : Tasavvuf konularını mizahlı bir biçimde işleyen, coşku hâlinde söylenen bir şiir türü.

T

taç beyit : Kasidede şairin adının geçtiği beyit.

tariz : Bir sözü karşıt anlamını düşündürecek biçimde söyleme sanatı, iğneleme, dokundurma.

taşlama : Halk edebiyatında bir kişiyi ya da olayı eleştiren şiir, hiciv.

tecahül-i ârif : Bir anlam inceliği yaratmak için şairin bildiği bir şeyi bilmezlikten geldiği edebî sanat.

tegazzül : Kasideyle aynı ölçü ve kafiyede yazılmış bir gazelin olduğu bölüm.

tekrir : Tekrar etme sanatı.

telmih : Hatırlatma sanatı.

temel çatışma : Anlatıma dayalı edebî metinlerde gerilimi sağlayan, olayların dayandığı asıl unsur.
tenasüp : Uygunluk sanatı.
terci-i bend : Biçimsel yönden terkib-i bentle aynı olan, vasıta beytinin her bendin sonunda tekrarlanması yönüyle ondan ayrılan nazım biçimi.
terkib-i bend : Gazel uzunluğunda, onun gibi uyaklı, tek ölçülü bentlerden oluşan Divan şiir biçimlerine verilen isim.
teşbib : Kaside türünde şairin sanat gücünü gösterdiği, hayal gücünün zenginliğini ortaya çıkarmak için yaptığı giriş bölümü.
teşbih-i beliğ : Benzetmenin sadece temel ögeleriyle yapılan söz sanatı.
tevhid : Allah'ın varlığını ve birliğini işleyen kaside türü.
tevriye : Birden fazla gerçek anlamı olan bir özü iki anlama da gelecek biçimde kullanma sanatı.
tezkire : Divan edebiyatında biyografi türündeki eserlere verilen isim.
tip : Anlatmaya bağlı metinlerde olayın merkezinde bulunan ait olduğu toplumsal sınıfın özelliklerini taşıyan kişi.
tiyatro : İnsan hayatı ile ilgili bir konuyu ve bir olayı sahnede gösterme ve canlandırma ilkesine dayalı sanat dalı.
tuyuğ : Divan şiirine Türklerin kattığı nazım biçimi.
türkü : Belli bir ezgisi olan ve hece ölçüsüyle yazılan anonim halk şiiri nazım şekli.

Ü

üslup : Bir sanatçının kendine özgü anlatım biçimi.

V

varsağı : Bre, hey gibi kelimeleri içeren, beste ile söylenen âşık edebiyatı nazım şekli.

Y

yalınlık : Açık, süsten ve zorlamadan uzak, kolayca anlaşılabilen anlatım.
yapma destan : Bir şairin toplumu ilgilendiren bir olayı ele alarak oluşturduğu destan.
yedekli mani : Düz maninin sonuna iki dize daha eklenmesiyle oluşan altı dizeli manidir.
yek-âhenk gazel : Beyitleri arasında anlam birliği bulunan gazel.
yek-âvaz gazel : Tüm beyitleri aynı güçte, değerde ve güzellikte olan gazel.
yeni dünya : Orta oyununda ev olarak kullanılan paravan.
yuğ : İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı'nda Türklerde ölen bir kişinin ardından yapılan tören.

KAYNAKÇA

Abasıyanık, S. F. (2012). *Seçme Hikâyeler.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Abasıyanık, S. F. (1977). *Mahalle Kahvesi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
Açıklamalı-Örnekli Türk Halk Edebiyatı. (1998). (Haz. S. Batur). İstanbul: Akdeniz Yayınları.
Adana Efsaneleri. (2015). (Haz. R. O. Şenesen). İstanbul: Heyamola Yayınları.
Adıvar, H. E. (2008). *Ateşten Gömlek*. İstanbul: Can Yayınları.
Ahmet Haşim. (2003). *Bize Göre*. İstanbul: Alkım Yayınları.
Ahmet Mithat Efendi. (2010). *Felâtun Bey ile Râkım Efendi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Akbal, O. (1990). *Anı Değil Yaşam*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
Aktaş, Ş. (1988). *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Aktaş, Ş. Gündüz, O. (2015). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Akyüz, K. *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
Ali Şir Nevâi, (1996). *Muhakemetü'l-Lugateyn İki Dilin Muhakemesi*. Ankara: Irmak Matbaacılık.
And, M. (1983). *Türk Tiyatrosunun Evreleri*. Ankara: Turhan Kitabevi.
Arat, R. R. (2007). *Yusuf Has Hacip Kutadgu Bilig I Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Artun, E. (2013). *Dinî-Tasavvufi Halk Edebiyatı*. Adana: Karahan Kitabevi.
Artun, E. (2016). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. Adana: Karahan Kitabevi.
Ata, İ. (2012). *Tiyatroda Üçüncü Göz Eleştiri*. Konya: Sebat Ofset.
Atay, F. R. (2012). *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
Ateş, K. (2011). *Türk Dili.* Ankara: İmge Yayınları
Atsız. (2015). *Türk Edebiyatı Tarihi.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.
Aydın, M. (2018). *Cengiz Aytmatov 90 Yaşında, Türk Dili Dergisi.* Sayı: 793, s. 102. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Bâkî Divânı. (1994). (Haz. S. Küçük). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Boratav, P. N. (1992). *100 Soruda Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
Boratav, P. N. (2013). *100 Soruda Türk Folkloru*. Ankara: Bilge Su Yayıncılık.
Buğra, T. (2017). *Osmancık.* İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş.
Büyük Türk Klasikleri. (1985). 1. Cilt. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayıncılık.
Büyük Türk Klasikleri. (1987). 2. Cilt. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayıncılık.
Büyük Türk Klasikleri. (1986). 3. Cilt. İstanbul: Ötüken- Söğüt Yayıncılık.
Büyük Türk Klasikleri. (1987). 5. Cilt. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayıncılık.
Büyük Türk Klasikleri. (1989). 9. Cilt. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayıncılık.
Büyük Türk Klasikleri. (2002). 13. Cilt. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayıncılık.
Çetin, N. (2004). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Basımevi.
Çetin, N. (2004). *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Basımevi.
Çetişli, İ. (2016). *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Dağlarca, F. H. (1956). *Üç Şehitler Destanı*. İstanbul: Varlık Yayınları.
Demir, N. Erdem, M. (2006). *Battal Gazi Destanı*. Ankara: Hece Yayınları.
Demir, N. (2013). *Türk Efsaneleri.* Ankara: Edge Akademi.
Demir, N., Yılmaz, E. (2010). *Türk Dili El Kitabı.* Ankara: Grafiker Yayınları.
Demir, N., Yılmaz, E., (2009). *Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Nobel Yayınları: Ankara
Devellioğlu, F. (1996). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
Dilçin, C. (1995). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Ekiz, O. N. (1986). *Dede Korkut*. İstanbul: Zafer Matbaası.
Ercilasun, A. B. Akkoyunlu, Z. (2015). *Divânu Lugati't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin.* İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Erden, A. (2002). *Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri*. İstanbul: Kaya Matbaacılık.
Ergin, M. (2015). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Boğaziçi Yayınları.
Ersoy, M. A. (1991). *Safahat.* İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınları.
Exupery, A. S. (2017). *Küçük Prens*. İstanbul: Can Çocuk Yayınları
Feyman, G. (2012). *Spiker.* İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
Fuat, M. (1996). Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi. İstanbul: Adam Yayınları.
Fuzûlî Divanı. (2000). (Haz. K. Akyüz, S. Beken, S. Yüksel, M. Cunbur). Ankara: Akçağ Yayınları.
Gökdemir, S. Gökdemir, A. (1996). *Güldeste*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Güntekin, R. N. (2014). *Anadolu I, II.* İstanbul: İnkılâp Yayınları.
Güzel Yazılar, Deneme. (2000). (Haz. İ. Parlatır ve diğerleri). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Güzel Yazılar, Gezi-Hatıra. (2007). (Haz. İ. Parlatır ve diğerleri). Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.
Güzel Yazılar, Kısa Oyunlar. (2014). (Haz. İ. Parlatır ve diğerleri). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Güzel Yazılar, Romanlar. (2000). (Haz. İ. Parlatır ve diğerleri). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Güzel Yazılar, Şiirler. (2000). (Haz. İ. Parlatır ve diğerleri). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Güzel Yazılar, Oğuz'dan Bugüne. (2000). (Haz. İ. Parlatır ve diğerleri). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Güzel Yazılar Hikâyeler 1. (2000). (Haz. İ. Parlatır ve diğerleri). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Güzel Yazılar Hikâyeler 2. (2000). (Haz. İ. Parlatır ve diğerleri). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Hengirmen, M. (2015). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınları.
Homeros, (1993). *İlyada* (Türkçesi A. Erhat, A. Kadir). İstanbul: Can Yayınları.
Hisar, A. Ş. (1997). *Boğaziçi Yalıları-Geçmiş Zaman Köşkleri*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
Hugo, V. (2017). *Notre Dame'ın Kamburu* (Çev. V. Yalçıntoklu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Hz. Ali Hayatı, Öğütleri, Cenkleri. (2014). (Düzenleyen: Z. Ş. Soku). İstanbul: Demos Yayınları.
Kansu, C. A. (1970). *Sakarya Meydan Savaşı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
Karagöz I II III. (2013). (Haz. C. Kudret). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karaosmanoğlu, Y. K. (2003). *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
Karaosmanoğlu, Y. K. (2012). *Yaban*. İstanbul: İletişim Yayınları.
Karay, R. H. (2002). *Bugünün Saraylısı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
Karay, R. H. (2015). *Gurbet Hikâyeleri*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
Karay, R. H. (2014). *Memleket Yazıları-2- Kırk Yıl Evvel Kırk Yıl Sonra Anadolu'da* (Haz. T. Birkan). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
Kaya, D., Koz, S. (2000). *Halk Hikâyeleri I*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
Kemal, N. (2005). *Cezmi* (Haz. K. Çetinoğlu). İstanbul: Beyaz Balina Yayınları.
Kemikli, B. Yılmaz, A. (2012). *Türk-İslam Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları
Kerem ile Aslı. (2014). (Haz. İ. Öztürk). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Kocagöz, S. (2004). *Bütün Eserleri 2- Bu da Geçti Yahu*. İstanbul: Dünya Yayınları.
Köprülü, M. F. (2016). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
Kutlu, M. (2016). *Uzun Hikâye*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
Kudret, C. (1980). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri 1*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
Kudret, C. (2003). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri 2*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınları.
Kudret, C. (1981). *Türk Edebiyatından Seçme Parçalar*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınları.
Külebi, C. (1981). *Atatürk Kurtuluş Savaşında*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Mengi, M. (2000). *Divan Şiiri Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Mengi, M. (1999). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Moliere. (2000). *Cimri*. (Çev. S. Eyüboğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
Naci, F. (1994). *40 Yılda 40 Roman*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
Necatigil, B. (2007). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.
Oktürk, Ş. (1984). *Ömer Seyfettin Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. İstanbul: Gökşin Yayınları.
Oral, Ü. (2012). *Beş Orta Oyunu*. İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları.
Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı. (2018). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
Özdemir, E. (2014). *Edebiyat Sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
Özdemir, E. *Türk ve Dünya Edebiyatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Özdemir, E. (1999). *Yazınsal Türler*. Ankara: Bilgi Yayınları.
Özdemir, E., Binyazar, A. (2016). *Yazmak Sanatı*. İstanbul: Fom Yayınları.
Özdenören, R. (2018). *Gül Yetiştiren Adam*. İstanbul: İz Yayıncılık.
Rauf, M. (1990). *Eylül*. İstanbul: Özgür Yayınları.
Recaizâde Mahmut Ekrem. (1985). *Araba Sevdası*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
Safa, P. (2016). *Yalnızız*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
Sakaoğlu, S. (2004). *101 Anadolu Efsanesi*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
Sakaoğlu, S. (2012). *Karacaoğlan*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Sakaoğlu, S. (2011). *Türk Gölge Oyunu Karagöz*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Samipaşazâde Sezai. (2016). *Küçük Şeyler*. (Haz. O. Sevim). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
Schiller, F. V. (2013). *Rehine*. İstanbul: Edam Yayınları.
Seyfettin, Ö. (1996). *Efruz Bey*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
Seyfettin, Ö. (2016). *Yüksek Ökçeler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
Sezer, İ. Ç. (2018). *Alzheimer'a Erken Teşhis Koyan Yapay Zeka, Bilim ve Teknik Dergisi.* Sayı: 602. s 7, 8. Ankara: Promat Basın Yayın.
Şinasi. (2017). *Şair Evlenmesi* (Haz. O. *Sevim)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
Tanpınar, A. H. (2006). *Beş Şehir*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi 2 Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Taner, H. (2017). *Bütün Oyunları I- Keşanlı Ali Destanı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Tecer, A. K. (2012). *Koçyiğit Köroğlu*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
Tekin, T. (1995). *Orhon Yazıtları*. İstanbul: Simurg Yayınları.
Tekin, T. (2017). *XI. Yüzyıl Türk Şiiri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Temur, T. Çakıroğlu, A. (2015). *Etkinliklerle Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
Töre, E. (2016). *Modern Türk Tiyatrosu*. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
Yazım Kılavuzu. (2012). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Uşaklıgil, H. Z. *Aşk-ı Memnu*. (Düz. Ş. Kutlu). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
Uşaklıgil, H. Z. (1988). *Mai ve Siyah*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
Ünlü, M. (1992). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
Varlık Dergisi, (2018). İstanbul: Pasifik Ofset.
Yalçın, H. C. (1999). *Edebiyat Anıları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
Yavuz, K., Yetiş, K., Birinci, N. (2006). *Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
Yener, C. (1989). *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
Zavotçu, G. (2006). *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*. Ankara: Aydın Kitabevi.
Kaynakça atıf sistemi, APA 6.0 yazım kuralları ve kaynak gösterme biçimine göre düzenlenmiştir.

GENEL AĞ KAYNAKÇASI

Sayfa 166	http://www.nurullahgenc.com/siirleri/273-15-temmuz-destani (Erişim tarihi, 21.01.2018)
Sayfa 270	http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/magazin/son-dakika-munir-ozkul-hayatini-kaybetti-40700580 (06.01.2018)
Sayfa 277	http://www.haberturk.com/saglik/haber/911926-sosyal-medya-sag-beyni-bitiriyor (Erişim tarihi, 17.02.2018).
Sayfa 279	https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/nobel-kimya-odulu-kazanan-aziz-sancar-odulunu-aldi/489083 (Erişim tarihi, 05.03.2018)

GÖRSEL KAYNAKÇA

Sayfa 14 dreamstime.com/54462945
Sayfa 16 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 17 shutterstock.com_59371462
Sayfa 19 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 20 shutterstock.com_55134037
Sayfa 21 shutterstock.com_761594170
Sayfa 27 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 28 shutterstock.com_269209622
Sayfa 36 İlker Akpınar'ın çizimi
Sayfa 39 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 43 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 44 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 49 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 51 shutterstock.com_625638077
Sayfa 56 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 60 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 61 shutterstock.com_612304427
Sayfa 66 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 68 dreamstime.com/22648145
Sayfa 71 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 72 shutterstock.com_270790682
Sayfa 82 dreamstime.com/39445793
Sayfa 85 dreamstime.com/46440413
Sayfa 88 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 89 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 89 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 90 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 93 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 94 dreamstime.com/4741555
Sayfa 96 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 97 dreamstime.com/45387712
Sayfa 98 dreamstime.com/47377806
Sayfa 100 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 100 dreamstime.com/19654328
Sayfa 101 dreamstime.com/92150417
Sayfa 104 dreamstime.com/57222033
Sayfa 106 dreamstime.com/22586782
Sayfa 107 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 109 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 110 dreamstime.com/63588025
Sayfa 113 dreamstime.com/10617938
Sayfa 114 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 116 dreamstime.com/10630510
Sayfa 120 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 122 freepik.com/free-photo/blue-surface-with-tulips-for-mother-s-day_1083348.htm
Sayfa 124 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 126 dreamstime.com/60704449
Sayfa 127 dreamstime.com/36524557
Sayfa 136 shutterstock.com_301225019
Sayfa 138 shutterstock.com_563924053
Sayfa 139 shutterstock.com_603111011
Sayfa 141 shutterstock.com_59741573
Sayfa 142 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 145 shutterstock.com_560957473
Sayfa 147 shutterstock.com_253326445
Sayfa 148 shutterstock.com_449416315
Sayfa 152 shutterstock.com_560957542
Sayfa 155 shutterstock.com_132333302.eps
Sayfa 159 http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_1.pdf
Sayfa 160 http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_1.pdf
Sayfa 161 http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_1.pdf
Sayfa 163 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 165 shutterstock.com_586546133
Sayfa 166 shutterstock.com_105311036
Sayfa 166 shutterstock.com_669392968
Sayfa 167 shutterstock.com_285219005
Sayfa 176 shutterstock.com_56957050
Sayfa 178 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 181 shutterstock.com_40720936
Sayfa 183 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 188 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 190 shutterstock.com_644895880
Sayfa 192 shutterstock.com_158103128
Sayfa 193 shutterstock.com_281111735
Sayfa 196 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 198 shutterstock.com_785842909
Sayfa 200 http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_1.pdf
Sayfa 201 http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_1.pdf
Sayfa 204 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 206 shutterstock.com_687788440
Sayfa 207 https://www.freepik.com/free-photo/film-bobbin-and-clapperboard_1444037.htm
Sayfa 216 shutterstock.com_240598618
Sayfa 218 shutterstock.com_354981725
Sayfa 219 http://www.shutterstock.com
Sayfa 224 htttp://www.devtiyatro.gov.tr
Sayfa 228 htttp://www.devtiyatro.gov.tr
Sayfa 232 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 236 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 238 htttp://www.devtiyatro.gov.tr
Sayfa 242 shutterstock.com_571830223
Sayfa 243 htttp://www.devtiyatro.gov.tr
Sayfa 250 shutterstock.com_231744397
Sayfa 254 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 256 http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_1.pdf
Sayfa 260 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 262 shutterstock.com_569218657
Sayfa 270 shutterstock.com_777114760
Sayfa 270 Hürriyet Gazetesi
Sayfa 274 shutterstock.com_655581370
Sayfa 277 shutterstock.com_120041638
Sayfa 278 shutterstock.com_707017987
Sayfa 282 shutterstock.com_235665118
Sayfa 283 shutterstock.com_99844565
Sayfa 290 dreamstime.com/72663295
Sayfa 294 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 295 dreamstime.com/98646872
Sayfa 296 dreamstime.com/93044375
Sayfa 298 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 300 https://www.kulturportali.gov.tr/
Sayfa 303 Aslı Dal'ın çizimi
Sayfa 304 dreamstime.com/59549959
Sayfa 305 dreamstime.com/55515164